

ธรรมสารสังเคราะห์

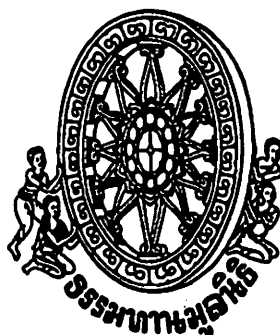

ธรรมส์จัจสงเคราะห์

คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาควิสาขบูชา
ที่ลานหินโค้ง ณ สวนโมกขพลาราม ไซยา
ระหว่างวันที่ ๕ เมษายน ถึง วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๘

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยดอกผลทุน "ธรรมทานปริวรรตน์"
เป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๒ ของหนังสือธรรมโฆษณ์ หมวดที่ ๒ ชุดปกรณ์พิเศษ
หมายเลข ๑๘.๕ บนพื้นแถบสีแดง จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม
พุทธศักราช ๒๕๕๗

ฉบับที่ระลึกครบ ๑๐๐ ปี พุทธทาสภิกขุ

(วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗ - ๒๕๕๗)

[ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย.]

ธรรมนูญมูลนิธิ หน้าสวนโมกข์ ไซยา
จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งแรก	๑ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๕๒๑	จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒	๒๕ กุมภาพันธ์	พ.ศ. ๒๕๔๗	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย
แม้ร่างกายจะดับไปไม่ฟังเสียง
ร่างกายเป็นร่างกายไปไม่ลำเอียง
นั่นเป็นเพียงสิ่งเปลี่ยนไปในเวลา

พุทธทาสคงอยู่ไปไม่มีตาย
ถึงดีร้ายก็จะอยู่คู่ศาสนา
สมกับมอบกายใจรับใช้มา
ตามบัญญัติขององค์พระพุทโธไม่หยุดเลย

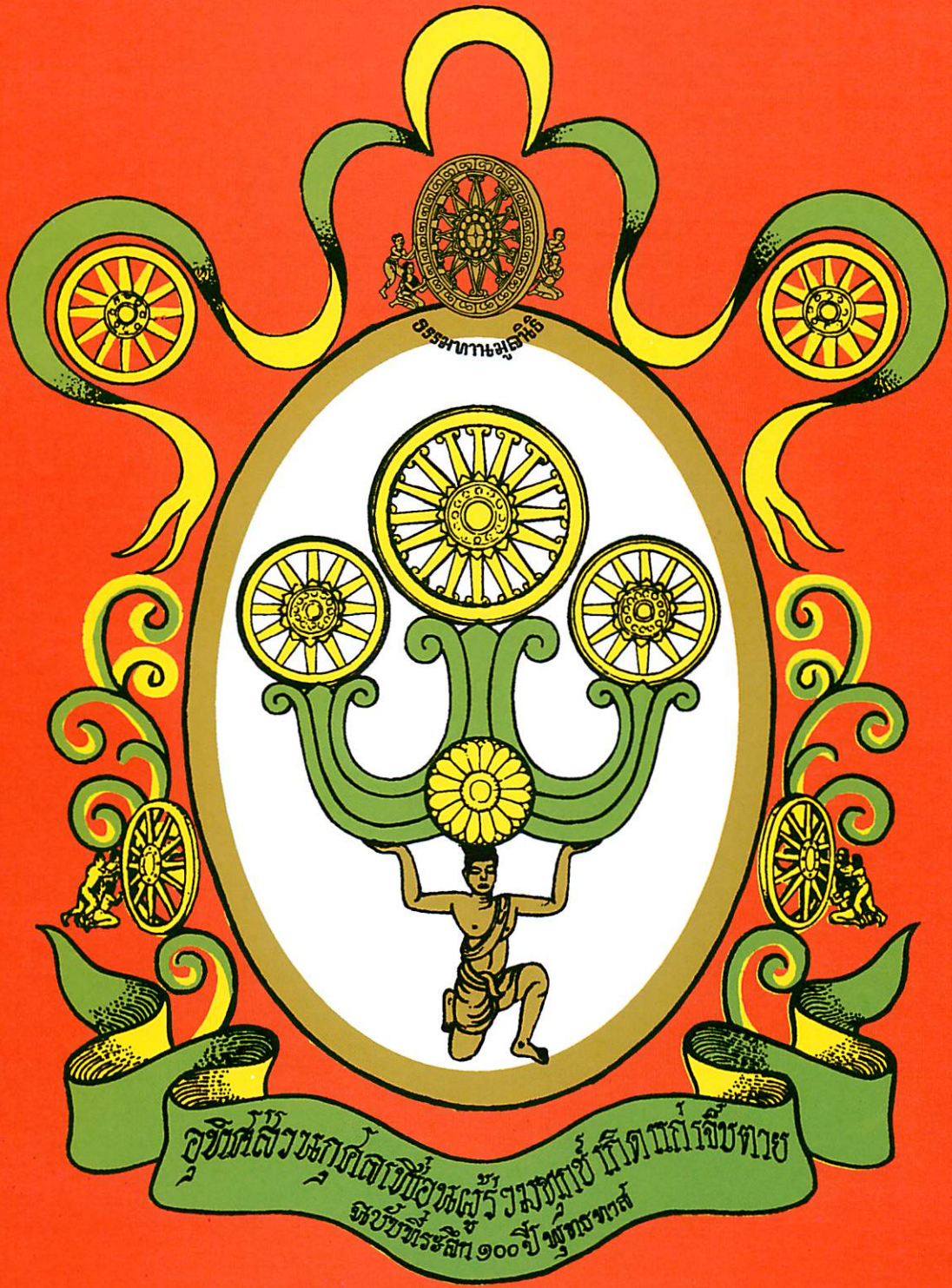
พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย
อยู่รับใช้เพื่อนมนุษย์ไม่หยุดเฉย
ด้วยธรรมโฆษณตามที่วางไว้อย่างเคย
โอ้เพื่อนเอ๋ยมองเห็นไหมอะไรตาย

แม้ฉันตายกายลับไปหมดแล้ว
แต่เสียงสั่งยังแจ้วแว่วหูสหาย
ว่าเคยพลอดกันอย่างไรไม่เสื่อมคลาย
ก็เหมือนฉันไม่ตายกายธรรมยัง

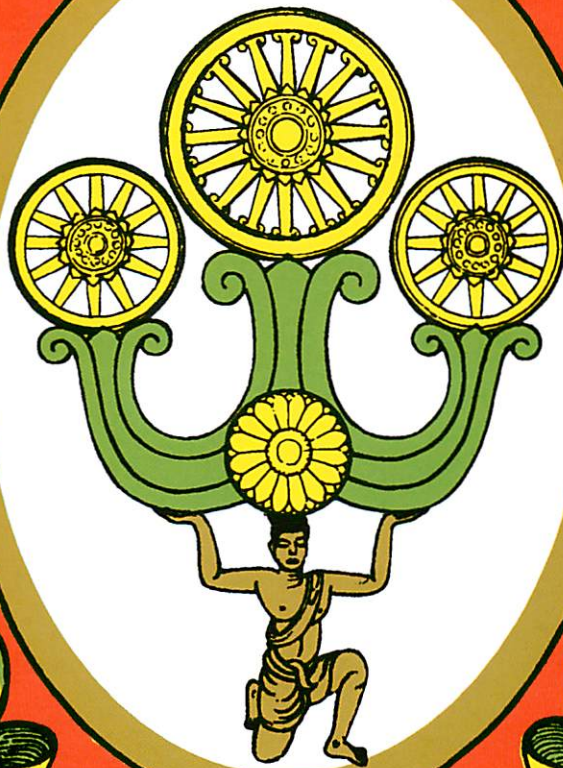
ทำกับฉันอย่างกะฉันนั้นไม่ตาย
ยังอยู่กับท่านทั้งหลายอย่างหนหลัง
มีอะไรมาเชื่อใค้ให้กันฟัง

เหมือนฉันนั่งร่วมด้วยช่วยชี้แจง
ทำกับฉันอย่างกะฉันไม่ตายเกิด
ย่อมจะเกิดผลสนองหลายแขนง
ทุกวันนัดสนทนาอย่าเลิกแล้ง
ทำให้แจ้งที่สุดได้เลิกตายกัน.

พุทธทาส อินฺทปญฺโญ

กรมการขนส่ง

บริษัท สวีทวาทิต จำกัด
จัดตั้งขึ้นเมื่อปี ๑๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๐๐

อนุไพศาก

การที่ท่านท่านบดี้ ได้ดำเนินการด้วยความสำเร็จ
 แก่การวัดพิมพ์หนังสือธรรมในพระภิกษุเล่มนี้ ซึ่ง
 มาในครั้ง นี้ นี้เอง อาตมาขออนุไพศาก ทั้งโดย
 ส่วนตัว และในนามของพุทธบริษัททั้งหลาย
 ในขณะนี้ เป็นที่อนุไพศากให้ชื่นชม แพร่ขยายไปใน
 โลกมนุษย์ ในนามนี้โลกนี้ คือ ต่อบุทธธรรม
 เป็นอันดี ยี่สิบ.

อดีตการโลก ยังไม่สามารถตั้งอยู่ในฐานะผู้
 พิทักษ์สันติภาพของโลกได้ แต่กลายเป็นผู้ที่
 ยี่สิบแย่งชิงกันโดยเอาความดีไว้ขโมยแก่กันและกันเสีย
 มากกว่า. ถ้าหากเหลืออยู่เป็นหนึ่งเดียว ท่านผู้ทำ
 นี้จะเป็นความดี หรือดีทั้งของโลก, แต่ก็เป็น
 หนึ่งเป็นหนึ่งเข้าด้วยกัน อย่างเพียบพร้อม; ยี่สิบคือ
 ความเข้าใจกัน และประสาธน์อย่างอื่น อีกมาก. กิจ-
 กรรมธรรมในพระภิกษุมีความมุ่งหมายส่วนลึก เพื่อ
 แก่ปัญหาอันหนึ่ง.

บุคคลอื่น ล้วนแต่มีธรรมะเป็นเครื่อง ซึ่ง
 ที่สามารถนำความใช้ได้ ก็ดัดแก้ไขสังคมทุกยุคของ
 โลกได้. การทำให้โลกมีศาสนา เป็นสิ่งจำเป็น
อย่างยิ่ง แห่งยุคสมัยนี้. ศาสนาของแต่ละคนศาสนา
 หนึ่ง และข้อแก้ต่างกันแท้ แห่งศาสนาของตน

มีกตมาเห็นตรงกัน ๙ ข้อนี้; จึงเป็นทราด กิ่ง
 ๙ ประการ = มาคิดทั้ง ๙ นี้ หันไปมูข ธรรมะ แทนทรา
 มุข ๑๗๓๓ = ก็มีไว้เพื่อ ทราธรรม! สิ่งที่แห่งทรา
๑๗๓๓ คิดไว้ตรงโลก, โลกจึงอัดแออยู่ด้วย
เหนือ แห่งทราธรรม และวิธีทราธรรมที่โลกทรา
 ธรรม ๑๗๓๓ ๙ ประการที่มิได้เคยมีมาก่อน;
 กิ่งกรรม ธรรมนิมิต ๙ ประการอยู่ในโลกนี้ = เหมือน
๑๗๓๓ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ
๙ ประการ, แต่พวกเราก็ยังขาดทั้ง ๙ ประการ
 ๙ ประการ ๙ ประการ

๙ ประการนี้ให้ดูตามรูปธรรม ๙ ประการนี้
 ๙ ประการนี้ ก็ย่อมต้องอยู่ในฐานะ ๙ ประการนี้
 ๙ ประการนี้ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ
 ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ
 ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ
 ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ

๙ ประการนี้ให้ดูตามรูปธรรม ๙ ประการนี้
 ๙ ประการนี้ ก็ย่อมต้องอยู่ในฐานะ ๙ ประการนี้
 ๙ ประการนี้ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ
 ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ
 ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ
 ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ ๙ ประการ

พิมพ์ที่กรุงเทพฯ

พิมพ์ที่กรุงเทพฯ

ไมกษพลากรม, ไซ

อนุไมทาณ*

ข้าพเจ้า ขออนุไมทาณ ในทศวรรษที่ สิ้นสุดมาแล้ว
 นี้ พยายามให้ติดตามร่วมมือ แก่ "โครงการธรรมไมษา"
 ของสำนัก ไมกษพลากรม โดยทศวรรษที่ผ่านมา ในทศ
 วรรษนี้ นับว่า ชด ชวรมไมษา นี้ อด ทนบอด, สู้บรชค
 ราชปถอย และ อดทนทนทนสู้รบ สิ้นสุดนับว่า สิ้นสุดที่
 อดทนทนทน ในลักษณะ โลกศกเป็นกัโร เพื่อความแพร่
 หลายของทศวรรษธรรม ที่ สิ้นสุดแล้ว ทศวรรษแห่ง ศีล-
 ธรรม ยี่สิบห้า และ อดทน. และอดทนที่ กิดัก
 ภา ในทศวรรษที่ สร้าง "โครงการธรรมไมษา" นี้ ในบรชค
 สิ้นสุดมาแล้ว นี้ ได้มีทศวรรษนับว่า ชื่อ "ทศ
 วรรษแห่ง ศีลธรรม" และ "ธรรมลคจลลคหะนี้" นี้
 เป็นทศวรรษที่ เริ่มแรก ชื่อ นกัฒน์ จะ เป็นทศวรรษ
 นี้ ที่มีผู้สืบทอดเป็นลคจลลคหะ นี้ มี.

สังคมสมัยนี้ เป็นสังคมที่ กิดัก ทศวรรษ ยี่
 สิบห้า ลนอดทนได้ดั่ง ศีลธรรมเป็นสิ่งที่ นกัฒน์
 แม้ เพียบเพื่อ ทศวรรษที่ อดทน; นี้ ให้สังคม เริ่ม
 อดทนอดทน ทศวรรษที่ ไม่เคยมีกัฒน์ กัฒน์ อดทน
 ในรูปแบบ เช่นนี้. แต่แล้ว ในที่สุด ผู้กัฒน์
 ของสังคม อดทนเป็นแบบ สิ้นสุดแล้ว กัฒน์

* เมื่อพิมพ์ครั้งแรก

คำปรารภพิมพ์ ของธรรมทานมูลนิธิ

[ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๔๗.]

ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส พิมพ์มาแต่ต้นจนบัดนี้ มีจำนวน ๗๓ เล่ม หรือ ๗๓ เรื่อง, เล่มที่ขาดคราวพิมพ์มีอยู่หลายเล่ม; ได้มีผู้ประสงค์สั่งซื้อไปยังธรรมทานมูลนิธิ เองๆ แต่ก็ไม่อาจส่งให้ได้ สำหรับเล่มที่ขาดคราวพิมพ์ เพราะหมดแล้วบ้าง หมดไปนานแล้วบ้าง, หลายท่านหลายหน่วยงานประสงค์จะมีไว้ให้ครบชุดทั้ง ๗๓ เล่ม ก็ไม่อาจส่งให้ครบชุดตามประสงค์ เพราะยังไม่มีโอกาสนำมาพิมพ์ใหม่ให้มีครบทุกเล่ม ด้วยเหตุผลหลายประการ. (เล่มที่หมด คือเล่มที่ทิ้งวางไว้ ไม่มีพิมพ์บอกว่า [พิมพ์มาถึงครั้งที่...] ในบันทึกท้ายเล่มที่ชื่อหนังสือนั้นๆ ในระหว่างลำดับพิมพ์ออกเล่ม (๑) ถึง (๖๑); ส่วนเล่มที่เหลือนอกจากนั้น มีครบหมด).

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นปีที่ครบ ๑๐๐ ปี แห่งการเกิดมาทางชีวิตร่างกายของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ, ในการนี้ ธรรมทานมูลนิธิขอถือเอาเป็นโครงการหนึ่งในโครงการทั้งหลายเกี่ยวกับฉลอง ๑๐๐ ปีพุทธทาส คือจะพิมพ์ “ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส” เล่มเดิมๆ ที่ขาดคราวพิมพ์ให้ครบ (ประมาณ ๓๐ เล่ม) เพื่อเป็นอนุสรณ์, โดยจะทยอยพิมพ์ออกมาเรื่อยๆ ในเล่มที่ขาดนั้นๆ ตั้งแต่ต้น; ท่านผู้ใดประสงค์จะมีหนังสือธรรมโฆษณ์เล่มที่ขาดไว้ให้ครบ โปรดทยอยติดต่อสั่งซื้อได้ที่ธรรมทานมูลนิธิ หรือที่สวนโมกขพลาราม, ซึ่งมีรายละเอียดที่อยู่และหมายเลขโทรศัพท์อยู่ในหนังสือพิมพ์ “พุทธศาสนา” รายไตรมาส ของคณะธรรมทาน, หรือตอนท้ายเล่มแห่งหนังสือธรรมโฆษณ์นี้. (ที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์, ธรรมสภา, ธรรมบูชา ฯลฯ ก็มีวางจำหน่าย.)

อนึ่ง ท่านผู้ใดมีศรัทธาประสงค์จะขอรับเป็นเจ้าของภาพพิมพ์หนังสือ “ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส” เล่มที่ขาดคราว หรือรับเป็นเจ้าของภาพพิมพ์ “ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส” เล่มที่จะออกใหม่ ซึ่งคณะผู้จัดพิมพ์หนังสือตั้งปณิธานทำต้นฉบับธรรมโฆษณ์อีก ๒๐ กว่าเล่ม ให้ได้พิมพ์เป็นหนังสือธรรมโฆษณ์ครบ ๑๐๐ เล่ม เพื่อเป็นอนุสรณ์ และเป็นธรรมทานมัยกุศลฉลอง ๑๐๐ ปีพุทธทาสด้วย โปรดติดต่อรับเป็นเจ้าของภาพพิมพ์ได้ที่สวนโมกขพลาราม หรือที่ธรรมทานมูลนิธิ ตามที่อยู่ดังกล่าวแล้ว.

สำหรับหนังสือธรรมโฆษณ์เล่ม “ธรรมสังจสงเคราะห์” นี้ เป็นเล่มที่ ๑๔ ที่ขาดคราวพิมพ์ นำมาพิมพ์อีกเป็นครั้งที่ ๒ “ฉบับที่ระลึกครบ ๑๐๐ ปีพุทธทาสภิกขุ”, พิมพ์ขึ้นด้วยดอกผลทุน “ธรรมทานปริวรรตน์”. อนึ่ง มีหนังสือธรรมโฆษณ์เล่มที่จะพิมพ์ออกใหม่ชื่อว่า “ธรรมสังจปกิณณกะ” ซึ่งผู้อ่านน่ามิไว้่านศึกษาคู่กับธรรมโฆษณ์เล่มธรรมสังจสงเคราะห์นี้.

คำปรารภ*

ธรรมเนียมเล่มนี้เป็นคำบรรยายของท่านอาจารย์“พุทธทาสภิกขุ”บรรยายประจำวันเสาร์ภาควิสาขบูชา ระหว่างวันที่ ๕ เมษายน ถึง ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๘ ใช้ชื่อชุดว่า “ธรรมสังัจจะเคราะห์”.

ชื่อประจำชุดว่า “ธรรมสังัจจะเคราะห์” ออกจะเป็นคำใหม่สำหรับนักภาษาศาสตร์ หรือภาษาศาสตร์ แต่ที่จริงเป็นเรื่องธรรมดา สำหรับผู้เข้าใจและสนใจปฏิบัติธรรม; เพราะความมุ่งหมายของคำบรรยาย ก็ตรงจุดไปตามความหมายของศัพท์ “ธรรมสังัจจะเคราะห์” นั้นอย่างแจ่มชัด และสมจริง คุ่มค่า หากนำหลักการเหล่านั้นมาประพฤติปฏิบัติ.

คำบรรยายชุดนี้ มุ่งหมายให้รู้ค่าของสังัจจะธรรม ทั้งให้มีการกระทำอันเป็นการเรียกกลับมาแห่งศีลธรรม โดยสังเคราะห์เอาธรรมสังัจจะ คือตัวจริงแห่งธรรมทั้งหลายให้มาเข้าเป็นสายเดียวกัน แล้วจะแก้ปัญหาทั้งหมดของมนุษย์ในโลกนี้ได้.

ที่ท่านใช้คำว่า “ธรรมสังัจจะ” ไม่ใช่ “สังัจจะธรรม” เพราะต้องการเน้นค่าตัวจริงของธรรมทั้งปวงในทุกๆ ศาสนาว่า นำมาใช้ปฏิบัติแล้ว จะได้ผลเป็นสันติสุขคุ่มค่าของสังัจจะธรรม. ส่วนคำว่า “สังัจจะธรรม” ก็ยังมีความหมายตรงตามคำของมัน ซึ่งหมายความว่าธรรมทั้งปวงอันเป็นความจริงแท้. ข้อธรรมทั้งหลายอันเป็นสังัจจะธรรมนั้นแหละ ทุกคนยอมนำมาใช้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามสมควรแก่ เหตุ, ผล, ดน, ประมาณกาล, บุคคล, และบริษัหรือสังคัม. นำหนักของธรรมะที่นำมาใช้เช่นนี้ องค์บรรยายท่านเรียกเน้นว่า “ธรรมสังัจจะ” เพื่อจะให้ทุกคนหยิบฉวยเอาสังัจจะธรรมมาเป็นศาสตราแก้ปัญหาของแต่ละคน แต่ละสังคัม ตามความเหมาะสมและโอกาส.

หรือกล่าวให้ชัดขึ้นอีก องค์บรรยายได้ชี้แจงไว้ในที่อื่นอีกว่า ทุกอย่างมองดูอย่างสังัจจะธรรมก็ได้ อย่างธรรมสังัจจะก็ได้ เช่น ถ้าพูดอย่าง สังัจจะธรรม นั้น เป็นความรู้ความจริง ที่ว่า ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย; ถ้าพูดอย่าง ธรรมสังัจจะ ก็พูดถึงวิธีที่ทุกอย่าง ต้องทำให้ถูกต้องตามเหตุปัจจัยของมัน.

สังัจจะธรรม คือความจริงทุกเรื่อง ในฐานะครอบจักรวาล; ส่วนความจริงหรือตัวจริงเฉพาะเรื่อง นี้ต้องทราบและปฏิบัติ ให้ได้ผลเป็นเรื่องๆ ไปตามกาลเทศะ

* เมื่อพิมพ์ครั้งแรก

นี้จะเรียกให้แคบเข้ามาว่า ตัว “ธรรมสัจจะ” ของเรื่องนั้นๆ; โดยเฉพาะในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งให้เห็น “ธรรมสัจจะ” ของการเมืองในฐานะที่โดยส่วนใหญ่ก็เป็นสัจธรรมอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน. แม้เรื่องอื่นๆที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ ก็มีวิธีการอย่างเดียวกันในการที่จะแยก “ธรรมสัจจะ” ออกมาจากสัจธรรม ตามความมุ่งหมายที่เจาะจง.

พูดให้สั้นอีก ก็คือ วิธีกระทำให้อุฏกตามสัจธรรมข้อนี้ๆ นั่นคือ **ธรรมสัจจะ**.

หากท่านผู้อ่านธรรมโฆษณชุดนี้ด้วยความพิเคราะห์โดยละเอียดอ่อน จะมองเห็นค่าประเสริฐของคำว่า “ธรรมสัจจะ”, จะสามารถนำคำนี้มาใช้เป็นคาถาเตือนใจสำหรับชีวิตประจำวัน ทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย ถึงขั้นปรมาตม์ ทั้งฝ่ายปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ.

ค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์ธรรมโฆษณ ชุดธรรมสัจจะสงเคราะห์นี้ ได้ใช้จ่ายจากเงินของทานบัตติ ผู้บริจาคทุนไว้ทางสวนอศมมุนิธิ คือ พันเอกนิม ชโยดม กับผู้บริจาคสมทบ ดังมีรายชื่อที่ตีพิมพ์ไว้ข้างท้ายหนังสือนี้. ส่วนการดำเนินงานจัดพิมพ์จัดแจก จำหน่าย คงจัดตามหลักการของธรรมทานมุนิธิในแนวธรรมทานปวิวรรตน์. รายได้พิเศษจากผู้บริจาคสมทบก็ดี จากการจำหน่ายหนังสือนี้ในราคา “ที่เอากุศลเป็นกำไร” นี้ก็ดี สวนอศมมุนิธิจักได้รวบรวมไว้เป็นทุนสำหรับพิมพ์หนังสือธรรมโฆษณชุดอื่นๆของท่านพุทธทาสภิกขุ สืบไป.

ขออนุโมทนาแด่ท่านผู้ศรัทธาบริจาคสร้างหนังสือส่งเสริมธรรมะไว้ในพระพุทธานุสา และท่านผู้สนใจศึกษาค้นคว้าธรรมปฏิบัติจาก “ธรรมสัจจะสงเคราะห์” ฟังประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายแห่ง “ธรรมสัจจะ” ทุกประการ เพื่อสันติสุขสันติภาวะ จะมีขึ้นได้แก่แต่ละคน แต่ละสังคม สมดังปณิธานของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเถิด

สวนอศมมุนิธิ

๗๗ หมู่ ๖ ต.หนองบอน

สุขุมวิท ซอย ๑๐๓ อ.พระโขนง กท. ๑๑

สารบัญ

ธรรมสังฆสงเคราะห์

	หน้า
๑. ปัญหาเกี่ยวกับธรรมสังฆะแห่งยุคปัจจุบัน	๑
๒. ธรรมสังฆะที่เป็นอุดมคติ	๒๕
๓. ธรรมสังฆะสำหรับมนุษยชาติ	๕๑
๔. ธรรมสังฆะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา	๘๕
๕. ธรรมสังฆะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา (ต่อ)	๑๒๑
๖. ธรรมสังฆะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา (ต่อ)	๑๕๑
๗. ธรรมสังฆะกับสิ่งที่ต้องกลับมาเพื่อสันติภาพ	๑๘๕
๘. สิ่งทีเรียกว่าการศึกษากับธรรมสังฆะ	๒๒๙
๙. จิตตภาวะของมนุษย์และธรรมสังฆะของจิต	๒๗๑
๑๐. ธรรมสังฆะของธรรมชาติกับอุดมคติทางการเมือง	๓๑๕
๑๑. มนุษยปริวรรต กับ ธรรมสังฆะของธรรมชาติ	๓๗๕
๑๒. ศาสตร์สังคมทุกชนนีย่อมมีธรรมสังฆะแห่งศีลธรรม	๔๑๕
๑๓. ประมวลสิ่งที่ควรทราบแห่งธรรมสังฆสงเคราะห์	๔๖๓

โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบาญละเอียด ธรรมสังฆสงเคราะห์

	หน้า
๑. <u>ปัญหาเกี่ยวกับธรรมสังฆะแห่งยุคปัจจุบัน</u>	๑
ปรารถโลกไร้สันติภาพ เพราะขาดการปฏิบัติธรรม	๒
สังฆะอันเป็นความจริงของศาสนากำล้างแพ้สังฆะของวัตถุนิยม	๓
เรากำล้างไม่มีสังฆะหรือ “ตนจริง” ของธรรมะในทุกชนิด	๔
สังฆะธรรมในศาสนามีใช้ปรัชญา แต่เป็นเรื่องปฏิบัติได้	๕
“สังฆะ” เป็นความจริงเฉพาะคน ย่อมเปลี่ยนได้, ยังไม่แท้	๖
สังฆะของธรรมชาตินั้นจริงแท้ เช่น อริยสังฆ	๗
ความจริงของธรรมชาติ มีอยู่ในระบบของศาสนา	๘
ความหมายของคำว่า “ธรรม” อันถูกต้องมี ๔	๙
ธรรมสังฆะก็มีความหมายทั้ง ๔ ของสังฆธรรมนั้น ๆ	๑๐
ธรรมสังฆะ คือ “ความจริง” ของธรรมเป็นคำใหม่แต่ศักดิ์สิทธิ์	๑๑
“ธรรมสังฆสงเคราะห์” หมายถึงเมื่อรู้จักตนจริงของทุกศาสนา แล้ว สงเคราะห์กันเป็นศาสนาเดียวได้	๑๒-๑๓
ทำความเข้าใจในปัญหาเกี่ยวกับคำว่า “ธรรมสังฆะ	๑๔-๑๕
แต่ละคนย่อมมีสังฆะ ตามความยึดมั่นของตน	๑๖-๑๗
สงเคราะห์สังฆะแต่ละฝ่ายให้ลงรอยกันได้ แล้วจะสามัคคีกันได้	๑๘
ในโลกนี้สังฆะฝ่ายทฤษฎีกับฝ่ายปฏิบัติมักไปคนละทาง	๑๙
ปัญหาเฉพาะหน้า คือ ไม่มีใครยอมรับสังฆะของผู้อื่น	๒๐

เมื่อเกิดความเสื่อมเสีย ก็เพราะโทษที่ไม่มีธรรมสัจจะซึ่งมองไม่เห็น	๒๑-๒๒
ปัญหาทุกอย่างแก้ได้ด้วยกรรมธรรมสัจจะ	๒๒-๒๓
ถ้าถือว่า “อัมเสียก่อนจึงจะมีศีลธรรม” นี้ผิดกรรมสัจจะ	๒๔

๒. ธรรมสัจจะที่เป็นอุคมคติ ๒๕

ทบทวนความหมายของ “ธรรมสัจจะ”	๒๕-๓๑
ธรรมสัจจะของแต่ละคนควรจะต้องหลักให้กลมกลืนกัน	๓๑-๓๓
คนมักมีอุคมคติตามอำนาจของกิเลส, ที่ถูกควรก่อปรกัวยสัมมาทิฐิ	๓๓-๓๕
อุคมคติของมนุษย์ต้องสูงขึ้นถึงระดับสะอาด สว่าง สงบ	๓๖-๓๗
ธรรมสัจจะไม่กลมกลืนกันมองเห็นได้ง่าย ๆ คือ :-	

- ข้อที่ ๑ ไม่กลมกลืนกับธรรมชาติ ๓๘
- ข้อที่ ๒ ,, กับภาวะของตนเอง ๓๘-๔๐
- ข้อที่ ๓ ,, กับภาวะของสังคม ๔๑
- ข้อที่ ๔ ,, กับพระธรรม ๔๒-๔๔
- ข้อที่ ๕ ,, กับศาสนาอื่นหรือนิกายอื่น ๔๔-๔๕

พุทธบริษัทควรปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะกลมกลืนกันได้ทุกฝ่าย
มูลเหตุแห่งความไม่กลมกลืนกัน คือ :-

- ๑. ความมีมานะทิฐิแห่งตัวกู-ของกู ๔๗
 - ๒. ความไม่สมบูรณ์แห่งสติปัญญา ๔๗-๔๘
- ศีลธรรม เป็นธรรมสัจจะที่จำเป็นในทุกกรณี ๔๘-๕๐

๓. ธรรมสัจจะสำหรับมนุษยชาติ ๕๑

ทบทวนความหมายของคำว่า “ธรรมสัจจะ”	๕๒-๕๓
ธรรมสัจจะคือตัวจริงของธรรมะคลุมความหมายของธรรมทั้งหมด	๕๔

ทุกคนในโลกยังมองไม่เห็นธรรมสัจจะ	๕๕
เพราะความเห็นแก่ตัว มันบีบบังความจริงเสียหมด	๕๖
แต่ละคนคิดแต่เพื่อตัวกู ไม่เพื่อมนุษยชาติ	๕๗
มนุษย์เบียดเบียนกันมากจนโลกไร้สันติภาพ	๕๘-๖๐
ธรรมสัจจะคือตัวจริงแห่งธรรมเป็นประเสริฐของมนุษย์	๖๐-๖๑
คนยังไม่รู้จักค่าความต่างของคำว่า “คน” กับมนุษย์	๖๒-๖๓
ธรรมสัจจะ ช่วยให้เป็นมนุษย์มีใจสูง	๖๔-๖๕
“สัจธรรม” คือธรรมทั้งปวงที่เป็นตัวจริง ส่วน						
“ธรรมสัจจะ” คือตัวจริงแห่งธรรมมีอยู่แต่เราไม่เห็น	๖๖-๖๗
“ความรับผิดชอบร่วมกัน” เป็นสัจธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงเคารพว่า						
สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย	๖๘
เราจึงต้องมีธรรมสัจจะอันเป็นสัจธรรมจตุคเดียวกัน	๖๙
สัตว์ทั้งหลายกำลังยืนอยู่ที่ปัญหาจตุคเดียวกัน	๖๙-๗๒
สัจธรรมแต่ละข้อ ย่อมเป็นธรรมสัจจะด้วย แต่ไม่มองเห็น	๗๒
ศีลธรรมช่วยสร้างเอกภาพสำหรับมนุษยชาติ	๗๓
ใจความของศีลธรรมนั้นแหละเป็นธรรมสัจจะสร้างมนุษยชาติ	๗๔-๗๕
การเป็นมนุษย์ใจสูง ต้องมีธรรมสัจจะของความเป็นมนุษย์	๗๖
เป็นมนุษย์ใจสูงต้องมีคุณลักษณะอย่าง <i>มนุสฺสมนุสฺโส</i>	๗๗-๗๘
ธรรมสัจจะนั้นแหละทำให้เกิดมีมนุษยชาติ	๗๙
“สงเคราะห์” ในคำบรรยายนี้หมายความว่าเอามาจัดหมวดหมู่ให้เข้ารูปกัน	๘๐
ตอบคำถามการใช้ศัพท์ “ธรรมสัจจะ” มุ่งหมายแยกจากสัจจะปลอม						
ที่เรียกว่า “สัจจาภินิเวส”	๘๑
ตอบข้อสงสัยที่ว่ามีศาสนาแยกกันในโลกก็ที่อยู่แล้วมิใช่หรือ ?	๘๒
ธรรมสัจจะของทุกศาสนา ก็คือให้อยู่กันสงบสุขเป็นปรกติ	๘๓-๘๔

๔. <u>ธรรมสังจะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา</u>	๘๕
ทบทวนความหมายของคำว่า “ธรรมสังจะ”			
ว่าตรงข้ามกับสังจาภินิเวส	๘๕-๘๖
ทบทวนคำบรรยายครั้งก่อน ๆ, ต่างฝ่ายไม่มีธรรมสังจะแท้จริง	๘๗
ธรรมสังจะที่แก้ควรถืออุคมคติที่เป็นสังจธรรมตรงกันหมด	๘๘-๘๙
ทุกศาสนามีได้ตั้งขึ้นด้วยเจตนาทุจริต	๘๙-๙๐
วิธีการปฏิบัติของทุกลัทธิมุ่งทำลายความเห็นแก่ตัวก็พอแล้ว	๙๑
การสอน, การเรียน, การปฏิบัติ, ผิด ๆ จะไม่ทำลายความเห็นแก่ตัว	๙๒
ทุกศาสนามีเพื่อนมนุษย์เป็นอยู่ในสภาพปรกติ	๙๓
ทุกศาสนา มีความหมายเพื่อ “หยุด, เย็น, ว่างจากตัวกู-ของกู	๙๔
ทุกศาสนาต้องการ ปรกติ พอใจ อิ่ม หยุด เย็น ว่าง	๙๕
ธรรมสังจะทุกศาสนาเพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว, เพื่อไม่โลภโกรธหลง	๙๖
ภาวะปรกติของธรรมชาติทั้งสัตว์ – พืชต้องการอยู่อย่างไม่เห็นแก่ตัว	๙๗
มนุษย์จะต้องมีธรรมสังจะในทุกศาสนา, เลิกละบาปส่วนหนา	๙๘
ธรรมสังจะทุกศาสนามีเจตนาธรรมณ์เดียวกันมุ่งหมายให้สังคมเป็นสุข	๙๙-๑๐๑
ธรรมสังจะเริ่มแต่ระดับต่ำจนถึงสูงล้วนเพื่อความสงบสบายใจ	๑๐๑-๑๐๒
มนุษย์ต้องการสิ่งอันเป็นที่พึ่งที่ระลึก	๑๐๓
ความต้องการที่พึ่งนี้รู้จักพึ่งผู้อื่นก่อนแล้วจึงพึ่งตนเอง	๑๐๔
การพึ่งผู้อื่น แท้จริงก็คือพึ่งตนเองโดยไม่รู้สึกลัว	๑๐๕
ควรเข้าใจธรรมสังจะในเรื่องการถือที่พึ่งตามหลักศาสนาให้ถูก	๑๐๖
การถึงซึ่งที่ระลึกคือสรณาคมน์ ต้องระลึกให้ถูกต้อง	๑๐๗
การถือระบบที่พึ่งที่ระลึกเป็นระบบศาสนาระดับศรัทธา	๑๐๘-๑๐๙
เมื่อมีพระพุทธเจ้าเกิดระบบปัญญาเป็นธรรมสังจะเกี่ยวกับศาสนา	๑๐๙
ระบบปัญญานี้ค่อย ๆ เป็นมาหลายชนิดสรุปได้ ๓ ระบบ :	๑๑๐

๑. ชัยจัต เรียกกามสุขัลลิกานุโยค เป็นวัตนุญยม	๑๑๐
๒. ขวาจัต เรียกอรรถกถิมถานุโยค เป็นทาสของทิวฎฐี	๑๑๒
๓. สายกลาง เรียกมัชฌิมาปฏิปทา	๑๑๒-๑๑๓
ระบบบัญญัติอีกแบบหนึ่งเรียกระบบโพธิสัตว์	๑๑๓-๑๑๔
ธรรมสัจจะแท้จริงของศาสนาเมื่ออยู่ในกลุ่มมัชฌิมา ฯ	๑๑๔
ส่วนกลุ่มอื่นเป็นสัจจาภินิเวส ยึดมั่นของตนถูกผู้อื่นผิด	๑๑๕
ธรรมสัจจะที่เป็นตัวศาสนาแท้ก็ติ สัจจาภินิเวสก็ติ มีหลายแบบ	๑๑๖
จุดตั้งต้นของศาสนาเริ่มมาจากรู้สึกกลัวและหนีภัย	๑๑๖-๑๑๗
ระบบหนีภัยขยายตัวมาจนถึงทำลายความยึดมั่น ตัวกู-ของกู	๑๑๘
มองดูให้เห็นจริง จะพบธรรมสัจจะในศาสนา	๑๑๙

๕. ธรรมสัจจะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา (ต่อ) ๑๒๑

ข้อความเข้าใจคำว่า “ธรรมสัจจะสงเคราะห์”	๑๒๒-๑๒๓
ทุกศาสนามุ่งหมายเพื่อสิ่งเดียวกันเป็นสายเดียวกันคือไม่นำรังเกียจ	๑๒๔
ไม่มีศาสดาองค์ไหนที่ต้องการจะทำลายโลก	๑๒๕
ทุกศาสนามีได้มีใครเจตนาตั้ง; ศาสดาเพียงค้นคว้า, บอกกล่าว	๑๒๖
แม้ลัทธิมิจนาทิวฎฐีก็ได้มีเจตนาหลอกลวง; มีแต่จะให้รอด	๑๒๗
ทุกลัทธิต้องการกำจัดความเห็นแก่ตัว, ไม่ควรดูหมิ่นเขา	๑๒๘
ทุกลัทธิที่มีขึ้น ควรจัดไว้เป็นเรื่องสำหรับศึกษาค้นคว้าที่ถูกต้อง	๑๒๙
อย่ามองศาสนาในฐานะเป็นข้าศึกกัน, พึงมองตจวิทยาศาสตร์	๑๓๐-๑๓๒
ให้มองเห็นตัวแท้ของความจริงในส่วนลึกจนเห็นใจรักใคร่กัน	๑๓๒-๑๓๓
วิทยาการทั้งหลายย่อมเข้ากันได้กับทุกศาสนา	๑๓๔-๑๓๕
เนื้อแท้ของศาสนาเข้ากันได้กับเจตนารมณ์ของวิทยาศาสตร์	๑๓๕-๑๓๖

๗. <u>ธรรมสังฆะกับสิ่งที่ต้องกลับมาเพื่อสันติภาพ</u>	๑๘๕
เดี๋ยวนี้หาสันติภาพไม่พบเพราะความหายไปแห่งศีลธรรม	๑๘๖
ความหายไปแห่งศีลธรรมเป็นไปตามยุค	๑๘๖-๑๘๘
รู้ความหมายของ “ธรรมสังฆะสงเคราะห์” แล้วจะรู้จักศีลธรรม	๑๘๙-๑๙๐
ต้องรู้จักธรรมชาติทั้งที่เป็นสังขตะและอสังขตะ ๔ ความหมาย	๑๙๐
๑. ธรรมชาติในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์	๑๙๐
๒. ปรากฏการณ์ทั้งหลายตั้งอยู่, เป็นไปตามกฎธรรมชาติ	๑๙๐
๓. หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ	๑๙๑
๔. ผลที่ได้รับจากธรรมชาติ	๑๙๑
“ธรรม” คำเดียวมีความจริงลึกเป็นธรรมสังฆะที่ต้องรู้	๑๙๒
ธรรมสังฆะ ๔ ประการนั้น มีอยู่ในปัญหาทั้งปวง	๑๙๓-๑๙๔
ต้องศึกษาให้เห็นว่า ธรรมสังฆะนี้สงเคราะห์กันอย่างไร	๑๙๔-๑๙๕
เราจะต้องทำศาสนาส่วนที่หายไปนั้น ให้กลับคืนมา	๑๙๖
เหตุผลเหตุที่ศีลธรรมหายไป เพราะจิตตั้งไว้ผิด	๑๙๗-๑๙๘
การศึกษาผิดก็เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ศีลธรรมหายไป	๑๙๙-๒๐๐
เพราะการศึกษาผิด ไปบูชาความสุขทางวัตถุ ศีลธรรมจึงหายไป	๒๐๑
คนไปบูชาความสุขทางเนื้อหนังโดยไม่รู้ตัวทั้งผู้นำผู้ตาม	๒๐๒
เพราะหลงวัตถุความเสื่อมทางศีลธรรมจึงมีมากมานาน	๒๐๓-๒๐๔
ความนิยมทางอวิชาเป็นไปอย่างพรวดพราด	๒๐๕
ความหลงผิดทำให้ไม่รู้จักรักตัวเองมากจนไม่มีศีลธรรม	๒๐๖-๒๐๗
พิจารณาคว้า สิ่งที่ต้องทำให้กลับมา ควรจะโต้แย้งอะไร ?	๒๐๗
เพื่อสันติสุขของโลก ต้องให้สิ่งต่อไปนี้กลับมา :-	๒๐๘
๑. การถือศาสนาอย่างถูกต้อง	๒๐๘
๒. ปฏิบัติตามศีลธรรมกันให้เป็นที่น่าพอใจ	๒๐๘

๓. มีการปฏิบัติปรมัตถธรรมสนับสนุนศีลธรรม	๒๐๘
๔. ทำให้พระเจ้าอย่างบุคคลหรือนามธรรมก็ได้ กลับมา	๒๐๘
๕. ทำให้ธรรมะที่ทำให้คนให้เป็นมนุษย์กลับมา	๒๐๘
การทำให้มีการกลับมาของศีลธรรมจักต้องถอยหลังเข้าคลอง	๒๐๘-๒๑๐

เรื่องที่จะต้องถอยหลังกลับมา :-

๑. ระบบที่ทำความรอดจากสิ่งไม่พึงปรารถนาคือศาสนา	๒๑๑-๒๑๓
๒. ระบบปฏิบัติเพื่อสังคม คือ ศีลธรรม	๒๑๓-๒๑๖
๓. เลิกเรียนปรมัตถธรรมเพื่ออย่างปรัชญา; แต่เรียน เพียงเป็นรากฐานแห่งศีลธรรม, ไม่กล้าทำชั่ว	๒๑๗
๔. พระเจ้าที่ศักดิ์สิทธิ์ต้องกลับมา	๒๑๘
๕. ธรรมะที่ทำให้ความเป็นมนุษย์ต้องกลับมา	๒๑๙

เฉพาะประเทศไทย ต้องถอยหลังเข้าคลองให้ความเป็นไทยกลับมา	๒๒๐
ข้อแรกให้มีความเป็นไทยอย่างถูกต้อง, ไม่เป็นทาส	๒๒๐-๒๒๑
ข้อ ๒ วัฒนธรรมไทยมีมูลฐานจากพุทธศาสนา, ไม่บูชาเนื้อหนัง	๒๒๒-๒๒๓
ข้อ ๓ ทำให้ความเป็นสัตบุรุษกลับมา	๒๒๔
สัตบุรุษคือคนของพระเจ้าหรือคนวัด ผู้มีศรัทธาไม่ม่งมาย	๒๒๔
พิจารณาให้เห็นธรรมส์จจะแล้วช่วยกันทำให้กลับมา	๒๒๖-๒๒๗

๘. สิ่งที่เรียกว่าการศึกษากับธรรมส์จจะ

บทวนคำว่า “ธรรมส์จ” และความหมายของคำนี้	๒๒๙-๒๓๐
บทวนคำบรรยายครั้งที่ ๑-๗	๒๓๑-๒๓๒
สิ่งที่ต้องกลับมาทุกประการ สำคัญอยู่ที่การศึกษา	๒๓๓-๒๓๔
ลักษณะและความหมายของการศึกษาควรรู้ตามหลักศาสนา	๒๓๕-๒๓๗

การศึกษาที่ไม่ถูกต้องตามธรรมสัจจะทำให้คนไร้ศีลธรรม	๒๗๓
ต้องศึกษาให้รู้จัก : ข้อที่ ๑ ภาวลักษณะของจิต :-	๒๗๔
นัย ที่ ๑. ความหมาย จิตหมายถึงสิ่งที่คิด	๒๗๕
,, ที่ ๒. จิตคือมโน หมายถึงเป็นผู้นำ	๒๗๖
,, ที่ ๓. จิตเป็นผุกระทำกระทรงรับผล	๒๗๗
,, ที่ ๔. จิตเป็นผู้สร้าง	๒๗๘
,, ที่ ๕. จิตมีลักษณะเป็นผู้เป็นกว่าใด ๆ	๒๗๘-๒๗๙	
,, ที่ ๖. กล่าวอย่างมีตัวตน จิตเป็นผู้ไปผู้มา	๒๘๐
,, ที่ ๗. จิตเป็นผู้ทำความเจริญในอภภาพ	๒๘๐

คุณลักษณะอันดีกลับของจิต :-

ความลับที่ ๑. จิตนี้เป็นธาตุอยู่กับโครงสร้าง คือร่างกาย	๒๘๑
,, ที่ ๒. จิตนี้ควบคุมยาก ห้าม, หรือรักษาจับยาก	๒๘๒
,, ที่ ๓. จิตมีสมบัติพิเศษเรียกว่าเจตสิก	๒๘๓
เจตสิกมีมาก ทำให้ผิดก็ได้ถูกก็ได้	๒๘๔
,, ที่ ๔. เป็นนามธรรม มีคุณสมบัติคือรู้, รู้สึก	๒๘๕
ความรู้ของจิตมี ๒ ชั้น เรียกว่า สัญชาตญาณ กับ ภาวิตญาณ	๒๘๖
ภาวิตญาณนี้ยิ่งอบรมมากเท่าไรก็ขยายตัวรู้ออกไปมาก	๒๘๗
ความลับที่ ๕. จิตนี้ประภัสสร อยู่ตามธรรมตาไม่เศร้าหมอง	๒๘๘
ทั้งบาลีว่า ปภัสรมิถิ ภิกขเว จิตตํ	๒๘๘
บาลีมีอีกว่า จิตนบริสุทฺธเป็นปรกติ, ปกติปริสุทฺธมิถิ จิตตํ	๒๘๙
จิตทภาวนาไม่มีแก่บุดุชนผู้ไม่รู้	๒๙๐
ความลับของจิต ๕ ประการเป็นธรรมสัจจะเกี่ยวกับจิต	๒๙๑
ต้องรู้จักธรรมสัจจะของจิตที่มีอยู่ตามธรรมชาติคือ :-	๒๙๑

ข้อหนึ่ง	จิตเป็นสัปดาห์ธาตุตามธรรมชาติไม่เป็นตัวตน	๒๙๑
ข้อสอง	จิตมีค่ามาก เมื่อได้รับการปรับปรุง	๒๙๑
ข้อสาม	จิตต้องปรับปรุง เพื่อนำมาซึ่งความเป็นมนุษย์	๒๙๒
ข้อสี่	เมื่อปรับปรุงแล้ว จิตแก้ปัญหาได้สิ้นเชิง	๒๙๒
	ข้อใหญ่ ข้อที่ ๒ อานิสงส์ของจิต	๒๙๓
	๑. <i>พละ</i> คือ <i>กำลัง</i> จิตที่อบรมแล้ว มีกำลังมาก	๒๙๔
	๒. <i>สมรรถนะ</i> คือ <i>ความสามารถ</i> อบรมแล้วแหลมคมมาก	๒๙๕
	๓. <i>ประโยชน์</i> และ <i>อานิสงส์</i> จะแก้ปัญหาได้, ทุบทุกข์ได้	๒๙๖
	จิตที่อบรมดีแล้วจะมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์	๒๙๗
	ข้อที่ ๓. การพัฒนาจิต ที่ถูกต้องตามธรรมสัจจะของจิต	๒๙๗
	จิตที่ทิ้งไว้ผิดหรือทิ้งไว้ถูก มีผลตามที่ทิ้งไว้	๒๙๘
	<i>การพัฒนาจิตข้อแรก ตามธรรมชาติ</i> เป็นได้ในตัวเอง	๒๙๘
	ข้อสอง <i>วิวัฒนาการโดยน้ำมือของมนุษย์</i>	๒๙๙
	พัฒนาตามธรรมชาติจะมีความเหมาะสมตามธรรมชาติ	๓๐๐-๓๐๒
	พระพุทธเจ้าทรงมีธรรมชาติเป็นครู	๓๐๒-๓๐๓
	พัฒนาโดยน้ำมือมนุษย์ก็ได้ดีที่สุดในยุค	๓๐๔
	การฝึกฝนจิตพระพุทธเจ้าทรงเปิดเผยคือสมณะ, วิปัสสนา	๓๐๔
	สมณะกับวิปัสสนาเท่ากับมีน้ำหนักรวมและแหลมคม; แยกกันไม่ได้	๓๐๕
	การพัฒนาจิตที่สมบูรณ์ต้องใช้ทั้งสมณะวิปัสสนา, ตรัสเรียกว่า สมานิกภาวนา	๓๐๖
	แยกเป็นอันดับ ๑. พัฒนาจิตให้สงบเป็นสมาธิคุมไว้ด้วยสติ สัมปชัญญะ	๓๐๗
	อันดับ ๒. พัฒนาให้มีธรรม เป็นอุปการณแก่ชีวิต เพื่อมีสุข	๓๐๗
	อันดับ ๓. พัฒนาเพื่อความทุกข์แท้จริงและสมบูรณ์ตลอดไป	๓๐๗
	มีความสุขชั่วขณะในเมื่อพัฒนาจิตเป็นสมาธิ	๓๐๘
	และความมีสติสัมปชัญญะจำเป็นมากแก่ชีวิต	๓๐๘-๓๐๙

โดยมีสถิติสัมพัทธ์ของสมบูรณต้องกำหนดรู้ทัน เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป

มี ๓ อย่าง : ๑ กำหนดกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้น	๓๑๐
อย่างที ๒ กุศัญญาที่จำได้, กับที่มันหมายเป็นนั่นนี่	๓๑๑
อย่างที ๓ กุศุความคิดครุ่นคือวิตก	๓๑๑
พัฒนาจิตเพื่อความสุขสมบูรณ ^๕ นั้นควบคุมมิให้กิเลสเกิด	๓๑๒
อย่างที ๔. พัฒนาให้มีสมรรถนะที่เป็นทิพย์เป็นปาฏิหาริย์	๓๑๒
สรุปผลพัฒนาจิตก็มี ๔ อย่างดังกล่าวมา	๓๑๓
ต้องพัฒนาจิตให้ถูกต้องตามธรรมสัจจะของมัน	๓๑๓
ปัจจุบันนี้เราต้องการพัฒนาจิต เพื่อให้ศีลธรรมกลับมา	๓๑๔

๑๐. ธรรมสัจจะของธรรมชาติกับอุคตมคติทางการเมือง ๓๑๕

ธรรมสัจจะของการเมืองหมายถึงที่จัดถูกต้องตามธรรมชาติ	๓๑๖
การเมืองที่บริสุทธิ์เป็นเรื่องของศีลธรรมและเป็นไปตามกฎธรรมชาติ	๓๑๗
ทบทวนคำบรรยายครั้งที่แล้วมา	๓๑๘
คำบรรยายนี้จะชี้ให้เห็นอุคตมคติทางการเมืองที่ถูกต้องเป็นธรรม	๓๑๙
ข้อที่ ๑ อุคตมคติทางการเมืองต้องเป็นธรรมนิยม	๓๒๐
มนุษย์มีปัญหาเพราะมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปจากธรรมสัจจะเดิม	๓๒๑-๓๒๓
ความเปลี่ยนแปลงยุควัตถุนิยม ^๕ นี้ทำให้มีปัญหามาก	๓๒๓-๓๒๖
วัตถุนิยม หมายถึงหลงในรสของวัตถุ, และยึดวัตถุเป็นหลัก	๓๒๖
ความหมายที่ ๑ หลงไหลในรสอร่อยของวัตถุ	๓๒๖
ความหมายที่ ๒ ถือเอาวัตถุเป็นหลักสำหรับแก้ปัญหา	๓๒๗
คนเป็นทาสวัตถุนิยม ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว	๓๒๘-๓๒๙
พวกจิตตานิยมมี ๒ พวกที่ ๑ ถืออุคตมคติมากกว่าค่าทางวัตถุ	๓๓๐

พวกที่ ๒ ไม่ถือเอาทางวัตถุ แต่เอาทางจิต	๓๓๑
วัตถุนิยมและจิตตนนิยมสุดเหวี่ยงนี้ผิดทั้งสองพวก	๓๓๒
ปัญหาในโลกปัจจุบันนี้ เกิดจากวัตถุนิยม	๓๓๒
เพราะพลโลกทวีจำนวน และให้การศึกษาผิด	๓๓๓
คนดูวัตถุดูครอบงำ จึงเห็นแก่ตัวจนเกิดโทษนานาประการ	๓๓๔
วัตถุนิยม ทำให้เกิดระบอบประชาธิปไตยหลายแขนง	๓๓๕
อุคมคติทางการเมืองในโลกนี้ไม่ประกอบด้วยธรรม	๓๓๖
แล้วยังหลงผิดเอาวัตถุนิยมมาแก้ ก็ยังทำลายศีลธรรม	๓๓๗
ยุคนี้วัตถุนิยมแผ่ลวงฤทธิ์สุดเหวี่ยงกระทั่งทำลายศาสนา	๓๓๘-๓๓๙
การเมืองทุกระบอบถ้าประกอบด้วยธรรม ปัญหาทั้งหมด	๓๓๙-๓๔๐
มีธรรมะ คือมีพระเจ้าสำหรับนับถือทั้งมีและไม่มีเหตุผล	๓๔๑
ถ้าธรรมะหรือพระเจ้ากลับมา จะขจัดความหลงวัตถุได้	๓๔๒-๓๔๔
มนุษย์จำเป็นต้องมีพระเจ้า จึงจะปลอดภัย	๓๔๔-๓๔๖
การปกครองทุแบบต้องประกอบด้วยธรรมะจึงจะผาสุก	๓๔๖-๓๔๙
“ความไม่มีตัวกู” เป็นธรรมสัจจะของธรรมชาติ	๓๕๐
สังคมนไหนเข้าถึงสัจจธรรม “ไม่มีตัวกู” แล้วจะไม่เห็นแก่ตัว	๓๕๑
สังคมนิยมแท้จริง ต้องประกอบด้วยธรรม, ไม่เห็นแก่ตัว	๓๕๒
สังคมนิยมของคาร์ล มาร์กซ เกิดจากคนทั้งธรรมะ, มีอุคมคติเพื่อ	๓๕๓-๓๕๕
ระบบสังคมนิยมที่เป็นสัจจาภิเนวส จึงไม่สมบูรณ์	๓๕๖
ถ้ามีระบบธรรมิกสังคมนิยมจะถูกต้องตามธรรมสัจจะของธรรมชาติ	๓๕๗-๓๖๐
ความเห็นแก่ตัวต้องการจะ “ตีกว่า” จึงทำลายผู้อื่น	๓๖๐-๓๖๑
ต้อง “ถอยหลังเข้าคลอง” ไปหาความถูกต้อง แล้วจะแก้ไข	๓๖๒
ต้องแก้ด้วยการให้ศาสนาหรือพระเจ้าครองโลกเป็นระบบ	๓๖๓-๓๖๖
ธรรมิกสังคมนิยม	๓๖๓-๓๖๖

ทุกฝ่ายต้องไม่เป็นทาสวัตถุจึงจะแก้ปัญหาได้	๓๖๗-๓๖๘
เจตนารมณ์ของการเมืองต้องเป็นศีลธรรม	๓๖๘-๓๗๐
อุดมคติต้องเป็นไปตามธรรมสัจจะของธรรมชาติ, ไม่เห็นแก่ตัว	๓๗๐-๓๗๑
การเมืองต้องเป็นเรื่องศีลธรรม ไม่มีอุบายหลอกลวง	๓๗๒
ธรรมสัจจะของธรรมชาติต้องการให้ทุกอย่างเป็นศีลธรรม	๓๗๓
ขอให้ถอยหลังเข้าคลองไปหาระบบที่ประกอบด้วยธรรมเดิค	๓๗๔

๑๑. มนุษย์ปรวิรรตกับ ธรรมสัจจะของธรรมชาติ ๓๗๕

การผันแปรของมนุษย์ไม่ดูกฎธรรมสัจจะจึงไปสู่ความวินาศ	๓๗๕ - ๓๗๘
ทบทวนสรุปคำบรรยายครั้งก่อน ๆ	๓๗๙ - ๓๘๒
พิจารณาจุดส่วนที่ ๑ ความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์	๓๘๒ - ๓๘๗
มนุษย์เริ่มมีปัญหา เมื่อรู้จักความดีความชั่ว	๓๘๘-๓๙๐
ถึงยุคพระพุทธเจ้าทรงรู้ธรรมสัจจะว่ามีค่าแก่มนุษย์	๓๙๐-๓๙๒
ถึงยุคปัจจุบันเปลี่ยนเป็นไม่ยอมรับความคิดเห็นของพระพุทธเจ้า	๓๙๒
ยุคที่มีปัญหานี้ทำผิดต่อธรรมสัจจะของธรรมชาติยิ่งขึ้น	๓๙๓

ดูตัวอย่างลักษณะของการเปลี่ยนแปลงรอบตัวเรา :-

ข้อที่ ๑	ทั่วโลกมีการเปลี่ยนแปลงทั้งธรรมชาติและมนุษย์ทำ	๓๙๔
.. ๒	ตัวมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจสิ่งแวดล้อม	๓๙๕
.. ๓	จิตเปลี่ยนเร็วจากสัญชาตญาณมาเป็นภาวิตญาณ	๓๙๕
.. ๔-๕	วัฒนธรรม, ศีลธรรม, ขนบธรรมเนียมเปลี่ยนไปมาก	๓๙๖
.. ๖	รสนิยมในปัจจุบัน ๔ เปลี่ยนในทางทำให้ยิ่งขึ้น	๓๙๗
.. ๗	ถ่านิยมเป็นไปทางต้องการอิสระตามอำนาจกิเลส	๓๙๘
.. ๘-๙	ความสะอาดความเรียบร้อยนิยมไปข้างกามารมณ์	๓๙๙
.. ๑๐	เดี๋ยวนี้ไม่มีสถาบันของผู้ที่เคารพนับถือ	๔๐๐

ข้อที่ ๑๑	ระบบการปกครองเปลี่ยนไปอยู่ที่อำนาจตุลาการ	๔๐๐
ข้อที่ ๑๒	การดำรงชีพไม่สงบไปต้องการหุงหาอาหาร	๔๐๑
ข้อที่ ๑๓	จริตนิสัยของลูกหลานเลวลง, เห็นแก่ตัวจัด ฯลฯ	๔๐๑
ส่วนที่ ๒	ธรรมชาติของมนุษย์เป็นกฎธรรมชาติที่ไม่เปลี่ยนแปลง	๔๐๒
	อริยสัจเป็นความจริงที่จำเป็นสำหรับช่วยมนุษย์	๔๐๓-๔๐๔
	กฎแห่งกรรม, วัฏฏสงสาร, ปฏิจตมุปบาท ก็ไม่เปลี่ยนแปลง	๔๐๕
	ปรมาตมสัจจะอื่น ๆ เช่นธาตุ ๖ ก็ไม่เปลี่ยนแปลง	๔๐๖-๔๐๗
ส่วนที่ ๓	ความห่างไกลจากธรรมสัจจะของมนุษย์ยิ่งมากขึ้น	๔๐๘
	ทำให้เกิดความวิปริต, วิกฤตการณ์ถาวรแก่มนุษย์	๔๐๘-๔๐๙
	สิ่งที่เราจะต้องรับรู้ แล้วจะต้องปรับปรุงแก้ไข				
ข้อที่ ๑	ทุกคนต้องรู้จักตัวเองที่เนื่องอยู่กับธรรมสัจจะ	๔๑๐
ข้อที่ ๒	ต้องไม่เป็นทาสของอายตนะเพิ่มขึ้น	๔๑๐
ข้อที่ ๓	ยอมถอยหลังเข้าคลองไปสู่จุดถูกต้อง	๔๑๑-๔๑๒
	ความเปลี่ยนแปลงให้ถูกในทางไม่ทุกซ์ จึงจะไม่ทุกซ์	๔๑๒-๔๑๓
๑๒. ศาสตรสังคมทุกขนิคยอมมีธรรมสัจจะแห่งศีลธรรม					๔๑๕
	พิจารณาการใช้คำว่า “ศาสตรสังคม”	๔๑๖-๔๑๗
	คำว่า “ศาสตร” หมายถึงเป็นอาวุธสำหรับตัดปัญหาต่างๆ	๔๑๘
	ภาวะของโลกสมัยนี้เล็กลง จึงมีปัญหาก็จะต้องแก้ไขให้ถูก	๔๑๙
	ทบทวนความรู้สำหรับคำว่า “ศีลธรรม” กับ “ธรรมสัจจะ”	๔๒๐-๔๒๑
	ธรรมสัจจะของศีลธรรมหมายถึงความจริงแท้เพื่อมีศีลธรรมนั้น ๆ	๔๒๒
	ตัวปัญหาคือมนุษย์ไม่สนใจธรรมสัจจะของธรรมชาติ	๔๒๓
	ไม่สนใจศีลธรรม สังคมศาสตรจึงกลายเป็นเชือกค่อมมนุษย์	๔๒๔
	ต้องมองเห็นธรรมสัจจะในลักษณะเหมือนพระเจ้ามีอำนาจเหนือใต ๆ	๔๒๕-๔๒๗

มนุษย์กำลังชาติศีลธรรมทั้งเหตุและผลของความเป็นปรกติ	๔๒๘
สังคมศาสตร์อาจพิจารณาจัดเป็นหมวดๆ ใหญ่ๆ ๔ หมวด	๔๒๙
หมวดที่ ๑ พวกรหัสศาสตร์ ถ้าทำถูก ก็ไม่มีอันตราย	๔๓๐
,, ๒ เกี่ยวกับศาสนาทำให้เป็นคนถูกต้อง ซึ่งจะแก้ปัญหาก็ได้	๔๓๐
,, ๓ เนื่องอยู่กับเศรษฐกิจ ลงทุนน้อยได้ผลมาก	๔๓๐
,, ๔ ศิลปทั้งหลายต้องรู้จักใช้ให้ถูกต้องมีประโยชน์	๔๓๐
หมวดที่ ๑ วิทยาศาสตร์ เจริญแต่ไม่ถูกรวมสัจจะของศีลธรรม				๔๓๑
สิ่งที่ ๑ ทั่ววิทยาศาสตร์เอง ก้าวหน้ามาก	๔๓๒
,, ๒ ธรรมชาติวิทยา นำไปใช้เสริม กิเลส, ไม่สร้างสันติสุข			๔๓๓
,, ๓ จิตวิทยาเรามาอมจิจให้เมาวิชา จนเห็นแก่ตัว	๔๓๔
,, ๔ ทรรกศาสตร์ มีเหตุผลแต่จะเห็นแก่ตัว	๔๓๕
,, ๕ ปรัชญาหรืออภิปรัชญา ทำให้มีคมนไม่ตัดปัญหาได้		๔๓๖-๔๓๗	
,, ๖ โบราณวิทยาไม่ช่วยให้มีศีลธรรม มีแต่อาฆาต	๔๓๘-๔๓๙	
,, ๗ อารยศาสตร์ มีแต่คุมกำเนิด ไม่ช่วยให้มีศีลธรรม		๔๔๐-๔๔๑	
,, ๘ โยคศาสตร์ มุ่งหมายพัฒนาจิตแต่ไปทำกันเพื่อสวยงาม, มีฤทธิ์เดช ฯลฯ ซึ่งผิด	๔๔๑-๔๔๒
,, ๙ พลศาสตร์หรือพลศึกษาถ้าทำผิดก็ไปรับใช้กิเลส	๔๔๒
,, ๑๐ กามศาสตร์ กลายเป็นส่งเสริมทางกาม, ไม่เป็นความสวัสดิ			๔๔๓-๔๔๔	
หมวดที่ ๒ ศาสนาและสิ่งเกี่ยวข้อง ควรจะต้องกลับมา	๔๔๕
สิ่งที่ ๑ ศาสนาทั้งที่เป็นศีลธรรม, ฯลฯ ขณะนี้มีแต่เปลือก		๔๔๕-๔๔๖	
,, ๒ วัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปเป็นทาสวัตถุ	๔๔๗
,, ๓ ธรรมศาสตร์ เช่นกฎหมายต้องมีธรรมสัจจะแห่งศีลธรรม		๔๔๘	
,, ๔ กุรุศาสตร์ ครูต้องเป็นผู้ให้แสงสว่างจริง	๔๔๙
,, ๕ อาชีวศาสตร์ ต้องหมายถึงดำรงชีพถูกต้อง	๔๕๐

หมวดที่ ๓ เศรษฐกิจ และสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน

สิ่งที่ ๑ เศรษฐกิจ ทั้งอุตสาหกรรมสหกรณ์ผลิตภัณฑ์กรรมมากขึ้น	๔๕๑-๔๕๓
,, ๒ เกษตรกรรมยังมีความผิดพลาด, เห็นแต่แก่ตัว	๔๕๔
,, ๓ พาณิชยกรรม ถ้าคุมไม่ได้ ก็มีแต่สูญเสียดอกกัน	๔๕๕

หมวดที่ ๔ ศิลป และอนทเนื่องอยู่กับศิลป

สิ่งที่ ๑ วิทยาการว่าด้วยสุนทรียภาพถ้าไม่ระวังจะทำลายมนุษย์	๔๕๖
,, ๒ อักษรศาสตร์ถ้าไม่ควบคุมก็จะทำลายโลก	๔๕๗
,, ๓ วิทยาศาสตร์ถ้ามากเกินไปจะส่งเสริมกิเลส	๔๕๘-๔๕๙

การไม่บูชาธรรมสัจจะแห่งศีลธรรมก็เพราะมีเหตุมาจาก

เป็นทาสของกิเลส	๔๖๐-๔๖๑
----------------------	---------

๑๓. ประมวลสิ่งที่ควรทราบแห่งธรรมสัจจะสงเคราะห์ ๔๖๓

ข้อความเข้าใจคำว่า "ธรรมสัจจะ"	๔๖๔-๔๖๕
ธรรมสัจจะที่แท้จริงเป็นของธรรมชาติ	๔๕๖-๔๕๗
มนุษย์มีวิวัฒนาการ แต่ธรรมสัจจะไม่เปลี่ยนแปลง	๔๖๗-๔๗๐
ธรรมสัจจะคือภาวะสมතුลย์แห่งธรรมชาติไม่หย่อนไม่ตั้ง	๔๗๐
ถ้าอยู่ตรงกลางไม่มีขวาช้ำจะสัมพันธ์กันดีกว่า	๔๗๑
พระพุทธเจ้าตรัสเป็นคู่ที่ถูกต้องกว่าไม่มีเบี่ยงหรือห่าง	๔๗๒
ภาวะต่างๆ ไม่ใช่อัตตาหรืออนัตตา มีแต่กระแสปฏิจาง	๔๗๓
ไม่ใช่สิ่งนี้ไม่ใช่สิ่งนั้น ทุกอย่างมีแต่ทับบัจจยา	๔๗๔
แต่การพุดยอมใช้ทั้ง ๒ ไวรารอย่างชาวบ้านและปรมัตต์	๔๗๕
สมตุลย์นั้นคือ มัชฌิมาปฏิปทา	๔๗๖-๔๘๐
สัจจาภินเวส หมายถึง สัจจะที่ยึดเอาด้วยกิเลส	๔๘๐-๔๘๒
อันทคาหิกทิกฐิ หมายถึง ทิกฐิต้องอย่างสุกเหวียง	๔๘๒-๔๘๔
ประโยชน์แท้จริงต้องเนื่องด้วยความสงบ	๔๘๔-๔๘๖
ระวังความโง่ที่ดูเห็นเป็นความฉลาด	๔๘๖-๔๘๘

โลกนี้จะรอดได้ด้วยธรรมส์จะลึกซึ้งที่ว่า

“สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน
ทั้งหมดทั้งสน” ๔๘๙-๔๙๐

ธรรมส์จะแห่งความลวงพาไปสู่ความวินาศก็มีอยู่ ๔๙๐-๔๙๑

การศึกษาในปัจจุบันฉลาดในอาชีพ แต่ขาดศีลธรรม ๔๙๒-๔๙๓

ควรจะค้นหาธรรมส์จะที่จะสร้างสันติสุข ๔๙๓

ให้ตั้งต้นด้วยการดูธรรมชาติให้รู้จริง อย่าเริ่มด้วยความคิด ๔๙๔-๔๙๕

แนวการค้นหาธรรมส์จะ เพื่อสันติสุข :-

มองลงไปยังธรรมชาติ คือตัวความทุกข์ ๔๙๕-๔๙๖

ดูให้เห็นว่า ทุกข์ คืออะไร ? สมุทัย, อัสสาหะ, เป็นอย่างไร ? ๔๙๗

อาทีนวะคือโทษเป็นอย่างไร ? ดูอย่างโยนิโสมนสิการ ๔๙๘-๔๙๙

ความรู้ที่เกิดโดยคิดเอา, อย่างปรัชญา; จะผิดโดยไม่รู้ตัว ๕๐๐

คำว่า “วิปัสสนา” ไม่ใช่คิด แต่หมายถึงดูให้เห็น ๕๐๑-๕๐๔

ตัวอย่างการดูของเท็กกับคนแก่ ซึ่งเห็นจากดูไม่ใช่คิด ๕๐๕

ธรรมส์จะมีความหมายเป็นการสมคูลย์ของทุกสิ่ง ๕๐๖

มนุษย์ทำผิดต่อความสมคูลย์ของธรรมชาติคือไม่มีศีลธรรม ๕๐๗-๕๐๘

ธรรมส์จะส่วนสันติกำลังแพ้วตฤณิยม ๕๐๘-๕๐๙

อุคมคติสมัยนี้เปลี่ยนไปตามอำนาจกิเลส ๕๑๐

วิวัฒนาการของมนุษย์เหไปสู่ความไม่มีธรรมส์จะ ๕๑๑

ไม่มีศาสนาไหนหันหน้าเข้าหากัน, มีแต่ศาสนาเงิน ๕๑๒

มนุษย์ไม่รู้ว่า ทุกศาสนามีแก่นเดียวกัน ๕๑๓-๕๑๔

ศาสนาที่ถูกต้อง จะต้องกลับมา สันติภาพจึงจะมี ๕๑๔-๕๑๕

ความเป็นไทยต้องกลับมา โดยเข้าถึงธรรมส์จะเสีย ๕๑๖-๕๑๗

มนุษย์เปลี่ยน โกลธรรมส์จะ เป็นเหตุแห่งวิกฤติการณ์ ๕๑๘

ระบบปฏิบัติอย่างมัชฌิมาปฏิปทาจะช่วยให้ศีลธรรมกลับมา ๕๑๙-๕๒๐

ต้องรู้ว่าทุกสิ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัยซึ่งเป็นกฎของอิทัปปัจจยตา ๕๒๑

ธรรมส์จสงเคราะห์

— ๑ —

พินโด่ง ๕ เม.ย. ๑๘

ปัญหาเกี่ยวกับธรรมส์จจะแห่งยุคปัจจุบัน

* * * * *

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคมาฆบูชา ๓ เดือน ได้เสร็จสิ้นไปแล้ว. บัดนี้มาถึงการบรรยายประจำภาควิสาฆบูชา ซึ่งจะได้บรรยายเป็นประจำทุกวันเสาร์ ติดต่อกันไปตลอดเวลา ๓ เดือน เช่นเดียวกัน.

การบรรยายชุดนี้ จะให้ชื่อว่า “ธรรมส์จสงเคราะห์” ซึ่งฟังดูแล้ว ก็คงจะแปลกหูไปบ้าง แต่ก็คงไม่ยากเกินกว่าที่จะเข้าใจได้. เรื่องข้อนี้

ก็ไม่ค่อยสำคัญ ; ใช้อย่างนี้ก็เพื่อความสะดวกอย่างอื่น ; สำหรับท่านทั้งหลายจงฟังเอาแต่ใจความ. คำบรรยายทั้งหมด ชื่อว่า “ธรรมสังฆสงเคราะห์” มีเรื่องราวเป็นอย่างไร ก็จะได้พักกันต่อไปเท่าที่เห็นสมควร ; และในครั้งที่ ๑ ซึ่งเป็นครั้งแรกนี้ จะกล่าวโดยห้วนย่อว่า “ปัญหาเกี่ยวกับธรรมสังฆจะแห่งยุคปัจจุบัน”.

โลกกำลังหลงวัตถุนิยม.

การบรรยายในทำนองนี้ ก็อย่างที่ได้อธิบายให้ท่านทั้งหลายฟังทุกครั้ง ที่บรรยาย ว่าเรา อธิบายโลกที่กำลังไร้สันติภาพ ยิ่งมากไปด้วยอาชญากรรม, หรือสภาพที่ไร้ศีลธรรม. นี่เป็นสิ่งที่ต้องนึกถึง และมองดูให้เห็นชัด จึงจะเกิดความเข้าใจหรือพอใจในคำบรรยายชนิดนี้ ; อย่างน้อยที่สุด ก็จะต้องดูในข้อที่ว่า มีคนกำลังพูดว่า *มนุษย์มีความก้าวหน้า มีความเจริญ ; เราก็พลอยหลงไปตามนั้น.* ทำไมจึงเรียกว่าหลง ? ก็เพราะว่าคนที่กล่าวนั้นเอง ก็ยอมรับว่าโลกนี้กำลังไร้สันติภาพยิ่งขึ้นทุกที คือยิ่งเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์ถาวร, ส่วนใหญ่ก็มากไปด้วยอาชญากรรม โดยเฉพาะทางเพศ ในบางประเทศมีมากจนไม่น่าเชื่อ.

สภาพที่ไร้ศีลธรรม ในความหมายที่เป็นเหตุ ก็คือขาดการปฏิบัติธรรม, *ในความหมายที่เป็นผล* ก็คือขาดความสงบสุข, *ในความหมายทั่วไป* ตามธรรมชาติ ก็พอจะกล่าวได้ว่า ความปรกติสุขตามธรรมชาติ ก็ค่อย ๆ หายไปจนกล่าวได้ว่า หาดูได้ยาก. ทั้งนี้เป็นเพราะน้ำมือของมนุษย์ !

ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ? ในขั้นนี้ก็ให้เหตุผล ที่เป็นเพียงข้อสมมติฐานไว้ที ก่อนว่า *สังฆะทุกแบบของธรรมะทุกชนิด กำลังดับสนอยู่ในโลก ที่เป็นวัตถุนิยม*

สรุปหัวข้อ. คำว่า “สัจจะ” หมายถึง “ตัวตนจริง”. แบบทุกๆแบบ ทุกๆ ความหมายของคำๆนี้ มันกำลังสับสน คือไม่รู้ว่าจะเอาจริงกันอย่างไร. **ทุกคนไม่รู้ว่าเป็นตัวตนที่แท้จริงของตนเองนั้น เป็นอย่างไร.**

มนุษย์มีลักษณะเหมือนกับว่า ถูกกระชาก ทางโน้นที ทางโน้นที อยู่เสมอในโลกของวัตถุนิยมที่กำลังเป็นไปสุดเหวี่ยง. ใครหลงไปในทิศทางไหน ก็มีตัวตนจริงของตนไปในทางนั้น. และเดี๋ยวนี้ก็กำลังเป็นไปในทางวัตถุนิยมมากขึ้น เพราะว่าคนหลงไหลในรสอร่อยของวัตถุที่ประติษฐ์ขึ้นด้วยความก้าวหน้า อย่างมหาศาลรวดเร็วอย่างกับวิ่งไปที่เดียว. เมื่อโลกนี้ก้าวหน้าแต่ด้านวัตถุอย่างเดียว; อย่างนี้ก็เรียกว่ามีสัจจะหรือ “คนจริง” ของมันที่ข้าหลัง; ดังนั้นมันจึงหาความสมบูรณ์ไม่ได้ แม้ในความถูกต้องของตัวมันเอง. สัจจะชนิดนี้ยิ่งจริงเท่าไรมันก็ยิ่งวิปริตมากเท่านั้น; ไม่สามารถจะแก้ปัญหามาของเราได้.

สัจจะอันแท้จริงกำลังพ่ายแพ้แก่สัจจะของวัตถุนิยม.

เมื่อมองดูถึงสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา ก็กำลังถูกมองข้าม เพราะว่าจุดมุ่งไปอยู่ที่ความสุขสนุกสนานทางวัตถุ; สัจจะที่เป็นตัวจริงของศาสนา กำลังพ่ายแพ้แก่สัจจะของวัตถุนิยม. บางส่วนของศาสนาถูกเหยียบย่ำ, หรือถ้าจะพูดกันโดยสรุปก็ว่า สัจจะที่แท้จริงกำลังถูกเหยียบย่ำ ด้วยสัจจะที่โง่เขลา หรือหลอกลวง.

เดี๋ยวนี้คนก็มีความคิดมากขึ้น แล้วก็ป็นนักคิด แล้วก็ชอบคิด และก็คิดกันไปแต่ในทางของวัตถุ, ปรัชญาทั้งหลายก็เป็นปรัชญาทางวัตถุนิยม, แม้จะเป็นเรื่อง

ของจิตใจ ก็เป็นจิตใจที่เป็นทาสของวัตถุนิยม ; เรียกว่า ปรัชญาทางวัตถุนิยมนี้ กำลังแก่งล้าอยู่ในสมองของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน.

แม้ว่า *ปรัชญา* ทั่ว ๆ ไปทุกแขนง มันก็ *ไม่มีจุดยืนที่แท้จริง* ของสิ่งที่เรียกว่า *สัจจะ* อยู่ในตัวมันเองแล้ว ; เพราะสิ่งที่เรียกว่า *ปรัชญา* นั้น มันเป็นอย่างนั้นเอง คือก็ปลานไปตามเหตุผล ที่คนนำเข้ามาใช้ เหมือนกับว่าเป็นม้าเทียมรถแล้วก็ลากไป ไม่มีจุดจบ เรียกว่าไม่มีตัวสัจจะที่เป็นตนจริง อยู่ที่ตรงไหนได้เลย

สัจจะในความเป็นมนุษย์ของคนเรา ผู้ไม่รู้จักตนเช่นนี้ มันก็มีไม่ได้ ; แม้จะรู้จักตน แต่เมื่อ ควบคุมตนไว้ไม่ได้ สัจจะก็มีไม่ได้. เรามีแต่สัจจะชนิดที่หลอกลวงชั่วประเดี๋ยวประด๋าว ; เช่นสัจจะจากการเรียน มันก็ขึ้นอยู่กับการเรียนที่ผิดหรือถูก. แม้มันเป็นของถูก ก็ยังเรียนให้ผิดได้.

ถึงแม้ *สัจจะ* ที่มาจากการใช้เหตุผล มันก็ยังขึ้นอยู่ กับเหตุผล ซึ่งก็ผิดได้ อีกเหมือนกัน ; แม้วิธีการใช้เหตุผลมันก็มีต่าง ๆ กัน เป็นนานาแบบ. นี้เราไม่มีสัจจะอันแท้จริง คือไม่มีสัจจะที่มันผ่านไปด้วยใจจริง ๆ เป็นความรู้สึกริ๊ง ๆ ตามที่รู้สึกอยู่ว่าจะอะไรเป็นอย่างไร. เทียบนี้ถ้าเราจะเอาความรู้สึกริ๊ง ๆ ที่มีกันอยู่จริง มันก็กลายเป็นเรื่องของความทุกข์ทรมาน กระสับกระส่ายวุ่นวาย อย่างโกลาหลมากกว่า ; มันไม่ใช่ตัวแท้ของสัจจะเสียเลย.

ในที่สุดต้องกล่าวว่า เรา กำลังไม่มีสัจจะ หรือ “*ตนจริง*” ของธรรมชาติ ในทุกชนิด ที่จำเป็นแก่มนุษย์เรา ; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สัจจะในความเป็นมนุษย์ของมนุษย์นั่นเอง *ไม่รู้*ว่ามันอยู่ที่ไหน.

เรื่องที่บรรยายนิมิไช่ปรัชญา แต่เป็นสัจจธรรมในศาสนา.

ที่ท่านทั้งหลายบางคน อาจจะรู้สึกว่า คำบรรยายนี้ เป็นปรัชญา, หรือ คล้ายกับปรัชญา. อาจมายังขอยืนยันว่า ไม่พูดกันเรื่องปรัชญา แม้ว่าที่พูดมาจะ คล้ายกับปรัชญา แต่ก็มีไช่ปรัชญา; เป็นเจตนาตั้งใจ จะตั้งสิ่งที่เรียกว่าปรัชญานี้ มาสู่ธรรมปฏิบัติ ตามวิถีทางฝ่ายศาสนา.

ถ้าเป็นเรื่องของปรัชญาที่เพื่อเจ้อ ไม่มีที่สิ้นสุด อาจยเหตุผลชั่วขณะ ที่ปรากฏอยู่ตรงหน้า แล้วก็มองไกลออกไป ไม่มีที่สิ้นสุด. ถ้าเป็นเรื่องทางศาสนา ก็เอาความรู้สึกภายในใจเป็นหลัก ว่ามีปัญหาอยู่อย่างไร แล้วก็แก้เฉพาะปัญหานั้น เท่านั้น; ไม่ตั้งปัญหาให้มาก ไกลออกไปเป็นชั้น ๆ ชั้น ๆ อย่างไม่รู้จักจบ อย่างวิธี ของปรัชญา; เราจึงสามารถใช้วิถีทางพระศาสนา แก้อันตราย หรือแก้ อุปสรรค ที่มีมาจากปรัชญา โดยเฉพาะแห่งยุคปัจจุบัน.

เพราะฉะนั้นอาจมาจึงขอร้องให้ท่านทั้งหลาย สนใจในส่วนนี้; บางคน อาจจะชอบคิดตามวิถีทางปรัชญา ก็ขอให้หยุดไว้ก่อน. ขอให้ฟัง และคิด ให้ตรงตาม เจตนา ที่จะชี้ให้เห็นว่าเรามีปัญหาอย่างไร เกี่ยวกับธรรมสัจจะแห่งยุคปัจจุบัน.

....

“สัจจะ” มีหลายระดับ.

เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น จะขอโอกาสพูด อธิบายความหมายของคำเฉพาะคำ เป็นคำ ๆ ไป เสียสักหน่อยหนึ่งก่อน.

คำว่า “*ธรรมสัจ*” หรือ *ธรรมสัจจะ* ถ้าแปลก็ว่า สัจจะของธรรม นั้นมันเป็นคำที่กว้างเกิน เกินไปจนเป็นเรื่องของปรัชญาก็ได้; แต่เราจะจำกัดให้แคบเข้ามา ตามทางของการปฏิบัติฝ่ายพระศาสนา. *สัจจะ* นั้นตามตัวหนังสือก็แปลว่าจริง; แต่ความหมายมันค้นได้ หลายอย่างหลายประการ เกี่ยวกับจะได้พิจารณากันเฉพาะคำนี้. ในที่นี้จะเรียกว่า “*ตนจริง*” หรือ *สิ่งที่มีอยู่จริง* อย่างหนึ่ง ๆ ล้วนแต่เรียกว่า *สัจจะ* ได้ ทั้งนั้น แม้ที่เป็นของเท็จและเทียม.

เมื่อพูดว่า *สัจจะ* มีทั้งแท้และทั้งเทียม ท่านก็คงจะงง; แต่แล้วก็ขอให้ฟังต่อไป. คำนี้มันสับสนมาก ค้นได้ ตามที่ปรากฏอยู่ในพระบาลี ของพระพุทธศาสนาเอง.

ถ้าจะพูดกันเสียใหม่ และที่เกี่ยวกับบุคคลโดยเฉพาะแล้ว สิ่งที่เราเรียกว่า *สัจจะ* นั้น เป็นลัทธิหรือความจริงเฉพาะคน เป็นคน ๆ ไปเท่านั้น; เพราะว่า **มนุษย์มีความคิด และมีอิสระในการคิด มีอิสระในการที่จะถือเอา.** ฉะนั้นคน ๆ หนึ่งเขาก็มีสิ่งที่รู้ หรือคิด หรือถือเอานี้เป็นของเฉพาะตน; แม้จะเป็นคนงมงาย เขาก็มี *สัจจะ* ของเขาเอง เฉพาะที่เขาเชื่ออยู่อย่างงมงาย นั้นแหละคือ *สัจจะ* ของเขา. เพราะฉะนั้นจากนั้นเขามองไม่เห็น พร้อมกับไม่ยอมรับอยู่ในตัว ฉะนั้นเขาก็มี “*ตนจริง*” ของเขาไปตาม *สัจจะ* ตามที่เขาถืออยู่ แล้วมันก็เปลี่ยนได้ ตามกาละ ตามสมัย ตามสิ่งแวดล้อมที่มาทำให้ความคิดนึกของเขาเปลี่ยนไป; ฉะนั้น *สัจจะ* ของแต่ละคน จึงเปลี่ยนไปตามลำดับ.

นี่เรียกว่า ความจริงซึ่งเป็นลัทธิมีอยู่เฉพาะคนคนนั้น ในบาลีเรียกว่า *สัจจาภินิเวส* แปลว่า *ฝังตัวเข้าไปในสัจจะ*. แต่ละคน ๆ มีการฝังตัวเข้าไปใน *สัจจะ* แล้วก็ เป็น “*ของตน*” หรือ “*เฉพาะตน*”; เขาจึงเป็นผู้ยึดมั่นด้วยทิฐิ.

ทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้ หรืออยู่ที่ไหนก็ตาม มีหรือเคยมีสัจจากนิเวสของตนทั้งนั้น; นอกนั้นก็เป็นเรื่องพลอยเชื่อตามพระคัมภีร์ หรือตามศาสนา ตามอะไรต่างๆ ที่ได้ยินได้ฟังมา; มันก็ไม่มีน้ำหนัก พอที่จะไปลบล้างสัจจากนิเวสของตน ที่มีอยู่จริงในความรู้สึกของตน. นี่เรียกว่า สัจจะที่มีกันอยู่สำหรับทุกคน คือทั้งหมดมีสัจจะของตนเฉพาะตน. คนจึงมีคนที่แท้จริงของตน ในลักษณะอย่างนั้น ซึ่งจะยังมงายที่สุดก็ได้ หรือถูกต้องที่สุดก็ได้; แต่ก็ยังไม่ถึงที่สุด ถึงกับว่าจะอยู่เหนือความยึดมั่นถือมั่นไปได้เลย.

ทีนี้ดู อีกด้านหนึ่ง คำว่า *สัจจะ* นั้น หมายถึง *ความจริงของธรรมชาติ*; ธรรมชาติจะมีความจริงของมันอย่างไร ในฐานะที่เป็นเหตุก็ดี เป็นผลก็ดี เป็นการเปลี่ยนแปลง หรือการเกี่ยวข้องกันระหว่างเหตุและผลก็ดี; นี่ก็เป็นสัจจะของธรรมชาติ. เป็นตนจริงของธรรมชาติอย่างที่เราเรียกว่า ไม่เข้าใคร ไม่ออกใคร, แล้วมันจริงอยู่ได้แต่อย่างเดียวเท่านั้น. นี่ก็มีมาก แล้วแต่ว่ามนุษย์เราจะรู้จักหรือไม่? จะเอาความจริงข้อนี้มาใช้ได้ อย่างไรบ้าง? ฉะนั้น ความก้าวหน้าทางวิทยาการทั้งหลาย ก็เป็นเรื่องรู้ความจริงของธรรมชาติ, แล้วเอามาใช้สำหรับกระทำ เช่นการประดิษฐ์ หรือการอะไรต่างๆ ขึ้นมา ตามที่ตัวต้องการ.

แต่ความจริงที่ดีที่สุดนั้น เราถือกันว่าเป็นความจริงที่สามารถจะดับความทุกข์ให้หมดไปได้จริงๆ อย่างที่เรียกว่า *อริยสัจ*. *อริยสัจ* จะก็แปลว่า *สัจจะของพระอริยเจ้า* หรือ *อย่างพระอริยเจ้า*; นี่ก็ไม่พ้นไปจากความจริง หรือกฎแห่งความจริง ของสิ่งที่เรียกว่า *ธรรมชาติ*.

ฉะนั้น ท่านลองพิจารณาว่า มนุษย์เรามีความจริงอยู่ที่ตรงไหน? *มนุษย์* อาจจะเอาความเท็จมาเป็นความจริง แล้วก็ยึดมั่นอยู่ หรือมีความมงายอยู่; แต่

แล้วเขาก็ไม่ยอมเชื่อ หรือยอมถ้อยอย่างอื่น. นี่ก็คือมีคนแบบหนึ่ง ซึ่งจะต้องเป็นไปตาม สัจจะชนิดนี้ มีตนจริงของตนไปตามสัจจะชนิดนี้ ซึ่งท่านก็พอจะเข้าใจได้ว่า นั่นคือ สัจจะของบุดูชน.

ถ้าจะดีกว่าบุดูชนขึ้นไป ก็ต้องเป็นเรื่องความจริงที่ถูกต้องกว่านั้น หรือ ถูกต้องถึงที่สุด คือ ฐึ้ความจริงของธรรมชาติ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ ที่จำเป็น สำหรับมนุษย์ : ต้องการจะปลดเปลื้องความรู้สึกที่เป็นทุกข์ทั้งหลาย ออก ไปเสียจากจิตใจได้. ความจริงอย่างนี้มีอยู่ในระบบของศาสนา, โดยเฉพาะ อย่างยิ่งศาสนาที่เนื่องอยู่กับปัญญา. ถึงแม้ศาสนาที่เนื่องกันอยู่ด้วยความเชื่อ ก็ต้อง ยกให้ว่าผู้ที่บัญญัติศาสนานั้น ได้คิดได้ค้นมาดีแล้ว จึงได้บัญญัติความเชื่ออย่างนั้นขึ้นมา สำหรับคนส่วนมาก หรือแทบทั้งหมดในโลก.

เพราะว่า คนแทบทั้งหมดในโลกนี้ เป็นที่ยอมรับว่าเป็นคนโง่ หรือ เป็นคน ตาบอด; ฉะนั้นการยอมรับความจริงที่ถูกต้อง ที่พระศาสดาผู้บัญญัติให้เชื่อ ก็มีประโยชน์มากกว่า มีจำนวนมากกว่า ผู้ที่จะถือความจริงด้วยสติปัญญา. แต่ถ้า เป็นความเชื่ออย่างงมงาย ไร้มูลฐานแห่งความจริง หรือมิได้บัญญัติโดยศาสดาผู้มีปัญญา แล้ว มันก็เป็นความเชื่อที่ใช้ไม่ได้.

ความหมายของคำว่า “ธรรม”.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า “ธรรม”, คำว่า ธรรม นี้เคยบอกกันมาตลอดเวลา ว่าคำ ๆ นี้ เป็นอย่างไร. คำนี้เป็นคำประหลาด พิศการอย่างยิ่งในภาษาบาลี หรือที่เราเอามาเป็น ภาษาไทย, “ธรรม” คำนี้หมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร, เติ้งไปถึงทุกสิ่ง

โดยไม่ยกเว้นอะไร จนถึงกับแปลเป็นภาษาอื่นไม่ได้; แม้ในภาษาไทยเรา ก็ต้องใช้ คำว่า “ธรรม” ไปตามเดิม. เพื่อให้เข้าใจได้บ้างก็เคยบอกว่า เรามาพิจารณาดูสิ่งที่ เรียกว่าธรรมนี้กัน สัก ๔ ความหมายเถิด :-

ความหมายที่ ๑. ธรรม คือ **ตัวธรรมชาติ** ที่ปรากฏอยู่ จะเป็นรูปธรรม นามธรรม จะเป็นเหตุ หรือจะเป็นผล หรือจะเป็นกิริยาอาการ ที่เปลี่ยนแปลงหมุนเวียน ก็ตาม; นี้เรียกว่าปรากฏการณ์ที่ปรากฏอยู่ เรียกว่าธรรมทั้งนั้น, คือปรากฏการณ์ ตามธรรมชาติ.

ความหมายที่ ๒. ก็คือ **กฎของธรรมชาติ** นั้นเอง ก็เรียกว่า “ธรรม”. ตัวธรรมชาติ ย่อมมีกฎของธรรมชาติกำกับอยู่ สิ่งอยู่ ก็เรียกว่า “ธรรม” กันไปเสีย ทั้ง ๒ อย่าง.

ความหมายที่ ๓. **หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ** ให้ถูกต้องตามกฎ ของธรรมชาตินั้น ก็ยังเรียกว่า “ธรรม” อีกนั่นแหละ คำเดียวกันนั่นแหละ; แต่เป็น ธรรมในส่วนที่เป็นหน้าที่ ที่ต้องปฏิบัติ หรือกำลังปฏิบัติอยู่ก็ตาม, ก็เรียกว่าธรรม.

ความหมายที่ ๔. ได้ผลอย่างไรมา เป็นความสุขความทุกข์, หรือแม้กระทั่ง เป็นสิ่งที่เรียกว่าบรรลุมรรค ผล นิพพาน; ก็เรียกว่า “ธรรม”. นี้ในฐานะที่เป็น ผลที่เกิดมาจาก การปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง.

ความหมายของ “ธรรมส์จะ”.

เมื่อพูดถึงว่า **ธรรมส์จะ**, “**ตนจริง**” แห่งธรรม, ก็ย่อมหมายถึงถึงธรรม ทั้ง ๔ ความหมายนี้ : ตัวธรรมชาติ ปรากฏอยู่อย่างไร ลักษณะจริง แท้จริง ตนจริงของมันเป็นอย่างไร ก็เป็นธรรมส์จะในส่วนที่เป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติ.

ปลีกย่อยออกไปแต่ละครั้งของการบรรยาย. *ธรรมสังขสงเคราะห์* แปลว่า *การสงเคราะห์* ซึ่ง*ธรรมสังข*จะ; นี่สำหรับคำว่า “สงเคราะห์” นี้ มันก็เป็นคำที่มีความหมายกำกวมขึ้นได้ หรือสับสนอีกเหมือนกัน.

ข้อนี้ได้เคยบอกแล้ว หลายครั้งหลายหนว่า *ภาษามันเป็นอย่างนั่นเอง*; จะไปโทษภาษาทำไม เพราะว่าคนต่างหาก เป็นผู้บัญญัติและใช้ภาษา, แล้วกาลสมัยก็เปลี่ยนไป, ประเทศ-เทศะ ก็เปลี่ยนไป, มาอยู่เมืองนี้ประเทศนี้ คำนั้นก็เปลี่ยนความหมายไปอย่างหนึ่ง. *คำนั้นไปอยู่ประเทศอื่น ก็เปลี่ยนความหมายไปอีกอย่างหนึ่ง*; เพราะฉะนั้นเราจึงพบคำๆ เดียวกัน ที่มีความหมายไม่เหมือนกัน บางทีถึงกับสับสน.

เช่นคำว่า “สงเคราะห์” นี้ ใน*ภาษาไทย* ทุกคนก็จะคิดไปถึงว่า “ช่วยเหลือกัน” เรียกว่า สงเคราะห์; แต่ใน*ภาษาบาลี* เดิม ๆ นั้น มีความหมายอย่างอื่นอีก ตามตัวหนังสือนั่นเอง. ถ้าตามตัวหนังสือก็จะต้องแปลว่า จับมาใส่ในที่เดียวกัน อย่างลงรูปลงรอยต่อกัน และไม่ขัดแย้งกัน; *สง* - แปลว่า *พร้อม* ก็ได้ *ดี ถูกต้อง งาม ง่าย อะไรก็ได้, เราะหะ* คำนี้ แปลว่า *จับเอา หรือ ถือเอา, สงเคราะห์* ก็แปลว่า *จับเอามาครบหมดถ้วนถูกต้องดี กลมกลืนกัน ไม่มีขัดแย้งกัน.*

นี่จะเห็นได้ว่า สงเคราะห์ไม่ใช่ การช่วยเหลือ เกื้อกูลด้วยความเมตตากรุณา ซึ่งก็เป็นเพียงความหมายหนึ่ง ส่วนน้อยส่วนหนึ่ง ของคำว่า “สงเคราะห์”; เช่นคำว่าสงเคราะห์ญาตಿಯ่างนี้ ในบาลีก็มี, สงเคราะห์คนที่ควรสงเคราะห์ก็ใช้ เช่นในความหมายว่า เมตตากรุณา หรือว่าช่วยเหลือ.

แต่ถ้าคำว่า “สงเคราะห์” หรือ *สังคหะ* ที่เกี่ยวกับพระกัมภีร์แล้วไม่เป็นอย่างนั้น; หมายความว่า*รวมแขนงต่าง ๆ เข้ามาอยู่ในจุดเดียวกัน* อย่างที่เกี่ยวนี้ดูจะ

ใช้คำว่า *สังเคราะห์* สำหรับคำว่า *สงเคราะห์* ในความหมายนี้. ฉะนั้นอย่าเอาไปปนกันกับคำว่า *อนุเคราะห์* ซึ่งมีความหมายชัดเจนแต่เพียงว่าช่วยเหลือกัน.

คำว่า *สังเคราะห์* หรือ *สงเคราะห์* นี้ ความหมายกว้าง ซึ่งในคำบรรยายชุดนี้ จะลงถึงการศึกษาที่จับเอาสิ่งต่าง ๆ ที่จะเอามาสงเคราะห์เข้ากันได้นั้น เอามารวมกัน, แล้วก็สังเคราะห์ให้เข้ากันได้สนิท.

ยกตัวอย่างลวงหน้า อย่างเช่นว่า เรามีวัฒนธรรมต่าง ๆ กัน ก็จะต้องเอามาสังเคราะห์กันให้เข้ากันได้; แม้กระทั่งว่าศาสนาในโลกนี้ ก็มีหลายศาสนาและต่าง ๆ กัน ถ้าเรารู้จักตนจริงหรือรู้จักธรรมส์จะของศาสนาเหล่านั้นแล้ว เราสามารถจะเอามาสังเคราะห์กัน จนเหลือเป็นศาสนาเดียว; ถูกต้องตามความจริงแท้ของสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ เรียกว่ากลับไปหาจุดเดิมที่ถูกต้อง เพียงจุดเดียว. อย่างนี้ก็คือและมีประโยชน์ ช่วยให้มีมนุษย์นี้ ทำอะไรได้ถูกต้องมากขึ้น แล้วก็สมัครสมานสามัคคีกันได้ อย่างง่ายดาย. นี้จะไว้กล่าวโดยละเอียด ในการบรรยายครั้งหลัง ๆ.

....

ปัญหาเกี่ยวกับคำว่า "ธรรมส์จะ".

ในวันนี้ จะพูดถึงปัญหาเกี่ยวกับคำว่า "ธรรมส์จะ" อย่างเดียวเท่านั้น; ฉะนั้นก็จำเป็นต้องพูดกันถึงคำว่า สัจจะนั้นแหละ ให้ละเอียดลเอียด ให้เป็นที่เข้าใจได้เต็มที่สมตามความมุ่งหมาย. สิ่งที่เรียกว่า สัจจะ นั้น ก็เป็นของดินได้ หรือ กิ่งกวม อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น. แม้ในส่วนที่มันเป็นความจริง เป็นข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง มันก็ยังมีต่างกัน ตามแต่ที่ว่ามันจะไปเกี่ยวข้องกับอะไร.

สิ่งที่เรียกว่า สัจจะ นั้น ต้องมีในทุกแขนงแห่งกิจการงานของมนุษย์ ซึ่งมีมากมายนับไม่ไหว; ยกตัวอย่าง เช่นว่า ทางศาสนา : ในแขนงของศาสนา ก็มีสัจจะอยู่เป็นหัวใจ คือหัวใจของศาสนานั้น. ส่วนที่มาอยู่ในหัวใจของคน ผิด หรือถูกไปตามการศึกษานั้น มันก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง มันก็เป็นสัจจะที่ไม่จริง หรือ เป็น สัจจากินเวส คือจริงเฉพาะคน ตามที่เขารู้จัก, นี้ก็ต้องเรียกว่ายังเนื่องอยู่ด้วยศาสนา.

สัจจะต่อธรรมะ ก็คือสัจจะต่อสิ่งที่สำคัญที่สุดที่มนุษย์จะต้องรู้จัก; แล้วเราแบ่งแยกเอาามาเฉพาะที่มันเป็นหน้าที่ ที่จะต้องประพฤติกระทำ; ฉะนั้น ธรรม-สัจจะ ในข้อนี้ ก็หมายถึง มีสัจจะต่อหน้าที่. แต่คำว่า “ธรรมะ” มันกว้างขวาง อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว; แล้วในชั้นสูงสุด คำว่า “ธรรมะ” นี้หมายถึง “พระเจ้า”.

ในศาสนาอื่น ที่เขามีคำว่าพระเจ้าหรือพระเป็นเจ้าใช้ เขาก็มีความหมายไปตามนั้น ตามที่เขาจะบัญญัติในลัทธิศาสนานั้น เพียงแต่เพื่อให้เหมาะแก่บุคคลที่จะปฏิบัติด้วยศรัทธา; ฉะนั้น ในหมู่พวกที่ใช้ปัญญา คำว่าพระเจ้า ก็มีความหมายอยู่ที่คำว่าธรรมะ ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ ซึ่งบันดาลให้เกิดขึ้น, บันดาลให้ตั้งอยู่, แล้วบันดาลให้ดับไป, แล้วควบคุมอยู่ในที่ทุกแห่ง; ในนั้นก็มีสัจจะ, ในบุคคลที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นก็ มี หรือก็เป็นสัจจะ.

นี้เรียกว่าแม่เรื่องทางธรรมะ ทางศาสนา ก็มีแกนกลาง เป็นสิ่งที่เรียกว่า สัจจะ.

ที่นี้ มาดูเรื่องที่โลกโฉนของมนุษย์ เช่นในเรื่องการเมือง ในเรื่อง เศรษฐกิจ เป็นต้น, มันก็มีสัจจะ คือมี “ความจริง”, เป็นคนแห่งความจริง ที่บุคคลนั้น ๆ ได้ยึดถือ

อยู่ เป็นหลักอย่างไร, จะผิดหรือถูก เป็นเรื่องหลอกลวง หรือเป็นเรื่องของความจริงใจอะไรก็ตาม.

ถ้าว่ากันโดยที่แท้แล้ว เรื่อง การเมือง นี้ก็เป็นเรื่องของศีลธรรม คือสิ่งที่เราจะต้องประพฤติปฏิบัติต่อกันให้ถูกต้อง จนอยู่กันเป็นผาสุก; แต่คนไม่ได้ชื่อตรงต่ออุดมคติอย่างนี้ ใช้การเมืองเป็นเครื่องแสวงหาประโยชน์ตน หรือพวกของตน การเมืองจึงเป็นเรื่องไร้ศีลธรรม และกลายเป็นสิ่งสกปรกไป. แต่สัจจะก็ยังคงมีอยู่ในการเมือง; ถ้าถือเอา “คนอันแท้จริง” ในเจตนารมณ์ของการเมืองถูกต้อง มันก็เป็นที่ดีได้ ไม่มีโทษแม้แต่ประการใด.

สำหรับเรื่อง เศรษฐกิจ นั้น ก็เป็นเรื่องศีลธรรม ที่มนุษย์จะต้องประพฤติ หรือช่วยกันประพฤติ ให้เกิดความปรกตีสุขในการแสวงหา ในการมี ในการกิน ในการใช้ ในการแลกเปลี่ยนกัน เป็นต้น; มันเป็นคนจริงของสัจจะ ที่ธรรมชาติกำหนดไว้เสร็จ ว่าต้องเป็นอย่างนั้น แล้วก็ไม่มีปัญหาเลย. เดียวนี้ มนุษย์เรามีกิเลส แล้วก็ทำไปตามอำนาจของกิเลส ใช้สิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจนั้น เป็นเครื่องแสวงหาประโยชน์ตน หรือเอาเปรียบผู้อื่น แล้วก็กลายเป็นเครื่องมือสำหรับทำลายล้างมนุษย์ไปเสียอีก. ฉะนั้นขอให้มองดูว่า ในเรื่องเศรษฐกิจนั้น ก็มี “คนจริง” ของมัน ว่าจะต้องเป็นอย่างไร. ถ้าเราเข้าถึง และทำได้ เศรษฐกิจก็จะช่วยมนุษย์ ให้อยู่กันเป็นผาสุก.

ทุกเรื่องเป็นอย่างนี้ กระทั่งเรื่องเล็ก ๆ ที่จะถึงถึง การทำงานหาเลี้ยงชีพของคนแต่ละคน เป็นประจำวัน; แม้ของคนยากจน การทำงานของคนอย่างนี้ มันก็มี “คนแห่งสัจจะ” อยู่ในนั้น เขาจะต้องรักษาไว้ให้ได้; ถ้าผิดไปจากนั้นแล้วเขาจะไม่ประสบความสำเร็จเลย ยังจะวินาศนิพพานตกอบายไปด้วยซ้ำ. นี่สัจจะมีอยู่ในทุกแขนงของการทำงานของมนุษย์เรา ไม่ว่าจะงานแขนงไหน.

แต่ละคนย่อมมีสัจจะตามความยึดมั่น.

ที่นี้ สัจจะเป็นสิ่งที่ทุกคนยึดมั่น; นี่เป็นสิ่งที่กล้าทำได้เลยว่า ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์อยู่เพียงใด ก็จะต้องมีสัจจะอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งตนยึดมั่น. สำหรับบุคคลทั่วไป ก็จะต้องยึดมั่นสัจจะของตนเป็นแนวๆ ไป เป็นพวกๆ ไป; แม้จะเป็นผู้ที่มีปัญญาอย่างสูงสุด ก็ยังมีสัจจะสำหรับยึดมั่น และตัวเองก็ยึดมั่นเหลือประมาณ. นี่จึงเกิดลัทธิต่างๆ ขึ้นในโลกนี้ หลายสิบอย่างหลายร้อยอย่าง ล้วนแต่ฉลาดๆ ทั้งนั้น.

สัจจะเป็นสิ่งที่ทุกคนยึดมั่น แม้พวกเราที่เป็น พุทธบริษัท เมื่อยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ยังยึดมั่นในสัจจะของตน ตามที่ตนรู้สึกอย่างไร; แล้วก็จะเถียงคอเป็นเอ็น ไม่ยอมรับสัจจะของผู้อื่น.

มีคำกล่าวไว้เป็นภาษาบาลีว่า *อิทํ สจฺจํ โมฆมณฺเฑณี - นี้จริง อันไม่จริง หรือเปล่าจากความจริง.* นี่ทุกคนจะรู้สึกว่าเป็นของเรา, นี้จริง; และอื่น คือของคนอื่นนั้นเปล่านั้นเปล่านั้น; ในครั้งพุทธกาลก็อย่างนี้ ซึ่งมีมากคืบคืบไปปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์, แล้วบัดนี้มันก็เป็นอย่างนี้คือ ที่ตนยึดถืออยู่เท่านั้นจริง; ของผู้อื่นนั้นเปล่านั้นเปล่านั้น. ที่นี้ต่างคนต่างยึดถือ ถูกก็มี ผิดก็มี; ก็มีความจริงสำหรับยึดถือเฉพาะคน หรือเฉพาะพวกไป.

ที่นี้คืออีกแง่หนึ่ง : สิ่งที่เราเรียกว่า สัจจะนั้น เป็นสิ่งที่ใช้สำหรับขัดแย้งกันทุกยุคทุกสมัย : ในครั้งพุทธกาลเขาก็ใช้สิ่งที่เรียกว่า สัจจะ หรือตนจริงของความคิดเห็นนี้ เป็นเครื่องขัดแย้งกัน ทะเลาะวิวาทกัน ในระหว่างลัทธินิกาย. แม้ในลัทธินิกายเดียวกัน การศึกษาไม่เท่ากัน ความรู้ไม่เหมือนกัน ก็ขัดแย้งกัน ในระหว่าง

บุคคล ด้วยสิ่งที่ตนเรียกว่าสัจจะ, โดยสูตรเดียวกันที่ว่า “นี่จริง อื่นเปล่านั้นจากความจริง”.

นี่เราในสังคมเดียวกัน ก็ยังมีขัดแย้งกันในข้อนี้, เพราะสัจจะนั้นเป็นสิ่งที่มิใช่เพื่อใช้สำหรับขัดแย้งกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าหวงมาก. ถ้าเราจะพูดกันอย่างตามตัวหนังสือก็ว่าความจริงนั้นแหละ เป็นสิ่งที่เรามีไว้สำหรับใช้ในการขัดแย้งกัน ทุกยุคทุกสมัย: อดีตก็ได้พิสูจน์มาแล้ว, ปัจจุบันก็กำลังเป็นอยู่, อนาคตก็คงเท่ากันไม่แปลกจากกัน; ดังนั้นจึงพอที่จะพูดได้ว่า สัจจะที่แท้จริง กลับไม่มีในโลกเวลานี้ เพราะว่าไปบูชาวัตถุ, เพราะว่าเจริญด้วยสติปัญญา แต่ในทางที่จะเป็นบ่าว เป็นทาสของเนื้อหนัง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของบุคคลที่ถูกรบรมให้บูชาความรู้สึกที่เรียกกันว่ากามารมณ์.

ขอสรุปสั้น ๆ ว่า สัจจะนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ในทุกแขนงงาน หรือการเคลื่อนไหวของมนุษย์, แล้วสัจจะนี้เป็นสิ่งที่ทุกคนยึดมั่นเป็นของตนเอง, และสัจจะนี้เป็นสิ่งที่ใช้สำหรับขัดแย้งกัน, และสัจจะนี้กำลังมีในโลก แต่ชนิดที่ตกไปเป็นบ่าวเป็นทาสของอารมณ์มากยิ่งขึ้น ๆ.

เมื่อเรารู้จักคำว่าสัจจะตามข้อเท็จจริงเหล่านั้นแล้ว ก็พอจะมองเห็นได้ด้วยตนเองทุกคนว่า มันเป็นเรื่องไม่ใช่เล่น ๆ; จะมองในแง่ที่เป็นศัตรู มันก็เป็นศัตรูอย่างร้ายกาจ สำหรับทำให้โง่ ทำให้ขัดแย้งกัน ทำให้ทะเลาะวิวาทกัน. แต่แล้ว คนเราก็ไม่สามารถจะมีสัจจะอันอื่น นอกไปจากความรู้ หรือความรู้สึกที่ตนกำลังยึดมั่นถือมั่นอยู่.

สงเคราะห์สังขจะแต่ละฝ่ายให้ลงรอยกัน.

ทีนี้ก็จะมองต่อไป ถึงสิ่งที่เรียกว่า “ปัญหา”. อยากจะมีปัญหาขึ้นมาว่า มันมีทางที่จะสงเคราะห์สังขจะนานาชนิด ที่แต่ละฝ่ายกำลังยึดถือกันอยู่นั้น ให้ลงรอยกันได้ได้อย่างไร? นี้ขอให้สังเกตดูให้ดีๆ เราได้ใช้คำว่า สงเคราะห์: มีทางที่จะสงเคราะห์หรือสังคะหะก็ตาม; สงเคราะห์สังขจะมีมันแตกแยกกันอยู่ ต่างๆ กันอยู่ ในโลกนี้เวลานี้ให้ลงรอยกันได้ได้อย่างไร หรือโดยวิธีใด; หรือเมื่อไร ก็ยังเอาอยู่ดี.

เรามันมี สังขจะที่กำลังตีกันยุ่ง : สังขจะของความเชื่อที่ต่างๆ กัน, สังขจะของประเพณีที่น่าสับสนๆ กันมาอย่างถอนไม่ได้ หรือเปลี่ยนไม่ได้, ยังมีสังขจะของนักคิด, มีสังขจะของนักปฏิบัติ, แล้วสังขจะของบุคคลที่ยึดถือ ตรงตามหลักบาติกาตามสูตร เป็นต้น; อย่างนี้แล้ว ก็มีสังขจะที่ต่างกันยิ่งกว่าฟ้ากับดิน.

เราจะมีทางสงเคราะห์ให้มาเข้ารูปเข้ารอยกันได้ได้อย่างไร จะได้พุดจากกันรู้เรื่อง ไม่ต้องทะเลาะวิวาทกัน จะได้สามัคคีกัน; เดียวนี้เราสามัคคีกันไม่ได้ แม้ในประเทศของเราเอง, แม้ในหมู่บ้านของเราเอง, แม้ในครอบครัวของเราเอง, ก็เพราะว่ามีธรรมสังขจะไม่เหมือนกัน; ผัวเมียจึงต้องหย่ากัน ตั้งนี้เป็นต้น.

ทีนี้ เราจะทำให้มนุษย์สังคมใหญ่ หรือคนทั้งโลก มามีสังขจะที่ลงรอยกันนี้จะทำอย่างไร? จะทำได้อย่างไร? เมื่อคุณให้ศึกก็น่าหวั่นมาก ที่ว่าในหมู่มนุษย์เราในเวลานี้ ที่อ้างตัวเองว่าก้าวหน้า หรือเจริญนี้ ไม่มีสังขจะชนิดที่จะลงรอยกันได้; สังขจะฝ่ายทฤษฎี กับ สังขจะฝ่ายปฏิบัติไม่รู้จักหน้ากันเลย. ผู้วางทฤษฎี กับ ผู้ที่จะปฏิบัติตามทฤษฎีนั้น มันเป็นคนละคนละแบบ.

อาตมาพูดย่อ ๆ เพียงเท่านั้น ก็เข้าใจว่า ท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจได้ : ทฤษฎี กับปฏิบัติ ก็ไม่มีสัจจะต่อกันเสียแล้ว เพราะว่า ทฤษฎี ก็เดิน ไปตามทางของเหตุผล ความคิด ความคำนวณไปตามทางของเหตุผล; ส่วน ปฏิบัติ นั้นมันเป็นอย่างอื่น ไม่ได้ มันต้อง ไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งบังคับไว้อย่างตายตัว. ผู้วางทฤษฎี โง่หน่อยหน่อย มันก็ค่อยยังชั่ว; แต่ถ้าผู้วางทฤษฎีหลับหลับตาแล้ว มันก็เป็นไปไม่ได้.

ในโลกนี้ ในเวลานี้ เราก็มองอยู่แล้วว่า สัจจะฝ่ายทฤษฎี กับ สัจจะฝ่ายปฏิบัติ นั้น ไปกันคนละทิศคนละทาง. นักคิดหรือนักปรัชญา นักค้นคว้า ในโลกนี้ที่แก่ทฤษฎี เขาก็มุ่งไปตามทางทฤษฎี; ส่วนมากก็ปฏิบัติไม่ได้ ส่วน ผู้ปฏิบัติ นั้น ก็เห็นแก่ประโยชน์ตน จะยอมประพฤติปฏิบัติแต่ในทางที่เกิดประโยชน์แก่ตน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางวัตถุ; ฉะนั้นมันอาจจะประหลาดทฤษฎีนั้น ๆ ก็ได้ เพื่อเกิดผลทางวัตถุ. เราจึงมี *มนุษย์ในโลกนี้ ที่มีสัจจะต่างกัน แม้ในระหว่างนักทฤษฎี และนักปฏิบัติทั้งหลาย*; อย่างที่กล่าวแล้วว่า ผู้วางทฤษฎีกับผู้ปฏิบัติตามทฤษฎีนั้น เป็นมนุษย์คนละแบบ. ฉะนั้น การปกครองในโลกนี้ หรือในประเทศนี้ก็ตาม มันก็เป็นไปอย่างที่เหมาะกับหลับหูหลับตา ทำกันไปตามความพอใจของตน.

ถ้าจะยกตัวอย่างบ้าง ก็อยากจะยกตัวอย่างว่า หลักการต่าง ๆ ที่รัฐบาลวางไว้ ให้ผู้ปฏิบัตินับตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้านขึ้นไป ปฏิบัตินั้น มันเป็นสัจจะที่ไม่อาจจะพบกันได้; มันไม่อาจจะพบกันได้ด้วยสัจจะ. มีข้อเท็จจริงอย่างไร ก็ไปดูเอาเองก็แล้วกัน มันมากมายเหลือเกิน. คนวางทฤษฎีกับคนปฏิบัติ นั้นอยู่กับคนละชั้นเหลือเกิน ถ้าต่างฝ่ายต่างมีประโยชน์คนละอย่างเป็นของตัว.

ที่^๕ มาถึง ศาสนา : แม้ว่าศาสนาเป็นสิ่งที่อยู่ ใกล้ความหมายของคำว่า
 สัจจะที่สุด เราก็เห็นว่า ยังมีการฟาดฟันกัน ระหว่างศาสนา; แต่ละศาสนามี
 ทฤษฎีต่างกัน, มีวิธีปฏิบัติต่างกัน; และในศาสนาเดียวกัน มันก็ยังฟาดฟันกัน แยก
 เป็นนิกายหลายนิกาย เป็นนิกายที่น้อยเล็กย่อยที่สุดแล้ว ก็ยังแตกแยกกัน สำหรับทะเลาะ
 วิวาทกัน. นี้เรียกว่ามันมีวิกฤติการณ์ที่ลึกซึ้ง ยิ่งกว่าวิกฤติการณ์ทางภายนอก คือมี
 วิกฤติการณ์ทางวิญญาณ อันเกิดมาจากการที่มีธรรมสังฆะนี้^๕ คนละทิศละทาง.

.....

แนวทางปฏิบัติธรรมสังฆะจะมีทางเข้าร่อยกันได้.

อยากจะขอให้มองว่า เรามีปัญหาเฉพาะหน้าซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรัง; นั่นคือ
 ไม่มีใคร ยอมรับหรือ ยอมมองในสังฆะของผู้^๕อื่น.

ขอ ยกตัวอย่าง ง่าย ๆ ที่อาตมาจะขอร้องให้มอง แล้วก็ไม่มีใครยอมมอง
 หรือยอมรับสังฆะ^๕ข้อนี้; นั่นคือข้อที่ว่า : ทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องและสมบูรณ์^๕นั้น
 คือการทำความดี, ทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องและสมบูรณ์^๕นั้น คือการทำบุญ, ทำ
 หน้าที่ของตนให้ถูกต้องและสมบูรณ์^๕นั้น คือการปฏิบัติเพื่อไปนิพพาน.

ข้อนี้มิได้หมายความว่าอะไรไกลไปกว่า “ทำหน้าที่ตามหน้าที่ประจำวัน
 ที่ตนจะต้องทำ”; มนุษย์เรานี้ต่างกัน ได้รับมอบหมายหน้าที่ต่างกัน ก็ทำไปตาม
 หน้าที่. แม้ที่สุดแต่ ขาวนาก็มีหน้าที่ทำนา; เมื่อเขา ทำหน้าที่ ทำนานั้นอย่าง ถูกต้อง
 และสมบูรณ์^๕ นั่นคือการทำความดี, และ นั่นคือการบำเพ็ญบุญกุศลอยู่ในตัว, แล้ว
 นั่นแหละคือการปฏิบัติ เพื่อบรรลุนิพพานอยู่ในตัวด้วย.

ถ้าเขาเป็นชวานาที่ตี เขาก็จะมีความคิดความเห็นที่ตี ก็พอที่จะมองเห็นว่าชีวิตนี้ล่วงไปในลักษณะอย่างไร : เห็นความไม่เที่ยงของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเขา โดยเฉพาะจากความทุกข์ ที่ได้รับจากความเหน็ดเหนื่อยในการทำนา ซึ่งก็ต้องเห็นได้มากกว่าความเป็นข้าราชการเป็นต้น. ถ้าอายุล่วงไปด้วยการพิจารณาพิจารณาอย่างนี้ ก็จะเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายคล้ายกำหนด ในการที่จะเป็นมนุษย์ผู้มีความยึดถือว่าตัวตน ได้ในเวลาอันสมควร.

อยากจะพูดถึงกับว่า ไม่ต้องไปทำต้อยอื่น ไม่ต้องไปทำบุญที่วัด *ไม่ต้องไปบวชเป็นพระเป็นเณร ก็ยังสามารถที่จะมีความดี มีบุญ และบรรลุ มรรค ผล นิพพานได้*; ตามแบบอย่างในครั้งพุทธกาล ซึ่งชวานาล้วน ๆ ชวานาแท้ ๆ ไปพบพระพุทธเจ้าสนทนากันไม่กี่คำ ก็เป็นพระอรหันต์ได้ อย่างนี้เป็นต้น.

นี่คือ ธรรมสัจจะอันหนึ่ง ซึ่งอยากจะพูดลงไปสั้น ๆ ว่า ทำหน้าที่ของตนนั้นแหละคือการทำดี, นั้นแหละคือการทำบุญ, นั้นแหละคือการปฏิบัติเพื่อไปนิพพาน. *นี่เขาก็ไม่ยอมรบ, แล้วเขาก็ไม่ยอมทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์*; เมื่อเกิดความเสื่อมเสีย, เกิดวิกฤตการณ์ใด ๆ ขึ้น เขาก็ไม่โทษตัวเองว่า ไม่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ กลับไปโทษคนอื่น ไปโทษสิ่งภายนอก. เขามัวไปโทษความล้มเหลวทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ ของหมู่คณะ หรือแม้ของตนเอง; ไม่มองเห็นโทษแห่งความไร้ศีลธรรมของตนเอง คือไม่มีธรรมสัจจะอันแท้จริงอย่างถูกต้อง.

เดี่ยวนี้นำหัวที่ว่า พุทกันถึงเรื่องจะให้คนมีความรู้ ในเรื่องการประกอบอาชีพ. ถ้ามองดูแล้วมันเป็นความโง่เขลาที่สุด คือ *ประชาชนของเราไม่ทำงานมากกว่า* *หนึ่งที่ว่าทำอาชีพนั้นอย่างไร, มีคนที่ไม่อยากทำงาน มีความรู้สึกไม่อยากทำงาน. เหมือน*

อย่างเดียวกัน แถวๆ นี้ ถ้าจะปลูกตะไคร้ขึ้นรอบๆ รั้วบ้านแล้วขาย ก็ยังจะได้เงินมาก; พ่อแม่ก็รู้ ลูกหลานในบ้านก็รู้ แต่เขาก็ยังปล่อยให้รั้วบ้านรกไปด้วยหญ้า แทนที่จะรอกไปตัดยกตะไคร้ ซึ่งขายได้แพงเหมือนกัน ๒ - ๓ ตันก็ถึง ๕๐ สตางค์.

เขาไม่ทำงาน ไม่ใช่เพราะเขาไม่มีความรู้ว่าจะทำงานอย่างไร, เรื่องทำนาทำไร่ทำอะไรอื่นก็เหมือนกัน เขารู้ว่าควรจะทำอย่างไร หรือทำได้ แต่เขาไม่ทำ. นั่นมัน ขาดธรรมสังฆะในหน้าที่ของมนุษย์ หรือในความเป็นมนุษย์ ซึ่งต้องถือว่าเป็นการไร้ศีลธรรมอย่างใหญ่หลวง, หรือเป็นต้นเหตุของการไร้ศีลธรรมอย่างอื่น ๆ ทั่ว.

คนไม่ทำหน้าที่ของตน นั่นแหละ คือคนที่ไร้ศีลธรรมที่สุด หาประมาณมิได้; เพราะว่าเมื่อไม่ทำหน้าที่ของตนแล้ว มันก็เกิดความเปลี่ยนแปลง ความขาดแคลน ความสับสนวุ่นวาย และเป็นเหตุให้ประกอบอาชญากรรมอย่างอื่น อีกหลายประการทีเดียว.

....

ปัญหาทุกอย่างแก้ไขได้ด้วยการมีธรรมสังฆะ.

เท่าที่พูดมานี้ เป็นเพียงการปรารภเริ่มแรกของเรื่องธรรมสังฆสงเคราะห์ คือจะชี้ให้เห็นว่า เรากำลังมีปัญหาอันแท้จริง; เพราะว่าเรามีความผิดพลาดในด้านวิญญูญาณ ในค่านิยม ที่ลึกลงกว่าที่จะมองเห็นด้วยลูกตาตามธรรมดา คือเรา จะต้องใช้ลูกตาของสติปัญญา จึงจะมองเห็น. ปัญหาที่เรา กำลังประสบนี้ ไม่อาจจะแก้ไขด้วยเทคนิคของเศรษฐกิจ ของการเมืองอะไรเลย แต่จะแก้ไขได้ด้วยการที่มีธรรมสังฆะ หรือ สังฆธรรมะอันถูกต้อง.

ทุกคนที่เป็นพลเมืองจะต้อง มีธรรมสัจจะในศีลธรรม เอาศีลธรรมเป็นชีวิตจิตใจ หรือสัจจะในข้อที่ศีลธรรมนี้เป็นชีวิตจิตใจ, แล้วคนที่เป็นผู้ปกครองก็เป็นผู้ที่มีศีลธรรม อย่างที่เรียกว่ามีธรรมสัจจะ. นี้ทุกคนก็จะมองเห็นได้; แต่แล้วก็จะหาว่าเป็นเรื่องกำปั้นทุบดิน; หรือบางทีก็จะล่อให้ว่าเหมือนกับ จะให้อาณุกพรวนไปผูกคอแมวโดยหนุตัวหนึ่ง.

แต่ขอให้มองดูให้แท้จริง ด้วยจิตใจที่เป็นธรรม; เรายังพอมองเห็นว่า เราอาจจะช่วยกันแก้ปัญหาข้อนี้ได้ ถ้าหากว่าเราเข้าใจ หรือรู้ซึ่งถึงข้อเท็จจริงส่วนลึกในส่วนจิต ส่วนวิญญาณ ที่เรามีความผิดพลาดอยู่ต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรมสัจจะ, เรามีธรรมสัจจะแตกแยกกันอย่างกระจัดกระจาย.

ขอให้ช่วยกันทำความเข้าใจกันในเรื่องนี้ ที่เรียกว่า ธรรมสัจจะสงเคราะห์; ขจัดความคิดเห็นที่แตกแยกกัน เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าความจริง หรือตอนั้นแท้จริงของจิตของวิญญาณนั้นเสีย; ยึดถือสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ในการที่จะแก้ปัญหาทั้งปวง เพราะทุกอย่าง สั้นๆ เพียงประโยคๆเดียวท่านก็มองเห็น; เช่นว่า ถ้าทุกคนมีศีลธรรมแล้ว ปัญหาอย่างที่เราอยู่ในประเทศไทยเวลานี้ ก็จะไม่มีเลย, หรือถึงกับว่า ถ้าทุกคนมีศีลธรรมแล้ว เราไม่ต้องการปกครองก็ได้, การปกครองระบอบไหนๆก็ไม่จำเป็นเลย แก่คนที่มีศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้คนเป็นอันธพาล เห็นแก่ตัวและไร้ศีลธรรม จึงต้องมีการปกครองระบอบนี้ระบอบนี้; แต่แล้วมันก็ยังเป็นไปไม่ได้ เพราะในตัวคนนั้นไร้สิ่งที่เรียกว่า ธรรมสัจจะที่ถูกต้องนั่นเอง, มิหนำซ้ำยังมีความเขลา หรือความลำเอียงอย่างยิ่งต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรมสัจจะนี้ คือเขามักจะพูดกันว่า “อัมต้องเสียก่อนจึงจะมีศีลธรรม”.

“อิมทอ้งเสียก่อนจึงจะมีศีลธรรม?”

อาตมายืนยันว่า ถ้ารัฐบาลไหนในโลกมีความคิด หรือยึดถืออย่างนี้ ไม่ควร จะถือว่าเป็นรัฐบาลที่เป็นพุทธบริษัท, หรือมีศาสนา; แล้วยังจะทำว่า เป็นสิ่งที่ไม่ควร จะถืออย่างนั้น. ถ้ามีศีลธรรมแล้ว ทอ้งมันก็จะอิมจะไม่มีหิว. การที่รอทอ้งอิมก่อน แล้วจึงจะมีศีลธรรม นั้นมันเป็นไปไม่ได้; เพราะว่าทอ้งของเรานั้นยึดได้มากเกินไป นั้นเอง; และที่ไม่อิมทอ้ง ก็เพราะเหตุที่ไม่มีศีลธรรมนั้นเอง.

การที่พูดว่า *สมบูรณ์ด้วยวัตถุแล้ว ศีลธรรมมีเองนั้น* มันเป็นระบบของ พวกอื่น *ไม่ใช่พุทธบริษัท*; มันจะเป็น *dialectic materialism* ที่พวกคอมมิวนิสต์ เขาถืออยู่ก็ได้ ซึ่งเขาพยายามอ้างว่า วัตถุสมบูรณ์แล้ว ศีลธรรมก็มีเอง. ถ้าถืออย่างนี้ ก็ยิ่งไกลต่อเจตนารมณ์ของธรรมสังฆะ ซึ่งเป็นตัวธรรมชาติ, แล้วยังมีความเจ็บช้ำชอก ยิ่งกว่าพระเจ้าทั้งหลายทั้งปวง. ขอให้ท่านทั้งหลายได้นำไปพิจารณาพิจารณา ดูถึงสิ่งที่ เรายังขาดอยู่ และเพราะเหตุนี้เราจึงมีวิกฤติการณ์อันถาวร.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ โดยหัวข้อย่อว่า ปัญหาอันเกี่ยวกับ ธรรมสังฆะจะเป็นการประเดิมเริ่มแรกของการบรรยายวันเสาร์ ภาควิสาขบูชา ลงด้วยการ สมควรแก่เวลา; เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ทั้งหลาย ท่านสวดคณสาธยายบทธรรมะของ พระพุทธเจ้า เพื่อส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรม อย่างไม่ย่อท้อต่อไป.

ธรรมสังฆสงเคราะห์

-- ๒ --

พินิตัง ๑๒ เม.ย. ๑๘

ธรรมสังฆะที่เป็นอุดมคติ

* * * * *

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยชื่อว่าธรรมสังฆสงเคราะห์ เป็นครั้งที่ ๒ ในวันนี้ นั้น อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อว่า ธรรมสังฆะที่เป็นอุดมคติ และจะแสดง เฉพาะ ในแง่ของความไม่กลมกลืนกัน ของสิ่งนี้.

การบรรยายโดยหัวข้อว่า ธรรมสังฆสงเคราะห์ นี้ ยังจะต้องทำ ความเข้าใจกันเป็นพิเศษบ้าง จนกว่าจะเข้าใจความหมายของหัวข้อ; ถ้าจะ

รอให้เข้าใจความหมายของหัวข้อนี้ ต่อเมื่อมีการบรรยายถึงครั้งสุดท้าย ก็จะยากลำบากเกินไป ในระหว่างนี้ก็จะไม่เข้าใจ. อาตมาจึงขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “ธรรมสังฆสงเคราะห์” นี้เรื่อย ๆ ไปพลาญ แม้ว่าจะเป็นการซ้ำกันบ้าง ก็เพื่อประโยชน์แก่คนบางคน ที่เพิ่งมาฟังเป็นครั้งแรก หรือแม้ฟังมาตั้งแต่ต้นก็ยังยากที่จะเข้าใจ.

ทบทวนความหมายของธรรมสังฆสงเคราะห์.

คำว่า “ธรรมสังฆสงเคราะห์” แปลว่า การเข้ากันได้ของสิ่งที่เรียกว่า ธรรมสังฆะ. ธรรมสังฆะ แปลว่า ตนจริงแห่งธรรม คำนี้ก็คงจะแปลกหูท่านทั้งหลายว่า “ตนจริงของธรรม”. เมื่อคิดดูแล้ว ก็ไม่เห็นว่าคุณไหนจะกินความหรืออมความไว้ได้ดีเท่าคำนี้ : คำว่า *ตนจริง* หรือ *ตัวตนที่จริง* ของสิ่งที่เรียกว่า ธรรม นั้นมีอยู่; แต่เราก็ไม่ค่อยมีตนจริงชนิดที่แท้ของธรรม; ตนจริงที่แท้ของธรรมก็ไม่ค่อยจะถูกใช้ให้เป็นประโยชน์ หรือไม่มีเอาเสียเลย.

“ตนจริง” ของธรรม ตามที่คนนั้น ๆ มีอยู่ หรือเข้าใจอยู่ ซึ่งที่แท้ก็เป็นตนแท้ก็ไม่ใช่จริง, นั้นแหละกลับมีโอกาสที่เขายึดถือและใช้มันอยู่; เราจึงมีคนหัวดี มีคนยืนกระต่ายขาเดียว, มีคนยอมเสียชีวิตไม่ยอมเสียความสัจ แต่ก็ด้วยความโง่เขลา. ต่อเมื่อมันมี “ตนจริง” ที่ถูกต้อง เป็นเครื่องยึดถือหรือเป็นหลักสำหรับปฏิบัติเท่านั้น อาการเหล่านี้ก็จะไม่เกิดขึ้น; แต่ตามปรกติแล้ว ทุกคนมี “ตนจริง” ที่ปลอมทั้งที่เขาเชื่อว่ามันจริงที่สุด ยิ่งกว่าสิ่งใด.

โลกกำลังไม่มีสันติภาพ เพราะมนุษย์ทุกคนมี “ตนจริง” ที่ปลอม เรียกว่าธรรมสัจจะที่ปลอม สงเคราะห์เข้ากันไม่ได้ในตัวเอง และสงเคราะห์เข้าไม่ได้กับธรรมสัจจะของสังคม ซึ่งต่างคนต่างก็มี แล้วก็ไม่ค่อยจะจริงกันไปทั้งนั้น; เมื่อไม่จริงด้วยกัน มันก็ยังเข้ากันไม่ได้ ต่อเมื่อมันจริง มันถูก จึงจะเข้ากันได้.

ธรรมสัจจะในโลกกำลังสับสน เพราะไม่รู้ว่าจะเอาตนจริงตัวจริงกันที่ตรงไหน; นี่ก็เป็นเหตุให้เกิดการเถียงกัน เบียดเบียนกัน; แม้ในภายในศาสนาหรือศาสนาต่อศาสนาก็ยังทะเลาะวิวาทกัน เพราะมันมีตนจริงที่ไม่กลมกลืนกัน เข้ากันไม่ได้. มนุษย์แต่ละคนก็มีความจริง ความดี ความงาม ความถูกต้อง ความเป็นธรรมของตน ๆ เฉพาะตนเสียเป็นส่วนใหญ่ คือมีตัวกู - ของกู ก็เลยมีจริงอย่างตัวกู - ของกู; ฉะนั้นจึงพูดไม่รู้เรื่อง. แม้ในครอบครัวตัวเอง พ่อแม่กับลูกก็พูดกันไม่รู้เรื่อง หรือถึงกับว่าผัวกับเมียก็พูดกันไม่รู้เรื่อง เพราะความไม่กลมกลืนกันของธรรมสัจจะ คือมันสงเคราะห์กันไม่ได้.

ยิ่งในโลกที่กำลังหลงไหลในวัตถุ เป็นวัตถุนิยมแล้ว ธรรมสัจจะของคนพวกนี้ ก็เป็นไปสุดเหวี่ยงทางด้านหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าวัตถุนิยมนั่นเอง; เกิดยึดมั่นถือมั่นไปตามธรรมสัจจะ ชนิดนี้แล้ว มันก็ต้องได้รบราฆ่าฟันกัน, เห็นแก่ประโยชน์ของตน ไม่ยอมผ่อนผัน ไม่เสียสละ ไม่เห็นแก่ความจริงที่เป็นความจริง.

เห็นว่า “ได้นั้นแหละคือดี”; มันก็ถูก ไม่ใช่ไม่ถูก; ได้นั้นแหละคือดี; แต่ *มันถูกของเดรัจฉาน* หรือว่า *ถูกของเด็กกอมมือ* หรืออะไรเพียงเท่านั้น. แต่คนก็ยังมึนธรรมสัจจะในข้อที่ว่า “ได้นั้นแหละดี” อยู่กันทั่วไป ทุกหัวระแหงหรือทั่วทั้งโลก; เพราะพูดได้อย่างหนึ่งว่า โลกนี้มันเต็มไปด้วยธรรมสัจจะที่ปลอม.

ปลอมนี้ถ้าว่าไม่ไปเกี่ยวข้องก็ไม่ใช่ไร แต่ว่าปลอมแล้วเอามาใช้ใส่กันและกันนี้ มันก็เป็นอันตราย; เพราะว่ามันเป็นการหลอกลวงกัน เอาเปรียบกัน โดยไม่ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่น.

เรื่องที่จะต้องขอเตือนด้วยอีกอย่างหนึ่ง พร้อมกันไปในที่นี้ ก็คือว่า *เรื่องที่เรากำลังพูดนี้ ไม่ใช่เรื่องปรัชญา*; เราไม่พูดกันอย่างปรัชญา เพียงแต่มันดูคล้ายปรัชญา; หรือถ้าจะให้มันเป็นปรัชญา ก็ต้องให้เป็นปรัชญาที่อยู่ในระยะที่ปฏิบัติได้ คือมองเห็นได้และปฏิบัติได้ ไม่ใช่ปรัชญาที่เพ้อเจ้อ ยิ่งคิดยิ่งไกลออกไป, ยิ่งคิดก็ยิ่งไกลออกไป ไม่พบกันกับการปฏิบัติ. ปรัชญานั้น ถ้าจะมีประโยชน์ ก็อยู่ที่ถึงมาสู่การปฏิบัติได้ หรือมันถึงคนเรามาสู่การปฏิบัติได้ แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้.

การบรรยายเรื่องสัจจะหรือตนจริง ตามที่ตนเห็นว่าเป็นธรรมของคน ๆ หนึ่งนั้น เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาอันเพ้อเจ้อ ที่มีอยู่ในคัมภีร์หรือตำราปรัชญา; เราไม่พูดกันในแง่ไหน แต่ก็ต้องเอามาเป็นตัวอย่างบ้างในบางกรณี ที่ว่าใครเขามีความจริงอย่างไร เขาก็จะเห็นว่าจริงเพียงเท่านั้น แล้วนอกนั้นเขาไม่เห็นว่าเป็นจริง เขาไม่รู้สึกรู้ว่าจริง.

ถ้าพูดว่าจริง เขาก็พูดไปตามธรรมเนียม หรือพูดเอาอกเอาใจคนฟัง หรือว่าพูดบอกรับตัวเอง อย่าให้คนอื่นเขาเกลียด; เช่น ในใจรู้สึกกว่า พระพุทธเจ้าไม่ดีจริง สู้เงินก็ได้ อดอย่างนี้ นั่นคือสัจจะอันแท้จริงของเขา. แต่ปากเขาก็ต้องพูดว่า พระพุทธเจ้าดีจริง ประเสริฐยิ่งกว่าเงิน; นี่เพราะว่า มิฉะนั้นแล้ว เขาจะถูกตำ. นี่เขาก็มี คำพูดที่ไม่ตรงกับความรู้สึก หรือธรรมสัจจะอันแท้จริงของเขา นั่นเอง.

ถ้าเรายังมีธรรมสัจจะไม่ตรงกับปากชนิตนี้กันอยู่เพียงไรแล้ว สิ่งต่าง ๆ ไม่มีหวังว่าจะเป็นไปเพื่อสันติสุขส่วนบุคคล หรือแม้สันติภาพในส่วนสังคมได้เลย; จึงเป็นเรื่องที่จะต้องปรับปรุงกัน เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าสัจจะ หรือธรรมสัจจ, หรือตัวตนแห่งสัจจะ ที่มันกำลังซีคอคนทุกคนอยู่ มันก็ไซคอทุกคนให้เป็นไปตามแนวของธรรมสัจจะเฉพาะตนนั้น ๆ เป็นคน ๆ ไป; เราคบกันไม่ได้ เรียกว่าเป็นธรรมสัจจะที่มันสงเคราะห์กันไม่ได้ หรือไม่กลมกลืนกันในที่นี้.

ฉะนั้น ขอให้มองเห็นเพิ่มขึ้น มากกว่าที่แล้ว ๆ มาว่า สิ่งทีเรียกว่า สัจจะ หรือ สัตยะ แล้วแต่จะใช้ภาษาไหนนั้น; มันยัง มีความหมายที่ตี้น ได้หรือกำกวม คือมันจริงตามที่บุคคลนั้นรู้สึก; ใคร ๆ ก็มีสัจจะอย่างนี้กันทั้งนั้น. ทีเราจะมีความรู้สึกพอใจในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือว่าในอริยสัจจของพระพุทฺธเจ้า ก็เพราะว่าจิตใจมองเห็นจริง รู้จักจริง ๆ เข้าถึงจริง ๆ. แต่แล้วใครมีความจริงสูงขึ้นมาถึงขนาดนี้บ้าง? มันก็มีอยู่เท่าที่ตัวเห็นว่าจริง ตัวรู้สึกว่าเป็นจริงหรือมีประโยชน์ อยู่ด้วยกันทั้งนี้; ฉะนั้น *ธรรมสัจจสงเคราะห์* ที่บรรยายตามหัวข้อนี้ ย่อมหมายความว่า จะทำให้สัจจะของแต่ละคนบริสุทธิ์และเข้ากันได้. คำว่า "สงเคราะห์" นี้ ตามตัวหนังสือแปลว่า *เข้ากันได้* ลงรอยกันได้ แต่ตามธรรมดาในภาษาไทยเรา หมายถึง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล เรียกว่าสงเคราะห์ นั้นก็ถูกเหมือนกัน ในความหมายส่วนน้อยส่วนหนึ่ง คือ *มันทำให้เข้ากันได้*. แต่คำว่า สงเคราะห์ในภาษาบาลี ในความหมายทั่ว ๆ ไปนั้น มันทำอะไรให้เข้ากันได้แล้วกัน.

*พระคัมภีร์*ทั้งหลาย *สงเคราะห์*หมวดธรรมหลาย ๆ หมวด หลาย ๆ อย่างให้เข้ากันได้ นี้เขาก็ เรียกว่าสงเคราะห์ เหมือนกัน. *สงคฺห* เป็นบาลี, *สงเคราะห์* เป็นภาษาไทย; สิ่งต่าง ๆ มันมากมายนับไม่ไหว ก็เอามาสงเคราะห์กันเข้าเป็นหมวด

เป็นพวกเหลือไม้ที่หมวก เหลือไม้ที่พวก. เช่นว่าคนในโลกนี้ บางทีก็จะมีสัก ๓ พวกเท่านั้น คือคนเลวพวกหนึ่ง คนดีพวกหนึ่ง, คนอยู่พ้นเลวพ้นดี เหนือเลวเหนือดี, นี้ก็อีกพวกหนึ่ง แล้วก็หมกกันเท่านั้น ทั้งที่ชนิดคนนั้นมันมีเป็นหลายร้อยหลายพันชนิดก็ได้. นี้คำว่าสังเคราะห์มีความหมายอย่างนี้.

ฉะนั้นคำว่าสังขจะของแต่ละคนมันก็อย่างเดียวกัน : คนหนึ่งมีสังขอย่างหนึ่ง, อีกคนหนึ่งมีสังขอีกอย่างหนึ่ง ผั่งแน่นอยู่ในใจของตน. มีคำเรียกที่ประหลาดๆ อยู่ คำหนึ่ง เรียกว่า สัจจาภินิเวส แปลว่า *การฝังตัวเข้าไปในสังขะ*; ใครมีสังขะของตนเองอย่างไร ก็ฝังตัวเข้าไปในสังขะของตน อย่างกับยื่นกระต่ายขาเดียว, เกิดคำพูดขึ้นมาว่า “นี่เท่านั้นที่จริง อื่นเหลวทั้งนั้น”. นี้พูดอย่างนี้ได้ทุกคน; แต่แล้วสิ่งที่ว่า “จริง” นี้ จริงไม่เหมือนกันสักคนหนึ่ง; แต่ทุกคนก็พูดอย่างเดียวกัน.

ทิฎฐิ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ที่ยังเป็นอยู่ในรูปนี้ เรียกว่า สัจจาภินิเวส เป็นธรรมสังขที่ไม่จริง ที่เท็จ ที่เทียม ที่ปลอม ที่คนนั้นไม่รู้จัก แล้วก็เอามายึดถืออยู่; เหมือนกับเอากงจักรมาเป็นคอกบัว มันก็เป็นสังขะของเขานั้นแหละ. ตลอดเวลาที่เรามีจิตรวมอยู่ที่ธรรมสังขอันถูกต้องไม่ได้ เราก็ไม่มีวันที่จะพูดกันรู้เรื่อง แล้วก็ไม่มีความสะดวก; ฉะนั้นจึงเห็นว่าธรรมสังขสงเคราะห์นี้เป็นของจำเป็น.

ถ้าพูดด้วยภาษาธรรมตามันก็ยาวหน่อย จึงพูดด้วย *ภาษามัญญุตเฉพาะ* ขึ้น; จำกัดคำว่า สังขะ; แล้วก็ ธรรมสังขะ; แล้วก็ ธรรมสังขสงเคราะห์ : สังขะ คือ ความจริงที่แต่ละคนมีอยู่ เป็นของตนอย่างแท้จริง ตามความเชื่อของตน; ธรรมสังขะ คือ ตนแห่งสังขะ ในธรรม ตามความคิดเห็นของตน; ธรรมสังขสงเคราะห์ ก็คือ เอามาทำให้มันเข้ากันได้ โดยวิธีการที่เราจะได้บรรยายกันสักชุดหนึ่ง สำหรับภาควิสาขบุชาน.

ลองหลับตาคุณภาพ ๆ หนึ่ง คือภาพของสิ่งต่าง ๆ ที่มีระเกะระกะ มีเงามีเงียง มีอะไรต่าง ๆ ลงกันไม่ได้ โยนรวมในที่เดียวกัน มันก็ยังกองระเกะระกะอยู่ ลงกันไม่ได้; ถ้าเรา จะทำให้มันลงกันได้ เราก็ต้องลิดแงลิดเงียงลิดปมอะไรต่าง ๆ นั้นออกไป แล้วมันก็จะพอลงกันได้.

ที่นี้ ธรรมสัจจะของคน ๆ หนึ่ง มันก็มีเงามีปม มีเงียงของตน ๆ แล้วใครจะ ไปลิดให้กันได้; ไปลิดของเขาเดียวเขาก็ชกปากเอา, มันก็มีแต่จะ ช่วยกันทำความ เข้าใจ ในระหว่างกันและกันเรื่อย ๆ ไป โดยอาศัยหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา; นี้เรียกว่ากิจธรรมสัจจะสงเคราะห์ ที่จำเป็นที่สุดสำหรับมนุษย์ในโลกปัจจุบันนี้. เพราะว่า ธรรมสัจจะแต่ละตัว ๆ มันโตออก มันโตขึ้น มันเชื่องออก เป็นพวก ๆ เป็นพรรค ๆ เป็นพรรคพวก เป็นกลุ่ม เป็นอะไรกัน ตามที่เราเห็นกันอยู่ ยิ่งทำให้ โลกนี้หวั่นไหว เตือดร้อนเหลือประมาณ; แม้ในระหว่างบุคคลต่อบุคคล มัน ก็เป็นอย่างนี้, ระหว่างครอบครัวต่อบริวาร มันก็เป็นอย่างนี้, ระหว่างหมู่คณะก็เป็น อย่างนี้, ระหว่างพรรคการเมืองก็เป็นอย่างนี้, ระหว่างประเทศก็เป็นอย่างนี้, ระหว่าง ครั้งโลกต่อบริวาร มันก็เป็นอย่างนี้, มีธรรมสัจจะที่เข้ารูปกันไม่ได้; แล้ว ก็เป็นมานานแล้ว และกำลังเป็นต่อไปอีก ยังไม่เห็นทางว่ามันจะเข้ากันได้. ฉะนั้น สันติภาพอันถาวรจึงยังมองไม่เห็น; จึงต้องมาพูดกันให้รู้เรื่องไปเรื่อย ๆ สักวันหนึ่งก็จะพูดกันรู้เรื่อง.

....

ธรรมสัจจะที่เป็นอุดมคติของคนไม่กลมกลืนกัน.

สำหรับหัวข้อในวันนี้ มีว่า ธรรมสัจจะที่เป็นอุดมคติ ที่ไม่กลมกลืนกัน. หรือความไม่กลมกลืนกันของธรรมสัจจะที่เป็นอุดมคติ. พุคส์ ๆ ก็ว่า เรามีอุดมคติ

ไม่ตรงกัน ทั้งที่ต่างคนต่างก็เรียกว่าอุดมคติของตัว และต่างมี; แต่ในที่นี้จะเรียกว่า สัจจากินิเวศ; เพราะมันตั้งเครียดแข่งกร้าว อยู่ในจิตใจของบุคคลนั้น ๆ : ของกูจริง, ของคนอื่นเหลวทั้งนั้น; มันมีแต่อย่างนี้ทั้งนั้น.

“ตนจริง” ที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมที่แท้จริง นี้ควรจะเป็นหลักที่ยืนอยู่ เป็นหลัก; ธรรมสัจจะที่ประกอบอยู่ด้วยอุดมคติ นี้ควรจะยืนอยู่เป็นหลักใน บุคคลคนหนึ่ง ๆ. ธรรมสัจจะตัวนั้นมันกว้างเกินไป จนถึงกับว่าไม่เกี่ยวกับบุคคลก็ได้; หรือที่เกี่ยวกับบุคคล มันก็ยังกว้างมากเกินไป เกินจำเป็นก็มี; ฉะนั้นเอาเท่าที่มัน จะเป็นหลักเกณฑ์ สำหรับใช้ประพฤติปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์, สำหรับมนุษย์จะ ได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้ เท่านั้นก็พอแล้ว : นี้เรียกว่าธรรมสัจจะ หรือ ว่า “ตนจริง” แห่งธรรมะ ที่ประกอบอยู่ด้วยอุดมคติ.

ธรรมสัจจะมีอยู่ที่ไหน? มันก็ต้องตักให้กว้าง ๆ ว่า มันก็ไม่มีในสัตว์ เจริญจนเป็นต้น; นึกมองในแง่ที่มันไม่มี หรือว่าในคนบางคน มันก็จะไม่มีเอาจริง ๆ ด้วยเหมือนกัน ถ้าคนนั้นเขายังมีอะไรอยู่ในสภาพที่คล้ายกับสัตว์เจริญจน ไม่มีธรรมสัจจะ ที่เป็นอุดมคติ.

เอาละทีนี้ อีกพวกหนึ่ง ที่พอจะมีบ้าง มันก็มีของตนเอง ไม่กลมกลืน กันได้กับใคร คือสงเคราะห์กันไม่ได้กับอุดมคติของใคร; นี้เรียกว่ามันมีอย่าง ไม่กลมกลืน คือไม่สงเคราะห์กับใครได้.

ทีนี้ อีกพวกหนึ่ง ก็มีอย่างถูกต้อง และกลมกลืนกันอยู่ ในหมู่พุทธ-บริษัทที่แท้จริง; อย่าลืมว่า ต้องใช้คำว่า “ที่แท้จริง”; มันจึงจะมีสัจจะที่เป็นอุดมคติ และกลมกลืนกันอยู่.

สัตว์ไตรจนาจนยกออกไปไม่ต้องพูด เป็นอันว่ามันไม่มี แต่สำหรับมนุษย์นี้ มันไม่มีก็มีเหมือนกัน, แล้วมันมีอย่างเกะกะเข้าใครไม่ได้ก็มี, แล้วมันมีอย่างถูกต้อง หรือกลมกลืนกัน อย่างนี้ก็มี. เราก็ต้องเรียกว่ามีธรรมสัจจะด้วยกันทุกคน : พวกหนึ่งก็มีอย่างปลอม, จะเรียกว่าไม่มีก็ได้; เช่นเขามีเงินปลอมนี้ ก็ต้องเรียกว่าเขามี ทั้งที่เงินนั้นมันปลอม หรือมีค่าเท่ากับไม่มี เว้นไว้แต่จะไปหลอกลวงเขา.

นี้ *ธรรมสัจจะปลอม* ก็มี แต่ว่าเป็นธรรมสัจจะที่ไม่ถูกต้อง; เพราะมัน เป็นไปตามความคิดเห็นเฉพาะคน ตามอำนาจกิเลสของคน ตามที่ตนรู้อยู่เพียงเท่านั้น. นี้ก็มีอย่างชนิดที่ใช้ไม่ได้เหมือนกัน มันมีอย่างเป็นภัย เป็นอันตรายแก่บุคคลผู้นั้น ไม่วันใดก็วันหนึ่ง มันจะเกิดเป็นอันตรายหรือเป็นพิษขึ้นมา.

ที่นี้ถ้าว่ามีอย่างถูกต้อง มีอย่างกลมกลืน; นี้เราปรารถนา ให้มันถูกต้อง; เมื่อถูกต้องแล้ว ไม่สงสัยดอก มันก็กลมกลืน คือมัน กลมกลืนกันได้กับผู้อื่น หรือของผู้อื่น; ฉะนั้นถ้าเรายังเถียงกันอยู่ละก็ ขอให้ถือว่ายังไม่มี; เดียววันมันก็ ยังมีแต่การเถียงกันอยู่ ทั้งในระหว่างศาสนา และทั้งในศาสนาเดียวกัน แต่ต่าง นิกายกัน; กระทั่งว่าในบ้านในเรือน ในครอบครัวเดียวกัน ก็ยังมีเรื่องเถียงกัน เพราะว่าไม่มีสิ่งที่ เป็นธรรมสัจจะชนิดนี้.

.....

คนมีอุตมคติปลอมหรือจริง.

ที่นี้ สัตว์ไม่มีอุตมคติ ที่เป็นธรรมสัจหรืออะไร ก็ยกเลิกไป; ส่วนคน ก็เลยมีธรรมสัจ ที่เป็นอุตมคติปลอม หรือจริง ก็มองดูกันอีกทีหนึ่ง พอเป็นตัวอย่าง.

อุดมคติตามอำนาจของกิเลส พุคเพียงเท่านี้ก็จะพังถูก ว่าอุดมคติตามอำนาจของกิเลส มีกามราคะเป็นต้น; ในหมู่ชนที่นิยมสิ่งนี้ เขาก็ต้องมีสิ่งนี้เป็นอุดมคติ : มีกามราคะเป็นต้น เป็นเหตุให้เกิดอุดมคติ; เขาก็ดีอุดมคติกันอย่างน้อยนั้นเอง; จนมันจะมากยิ่งขึ้นทุกทีในโลกนี้, แม้ในประเทศไทยเรา, ที่มีกามารมณ์เป็นพระเจ้า.

ที่นี้ อีกพวกหนึ่ง มีทิวฏฐิเป็นอุดมคติ. คำว่า “ทิวฏฐิ” ในที่นี้ หมายถึง *ทิวฏฐิวิปลาส*, คือความคิดเห็นที่วิปลาส ไม่ถูกไม่ต้อง ก็คือพวกสัจจาภินิเวส ที่กล่าวมาแล้วเมื่อตะกั้นนั่นเอง. เขามีทิวฏฐิอย่างไร เขาก็ยืนยันอย่างนั้น ชนิดนี้ก็มีหลายแขนง แปรลกกันแต่เพียงว่า ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์; มันมีทิวฏฐิอย่างใดอย่างหนึ่งมากมาย แต่ไม่ต้องเกี่ยวกับกามารมณ์ ก็เป็นสัจจะของเขา. นี้ส่วนที่เป็นอุดมคติผิดๆ เทียมๆ เท็จเทียม แต่คนกลับตือกันมาก.

ส่วน อุดมคติที่แท้ ที่ว่ามันเป็นสัมมาทิวฏฐิ กลับ มีน้อย หรือตือกันน้อย มีให้น้อย: เราจึงแยก อุดมคติที่มีอยู่จริงในโลกนี้ ในเวลานี้ เป็น ๒ พวก : มัน เป็นพวก เท็จเทียมอย่างหนึ่ง, เป็นพวก จริงแท้อย่างหนึ่ง. ที่ *เท็จเทียม* นั้น มาจาก *กามราคะ* บีบบังคับเอาบ้าง, มาจาก *มิชฉาทิวฏฐิ* ลากจูงไปบ้าง. ส่วนที่เป็นของแท้ เป็น *สัมมาทิวฏฐิ* นั้นก็ไปศึกษาโดยรายละเอียด จากข้อความที่บรรยายกันไว้แล้ว, หรือมีในตำรับตำราต่าง ๆ นานาเรื่องสัมมาทิวฏฐิ เรียกว่า *วิสุทธบัญญัติ* ก็ได้.

ที่ต้องเรียกว่า *วิสุทธบัญญัติ* นั้นก็เพื่อกันโกง; ในภาษาไทยโกงได้ ไม่เหมือนภาษาบาลี. คำว่า บัญญาในภาษาบาลี ไม่มีกรโกง คือมีแต่ฝ่ายถูก ฝ่ายดี ฝ่ายแท้ ทั้งนั้น; ในภาษาไทยคำว่าบัญญัติมันโกงได้ มันเงโก มันอะไร ก็เรียกว่า

ปัญญาทั้งนั้น; ก็ต้องมีคำว่า “วิสุทธ” กำกับไว้สักหน่อย. ต้องว่าวิสุทธิปัญญา - ปัญญา
ที่บริสุทธิ์ ก็คือตัวสัมมาทิฏฐิอย่างหนึ่งนั่นเอง; ฉะนั้นเรียกว่าสัมมาทิฏฐินี้ปลอดภัย
เต็มที่ ไม่อาจจะคืนได้. จะใช้สัมมาทิฏฐิอย่างเดียวกันพอ ว่า อุดมคติที่ประกอบ
ไปด้วยสัมมาทิฏฐินี้บริสุทธิ์; นี้ตัวตนแห่งสัจจะของผู้ใด เป็นไปตามอุดมคติที่มี
มาจากสัมมาทิฏฐิ มันก็ใช้ได้เท่านั้นเอง.

ขอให้สังเกตดูว่า คำพูดแต่ละคำมันกลับกลอก สับปลับ คืนได้ แม้แต่
คำว่า “สัจจะ” เอง มันก็กลับกลอกและคืนได้; ถ้าไม่รู้เรื่องนี้ ก็คงจะไม่ปลอดภัย.
คำว่า *สัจจะ* นั้นแปลว่า *จริงแท้* อยู่แล้ว แล้ว *ทำไมยังกลับกลอกและคืนได้?* แล้วถึงที่
ที่มันมีอยู่จริงในคนนั้น มันมีตามที่คนนั้นเห็นว่าจริง แล้วก็ยึดมั่นถือมั่นว่า นี่จริง
อื่นเหลว; สัจจะก็เลยเป็นคำที่ยังต้องระวัง. ฉะนั้นจึงต้องมีคำประกอบเข้าข้างหน้า
คำนั้นว่าเป็น *อริยสัจ* หรือเป็นอะไรสัจ ให้มันชัดเจนไป; มิฉะนั้นแล้วมันจะเป็น
สัจจาทิเวศ คือการผั่งตัวเข้าไปในสัจจะ ตามความรู้สึก คตินึก เชื่อถือ ของบุคคล
นั่นเอง. ระวังคำว่า “สัจจะ” ไว้ให้ดี.

....

อุดมคติแท้จริงต้องไม่เป็นทาสกิเลส.

คำว่า “อุดมคติ” ก็อีกนั่นแหละ มันลากหางกันไปเลย; เมื่อสัจจะ
มันสับปลับได้ อุดมคตินั้นก็สับปลับได้. เดียวนี้เขาเรียกกันหลายอย่างว่า *เป้าหมาย*
หรือ *จุดหมาย* หรืออะไรก็ตามเถอะ; เรียกเป็น *ภาษาบาลี* ยุติลงไปที่คำว่า *อุดมคติ*.
ตามตัวหนังสือที่น่านับถือ เช่นเดียวกับคำว่าสัจจะ นั้นน่านับถือ; แต่มันมีของแปลก
ปลอมเข้ามา : อุดมคติก็น่าเหมือนกับสัจจะ คือว่าถ้ามีความเห็นผิด อุดมคตินั้นก็ต้องผิด,

หรือว่ามันถูกแต่ในระดับหนึ่งเท่านั้น มันไม่หมด ไม่สมบูรณ์. เราต้องมีอุดมคติที่ถูกต้อง แล้วก็ สมบูรณ์; อย่างว่า อะไรเป็นอุดมคติของความเป็นมนุษย์ คำตอบก็มีต่าง ๆ กันไปตามชั้น ตามวัย หรือตามระดับแห่งการศึกษาของบุคคลนั้น ๆ.

ในการศึกษาสมัยปัจจุบันนี้ ทั้งโลกก็ว่าได้ ถือว่า อุดมคติของการศึกษาคือทำให้เป็นคน; เมื่อให้อธิบายต่อไปอีกสักหน่อยก็ว่า มันก็ก็มีกินมีใช้ มีเกียรติยศชื่อเสียง มีอำนาจวาสนานี้เป็นอุดมคติ. แต่ตามทางหลักธรรมะ หรือ ธรรมสังฆที่จะแท้จริง จะไม่ยอมถือว่าเพียงเท่านั้นเป็นอุดมคติ; ถือว่าทรัพย์สมบัติ เกียรติยศ ชื่อเสียง อำนาจวาสนานี้ เป็นเพียงอุปกรณ์ เป็นเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับให้มนุษย์ดำรงอยู่ หรือดำเนินไป กว่าจะถึงอุดมคติ ที่เรียกกันว่าความหลุดพ้น หรือมรรค ผล นิพพาน ที่คนพึงแสวงหาก็จะระอาเอือมไปหมด. เราจะ ต้องขึ้นไป, ขึ้นไป, ขึ้นไป ให้ถึงระดับที่ว่า จิตใจนั้นอยู่ในภาวะที่สะอาด สว่าง สงบ ไม่มีมีความทุกข์เลย; อุดมคตินั้นอยู่ที่นั่น.

มีเงินมากก็ยังเป็นโรคเส้นประสาท มีเกียรติยศชื่อเสียงมาก ก็ยังเป็นโรคเส้นประสาท, มีอำนาจวาสนามาก ก็ยังถูกหาว่าเป็นทราชา หรือเป็นอะไร มันก็ยังไม่ใช่อุดมคติ; ต่อเมื่อมันขึ้นไป ๆ ถึงภาวะ ที่จิตมันสะอาด สว่าง สงบ แจ่มใส เยือกเย็น ไม่มีมีความทุกข์เลย นี้เรียกว่ายอดสุดของความเป็นมนุษย์ อยู่ที่นี้. ไม่ต้องมีเงินมาก ก็ได้ ไม่ต้องมีอำนาจวาสนา เกียรติยศชื่อเสียงอะไรมาก ก็ได้ หรืออาจจะไม่ต้องมีเลย ก็ได้; แต่อาจจะถึงอุดมคติ คือมีจิตใจชนิดนั้นได้. เช่นพระอรหันต์ทั้งหลาย บางองค์จะไม่มีทรัพย์สมบัติมีค่าสักบาทเดียวละกระมัง; แล้วไม่มีเกียรติยศชื่อเสียง คือ ไม่มีใครรู้จัก ไม่มีอำนาจวาสนาอะไรเลยก็มี; แต่ก็ยังเป็นพระอรหันต์ คือเป็นมนุษย์ที่ถึงอุดมคติอันสูงสุดของมนุษย์ได้. อย่างนี้ขอให้ลองคิดดูว่า คำๆ นี้มันดีไม่ได้ มันกำกวม. *อุดมคติ*

เท็จเท็ยม ปลอมอะไรก็มิ, อุมคคิแท้จริงบริสุทธิ์ นกัมิ; ซึ่งเราก็จะถือว้าเป็น เบ้าหมายสูงสุดของคนเรา. การที่มีเบ้าหมายเพียงว้า ทุกคนกินค็อยู่ดี อย่างนั้นมันน่า หัวเราะ; มันไม่รู้ว้าจะเอาขอบเขตกันที่ตรงไหน. ที่ว้ากินค็อยู่ดี มันก็ เป็นสิ่งที่ไม่มี เบ้าหมาย; ไม่ใช่เบ้าหมายที่จะถือว้าเป็นจุดสุดท้ายของคนเราได้.

ฉะนั้นขอให้ระวังว้า อุมคคิน็อย่าไปตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส มีกามราคะ เป็นตัน. อุมคคิน็ อย่าไปตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสประเภทมิจฉาภิกขุเลย. ขอให้ อุมคคิน็เป็น ไปตามอำนาจของสัมมาภิกขุ ค็คือความรู้แจ้งแทงตลอดอย่าง ถูกต้อง ในสิ่งที่เป็นสัจจะทั้งหลาย; แล้วก็สงเคราะห์ลงกันได้เป็นรูปเป็นเรื่อง ตาม ที่จำเป็นสำหรับบุคคลนั้น ๆ เรื่อยไป ตามวิวัฒนาการของเขา : ตั้งแต่เป็นเด็กจนเป็นหนุ่ม เป็นสาว เป็นพ่อบ้านแม่เรือน เป็นคนเฒ่าคนแก่ ให้มีความถูกต้องไปตลอดสาย; ไม่มี ความทุกข์ เพราะไม่มีความผิดพลาด, หรือ มีความทุกข์แต่น้อย แล้วค่อย ๆ น้อย ลง ๆ ๆ จนหมดสิ้น ไม่มีมีความทุกข์เหลืออยู่เลยในวาระสุดท้าย. น็จะเป็น อุมคคิ ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา.

....

ธรรมส์จจะไม่กลมกลืนกันมีหลายประการ.

ที่น็ เรามาคูกันถึงค้วว่า “ไม่กลมกลืน” หรือ “ไม่สงเคราะห์กันได้”. น็มันก็มีแง่มุมมากที่จะพิจารณา จะพิจารณาให้หมดก็ไมไหว ไม่มีเวลาพอ หรือว้ามัน ก็ไม่ค็อยจำเป็นด้วย; เราพิจารณากันแต่เท่าที่มันจำเป็น หรือที่จะมองเห็นได้ง่าย ๆ.

ข้อที่ ๑. ไม่กลมกลืนกับธรรมชาติ.

ธรรมสังข์ หรือสังขธรรมก็แล้วแต่จะเรียก แล้วแต่จะชอบ, ถ้าเรียกว่า ธรรมสังข์จะ นั้นมันตรงตามเรื่อง คือตัวจริงแห่งธรรม. สำหรับคำว่าไม่กลมกลืน นั้นคือมันสังเคราะห์กันไม่ได้กับธรรมชาติ. นี้ข้อนี้ยกเป็นข้อแรก คือธรรมสังข์ที่มันไม่กลมกลืนกับธรรมชาติ คือมีความวิปริตไปจากธรรมชาติ.

คำว่า *ธรรมชาติ* นี้ขอให้นึกถึง *ธรรมะ ๔ ความหมาย* ไว้เสมอ:

๑. *ธรรมคือตัวปรากฏการณ์ของธรรมชาติ;*
๒. *ธรรมคือกฎของธรรมชาติ* ที่มีอยู่ในตัวปรากฏการณ์ทั้งหลายนั้น;
๓. *หน้าที่ตามธรรมชาติ* ที่สัตว์หรือคนก็ตามต้องทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามธรรมชาติ; มิฉะนั้นมันจะตาย มันจะไม่เหลืออยู่ หรือมันจะไม่ได้รับผลตามที่มันควรจะได้รับ;
๔. ก็คือ *ผลตามธรรมชาติ* ที่ได้รับ เพราะทำหน้าที่นั้นตรงตามกฎธรรมชาตินั่นเอง.

ทีนี้ เมื่อมันไม่กลมกลืนกับธรรมชาติ ใน ๔ ความหมายนี้แล้ว ก็ต้องเรียกว่า *วิปริตผิดธรรมชาติ*. คนนั้นจะเป็นอย่างไร ถ้าคนนั้นมีอะไร ๆ *วิปริต* ทางกาย ก็ดี ทางจิต ก็ดี ทางสติปัญญา ก็ดี; มันวิปริตผิดจากกฎของธรรมชาติทั้งนั้น; ซึ่งจะเห็นว่า พิกลพิการบ้าง *เป็นไขเป็นบ้า* เป็นอะไรก็สุดแท้ในทางกาย, แล้ว *ทางจิตก็วิปริต, สติปัญญาที่วิปริต*. นี้ความไม่กลมกลืนกับธรรมชาติ มันก็ล้มละลายในข้อนี้.

ความไม่กลมกลืนกับธรรมชาติคือความวิปริต. ในทางสติปัญญานี้ ก็ต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ, เช่น *ธรรมชาติแห่ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา* นี้ก็ต้อง

เรียกว่าเป็นกฎของธรรมชาติ. เอ้า, ใครกล้าคิดองคุ; ลองไม่ถือกฎนี้ แล้วไม่ประพฤติให้สมคล้อยตามกฎนี้ มันจะเป็นอย่างไร? มันต้องเกิดอันตรายทางกาย เกิดอันตรายทางจิต เป็นบ้าเป็นบอเหมือนกับที่กำลังเป็นอยู่นี้; เดียวก็เป็นโรคเส้นประสาท, เดียวก็ฆ่าตัวเองตาย, เดียวก็อย่างที่เบ่งกันมากที่สุดนี้; เพราะมันไม่ยอมรับกฎของธรรมชาติ ว่าต้องเป็นอย่างนี้.

กฎปฏิบัติสมบูรณ์ปานนั้น สรุปใจความได้สั้น ๆ นิดเดียวว่า “มันเป็นอย่างนี้เอง”. ถ้าใครรู้ข้อนี้แล้วจะไม่มีความทุกข์เลย. เด็ก ๆ ก็จำเป็นจะต้องรู้กฎธรรมชาติอย่างนี้; เช่นว่าเมื่อเขาสอบไล่ตก เขาควรจะรู้ว่า เอ้า, มันเป็นอย่างนี้เอง เพราะว่าเรามันเรียนไม่พอ หรือเพราะว่าเรามันเหลวไหล, หรือว่าเพราะผิดพลาดอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมันต้องเป็นอย่างนี้เอง แล้วก็ไม่ใช่ใจ ไม่ร้องไห้ เพราะว่าสอบไล่ตก; อย่างนี้ก็เรียกว่า มีสติปัญญากลมกลืนกับธรรมชาติ มีธรรมสัจจะที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ถือเป็นหลักมาตั้งแต่เล็ก ๆ แล้วก็โตขึ้นไปเรื่อย ๆ ก็ไม่มีปัญหา.

ข้อที่ ๒. ไม่กลมกลืนกับภาวะของตนเอง.

คนแต่ละคนนี้มีภาวะของตนเองเป็นหลาย ๆ แบบ แปลกแตกต่างกันตามวัย คืออายุหรือตามกิจการงานที่กระทำ หรือตามสถานะของความเป็นอยู่; นี่มันก็เป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างตายตัว. ที่นี้ ความไม่กลมกลืนกันกับภาวะของตนนี้ มันมีธรรมสัจจะที่ผิดแล้ว. อย่างแบบ “ชิงสุกก่อนห่าม” อย่างนี้เป็นตัวอย่างที่ดีว่า ธรรมสัจจะนั้นไม่กลมกลืนกันกับวัยของบุคคลคนนั้น ซึ่งยังไม่ทันห่าม มันจะไปชิงสุกก่อนห่าม; แล้วมันก็ต้องได้รับผลร้าย อย่างนี้เป็นต้น.

นี่คนเราก็จะต้องรู้จักภาวะแห่งตน ๆ ว่าเป็นอย่างไร ? เป็นเด็ก มีความประเสริฐที่สุด ก็คือเชื่อฟังพ่อแม่ กระทั่งเป็นคนหนุ่มคนสาว ก็ยังต้องเชื่อฟังพ่อแม่. *เด्यानการศึกษาของเขาทำให้หัวแข็ง ให้หลงประชาธิปไตย; การศึกษาศาสน์นี้ทำให้เด็ก ๆ ที่เป็นลูก ไม่เอื้อเฟื้อต่อความประสงค์ของพ่อแม่เสียเลย.* ขอให้ไปคิดดูเองก็แล้วกัน แล้วอย่าหาว่าเป็นเรื่องกระทบกระเทียบอะไร.

การศึกษา ที่เด็ก ๆ ศาสน์กำลังได้รับอยู่นั้น มันทำให้เกิดความคิดไปในทางที่ว่า มีตนเอง มีอะไรของตนเอง แล้วก็ *ไม่เอื้อเฟื้อต่อความประสงค์ของผู้ที่มีพระคุณที่สุด คือบิดามารดา* จะต้องให้บิดามารดาน้ำตาไหลอยู่บ่อย ๆ; จนกระทั่งว่ามันไม่มีสถาบันของบิดามารดาในโลกแล้ว เพราะไม่มีผู้เคารพบิดามารดาในฐานะเป็นบุคคลสูงสุดในครอบครัว อย่างนี้เป็นต้น; *นั่นแหละเขามีธรรมสังฆะที่ไม่กลมกลืนกับภาวะของเขา โดยไม่รู้สึกรู้สัก* เพราะการศึกษามันผิด อย่างนี้เป็นต้น; มันจึงมีปัญหาเกิดขึ้นมาในโลกนี้.

การศึกษาต้องให้ถูกกับวัย ให้ธรรมสังฆะนั้นถูกกับวัย คือลำดับแห่งอายุ. *ข้อนี้มันก็ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องง่าย; แต่มันก็เป็นกฎเกณฑ์ที่แท้จริง ที่ยากเลิกไม่ได้.* พอยกเลิกมันก็ต้องมีความระส่ำระสาย ความทุกข์ ความโกลาหลวุ่นวาย; *กระทั่งว่าในที่สุดคนแก่นี้ ไม่ต้องมีคนเลี้ยงดอง, ปล่อยให้ตายเอง เจ็บไข้เองอย่างนี้.*

การศึกษาศาสน์นี้ไม่ได้เน้นมาก จนถึงกับว่า ให้เคารพนับถือบิดามารดา; ฉะนั้น พอบิดามารดาแก่เข้าก็ไม่มีคนเลี้ยง; *ที่จะไปหวังอาศัยบ้านคนแก่ที่บางแควนั้น มีสักหยิบมือหนึ่งก็ไม่ได้ ทั่วประเทศนี้; ก็เกิดปัญหาขึ้นมาว่า คนแก่ไม่มีใครเลี้ยง.* นี่เป็นเรื่องพิเศษนอกแนว ที่ยกตัวอย่างมาให้ฟังว่า การทำผิดธรรมสังฆะที่ไม่

กลมกลืนกันนั้น มีผลงอกเงยออกไปหลายชั้นหลายซ้อน จนกระทั่งตนเองก็เดือดร้อน, ผู้อื่นก็เดือดร้อน, กระทั่งบิดามารดา ผู้มีพระคุณ ก็ไม่มีที่พึ่งในยามเฒ่า ยามแก่. นี่ความไม่กลมกลืนของธรรมสัจจะ ที่กำลังอบรมกัน ๆ ส่งสอนกัน ตั้งมันลงไปในสันดานแห่งตน ๆ.

หรือจะมองดูอีกทีหนึ่งว่า เรามีการศึกษาที่ไม่เหมาะสมกับความเป็นมนุษย์ของเรา, หรือว่าเรามีการศึกษาที่ไม่ตรงต่อสถานะของเรา; ครั้นเราเป็นคนโง่ก็จะไปเรียนอย่างที่จะเป็นบัณฑิตนักปราชญ์, เราไม่มีเงิน เราก็จะไปเรียนอย่างผู้มีเกียรติ มีปริญญา; มันก็ผิดไปหมด เรียกว่าไม่สำนึกตัว, ไม่มองดูอะไรของตัว ว่าอยู่ในสถานะอย่างไร. นี่คือธรรมสัจจะที่ไม่เหมาะสมกลมกลืนกับภาวะของตนเอง.

ข้อที่ ๓. ไม่กลมกลืนกับภาวะของสังคม.

เราเกิดมาในโลกก็คือเกิดมาในสังคม; ฉะนั้นใครจะเกิดอยู่นอกสังคมไม่ได้, แม้จะไปอยู่ป่า มันก็ยังเนื่องกันอยู่กับสังคมไม่มากก็น้อย. แต่โดยธรรมชาติแล้ว ก็เรียกว่ามันเกี่ยวข้องกันอยู่กับสังคม อยู่ท่ามกลางสังคม ก็มีภาวะของสังคม; นี่ยังไม่ได้ยืนยันว่าสังคมมีภาวะดีหรือชั่วแต่อย่างเดียว.

ในข้อนี้จะยืนยันแต่เพียงว่า ถ้าเรามีธรรมสัจจะชนิดที่ไม่กลมกลืนกับภาวะของสังคมแล้ว เป็นต้องเกิดปฏิกิริยากระทบกระทั่งยุ่งยากลำบาก ระส่ำระสาย เช่นเรามีความดีความถูกต้อง แล้วไปอยู่ในสังคมที่ไม่ดี ไม่ถูกต้อง มันก็มีปฏิกิริยา, หรือว่าเราไม่ดี เลว ไม่ถูกต้อง ไปอยู่ในสังคมที่เขาดี เขาถูกต้อง มันก็มีปฏิกิริยาที่ยุ่งยาก ลำบาก ระส่ำระสาย. ฉะนั้น สังคมจะเป็นไปได้ มันก็ต้องมีความกลมกลืนกันในภาวะของสังคมนั้น ๆ.

ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่า เราจะไปอยู่ในหมู่คนแล้ว แล้วเราจะต้องไปทำตัวให้แล้ว เพื่อกลมกลืนกัน; ไม่ได้ต้องการอย่างนั้น คือเราไม่จำเป็นจะต้องไปอยู่ในหมู่คนแล้ว, เราพยายามที่จะทำให้มันดี หรือถอยออกมาเสียจากคนแล้ว มาอยู่เป็นคนที่. แต่ระวังให้ตัวว่าแม้อยู่ในระหว่าง คนดี ด้วยกัน ก็ยังมีหลายระดับ หลายชั้น คืออย่างวัตถุ ก็มี คืออย่างทางจิตทางใจ ก็มี; จะต้องดูให้ดี มันคืออยู่หลาย ๆ ระดับ แล้วก็ต้องให้ดู ให้มันตรงกับระดับ ถ้าผิดมันเป็นเกิดปฏิบัติช้อยต่อท่าน ระส่ำระสาย โทลาหล่นวายุ.

เมื่อเราต้องมีธรรมะสำหรับที่จะกลมกลืนกับสังคมแต่ละระดับแล้ว ยังมีธรรมะสำหรับจะแก้ไข เปลี่ยนแปลง ชัยบชยาย ออกกลั่นออกทน กระทั่งออกกลั่นออกทนอย่างเหลือที่จะ, แทบจะ, ออกทนไม่ได้ ก็ต้องมี; แล้วนั้นแหละมันเป็นตัวธรรมสังฆะที่ต้องมี. เราควรจะพอใจว่า ได้ออกกลั่นออกทน; อย่าไปเห็นว่าเป็นการขาดทุนที่เราต้องอดกลั่นอดทน. ฉะนั้น เราถือเป็นการทำบุญเสียเลยก็ได้ ว่าเพราะความอดกลั่นอดทนของเราอันแหละ สังคมจึงปรกติดอยู่ได้. ถ้ามีคนทีออกกลั่นออกทนมาก คนก็ยิ่งดี, สังคมนั้นจะปรกติดได้เร็วกว่า จะสงบได้เร็วกว่า. เคียงนั้นมีแต่คนที่เขาแต่ใจตัว แล้วก็บั่นทาลโทสะ แล้วยังไม่อยากจะออกกลั่นออกทน คือยิ่งจะมีเม่งเม็งอน.

ข้อที่ ๔. ไม่กลมกลืนกับพระธรรม

ธรรมะนี้คล้ายกับธรรมชาติอย่างทีกล่าวมาแล้วข้างต้น; แต่ธรรมชาติในความหมายข้างต้นนั้นมันกว้าง กว้างจนไม่ต้องยกเว้นอะไร. ส่วน ธรรมะในที่นี้ เราหมายถึงธรรมะเท่าที่จำเป็น แก่มนุษย์แต่ละคน ๆ ทีจะต้องรู้และปฏิบัติ เท่าทีจะดับความทุกข์ได้ เท่านั้นแหละ เท่านั้นมันพอ; ถ้ามันเกินกว่านั้นก็ลำบากเปล่า ๆ.

อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “สิ่งที่ตถาคตรู้นั้น มากเท่ากับใบไม้ทั้งบ้าน แต่ที่เอามาสอนพวกเรานั้น เท่ากับใบไม้กำมือเดียว”.

นี่ก็เป็นหลักอันหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้า ท่านได้ทรงวางไว้ให้, หรือได้ทรงแสดง สัตว์ส่วนใหญ่ว่าเราไม่ต้องรู้อะไรทั้งหมดของสัตว์ทั้งหลาย; แต่รู้เพียงสัจจะเท่าที่มีประโยชน์ และจำเป็นที่จะดับทุกข์ได้ ซึ่งเรียกว่า อริยสัจจะ; ถ้าเทียบกันแล้วก็ เท่ากับใบไม้กำมือหนึ่ง ในเมื่อเปรียบเทียบกับใบไม้หมดทั้งป่า. ถ้าเราจะถือหลักอย่างนี้กันบ้าง ความยากลำบากมันก็จะน้อยลง.

เดี๋ยวนี้ในบ้านเรานั้น มันมีสิ่งที่เกินจำเป็น; พูดยาก็จะเสียเวลา เพราะว่าควรจะมองเห็นได้เอง. สิ่งต่างๆ ที่ไม่จำเป็นจะต้องมี ที่ดูแล้วว่างหึ่งเสียบ้างก็ได้เนี่ย มันมีอยู่ในบ้านเรือน ทุกบ้านทุกเรือน; หรือว่าเราต้องการส่วนที่ประทับใจประกาศให้สวยงาม อย่างนี้ เราก็หลงไปว่าส่วนนั้นมันก็จำเป็น; แต่ที่แท้ไม่จำเป็น; ขึ้นเอาส่วนที่ไม่จำเป็นมาเท่าไร เราก็ต้องมีความลำบากมากเท่านั้น.

เราใส่เสื้อผ้าธรรมดาก็ได้ ทำไมจะต้องไปสวมเสื้อผ้าที่ต้องพิมพ์ ต้องปัก ต้องปักเป็นดอก เป็นดวง เป็นลวดลาย; มันแพง ให้มันเปลืองไปทำไม? มันเป็นความโง่ของใคร? เป็นความร้ายของเสื้อผ้า หรือเป็นความโง่ของคนที่ไม่พามา?

นี่ความไม่กลมกลืนของธรรมสัจจะ ต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ที่ต้องการให้กระทำทุกอย่างแต่พอดี, แต่พอดี ที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา ตามหลักของอริยมรรคมีองค์แปดเท่าที่จำเป็น เท่าที่พอดี ไม่มากไม่น้อย. ที่นี้เรามันไปหลงเรื่องข้างมาก, โดยมากมันก็หลงเรื่องข้างมาก ไม่ได้หลงเรื่องข้างน้อยกัน; แม้ว่ามีเหมือนกันคนที่ไปหลงเรื่องข้างน้อย, แต่มีน้อยคน.

ที่นี้ ศาสนาก็มีหลักธรรมะที่ถูกต้อง สำหรับมนุษย์แต่ละคน จะเป็นอยู่อย่างผาสุก อย่างน้อยที่สุดมันก็แก้ปัญหาของบุคคล ที่อยู่ในที่นั้น ในยุคนั้น ในสมัยนั้น ได้เป็นแน่นอน. ขอให้เชื่อเถอะว่าศาสนาทุกศาสนา มุ่งหมายจะแก้ปัญหาของบุคคล อย่างน้อยที่สุด ก็เป็นปัญหาที่มีอยู่ในดินนั้นๆ ในยุคนั้น สมัยนั้น หรือในสถานะอย่างนั้น; **ไม่มีศาสนาไหนผิด!** เราซีไม่ไปทำให้กลมกลืนกันเข้ากับหลักธรรมะในพระศาสนา; ฉะนั้น จึงกลายเป็นผู้ที่ต้องเดือดร้อน ทั้งที่ศาสนานี้มีไว้สละนเหมือนกันกับว่า ให้เพื่อเลือกตามชอบใจ. แต่เราก็ยังไม่สามารถจะเลือกเอามาให้มันกลมกลืนกับภาวะที่แท้จริงของเราได้; เพราะมันเต็มอึดอยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่ากิเลส.

เมื่อพูดถึง ศาสนา หรือหลักธรรม, ก็ขอให้ กินความไปถึง วัฒนธรรม ประเพณี อะไรงานๆ ที่ตีที่งาม ที่คนแต่กาลก่อนเขาได้ค้นคว้า ได้ทดสอบ ดีแล้ว วางไว้เป็นหลักเป็นระเบียบ; จึงพยายามทำความเข้าใจกลมกลืนกันกับธรรมสังฆะเหล่านั้น จนให้เรามีตัวธรรมสังฆะ ที่กลมกลืนกันกับธรรมสังฆะของธรรมะของศาสนา ของวัฒนธรรม ของประเพณี, แล้วก็ระวังอย่าให้มันเป็นเรื่องเปลือก เรื่องกระพี้ของสิ่งเหล่านั้น. คนเดียวกันจะคุยกันได้ อวดกันได้ ว่า ยึดมันถือมันในขนบธรรมเนียมประเพณี แต่มันกลายเป็นส่วนเปลือก ส่วนกระพี้ เสียเป็นส่วนใหญ่; ไม่เข้าถึงหัวใจอันแท้จริงของสิ่งเหล่านั้น. เรื่องนี้มีมัยรายละเอียดมาก ขอให้ไปดูเอาเอง.

ข้อที่ ๕. ไม่กลมกลืนกันกับศาสนาอื่น หรือ ลัทธินิกายอื่น แม้ในศาสนาเดียวกัน. นี่เป็นข้อสุดท้าย.

นี่จะต้องพูดกันคราวอื่นเป็นพิเศษ มันจึงจะละเอียดล่อและสมบูรณ์พอ. ในที่นี้อ้างมาให้เป็นข้อสังเกต สำหรับการศึกษว่า ทำไมศาสนาแต่ละศาสนาจึงไม่กลมกลืนกัน; นี้ไม่ใช่ความผิดของตัวศาสนา แต่เป็นความโง่เขลาของผู้ปฏิบัติงานในศาสนานั้นๆ.

ตัวศาสนาเป็นตัวนามธรรม แต่มีบุคคลเป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ ในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ทางศาสนา แห่งศาสนานั้น ๆ ; เช่นในพุทธศาสนาเราก็มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นเจ้าหน้าที่ในทางศาสนา; ถ้าคนเหล่านั้นทำผิด, ศาสนาก็จะเกิดเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน, ถ้าคนเหล่านั้นทำถูก จะไม่มีศาสนาไหนเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน; เพราะศาสนามุ่งหมายที่จะแก้ปัญหามนุษย์ทั้งหมด หรือว่าส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือว่าซีกใดซีกหนึ่ง ด้วยกันทั้งนั้น. มันจะมีอยู่บ้างก็แต่เพียงว่า บางศาสนายังไม่เต็ม ยังไม่สมบูรณ์; มันมีความถูกต้องตามลำดับ แต่ยังไม่ทันจะเต็ม มันหมดความจำเป็นเสียก่อน เขาก็มีเพียงเท่านั้นสำหรับศาสนานั้น.

ทั้งศาสนาที่มาก่อนก็เต็มเข้าไปให้เต็ม เต็มให้เต็ม, เต็ม ๆ จนไม่มีที่จะเต็มได้อีก ก็คือสมบูรณ์; ให้ทุกศาสนามีความถูกต้องต่อกันอย่างนี้ แล้วต้องไม่มีความขัดแย้งกัน. ฉะนั้นเราจะต้องรู้จักหลักธรรมะที่เป็นหัวใจของพระศาสนา ในลักษณะอย่างนี้. อย่าไปถือเอาเปลือก หรือเอากระทู้ที่เจ้าหน้าที่ทางศาสนาผู้โง่เขลา วาทขึ้นมาผิด ๆ เขียนขึ้นมาผิด ๆ บัญญัติขึ้นมาผิด ๆ อย่างที่กำลังเป็นอยู่เดี๋ยวนี้ แล้วก็ยิ่งมากขึ้น ๆ. นี้ธรรมสัจจะเกิดไม่กลมกลืนกัน เข้ากันไม่ได้ ก็เพราะความเลวร้ายของเจ้าหน้าที่ทางศาสนา; ไม่ใช่เพราะตัวศาสนาเลย. ถ้าเห็นแก่สันติภาพของมนุษย์ทั้งโลก ก็ต้องนึกถึงข้อนี้กันด้วย คือช่วยกันทำความเข้าใจ; อย่าให้สิ่งที่เรียกว่าศาสนา นี้ มันเกิดขัดแย้งกัน; ให้มีตัวแท้ของธรรมสัจจะนั้น ๆ ตรงกัน.

ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างของความไม่กลมกลืนกัน ของธรรมสัจจะที่มีอุดมคติ; เพราะอุดมคติผิดบ้าง ถูกบ้าง, เพราะอุดมคติแม้ว่าถูก แต่คนทำผิดระดับ ผิดควย ผิดชั้น ผิดสถานการณ์อะไร มันก็ต้องขัดแย้งกันทั้งนั้น ซึ่งเราก็ไม่ต้องการแม้จากธรรมชาติ: เช่นว่าฤดูแล้งก็ต้องแล้งชั้ ฤดูฝนก็ต้องฝนชั้ ธรรมชาติอย่าหลอกลวงกัน

นักขิ. นี้เราต้องการอย่างนี้; แม้แต่กับธรรมชาติ เราก็คงต้องการความเที่ยงแท้แน่นอน; นับประสาอะไรกับสิ่งที่มีชีวิต มีสติปัญญา ซึ่งมันทำอะไรได้มากกว่านั้น.

ควรทำตนให้กลมกลืนโดยธรรมสังฆะ.

นี้เราต้องรับผิดชอบกันแต่ละคน ทุกคนยอมรับผิดชอบ คือทำตนให้มันกลมกลืน คือให้มันไม่ผิดนั่นเอง; ถ้าถูกแล้วมันก็กลมกลืน ถ้าผิดแล้วมันก็ขัดแย้ง. อย่าไปเกี่ยงคนอื่น อย่าไปโทษคนอื่น; พยายามทำตัวเองให้เป็นผู้รับผิดชอบ ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์เท่านั้น.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พุทธบริษัท ฟังทราบไว้ว่าพระพุทธประสงค์มีอยู่อย่างนั้น ทรงประสงค์อย่างนั้น ให้ทำตนให้ถูกต้อง ให้พอเหมาะพอดี: เป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้วิธี รู้บุคคล; เป็นบทบาทที่เขาต้องกันจ้อเป็นนงแก้ว นกขุนทอง แต่ก็ไม่รู้ว่าจะไร. นี่ล้วนแต่เป็นหลักธรรมะ สำหรับทำให้เกิดธรรมสังฆะ อันกลมกลืนกันระหว่างฝ่าย ทุกฝ่าย ทุกแบบของฝ่าย.

.....

มูลเหตุแห่งความไม่กลมกลืนกัน.

ที่^{นี้}ตอนสุดท้าย^{นี้} อยากจะพูดถึงมูลเหตุ. มูลเหตุ^{นี้}ก็ไม่ลึกซึ้งอะไร; มองเห็นได้ กลัวแต่จะไม่มอง ว่าทำไมมันจึงมีแต่การขัดแย้ง ความกลมกลืนหายาก. ^{นี้} อยากจะแสดง มูลเหตุเพียง ๒ อย่าง ก็พอแล้ว.

๑. ความมีมานะทวิภูฏีแห่งตัวกู - ของกู.

มีตัวกู - ของกู มีหู มีหาง มีเขา ยกหราชันมา อย่างนี้; มันด้วยอำนาจของมานะทวิภูฏี คือความเห็นแก่ตัว แยกแขนงออกไปได้หลายอย่าง: เห็นแก่ตัวเพราะกามราคะ, เห็นแก่ตัวเพราะเกียรติ ชื่อเสียงอะไรก็ได้; มันเป็นเรื่องเห็นแก่ตัว มีตัวกู-ของกู แล้วก็ มองด้านเดียว คือ มองแต่ประโยชน์ของตัวเอง.

เดี๋ยวนี้เราใน โลกนี้ตกลงกันไม่ได้ ก็เพราะว่ามันมีความเห็นแก่ตัว มองแต่ประโยชน์ของตัวเอง, มองแต่เกียรติยศของตัวเอง; ยิ่งเป็นพวกที่มีอำนาจแล้ว มันก็ยังยึดถือในเกียรติยศของตัวเอง มันจึงยอมให้เกิดสันติภาพไม่ได้ ถ้าตัวจะต้องเสียเกียรติยศไป. มันจะต้องยู่ให้รบราฆ่าฟันกันเรื่อยไป มันยอมไม่ได้; นี่ตัวกู-ของกู ก็เป็นอย่างนี้. นี่เรียกว่ามองด้านเดียวแต่ด้านของตัวเอง. นี่เป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง มีธรรมสัจจะที่ขัดแย้ง, ที่ตั้งเครียดขึ้นมาเรื่อย ๆ ในทางที่จะขัดแย้ง.

๒. ความไม่สมบูรณ์แห่งสติปัญญา.

ที่จริงมันไม่ควรจะแยกกันออกเป็น ๒ ข้อ แต่เราแยกออกมา ว่า ความไม่สมบูรณ์แห่งสติปัญญานี้ แม้ว่าจะมีตัวกู - ของกูที่ไม่สู้จะหนักหนาอะไร จะลดหย่อนผ่อนผันได้; แต่มันไม่สมบูรณ์แห่งสติปัญญามันก็ลัดไปไม่ถูกทาง มันยอมไปในทางที่ไม่ถูกก็ได้; ฉะนั้นต้องมีสติปัญญาที่ถูกต้องและสมบูรณ์. ที่ไม่มีเสียเลยนั้น มันก็ใช้ไม่ได้แน่; แต่มันก็ไม่มีตอก ที่ใครจะไม่มีสติปัญญาเสียเลย.

นี่เอาเป็นว่ามันไม่ถูกต้อง หรือไม่สมบูรณ์ดีกว่า ว่า เราเกิดมาทำไม, เราควรจะทำอย่างไร, ในกาที่เกิดมาแล้ว เป็นอยู่กันอย่างนี้ในโลกนี้. นี่เป็นข้อแรก.

ที่นี้ในส่วนบุคคลคนหนึ่งก็ว่า เรามันเป็นทุกข์นี่เพราะอะไร? เพราะปัจจัยภายนอก เช่น ผีสิง เทวดา, หรือว่าเพราะการทำผิดของเราเอง ที่กาย วาจา ใจของเรา. นี่ก็ต้องสมมุตด้วยสติปัญญาอย่างนี้.

แล้วเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นปัญหา; เช่นว่า จะมีศีลธรรมกันไม่ได้ ถ้ายังไม่ *อ้อมปากอ้อมท้อง*, ต้องรอให้อ้อมปากอ้อมท้องเสียก่อนจึงจะมีศีลธรรม. นี้ก็เรียกว่าเป็นสติปัญญาที่หลงเข้ารกเข้าพง; เพราะว่าที่แท้นั้น ที่ยากจนไม่มีจะกิน ก็เพราะไม่มีศีลธรรม. ถ้าว่ามีศีลธรรมแล้ว มันก็ไม่ถึงกับว่ายากจน จนไม่มีอะไรจะกิน; ฉะนั้นเราต้องมีศีลธรรมเป็นรากฐาน จึงจะมีกิน มีใช้ ไม่ยากจน. หรือว่าถ้าไม่ยากจนจะทำต่อไป ก็ต้องมีศีลธรรม เพื่อว่าอย่าให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา ในขณะที่ทำหน้าที่ของตน.

การทำงานนี้จะต้อง มีความทุกข์ ตามธรรมดา ในเมื่อมีผิด มีพลาด หรือมีอุปัทวเหตุแทรกแซงอะไรอย่างนี้ ก็มีธรรมะสำหรับจะประเล้าประโลมใจ ไม่ให้ต้องมีความทุกข์เพราะเหตุนั้น; หรือว่าไม่เป็นการประเล้าประโลมใจอะไร แต่เป็นการชี้ให้เห็นโดยเด็ดขาด ไปเลยว่า ไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะเหตุนั้น. นี่สติปัญญาที่ถูกต้องตามหนทางของธรรมนั้นต้องมี, แล้วศีลธรรมก็จะมี ในฐานะที่เป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุด กว่าสิ่งใดๆ ในโลก.

แต่เดี๋ยวนี้เขาไม่พูดถึงศีลธรรมกัน; คำว่า “ศีลธรรม” นั้น จะหาไม่ค่อยพบกันแล้ว ในหน้ากระดาษหนังสือประจำวันทีอ่านกัน หรือว่าในตำรับตำรา. เดี่ยวนี้สมัยใหม่นี้ คำว่า “ศีลธรรม” จะหาทำยาก; ในที่ประชุมใหญ่ๆ ที่เขาพูดกันถึงปัญหาการบ้านการเมือง เป็น ๑๐ ชั่วโมง, ๑๐ กว่าชั่วโมง ไม่มีคำว่าศีลธรรมแม้แต่

คำเดียว อย่างนี้ ; ยกตัวอย่างการอภิปรายขอความไว้วางใจรัฐบาล ๒ คราวที่แล้วมานี้
ไม่มีการที่พูดถึงคำว่า ศีลธรรมเป็นต้น.

....

ศีลธรรม เป็น ธรรมส์จจะที่จำเป็นในทุกกรณี.

เราต้องการจะให้ทุกคนเห็นธรรมส์จจะอันหนึ่งที่ว่า ศีลธรรมนั้น คือสิ่ง
ที่ทุกสิ่งต้องอาศัย. การเมืองก็คือศีลธรรมอันหนึ่ง คือศีลธรรมสำหรับที่จะอยู่กัน
ด้วยปรกตีสข. เศรษฐกิจ ก็คือ ศีลธรรมอันหนึ่ง คือเศรษฐกิจของการที่จะมีกิน มีใช้
จับจ่าย ใช้สอยส่วนตัว หรือส่วนสังคม ให้มันถูกต้อง; แม้ที่สุดแต่การทหาร รบรา
ฆ่าฟันกัน ก็เพื่อให้ศีลธรรมมันคงอยู่.

ในส่วนบุคคลแท้ ๆ ก็ต้องมีศีลธรรม ต้องกิน ต้องอาบ ต้องถ่าย ต้องทำ
อะไรให้ถูกต้อง อย่างมีศีลธรรม มันจึงจะไม่เจ็บไข้ได้ป่วย. ในครอบครัวหนึ่ง จะ
ต้องมีศีลธรรม ในเรื่องต่างๆ มากมายหลายเรื่อง จึงจะเป็นครอบครัวที่มีความสุข.
เดี๋ยวนี้ไม่มีใครพูดถึงคำว่า ศีลธรรม; เขารู้สึกทะนงตัว เหยียดหยามศีลธรรมว่า
ไม่จำเป็น ก็เลยมีผลเกิดขึ้นอย่างที่เราเห็นๆ กันอยู่นี้ ว่าเป็นอย่างไรบ้าง.

ขอให้สังเกตดูเอาเองว่า ปราศจากศีลธรรมแล้ว มันเป็นอย่างไรร? ข้อนี้
ได้บรรยายไว้อย่างละเอียดที่สุดแล้ว ในเรื่องอริยศีลธรรม และ ศีลธรรมกับ
มนุษยโลก. ขอพูดแต่เพียงสั้นๆ ว่า คำว่า "ศีลธรรม" นั้น แปลว่า ธรรมที่ทำ
ความปรกตีสข; ศี-ละ แปลว่า ปรกตีสข, ศีลธรรม แปลว่า ธรรมที่ทำให้ความปรกตีสข;
นี้เป็นเหตุ. ถ้าเป็นผล ศีลธรรมก็คือ ภาวะแห่งความปรกตีสข; ถ้าเป็นตัวธรรมชาติ

ทั่วไปก็คือ ปรากฏการณ์ทั่วไปในธรรมชาติที่เป็นภาวะปรกติ; ^{นี้เรียกว่า}ศีลธรรม.

เราเอาแต่ว่า เหตุแห่งความปรกตินั้นแหละคือศีลธรรม; ^{ก็ต้อง}ประพฤติปฏิบัติ หรือเป็นอยู่ในลักษณะที่จะมีความปรกติ จึงจะเรียกว่ามีศีลธรรม; ^{เมื่อ}ไม่มีศีลธรรม ก็ไม่มีเหตุแห่งความปรกติ ดังนั้นก็มีแต่ความโกลาหลวุ่นวาย. ขอให้สนใจกันเป็นพิเศษในข้อนี้ด้วย จะมีความสมบูรณ์แห่งสติปัญญา ที่จะเกิดความกลมกลืนกันของธรรมสังข จะ ในระหว่างบุคคลต่อบุคคล ระหว่างสังคมกับบุคคล หรือว่าคนกับธรรมชาติทั้งหลายทั้งสิ้น. ถ้ามีความกลมกลืนกันเมื่อไรแล้ว, ก็ว่าเป็นไปอย่างถูกต้องตามธรรมด้วยกันทั้งหมดเมื่อไรแล้ว, ก็จะมีแต่ความสุขกายสบายใจ มีแต่ความสงบเย็นเป็นสุข อยู่ด้วยกันทั้งโลก.

สรุปความว่า เพราะมีความขัดแย้งกัน ^{ไม่มีความกลมกลืน} คือสังขระที่เข้ากันไม่ได้ ในระหว่างสิ่งเหล่านี้; มันเข้ากันไม่ได้เพราะว่ามีอะไรเป็นเหตุให้ขัดแย้งกัน; เราต้องไปลิดรอนสิ่งที่ขัดแย้งเหล่านี้ออกไป; ฉะนั้นจึงพูดถึงเรื่องนั้นพูดถึงวิธีการอันนั้นเพื่อที่จะเข้าใจ แล้วจะลิดรอนสิ่งที่ เป็นเครื่องขัดแย้งเหล่านี้ได้.

ขอให้ท่านทั้งหลาย ^{นำไปพิจารณา,} แล้วทำให้สำเร็จประโยชน์แก่ตนเองและแก่ผู้อื่น ให้สุดความสามารถของตน จงทุกคนเถิด.

อาตมาอยากจะพูดมากกว่านี้ ^{แต่เดี๋ยวนี้รู้สึกเหนื่อย.} วันนั้นเราก็ต้องยุติไว้ที. ^{ขอให้พระสงฆ์ท่านสวดพระบาลี ที่เป็นเครื่องกระตุ้นกำลังใจ} ความกล้าหาญ ความเพียร ^{สำหรับปฏิบัติธรรมะกันต่อไป ในโอกาสนี้.}

ธรรมสังฆสงเคราะห์

— ๓ —

หินโค้ง ๑๙ เม.ย. ๑๘

ธรรมสังฆะสำหรับมนุษยชาติ.

* * * * *

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำภาควิชาบุชชา โดยหัวข้อใหญ่ว่า “ธรรมสังฆ-
สงเคราะห์” นั้น ได้ดำเนินมาเป็นครั้งที่ ๓ ในวันนี้ ซึ่งอาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า
“ธรรมสังฆะสำหรับมนุษยชาติ”.

ธรรมส์จจะเป็นคำใหม่.

ขอให้ท่านทั้งหลาย ทบทวน ข้อความ ของการบรรยาย ๒ ครั้งที่แล้วมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทบทวนความหมายของคำว่า *ธรรมส์จ* ซึ่งแปลว่า “ตัวจริง” ของ *ธรรมะ* เพราะว่าเป็นคำใหม่ อยู่บ้าง. ที่ใช้คำใหม่ ก็เพราะว่าไม่มีคำที่เหมาะสมที่จะใช้, และอยากจะได้อำนาจที่กระทัดรัด มีความหมายครบถ้วนบริบูรณ์.

ธรรมส์จจะ “ตัวจริง” แห่งธรรมะ อยู่ที่ไหน? นี่ก็เป็นเรื่องที่ต้องสนใจกันเป็นพิเศษ. เหมือนกับที่แล้วๆ มา : เราไม่รู้โดยประจักษ์แก่ใจของตนเอง ว่าพระพุทธรูปเจ้าอยู่ที่ไหน, พระธรรมอยู่ที่ไหน, พระสงฆ์อยู่ที่ไหน; ก็ว่าตามๆ กันไป เป็นเรื่องละเมอๆ. โทษอันนี้เป็นไปหนักเข้า ก็ทำให้ไม่มีความเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง; เดียวนี้ปัญหาที่ได้ลุกลามไป จนถึงกับว่า เป็นปัญหาของมนุษย์ทุกคน หรือทั้งโลก.

เมื่อพูดถึงมนุษย์คนหนึ่ง : ธรรมส์จจะเกี่ยวกับมนุษย์คนหนึ่ง ก็มีอยู่ในระดับหนึ่ง และปริมาณอันหนึ่ง. เมื่อพูดถึงมนุษย์ทุกคนในโลก หรือรวมกันหมด : ก็เป็น “บรมธรรมส์จ” อันใหญ่ ซึ่งจะต้องมองดูให้เห็นให้พบ แล้วก็เกี่ยวข้องให้สำเร็จประโยชน์. เดียวนี้โลกเรากำลังไร้สันติภาพ มากไปด้วยอาชญากรรม; คุณแห่งหนึ่งก็น่าหวั ที่ว่าคนยิ่งเจริญด้วยวิชาความรู้ สติปัญญาสามารถ ก็ยิ่งทำให้โลกนี้ยุ่งยากลำบากมากขึ้น; ก็ยุ่งยากลำบากมากขึ้น กว่าสมัยที่ยังไม่ค่อยรู้อะไร. สภาพไรศีลธรรมก็มีมากขึ้น จนจะหาศีลธรรมไม่พบในโลกนี้ในเวลา; มนุษย์ก็ไม่พูดกันถึงเรื่องนั้นหนักยิ่งขึ้นไปอีก.

ความกำกวมของคำว่า “สัจจะ” นั้น มันมีอยู่ ๒ อย่าง คือ สัจจะตามที่ตัวเองรู้สึกประจำตัว แล้วฝังแน่นอยู่ในสัจจะชนิดนี้ ก็เป็นความที่อึดแน่น ประกอบอยู่ด้วยมานะทิฏฐิ; และ สัจจะที่ถูกต้อง ตามความจริงของธรรมชาติ ก็ทำให้คนเราปฏิบัติถูกต้อง ไม่มีปัญหาเกิดขึ้น. เทียบกัน มนุษย์ในโลก มีแต่สัจจะชนิดเถรตรงของตัวเองตะพืด เขาก็ไม่ฟังใคร; นอกจากจะถือเสียว่านั่นเท่านั้นจริงของคนอื่นแท้; และเมื่อตกลงไปในหลุมของวัตถุนิยม สัจจะที่จะเป็นเถรตรงสุดเหวี่ยง เฉพาะพวกเฉพาะคน มันก็ยิ่งเป็นไปมากเข้า; ฉะนั้น เราจึงเห็น โลกนี้กำลังตกอยู่ในแหวนของวัตถุนิยม; มีสัจจะกันสุดเหวี่ยง แต่เป็นสัจจะปลอม หรือสัจจะที่เป็นมานะทิฏฐิ คืออึดแน่นตามความคิดเห็นของตน.

เมื่อไม่ยอมพิจารณาสัจจะของธรรมชาติ มันก็อึดแน่น มีทิฏฐิในสัจจะของตนอย่างเหนียวแน่น เลยทำให้ สัจจะที่แท้จริงของธรรมชาติ ดังที่ปรากฏอยู่ในรูปของพระธรรมในพระศาสนาต่าง ๆ นั้น ถูกเหยียบย่ำ คือไม่มีใครสนใจ; เหยียบย่ำโดยถือเสียว่า ไม่มีประโยชน์อะไร, พันธมัยไม่จำเป็น. หรือว่าอย่างพระเจ้านั้นก็ตายแล้ว, ศาสนาก็ไม่จำเป็นแล้ว, อย่างนี้มันก็เป็นการทำผิดอย่างสูงสุด ต่อสิ่งที่เรียกว่า สัจจะ หรือธรรมสัจจะ – “ตัวจริง” ของธรรมะ.

ข้อนี้ อาตมามองเห็นอยู่อย่างนี้ ก็พยายามรบเร้าท่านทั้งหลาย โดยไม่ต้องกลัวว่าจะรำคาญ เพื่อให้ท่านทั้งหลายมองดู สิ่งที่เรียกว่า ธรรมสัจจะ นี้ ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป; และทุกครั้งของการบรรยายในชุดนี้ ก็จะกล่าวถึงสิ่งนี้เรื่อย ๆ ไป จนกว่าสิ่งที่เรียกว่าธรรมสัจจะนี้ จะมาเป็นคำพูดที่คุ้นเคยแก่การพูดจา; เช่นเดียวกับคำว่า อิทัปปัจจยตา ซึ่งค่อนข้างคุ้นเคยแก่การพูดจาของพวกเรามากขึ้น, แล้วก็มิประโยชน์.

ถ้าสิ่งที่เรียกว่า ธรรมส์จจะเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้ง เป็นที่เคารพนับถือบูชา ยกย่องไว้ในฐานะเป็นสิ่งที่มันคู่กันกับชีวิตของมนุษย์แล้ว; พวกเราก็จะเปลี่ยนแปลงมากทีเดียว. หรือว่าโลกทั้งหมดก็จะเปลี่ยนแปลงมาก จะเป็นไปในลักษณะที่ทำให้ธรรมะนี้กลับมาครองโลก; การกลับมาแห่งศีลธรรมก็ง่าย. เมื่อมีศีลธรรมแล้ว ก็อยู่กับด้วยความสะดวกทุกระดับ กระทั่งระดับสูงสุด คือพระนิพพาน.

ธรรมส์จจะ ตามตัวหนังสือก็แปลว่า ตัวจริงของธรรมะ; ฉะนั้นขอให้สนใจความหมายของคำว่า ธรรมะ ที่ได้อธิบายกันมาอย่างยืดยาว โดยปริยายอย่างนั้น โดยปริยายอย่างนี้ โดยปริยายอย่างโน้น ว่าเพื่อให้รู้จักสิ่งที่มีอยู่จริงสิ่งเดียวที่ประเสริฐที่สุด คือธรรมะนั้น. ที่ต้องคำนึงกันอยู่เสมอไป ก็คือว่า ธรรมะนี้มีความหมายหลายทิศทาง : ธรรมะในฐานะที่เป็นเหตุ ก็มี ธรรมะในฐานะที่เป็นผล ก็มี ธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ หรือ เป็นภาวะปรากฏการณ์ของธรรมชาติตลอดนิรันดร นี้ก็มี.

สำหรับ ธรรมส์จจะ นี้ กินความคลุมไปหมดในทุกความหมายในทุกแขนงของคำว่าธรรมะ :-

ในฐานะที่เป็นเหตุ ธรรมส์จจะก็จะเป็นเหตุให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้อง.

ในฐานะที่เป็นผล ธรรมส์จจะนี้ก็ให้ผล ตรงตามที่ธรรมะจะให้ผลอย่างไร คือแน่นอนตรงไปตรงมาไม่จำกัดเวลา รู้จักได้เฉพาะตน ดังนี้เป็นต้น.

ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ มันก็เป็นสิ่งที่ตายตัว จะแปลกอยู่ที่ตรงที่ว่า ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา : จะเป็นอดีตอันนานไกลไปทางหลังโน้น มันก็อย่างนี้,

เดียนมันก็อย่างนี้, อนาคตอันไม่มีที่สิ้นสุด มันก็อย่างนี้; วัฏธรรมที่เป็นกฎนี้จะยังคงเป็นอย่างนี้ มันไม่เหมือนกับเรื่องของมนุษย์ ที่เปลี่ยนได้แม้วันนี้ พรุ่งนี้. รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรมะให้มากพอสมควร ให้ชัดเจนพอสมควร; แล้วก็จะชอบ และจะนับถือธรรมะ ปฏิบัติตามธรรมะอย่างสุดความสามารถของตน.

....

ภาวะที่กำลังเป็นอยู่จริงเกี่ยวกับธรรมส์จะ.

ทีนี้ ก็จะได้พูดกันต่อไป ในประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้องกันกับคำๆนี้. ข้อแรกก็อยากจะขอร้อง ให้มองเห็นข้อเท็จจริง คือสิ่งที่มีอยู่จริง หรือภาวะที่กำลังเป็นอยู่จริงในโลกนี้ เกี่ยวกับคำๆนี้เสียก่อน. แม้ว่าเราจะได้เคยพูดกันถึงเรื่องนี้อยู่เสมอ มันก็ยังไม่หมดทุกแง่ทุกมุม หรือว่ายังตื่นไปบ้าง; ยังมีทางที่จะต้องเจาะจงลงไปให้ชัดเจนและถึงที่สุด.

ข้อเท็จจริงที่กำลังมีอยู่ และเป็นข้อเท็จจริงที่ต้องมองเห็น มันมีอยู่มาก ที่สำคัญที่สุด ก็คือว่า มนุษย์ทุกคนในโลกนี้ มองไม่เห็นธรรมส์จะ หรือวัฏธรรมะของมนุษย์นั่นเอง; ไม่รู้สภาวะจริงแท้ของมนุษย์. คำว่ามนุษย์ในที่นี้ขอให้ความหมายที่รวมมนุษย์ทั้งหมด เข้าเป็นมนุษย์คนเดียวกัน; ที่เราพูดกันว่ามนุษย์ๆ ก็มักจะเล็งถึงมนุษย์คนหนึ่งๆ. เดียนนี้อาตมาต้องการจะพูดถึงมนุษย์ทุกคนรวมกัน จึงขอพูดคำว่ามนุษยชาติ. มนุสสชาติ - หมายถึง ชาติแห่งมนุษย์ ซึ่งรวมกันหมด, หรือจะรวมไปถึงสัตว์ที่มีความรู้สึกนึกคิดอย่างมนุษย์ เช่นพวกเทวดาก็ได้. เดียนนี้ เอาแต่มนุษย์ในโลกนี้ก็พอ เพราะว่า ปัญหามันอยู่ที่นี้.

ธรรมสังฆะของมนุษยชาติอยู่ที่ไหน? คืออย่างไร? ลองคลำหาดู แม้แต่ธรรมสังฆะของคน ๆ หนึ่ง ของตัวเองก็ยังไม่พบ ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน; แต่ทุกคนก็พูดได้มาก อย่างนั้นอย่างนี้ เป็นสังฆะ เป็นธรรมะ. แต่ก็ไม่เคยรับรู้ประจักษ์ด้วยใจจริง; ตรงที่ปฏิบัติก็ไม่ถูกต้อง, ผลที่ได้รับก็ไม่ตรงตามลักษณะของสิ่งที่เรียกว่าธรรมะนั้นเลย.

เมื่อพูดถึงว่า มนุษยชาติ ก็ขอให้ลืมตัวเองเสียก่อน; คือถ้ามีตัวกู คนหนึ่ง ๆ นั่งอยู่ที่นี้ ต้องการประโยชน์อะไรของกูโดยเฉพาะอย่างนี้; มันก็ไม่มีมนุษยชาติสำหรับคนนั้น มันมีแต่ตัวกูตัวเดียวอยู่สำหรับคนนั้น; และจะไม่ถึงขนาดที่จะเป็นมนุษย์ด้วยซ้ำไป. ความเห็นแก่ตัว นี้แหละ มันบีบบังคับความจริงต่าง ๆ เสียหมดสิ้น; ฉะนั้น ต้องลืมตัวกูกันเสียโดยสิ้นเชิง แล้วนึกถึงมนุษย์ในแง่ที่เหมือนกันทุกคน จนเรียกได้ว่าเป็นมนุษย์คนเดียว แล้วรู้ว่ามันมีความจริงอะไรบ้าง เกี่ยวกับ "มนุษย์คนเดียว" นี้ จะได้แก้ปัญหานั้นให้ตกไป; ก็ทำให้โลกนี้มีสันติภาพได้ แล้วบุคคลคนหนึ่ง ๆ ก็ยังมีสันติสุข.

เดี๋ยวนี้เรากำลังไม่รู้สภาวะอันแท้จริง ว่ามันเป็นอย่างไร สำหรับสิ่งที่เรียกว่า มนุษยชาตินั้น ก็ได้แต่อ่านได้แต่ฟังตามที่เขาพูดกัน หรือเขาบัญญัติให้เรียน แม้ที่ทุกคนอยู่อย่างละเมอ ๆ นี้ ก็พูดว่าทำเพื่อมนุษยชาติด้วยเหมือนกัน. อะไร ๆ ที่เป็นของดีของงาม เป็นความยุติธรรมอะไรอย่างนี้ ก็ยังพูดกันว่าทำเพื่อมนุษยชาติ; แต่แล้วทำไมมนุษยชาติจึงเลวลงทุกที, มีความระส่ำระสาย เต็มไปด้วยภาวะวิกฤตการณ์ยิ่งขึ้นทุกที ทั้ง ๆ ที่ทุกคนก็ทำเพื่อมนุษยชาติ. ขอให้ลองคิดดูเถอะว่า มันมีปัญหาที่มากน้อย ที่เรียกว่าปัญหาของมนุษยชาติ ได้.

....

แต่ละคนคิดแต่เพื่อตัวกู ไม่เพื่อมนุษยชาติ.

ที่นี่ ดูให้ชัดเจน ละเอียดลึกซึ่งลงไป ที่เรื่องของตนเองนั้นแหละ, แล้วก็มองเห็นได้ไกลออกไปถึงเรื่องของคนอื่น ว่ามันเหมือนกันอย่างไร. เราไม่ได้คิดอะไรในนามของมนุษยชาติ; เราคิดอะไรกันแต่เพื่อตัวกู, เพื่อลูกหลานของกู, เพื่ออะไรก็ล้วนแต่ของกู. ใครก็คนกล้ายืนยันว่า คิดอะไรก็คิดไปในนามของมนุษยชาติ เพื่อมนุษยชาติ; เราไม่รู้สักอะไรในนามของมนุษยชาติ, แล้วก็ไม่ได้ทำอะไรในนามของมนุษยชาติ; นี่เรียกว่าเป็นข้อเท็จจริง. ถ้าไม่ยอมรับข้อเท็จจริงอย่างนี้ อากตามก็ไม่ทราบว่าจะพูดอย่างไร; จะขึ้นพูดต่อไป มันก็คงผิดหมด ไม่มีประโยชน์ไม่มีสาระอะไร.

เดี๋ยวนี้ ก็พูดไปในลักษณะที่มองเห็นว่า คนในโลกกำลังไม่คิดอะไรในนามของมนุษยชาติ ไม่ค้นคว้าไม่ประดิษฐ์อะไรเพื่อประโยชน์แก่มนุษยชาติ; ไม่มีความรู้สึกในทุกๆ ประการต่อมนุษยชาติ แต่มันเพื่อต่อตนเองและพวกของตน ถ้ายึดเดียว. นี่แหละเมื่อเป็นอย่างนี้ อยู่อย่างนี้ คนก็ไม่รู้ค่าของมนุษยชาติ ไม่รู้ความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่ามนุษยชาติ; รู้จักแต่ค่าแห่งตัวกู, ค่าแห่งสมบัติของตัวกู, รู้แต่ความสำคัญของตัวกู, ถึงกับรู้สึกอยู่ว่า ตัวกูคนเดียวรอดได้ก็แล้วกัน แม้ว่าจะต้องทำลายประโยชน์ของผู้อื่น; เราจึงมีแต่ตัวคนที่ถูกยึดมั่น เป็นตัวกูฝ่ายหนึ่ง เป็นตัวกูฝ่ายหนึ่ง.

พูดตรงๆ ก็ต้องพูดด้วยคำหยาบคายว่า เป็นมึงเป็นกูกันอยู่ตลอดเวลา ไม่มีเอกราชแห่งมนุษยชาติเลย, ไม่มีการรวมเป็นหน่วยเดียวกันของมนุษย์ทุกคนเลย. ทำอย่างนั้นมันผิดต่อสัจจะ หรือธรรมส์จจะของธรรมชาติ; แต่เราก็ถือว่าถูก เพราะมันรู้สึกอย่างนี้ เพราะมันต้องการอย่างนี้, ฉะนั้นมันจะต้องถูกตามความต้องการของเรา. แต่ที่แก้การทำอย่างนี้ มันผิดกันไกลต่อธรรมส์จจะของธรรมชาติ;

พิสูจน์ได้ง่ายๆ ตรงที่ว่า มันไม่มีความสุขเกิดขึ้นแม้ในตัวคน ๆ นั้น แล้วทำไมจะไปเกิดความสุขแก่โลกได้; เราจึงเห็นว่า ทั้งโลกนี้ กำลังต่อสู้แย่งชิงเอาเปรียบกัน เป็นต้น.

ต่อสู้มีหลายระดับ : ต่อสู้อยู่ข้างใน ในใจคิดต่อสู้ คิดทำลายล้างซึ่งกันและกันอยู่ ยังไม่ไต่กระทำออกมาเป็นกิริยาอาการ อย่างนี้ก็มี; ไม่ใช่ว่าต่อสู้เพื่อชีวิตรอด; ไม่ใช่. มันต่อสู้เพื่อทำลายผู้อื่น เพื่อแย่งเอาของผู้อื่นมา เพียงแต่ คอยจ้องโอกาสที่จะได้เปรียบผู้อื่น. นี่ มนุษย์กำลังเป็นอย่างนี้ แล้วเป็นมาก จนน่าละอายสัตว์เทรัจฉาน ซึ่งมันทำไม่ค่อยจะเป็น; นี่คนเราเป็นมากจนน่าละอายสัตว์เทรัจฉาน ซึ่งมันไม่ได้ต่อสู้แย่งชิงเอาเปรียบกัน เหมือนกับมนุษย์, มนุษย์ที่มองอะไรอย่างเขลาๆ ผิดเขลานั้น จึงไปทำหนิตีเตยนสัตว์ ว่า “ไอ้ชาติสัตว์” แล้วเอามาทำกัน แล้วก็โกรธ เมื่อถูกคำว่า “ไอ้ชาติสัตว์”.

มนุษย์เบียดเบียนกันมากจนโลกไร้สันติภาพ.

ถ้าคุณในบางแง่แล้ว สัตว์มันไม่ได้เบียดเบียนกัน เหมือนกับที่มนุษย์กำลังเบียดเบียนกัน. ไปพิจารณาคูสุกหน่อยเถอะว่า มนุษย์กำลังเบียดเบียนกันถึงขนาดไหน? ถึงระดับไหน? และเพื่อประโยชน์อะไร? สัตว์จะเบียดเบียนกันบ้าง; ต้องใช้คำว่า “บ้าง” เท่านั้น, และต่อเมื่อจำเป็นเท่านั้น เช่น ไม่มีอะไรจะกิน, หรือว่ามันจวนตัว จนตรอก. แต่คนนี่กินจนไม่รู้จะกินอย่างไรแล้ว เหลือเพื่อเหลือใช้เหลือกินแล้ว มันก็ยิ่งคิดเบียดเบียนคนอื่น ผู้อื่น หรือพวกอื่น; อย่างนี้แล้วจะไม่ให้เลวกว่าสัตว์อย่างไร.

นี้ควรจะต้องเป็นข้อสมมติฐานไว้อย่างหนึ่งก่อนว่า สัตว์ไตรภพนั้น มันยังอยู่ใกล้กับธรรมส์จะของธรรมชาติยิ่งกว่าคน; ต้องขอใช้คำว่า “คน”, บางทีก็ใช้คำว่า “คน” ปนเปกันไปกับคำว่ามนุษย์. แต่แท้ที่จริงนั้น มนุษย์ ต้องหมายถึงคนที่มีความจิตใจสูง สมแก่คำว่ามนุษย์; แต่ถ้าพูดว่า คน ก็หมายถึงคนธรรมดาสามัญทั่วไปจิตใจไม่สูงก็ได้. ฉะนั้น คนที่มีความจิตใจไม่สูง ก็คือคนที่ไร้ธรรมส์จะของความเป็นมนุษย์; ถ้าเรียกมนุษย์ ก็เป็นมนุษย์ปลอม หรือมนุษย์แต่เปลือก หรือมนุษย์แต่บัญญัติ.

เดี๋ยวนี้ มนุษย์เรียกตัวเองว่ามนุษย์ ถ้าใครว่าไม่เป็นมนุษย์ก็โกรธ; แต่แล้วมนุษย์นี้กำลังคิดเพื่อเบียดเบียนตน และเบียดเบียนผู้อื่น. เบียดเบียนตนก็ทำไปด้วยความโง่ คือไม่รู้อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ; ไม่รู้ว่าอะไรไม่ทำอะไรก็ได้ ไม่ต้องหามาให้ลำบาก ไม่ต้องทำให้มันลำบากก็ยิ่งทำ ถ้ามันตรงกับความต้องการของกิเลส. มนุษย์อย่างนี้จะเรียกว่าใจต่ำหรือใจสูง ก็พิจารณาเอาเองก็แล้วกัน; สำหรับสัตว์ไตรภพจะไม่มีอาการอย่างนี้ คือไม่ทำสิ่งที่เกินไปเพื่อเบียดเบียนตน มันอยู่นิ่ง ๆ.

แต่ มนุษย์นี้มีความฉลาดที่ทำให้โง่ สำหรับจะทำการที่เบียดเบียนตนคือให้ลำบากโดยที่ไม่ต้องลำบาก หรือไม่ควรจะลำบาก นี่ก็เป็นลักษณะของการที่ไม่มีธรรมส์จะอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน; มนุษย์จึงละธรรมชาติเดิมแท้ ที่ยังไม่ค่อยจะมีกิเลส หรือไม่ค่อยจะเห็นแก่ตัว ก็ยังไม่เลวกว่าสัตว์นั้นแหละ, ก็ละเสีย, ละเสียจนเลวกว่าสัตว์ ดังที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้.

มนุษย์เวลานี้มีความทุกข์ เมื่อคิดเทียบส่วนกันแล้ว มากกว่าสัตว์เหลือประมาณ, แล้วทำลายโลกนี้ให้วินาศ ไปเหลือประมาณ; เช่นทำลายทาง

วัตถุ มนุษย์ก็เอาวัตถุในโลกนี้มาทำลายเสียโดยไม่จำเป็น นี่มากมายเหลือเกิน. โดยเฉพาะในการสงคราม, การสำรวจสำราญสำออง, กามารมณ์ต่าง ๆ นี้ ซึ่งมนุษย์ไม่จำเป็นจะต้องทำ; หรือถ้าทำไป มันก็ทำลายของมีค่าในผืนแผ่นดินนี้ ซึ่งสัตว์มันทำไม่เป็น.

มนุษย์ยังทำลายความสงบของธรรมชาติ หรือความสงบของมนุษย์เอง ที่มันควรจะอยู่ตามปกติ, เป็นความสงบอย่างธรรมชาติอย่างนี้ มันก็ทำให้ยุ่งไปหมด จนหาความสงบไม่ได้; ในที่สุดก็เรียกว่าสูญเสียปกติภาวะของธรรมชาติหรือธรรมชาติ เรียกว่าไม่มีสันติภาพก็แล้วกัน.

โลกเรานี้ กำลังไร้สันติภาพ ก็เพราะว่ากำลัง ไร้มนุษยชาติ, เพราะว่ามีแต่ตัวกู. นี่เป็นคำที่ควรจำได้ง่าย ๆ ว่า *โลกนี้กำลังไร้สันติภาพเพราะไร้มนุษยชาติ คือไม่มีมนุษยชาติ, มีแต่ตัวกู ๆ ๆ เต็มระกะไปหมด;* หมายความว่า มีแต่หน่วยหนึ่ง ๆ ที่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว; ไม่มีความรู้สึกที่จะรวมกันเป็นมนุษย์กันเดียวหรือเป็นมนุษยชาติ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น. ข้อเท็จจริงอันนี้ เป็นสิ่งที่ต้องเหลืออบคุ ด้วยสายตาที่เฉลยวฉลาดและบริสุทธิ์ใจ. มองไปแล้วก็เห็นว่า มันไม่มีมนุษยชาติเอาเสียจริง ๆ มัน มีแต่ตัวกู ๆ ๆ ที่กำลังทำอะไรเพื่อตัวกู, กำลังทำลายผู้อื่น เพื่อประโยชน์แก่ตัวกู; เป็นผลของการที่มนุษย์ไม่มีสัจจะต่อธรรมชาติ, หรือที่จะเรียกในที่นี้อย่างสั้น ๆ ที่สุดว่า ธรรมสังขจะ.

ธรรมสังขจะสิ่งประเสริฐสุดของมนุษยชาติ.

ถ้ามองเห็นความจริงอันนี้แล้ว ก็จะมองเห็นว่า ธรรมสังขจะของมนุษยชาติ ก็คือ สิ่งสูงสุดของมนุษยชาติ. อะไรที่สุกสำหรับมนุษย์ ประเสริฐที่สุดสำหรับ

มนุษย์? นั่นก็คือธรรมส์จะ, คือ “ตัวตน จริง” แห่งธรรม; เพราะว่า มนุษย์นี้เป็นมนุษย์เพราะธรรม, และที่หัวใจสูง ก็สูงด้วยธรรม, แล้วความไม่เห็นแก่ตัวมันทำให้รวมกันเป็นหน่วยเดียว, แล้วความรักจะมีที่มากน้อย ก็ลองคิดดู. คนหนึ่งๆ มันก็รักตัวเองเหลือประมาณแล้ว; แต่ถ้าเอาความรักของคนมารวมเข้าเป็นหน่วยเดียวกันหมด มันจะเป็นความรักใคร่เมตตากรุณามหาศาลเหลือที่จะกล่าวได้. ฉะนั้นถ้าหาก ความรู้สึกว่ามีมนุษยชาติ ได้เกิดขึ้นในใจแล้ว ความเมตตากรุณามหาศาลก็เกิดขึ้นในโลก; เพราะรวมความรักซึ่งกันและกัน ระหว่างกันและกัน ของคนทุกคนเข้าเป็นหน่วยเดียวกัน มันก็เป็นสันติภาพเป็นสันติสุข เป็นอะไรทุกอย่างที่พึงปรารถนาอยู่ในตัวมันเอง; นี่จึงถือว่า ธรรมส์จะของมนุษยชาติ ก็คือสิ่งสูงสุดของมนุษยชาติ; ขอให้สนใจสิ่งๆ นี้.

เดี๋ยวนี้ เรากำลังมีวิวัฒนาการไป แต่ในทางที่ทำให้ไร้ธรรมส์จะ. พุคส์นั้น ๆ อย่างนี้บางท่านก็เข้าใจได้แล้ว, หรือว่าส่วนมากก็พอจะเข้าใจได้ ว่าในโลกนี้ในปัจจุบันนี้ ทั้งโลกมันกำลังมีวิวัฒนาการ คือ เจริญขึ้น เจริญไปแต่ในทางที่ทำให้ไร้ธรรมส์จะสำหรับมนุษย์นั่นเอง; มันก็เป็นสิ่งที่น่าหวาดเสียวเหลือประมาณ. เรากำลังมีความเจริญก้าวหน้า แล้วก็ขยับย่อความเจริญก้าวหน้า; แต่แล้วกลับเป็นไปเพื่อทำให้ไร้ธรรมส์จะยิ่งขึ้น เหมือนกับเชือดคอตัวเองทีละน้อยๆ เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด ก็จะต้องวินาศลงวันหนึ่ง ซึ่งเรียกเป็นภาษาธรรมคาสามัญ ว่ายุคมิกสัญญูที่ี่จะมาถึง.

เดี๋ยวนี้ กำลังวิวัฒนาการไปแต่ในทางที่ให้ไร้ธรรมะ หรือตัวจริงของธรรมะ เพื่อความเป็นมนุษย์; เมื่อพูดโดยนัยนี้ ก็พูดได้ว่า เดี่ยวนี้มนุษย์กำลังไม่มี; มีแต่คน, หรือ มีแต่ตัวกู - ของกู หาเอกภาพของมนุษย์ทุกคนไม่ได้ ก็ต่างแตกแยกต่างเห็นแก่ตัว ไม่มี ความเมตตาสากล อย่างที่กล่าวแล้ว.

ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างเท่านั้น, เป็นตัวอย่างของข้อเท็จจริง ที่ยกมาให้
สังเกตเห็นว่า มันเป็นข้อเท็จจริงอย่างหนึ่ง ที่กำลังมีอยู่ในโลกนี้. เราไม่เห็น แต่เรา
ต้องมองให้เห็น; ถ้าเรา มองไม่เห็น เราไม่มีทางที่จะแก้ไข สิ่งเหล่านี้ได้.

.....

ไม่รู้เรื่องมนุษย์ จึงเกิดปัญหาแก่คน.

ที่นี่ คุณ ปัญหาต่อไป ก็จะพบว่า มันมีปัญหาคือ ปัญหาของมนุษยชาติ
นั้นแหละ. ขอให้ดู ปัญหาของมนุษยชาติ กันต่อไปอีก มันไม่ใช่ปัญหาของ
บุคคล ไม่ใช่ปัญหาของสังคมใดสังคมหนึ่ง หรือประเทศใดประเทศหนึ่ง;
ปัญหาที่แท้จริงมันเป็นของมนุษยชาติ.

ที่นี่ ต่างคนต่างไม่รู้ไม่ชี้; แต่เราถือว่ามันเป็นปัญหาของประเทศของเรา
ก็แล้วกัน; เราคิดอย่างกว้างที่สุดที่ว่า ปัญหาของประเทศของเรา มันก็เพื่อ
ประเทศของเรา ใต้ประโยชน์ให้มากที่สุด. ถ้าจะพูดว่าเพื่ออยู่รอด มันก็ไม่จริง
จะกลายเป็นคนพูดโกหก เพราะมันรู้อยู่ได้ว่า ประเทศนี้อยู่รอด แล้วทำไมมันไปทำ
ให้เกิดเป็นเรื่องเป็นราวเป็นปัญหาขึ้นมา? นั่นก็เพราะว่าเพื่อจะให้ประเทศของเราได้มี
ประโยชน์ ใต้รับประโยชน์หรือกอบโกยประโยชน์ได้มากที่สุด; แต่ก็ยกไปใช้คำพูด
แก้ตัวว่า เพื่ออยู่รอด.

ประเทศที่ใหญ่กว่าประเทศใดในโลกทั้งสิ้นในเวลานี้ ในปัจจุบันนี้ เขาก็ยัง
ใช้คำพูดกัน ว่าเพื่ออยู่รอดของเขา; ถ้าเขาไม่ทำอย่างนั้น เขาก็จะไม่อยู่รอด.

แต่ที่แท้ก็หมายความว่า เขาเที่ยวจัดที่นั่น เที่ยวจัดที่นี่ ซึ่งเป็นการกอบโกยประโยชน์
ทั้งนั้น; ฉะนั้น บัญหาจริงๆ มันเป็นปัญหาที่ทำให้ยุ่งกันไปทั่วโลก; ถึงแม้ปัญหา
ของคนแต่ละคน แต่ละพวก มันก็อยู่ที่ปัญหาตามธรรมชาติของมนุษย์. มองคูกันที่
มนุษย์ แล้ว แก้ไขที่มนุษย์ แล้วปัญหาของคนก็คงจะหมดไป. เดียวนี้ ที่มัน
แก้ไม่ได้ เพราะไม่รู้ค่าของความเป็นมนุษย์ นั่นเอง.

การศึกษาในโลกนี้ยังน่าสงสาร; ผู้จัดการศึกษาในโลกนี้ เขาจัดการ
ศึกษากันอย่างไร ถึงทำให้ คนไม่รู้ความหมาย หรือค่าของคำว่ามนุษย์.
แม้ในประเทศไทยเราเองที่กำลังมีคติดอยู่ในเวลานี้ คือ สมเด็จพระราชินีนาถ ท่านได้กล่าว
ถึงความต่างกัน ระหว่างคนกับมนุษย์ อย่างนั้นๆ ก็มีคนที่ไปเขียนแย้ง, หรือถ้าพูด
ตรงๆ ก็คือเขียนกล่าวหา ว่าท่านเป็นผู้ทำการแบ่งแยก ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคน
เป็นข้าศึกต่อลัทธิสังคมนิยม; อย่างนี้เป็นต้น.

นี่ขอให้ดูเถอะว่า ในประเทศไทยเรานั้นจัดการศึกษากันอย่างไร คนจึง
ไม่เข้าใจความต่างระหว่างคำว่า “คน” กับคำว่า “มนุษย์” จนเกิดวิกฤตการณ์อย่างนี้
ขึ้นมาในบ้านเมือง. มันก็ควรจะปลงสังเวช ต่อการศึกษาที่เรากำลังจัดอยู่ด้วยเหมือนกัน.
กำลังเพิ่มการศึกษาในทางปริมาณ; แต่แล้วคนก็ไม่มีความรู้ แม้แต่คำว่ามนุษย์กับคน
ต่างกันอย่างไร. ทั่วโลกก็เป็นอย่างนี้; แต่ไม่มีเรื่องเกิดขึ้นโดยเฉพาะ เพื่อให้เห็น
ชัดเจนอย่างนี้. แต่โดยเนื้อแท้แล้วมันเป็นอย่างนี้, เนื้อแท้ก็คือว่า คนเหล่านั้น
ไม่เป็นมนุษย์กันทั้งโลกยิ่งขึ้นๆ คงลดลงมาเป็นแต่เพียงคน ผู้เห็นแก่ตัว
ยิ่งขึ้น. เพราะฉะนั้น ก็ยอมเป็นการพิสูจน์อยู่ในตัวแล้วว่า เขาไม่รู้จักความแตกต่าง
ระหว่างคนชนิดนี้กับคนชนิดโน้น : ชนิดที่เป็นมนุษย์ใจสูง กับชนิดซึ่งเป็นคน
ใจต่ำ.

โลกเรากำลังมีการศึกษาอย่างน่าสังเวช น่าสลดใจ ที่ว่า เพียงแต่จะ
 ทำให้คนรู้จักความเป็นคน นี้ก็ไม่มี; แต่ไปรู้จักอย่างอื่นมากมายเหลือประมาณ,
 วิเศษน่าอัศจรรย์เหลือประมาณ, แต่แล้วก็ไม่เป็นผลดีแก่มนุษย์ หรือแก่คนนั่นเอง.
 ปัญหาจึงยังคงเหลืออยู่เดี๋ยวนี้นี้ว่า แต่ละคนยังไม่รู้ว่ามนุษย์นี่คืออะไร, หรือว่าเป็นมนุษย์
 นี้จะเป็นกันอย่างไร. ขอภัยที่จะกล่าวว่า แม้พวกเราที่นั่งกันอยู่ที่นี่ ก็ขอให้ระวัง
 ให้ดี ๆ มันอาจจะยังมีส่วนเหลืออยู่ว่า เราไม่รู้ว่า มนุษย์นี่คืออะไร, หรือ เป็น
 มนุษย์กันให้สมบูรณ์นั้น ก็ เป็นอย่างไร.

ธรรมสังฆจะ ช่วยให้ เป็นมนุษย์ใจสูง.

อาตมาขอยืนยันว่า สิ่งที่เรียกว่าธรรมสังฆของมนุษย์นี้แหละ จะช่วยได้ ;
 ฉะนั้น ขอให้สนใจ กันให้มากเป็นพิเศษ ถึงสิ่งที่เรียกว่า ธรรมสังฆสำหรับมนุษย์
 นานาชนิด ซึ่งจะต้องเอามาสังเคราะห์กันเข้า ให้เป็นรูปโครงที่ดี ที่เข้าใจได้ง่าย
 ที่ปฏิบัติได้ง่าย ตามโอกาสอันสมควร.

เดี๋ยวนี้นี้ ถือเป็นปัญหามาตรฐานก่อนว่า *ยังไม่รู้จักว่ามนุษย์นั้นคืออะไร*
 ตามสมควร? หรือว่า *ทำอย่างไรจึงจะเป็นมนุษย์?* นี้ก็ยังไม่รู้เท่าที่ควรจะรู้ เพราะว่าจะ
 ปล่อยไปตามความรู้สึกของกิเลส. ถ้ามันเกิดจะรู้ขึ้นมาบ้าง ก็บ่คั่งไปเสีย ให้กิเลส
 ยังคงเป็นเจ้าเรือน กิเลสเป็นผู้มีอำนาจอยู่ตลอดไป, สติปัญญามันพ่ายแพ้แก่กิเลส ;
 พอจะคิดให้ดีให้ถูกให้ชอบบ้าง มันก็พ่ายแพ้แก่อำนาจของกิเลส. ขอให้ถือว่าข้อนี้เป็น
 ปัญหาที่ร้ายแรง ที่จะต้องสนใจแก้ไข หรือสะสาง. โลกเต็มไปด้วยวิกฤติการณ์
 อย่างที่เห็น ๆ อยู่ นี้ นานาชนิดนานาแบบ แล้วตลอดเวลาด้วย; เพราะเป็นมนุษย์กัน
 ไม่ถูกต้องตามธรรมสังฆของมนุษยชาติ ในความหมายที่ถูกต้อง ดังที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง.

เมื่อเป็นอย่างนี้ เราก็กล่าวได้ว่า ใครจะค้านก็ได้ ว่าเดี๋ยวนี้มันกำลังไม่มีมนุษยชาติ; และกำลังไม่มีมนุษยธรรม. โลกนี้กำลังไม่มีมนุษยชาติ; และโลกนี้กำลังไม่มีมนุษยธรรม เพราะว่าเมื่อไม่มีมนุษยชาติแล้ว จะมีมนุษยธรรมได้อย่างไร. นี่คิดดูข้อนี้ก่อน. เดี่ยวนี้ไม่มีมนุษยชาติ ก็เพราะว่าโดยใจจริงของมนุษย์ ไม่มีมนุษยชนไหน จะยอมรวมกันกับมนุษย์คนอื่น ราวกับว่าเป็นมนุษย์คนเดียวกัน.

คนมัน แยกตัวออกมาเป็นตัวกู – เป็นของกูเสมอ จึงเรียกว่ามันกำลังไม่มีมนุษยชาติ หรือไม่มีเอกภาพแห่งมนุษย์. นี่น่ากลัวเท่าไร น่าเศร้า น่าอาย สักก็มากน้อย ว่าในโลกนี้ เวลานี้ กำลังไม่มีมนุษยชาติ, และกำลังไม่มีมนุษยธรรม; ไม่มีความเป็นมนุษย์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ที่จะเรียกได้ว่ามนุษยชาติ; แล้วธรรมสัจจะก็ไม่พอที่จะให้กล่าวได้ว่า มนุษย์เหล่านี้ มีมนุษยธรรม; เมื่อไม่มีมนุษยธรรม มันก็เลวกว่าสัตว์เป็นแน่นอน.

อย่าได้ถือเอาเป็นคำตำ ประชดประชันอะไร; ขอให้ถือเป็นข้อสังเกตที่ชี้ให้ดู ที่แนะนำให้ดู ถึงต้นตอแห่งปัญหาของคนเราในโลกนี้ รวมทั้งเราด้วย ว่ามันกำลังมีปัญหาอย่างนี้ กำลังมีความทนทรมานกันอยู่อย่างนี้, เต็มไปด้วยวิกฤติการณ์, เต็มไปด้วยอาชญากรรมที่เลวร้าย จนถึงกับว่าตัวเองทำลายตัวเอง.

อาชญากรรมที่ผิดกฎหมายนั้น มันมีแต่ทำให้แก่ผู้อื่น; แต่เดี๋ยวนี้มันเลวร้ายถึงกับว่า ตัวเองกำลังทำอาชญากรรมให้แก่ตัวเอง คือ ประทุษร้ายความเป็นมนุษย์ของตนเอง แล้วก็ไม่มีกฎหมายไหนลงโทษ. ปัญหามันยังเหลืออยู่มากเหลือเกิน ในลักษณะอย่างนี้.

นี้อาตมาเรียกว่า ตัวอย่างแห่งปัญหาของโลก หรือของมนุษยชาติ เป็นของรวมกันหมด ; ไม่ใช่เฉพาะคนหรือเฉพาะสังคม เฉพาะประเทศไหน. ในเวลานี้โลกมันแคบนิดเดียว อะไร ๆ ก็เอาตัวอย่างกันเปรียบเทียบได้ ภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมงไม่กี่วัน ; ที่อย่างนั้นมันเป็นเอกภาพกันได้ ก็เพื่อความเลวร้าย เพื่อความวิनाสของโลก. นี่เขาเอาอย่างกันได้โดยสมัครใจ ; พอมาถึงที่การต่อสู้เพื่อความ เป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง กลับไม่เอาอย่างกันเลย ; แล้วพยายามต้านทานอย่างสุดเหวี่ยงด้วย.

....

แก้ปัญหามนุษยชาติได้ โดยรับผิดชอบร่วมกัน.

ที่นี้ ก็จะดูกันต่อไปอีก ถึงธรรมสังขเพื่อสังขธรรม หรือสังขธรรม เพื่อธรรมสังข : เราจะต้องมีธรรมะที่แท้จริง หรือ “ตัวจริง” แห่งธรรมะนั้นนี้ สำหรับแก้ปัญหาก็กล่าวมาแล้วข้างต้น.

สังขธรรมก็ต้องถือว่าธรรมที่เป็น “ตัวจริง”, ธรรมสังขก็คือ “ตัวจริง” แห่งธรรม ; จะใช้คำไหนก็ได้. แต่คำว่า “ธรรมสังข” นี้มีความหมายดีกว่า ชัดเจนกว่า ระบุได้ชัดกว่า ; ก็หมายความว่า “ตัวจริง” แห่งธรรม : นี้เราไม่เห็น เราก็ไม่ยอมรับ แล้วเราก็ไม่ประพฤตินั้นลงไป.

ธรรมสังข หรือตัวจริงแห่งธรรมะ ที่เราจะต้องมองเห็นชัดเหมือนกับว่าเราเอาก้อนกรวดก้อนหินมาใส่ในฝ่ามือ แล้วมองดู. แต่ที่นั่นมันเป็นนามธรรม จะทำ

อย่างนั้นไม่ได้; แต่จะทำได้ โดยวิธีที่ใช้สติปัญญาให้มาก ให้ถึงที่สุด ให้มองเห็นชัดเจนอย่างนั้น, ให้มองเห็นตัวสัจจะ คือตัวจริงของธรรมะ ซึ่งจะเรียกว่าสัจธรรม อีกทีหนึ่งก็ได้ ว่า สัตว์ทั้งหลายนี้ต้องรับผิดชอบร่วมกัน โดยบทบัญญัติอันเด็ดขาดของธรรมชาติ. คำว่า “รับผิดชอบร่วมกัน” นี้ เป็นคำที่ไพเราะมาก แล้วก็ก้องอยู่ในโลกเวลานี้; แต่มันเหลวไหล ไม่จริง. ขอบอกที่จะขอพูดอย่างหยาบคายว่า มันโกหก ในเมื่อมีการพูดว่า “รับผิดชอบร่วมกัน”. นี่เป็นการพูดเพื่อจะเอาประโยชน์ของตัว; แล้วก็ใช้คำๆ นั้นขึ้นมาอ้าง หรือมาบังหน้า หรือมาเป็นเครื่องมือ ก็แล้วแต่จะพูด.

“รับผิดชอบร่วมกัน” เพราะประโยชน์มันบังคับ; อย่างนั้นมันใช้ไม่ได้; มันต้องรับผิดชอบร่วมกัน เพราะพระเจ้าบังคับจึงจะได้ : เพราะธรรมะบังคับ เพราะบทบัญญัติของธรรมชาติ หรือกฎของธรรมชาติมันต้องการ; ที่แท้มันเป็นอย่างนี้.

สัตว์ต้องรับผิดชอบร่วมกัน เพราะว่าอยู่คนเดียวไม่ได้ แล้วมันไม่ได้อยู่อย่างคนเดียว มันเนื่องกันไปหมด; น้อยากจะพูดให้ชัดเลยว่า ไม่ใช่เฉพาะแต่มนุษย์; คำว่า สัตว์ทั้งหลายต้องรับผิดชอบร่วมกัน” นี้ไม่ควรจะตัดเอามาแต่มนุษย์พวกเดียว ต้องให้มันต่ำลงไปถึงสัตว์เคราะห์จนทั่วได้.

เมื่อสัตว์เคราะห์จានก็อยู่ในโลกนี้, มนุษย์ก็อยู่ในโลกนี้, แล้วสัตว์อะไรก็ตาม ถ้ามันอยู่ในโลกนี้, ผีสงาทเวทาคะไรก็ตาม, มัน ต้องรับผิดชอบร่วมกัน สำหรับความอยู่รอด หรือสำหรับสวัสดิ์อะไรของโลกนี้. ธรรมชาติมันบังคับไว้อย่างนั้น เพราะธรรมชาติสร้างมาอย่างนั้น; จะอยู่กันแต่อย่างเดียวหรือโดยส่วนเดียว โดยไม่ต้องพาดพิงกัน ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม นี้ไม่ได้เลย.

ฉะนั้นขอให้ถือว่า เรารับผิดชอบถึงความมีอยู่แห่งสัตว์อื่น แห่งชีวิตอื่น หรือ แห่งทุกชีวิตนั้นแหละดี; ถ้ามันเกิดความเสียหายขึ้น ก็ต้องยอมรับว่าเป็นความบกพร่องของเราด้วยเหมือนกัน. ถ้าโลกนี้มันไม่น่าकुลงไปไหนแง่ไหนหนึ่ง ทุกคนควรจะรับผิดชอบว่ามันเป็นความบกพร่อง ความโง่ ความหลง ความไม่เอาใจใส่อะไรของเราด้วย; นี่จึงจะตรงตามที่ธรรมชาติมันต้องการ.

ความรับผิดชอบร่วมกัน ข้อนั้นมันเด็ดขาด ถึงกับต้องถือเป็นสัจธรรม ไม่ใช่เอาเองสนุกๆ; แต่มองให้เห็นว่า มันเป็นเรื่องที่ธรรมชาติกำหนดไว้อย่างเฉียบขาด. ถ้าไม่ยอมรับข้อนี้แล้ว มันก็จะเริ่มมีการวิฤติ ก็อะไรสำระสาย โกลาหล วุ่นวาย เป็นทุกข์ เป็นโทษ เป็นอันตราย กระทั่งเป็น กระทั่งตายอะไรขึ้นมา.

ถ้าถือ ตามหลักของพระพุทธศาสนา ก็จะเห็นได้ว่าท่านมุ่งหมายไว้ อย่างนี้; ฉะนั้น ท่านจึงมีหลักไว้ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. คำพูดประโยคนั้นคงไม่ยกเว้น; แม้แต่แมดแมลงตัวเล็กๆ มันก็อยู่ในฐานะเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. อย่างนี้จะถือว่า พระพุทธเจ้าท่านบังคับเอาเอง อย่างนี้ก็ไม่ได้ถูก; ท่านมองเห็นธรรมสัจจะ ซึ่งสูงส่งยิ่งกว่าสิ่งใด, เป็นธรรมสัจจะที่พระองค์ก็ทรงเคารพ จึงได้กล่าวไปตามธรรมสัจจะนั้น โดยให้ถือว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น อย่างนี้.

สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น นี่เป็นธรรมสัจจะแท้.

เดี๋ยวนี้ อากมาอยากจะเสริมเข้าไปอีกหน่อยหนึ่งว่า “มันต้องเป็น”; เราจะ ต้องยอมรับว่า เราต้องเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย แก่กันและกัน ทั้งหมด

ทั้งสิ้น; ไม่ใช่กล่าวไว้ลอยๆว่า ใครจะทำก็ได้ ไม่ทำก็ได้. แต่ต้องกล่าวไว้อย่าง
เด็ดขาดว่า เราต้องทำตนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในระหว่างสัตว์ทั้งหลายด้วยกัน
ทั้งหมดทั้งสิ้น; แล้วจะมีผลอย่างไร ก็ไปลองคิดดู, หรือไปลองทำดูจะยิ่งดี.

เมื่อมีธรรมสัจจะอย่างนี้ก็เบียดเบียนกันไม่ได้; แล้วถ้าใคร่ครวญถึงที่สุดแล้ว
อาจจะยอมเสียสละชีวิตของตน เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มากได้ ในข้อที่ถูกต้องที่ควร; ไม่ใช่
บ้าบิ่น เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ แล้วก็เป็นผู้เสียสละชีวิตแก่ส่วนรวม นั้นมันก็
คนละเรื่อง. ถ้าเป็นพระโพธิสัตว์ ก็เสียสละชีวิตเพื่อคนทั้งหลายได้ ไม่ใช่เพื่อตัว
ท่านเอง หรือเพื่อพวกของท่านเอง; แต่เพื่อธรรมะต่างหาก. ฉะนั้น ขอให้นึกถึง
ธรรมสัจจะข้อนี้, แล้วก็ทำไปเพื่อธรรมะ ในฐานะเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย
ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

.....

สัตว์ทั้งหลายกำลังยืนอยู่ที่ปัญหาจุดเดียวกัน.

ที่นี้ จะ มาดูกันถึงแง่มุม ที่จะเกิดความรู้สึกคิดนี้กันอย่างนี้ ขึ้นมา
เองได้; หรือว่าจะรับรองคำสั่งสอนของบัณฑิตทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน
ก็ได้.

ข้อนี้ อยากจะกล่าวไว้สั้นๆว่า สัตว์ทั้งหลายมาจากที่เดียวกัน แล้วสัตว์
ทั้งหลายจะไปสู่ที่เดียวกัน; แม้เตี้ยวันสัตว์ทั้งหลาย ก็ กำลังมีปัญหายุ่งๆที่จุดๆเดียวกัน.

ใช้คำว่า “ทั้งหลาย” ก็ทั้งหลายจริงๆ ก็ทั้งหมดทั้งสิ้น มาจากที่เดียวกัน แล้วก็จะไปสู่ที่เดียวกัน เป็นจุดจบ; แต่ว่าเดี๋ยวนี้ก็กำลังยืนอยู่ในจุด ๆ เดียวกัน.

ขอให้ทำใจให้กว้างหน่อย แล้วก็พิจารณาความจริงข้อนี้ ว่า เรามาจากที่เดียวกัน บางคนจะมองแคบๆ ว่า ทำไมมาต่างกันอยู่อย่างนี้ : บางคนรวย บางคนจน บางคนสวย บางคนทราม อะไรนี้เป็นต้น; นั่นมันเป็นเรื่องมองสั้นๆ แคบๆ เป็นไปตามกรรม ช่วงเวลาที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ แล้วก็เปลี่ยนแปลงเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด. *คนมีความสุข จะกลายเป็นคนมีความทุกข์, คนมีความทุกข์ จะกลายเป็นคนมีความสุขเมื่อไรก็ได้;* นั่นมันเป็นไปตามกรรมในระยะแห่งกรรมเท่านั้น; แล้วจะปล่อยให้ไปไกลสุดถึงจุดคงที่นี้ ว่ามาจากอะไรนี้ มันก็จะค่อยเห็นจริง เห็นกว้างขึ้นไปว่ามันมาจากที่เดียวกัน.

พูดอย่างนี้ บางคนก็จะคิดว่า เอ้า, นี่เอาคำสอนของศาสนาคริสเตียนหรืออะไร มาพูดกันแล้ว; อย่างที่อาตมาก็เคยถูกตำหนิข้อนี้อยู่เสมอ. เพราะว่า *ศาสนาคริสเตียนเขามีหลักว่า พระเจ้าสร้างออกมาอย่างเดียวกันหมด* จากคน ๆ เดียวกันด้วย; ถึงแม้ว่า *พุทธศาสนาจะไม่พูดตรงๆ อย่างนั้น* แต่เรื่องมันก็เป็นอย่างนั้น คือมันมีอะไรอันหนึ่งซึ่งมีอำนาจมาก ที่บันดาลให้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นไปอย่างนั้น ตามกฎเกณฑ์อย่างนั้น.

พูดอย่างที่พอจะเข้าใจได้ ก็ต้องพูดว่า กฎแห่งอิทัปปัจจยตา หรือ สังฆธรรมที่เป็นกฎอันเฉียบขาด เช่นกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตานี้ บันดาลให้สัตว์ทั้งหลาย สิ่งทั้งปวง ออกมาๆ ๆ; ก็จะได้ถือว่ามันมาจากที่เดียวกัน จากปฐมเหตุอันเดียวกัน ก็ควรจะรักใคร่กัน เพราะมันมาจากที่เดียวกัน. ที่นี้มันจะไปสู่

ปลายทางจุดเดียวกัน : เมื่อได้เวียนว้ายไปเพียงพอแล้ว มันก็จะ ถึงจุดจบ คือความดับไม่เหลือ. นี้พุทธศาสนาก็กล่าวอย่างนี้ จนถึงกับยอมรับว่า *อันทพลที่สุด* เช่น พระเวทศักดิ์จะเป็นพระพุทธรเจ้าองค์หนึ่งในอนาคต แล้วก็นิพพานไป อย่างนี้เป็นต้น.

ถ้าเป็นอย่างคริสเตียน หรือศาสนาที่คล้ายกัน ก็ว่าในที่สุดก็ไปอยู่กับพระเจ้า; เมื่อแก้ไขสิ่งต่าง ๆ ดีหมดแล้ว ทุกคนก็ไปอยู่กับพระเจ้า. นี้ไปสู่จุดจบเดียวกัน คือความดับสนิทแห่งตัวกู - ของกู, เป็นความสงบเงียบปราศจากกิเลสและความทุกข์ ก็ต้องไปอยู่กับที่นั่น มันจึงจะจบ. ถ้าไม่อย่างนั้นมันไม่จบ; เมื่อไม่จบก็วิ่งไปซิก ก็วิ่งไป, วิ่งไป ตามประสาสุนัขบ้า; ในที่สุดมันก็ต้องจบ มันก็คือหยุดนั้นแหละ. นี้ก็คือหมดตัวกู สลายเป็นว่างไป หมดจากตัวกู - ของกู. นี้ควรให้ยอมรับแม้โดยเหตุผลกันทีก็่อนก็ได้ว่า มันมีทางที่จะเห็นอยู่อย่างนี้; แล้วต่อไปก็จะรู้สึกด้วยใจจริง ว่ามันต้องเป็นอย่างนี้.

ที่นี้ ประเด็นที่ว่า เดียวนี้เรากำลังยืนอยู่ที่จุดยืนจุดเดียวกันนี้ บางคนก็จะค้านอีก; ถ้าเขาจะมองในแง่สั้น ๆ ว่า เรามีจุดยืนที่ต่างกัน เรามีปัญหาต่าง ๆ กัน. แต่เอาตามยาวจะบอกว่า ที่เรามีจุดยืนจุดเดียวกัน นั่นคือจุดที่มันโง่เขลาที่สุด : *หลงสร้างทุกข์ขึ้นมาในโลกนี้ โดยไม่จำเป็นที่จะต้องสร้างขึ้นมา*, คือเรามันยืนอยู่ที่จุดแห่งอวิชชาอันสูงสุด ไม่รู้จักความเป็นมนุษย์ของตน; แล้วก็หลงสร้างไฟ คือความทุกข์ทั้งหลายขึ้นมาพร้อม ๆ กัน เหมือน ๆ กันทุกคนในโลกนี้. นี้คือจุดยืนที่แท้จริง ที่ควรระเอาใจใส่.

จุดยืนเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่คนนี้เป็นนี้ คนนี้เป็นนั้น ชาคินนี้ ชาคินนี้ นั่นมัน ของเด็กเล่น; เป็นของเด็กกอมมือคิด จึงคว้ามันต่างกัน; แต่ถ้าจะดูตามแบบของ

พระอริยเจ้า หรือของผู้รู้แล้ว มันก็จะมองเห็นว่า เตียวนี้เรากำลังอยู่ใต้กะลาครอบ ของอวิชชา กะลาเดียวกัน, มันเป็นกะลาที่ประหลาด : มันจุได้หมดทั้งโลกหรือ ก็โลก ๆ; กะลาใบนี้มันก็ครอบได้หมด.

นี่เราก็มี เราอยู่ที่จุดยืนเดียวกัน คือใต้กะลาครอบนั้น; เพราะฉะนั้น ช่วยกันรัก ช่วยกันเอ็นดู ช่วยกันสงสารซึ่งกันและกัน พยายามถอนตัวออกมา จากการครอบงำ ของกะลาอันนั้น คืออวิชชา ที่มนุษย์ไปเพิ่มให้มันมากขึ้น. ก่อน นี้ไม่มีปัญหา มาก ไม่มีความยุ่งยากมากมาย; เตียวนี้มนุษย์ได้ไปเพิ่มให้มันมากขึ้น คือมีความโง่ ไปทำในสิ่งที่ไม่ต้องทำมากขึ้น แล้วเขาก็บูชามันว่าเป็นความจริง เป็นความ ก้าวหน้า เป็นความจริงเหลือประมาณแล้ว. เตียวนี้ไปโลกพระจันทร์ก็ได้ไปไหนก็ได้; แล้วคุณให้ที ๆ ว่า มัน ก็ยังอยู่ภายใต้กะลาครอบเล็กๆ ของอวิชชา อยู่นั่นเอง. นี่ยอมรับว่าเรามีจุดยืนอย่างเดียวกันอย่างนี้. *

พอเรามองเห็นว่า เราต่างมาจากที่เดียวกัน ไปสู่ที่เดียวกัน ตรงจุด เดียวกันแล้ว มัน จะเปลี่ยนจิตใจจากตัวกู - ของกูนี้ มาเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. เมื่อเป็นอย่างนี้ คำว่า "มนุษยชาติ" ก็จะเกิดขึ้น เป็นมนุษย์คนเดียวกัน, แล้วมนุษยธรรมก็จะขึ้นมา ในฐานะที่จะช่วยกันแก้ปัญหาล่าช้า; นี้รวมเรียกว่าเรามีปัญหาอย่างเดียวกัน มีหัวอกอย่างเดียวกัน ไม่ตีกว่าหรือ ?

นี่คือสังฆธรรมอันหนึ่ง ซึ่งแยกออกไปได้เป็น ธรรมสังฆะ อันหนึ่ง ซึ่งได้มีอยู่จริง แล้วเราก็ไม่มองเห็น. ขอให้พยายามที่จะมองเห็น; เหมือนกับ ว่าเอาก้อนกรวดมาใส่ในฝ่ามือ แล้วคุณมันให้ชัดเจนทุกเม็ด ๆ อย่างนั้นแหละ จะรอดได้.

....

....

....

....

ศีลธรรมช่วยสร้างเอกภาพสำหรับมนุษยชาติ.

ที่นี้ ดูกันต่อไป อีกหน่อย ว่าศีลธรรมทั้งหลายในโลกนี้ มันมีเพื่อเอกภาพของมนุษยชาติ.

ระบบศีลธรรมทั้งหลาย ได้ผูกกันมาอย่างยืดยาว เป็นคำบรรยายถึง ๒ ชุด เรียกว่า อริยศีลธรรม ก็มี, ศีลธรรมกับมนุษยโลก ก็มี. อาตมากล้าพูดได้ว่า ได้บรรยายเรื่องศีลธรรมมาอย่างละเอียดลอมากมาย; นี้สรุปเรียกว่า “ศีลธรรม” คำเดียว, ว่าศีลธรรมนี้มีเพื่อเอกภาพแห่งมนุษยชาติ ไม่ได้มีเพื่อสิ่งอื่นเลย.

ศีลธรรมทั้งหลาย จะสร้างให้เกิดเอกภาพสำหรับมนุษยชาติ ขึ้นมา; เพราะว่าถ้าไม่มีเอกภาพ มันไม่เป็น ส-ละ คือมันไม่ปรกติ. ส-ละ แปลว่า *ปรกติ*; ถ้าจะเป็น ส-ละ ก็ต้องเป็นปรกติ, ถ้าเป็นปรกติจึงจะเรียกว่า ส-ละ; ฉะนั้น ต้องมี ส-ละ เป็นเอกภาพ. ถ้ามีการแตกแยก ไม่มีทางที่จะเป็น ส-ละ หรือปรกติ; ธรรมส์จะตามธรรมชาติ มันสร้างความเป็นเอกภาพหรือความปรกติ ที่เป็นเอกภาพของมนุษย์; ให้ทุกคนเป็นมนุษย์คนเดียวกัน.

ที่นี้ ดูแล้วก็น่าสังเวชต่อไปอีก ที่ว่าสัตว์เดรัจฉานมันยังรักษาความจริงอันนี้ไว้ได้มากกว่ามนุษย์; สัตว์เดรัจฉานยังมีความเป็นอันเดียวกัน มีลักษณะอันเดียวกันมากกว่ามนุษย์. มนุษย์แตกแยกกันไป ตามความก้าวหน้าของกิเลสตัณหาแห่งตนๆ; ฉะนั้น สัตว์มันก็มีกิเลสน้อยกว่าคน มันไม่รู้จะมีกิเลสอย่างไร เพราะมันโง่อยู่ตามเดิม.

คนนั้นฉลาดสำหรับจะโง่ ให้มากไปกว่านั้น มันจึงก้าวหน้าในทางที่จะ หลอกหลวงตัวเอง, ประคิษฐ์ประตอยหรือคั่นคว่ำศึกษาอะไรก็ตาม มาเพื่อจะหลอกตัวเอง ให้มันมากขึ้นไป เพราะฉะนั้น จึงสูญเสียเอกภาพ หรือธรรมชาติเดิมแท้. นี่ทำให้ สัตว์มีกิเลสน้อยกว่าคน หรือทำอะไรก็แทบจะไม่เป็นกรรม หรือจะไม่มีวิบากกรรม, เป็นแต่เพียงกิริยา ปฏิกิริยาไปล้วนๆ เท่านั้น.

ฉะนั้น จึงดูแล้วก็เห็นได้ว่า สัตว์มันมีปัญหาน้อย; มนุษย์นี้มีปัญหาเป็น ภูเขาเสากา. สัตว์มันมีความทุกข์น้อย ชั่วแต่เรื่องชีวิต ดำรงชีวิตอยู่ด้วยอาหาร แล้วก็ เป็นส่วนน้อย; มนุษย์นี้ ไม่ต้องการอาหารอย่างเดียว มันต้องการเหยื่อล่อ ต้องการสนุกสนานสะทวสบาย เกินความหมายของคำว่าอาหาร มันก็สูญเสียเอกภาพเดิม ก็คือความสงบ. เพราะฉะนั้น ให้ถือว่า คำว่าปรกติ คือ คี-ละ นั้นแหละ เป็นคำพูด คำเดียวเท่านั้น เป็นความหมายทั้งหมดของคำว่าธรรมสังขส คือ ตัวจริง แห่งธรรมะ.

ตัวจริงแห่งธรรมะไปรวมอยู่ที่คำๆ เดียวว่า คี-ละ หรือปรกติ; มีรายละเอียดสำหรับจะต้องประพฤติกฎปฏิบัติมากมาย. แต่ถ้าเอาแต่ใจความแล้ว ก็ทำให้มันปรกติ ทำให้มันหยุดเป็นปรกติ; อย่าให้มันปรุงแต่งไปในทางของกิเลส ตัณหา แล้ววนเวียนกันเป็นวัฏฏสงสาร. อย่างนั้นมันไม่มีความปรกติ แล้วก็ เป็นมนุษย์ที่ไม่มี เอกภาพ; ถ้ามีเอกภาพก็เป็นเอกภาพของความทุกข์, เป็นเอกภาพสำหรับจะสร้างปัญหา ให้แก่กันและกัน; ส่วนเอกภาพสำหรับจะสงบสุขนั้น มันไม่มี.

ขอให้สนใจศีลธรรม ในความมุ่งหมายอย่างนี้ เหมือนกับที่ไต้กล้า มาแล้ว; และขอเตือนอยู่เสมอว่า ให้ สรุปลงใจความของเรื่องศีลธรรม อันมาก

มานั้น ไว้ในคำพูดคำเดียวนี้ว่า เป็น ธรรมส์จะอันหนึ่งอันเดียวเท่านั้น ที่จะสร้างเอกภาวะของมนุษย์ชาติ เป็นมนุษย์คนเดียวที่หมดปัญหา.

.....

เป็นมนุษย์ใจสูง นี้เป็นยาก.

ที่นี้ จะดูกันต่อไป อีกหน่อยหนึ่ง ถึงคำว่า มนุษย์ นั้นเอง. มีพระบาลีที่เป็นทั้งพระพุทธภาษิต และมีได้เป็นพระพุทธภาษิตอะไรก็ตาม อยู่ประโยคหนึ่งซึ่งควรจะสนใจ คือคำว่า กิจฺฉิ มนุสฺสปฏิลาโก. หลายคนคงเคยได้ยินประโยคนี้ ซึ่งแปลว่า การได้เฉพาะซึ่งความเป็นมนุษย์นั้นแสนยาก; ต้องดูโดยศัพท์ให้ดี : มันมีคำว่า ปฏิลาโก ได้เฉพาะ ได้เจาะจง ได้ตรงจุด; มนุสฺสปฏิลาโก – การได้เฉพาะตรงจุดแห่งความเป็นมนุษย์, กิจฺฉิ – เป็นของยาก.

เดี๋ยวนี้ ไปพูดกันอย่างสะเพร่า ๆ ลวก ๆ ว่า การได้เกิดเป็นมนุษย์เป็นของยาก แล้วไม่รู้ความหมายของคำว่า “มนุษย์”; เอาเป็นคนธรรมดาทั่วไป คนเขาก็ไม่เชื่อ, ตัวผู้พูดนั้นเขาก็ไม่เชื่อ. เขาก็พูดอย่างนกแก้วนกขุนทองไปเท่านั้นเองว่า การได้เกิดเป็นมนุษย์นั้นแสนยาก ก็คือว่า, กว่าจะได้เกิดมาเป็นคนนั้นมันแสนยาก; พวกนั้นก็ว่าโกหก, “พวกมดแมลง คุณว่ามาเกิดเป็นคนได้ ไช้ไหม?” แล้วมันจะยากอะไร; แล้วเดี๋ยวนี้มนุษย์ก็เกิดขึ้นมาในโลก จนต้องคุมกำเนิด เป็นปัญหาใหญ่โตกันแล้ว จะเรียกว่าเกิดเป็นมนุษย์นี้มันยากอย่างไร. คนนั้นก็ต้งนั่งเงิบไป.

ทั้งนี้ เพราะว่า พระพุทธภาษิตนี้ ท่านไม่ได้หมายความว่า การได้เฉพาะเจาะจงตรงลงไปที ความเป็นมนุษย์นั้นมันยาก; หมายความว่ามันเกิดมาแล้วนี่ เป็นคน รูปร่างอย่างคนกันแล้วนี่ มากทั่วไปนี้ มันยังไม่ได้เป็นมนุษย์เลย. การที่จะเป็นมนุษย์นั้นมันยาก เพราะว่าไม่มีลักษณะ หรือธรรมส์จะโดยเฉพาะแห่งความเป็นมนุษย์; มันต้องมีอะไรทุกอย่างที่บัญญัติไว้ สำหรับความเป็นมนุษย์. ทำไมยาก? ทำไมเรียกว่ายาก? การเกิดมาเป็นคนไม่ยาก; แต่การเกิดมาแล้วเป็นมนุษย์นั้นมันยาก. ถ้าเป็นมนุษย์ มันต้องมีลักษณะของมนุษย์ คือ มีใจสูง; เคียนั้นคนมันใจต่ำ จนไม่รู้ตัวตัวเองคืออะไร, จะเรียกว่ามนุษย์อย่างไร.

เราควรระวังหลักว่า ลักษณะของมนุษย์นี้ ก็ต้องเกิดมาอย่างมนุษย์, เกิดขึ้นอย่างมนุษย์; จะเป็นการเกิดชนิดโอปปาติกะก็ได้ คือเกิดทางใจ อบรมจิตใจ วัฒนาขึ้นมา จนถึงขนาดที่จะเรียกว่ามนุษย์ได้ นี้ก็เกิดอย่างมนุษย์.

ทั้งนี้ ก็เป็นอยู่อย่างมนุษย์ ตลอดเวลานี้มีจิตใจสูงอยู่ตลอดเวลา; *อย่าก้มหัวลงไปหลงไหลในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติเลย.* ถ้าลศหัวต่ำลงไปอย่างนั้นแล้ว ไม่สูงแล้ว ไม่มีใจสูงแล้ว ไม่ใช่มนุษย์แล้ว; ฉะนั้น ต้องเป็นมนุษย์ชนิดที่รู้จักสิ่งต่าง ๆ ดี ไม่ปล่อยตนให้ตกต่ำไปอยู่ภายใต้สิ่งหลอกลวงเหล่านั้น. ฉะนั้น เอาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติเป็นเครื่องวัดก็ได้ : ถ้าอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งเหล่านี้ ก็ไม่สูงคอก ใจไม่สูง. ถ้าอยู่เหนืออิทธิพลของสิ่งเหล่านี้ แล้วใช้สิ่งเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ โดยไม่เกิดโทษเลย นั้นแหละจึงจะเรียกว่าเป็นมนุษย์ คือผู้ชนะหรือผู้อยู่ข้างเหนือ อยู่ข้างบน; แล้วในที่สุดก็จะต้องจบลงอย่างมนุษย์ อย่างมนุษย์ผู้มีใจสูง; ปีศาจตกลงไปอย่าง มนุษย์ผู้มีใจสูง มันก็ต้องถึงนิพพานเท่านั้น ไม่มีอื่น.

รวมความสั้น ๆ ว่า ให้มัน เกิดมา อย่างมนุษย์ ให้ เป็นอยู่ อย่างมนุษย์ และ ให้จบ บิ่ดจากลง ไปอย่างมนุษย์; ถ้าได้ทั้ง ๓ ความหมายนี้แล้ว ก็ควรที่จะ เรียกว่ามนุษย์.

มีคำบางคำนำเอามาพูดเพื่อช่วยความจำ แต่ใครพูดก็สุดแท้ นี้อาตมาก็ไม่ แน่ใจว่า เป็นคำกล่าวในพระกัมภีร์ไหน บาลีตรงไหน; แต่ว่าถ้าเมื่อถือเอาใจความ โดยหลักแห่งเหตุผลแล้ว แม้พระพุทธเจ้าท่านก็ต้องทรงรับรองคำกล่าวอย่างนี้ ซึ่งจะ ยกเอามาสัก ๔ คำ ว่า : มนุสฺสตริจฺฉานิน - มนุษย์อย่างสัตว์ไตรัจฉาน, มนุสฺสเปโต - มนุษย์เปรัต, มนุสฺสเทโว - มนุษย์อย่างเทวดา, มนุสฺสมนุสฺโส - มนุษย์อย่าง มนุษย์.

อาตมาอยากจะเรียงลำดับ เอา มนุสฺสมนุสฺโส นี้ไว้ข้างสุดท้ายเป็นสูงสุด; เอา มนุสฺสเทโว มาไว้รองต่ำลงมาอีก เพราะว่า มนุสฺสเทโว ก็ไม่วิเศษวิโสอะไร สู้มนุษย์ อย่างมนุษย์แท้ไม่ได้.

มนุสฺสตริจฺฉานิน นี้คือ มนุษย์ใจ ในความหมายแห่งคำว่า อย่างสัตว์ไตรัจฉาน.

มนุสฺสเปโต คือ มนุษย์หิว จะโง่หรือฉลาดก็สุดแท้ แต่มันหิวเพราะไม่รู้ จักอิม เป็นความหมายของคำว่า “เปรัต” ซึ่งเขายอมรับว่ามันเป็นสัตว์ที่หิว ในอัตราก็ เรียกว่า ท้องเท่าภูเขาปากเท่ารูเข็ม; แล้วมันจะหิวก็มากน้อย ก็ไปคำนวณเอาคู้ด้วย ตัวเลข. อย่างนี้ มนุษย์อย่างนี้ ก็เรียกว่า มนุสฺสเปโต เป็น มนุษย์เปรัต คือหิว.

มนุสฺสเทโว นี้ มันมีบุญหน่อย ไล่เล่นไล่หัว ไล่สนุกสนาน โดยเฉพาะ ทางกามารมณ์; นี้ก็ยังโง่อยู่ นั้นแหละ จะเรียกว่าโง่สูงก็ยังโง่ เพราะเทโว เทวา

นี้แปลว่าเล่น, หรือรุ่งเรืองอยู่ด้วยเรื่องเล่นหัว. ขอเอามาไว้เป็นอันคับรองจาก
มนุสฺสมนุสฺโส คือมนุษย์อย่างมนุษย์.

ที่นี้ มนุสฺสมนุสฺโส จะถือว่า เป็นมนุษย์ที่สูงที่สุด คือมีใจสูง ไม่ไปมัว
 ว่างเปล่า หลงไหล เล่นหัว อยู่อย่างนั้น; แต่จะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
 ถอนตนออกมาจากกิเลสและกองทุกข์ได้; นี่จึงจะเรียกว่ามนุสฺสมนุสฺโส คือมนุษย์อย่าง
 มนุษย์แท้.

คำนี้ก็พอแล้ว สำหรับไว้เป็นเครื่องเปรียบเทียบกันพื้นเพื่อ.

ที่นี้ อันไหนมันจะยากหรือจะง่าย? มนุษย์แท้ มันก็ต้อง *กิจฺโฆ* คือ *ยาก*;
 มนุษย์ไม่แท้ ก็ไม่ยาก; *มนุสฺสเปโต มนุสฺสตรจฺฉาโน มนุสฺสเทโว* นี้ก็ไม่ยาก
 เพราะไม่ใช่มนุษย์แท้. มนุสฺสมนุสฺโสเนี่ยมันยาก เพราะจะไปถึงนิพพาน, จิตใจ
 สูงไปทางนิพพาน; ถ้ามีธรรมสังขของมนุษย์ เป็นที่ประจักษ์แก่ใจอยู่แล้ว มันก็ไม่ยาก
 ที่จะไปถึงจุดหมายปลายทาง คือพระนิพพาน.

.....

ธรรมสังขจะทำให้เกิดมนุษยชาติ.

ในที่สุคนี ขอสรุปความสั้น ๆ สำหรับจำง่ายว่า ดูให้เห็นตัวแท้ของ
 ธรรมะ คือธรรมสังข หรือสังขธรรม หรือศีลธรรมก็แล้วแต่จะเรียก. อาตมา

ชอบจะเรียกว่าธรรมส์จะ ตัวจริงแห่งธรรมะ, ธรรมส์จะนั้นแหละ เป็นตัวแท้ของธรรมะ.

ที่นี้ มนุษยชาตินั้นแหละเป็นตัวแท้ของมนุษย์; ถ้ายังไม่เป็นมนุษยชาติ ก็ยังไม่เป็นมนุษย์แท้ แต่ยังเป็นมนุษย์ตัวกู - ของกู ตัวกู ตัวอะไรอยู่ อย่างนั้นเอง ไม่ใช่มนุษย์แท้. ต่อเมื่อใครรวมกันได้เป็นมนุษย์คนเดียว เรียกว่ามนุษยชาติ; เมื่อนั้นเป็นมนุษย์แท้.

ที่นี้ ตัวธรรมะแท้นั้นแหละทำให้เกิดมีมนุษย์แท้; จึงว่า ธรรมส์จะนั้นแหละ ทำให้เกิดมนุษยชาติ จึงได้ให้หัวข้อสำหรับการกล่าวในวันนี้ว่า "ธรรมส์จะสำหรับมนุษยชาติ" ธรรมส์จะ - ตัวแท้แห่งธรรม สำหรับมนุษยชาติ คือ สำหรับมนุษย์แท้ ที่มีชาติแห่งมนุษย์.

มนุษยชาติมีเอกภาพเดียวกัน แต่ถูกบิดบังไม่ให้เข้าใจได้ ด้วยตัวกู - ของกู; ความรู้สึกประเภทตัวกู - ของกูนี้ มันบีคังไว้เรื่อย คือมันต้องการจะดึงไปเป็นตัวกู - ของกู ตัวกู - ของกู เป็นคนหนึ่งๆ ไป เอกภาพของมนุษย์ทั้งหมด ที่จะรวมเป็นคนเดียวกันก็เกิดขึ้นไม่ได้. นี่เป็น การคิดธรรมส์จะ ตามที่ธรรมชาติกำหนดมา.

ธรรมชาติจะกำหนดมาสำหรับเป็นบทเรียน : สำหรับให้มนุษย์ได้รับความทุกข์ในอันดับแรก แล้วก็ให้รู้จักว่า อะไรเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์จะได้กำจัดเสีย. แต่แล้วมนุษย์กลับไม่ดำเนินไปในทางนี้ กลับไปส่งเสริมมัน กลับยอมรับเอาเป็นตัวตนทั้งหมดเลย ว่าตัวกู - ว่าของกู; มีการเห็นแก่ตัว แล้วก็เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ไปตามแบบที่มันรวมกันเป็นอันเดียวกันไม่ได้.

ที่^{นี้} ที่เรียกว่า สงเคราะห์ ขอบุคไว้เสมอว่า สงเคราะห์^ๆนี้ ไม่ใช่ สงเคราะห์ด้วยช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ ให้กินให้อยู่อะไร. สงเคราะห์^{นี้}ในที่นี้หมายความว่า เอามาจัดหมวดหมู่ให้เข้ารูปเข้ารอยกัน, เป็นการสงเคราะห์ความหมาย. ธรรม ทั้งปวงสงเคราะห์ลงในคำว่าธรรมสังฆะ, มนุษย์ทั้งปวงสงเคราะห์ลงในคำว่ามนุษยชาติ, ที่^{นี้} ภาวะทั้งปวงของมนุษย์สงเคราะห์ลงในเอกภาพของมนุษย์. ถ้าเราเข้าใจเรื่อง^{นี้} ก็เรียกว่ารู้เรื่องธรรมสังฆสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับมนุษย์ พอที่จะแก้ปัญหาของมนุษย์ได้.

ที่^{นี้}เราจะสงเคราะห์มันได้อย่างไรต่อไป? โดยรายละเอียดยังมีอีกหลาย หมวดหลายหมู่ ไว้เป็นเรื่องสำหรับกล่าวกันในโอกาสหลัง; เพื่อว่าเราจะไม่ต้องมีเรา มีเขา ไม่มีของเรา ไม่มีของเขา, รวมกันเป็นเอกภาพแห่งมนุษย์ผู้มีจิตใจสูง มีปัญหาอย่างเดียวกัน แล้วก็ปลดปล่อยปัญหานั้นได้ เพื่อการบรรลุจุดหมายปลายทาง ตามแบบฉบับของมนุษย์.

วัน^{นี้}ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่า^{นี้} ขอเป็นโอกาสให้พระสงฆ์ท่านสวดสาธยาย พระบาลี ที่ทำให้เกิดกำลังใจ แก่ผู้ปฏิบัติธรรมะต่อไป.

ตอบปัญหา (มี^{ปัญหา}ที่มีผู้เขียนถามส่งมาภายหลังการบรรยายจบ)

ข้อสงสัยที่ได้ถามขึ้นมา^{นี้} พอจะสรุปได้เป็น ๒ ข้อคือ คำว่าธรรมสังฆะ มีความหมายว่าอย่างไร โดยรูปศัพท์; กับว่า ศาสนาจะมุ่งหมายช่วยคนเพียงบางพวก หรือว่าทั้งหมด; ก็จะไปทีละอย่าง.

คำว่า ธรรมสังฆะ เป็นคำที่อาทมาประมวลมาซึ่งเนื้อความ แล้วผูกขึ้นจาก คำที่มีอยู่แล้ว : เช่นคำว่า “ธรรมะ” ก็มีอยู่แล้ว, คำว่า สังฆะ ก็มีอยู่แล้ว ก็ต้องการ

ให้เป็นคำใช้พูดกันง่าย ๆ จะได้ผลดีในอนาคต จึงใช้คำว่า ธรรมสัจจะ เขียนติดกัน เป็น ธรรม และ สัจจะ. คำนี้เป็นคำสมาส ออกมาจากคำว่า *ธมฺมสฺส สจฺจํ* ทำนองนี้ ; ตัวอย่างนั้นต้องเขียนเป็น ๒ บท ธมฺมสฺส บทหนึ่ง สจฺจํ บทหนึ่ง เป็นคำร้อยแก้วธรรมคา. ถ้าเป็นคำสมาสแล้วมันก็เป็นรูปเพียงธรรมสัจจะ เป็นคำเดียวติดกัน.

คำนี้แปลว่าอะไร ? แปลว่า ตัวจริงแห่งธรรมะ, สัจจะที่เป็นตัวจริง แห่งธรรมะ, นี้เพื่อจะแยกออกมาเสียจากสัจจะปลอม ที่เรียกว่าสัจจาภินิเวส คือสัจจะที่ แต่ละคนต่างก็มีของตน ๆ แล้วก็ยังฝังแน่นเข้าไป จนพูดออกมาว่า *อิทิ สจฺจํ โมขมณฺณํ อิทิ สจฺจํ - นีแทนนจฺริง, โมขมณฺณํ - ของคนอื่นนั่นเท็จ.* ฉะนั้น เมื่อดูตาม พฤติกรรมอันแท้จริงแล้ว คน ๆ นั้นเขามีสัจจะของเขาอย่างนั้นจริงๆ เหมือนกัน ; ก็ เรียกว่าสัจจะแท้เหมือนกัน แต่สัจจะของคนนั้น เรียกว่าสัจจะปลอม สัจจะเทียมอะไร ก็ตาม เฉพาะคน ; ไม่รวมอยู่ในคำว่าธรรมสัจจะ. เพราะว่าไม่ใช่เป็นตัวจริงแห่ง ธรรม ; ถ้าเป็น ตัวจริงแห่งธรรมต้องเป็นสัจจะที่แท้จริง ผิดไม่ได้. ถ้าเป็น สัจจะส่วนบุคคล ที่เรียกว่าสัจจาภินิเวสแล้ว **มันผิดได้ยิ่งกว่าผิด** คือกลับตรงกันข้ามก็ได้.

ฉะนั้น ขอให้ทราบไว้ว่า คำว่า “ธรรมสัจจะ” นี้หมายถึง ตัวจริงแห่ง ธรรมตามหลักตามเกณฑ์ ตามอะไร ของธรรมชาติอันเด็ดขาด ที่มีอยู่จริงตลอด กาลนิรันดร. เราจะต้องเอามาใช้ให้ถูกกับเรื่องกับราว แล้วก็จะได้สันติภาพ สันติสุข ตามสมควรแก่มนุษย์ ; แล้ว **ธรรมสัจจะแท้จริงของธรรมชาติ ต้องการ ให้มนุษย์ผูกพันเป็นคนเดียวกัน, เป็นมนุษยชาติ** เพราะว่ามีปัญหาอย่าง เหมือนกัน มีการจบลงแห่งปัญหาเหมือนกัน. นี่ใจความของคำว่า “ธรรมสัจจะ”.

....

ที่^๕ ที่ว่าบริษัทแห่งศาสนานี้ ๆ จะแบ่งแยกตัวออกไป เป็นศาสนานี้ ๆ โดยไม่รวมกันทุกศาสนาในโลก จะมีดีกว่า แย่กว่า สะดวกกว่าหรือ?

ข้อนี้ขอยืนยันว่า เมื่อได้สอบสวนดูในความมุ่งหมาย หรือ หัวใจของ พระศาสนานี้ ๆ ศาสนาคริสต์เถียนก็ตี ยินก็ตี พุทธก็ตี จะเห็นได้ว่าพระศาสนา นั้น ๆ ยืนยันความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน; อย่าง พระพุทธเจ้าท่านจะต้องตรัสว่า ตถาคตเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งหลาย ทั้งปวง ทั้งเทวดาและมนุษย์ ไม่ยกเว้น อะไร ท่านไม่ได้เกิดมาเฉพาะพวกคนพวกใดพวกหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่ง. ศาสนา คริสต์เถียนก็ยิ่งเป็นอย่างนี้, ศาสนาอื่น ๆ ก็ยิ่งแสดงความเป็นอย่างนี้.

ที่^๖ นี้ ก็เหลืออยู่ข้อที่ว่า บางพวกเขาไม่รับ. นี้ก็จะทำอย่างไรได้; ถ้าวรับ เสียหมดทุกคน มันก็หมดปัญหา. ที่^๗ นี้ บางคนมีสัจจะของตัว มีสัจจาภินิเวศของตัว; อันนี้เท่านั้นจริง อันอื่นเปล่า ก็เลยไม่ยอมรับ. ฉะนั้นแม้พระศาสนาตรัสรู้แล้ว ก็ยังมีคนเดินสวนทางที่ไม่ยอมรับ เช่น อุปุคชาชิก เป็นต้น ตั้งแต่วันแรกตัวเข้าไป; ฉะนั้น ไม่ต้องพูดถึงคนต่อมาที่เขาไม่ยอมรับ.

พระองค์เป็นแต่ผู้ชี้ทาง, การเดินทางเป็นของเขา; เขาจะเดิน หรือไม่ก็สุดแท้; แต่เมื่อเสด็จถึงเจตนาของพระพุทธเจ้า ท่านทรงต้องการจะให้ ทุกคน หรือว่าสัตว์ทุกคน รอดพ้นไปจากความทุกข์ แล้วก็ยังมุ่งหมายให้ช่วยกัน. อย่างพุทธภาษิตที่นำมาสวดเมื่อตะกัณหยก ๆ นี้ว่า *อตตตถุถิ* หรือ *ปรตถุถิ* หรือ *อุภยตถุถิ* นี้; ถ้าเห็นประโยชน์แห่งตน ก็ทำประโยชน์ตนให้เต็มทีด้วยความไม่ประมาท, *ปรตถุถิ* - เมื่อ มองเห็นประโยชน์ผู้อื่น ก็ทำประโยชน์ผู้อื่นให้เต็มทีด้วยความไม่ประมาท, *อุภยตถุถิ* - เห็น ประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย ก็จึงทำหน้าที่ให้สำเร็จประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่ายด้วยความไม่ประมาท.

นี้หมายความว่า ท่านทรงยอมรับว่า ทรงมุ่งทุกคน อยากให้รอด; แต่เมื่อบางคนเขาไม่รับ ไม่ใช่หน้าที่ของท่านจะทำอะไรได้ เพราะเขาไม่ยอมรับ. เหมือนกับว่าชี้ทางให้แล้ว เขาไม่เดิน; แต่คนที่เดินนั้น ก็ได้รับประโยชน์ แล้วก็ควรพยายามที่จะชักชวน ชี้แจงกันให้เดิน. เดียวนี้ก็ให้แก่พวกเรานี้แหละ ที่อยู่กันเวลานี้ มีคนไม่สมัครเดินกันมาก; ฉะนั้น ขอให้ช่วยกันพยายามให้มองเห็นลู่ทาง แล้วอยากจะเดิน ก็จะเป็นการดี.

ฉะนั้น ถ้าเราจะมีใจกว้าง จนถึงกับว่า *สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมด* ก็เป็นผู้ที่เราจะต้องช่วยทั้งนั้น ไม่ยกเว้น; จะเป็นพาล หรือจะเป็นบัณฑิต หรือจะเป็นอะไร ก็ต้องช่วยเท่าที่จะช่วยได้; แต่มิได้หมายความว่า เราจะต้องตาย หรือว่าจะต้องเป็นอันตรายแก่เรา. ถ้าอย่างนั้นเราก็ไม่มีโอกาสจะช่วยใครต่อไปอีก; ต้องพยายามช่วยโดยวิธีที่ฉลาด ที่ได้รับประโยชน์กันทั้ง ๒ ฝ่าย และแผ่ไปจนทั่วสากลจักรวาลอย่างนี้.

ถ้าไม่พูดในรูปของศาสนา มีพระศาสดาคงก้น้องกันนี้ ก็ต้องถือว่า *เป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นตามกฎของธรรมชาติ เป็นความมุ่งหมายของธรรมชาติ ที่จะให้เป็นอยู่กันอย่างสงบสุข; ธรรมชาติต้องการความปรกติ พอผิดปรกติ ก็เรียกว่าผิดธรรมชาติ. ฉะนั้น ธรรมะนี้เป็นเครื่องทำความปรกติ; จะทำความปรกติได้ก็ต้องทำให้ตรงต่อตัวจริงของธรรมชาติ ซึ่งเรียกในที่นี้ว่าธรรมสัจจะ, ธรรมสัจจะ สัจจะคือจริง หรือตัวจริง หรือก่อนที่มันเป็นตัวจริงของธรรมะ. ธรรมะในที่นี้จะ เป็นกฎของธรรมชาติ หรือว่าจะมาถึง *ตัวเหตุคือการปฏิบัติ ตัวผลคือได้รับผลของการปฏิบัติ;* แล้วภาวะสุดท้าย ก็คืออยู่กันอย่างปรกติทั่วไปหมดตามธรรมชาติเดิม.*

ลักษณะของธรรมสังขจะ เป็นเหตุก็ได้ เป็นผลก็ได้ เป็นภาวะ
นิรันดรก็ได้. คำอธิบายนี้เพื่อจะยืนยันคำอธิบายทั้งหลาย ที่แล้วมาแต่หนหลัง
ไม่ได้มีอะไรแปลกออกไป.

ธรรมสังฆสงเคราะห์

— ๔ —

พินิจ ๒๖ เม.ย. ๒๕๑๘

ธรรมสังฆจะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา.

* * * * *

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายในชุด ธรรมสังฆสงเคราะห์เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อว่า ธรรมสังฆจะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา.

ขอให้ท่านทั้งหลายทบทวน ถึงการบรรยายในครั้งที่แล้วๆ มา เพื่อเข้าใจความหมายของคำว่าธรรมสังฆจะ อย่างชัดเจนอยู่ตลอดเวลา จึงจะเข้าใจได้เต็มที่; โดยเหตุที่ว่า คำนี้เป็นคำที่เพิ่งนำมาใช้ เพื่อความสะดวกบางอย่าง.

ในที่นี้ อยากจะขอทบทวนอีกสักหน่อยเกี่ยวกับคำๆ นี้ ว่า “ธรรมสังฆะ” คือ **ตัวจริงแห่งธรรม** นี้หมายถึง ความจริงที่แท้จริงของธรรม ตรงกันข้ามจากความจริง ชนิดที่เป็นความที่ฉ้อฉลด้วยทฤษฎีมานะ หรือมัจฉาทฤษฎีก็ตาม ของคนบางคน แห่งลัทธิบางลัทธิ ซึ่งโดยทั่วไปก็เรียกว่าสังฆะอะภินิเวส หรือ **สังฆาภินิเวส** เป็นการฝังตัวเข้าไปในความจริง ตามที่ตนยึดถืออยู่อย่างไร. ถ้าพูดถึงความจริงอันถูกต้อง มันก็คือฝังตัวเข้าไปผิด; เพราะฉะนั้น จะถือเป็นหลักไว้ที่ก่อนก็ได้ว่า สิ่ง que เรียกว่า ธรรมสังฆะ หรือตัวจริงแห่งธรรมนั้น ตรงกันข้ามจากสิ่งที่เรียกว่าสังฆาภินิเวส คือ **สังฆะที่เป็นเครื่องยึดถือโดยทฤษฎีแห่งบุคคลเฉพาะตัวของเขา.**

ปรับสังฆะทุกแขนงให้เข้ารูปกัน.

ขอเตือนต่อไปอีกว่า ทุกคนก็มีสังฆาภินิเวส ไม่มากก็น้อย แล้วยังไม่เข้ารูปกันได้กับธรรมสังฆะเลย; จริงอยู่ที่ว่าพุทธบริษัท ก็มีสังฆะในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดถือ. แต่ถ้ายังไม่เข้าถึงสังฆะนั้นโดยประจักษ์แท้จริงแก้ไข มันก็ยังมีลักษณะเป็นสังฆาภินิเวสอยู่นั่นเอง, ก็ยังเชื่อไปตามที่ได้ยินได้ฟัง; **แม้ได้ฟังจากพระพุทธเจ้า แต่ตัวเองยังไม่ทันรู้แจ้งแทงตลอดต่อสังฆะนั้น;** แต่เดี๋ยวนี้เรามาเรียกกันว่า เป็นสังฆะของพระพุทธเจ้าที่เรารับเอามา; แล้วก็ยืนยันด้วยคัมภีร์หรือทฤษฎีว่า “นี่จริง – อันแท้”.

ที่นอกไปกว่านั้นก็ถือว่า แต่ละคนๆ นั้น มีสังฆะของตัวเอง ที่ยึดมั่นอยู่ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่าง เข้ากันกับสังฆะอันแท้จริงในพระพุทธศาสนาก็มี, ไม่เข้ากันก็มี, เพราะมันเป็นส่วนที่ปลีกย่อย แล้วเป็นส่วนที่ยังไม่ชัดเจนต่อกันและกัน จนถึงกับว่าจะทำความพิณาศให้เกิดขึ้น.

เช่น บางคนก็จะมีสัจจะว่าตายแล้วเกิด, บางคนก็มีสัจจะว่าตายแล้วไม่เกิด, หรือไม่มีคนที่ตาย ไปไกลถึงขนาดนั้น. แต่แล้วทุกคนก็พยายามที่จะปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ให้สุดความสามารถของตน. อย่างนี้ก็เรียกว่า ยังไม่กระทบกระทั่งกัน ในระหว่างสัจจะทั้งสองฝ่ายนั้น คือ ฝ่ายธรรมสัจจะ กับ ฝ่ายสัจจากินิเวส; แต่ถ้าจะให้ดีจะให้ถูก จะให้เหมาะสมแล้ว ก็ควรจะปรับปรุงสัจจะทุกแขนง ให้มันลงรอยกัน; เพื่อการไม่กระทบกระทั่งกัน เป็นข้อแรก.

[บทวนคำบรรยายครั้งก่อน ๆ]

นี่เป็นต้นเหตุ ที่อาตมาพยายามที่จะพูดถึงเรื่องนี้ คือธรรมสัจจะในแง่มุมต่าง ๆ นับตั้งแต่การบรรยายครั้งแรก เป็นการบอกให้รู้ว่า *สิ่งที่เรียกว่าธรรมสัจจะนั้นคืออะไร ? ; กำลังมีปัญหายุ่งในหมู่มนุษย์ทั้งปวงอย่างไร ? ;* และการที่โลกไร้สันติภาพ ก็เพราะเหตุที่ไม่มีธรรมสัจจะที่ตรงกัน. ต่างคนมีสิ่งที่ตนยึดถือเป็นไปอย่างหนึ่ง ๆ แม้ที่สุดแต่เมื่อจะปรองดองกันออมชอมกัน ก็ไม่ยอม เพราะว่ามีกิเลสเป็นเหตุให้ถือมั่นในสัจจะของตน; โลกกำลังมีปัญหาย่างนี้.

ที่นี้ เมื่อมากลายเป็นลัทธิที่มันคงขึ้นมา เช่นบางพวกยึดถือไปทางวัตถุ เป็นวัตถุนิยม, บางพวกยึดถือไปทางนามธรรม เป็นมโนนิยม, มันก็ยังมีทางที่จะขัดแย้งกันมากขึ้น; ต่างฝ่ายต่างก็ไม่มีธรรมสัจจะอันแท้จริง กล่าวคือความถูกต้อง ในระหว่างสิ่งทั้งสอง คือ *ระหว่างวัตถุนิยมกับมโนนิยม* นั่นเอง

พุทธบริษัทนับถือพระพุทธศาสนา ไม่ได้หันกลับไปในทางวัตถุนิยมหรือมโนนิยม; แต่มีธรรมสัจจ์ คือความถูกต้อง ในระหว่างสิ่งทั้งสองนั้น. แต่อาการอย่างนี้ก็มักจะ *เป็นไปแต่เพียงหลัก*; โดยการปฏิบัติที่แท้จริงแล้ว มันยังเป็นไปไม่ได้.

พุทธบริษัทส่วนหนึ่งก็ยังเป็นทาสของวัตถุนิยม มัวเมาในวัตถุนิยม, พุทธบริษัทบางส่วนก็มีทิวฏฐิเกี่ยวกับมโนนิมมมากเกินไป. เมื่อไรจะมีธรรมสังฆจะอันถูกต้องและพอดี ในฐานะที่เป็นตัวพุทธศาสนา สำหรับพุทธบริษัทอันแท้จริง.

นี่ขอให้มองเห็นความมุ่งหมายของการบรรยายชุดนี้ ให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง
อย่างนี้.

ในครั้งที่ ๒ ได้พูดถึง ธรรมสังฆ์ที่ถูกต้อง ที่ควรถือเอาเป็นอุคมคติ; ข้อนี้ ถ้าหากว่าคนเข้าถึงธรรมสังฆ์อันแท้จริง มันก็จะตรงกันหมด, มีอุคมคติ
อย่างเดียวกันหมด.

ที่นี้ปัญหาที่เหลืออยู่ ที่ยังไม่เข้าถึงสิ่งที่เรียกว่าธรรมสังฆ์ของมนุษย์; ดังนั้น
ในครั้งที่ ๓ จึงได้กล่าวถึง ธรรมสังฆ์สำหรับมนุษยชาติ; หมายความว่า มนุษย์
ทั้งหมด ไม่ต้องแบ่งแยกเป็นชนชาติใด ภาษาใด ศาสนาอะไรก็ตาม โดยเนื้อแท้แล้ว
ก็จะมีธรรมสังฆ์จะอย่างเดียวกัน ก็มีความทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่างเดียวกัน
มีกิเลสเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์เหมือนกันหมด. การแก้ไขก็ต้องเหมือนกัน;
แม้จะมีอุปายในข้อปลีกย่อยต่างกัน เรียกชื่อต่างกัน อย่างนี้ไม่เป็นประมาณ.

หลักเกณฑ์อันเดียว ก็คือว่า จะต้องทำลายความเห็นแก่ตน, ความเห็น
แก่ตัว ซึ่งมันเป็นสังขารนิเวสอันแรงกล้าอันหนึ่ง ที่จะมีตัวกู-มีของกู; ถ้าทำลาย
สังขารนิเวสอันนี้ได้ มันก็กลายเป็นธรรมสังฆ์ที่ออกมาในรูปเดียวกันหมด **ไม่ว่าจะอาศัย
วิธีการในศาสนาไหน.**

ทุกศาสนาก็มุ่งหมายที่จะให้ทำลายตัวกู - ของกู ด้วยกันทั้งนั้น โดยอธิบาย
ที่ต่างกัน; เพราะฉะนั้นในวันนี้ ก็จะได้กล่าวถึง ธรรมส์จะเกี่ยวกับสิ่งที่
เรียกว่าศาสนา นั้นเอง; ไม่ต้องระบุว่าศาสนาไหนก่อนก็ได้; จะมองดูสิ่งที่เรียก
ว่า ศาสนา ในความหมายที่เป็นกลาง ก่อนเป็นข้อแรก.

[จบบททวน, เริ่มการบรรยายครั้งที่ ๔ ต่อไป]

.....

ทุกศาสนามีได้ตั้งขึ้นด้วยเจตนาทุจริต.

ในชั้นแรกอยากจะตั้งสมมติฐานขึ้นมา สำหรับพิจารณากันก่อน ว่าทุก
ศาสนาควรจะต้องมีธรรมส์จะตรงกัน หรือ เป็นที่พึงแก่มนุษย์ ได้ด้วยกันทุก
ศาสนา; ไม่มีศาสนาใดที่ถูกจัดตั้งขึ้นด้วยเจตนาอันทุจริต. และเมื่อเสด็จถึงผลสุดท้ายแล้ว
ก็ตรงกันในข้อที่ว่า มุ่งหมายจะ ให้หมู่ชน หรือสังคมนั้นอยู่เป็นผาสุก; และ
ให้ทุกคนแต่ละ คนแต่ละคน มีความพอใจในชีวิตของตน.

นี่คือข้อที่ควรจะต้องให้ดีๆ ให้เห็นเป็นธรรมส์จะ คือตัวจริง
ของธรรมะ ที่มีอยู่สำหรับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา, หรือเกี่ยวกับอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา.

สำหรับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา นั้น จำกัดความ คือ เป็นระบบที่บัญญัติไว้
เพื่อให้มีการกระทำ, เมื่อกระทำแล้วก็มีผล เกิดขึ้นตามที่ควรจะเป็นประสงค์; ถ้าไม่
สมบูรณ์ คือ ไม่แก้ปัญหาของมนุษย์ได้ ก็ไม่ควรจะเรียกว่าศาสนา; ลัทธิ
ปลุกย่อยที่เป็นมิจฉาทิฐิต่างเหล่านั้น ก็ไม่มีใครยอมรับว่าเป็นศาสนา.

เดี๋ยวนี้ในโลกนี้ ก็ยอมรับศาสนาที่ใหญ่ๆ อยู่เพียงไม่กี่ศาสนา; ถ้าจะเอาศาสนาเหล่านี้เป็นหลักสำหรับพิจารณา ก็คงจะตรงกับเรื่องราวของมนุษย์อันแท้จริงในปัจจุบันนี้มากกว่า.

ขอให้พิจารณาในข้อที่ว่า ไม่มีศาสนาใดที่จะตั้งขึ้นด้วยเจตนาอันทุจริตหรือหลอกลวง; ถ้าตั้งขึ้นด้วยเจตนาอันทุจริตหรือหลอกลวงก็ไม่ใช่ศาสนา.

เราดูให้ดีแล้วก็จะเห็นว่า แม้มิจฉาภิภูฏฐิในบางลัทธิ ก็ไม่ได้มีเจตนาจะหลอกลวง; แต่มันเป็นโดยมีความคิดความเห็นความเชื่ออย่างนั้นเอง, แล้วก็มีเหตุผลเฉพาะหน้าของเขาไม่มากนักน้อย หรือเอาตามสามัญสำนึกก็มี; เอาตามความคิดรวบรัดว่าเราควรจะคิดอย่างนี้แล้วมันก็จะหมดเรื่องกัน, อย่างนี้ก็มิ.

เดี๋ยวนี้เราจะพิจารณากันด้วยเจตนาดี หรือไม่หวังร้ายต่อกัน ก็ควรจะพูดจา กันแต่ในทางที่ทำความเข้าใจกันได้ **แม้กับลัทธิมัจฉาภิภูฏฐิที่ร้ายกาจ**; เพื่อว่าอย่าให้มันเกิดการเบียดเบียนกันขึ้นมาโดยศาสนา หรือโดยใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือ. เท่าที่มนุษย์เบียดเบียนกันด้วยอำนาจความเห็นแก่ตัว ของแต่ละคนแต่ละพวก นั้นมันก็มากอยู่แล้ว ถ้าจะมาเกณฑ์หรือมาจัดให้ศาสนาวิวาทกันอีก มันก็มีความวินาศที่ใหญ่หลวงยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก.

นี่คือข้อที่จะต้องมิเจตนาดี; มองหาแต่ช่องทางที่จะทำความเข้าใจกันได้ โดยเอาข้อพิสูจน์ธรรมทาสามัญ มาเป็น **เครื่องตัดสินว่าผิดหรือถูก**. นั่นก็คือความอยู่เป็นผาสุกของสังคม และความพอใจอันแท้จริงของคนแต่ละคนๆ **ไม่ต้องมีใครเป็นผู้ตัดสิน ว่าใครผิดใครถูก**; และเมื่อเอาภาวะการอันแท้จริงของสังคมเป็นหลัก มันก็ย่อมเป็นการตัดสินอยู่แล้วในตัว.

ฉะนั้น ขอให้ มองไปในข้อเท็จจริง ที่ว่า การปฏิบัติตามลัทธิใด ๆ นั้น จะทำให้เกิดผาสุกแก่สังคมได้อย่างไร, และเกิดความพอใจอันสูงสุดแก่บุคคลแต่ละคนนั้นได้อย่างไร.

ถ้าจะมีใจกว้าง ก็ต้องนึกอย่างที่มีมัวร์ได้กล่าวไว้ว่า มีพระพุทธเจ้ามากมาย หลายพระองค์ หลายสิบหลายร้อยพระองค์ หลายยุคหลายสมัย หลายกัปป์หลายกัลป์, มีความถูกต้องอันยาวนานมาแล้ว; ฉะนั้น ข้อปลีกย่อยที่เป็นความผิดกาะเทศะเล็กน้อย ๆ ไม่ควรจะมึน้ำหนกอะไร.

เรายังอาจจะคิดได้ หรือล้าคิดโดยไม่เป็นบาป ว่าที่กล่าวว่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในยุคกัปป์ก่อน ๆ นั้นมีมากพระองค์; แม้จะสอนตรงกันโดยใจความ. แต่โดยผลความก็คงจะไม่ต้องตรงกันเสมอไป เพราะต่างดิน ต่างยุค ต่างสมัย; มันจะตรงกันแต่โดยการทำลายความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตน คือความเห็นแก่ตน เท่านั้นเอง.

เดี๋ยวนี้ก็ควรจะปล่อยให้ใครก็ตาม หยิบเอาใจความสำคัญ อันนี้ ไปพิจารณา; เมื่อเห็นดีเห็นด้วย แล้ว ก็พยายามหาทาง ที่จะทำลายความเห็นแก่ตัว โดยวิธีการใหม่ๆ แห่งยุคปัจจุบันนี้ก็ได้; เพราะว่าคนแห่งยุคปัจจุบันนี้ ก็จะต้องถือรั้นมากเป็นธรรมดา มีสัญาภินิเวสย์คมันถือมั่นด้วยทิฏฐิมานะของตนอย่างแรงเป็นธรรมดา, เพราะว่ามันมีความเจริญก้าวหน้า.

ฉะนั้นวิธีการก็จะต้องเปลี่ยนไปบ้าง ให้มันเหมาะสมกันกับความเปลี่ยนแปลง อันนี้. แต่แล้วในที่สุด ก็ให้ทำลายความเห็นแก่ตัว ของคนในยุคนี้ ได้ก็พอแล้ว ไม่ต้องการอะไรมากไปกว่านั้น.

เดี๋ยวนี้ โลกมันกำลังจะวินาศ เพราะความเห็นแก่ตัวของแต่ละคน หรือแต่ละฝ่าย ; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังเห็นได้ชัดเจนอยู่ว่า เจตนารมณ์ของศาสนาทุก ศาสนายังใช้ได้ ที่จะมาแก้ปัญหของคน แม้ในยุคปัจจุบันนี้ คือ ทำลายความเห็นแก่ตัว นั่นเอง. แต่แล้วก็เป็นที่น่าสลบใจตรงที่ว่า เกิดความผิดพลาดขึ้นใน วงการของศาสนา นั้นเอง ก็มีการเรียนศาสนาผิดๆ การปฏิบัติศาสนาผิดๆ การ สอนศาสนาผิดๆ จน ไม่เป็นการทำลายความเห็นแก่ตัว.

พวกพุทธบริษัทเราก็อย่าอวดดีไปนักเลย : ที่เรียน ที่สอน ที่ปฏิบัติกันอยู่ ในเวลานี้ มัน ไม่ค่อยจะทำลายความเห็นแก่ตัวเสียแล้ว ; เพราะว่ามันไปเป็นทาส ของกิเลสตัณหา มากเกินไปแล้ว มันก็ไม่ทำลายความเห็นแก่ตัว. ศาสนาอื่น ๆ ก็ตกอยู่ใน ภาวะเดียวกัน เพราะว่าถูกความบีบคั้น ยั่วยวน หลอกลวง ของความเจริญก้าวหน้า แห่งยุคปัจจุบัน ; ศาสนิกแห่งศาสนานั้น ๆ ก็ขบถหรือทรยศต่อศาสนาของตน ๆ แม้เป็น เจ้าหน้าที่ชั้นสูง เช่นเป็นนักบวช บรรพชิต แห่งศาสนานั้น ๆ เป็นต้น.

กิดกุดเถิดว่า ถ้ามันเป็นอย่างนี้แล้ว อะไรจะเป็นที่พึ่งของมนุษย์ในโลก ; ในเมื่อศาสนานี้กลายเป็นหมัน หรือว่ากลายเป็นยาพิษ ในเมื่อสอนกันผิดๆ ถึงกับใช้ ศาสนาเป็นเครื่องมือหาประโยชน์ ให้แก่ตนหรือพวกของตน ซึ่งเรียกว่าเป็นการขบถ ต่อพระศาสดาของตนด้วยกันทุกศาสนา. อย่างนี้เรียกว่า ธรรมสังฆะของศาสนานั้น สูญหายไปหมดแล้ว ; จะต้องคุกกันใหม่ให้ดีๆ เรียกกลับมาให้ได้.

ที่นี่ อยากจะ สรุปความ เกี่ยวกับส่วนนี้ คือส่วนที่ว่า ทุกศาสนามีธรรม-สังฆะตรงกัน ว่าทุกศาสนามุ่งหมายที่จะให้เกิดความผาสุกส่วนมหาชน, ให้เกิด ความพอใจสูงสุดในส่วนเอกชนบ้างเจกชน ; เพราะแต่ละศาสนานั้น มีขึ้นมาเพื่อ

ประโยชน์อย่างเดียว แต่วามันเป็นสายยาวยืดเกินไป. ข้อแรกก็เพื่อความอยู่เป็นปรกติ; อย่าให้ผิดไปจากปรกติของภาวะที่มันว่างจากกิเลส.

ทุกศาสนามีเพื่อมนุษย์เป็นอยู่ในสภาพปรกติ.

ขอให้ท่านทั้งหลาย พิจารณาถึงธรรมส์จะข้อนี้กันเสียก่อน ว่า ปรกติภาวะของธรรมชาตินั้น มันว่างจากกิเลส. ดูปรกติภาวะของต้นไม้ที่มีชีวิตเหมือนกัน มันก็ว่างจากกิเลส, ของสัตว์เดรัจฉาน มันก็ว่างจากกิเลส, ของคนเราก็ว่างจากกิเลส. ต่อเมื่อโอกาสอันใดอันหนึ่งเกิดขึ้น สำหรับการสัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับสัตว์ที่มีการสัมผัสได้; นี่จึงจะเป็นโอกาสของกิเลส, หรือสะสมความเคยชิน.

เมื่อมีการสัมผัสแล้ว ถ้าสติปัญญามันไม่พอ ก็เข้าใจผิดไปตามสัมผัสนั้น ให้เกิดความรัก เกิดความเกลียด ความโกรธ ความกลัว; นี่กิเลสมันเพิ่งจะเกิดขึ้นอย่างนั้น. นี่เรียกว่าสูญเสียความปรกติ.

ที่นี้ ศาสนาก็ต้องการจะให้อยู่ในสภาพปรกติ จึงได้สอนอย่างนั้น สอนอย่างนี้ สอนอย่างโน้น; เพื่อ จับคนไว้ในสภาพที่ปรกติ จนกว่ามันจะเคยชิน เป็นนิสัย คือผิดปรกติอีกไม่ได้ จึงจะเรียกว่าถึงที่สุด หรือที่เราเรียกกันว่าเป็นพระอรหันต์ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ มีธรรมะสมบูรณ์ จนผิดปรกติไม่ได้อีกต่อไป.

นี่จึงตั้งต้นด้วยคำว่า “เพื่อปรกติ”, แล้วก็เพื่อ พอใจ ในการที่ได้เป็นอย่างนั้น. มองเห็นแล้วก็พอใจเป็นฉันทะ, ว่านี่เป็นสิ่งที่มีความที่สุด; เมื่อได้มันก็ภูมิใจ มีความภูมิใจ ในการที่มีสิ่งนี้ แล้วก็มีความหยุด มี ความเห็น มี ความว่าง อยู่เป็นปรกติ.

ถ้ายังไม่อิม มันหยุดไม่ได้; แต่ถ้าอิมด้วยการกินเหยื่อ มันอิมไม่ได้; ต้องอิมด้วยการทำลายต้นเหตุ คือการอยากที่จะกินเหยื่อนั้นเสีย จึงจะเรียกว่า **อิม** ในความหมายทางธรรมะหรือทางศาสนา.

ที่นี้พออิมมันก็หยุดชวนชวย จึงไม่มีอาการวิ่งไปวิ่งมา หานนั่นหานี่; ก็เรียกว่าหยุด. ต้อง หยุด เท่านั้นแหละมันจึงจะเย็น; ถ้ายังวิ่งว่อนอยู่มันก็ร้อน.

คำว่า “เย็น” นี้ก็เหมือนกัน ตามความหมายทางศาสนา คือไม่มีความร้อนที่มาจากกิเลส มี ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น; เมื่อเย็นแล้วก็อยู่โดยการหมดปัญหา ไม่มีปัญหาอะไรอีก.

เมื่อไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุทำให้ร้อน แล้วก็หมดปัญหา ไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุให้ยึดถือสิ่งใด ๆ โดยความเป็นตัวกู - ของกู จึงได้เย็น, และมีลักษณะที่ถาวรตลอดกาลอย่างหนึ่ง ก็คือว่าง; ว่างโดยไม่มีตัวเรา คือไม่มี ความสำคัญมั่นหมายว่าตัวกู, ว่างไม่มีอะไรเป็นของเรา มันไม่มี ความสำคัญมั่นหมายอะไรว่าเป็นของเรา.

อีกทางหนึ่งก็ ไม่มีตัวเขา ไม่มีของเขา ไม่มีทั้งตัวกู - ของกู ไม่มีทั้งตัวกูหรือของกู หรือของใครที่ไหน; อย่างนี้เรียกว่าว่าง ตามความหมายทางศาสนา; ไม่ใช่ความไม่มีอะไรเลย ซึ่งเป็นภาษาพุทธธรรมดา ของคนที่มองเห็นแต่ตามธรรมดา, พอได้ยินว่าว่าง เขาก็มักจะคิดว่าไม่มีอะไรเลย.

เดี๋ยวนี้คำว่า ว่าง ในที่นี้ มันก็มีได้ทุกอย่าง ตามที่มันมีอยู่แต่เดิม แต่ไม่มี ความหมายสำหรับที่จะเป็นตัวกู - ของกู หรือเป็นตัวกูหรือเป็นของกู เรียกว่ามันว่างยิ่งกว่าไม่มีอะไรเสียอีก ทั้งที่มันมีอะไรมาอยู่อย่างเต็มที่; แล้วมันกระทบกระทั่งกันไม่ได้.

คนในโลกนี้เวลานี้ แม้ในประเทศไทยเราเอง มันก็มีตัวกู - ของกู ตัวกู - ของกู จัดหนักขึ้น ๆ ๆ; เพราะมนุษย์มีการสอนกันแต่ในทางที่จะเพิ่มพูนความรู้สึกประเภทนี้ คือเป็นตัวกู - ของกู ส่วนบุคคล, แล้วยังเป็นของพวกกู เป็นชาตินิยม เป็นอะไรขึ้นมาอีก, เป็นพวกกูหรือเป็นของพวกกู ทั้งโลกเป็นกันอย่างนี้. นี่มันไม่มีอะไรที่เป็นจุดมุ่งหมายของศาสนาเหลืออยู่เลย *ในโลกนี้: ไม่มีปรกติภาวะ ไม่มีพอใจ ไม่มีอิมใจ ไม่มีหยุด ไม่มีเย็น ไม่มีว่าง.*

ขอให้ไปคิดดูให้ดีๆ ถ้อยคำที่อาตมานำมาให้เป็นตัวอย่างนี้ มันก็ ๔-๕ คำเท่านั้นเอง: *ปรกติ* อย่างหนึ่ง แล้วยัง *พอใจ* อย่างหนึ่ง แล้วยัง *อิม* อย่างหนึ่ง; แล้วยัง *หยุด* แล้วยัง *เย็น* แล้วยัง *ว่าง*; ๖ คำเท่านั้นเอง. มัน *ปรกติ* กันก่อน แล้วยัง *พอใจ* ในภาวะอย่างนั้น แล้วยัง *อิม* อยู่ด้วยเหตุอันนั้น แล้วยัง *หยุด* กระจายทุกอย่าง. ไม่มีกิเลสก็ *เย็น*. ไม่มีเรื่องร้อนเป็นตัวกู - ของกู ตัวกู - ของกู หรืออะไรก็ตาม ภาวะอย่างนี้เรียกว่า *ว่าง*. *ทุกศาสนาต้องการอย่างนี้ และพูดไว้อย่างนี้ แต่ในสำนวนที่ต่างกัน!*

เมื่อเราเอาความว่างไว้ที่นิพพาน ไม่มีตัวกู - ของกู; บางลัทธิก็เอาไปไว้ที่พระเจ้า. เมื่อเข้าไปอยู่กับพระเจ้าโดยความเป็นอันเดียวกันแล้ว ก็หมดตัวกู หมดของกู, ตัวกู - ของกู ก็หมดไปหมด; มันก็เป็นความว่าง อยู่ที่สิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า. แล้วคนมันก็โง่มาทะเลาะกันในข้อที่ว่า "แกมีพระเจ้า ฉันไม่มีพระเจ้า" เลยต่างกันอย่างตรงกันข้าม; เพราะฉะนั้นจึงเป็นข้าศึกศัตรูต่อกันและกัน. ส่วนนี้เป็นความโง่ของคนชั้นหลัง ที่เข้าใจศาสนาของตนก็ยังผิด; แล้วจะไปเข้าใจศาสนาของผู้อื่นให้ถูกต้องได้อย่างไร.

ธรรมสังฆกิจแห่งศาสนา เพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว.

ท่านทั้งหลายควรจะมีมองเห็นอย่างที่เราจะมาขอร้อง : ให้พยายามเข้าถึงธรรมสังฆกิจเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนาให้จงได้; เพื่ออย่าให้อุปัทวะ หรือภาวะแห่งอุปัทวะ คือความอุปัทวะนั้น เกิดขึ้นในหมู่มนุษยโลกเลย; อุปัทวะ นี้ ภาษาไทยเขาเรียกว่า *อุปัทว*.

เดี๋ยวนี้ เรากำลังมีแต่อุปัทวะเต็มไปหมด ทั้งที่เราที่เกลียดคำว่าอุปัทวอย่างยิ่ง; มันจะนำสงสารสักเท่าไร เรากำลังเกลียดสิ่งที่เรามีอยู่เป็นเนื้อเป็นตัวทั่วไปหมด **โดยไม่รู้ลึกตัว** เพราะไม่เข้าถึงธรรมสังฆกิจของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา นั้นเอง.

ขอให้จับใจความให้ได้ว่า แม้ในศาสนาที่มีพระเจ้า ก็มีธรรมสังฆกิจอย่างนี้, แม้ในศาสนาที่ไม่มีคำว่าพระเจ้า ก็มีธรรมสังฆกิจอย่างนี้ คือ ให้ออกจากความเห็นแก่ตัว; จะเรียกความว่างหรือภาวะนั้น ว่าอย่างไรก็สุดแท้ แต่เดี๋ยวนี้ต้องการแต่เพียงความไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งเป็น เหตุให้ **ไม่เกิด ความโลภ ความโกรธ ความหลง.**

ที่นี้ ไปพูดถึง **สัตว์เดรัจฉาน**; อาตมาก็ต้องเป็นคนโง่ คนบ้า อะไรไปอย่างหนึ่ง หรือฝ่ายหนึ่งแน่นอน เพราะมีความเห็น มีความรู้สึก ว่า สัตว์เดรัจฉานนั้นมันมีความเห็นแก่ตัว หรือตัวกู - ของกู นั้นน้อยกว่าคนมาก หรือว่าแทบจะไม่มี. นี่จะเป็นการค่าคนมากเกินไปก็ได้; เขาก็โกรธ, เพราะว่า เขามองกันด้วยทิวฐิวิญญูความคิดเห็นของเขา ตามที่เขาศึกษามา เขาก็เห็นว่าสัตว์นั้นก็มีเลสมากกว่าคน.

แต่เอาตามว่า *คนมีกิเลสมากกว่าสัตว์* มากทั้งโดยปริมาณ และมากทั้งโดยลักษณะ โดยคุณภาพ โดยอะไรต่างๆ มันมากไปหมด เพราะมันมีความคิดเจริญ.

เดี๋ยวนี้ *คนมีความเห็นแก่ตัว* อย่างบรรยายกันไม่ไหวนะ ; แต่สัตว์เดรัจฉานนี้มีความเห็นแก่ตัวเล็กน้อย หรือบางทีก็ไม่ค่อยจะปรากฏ แถมให้อภัยกันได้ง่าย อย่างที่คนเขาไม่ให้อภัยกัน. ถึงแม้ในพวกคนนี่แหละ ไปดูให้ถี่เถอะ ; จะเห็นลูกเด็ก ๆ นะมีความเห็นแก่ตัวน้อย, ลูกเด็ก ๆ ให้อภัยกันง่าย. มันชวนหน้ากันร้องไห้เองไปหมด เขียวก็หัวเราะกันได้ กอดคอกันได้. ส่วนคนผู้ใหญ่^{นี้}ผูกพยาบาทกัน จนแก่หัวหงอกก็ยังให้อภัยกันไม่ได้ก็มี, มีความอาฆาต มีความพยาบาท ด้วยความเห็นแก่ตัว. อย่างนี้^{นี้}แล้วจะเรียกว่า ใครมีมากกว่ากัน ระหว่างลูกเด็ก ๆ กับคนผู้ใหญ่, หรือว่าระหว่างมนุษย์กับสัตว์ไปเลย.

ที่พูดนี้ก็ไม่ใช่เพื่อจะกระทบกระเทียบ ประชดประชัน ; แต่ ขอให้ดูข้อเท็จจริง ว่า ภาวะปรกติของธรรมชาติ^{นี้} ต้องการให้คนอยู่ด้วยความไม่มีความเห็นแก่ตัว คือไม่มีความรู้สึกประเภท ตัวกู - ของกู ที่มันหมาย, และตัวสู - ของสูที่มันหมาย, แล้วไม่มีความกระทบกระทั่งกัน.

ท่านทั้งหลายลองคิดดูว่า *ถ้าต้นไม้ทุกต้นนี้มันเดินได้ แล้วมันจะทะเลาะกันไหม ?* มันจะพาดพันกันด้วยกิ่งใบอะไร อย่างที่มนุษย์ทำแก่มนุษย์ใหม่ ถ้าต้นไม้มันเดินได้ ? ดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ แม้ว่าถ้ามันจะเดินได้ ; ต้นไม้ไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทพาดพันกัน. นี่ธรรมชาติมุ่งหมายอย่าง^{นี้}.

ที่^{นี้} *สัตว์เดรัจฉาน* : วัว ควาย สุนัข ไก่ สุกร อะไรก็ตาม มันมีโอกาสน้อยมาก ที่จะกระทบกระทั่งกัน, แล้ว *กระทบกระทั่งกันเล็กน้อย ๆ* วัวหนึ่ง

เสียดใจเดียวก็หันไป หรือหลบหน้าไปนึกเดียวก็หันไป; แล้วต่อมาก็ลืมแล้ว ที่จะ
โกรธแค้น อาฆาต พยาบาท.

แต่มนุษย์ที่มีความอาฆาตพยาบาท เป็นวัน เป็นเดือน เป็นปี หรือ
ตลอดชีวิตไปเลย; ความเห็นแก่ตัวของมนุษย์มากถึงอย่างนี้ ฉะนั้น จึงจำเป็นที่ต้องมี
ระบบที่เรียกว่าศาสนานี้ให้พอกัน สำหรับมนุษย์ที่มีบาปหนา.

มนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าไปแต่ในทางส่งเสริมกิเลส จนมีกิเลสมากอย่างนี้
นี้เรียกว่า **บาปมีหนา** ก็ต้องมีสิ่งที่แก้ไขอันนี้ให้พอกัน จึงต้องมีระบบศาสนาขึ้น
สำหรับมนุษย์ ซึ่งดูจะไม่จำเป็นสำหรับสัตว์ หรือต้นไม้เลย.

ที่นี้ **มนุษย์จะต้องมีธรรมสังข** ของจริงที่แท้จริงและเจียบขาด เป็น
ของเฉพาะตน เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา; และเหมือนกันสำหรับทุกคน ไม่ว่าเขาจะ
อยู่ที่ไหน ถือศาสนาอะไร ถ้าเขามีศาสนาแท้จริงแล้ว จะต้อง **เลิกละบาปส่วนหนา**
ทั้งนั้น; แม้ว่าจะมีการประพฤติกฎปฏิบัติต่างกัน มันก็มุ่งหมายที่จะทำลายความ
เห็นแก่ตัว ทั้งนั้น.

เราจะถือว่าพวกที่สอนบุญชัญ ผ่าสัตว์บุญชัญ ผ่าคนบุญชัญ ในครั้งแรก
ที่เดิวนั้นมันก็เพราะมุ่งจะทำลายความเห็นแก่ตัว หรือทำลายความรัก ความหวงแหน
สิ่งเหล่านั้น จึงเกิดมีลัทธิประเพณีหรืออะไรก็ตาม บอกว่าเอาไปสละ เอาไปบูชา; คน
ก็ยังไม่ยอมทำ ฉะนั้น ต้องหลอกว่าเอาไปบูชาบุญ ชนิตที่ผลเหล่านั้นจะกลับมาหาตัว.

บูชาพระเจ้า พระเจ้าจะโปรตอย่างนี้; ความมุ่งหมายจริงๆ นั้นก็อยู่ที่
ที่จะให้ทำลายความรัก ความหวงแหน ความเห็นแก่ตัว หรือของตัว. แต่มันก่อน
ข้างจะหยาบหรือทำเกินไป ที่ต้องหลอกลวงกันมากถึงขนาดนั้น.

แม้กระนั้น ศาสนาอย่างนี้ มันก็ยังอยู่ได้แม้กระทั่งเดี๋ยวนี้ คือฆ่าสัตว์บูชา
เพื่อให้คนนั้นได้รับบุญกุศล. ที่แท้ก็คือให้ทำลายความเห็นแก่ตัว ไปตามประสาคนโง่
มันก็เป็นวิธีที่เหมาะสมแล้วสำหรับคนโง่; แล้วก็ดีกว่าที่จะไม่มีวิธีอะไรเอาเสียเลย.

ทีนี้ เราไม่ต้องทำบูชาอย่างนั้น เราไม่จำเป็นจะต้องทำอย่างนั้น เราไม่
ต้องพูดถึงก็ได้; เรามีวิธีอย่างนี้ ที่ดีที่สุดต้องเต็มที่อยู่แล้ว แต่เราก็ยังไม่ทำ.
เราก็ยังปล่อยให้โอกาสแห่งความเห็นแก่ตัว ในรูปใหม่ๆ ในรูปแบบๆ เกิดขึ้นมา
จนกระทั่งต้องแก้กันด้วยวิธีมูหะลุตุกัน ฆ่าฟันกัน ทำสงครามแก้กัน จนกว่าจะสำนักบาป
จะยอมละความเห็นแก่ตัว คือยอมแพ้พระเจ้า.

.....

ธรรมส์จะทุกศาสนามีเจตนารมณ์เดียวกัน.

เอาละ เป็นอันว่า สิ่งที่เรียกว่าหัวใจ หรือ เจตนารมณ์ หรือ ธรรมส์จะ
ก็ตาม ของทุกศาสนา นั้น จะตรงเป็นอันเดียวกันหมด; อย่าได้รังเกียจศาสนา
ใดเลย โดยส่วนเจตนารมณ์.

ที่^{นี้} ที่แตกต่างกันบ้าง ภายนอกนั้น มันก็เป็นความจำเป็น. ท่านทั้งหลายคงจะฟังความหมายของคำว่า “จำเป็น ๆ”, ^{นี้}ได้; ฟังออกคือฟังได้หรือฟังถูก.

ขอให้คำนวณดูว่า มนุษย์^{นี้}ได้มีมาสักแสนปี หรือสักสองแสนปีก็ได้ ตามที่พวกนักศึกษานักวิทยาศาสตร์ทางฝ่ายนี้เขาคำนวณกัน. อย่าไปพูดถึงยุคอื่น ศาสนาอื่นเลย; เอาแต่ยุคนี้ศาสนา^{นี้}แหละ มนุษย์กว่าจะมี เป็นมนุษย์^{นี้}ขึ้นมาดังแสน ๆ ปี มันต่างกันมาก; ฉะนั้นจะให้ทำอะไรเหมือน ๆ กัน^{นี้} มันทำไม่ได้; ความคิดความนึก ความอะไรมันเปลี่ยนหมด.

^{นี้}เรียกว่า กาลสมัยของมนุษย์มันต่างกัน; ฉะนั้น ระเบียบวิธีที่จะแก้ปัญญา หรือแก้โรคจิตใจของมนุษย์ มันก็ต่างกัน. แม้ว่าในสมัยเดียวกัน มันก็ยังต่างกัน; เมื่อต่างกันแล้ว ก็ย่อมมีอะไรแปลกกัน : มีความเคยชินต่างกัน มีนิสัยใจคอต่างกัน มันก็ต้องมีบทบาทปฏิบัติที่ต่างกัน ตามความเหมาะสม.

บางแห่ง หรือบางถิ่น ไม่จำเป็นจะต้องสอนการให้ทาน ก็มี เพราะเขาให้กันเสียจนเพื่อแล้ว ก็ไปสอนอย่างอื่นช้; แต่ในบางถิ่นหรือบางแห่ง^{นี้} มันขาดแคลนอย่างยิ่ง คนช้เหนียว ช้ตืด ช้ตั้งอย่างยิ่ง ก็ต้องสอนเรื่องการให้ทานเป็นเบื้องต้น^{นี้}. ^{นี้}เรียกว่าสมัยเดียวกันต่างถิ่นกัน ก็ยังต้องสอนต่างกัน.

ที่^{นี้} ต่อมามันมีสถานการณ์ในหมู่มนุษย์ที่ก้าวหน้า^{นี้}ต่างกัน, สถานการณ์ทางการเมือง ทางอะไรต่าง ๆ ก็ต่างกัน, ระบบศาสนาที่ศาสนาคณะหนึ่ง ๆ จะบัญญัติขึ้น ก็ต้องต่างกันอีกแหละ ก็ต้องเรียกว่าปรับปรุงกันเรื่อยไป; ยิ่งสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติต่างกัน ต้วยแล้ว ก็ยังต้องมีอะไรต่างกัน.

เช่นธรรมชาติมันร้ายชากแคลนมาก ศาสนาในดินนั้นก็ต้งเน้นในเรื่องการช่วยเหลือกันมาก ; เพราะถ้าไม่ช่วยเหลือกันแล้วมันอยู่ไม่ได้จริง ๆ. เพราะฉะนั้นการช่วยเหลือกันมันก็เป็นยอกบุญยอกกุศล เพื่อแก้ปัญหาค่วนเฉพาะหน้ากันก่อน, ให้มหาชนอยู่กันเป็นผาสก แล้วก็ค่อยคิดถึงส่วนบุคคล ที่จะพอใจ.

ขอให้อยอมรับว่า เราจะไม่เกียงงอน เกียงจันท์ รังเกียงอะไรกัน ในข้อที่ศาสนามีบทบัญญัติบางประการนั้นต่างกัน ; แต่คุโดยใจความแล้วมันก็เหมือนกันนั่นเอง.

ในตอนนั้นก็เพื่อจะชี้ชัดเดียวแหละว่า ทุกศาสนานันมีธรรมส์จจะที่เป็นหัวใจตรงกัน เป็นที่ฟังแก่มนุษย์ได้ด้วยกันทุกศาสนา ตามลำดับไหล่; ลำดับไหล่คือมันสูงต่ำกว่ากัน แต่เป็นทางเดียวกัน. ไม่มีศาสนาใดตั้งขึ้นด้วยเจตนาอันทุจริต; เราอย่าไปคุดูเขาเลย ต่างมุ่งหมายให้ดังคมเป็นผาสก ให้บุคคลคนหนึ่ง ๆ พอใจสุดที่จะพอใจได้อย่างไร.

....

เจตนารมณตรงกันทุกศาสนา มาตังแต่ต้น.

ที่นี้ ก็จะคุเหลี่ยมคุของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ที่เรายอมรับแล้ว ว่าเหมือนกันทุกศาสนา; แม้ในศาสนาที่เราพอใจรับเอาไว้เป็นของตน เช่นพุทธบริษัทมีพุทธศาสนาอย่างนี้ คำว่าศาสนาก็ยังมีเหลี่ยมคุหลายเหลี่ยม; ฉะนั้น ธรรมส์จจก็เกิดแตกแขนงขึ้นเป็นหลายเหลี่ยม หลายเหลี่ยมคุเช่นเดียวกัน.

สำหรับศาสนานั้น ถ้าอยู่ในเหลี่ยมที่ต่ำต้อย ก็ต้องดูกันในส่วนที่เป็น จุดตั้งต้น คือยังไม่เกี่ยวกับกับสติปัญญา. นี้เราจะแบ่งระดับชั้นของศาสนาออกเป็น ๒ ชั้น : ในชั้นต้น ๆ เกี่ยวกับศรัทธาและความเชื่อ, แล้วต่อมามันเป็น ระดับสูงที่เกี่ยวกับ ปัญญา; ฉะนั้น ถ้าเกี่ยวกับระดับต้น ๆ ก็ต้องพูดถึงความเชื่อ ซึ่งจะมีในสิ่งที่คนถือเอาเป็นที่พึ่ง หรือเป็นที่ระลึก.

ถ้าจะย้อนไปสักหมื่น ๆ ปีมาแล้ว เราก็ถือว่ามนุษย์นั้นยังไม่มีสติปัญญา แต่เขาก็มีศาสนา พอที่จะทำให้จิตใจของเขาหายกลัวได้ อยู่เป็นสุขได้ ก็ต้องเรียกว่าศาสนา นั่นเอง; ฉะนั้น จึง เป็นศาสนาในระดับศรัทธา *เชื่อกันตามที่ได้ออกกล่าวสืบ ๆ กันมา* ว่า ทำอย่างไรแล้วจะมีผลดีหรือสบายใจ.

คนส่วนมากที่โง่เขลา ก็ยอมฟังคนบางคนที่ฉลาด ที่เขาสามารถจะพูดให้คนเชื่อ; จึงมีคนที่เป็นหัวหน้าหมู่ หรือเป็นศาสดาในระดับนั้นในยุคนั้น ก็ได้พูดไว้อย่างนั้น ๆ ว่าเราจะต้องเชื่ออย่างนั้น , แล้วเราจะต้องปฏิบัติอย่างนั้น นับตั้งแต่สมัยแรก ๆ เพิ่งจะหายจากความเป็นคนป่ามา.

แม้ในสมัยที่เป็นคนป่าอยู่แท้ ๆ ก็ยังมีระบบที่จะเชื่อแล้วจะทำให้สบายใจ, *ระบบโบราณ* ที่เขาเรียกกันว่า “ตามู” นั้น มีมาก มายหลายประการ เป็นระบบซึ่ง ต่อมาก็อยู่ในรูปของไสยศาสตร์; แต่ก็ได้เป็นที่พึ่งอย่างยิ่งอย่างสมบูรณ์ แก่คนในยุคนั้น จนกว่าจะลึกลับตามากกว่านั้น รู้จักเชื่ออะไรให้มันดีขึ้น.

มนุษย์ต้องการสิ่งที่เป็นที่พึ่ง และที่ระลึก.

ที่นี่ เราดูว่า *ความรู้สึกมันต้องการจะเช้ออะไร* ? ควรจะแบ่งแยกออกเป็น ๒ อย่าง คือว่า ที่พึ่งอย่างหนึ่ง, ที่ระลึกถึงอย่างหนึ่ง.

ที่พึ่ง ก็คือจะช่วยกันโดยตรง นั้นแหละ, ที่ระลึกถึง ก็คือ จะได้ระลึกถึง แล้วก็หายกลัว หรือหมดปัญหา. แม้ในพุทธบริษัทเรา ก็มีคำ ๒ คำนี้ใช้ว่าเป็นที่พึ่งเป็นที่ระลึก; แต่มีความหมายสูงกว่า มีการกระทำสูงกว่าที่พึ่งหรือที่ระลึกในยุคนั้น, ในระดับที่ยังไม่มีวิเววของพระพุทธศาสนา.

ทั้งนี้ ก็เพราะว่า คนมีจิตคิดนึกได้ รู้สึกคิดนึกมาจนชิน จนเป็นระบบต่าง ๆ เป็นรูปเป็นร่าง ก็กลายเป็นสิ่งที่คิดโดยไม่ต้องคิด คือว่ารู้ตัวเอง. สิ่งทีเรียกว่า *สัญชาตญาณ* ทั้งหลาย เช่นความรู้จักกลัวนี้ เราไม่ต้องคิดว่า นี่น่ากลัวแล้วจึงจะกลัว; พออะไรที่น่ากลัวมา ก็กลัวได้เลยโดยไม่ต้องคิดว่่าที่น่ากลัว, ที่นี้พอจะวิ่งหนี ก็วิ่งหนีไปเลย, ไม่ต้องคิดว่าจะต้องวิ่งหนี.

นี้หมายความว่าเคยคิดมาจนชิน จนเป็นระบบความคิดระบบหนึ่งเกิดได้เอง แล้วก็ปัญญาให้ร่างกายทำไป เคลื่อนไหวไปได้เอง; นี้เรียกว่า *สัญชาตญาณ*— ความรู้ที่เกิดขึ้นได้เอง, และถือว่าเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดไปได้ อย่างกรรมพันธุ์.

นี่มันกลัว แล้วจึงรู้สึกว่่าต้องการที่พึ่ง, แล้วก็วิ่งไปหาที่พึ่งได้เอง. เราจะเห็นว่าสัตว์ตัวเล็ก ๆ มันจะคอยหลบหนี; เมื่อเราจะขว้างจะปา มันก็จะหลบไปอยู่อีกทางหนึ่ง หรือว่าหนีลงรูไปเลย; หนีไปทางไหนก็ได้ ที่มันเชื่อว่า

สิ่งนั้นจะเป็นที่พึงได้. นี้สัญญาญาณเป็นไปไต่เอง เรื่อยมาจนกว่าจะเป็นญาณที่เป็น
ภาวญาณ, ก็อภิมนุษย์ได้พัฒนามันให้ตื้นจนเป็นความรู้ชั้นดี ในการหลบหนีภัย.

ระบบพึงผู้อื่น และ พึ่งตนเอง.

ระบบที่พึ่งนี้ก็มีอย่างน้อยก็เป็น ๒ ชนิด: คือ พึ่งผู้อื่น หรือสิ่งอื่นก่อน,
แล้วจึงมาถึง พึ่งตัว.

พึ่งสิ่งอื่น นี้ คงทำเป็นกันมาตั้งแต่ก่อนเป็นมนุษย์ เช่นจะพึ่งการหลบหลีก
อยู่ข้างต้นไม้ หรือจะวิ่งลงรู หรืออะไรนี้ ก็เป็นที่พึ่ง โดยสิ่งอื่น. ที่นี้ ต่อมาก็
โดยผู้อื่น เช่น พ่อ แม่; แม้แต่สัตว์เศรษฐกิจ มันก็มีพ่อแม่ที่คุ้มครอง.

เพราะฉะนั้นจึงรู้จักพึ่งสิ่งอื่น หรือ ผู้อื่น ก่อน; ดังนั้นอย่าได้ไปโทษ
มันเลย อย่าได้ไปประณาม ว่ามันเป็นระดับที่โง่เขลาเท่าๆอะไรเลย มันต้องเป็นอย่าง
นั้น มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้, มันต้องพึ่งผู้อื่นมาก่อน แล้วก็ยังเหลืออยู่จนกระทั่งทุก
วันนี้แหละให้ดี.

แม้เราจะ พึ่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้ก็ต้องถือว่าพึ่งสิ่งอื่นหรือพึ่ง
ผู้อื่นอยู่; แล้วคนเดี๋ยวนี้ก็ยังยึดมั่นในข้อนี้ น้อยคนที่จะคิดว่าพึ่งตัวเอง ฉะนั้น จึงพึ่ง
บุคคลอื่นหรือสิ่งอื่น.

ที่นี้ เมื่อต่อมามีความนึกคิดมากขึ้น ก็เกิดบุคคลศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่พึ่งได้;
นี่ย่าไปโทษเขาเลย. ครั้นมีอย่างนั้น ก็มีวัตถุศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาด้วย, คือ มีวัตถุที่แทน

บุคคลศักดิ์สิทธิ์ ชนมาทวาย. พระเครื่องที่เขवनคอนัน ก็เป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่แทนบุคคลศักดิ์สิทธิ์ คือพระพุทธรูปเจ้าไชโยใหม่ ? เคียวนี้ก็ยังมึระบบเช่นนี้ ซึ่งก็ไ้มีมาแล้ว แต่ครั้งกระโน้น ไม่รู้ก็หมีนปีมาแล้ว, แล้วยังมีสถาบันผีสางเทวดาอะไรนี้ เกิดขึ้นมากึ ที่เขาประคิษฐ์ขึ้นมาให้มันเป็นเครื่องอุ้ใจไ้ได้ แล้วก็พอแล้ว สำหรับสมันนั้น ๆ. นี้เรียกว่าฟ้งผู่อื่นล้าวน ๆ.

ทีนี้ ยังมี การฟ้งผู่อื่น ที่อยู่ในรูปของการฟ้งตัวเอง แต่ว่ไม่รู้สึกั้ว; ที่จริงเขากัฟ้งตนเอง แต่อยู่ในรูปของการฟ้งผู่อื่น โดยไม่รู้สึกั้ว. เพราะว่าการที่เขาจะไปฟ้งผู่อื่นนั้น เขาต้องทำอะไรอย่างไ้อย่างหนึ่งก่อน ส่วนนั้นมันเป็นการฟ้งตัวเอง. แต่ความรู้สึกัมันล้งไปถึผู่อื่น หรือว่ถึอื่นเสมอ; เราต้องทำเอง เราต้องอุ้ตนเอง จึงจะไ้ให้เขาช่วย. นี้เป็นการฟ้งผู่อื่นที่เป็นโดยอุ้ม ที่แท้มันก็คือฟ้งตัวเองโดยไม่รู้สึกั้ว.

ทีนี้ มาถึยุคที่ว่ ฟ้งตนเอง ก็อย่าเข้าใจว่ ครงกระโน้นมันไม่มี. ทุกคนที่มีทำสำหรับวึงหนี มันก็ฟ้งเท่าที่สำหรับวึงหนี; ก็เรียกว่าอยู่ในสภาพที่ว่ มันฟ้งตัวเอง จนกระทั่งถึถึว่ เราต้องทำเองพระเจ้าจึงจะช่วยเรา. พุทธศาสนาก็มีให้ แม้ในระบบนี้ ว่ฟ้งตัวเอง: ตนเองเป็นที่ฟ้งแก่ตนเอง คนอื่นเป็นที่ฟ้งให้ไ้ไม่ได้.

การ ฟ้งผู่อื่นที่อยู่ในรูปของการกระทำด้วยตนเอง; อย่างนี้จะเรียกว่าอะไร มันกำกวมกัมันอยู่ ? ก็เรียกว่าฟ้งตนเองโดยอุ้มกัแล้วกััน. อย่างว่เราฟ้งพระรัตนตรัยอย่างนี้ ฟ้งผู่อื่นหรือฟ้งตัวเอง ? ไปคิคดูให้ถึ.

ทำไ้ไม่ต้องพูดว่ฟ้งพระรัตนตรัย ? มันก็สำหรับ คนโง่ ที่ยังไม่รู้จักทำพระรัตนตรัยให้เป็นตัวเอง. ต่อกมากัณฉลาดพอ ทำพระรัตนตรัยนั้นให้เป็นตัวเอง

มันจึง กลายเป็นการฟังตัวเอง; ก็ตั้งต้นทำด้วยตนเอง จนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เกิดเป็นที่ฟังขึ้นมา. อย่างนี้จะเรียกว่าฟังตัวเอง หรือฟังผู้อื่น? ก็ลองไปคิดดูเถิด.

ฉะนั้นหลักพระพุทธศาสนาในข้อนี้ ก็ยังเข้าใจกันไม่ถูกและกำกวม ว่า ฟังตัวเองหรือฟังผู้อื่นกันแน่; ร้องตะโกนกันว่าฟังพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อะไรนี้ มากกว่าที่จะร้องตะโกนกันว่าฟังตัวเอง.

ระบบศาสนามีความกำกวมกันอยู่ที่ตรงนี้ สำหรับสิ่งที่เรียกว่า ฟัง; ฉะนั้น การที่จะแยกออกจากกันให้เด็ดขาดนั้น มันก็อยู่ที่ระดับชั้นของบุคคล นั้น ๆ ว่าอยู่ในระดับไหน. ถ้าอยู่ในระดับที่ยังมงายอยู่ ก็ต้องเอาตามสัญชาตญาณ หลายหมื่นหลายแสนปีมาแล้ว. มันฟังผู้อื่น จนกว่าจะมองเห็นลึกเข้าไปในตนว่า เอ้า, มันเป็นการฟังตัวเองต่างหาก.

เพราะฉะนั้น ถ้ามี ศาสนาไหนเขาสอนฟังผู้อื่น ก็อย่าไปหัวเราะเยาะ เขาเลย, อย่าไปคัดค้านเลย; หรือว่าระบบศาสนาไหนเขาสอนว่าฟังตัวเอง เราก็อย่าไปแย้งเลย ว่าเอาของฉันไป อย่างนี้,

นี่คือ ธรรมสังฆะ ตัวจริงแห่งธรรมะ ที่ควรจะเข้าใจหรือเข้าใจถึง ที่เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา; ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของการถือที่ฟัง.

ระบบที่ระลึก เพื่อจิตเบิกบาน หายกลัว.

ที่นี้ ก็มาถึง ที่ระลึก. เราอยากจะแยกกันว่า ที่/ะ แปลว่า ที่ฟัง, สรณะ แปลว่า ที่ระลึก. สรณาคมนั้นคือการถึงซึ่งที่ระลึก.

ที่ระลึกกัน ที่จริงก็เป็นที่พึงอันหนึ่ง เพราะว่าถ้าระลึกถึงสิ่งนั้นแล้วมันหายกลัว, หมกบ่ปัญหาเรื่องความกลัว; แต่มันก็เป็นสิ่งที่แยกกันอยู่. หมายความว่าเราจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเราจะ *ต้องระลึกถึงอยู่อย่างถูกต้องเสมอไป* เช่น *ระลึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์* นี้ ระลึกอยู่อย่างถูกต้องเสมอไป, และให้ถูกต้อง ยิ่งขึ้นถ้ามันยังไม่สูงสุด.

การระลึกกันก็เป็นเรื่องสัญชาตญาณเหมือนกัน : ลูกสัตว์เล็ก ๆ ถ้าเราอ่านหัวใจมันออก พอมีอันตรายเกิดขึ้น มันต้องระลึกนึกถึงพ่อแม่ของมันเหมือนกัน มันจึงวิ่งไปหาพ่อแม่. นี่ก็คือการระลึกถึงสิ่งที่เชื่อว่าจะช่วยคุ้มครองเราได้; มันเป็นสัญชาตญาณ หรืออย่างน้อยก็เป็นสามัญสำนึก ซึ่งที่แท้ก็คือสัญชาตญาณ.

ที่เรานึกเองได้โดยสามัญสำนึกนี้ มัน *เป็นสัญชาตญาณ* เป็นส่วนใหญ่; *สัตว์จะต้องระลึกถึงสิ่งที่เชื่อว่าจะคุ้มครองเราได้.* เดี๋ยวนี้เราเพิ่งมาถูกสอนให้ระลึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; ก่อนหน้านั้นก็เคยระลึกถึงอะไรกัน ก็ไปสืบสวนดูเอา ก็แล้วกัน.

วัตถุที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ก็เพราะเราเชื่อว่าจะคุ้มครองเราได้, บุคคลที่ศักดิ์สิทธิ์ ก็เพราะเชื่อว่าจะคุ้มครองเราได้; แม้แต่วัตถุแทนบุคคลที่ศักดิ์สิทธิ์ ก็เพราะเชื่อว่าจะคุ้มครองเราได้. เอาเหรียญหลวงพ่อนั้นหลวงพ่อนั้นมาแขวนไว้ที่คอ วัตถุนั้นก็เป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ แทนบุคคลศักดิ์สิทธิ์คนใดคนหนึ่ง เพื่อเตือนให้เราระลึกถึงคนนั้น แล้วสิ่งนั้นก็คุ้มครองเราได้ อย่างน้อยก็พอให้หายกลัวผี เพื่อหายห่วง หายวิตกกังวลอะไรบางอย่างได้.

แต่ถ้าเราทำให้ดีกว่านั้น การระลึกนั้นยังมีดีกว่านั้น; **ระลึกถึงธรรมะ** ที่ขจัดกิเลส ขจัดความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความอะไรต่างๆ ได้อย่างนี้; ระลึกถึงธรรมะข้อนั้น จิตใจก็เบิกบาน ก็เป็นอิสระ แล้วก็หมดความทุกข์.

แม้จะเรียกรวมๆ กันว่า ระลึกถึงพระรัตนตรัย ก็เล็งถึงข้อนี้. ทั้งบุคคล และทั้งวัตถุ และทั้งสิ่งอะไรต่างๆ รวมอยู่ในคำว่าพระรัตนตรัย; ยิ่งเป็นตัวจริง มากเท่าไร เพียงแต่ระลึกถึง ก็มีประโยชน์ยิ่งขึ้นเพียงนั้น.

เพราะฉะนั้น **การระลึกถึงบทธรรมาโดยตรง เช่นโพชฌงค์ ๗ ประการ ระลึกถึงแล้วหายใจ หายเจ็บหายป่วยทางเนื้อทางหนัง;** นี่เป็นสิ่งที่จริง เป็นสิ่งที่ มีอยู่จริง และเป็นได้จริง; เมื่อมีปิติปราโมทย์ มีความพอใจในสิ่งที่ประเสริฐที่สุดนั้น มันจึงหายใจได้. แต่ถ้าคนที่ไม่รู้ว่าโพชฌงค์นั้นคืออะไร เขาก็ละเมอๆ ไปเท่านั้นเอง, สวดอย่างละเมอ ฟังอย่างละเมอ ก็อาจจะหายใจบ้างอย่างละเมอๆ; แต่ถ้าได้ศึกษามากพอ จนรู้ว่าโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ วิเศษวิโสอย่างไรแล้ว ก็หายใจได้จริง ทั้งทางกายและทางจิต.

เรื่องที่มีกล่าวไว้ในพระคัมภีร์ว่า แม้เมื่อพระพุทธเจ้าท่านทรงประจวบเอง ก็ทรงรับสั่งให้ **สาวกบางรูปมาสวดโพชฌงค์** แล้วท่านก็ **เลิกจากการประจวบนั้นได้.** นี่เป็นเรื่องจริงโดยเหตุผล เพราะว่าทำไปด้วยจิตใจ ที่มันเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; เพียงสักว่าระลึกถึงเนื้อแท้แห่งโพชฌงค์ หรือองค์พระธรรมนั้นๆ เจ็บไข้ก็หายได้.

นี่เรียกว่าส่วนที่เป็น เครื่องระลึกถึง. เราจะเรียกว่าพระธรรม ก็ได้, จะเรียกว่า พระรัตนตรัย ก็ได้ ล้วนแต่อยู่ในระบบของศาสนา. มันอาจจะกลายเป็นเรื่อง

จิตวิทยาไปบางส่วนแล้วก็ได้; แต่มันก็ไม่ใช่ไร ถ้าเราใช้จิตวิทยาของเราไปในสิ่ง หรือ วัตถุ ที่เนื่องกับบุคคล ที่มีความรู้จริง มีความปฏิบัติจริง กับทุกข์ได้จริง มันก็พอแล้ว.

ฉะนั้นเราอย่าไปตำหนิติเตียนคนที่เขายังอ่อนแออยู่ ว่าเขาถือที่ฟังที่ระลึกอย่าง ไรเงลา; เราควรจะช่วยเขา ช่วยพุดจาให้เขาเข้าใจ ให้เลื่อนขึ้นถึงธรรมส์จะ ในระดับเดียวกันกับเรา เกี่ยวกับการถือที่ฟังที่ระลึก.

นี่เป็นการถือที่ระลึกคู่กับที่ฟัง เอามา รวมกัน เสีย เรียกว่าที่ฟัง และ ที่ระลึก; ระบบนี้เป็นระบบแรก คือเป็นระบบที่แรกตั้งต้นขึ้นมา ตั้งแต่สมัยที่มนุษย์ ยังไม่เป็นมนุษย์ ยังเป็นคนป่าอยู่ แล้วก็มาเป็นคนบ้าน มาเป็นมนุษย์. ระบบศาสนา ระดับนี้จึงอยู่ในระดับของศรัทธา คือความเชื่อในสิ่งซึ่งเป็นที่ฟังที่ระลึก.

....

การเกิดระบบปัญญามาเป็นธรรมส์จะ.

ทีนี้ ต่อมา มันมีอะไรที่ขึ้น สูงขึ้น ก้าวหน้าขึ้น, คือ มนุษย์ นั้นแหละ มีปัญญามากขึ้น ก็มองพบ ปัญหาที่ลึกละเอียด ลงไป; ฉะนั้น การแก้ปัญหาค่อย ระบบเต็มๆ มันไม่พอ ก็ต้องตั้งระบบใหม่ที่สูง ที่ลึกซึ่งกันัน เกิดระบบปัญญา ขึ้นมา เป็นธรรมส์จะเกี่ยวกับศาสนาในระบบที่สอง คือระบบปัญญา, แล้วมาถึงจุดสูงสุด เมื่อเกิดพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นในหมู่มนุษย์.

ที่นี้ เราพูดถึง ระบบปัญญา กันบ้าง ว่าเป็นศาสนอยู่ในรูปร่างอย่างไร ?
 นี้ได้บอกแล้วว่า ศาสนา นั้นมีเหลี่ยมมุมต่าง ๆ มีเป็นค้ำ ๆ เหลี่ยมมุมหลายเหลี่ยมมุม;
 แต่แล้วมันก็มีหัวใจอยู่ที่สิ่งเดียวกัน คือ การออกมาเสียจากปัญหาทั้งหมด. เมื่อมันพ้น
 วิสัยที่จะฟังความเชื่อเป็นต้นได้แล้ว ก็มาฟังปัญญา. ปัญญา ก็แปลว่า ความรู้ทุกอย่าง
 ในส่วนที่ควรจะรู้. นี้เรียกว่าปัญญา.

ที่นี้ มันไม่ได้มาที่เดียวสำเร็จรูปอย่างนั้น มันก็ต้องค่อย ๆ คลำมา, คลำมา
 ด้วยความรู้สึกในภายใน ตามเหตุผลของตน ๆ หลากยุคหลายสมัยเข้า มันก็สมบูรณ์.
 พุทธอย่างที่เราเรียกว่าคฤหัสถ์หรือปริศนทั้งหลาย ไปในสมัยพุทธกาล; ระบบทางปัญญานี้มัน
 ก็มีอยู่ครบถ้วน เป็นทิวทัศน์ความคิดความเห็น ไม่รู้จักสืบที่ร้อยชนิด. แล้วที่มีประโยชน์
 มากก็มี มีประโยชน์น้อยก็มี; แต่สรุปความแล้ว อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้
 ในพระบาลีธรรมจักกัปปวัตตนสูตรนั้น มันก็มีอยู่สัก ๓ ระบบทั้งของท่าน.

ระบบที่หนึ่ง เอียงซ้าย ไปบ้ำไปหลงไหลในวัตถุ หรือวัตถุนิยม เรียก
 ว่า กามสุขัลลิกานุโยค; เอียงซ้าย นี้หมายความว่า ปล่อยไปตามความรู้สึกสามัญ-
 สำนึกของบุคคลผู้มีกิเลส. ฉะนั้น ปัญญามันก็ไปภายใต้อำนาจของกิเลส; อะไร
 เอรีตอรร้อยแก่ความรู้สึกทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เขาก็ถือเอาอันเป็นส่วน
 สำคัญ จนกระทั่งบัญญัติว่า ได้สิ่งเหล่านี้ให้ถึงที่สุดแล้ว นี้คือยอดสุขสูงสุดของมนุษย์.

นี้เรียกว่าที่เอียงซ้ายจัดอย่างนี้ ได้แก่ ระบบวัตถุนิยมทั้งหลาย แม้ใน
 โลกยุคปัจจุบันนี้ : นายทุนก็วัตถุนิยม, ชนกรรมาชีพก็วัตถุนิยม, มันก็ได้ทะเลาะกัน
 เพื่อการแย่งชิงวัตถุนิยม.

สิ่งที่เป็น อุดมคติของวัตถุนิยมนั้น ไม่ใช่เป็นของใหม่อะไร เป็นของ มีมาแล้วในครั้งพุทธกาล เรียกว่า ระบบเบี่ยง ก็เรียก, หรือระบบช้าย กามสุขัล- ลิกานุโยค จมลงไปในทางกาม. ความรู้สึกอันนี้เกิดโดยผัสสะ ตามหลัก พุทธศาสนาที่ว่า “ไม่ว่าอะไร ความคิดความเห็นอะไร มันเกิดมาจากผัสสะ มันตั้งต้นที่ผัสสะ”. มีผัสสะที่เอร็ดอร่อย; พอใจในสิ่งใด ก็หยิบเอาผัสสะนั้นขึ้นเป็นจุด ตั้งต้นหรือเป็นบรรทัดฐานของความคิด จึงได้ไปไกล ตั้งไปๆๆ สุดเหวี่ยงทางนั้น.

ถึงแม้จะมี ทิฏฐิ ความคิดความเห็นเข้าไปแทรกแซง ก็สู้ความรู้สึกทางผัสสะ ไม่ได้, แล้ว ทิฏฐินั้นก็เป็นทาสของผัสสะ, ทิฏฐิก็ไปตามอำนาจของผัสสะ; ฉะนั้น ความเห็นว่าการมรณเป็นของดี ของวิเศษ มันก็เกิดเป็นทิฏฐิที่เหนียวแน่น ยึดถือกันเหนียวแน่น เป็นศาสนาขึ้นมา ถึงกับว่าเอาการมรณเป็นนิพพาน, เอาการมรณเป็นจุดสูงสุดสำหรับมนุษย์ ก็เป็นนิพพานสำหรับมนุษย์.

การบูชาญาก็ทำเพื่อการมรณ; แม้นักบวชเจ้าลัทธิตี่เป็นเจ้าการมรณ. แม้แต่ขฤฬันรูปก็สารภาพกับพระพุทธเจ้าว่า ยัญวิธีทั้งหลายนี้ทำไปเพื่อสตรรัส คือว่า การมรณนั่นเอง; นี้จุดสำหรับบูชาไฟบำเพ็ญเพียรอะไร มันก็กลายเป็นเพื่อ การมรณ ในที่สุดก็มีลัทธิตี่เหวี่ยงซ้ายจัดอยู่อย่างนี้พวกหนึ่ง เป็น ศาสนาเบี่ยง.

ระบบที่สอง ที่นี้ ตรงกันข้าม ก็ว่า เกลียดชังการมรณ อย่างผิดสามัญ มนุษย์; ตั้งใจจะทำลายความรู้สึกทางกามารมณให้หมดสิ้น, และถือว่ากาย เนื้อหนัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้เอง เป็นสื่อของการมรณ.

เพราะฉะนั้น เขาจะทำลาย จะควบคุม จะขู่เข็ญ จะทรมานมัน; เขาก็เลยทรมานกาย จนไร้สมรรถภาพในการที่จะบริโศกคามารมณฺ์. นี่หลักส่วนใหญ่โดยตรงมันเป็นอย่างนี้; แต่ใครอาจจะไปเกิดอุทรทรมานกาย เพื่อให้ได้กามารมณฺ์ในชาติหน้านั้นก็อาจจะมี แต่ไม่ใช่ตัวลัทธินี้. ลัทธินี้ก็สุดเหวี่ยงไปทางขวา คือเคร่งเครียดรุนแรง ก็เลยเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า *ลัทธิใหม่เกรียม*, หรือ *ศาสนาแห้ง*.

ลัทธิซ้าย เอียงไปทางวัตถุนิยมกามารมณฺ์จัด นั้นเรียกว่าลัทธิเปียกแฉะ คือ *อากาศปฏิบัติ*; ส่วน *ลัทธิตรงกันข้าม* เรียกว่า *ลัทธิใหม่เกรียม* คือ *นิชฌามปฏิบัติ*. ถ้าเรียกอีกอย่างหนึ่ง ก็เรียกว่า *อิตตกลิณณายุค* ก็มีอยู่มาก; พวกนี้ตกเป็นทาสของทิฏฐิ เช่นเดียวกับพวกกามสุขัลลิกานุโยค ซึ่งตกเป็นทาสของกามเหวี่ยงไปทางซ้าย, แต่พวกนี้เป็นทาสของทิฏฐิ แล้วเหวี่ยงไปทางขวา; แต่แล้วก็สุดโต่งค้ำยันกันทั้งนั้น. นั่นแหละที่จะเป็นเหตุให้เข้าใจคำว่าวัตถุนิยม หรือมนโณนิยมนั้น ก็เทียบคู่ด้วย ๒ ฝ่ายนี้ : ฝ่ายหนึ่งซ้ายจัด, ฝ่ายหนึ่งขวาจัด.

ระบบที่สาม *อัญญังคิกมรรค* เป็นระบบบัญญัติอันถูกต้อง. ข้อนี้ *พระพุทธเจ้า ทรงประสงค์จะให้อยู่ที่ความถูกต้อง* ระหว่างสิ่งทั้งสองนี้ จึงได้เรียกว่า *มัชฌิมาปฏิปทา* คืออยู่ตรงกลาง; ใช้ความถูกต้องของทั้ง ๒ ฝ่าย คือความพอดีของทั้ง ๒ ฝ่าย ตามที่ควรจะเป็นอย่างไร, คือทั้งฝ่ายกายและฝ่ายจิตนั่นเอง.

ฉะนั้น จึงเกิดระบบศาสนาที่อยู่ตรงกลาง ไม่เอียงไปทางกามารมณฺ์, แล้วก็ ไม่เอียงไปทางทรมานตัว ขึ้นมาอีกกลุ่มหนึ่ง; ซึ่งจะต้องพูดได้ว่า มีพุทธศาสนานี้เป็นกลุ่มที่เด่นชัดที่สุด.

พุทธศาสนา มีอัฐชังคิกมรรค หรือมัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักปฏิบัติ, ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ฉันไม่เคยฟังมาแต่ก่อน, ไม่เคยได้รับการสั่งสอน จากผู้ใดมาแต่ก่อน. แต่เป็นจักขุกรณี คือ เป็นสิ่งที่ทำให้ฉันเกิดดวงตาขึ้นมา, เป็น ญาณกรณี ทำให้ฉันเกิดญาณขึ้นมา รู้ว่าความสิ้นสุดแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้”.

มัชฌิมาปฏิปทา หรืออัฐชังคิกมรรคนี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยปัญญาที่ ถูกต้อง. ส่วนที่เอียงไปทางกามารมณ์ นั้นเป็นปัญญาที่เดินซ้ายจัด, ที่ไปทางอัตตกิลม- ถานุโยค ก็เป็นปัญญาที่เดินผิด เหวียงขวาจัด; ถ้าอยู่ตรงกลางก็คือมัชฌิมาปฏิปทา.

ฉะนั้น ไปศึกษาเรื่องอัฐชังคิกมรรคมีองค์แปดให้เข้าใจ แล้วจะเข้าใจได้คิ- ว่าปัญญาอย่างไร : เอาสัมมาทิฐิขึ้นมาอยู่ข้างหน้า ให้มีความถูกต้องไปตั้งแต่ ความคิดความเห็น เรียกว่า *สัมมาทิฐิ*; แล้วมีความปรารถนาให้ถูกต้องตามความคิด เห็นที่ถูกต้องต่อไป เรียกว่า *สัมมาสังกัปป*; ก็ทำไปอย่างถูกต้อง เป็น *สัมมาวาจา* *สัมมากัมมันโต* *สัมมาอาชีโว*; ที่นี้ก็มีจิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง : *สัมมาวายาโม* *สัมมาสติ* *สัมมาสมาธิ*; นี่เป็นเรื่องถูกต้อง ใช้ได้ในทุกกรณี ไม่ว่าจะทางกาย หรือทางจิตใจ, และทางสติปัญญา.

นี่เหลี่ยมคู่นี้ เป็น มัชฌิมาปฏิปทา ของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา มีพระ- พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายทุก ๆ พระองค์เป็นหลักอยู่.

ระบบโพธิสัตว์เป็นปัญญาอีกแบบหนึ่ง.

ที่นี้ ยังมีเหลี่ยมคู่อื่น แต่ว่าอยู่ในกลุ่มนี้ ซึ่งเป็นของเหมาะสำหรับคนบาง- กลุ่ม บางพวก บางยุค บางถิ่นอีกนั่นเอง; เช่นว่าลัทธิเกี่ยวกับเมตตา นี้ก็ *ไม่ใช่*

กามสุขัลลิกานุโยค ไม่ใช่อัตตกิลมถานุโยค แต่ทั้งหน้าทั้งตาสอนให้เมตตา เป็นอุตมคติ อย่างโพธิสัตว์หรืออะไรก็ตาม ก็มุ่งจะทำลายตัวกู - ของกูเหมือนกัน. นั่นเขาจะ สอน กันแต่เพียงว่า เมตตาอย่างเดียว ซึ่งขยายความออกไปก็เป็นเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เหล่านี้ก็ได้.

ลัทธินี้ ก็ เป็นเรื่องของปัญญา ที่ทำลายตัวกู - ของกูไปเรื่อย ๆ, หรือว่าจะสอนแต่เพียงว่า เสียสละ เสียสละอย่างพระโพธิสัตว์, โพธิสัตว์ผู้มีการเสียสละ อย่างเดียว นี้ก็ได้. นี้ก็ทำลายตัวกู - ของกูอย่างรุนแรงเหมือนกัน อยู่ในพวกปฏิบัติ ที่อยู่ตรงกลางระหว่างเบียดระหว่างแห่ง ระหว่างซ้ายระหว่างขวา; เป็นผลของการ กระทำด้วยปัญญาสงเคราะห์ เป็นเรื่องที่แสงสว่าง หรือปัญญาตามสัดส่วน, บังคับให้ทำ.

นี้เราก็พบว่า ธรรมสังฆะที่แท้จริงของศาสนา ที่ประกอบไปด้วย ปัญญา ก็คือระบบศาสนากลุ่มนี้ กลุ่มที่ประกอบอยู่ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา เมตตา อะไรต่างๆ นี้. ส่วนระบบกามสุขัลลิกานุโยค หรืออัตตกิลมถานุโยคนั้น มันไม่มี ธรรมสังฆะเลย มีแต่สังฆาภิเนวส คือความบังเอิญว่าจริงว่าถูก อย่างก็เริ่มต้นด้วยทฤษฎีมานะ ไปตามความหลอกลวงของกามารมดบัง, ของทฤษฎีความคิดความเห็นเองบ้าง. มัน ไม่ใช่ธรรมสังฆะ แต่ก็มาอยู่ในรูปของธรรมสังฆะ ที่คนเหล่านั้นเขาเชื่อเขาถือ เขา ยึดแน่น.

นี้เราจะแบ่งแยกเสียใหม่ ให้เรียกว่า สังฆาภิเนวส; แต่สำหรับคนเหล่านั้น เขาต้องถือเป็นธรรมสังฆะ. เช่นลัทธิชฎิลฤๅษีอะไรก็ตาม ที่เป็นประเภทกามสุขัลลิกา- นุโยค เขาก็ต้องถือว่าเป็นธรรมสังฆะอันแท้จริงของเขาแหละ จนกว่าเขาจะเปลี่ยนด้วย ความฉลาด. แม้พวกอัตตกิลมถานุโยค เขาก็ต้องถือว่าทฤษฎีอย่างนี้คือธรรมสังฆะ ประเสริฐที่สุดสำหรับเขาแหละ จนกว่าเขาจะเปลี่ยน.

ฉะนั้น สัจจาภินิเวสบางอย่างเปลี่ยนแปลง มักตายไปกับตัว; ไม่ได้เปลี่ยนก็มี; แต่ถ้ามีโชคดี ได้พบพระพุทธรเจ้าให้เลิกเสียได้ เข้ามาสู่ธรรมส์จะนี้แล้ว มันก็เอาตัวรอดได้.

ธรรมส์จะนี้ระวังให้ดี ต้องเป็นธรรมส์จะแท้จริง ไม่อย่างนั้น มันก็อยู่ในพวกสัจจาภินิเวสไปทั้งนั้น; ฉะนั้น นักเรียนนักศึกษาทั้งหลาย อย่าได้ประมาทเลย อย่าได้ถือมั่นด้วยความคิดความเห็นอะไรของตัว; อย่างที่เรียกว่าสัจจาภินิเวส : ของเราเท่านั้นจริงถูก ของคนอื่นผิดทั้งนั้น, เพราะทฤษฎีนั้น ก็ได้เกินขอบนกันบ้าง ได้ประท้วงกันบ้าง ได้ฆ่าฟันกันตายบ้าง เพราะธรรมส์จะปลอม ซึ่งเป็นเพียงสัจจาภินิเวส.

....

สัญชาติญาณแห่งการหนีภัย.

ที่นี้ ชั่วเวลาที่เหลืออยู่เล็กน้อยนี้ ก็จะแนะนำให้ดูอีกสักชนิดหนึ่งว่า ธรรมส์จะที่เป็นตัวศาสนาแท้จริงนั้น มีรูปลักษณะที่อาจปรับปรุงขึ้นได้มากแบบ; มีความเนื่องกันยาวมาก; แม้สัจจาภินิเวสฝ่ายผิดมันก็มากหรือยาวเท่ากัน.

เดี๋ยวนี้ เราจะเอาส่วนที่จะเป็นที่พึงได้ คือ เป็นศาสนาที่จะเป็นที่พึงได้; แล้วเป็นที่พึงได้ด้วยกันหลาย ๆ ศาสนา เพื่อจะได้ไม่รังเกียจกัน เพื่อจะได้มีน้ำใจกว้างพอที่จะมองดูเพื่อนศาสนาอื่น อย่างที่เข้ากันได้, เพื่อจะได้เกิดความรู้สึกว่า เราหันหัวอกเดียวกัน มีปัญหาอย่างเดียวกัน. เป็นหัวอกอย่างเดียวกัน มาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที.

ต้องขอทบทวนใหม่ว่า ศาสนานี้ ตั้งต้นมาตั้งแต่เรื่องของสัตบุรุษชาติญาณ คือบรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย จะเป็นอะไรก็ตามที่มีชีวิต มันต้องมีความรู้สึกตามสัญชาติของมันได้ : ต้นไม้มันก็รู้สึกได้, สัตว์เศรษฐกิจมันก็รู้สึกได้. คนป่าก็รู้สึกได้, และคนบ้านก็รู้สึกได้ตามสัตบุรุษชาติญาณ.

นี่เป็นเรื่องที่ต้องมองกันในทางชีววิทยา คือ สัจจะทางชีวะ ที่ว่าสิ่งที่ค่อย ๆ มีชีวิตขึ้นมาแล้ว จะมีความรู้สึกอะไรได้โดยตัวมันเอง ตามสมควรแก่วิวัฒนาการทางชีวิตนั้น; ฉะนั้น เราจึงถือว่า มัน ตั้งต้นอยู่ที่ชีววิวัฒนาการ ตั้งแต่แรกเริ่มมีชีวิตคือมันเป็นเพียงสัตว์เซลล์เดียว ตามวิทยาศาสตร์พูด, หรือว่าเป็นสัตว์ในน้ำตัวเล็ก ๆ ขึ้นมาแล้ว อะไรก็ตาม เมื่อมีชีวิตแล้วมันต้องมีสัตบุรุษชาติญาณ คือความรู้ที่มันเคยรู้แล้ว รู้อีก, รู้แล้วรู้อีก จนกลายเป็นนิสัยไป.

ฉะนั้น ชีววิทยาก็เป็นสิ่งที่ควรจะเรียนกันในแง่นี้ ไม่ต้องเรียนมากจนเป็นนักปราชญ์ทางชีววิทยา; เรียนแต่เพียงเพื่อให้รู้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ชีวิตแล้วต้องมีความรู้สึก เมื่อความรู้สึกนั้นสะสมจนเป็นนิสัย ก็เรียกว่าเป็นสัตบุรุษชาติญาณ แล้วก็ถ่ายทอดกันได้ ไปถึงลูกถึงหลาน โดยทางเข็ยีน เข็ยอะไรต่างๆ จนคิดเป็นทำเป็นเหมือนกัน.

เช่นว่าสัตว์มีลูกออกมา มันก็ทำอะไรเป็นเหมือนพ่อแม่ โดยไม่ต้องสอน : เรื่องการสืบพันธุ์ เรื่องการทำรัง ทำรูอยู่ เรื่องอะไรต่างๆ.

แต่สิ่งที่ต้องสังเกตดู อยู่สิ่งหนึ่งก็คือ ^{๒๕}รู้สึกกลัวและหนีภัย นี้นับเป็นสัตบุรุษชาติญาณที่สำคัญที่สุด ที่เป็น ^{๒๖}จุดตั้งต้นของศาสนา, แล้วก็จุดตั้งต้นที่ให้ชีวิตมันรอดมาได้จนถึงบัดนี้. ถ้าไม่มีสัตบุรุษชาติญาณข้อนี้ ชีวิตจะดับหมดแล้ว ไม่มีความ

กลัวและหนีภัย; ท้ายอำนาจของสัตยชาติญาณข้อนี้ คือกลัวและหนีภัยอยู่เสมอ มันจึงเหลือมาอยู่จนกระทั่งบัดนี้ ไม่รู้จักแสนปีแล้วสำหรับมนุษย์ จึงมีชีวิตรอคอยขึ้นมาเป็นสังคมสัตว์ที่มีชีวิต. สัตยชาติญาณนี้เป็น จุดตั้งต้นของศาสนา.

อย่าไปติดอยู่กับมันสัตว์ไม่รู้ประสีประสาอะไรเหล่านั้น มันมีสัตยชาติญาณแห่งความกลัวและทำการหนีภัย นี้เป็น ก. ข.; เป็นตัว ก. ตัวแรกของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา; คือระบบรอดจากภัย.

ที่นี้พออยู่ กันมากเข้า ก็เกิดปัญหาทางสังคม นั่นนี้ ที่น่ากลัวกว่าเดิมอย่างนี้ มันก็ต้องหลบหนี จึงเกิดระบบที่ว่า เราจะต้องทำอย่างนั้น เราจะต้องทำอย่างนี้ เพื่อจะหลบหนีปัญหาหรือว่าอันตรายต่างๆ ที่มันเกิดขึ้น ในหมู่พวกเราเอง; นี้ระบบศีลธรรมระบบศาสนาก็ค่อย ๆ สูงขึ้น. ไปอ่านดูได้ ในพระบาลี ที่พูดถึงการเกิดขึ้นแห่งศีลธรรม เรื่องพระเจ้าสมมตราช อะไรทำนองนั้น.

เมื่อปัญหาทางสังคม หรือสังคมปัญหา ทุกชนิดที่เกี่ยวกับสังคมมันเกิดขึ้น, ก็มีสติปัญญาที่จะแต่งตั้งบัญญัติขึ้นขึ้นมา; สิ่งนี้เรียกว่า ศาสนา ก็เรียกว่าพักตัวขึ้นมา พักตัวขึ้นมา มาอยู่ในรูปของการแก้ปัญหาทางสังคมของสิ่งที่มีชีวิต; ฉะนั้นจึงมีระบบที่ว่าจะแก้ปัญหา แม้แต่สัตว์ไตร่จักษัน มันก็รู้จักหลบหนีอันตรายต่างๆ, มันรู้จักทำอะไรหลาย ๆ อย่าง.

ที่นี้ ต่อมาก็ มีการขยายตัวของระบบนี้ ต่อไป คือ รู้จักทำอะไรขึ้นมา เป็นเรื่องเป็นราวของวัฒนธรรม เป็นเรื่องของศีลธรรม แล้ว; ส่วนนี้มันยังขยายตัวต่อไปอีก นี้จะมา เป็นระบบที่เต็มรูปของศาสนา จนเกิดบุคคล เช่น พระสัมมา-

สัมพุทธเจ้า. ท่านได้บัญญัติลงไปเป็นระดับสูงสุด ตามความรู้ความเข้าใจ, หรือการตรัสรู้ของพระศาสนานั้น ๆ; แล้วก็นุโลมตามสิ่งที่แวดล้อม สิ่งที่แวดล้อมอยู่มันบังคับให้เป็นไป อย่างถูกต้องกับสิ่งแวดล้อม. ฉะนั้น เราไม่ต้องมีพุทธศาสนาเหมือนหรือตรงกันหมดของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ในส่วนปลีกย่อย.

หลักฐานในพระบาลี ก็แสดงอยู่อย่างนี้ ว่าข้อปลีกย่อยของสิ่งที่เรียกว่า พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าหลาย ๆ องค์นั้น ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกัน; จะเหมือนกันแต่โดยหลักใหญ่ คือ ทำลายตั๊ก – ของกูเสีย แล้วก็ไม่มีกิเลส. คนที่เคยได้ยินพระนาม พระพุทธเจ้าชื่อว่า วิบัสสี สีขี เวสสกุ อะโรกิตาม ไปศึกษาดู จะพบเงื่อนงำอย่างนี้; บางองค์ก็สอนมาก บางองค์ก็สอนน้อย บางองค์ก็ไม่ได้สอน ไม่ได้บัญญัติวินัยอะไรเลยก็มี; แต่โดยเนื้อแท้แล้ว จะตรงกันในการทำลายกิเลส.

อ้าว ก็เหลือบมาก, ย้อนถอยหลังไปอีกทีหนึ่งว่า ระบบศาสนา อย่างไหน ก็ตั้งต้นตัว ก. มาจากสัญชาตญาณของสิ่งที่มีชีวิตที่รู้จักกลัวและหนีภัย, แล้วมันก็พุกตัวสูงขึ้น ๆ จนกระทั่งเป็นระบบแก้ปัญหาคำ ๆ ไปทางสังคมได้ แล้วมีวัฒนธรรมสูงขึ้นไป มีจริยธรรม มีอะไรต่าง ๆ สูงขึ้นไป; แล้วมันก็ยังไม่ได้แก้ปัญหาคำให้หมดได้ จนกว่าจะมีบุคคลประเภทพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาแก้ปัญหาสุดท้าย ก็แก้ปัญหาภายใน ทำลายความหมายมันว่า ตั๊ก – ของกูเสีย, ก็จบกันเท่านั้นเอง.

....

สรุปความแล้วกันว่า ศาสนาตั้งต้นมาจากสัญชาตญาณ ของสิ่งที่มีชีวิต แล้วก็มาสมบูรณ์ลงที่ภาววิญาณ ที่มนุษย์ได้เจริญ ทำให้มาก ทำให้องงาม เป็นญาณอันสูงสุด เป็น อสวัภษญาณ ทำลายอาสวะให้สิ้นไปได้; ข้อเท็จจริงที่ควรจะเรียกว่า ธรรมสังฆะของสิ่งที่เรียกว่าศาสนานั้น มีอยู่ทั้งนี้เอง.

เมื่อมองกันแบบนี้ ซึ่งเป็นของจริงที่สุดแล้ว ควรจะเกิดความรู้สึกว่า “ศาสนาทั้งหลายเป็นศาสนาเดียวกันทั้งหมด แม้แต่ศาสนา คือระบบหนึ่งภัยของสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งก็มีเจตนารมณ์ หรือหลักการเหมือนกัน ; ของคนป่าก็เหมือนกัน ของคนดึกดำก้เหมือนกัน ของคนเจี้ยนก็เหมือนกัน ; ในที่สุดอยู่ที่ว่าเอาชนะกิเลสที่เป็นเหตุให้หมายมั่นเป็นตัวกู - ของกู แล้วทำลายเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นอย่างน่ากลัวที่สุดนั้นแหละเสียให้หมด”

อย่างนี้อาตมาเรียกว่า ธรรมส์จะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า. ศาสนา มีเงื่อนไขอยู่หลายอย่างหลายประการ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พอให้เป็นตัวอย่าง สำหรับท่านทั้งหลาย จะไปสังเกตดูเอง ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ถูกต้องแล้วกับบริบูรณ์ ; บัญหำของมนุษย์ก็จะหมดไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับผู้ที่เป็นพุทธบริษัท ก็จะไม่เสียที่ที่เกิคมเป็นมนุษย์ แล้วพบพระพุทธรศาสนา.

การบรรยายสำหรับวันนี้ อาตมาเห็นว่า สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติไว้เพียงเท่านี้. ให้เป็นโอกาสแก่พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะได้สดสหายพระบาลีที่ตอกันว่าเป็นเครื่องจรรโลงใจให้พุทธบริษัทมีความกล้าหาญ ร่าเริง ในการปฏิบัติหน้าที่ของตน ต่อไป.

ธรรมสังฆสงเคราะห์

— ๕ —

พินิตัง ๓ พ.ศ. ๒๕๑๘

ธรรมสังฆจะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา (ต่อ).

* * * * *

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายในชุด ธรรมสังฆสงเคราะห์ ในวันที่
เป็นครั้งที่ ๕ แล้ว หากมาจะได้บรรยายโดยหัวข้อย่อยว่า ธรรม
สังฆสงเคราะห์เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ซ้ำอีก
ครั้งหนึ่ง เพราะเรื่องยังไม่จบ.

ขอได้โปรดทำความเข้าใจกันด้วย ว่าการบรรยายนี้เป็นชุด ฉะนั้น จึงต้อง
บรรยายติดต่อกันไปตามเนื้อเรื่อง; ผู้ที่ไม่เคยฟังมาแต่ต้น ก็อาจจะลำบากบ้าง แต่ถึง

อย่างไรก็ยังมีทางที่จะเข้าใจได้มาก. อาตมาก็พยายามที่สุด ที่จะให้คนที่ฟังฟังเป็นครั้งแรกในครั้งนี้ เข้าใจได้ตามสมควร; การที่จะเปลี่ยนเรื่องใหม่เฉพาะบุคคลผู้มาใหม่ ย่อมทำไม่ได้จึงต้องบรรยายไปตามลำดับ.

ศาสนาเป็นทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวเรา.

สำหรับคำว่า ธรรมสัจจะสงเคราะห์นี้ ขอขอมความเข้าใจสำหรับผู้มาใหม่ และเก่า ว่า มีความต้องการจะให้พุทธบริษัทเรา มีความรู้ หรือว่า มีการพิจารณา ให้เข้าถึงหัวใจของสิ่งที่เรียกว่าธรรมะทุกข้อ. ถ้าเข้าใจถึงสิ่งที่เรียกว่าธรรมสัจจะนี้ มันจะมองเห็นกว้างกว่ากัน ลึกกว่ากัน; และจะมองเห็นว่า ไม่มีอะไรที่แตกต่างกัน ถึงกับเป็นคนละเรื่อง คือทุกเรื่องมันจะเป็นเรื่องเดียวกัน. เหมือนกับว่าต้นไม้ แม้จะมีกิ่งก้านมากเท่าไร มันก็ไปอยู่ที่ต้นเดียวกัน; แต่ถ้าไม่เข้าถึงความจริงข้อนี้แล้ว จะรู้สึกว่ามันเป็นคนละเรื่อง หรือเป็นมากเรื่อง หรือถึงกับว่าเป็นข้าศึกแก่กันไปเสียอีก.

ความประสงค์นั้น ต้องการจะให้มีความเข้าใจกว้างขวาง ถึงขนาดว่า มันไม่มีก็เรื่อง มันไม่มีหลายเรื่อง; แล้วมันเป็นเรื่องเดียวกันทั้งโลก คือมีความประสงค์จะให้คนเข้าใจ จนถึงกับว่า เรื่องของมนุษย์แท้จะเป็นเรื่องเดียวกัน ไม่มีพวกนั้น ไม่มีพวกนี้ หรือ ไม่มีศาสนานี้ ศาสนานั้น ซึ่งเป็นข้าศึกแก่กันและกัน. นี่เป็นส่วนใหญ่, และส่วนที่มันย่อยลงไป ก็อยากให้เห็นลึกจนถึงกับว่า เรื่องศาสนานี้ มันเป็นทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เรา.

ถ้าเราเข้าใจอย่างนี้แล้ว เราอาจจะเอาสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” มาใช้ได้ ที่เนื้อที่ตัว ตลอดจนตลอดคืน เรียกว่าเป็นอยู่ด้วยศาสนา ได้ยิ่งกว่าที่แล้ว ๆ มา. ที่จริงมันก็เป็นอยู่อย่างนั้น แต่เราไม่รู้รู้สึก จึงต้องเอามาผูกกันให้รู้สึก ให้เราเห็นว่า เราเป็นอยู่โดยหลักธรรมะในพระศาสนานั้นตลอดเวลา; และแม้วิทยาการต่าง ๆ ก็มีหัวใจเป็นอย่างเดียวกันกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา แต่ทุกคนไม่ยอมมอง, หรือถ้าจะมองก็พยายามที่จะมองให้เห็นว่ามันต่างกัน.

ฉะนั้น ในวันนี้ เราจะได้พูดถึงเรื่องนี้ให้เป็นส่วนใหญ่ เพื่อว่าคนจะได้พอใจในศาสนายังขึ้น และ ทุกแขนงงาน ของการงาน หรือวิทยาการทั้งหลาย ก็จะ เอาสิ่งที่เรียกว่าศาสนาไปใช้ได้เต็มที่ หรือมากขึ้น; แล้ว มนุษย์เราก็จะเต็มไปด้วยสิ่งที่เรียกว่าธรรมะหรือศาสนา. ผลที่ได้รับก็จะสูงสุด ถึงขนาดมี **สันติสุขส่วนบุคคล มีสันติภาพส่วนสังคม** ได้เป็นอย่างดี.

นี่คือความมุ่งหมายของการบรรยายในลักษณะที่จะสงเคราะห์ตัวแท้แห่งธรรมทุกชนิด เข้าเป็นสิ่งเดียวกัน ซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่า **ธรรมส์จัสสงเคราะห์**; เราก็ได้มองลงไปสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา เป็นกลุ่มแรก และพิจารณากันไปครั้งหนึ่งแล้ว โดยพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า **ทุกศาสนานั้นมีเนื้อแท้เหมือนกัน จะต่างกันบ้างก็วิธีพูดจา หรือวิธีสั่งสอนที่ใช้สอน** แก่คน ที่มีไต่อยู่ในสถานะการณ์อย่างเดียวกัน แม้ว่าจะสูงต่ำกว่ากัน ก็มีความมุ่งหมายเหมือนกัน. **นี่วันนี้ก็จะพูดถึงส่วนที่มันปลีกย่อยออกไปว่า ขอให้มองกันเป็นพิเศษกว่าครั้งที่แล้วมา.**

ทุกศาสนามุ่งหมายเพื่อสิ่งเดียวกัน.

ข้อแรก มองถึงความเนื่องเป็นสายเดียวกัน จะแยกเป็น
โดยตรงหรือโดยอ้อม.

โดยตรง ก็หมายความว่า ศาสนาทุกศาสนาที่ได้รับการรับรองว่า เป็น
ศาสนา ย่อมไม่เป็นที่น่ารังเกียจอะไร, นี้มองได้โดยตรงว่า เนื่องเป็นสายเดียวกัน
ทุกศาสนา.

ที่เป็น โดยอ้อมนั้น ก็หมายความว่า เราจะ มองไปถึงลัทธิมิชฌาทิฎฐิ
ต่าง ๆ. มิชฌลัทธิก็มีอยู่มาก แต่เราก็จะมองโดยอ้อม เพื่อจะถึงเข้ามาสู่ความเป็น
อย่างเดียวกัน เพื่อไม่ต้องเกลียดชังกัน. ที่ว่ามองโดยอ้อมนี้ ก็ไม่ใช่อ้อมค้อมจนถึงกับ
เรียกว่าหลอกลวง; มันเป็นการอ้อมค้อมด้วยความหวังดี ต้องการจะทำความเข้าใจกัน
หรือ มองให้เห็นแต่ในส่วนดีของลัทธินั้น ๆ โดยจะถือหลักว่า มันจะมีอะไรเลวไป
เสียหายโดยส่วนเดียวนั้นก็ไม่ได้; แม้อย่างน้อยที่สุด มันก็มีเจตนาจะให้ดีเหมือนกัน ไม่ได้
ตั้งใจจะหลอกลวงใคร หากแต่ว่าเขาเข้าใจผิด มันแยกแขนงออกไปเสีย ไม่มาตามแนวนี้.

การมองศาสนาอื่น โดยวิธีตรง ๆ.

อย่างเราจะมองคนชั่ว ทำไมเราจะต้องไปมองส่วนที่เขาชั่ว แล้วไกล
ออกไปจากเรา ซึ่งเราจัดเป็นคนดี. ทำไมจึงไม่มองเขาว่า เขาก็เป็นคนอยากจะทำดี,
เขาก็ตั้งใจจะทำให้มันดี; แต่แล้วมันมีความเข้าใจผิดในส่วนธรรมสังฆะ คือ

ตัวจริงแห่งธรรมะมันเขวไป; มันจะเขวไปครึ่งหนึ่งก็ได้ หรือเกินครึ่งก็ได้ แต่ส่วนที่ เขาเจตนาจะทำดี จะต้องการจะแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับความทุกข์นั้นก็มีอยู่.

ไม่มีศาสดาองค์ไหน แม้ฝ่ายมิชฌาภิภูติ ที่ต้องการจะทำลายโลก, ไม่มีเจตนาเลวร้ายถึงเพียงนั้น; แม้ว่าคำสั่งสอนของเขาจะโต้สอนไปผิด ๆ ชนิดที่ทำลาย โลก แต่มันก็มีได้ทำลายโลกให้วินาศลงไปได้ แล้วมันยังจะเหมาะสำหรับคนบางคน ที่เมื่อไม่อาจจะถืออย่างอื่นได้ ก็ถืออย่างนั้นไปก่อน ด้วยความอยากจะให้คือนั่นเอง แล้วเขาก็ค่อยแก้ไขได้ในตอนหลัง แม้จะช้ามากไปสักหน่อย. นี่เราจะ มองคนในแง่ดีตะพึดไป เพราะว่า เขาจะต้องมีส่วนคืออยู่ไม่มากก็น้อย ส่วนที่ชั่วหรือผิดนั้นอย่าไปมองของเขาเลย. เคียงนี้มันยังมีคำพูดที่แสดงว่ามีการมุ่งร้าย มีการยกตัวเอง มีการรังเกียจผู้อื่น.

พุทธบริษัทที่อ้างตัวเองว่า ถือสัมมาวาจา อย่างนี้ ก็ยังใช้คำพูดว่า “มัน” หรือ “ของมัน” กับศาสนาอื่น; นี่ถ้าใครพูดไปด้วยใจจริงอย่างปากว่าอย่างนั้นละก็ เรียกว่าไม่ไหว คือใช้ไม่ได้. เมื่อพูดถึงศาสนาคริสเตียนเป็นต้น ก็ใช้คำว่า “มัน” หรือ “ของมัน” นี้ได้ยินอยู่ทั่วไป; ไม่มีใครพูดว่าของ “เพื่อน”; น้อยคนที่จะพูดว่า “ของเพื่อน”. คนที่พูดอย่างนี้ เป็นคนที่ไม่เข้าใจ แม้ในพุทธศาสนาของ ตัวเอง แล้วทำอย่างไรถึงจะไปเข้าใจศาสนาของผู้อื่นได้; ฉะนั้น จึงมีคำว่ามัน ว่าของมัน ว่าเขา ว่าของเขา เป็นเราเป็นเขาอยู่เสมอ, หนักเข้าในพุทธศาสนาด้วยกัน แต่ต่างนิกายกัน ก็ยังพูดว่ามันว่าของมัน ว่าเขาว่าของเขา.

อย่างพวกเถรวาทพูดถึงมหายาน ใช้คำทำนองว่าเขา ว่ามัน อะไอย่างนั้น, หรือแม้ในเถรวาทด้วยกันแต่ต่างนิกายกัน ก็ยังพูดด้วยคำว่าเขา ว่ามัน; นี่แสดงว่า

เป็นอันพลาด ไม่เข้าถึงธรรมสังฆะแห่งสิ่งที่เรียกว่าศาสนา. เรื่องที่มันใกล้ชิดที่สุดและเข้าใจได้ง่าย แล้วข้อเท็จจริงก็ไม่ได้เป็นอย่างที่ว่า; คนก็ยังทำผิดๆ กันอยู่.

เดี๋ยวนี้ต้องการจะให้ไปให้ไกลถึงคนทั้งโลก คือศาสนาทุกศาสนา ทุกลัทธิทุกนิกายอะไรนี้ จะพยายามที่จะ หลอม ให้มีธรรมสังฆะที่เป็นชั้นหัวใจ หรือความมุ่งหมายนี้ เป็นอย่างเดียวกันเลย เราก็จะได้มีความรู้สึกที่เป็นมิตรต่อกัน.

ทุกศาสนาไม่มีใครเจตนาตั้งขึ้น.

สำหรับระหว่างศาสนาทุกศาสนานั้น ก็เคยพูดมาแล้วในการบรรยายครั้งที่แล้ว มาเป็นส่วนใหญ่ ในข้อนี้ ในครั้งนี้ก็จะได้ย้ำเฉพาะใจความสำคัญ ว่า ศาสนานั้น ไม่ได้มีใครเจตนาตั้งขึ้น ค่ายเข้าไป มัน เป็นแต่เพียงการค้นคว้า เพื่อแก้ปัญหาของตนโดยบุคคลบางคน ที่เกี่ยวกับความทุกข์ ที่ลึกซึ่งละเอียดยิ่งๆ ขึ้นไป; พอใครค้นพบ คนอื่นชอบใจก็รับเอาไปนับถือ; ต่อภายหลังต่างหาก มันจึงจะเกิดความเป็นปึกแผ่นเป็นสถาบัน เป็นศาสนานี้ศาสนาโน้นขึ้นมา.

ถึงแม้ พุทธศาสนา ก็ลองพิจารณาดูว่า พระพุทธองค์ ไม่ได้ทรงหมายมั่นปั้นมือที่จะตั้งลัทธิศาสนา แต่ ทรงหวังที่จะค้นสิ่งที่กำจัดความทุกข์ ในใจของพระองค์เอง จึงออกไปทำความเพียรจนตรัสรู้; ต่อเมื่อรู้แล้ว จึงคิดถึงผู้อื่น ก็เห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรจะสอนผู้อื่น. ครั้งแรกก็คิดว่าลำบากนัก ไม่คิดจะทรงสอน ก็มี, แล้วต่อมาจึงกลับใจที่ว่าจะสอน. นี่แสดงว่าไม่ได้คิดที่จะตั้งศาสนาเหมือนคนตั้งบริษัทหาเงิน.

ที่นี้ ศาสนาอื่นก็เหมือนกัน ล้วนเป็นมาโดยความรู้สึกรู้สึกของคน ที่ต้องการจะ
ขจัดความทุกข์ร้อนในแบบวิธีที่แปลกออกไป ที่สูงยิ่งขึ้นไป คือได้พบเรื่องของความทุกข์
ที่มันสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป; แต่เอาเจตนาส่วนใหญ่ ก็คือ อยากจะพ้นทุกข์; แล้ว
เจตนาที่ลึกไปกว่านั้นอีกของสิ่งที่มีชีวิตก็คือ มันอยากจะดี มัน อยากจะอยู่รอด.
ฉะนั้นขอให้ยอมรับว่า แม้แต่ลัทธิวิจยาก็ถูก เขาก็ไม่ได้ตั้งใจจะหลอกลวงใคร เขา
ต้องการจะรอด, จะอยู่รอด, หรือ จะดียิ่ง ๆ ขึ้นไป แต่เขาเข้าใจผิดบางอย่าง จึงได้ไป
รับเอาลัทธิที่มันผิดมา โดยความสำคัญว่ามันถูก ว่ามันจะแก้ปัญหาคือ; ฉะนั้น ควร
จะสงสัยกันมากกว่า.

ส่วนมากมันจะไปไกลจนถึง ตอนปลาย ๆ คือเรื่อง ชนที่ลึก หรืออยาก
มันจึงจะ มีความคิดเห็นแตกแยกกัน เดินกันไปคนละทาง. ฉะนั้น ใน เบื้องต้น
แล้วมันก็ เหมือน ๆ กัน ทั้งนี้ จะต้องมึระบบปฏิบัติทางสังคม หรือที่เนื้อที่ตัว ใน
ครอบครัวอะไรอย่างถูกต้องเสียก่อน จึงค่อยเลยไปถึงเรื่องทางจิตใจโดยเฉพาะ; จะ
ให้เหมือนกันก็ไม่ได้ เพราะว่าอยู่ในสถานะที่ต่างกัน ยุคสมัยก็ต่างกัน สิ่งแวดล้อม
มันต่างกัน แล้วปัญหาของคนมันก็ต่างกัน.

บางยุค บางสมัย บางถิ่น เขาต้องการจะย้ายในเรื่องเมตตาการุณามาก; ศาสนา
นั้นก็เน้นแต่เรื่องเมตตาการุณา จนเป็นบ้าเป็นหลังไปเลย, ในที่บางแห่งมันไม่มีปัญหา
อย่างนั้น ก็พูดเรื่องอื่น พูดเรื่องปัญหาเรื่องอะไรต่อไป แต่ความมุ่งหมายแท้จริง
ก็เพื่อว่ามนุษย์เราจะได้พ้นจากความทุกข์ยาก.

การมองศาสนาอื่น ๆ โดยวิธีอื่น.

นี่ ถ้าจะมองศาสนาทุกศาสนา, ที่กำลังได้รับนับถืออยู่บัดนี้แหละตรง ๆ
ไปยังเจตนารมณ์หรือความมุ่งหมาย ตลอดถึงหลักการของการปฏิบัติทั่วไป ก็

พบว่า ต้องการจะกำจัดความเห็นแก่ตัว ทั้งนั้น แม้พวกที่สอนลัทธิ *อรรถกถา-นุโยค* อย่างผิดๆ มันก็เพื่อจะกำจัดความเห็นแก่ตัว ไม่ให้เห็นแก่ตัว; แต่มันชวนไปโดยคิดว่าทำอย่างนั้นจะกำจัดความเห็นแก่ตัวได้.

หรือ *มิจฉาทิฏฐิประเภทสุญญตา* ทั้งหมด ที่ว่าว่างจนไม่มีอะไรกันเสียเลย *ไม่มีการกระทำ ไม่มีผลของการกระทำ ไม่มีเหตุปัจจัยต่างๆ* เหล่านี้ ก็เพราะมันหวังที่จะไม่ให้มีตัว ไม่ให้มีการยึดถือตัว มันจึงมุ่งแต่อย่างนั้น; แต่มองผิดนึกเดียวมันก็ลืกลีบเปิดเปิง เป็นไม่มีอะไรเอาเสียเลย. อย่างนี้เราเรียกว่า *สุญญตา* ประเภทมิจฉาทิฏฐิ ก็ควรจะได้รับ การเห็นใจ ว่าเขาเจตนาดี ในการที่จะทำลายความเห็นแก่ตัว; แต่เขาทำผิดในส่วนใดส่วนหนึ่ง ถึงกับเลยเถิดไป. ฉะนั้น อย่าไปดูหมิ่นดูถูกกันเสีย *ยอมรับว่ามันตรงกันโดยเจตนา และแม้โดยใจความของการปฏิบัติ มันก็มุ่งอย่างเดียวกันทั้งนั้น.*

นี่เรียกว่าจะมองศาสนาที่ยอมรับนับถือกัน ก็ มองโดยตรง จะเห็นว่ามันเป็นอันเดียวกันโดยตรงอย่างนี้; และไปมอง ลัทธิมิจฉาทิฏฐิทั้งหลาย ก็ จะเห็นว่าเป็นอันเดียวกัน แต่โดยอ้อม; แม้ถึงโดยอ้อมก็ยังใช้ได้ จะได้เกิดความเมตตา กรุณาสงสารกัน ไม่ดูถูกดูหมิ่นกัน ไม่ถ่มน้ำลายรดกันเหมือนที่กำลังเป็นอยู่เดี๋ยวนี้.

พวกเราที่ว่ามีศาสนาถูกต้อง มีอะไรดี ๆ นี้ ก็อย่าได้ยกหูชูหางไปเลย; เพราะว่าความคืดอย่างนั้น มันก็ผิดแล้ว, และการที่ไปดูหมิ่นคนอื่น มันก็ผิดแล้ว. *มันควรจะสงสารเขามากกว่า* คือจะมีทางมองเห็นว่าเรื่องผิดที่ตรงไหน; ถ้าพบความผิดเราก็จะได้ความรู้ว่ามันผิดที่ตรงนั้น แล้วเราก็ผิดไม่ได้ เราก็จะถูกลงมากขึ้น.

อนึ่ง เพียงแต่ได้ยินได้ฟังกันนี้ไม่เพียงพอ มันต้องได้เห็นโดยประจักษ์ว่ามีอะไร, เป็นอย่างไร, แก่ใคร, ที่ไหน, อยู่ด้วย จึงจะเรียกว่ามีความรู้จริง; เพราะฉะนั้น เราก็ควรจะ จัดเอาคนชั่วหรือมิจฉาทิฏฐิทั้งหลายนี้ไว้ เป็นสิ่งสำหรับดูสำหรับศึกษา สำหรับทำความเข้าใจ เพื่อเราจะมี ความเข้าใจถูกต้องและโดยเร็ว.

ฉะนั้น เราก็ควรจะขอบุณเภา ว่ามีให้เราดู หรือเรียน เราก็ส่งสารเขา และช่วยเหลือให้เขาเปลี่ยนใจ สำหรับส่วนที่มันยังผิด ๆ อยู่; ส่วนเจตนาเดิมของเขานั้นไม่ต้องเปลี่ยนเลย เพราะว่าเขาก็ มุ่งหมายจะดับทุกข์เหมือนกัน และไม่ได้ต้องการจะหลอกลวงใคร.

ถ้าจะมีนักบวชสักคนหนึ่ง เทียวหลอกลวงหากินนั้น อย่าเอามาใส่ชุดนี้เลย มันมันก็เรียกว่ามันไม่เกี่ยวกับลัทธิ มันไม่เกี่ยวกับศาสนาเถวกหรือผี; มันเป็นเรื่องมิจฉาชีพหลอกลวงหากิน ส่วนมากก็เป็นคนบ้า ๆ บอ ๆ แทบทั้งนั้น.

ที่อินเดียก็มีอิสระมาก ที่ใครอยากจะเป็นนักบวช แล้วทำอะไรก็ได้; แต่ดูแล้วเป็นคนบ้าเสียไม่น้อย. รัฐบาลก็ไม่ทราบว่าจะทำอย่างไร. พวกหนุ่มที่รักชาติ เขาก็ช่วยพยายามชิงอธิปไตยคืนคนบ้า, อย่างดีว่าเป็นนักบวชของประเทศอินเดียเลย. คนไทยโง่ ๆ อันธพาลของเราเสียอีก ไปถ่ายรูปนักบวชชนิดนั้นมาเป็น slide มาเทียวอธิบาย ว่ามันเป็นอย่างนั้น ๆ. มันเป็นอันธพาลเป็นคนโง่ ทำลายเขา ทำลายประเทศอินเดีย ซึ่งประเทศอินเดียก็ไม่ต้องการจะมีคนอย่างนี้, และคนนั้นมันก็เป็นนักบวชบ้าเท่านั้นเอง. เจตนามันผิด มันร้ายไปเสียตั้งแต่ต้นอย่างนี้แล้ว มันก็กลายเป็นคนที่ไม่ทำประโยชน์อะไรแก่โลก กลายเป็นผู้ทำลายโลกโดยไม่รู้สึกรู้สักตัว.

อาตมาขอรับรองว่า อย่ามองศาสนาหรือลัทธิต่างๆ ในฐานะเป็นข้าศึกกัน หรือว่าเป็นสิ่งที่จะต้องไปตูดุคหึนเขา, หรือจัดไว้เป็นสิ่งที่เลวร้ายจนอิตหนาระอาใจตัวเอง รำคาญตัวเองไปก็ไม่ควร. ควรจะมองดูให้รู้ถูกผิด แล้วก็ควรจะมองดูเจตนา ให้รู้ว่ามนุษย์ทั้งหลายมันเป็นอย่างไร; มันอยากดีแล้วมันดีไม่ถูก มันก็ควรจะสงสารกันมากกว่า.

นี่เป็นการย้ำสิ่งที่ยืนยันอยู่ตลอดเวลาว่า ให้มองศาสนา หรือ ลัทธิทั้งหลาย ในลักษณะที่มันจะเป็นสิ่งเดียวกัน เป็นสายเดียวกัน แล้วไปได้ไกลหรือใกล้กว่ากันเท่านั้นเอง; แม้แตกแยกออกไปบ้าง มันก็เป็นของจำเป็นที่จะต้องมี.

ฟังมองศาสนาเหมือนหลักวิทยาศาสตร์.

เราจะต้องนึกดู อย่างที่พวกนักวิทยาศาสตร์เขาค้นคว้าและเชื่อ และสอนกันอยู่อย่างหนึ่งว่า ที่แรกในโลกนี้มันก็ไม่มีสิ่งที่มีชีวิต แล้วมันก็มีชีวิตขึ้นมา : ครั้งแรกเป็นเพียงสัตว์เซลล์เดียว เป็นสัตว์ที่อยู่ในน้ำเหมือนกัน ไม่ผิดแปลกแตกต่างกัน, แล้วต่อมามันจึงค่อยๆ ขยายตัวแปลกกันออกไป มีชีวิตอย่างพืชบ้าง มีชีวิตอย่างสัตว์บ้าง แล้วสัตว์มันก็อยู่ในน้ำ แล้วมันก็ขึ้นมาจากน้ำ แล้วมันขึ้นไปบนอากาศ. เดียวนี้เรามีสัตว์ในโลกนี้แสนจะแปลกกันประหลาดมากมาย ทำให้เราไม่คิดได้ ไม่นึกได้ว่า ที่แรกนั้นมันมาจากต้นตอเดียวกัน เหมือนกัน เหมือนกับสัตว์ตัวเดียวกัน แล้วทำไมมันจึงแตกต่างกัน.

นี้ธรรมชาติแท้ๆ ไม่มีใครจัด หรือจะพระเจ้าจัด ก็คือธรรมชาตินั้นแหละ มันต้องต่างกัน อย่างนี้แหละ ไปตามสิ่งแวดล้อม : ฉะนั้น เมื่อยังอยู่ในน้ำเป็นปลาอยู่

ก็มีระบบของปลาที่จะเอาตัวรอดอย่างไร, เมื่อเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำเช่นเต่าเช่นเหย็นั้น มันก็ต้องมีระบบของมันที่จะช่วยให้มันมีชีวิตรอดอย่างไร, ขึ้นมาอยู่บนบกแท้ๆ เป็นสุนัข เป็นไก่ เป็นแมว เป็นวัว เป็นควาย มันก็ต้องมีอีกระบบหนึ่ง, กระทั่งว่า มันเป็นนกอยู่บนฟ้า มันก็ต้องอีกระบบหนึ่ง.

นี่อย่าลืมว่าทุกชนิดของชีวิตนี้ ที่แรกมันเป็นอันเดียวกัน มันเหมือนกัน มันค่อยๆ เปลี่ยนแปลงมาในทางที่ต่างกัน. ถ้าเรามุ่งหมายใจความสำคัญเพียงคำเดียวว่า “ชีวิต” นั้น แล้วมันก็จะรวมกันได้หมด มีความมุ่งหมายที่จะอยู่, คือไม่ตาย; แล้วเมื่ออยู่ได้แล้ว ก็อยากจะให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป จนกระทั่งมีความคิดที่ยิ่งๆ ขึ้นไป.

ฉะนั้น ขอให้ลองยอมรับว่า แม้แต่สัตว์ที่อยู่ในน้ำยังอยู่ในน้ำ หรือกระทั่งเป็นสัตว์ที่มีชีวิตเพียงเซลล์เดียว สองเซลล์นั้น ก็ควรจะถือเอาเจตนารมณ์ของชีวิตว่าเหมือนกันทั้งนั้นแหละ ต่อเมื่อถูกสิ่งแวดล้อมมาแวดล้อมแปลกกัน มันก็เลยเปลี่ยนไปตามอำนาจสิ่งปรุงแต่ง คือสิ่งแวดล้อม. ฉะนั้น เราจึงมีสัตว์ในโลกนี้ รวมทั้งคนด้วยนี้ไม่รู้วาก็หมิ่นก็แสนชนิด; แต่ถ้ามองดูที่ตรงคำว่าชีวิตแล้วก็เหมือนกัน ตรงที่อยากจะอยู่ แล้วก็อยากจะเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป.

แล้วก็อย่าได้อวดคิดว่า “คน” นี้ คือที่ได้มาเป็นคนนี้ มันถูกแล้ว มันดีแล้ว; มันอาจจะเป็นเรื่องโง่เขลาบ๊อบที่สุกก็ได้; แต่ก็ได้รับการขนานนามว่า ฉลาดที่สุด มีปัญญาที่สุด. ข้อนี้ขอให้นึกถึงสัตว์บางชนิด ที่มันยังไม่มื่ออะไรเหมือนคน มันยังมีความทุกข์ร้อนน้อยกว่าคน; คนนี่เพราะมันดีเกินไป มันจึงมีปัญหามากยุ่งยาก จนแก้ไขปัญหาของตัวไม่รู้จักสิ้นจักสุก.

แล้วคนสมัยปัจจุบันนี้ ยิ่งโง่มาก ในข้อที่เพิ่มปัญหา ต้องกินอย่างนั้น ต้องนอนอย่างนั้น ต้องใช้อย่างนั้น ต้องเล่นอย่างนั้น ต้องหว่าอย่างนั้น นีมันเพิ่มปัญหาขึ้นมา ก็เข้าใจว่าตัวดี; แล้วก็ดูถูกคนยากจน ดูถูกคนป่า ดูถูกสัตว์เดรัจฉาน.

นี่ก็คือความโง่อย่างบาปหนาของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน ที่จะมองความแตกต่างกันในส่วนที่ไม่สำคัญ แล้วก็มาอ้างว่าแตกต่างกัน แล้วก็เลยรักผู้อื่นไม่ได้ ไม่มีความเมตตากรุณา. นี่ก็เพราะว่าเขา โง่ในส่วนที่เรียกว่าธรรมสังขะ คือตัวจริงแห่งธรรมะ ที่มีอยู่ในส่วนลึกของสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวง.

การมองตัวแท้ของความจริงในส่วนลึก.

นี่อาตมาพยายามแล้วพยายามเล่า เพื่อจะเน้นถึงข้อนี้ เพื่อจะชี้ถึงข้อนี้ ที่จะดึงพวกเราทุกคนลงไปสู่จุดนี้ ให้มองเห็นตัวแท้ของความจริง ที่มันจริงถึงขนาดที่จะทำให้ทุกคนรักใคร่กันได้ รักใคร่ลงไปได้ถึงสัตว์เดรัจฉาน และรักใคร่ลงไปได้ถึงพืชพันธุ์ไม้ ต้นไม้ต้นไม้พืชพันธุ์ทั้งหลายก็ยังรักได้; เพราะมองเห็นความมุ่งหมายของสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนี้อย่างเดียวกัน แล้วอยากจะไปอยู่เป็นเพื่อนกัน.

ใครจะว่าบ้าก็ตามที; อยากรจะเป็นเพื่อนกับสัตว์เดรัจฉาน อยากรจะเป็นเพื่อนกับสิ่งที่มีชีวิตชั้นหญ้าบอนอะไรต่างๆ ไม่อยากรจะทำลายมัน ไม่อยากรจะเป็นศัตรูกับมัน.

เพราะฉะนั้น เรามนุษย์เราทั้งนี้ จำต้องแยกทางกันเดิน : คนหนึ่งมันยกหูชูหาง มันคูหมิ่นดูถูกกันด้วยกัน; อยากรว่าแต่มันจะไปเอ็นดูสัตว์เดรัจฉาน หรือจะ

ไปรักใคร่กันไม่หยาบอะไรได้. เพราะว่าคนชนิดนั้น มันมีธรรมส์จะอย่างหยาบ
เกินไป ผิวเผินเกินไป มันเห็นแต่ตัวกู – ของกู ซึ่งเป็นกิเลสทั้งนั้น มันไม่เป็น
ธรรมส์จะที่ตรงไหนได้.

นี่คนเป็นเสียอย่างนี้ จึงไม่มีมิตรภาพสากล เมตตา สากล; ความรัก
สากล อะไรมันมีไม่ได้ จนกระทั่งว่า แม้ในระหว่างศาสนาต่อศาสนามันก็รักกันไม่ได้
หวังดีกันไม่ได้ ร่วมมือกันทำให้โลกนี้มีสันติภาพไม่ได้ เพราะว่ามันเป็นอันทลาด มัน
ไม่มีสัจจะ คือตัวแท้แห่งธรรมะที่แท้จริง ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง นั่นเอง.
เพราะฉะนั้น อาตมาเห็นว่า การที่จะชักชวนให้มองกันในแง่ดี **แม้ต่อสิ่งที่เราเรียกว่า**
เกินศัตรู หรือเป็นมิจฉาทิฏฐิ เป็นคู่ปรับบ้างก็ตาม, มองกันแต่ในแง่ดีเรื่อยไปและ
สงสาร **เพราะว่าทุกคนยังไม่เอาชนะความทุกข์ได้เหมือนกันทั้งนั้น ; จะมีประโยชน์**
หรือไม่มีประโยชน์ ก็ขอให้คิดดูเถิด.

เรารู้อะไร ๆ มันมากเกินไปเสียแล้ว แต่แล้วก็ไม่รู้เรื่องจริงแท้ ที่ควร
จะรู้ ที่มันซ่อนอยู่ที่ตรงนี้ คือมันมีความเห็นแก่ตัวนี้ ปิตักังเสียหมด, มีตัวกู
– ของกู มาคอยล่อคอยหลอกเอาไป ให้ดีกว่าผู้อื่น; เพราะฉะนั้น จะต้องม
คนเลวกว่า กูจึงจะมีความสุขอยู่ได้ กูจะไต่อวด จะไต่เบ่ง จะไต่ทำอะไรอย่างนั้นอยู่ได้.
มันต้องการให้มีคนเลวกว่า ลองคิดดูว่ามันเป็นอย่างไร; มันไม่ต้องการให้มีคน
เสมอกันหรือดีกว่า; ในโลกนี้มันมีแต่อย่างนี้ เพราะไม่เข้าถึงตัวแท้ตัวจริงของ
ธรรมชาติ หรือของศาสนา หรือของพระเป็นเจ้า.

นี่คือธรรมส์จะอันหนึ่ง ที่เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ที่เราจะต้องมองเป็น
พื้นฐาน.

.....

วิทยาการทั้งหลายต้องกลมกลืนกับศาสนา.

ที่นี้ ก็จะได้กล่าวถึงสิ่งที่จะช่วยเหลือให้เป็นอย่างนั้นได้ง่ายเข้า คือให้มองถึงวิทยาการต่าง ๆ ที่เราแยกกันอยู่เป็นแขนง ๆ หลาย ๆ สาขา หลาย ๆ ทิศทางนี้ แล้วก็เกิดความเข้าใจว่า นี่ไม่เป็นศาสนา, นี่ไม่ใช่ศาสนา, นี่เป็นวิชาศีกแก่ศาสนา, นี่เป็นเครื่องสนับสนุนศาสนา, จนยุ่งกันไปหมด.

เดี๋ยวนี้ อาตมาอยากจะให้มองกันเสียใหม่; แม้ตัวเองก็พยายามจะมองด้วยแล้วให้มองให้มันลึกกว่านั้น คือ มองกันในแง่ที่มันเป็นศาสนาไปเสียให้หมด, แล้วก็จะได้พุกแก่เจ้าหน้าที่หรือศาสตราจารย์แห่งวิทยาการแขนงนั้น ๆ ให้มองเห็นตัวสิ่งที่เรียกว่าศาสนาได้ง่ายเข้า.

สิ่งแรก ที่จะพุกถึงก็เช่น วิทยาการสาขาวิทยาศาสตร์ทั้งหลาย เดี่ยวนี้ปัจจุบันนี้ ก็มีการพุกซึ่งแย้งกันอยู่เป็น ๒ ฝ่ายเสมอ : พวกหนึ่งว่าวิทยาศาสตร์เข้ากับพุทธศาสนาได้ดี, อีกพวกหนึ่งก็ว่า วิทยาศาสตร์เข้ากับพุทธศาสนาไม่ได้; แม้พุทธศาสนาเพียงศาสนาเดียว ก็มีผู้มีความรู้สึกแตกต่างกันอย่างนี้. ถ้ายิ่งไปพุกถึงศาสนาอื่น เช่นศาสนาที่ถือพระเป็นเจ้า มีพระเป็นเจ้าเป็นหลักสำคัญแล้ว; ก็มีผู้มองเห็นหรือพุกกันไปทำนองว่า ศาสนาคริสต์นั้นเข้ากันไม่ได้กับวิทยาศาสตร์เลย.

ที่นี้อาตมาก็ยังอยากจะยืนยันว่า ทุกศาสนานี้เป็นวิทยาศาสตร์ หรือเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์. ที่ว่า เข้ากันไม่ได้นั้น เพราะให้ความหมายของถ้อยคำผิด ๆ, ใช้คำผิด ๆ. ตัวเองยังไม่รู้จักว่าพระเจ้านั้นคืออะไร; แล้วก็เอาไปถือว่า พระเจ้านี้ขัดกับหลักวิทยาศาสตร์; อย่างนี้มันหลับตาพุก ยิ่งกว่าที่จะหลับตาพุก. ขอให้ไปศึกษา

ให้ตี ถ้าเราจะผูกกันถึงวิทยาศาสตร์ ก็ขอให้มันเป็นวิทยาศาสตร์, แล้วก็จับใจความของวิทยาศาสตร์ให้ได้; แล้วก็พบว่าเรื่องของศาสนานั้นก็อยู่ในกระแสแห่งวิทยาศาสตร์ นั่นเอง.

ที่เรียกว่า วิทยาศาสตร์^{นี้} ก็คูนันยังพันเผื่อเต็มทีเหมือนกัน, ให้ค่านิยามต่าง ๆ กัน แล้วก็มุ่งหมายถึงสิ่งต่าง ๆ กันด้วยก็มี; แต่เดี๋ยวนี้เราจะเส็งถึง วิทยาการที่ประกอบไปด้วยสติปัญญา ตั้งอยู่โดยเหตุผล ตามที่คั่นคว่า หรือพิสูจน์หรือทดลองได้ แล้วก็พบข้อเท็จจริง ที่มันสนับสนุนซึ่งกันและกันยังขึ้นมาเป็นลำดับจนเป็นสูตรทางวิทยาศาสตร์อย่างนั้นอย่างนั้นขึ้นมา, พิสูจน์ความจริงได้เต็มที่ ในข้อที่ว่า เมื่อปฏิบัติตามหลักอย่างนั้น มันก็มีผลเกิดบนอย่างนั้น เป็นที่น่าพอใจ.

มองศาสนาให้พบความจริง ของธรรมชาติในรูปวิทยาศาสตร์.

ถ้าว่า ศาสนา เนื้อแท้แล้วมัน ก็ต้องเข้ากันได้กับเจตนารมณ์ของวิทยาศาสตร์ หรือให้มันเป็นวิทยาศาสตร์ไปเสียเลยก็ได้. อย่ามองศาสนาในลักษณะที่เป็นบทบาทบัญญัติ ที่ใครแต่งตั้งขึ้นตามชอบใจ เพื่อประโยชน์แก่ใครหรือตนเอง. ขอให้มองหลักพระศาสนา ในฐานะที่เป็นความจริงของธรรมชาติ ที่พระศาสดานั้น ๆ คั่นพบ แล้วเอามาสอน. การที่คำสอนมันเพี้ยนกันไปบ้าง หรือมันเป็นรูปนิยาย รูปอุปมาอะไรไปนั้น เพราะจำเป็นที่จะต้องทำอย่างนั้น; เพราะว่าประชาชนที่นั่นสมัยนั้น เขาเข้าใจการพูดโดยวิธีอื่นไม่ได้ หรือจะให้เชื่อโดยเหตุผลของตนเองไม่ได้ มันจึงต้องสอนไว้ในรูปของอุปมา ให้เข้ารูปกันกับความเชื่อที่เขาถืออยู่ก่อน แล้วเขาก็ยอมรับ.

ฉะนั้น ความจริงของธรรมชาติ ที่อยู่ในรูปของวิทยาศาสตร์ ที่พระศาสดา
นั้น ๆ ค้นพบ จึงเอามาพูดใหม่ ในรูปที่จะให้คนทีนั้น เวลานั้นรับได้; บางศาสนา
ต้องทำมากในขั้นนี้, บางศาสนาก็ไม่ต้องทำมาก หรือพุทธศาสนาเราก็ทำน้อยที่สุด;
แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังมิ ที่จะต้องเอาหลักอะไรบางอย่าง ที่เขาเชื่อกันอยู่ มาพูดเพื่อจะให้
มันแก้ปัญหอย่างอื่นได้ โดยที่ข้อเท็จจริงไม่ต้องเป็นอย่างนั้น เช่น :

คำสอนในพุทธศาสนาเรื่อง *จันทรคราส สุริยคราส* ที่พระพุทธเจ้าก็ถูก
กล่าวถึง ว่าเป็นผู้มีฤทธิ์มีเดชมาก จนถึงกับว่า เพียงแต่พระจันทร์ออกชื่อพระพุทธเจ้า
เท่านั้น ราชทูตต้องปล่อย; ถ้าราชทูตไม่ยอมปล่อย ศีรษะของราชทูตจะแตกเองอย่างนี้. ความ
มุ่งหมายก็จะต้องการให้คนเห็นว่า พระพุทธเจ้านั้นมีฤทธิ์มีเดชมีอำนาจ ที่มีค่ามาก
กว่าอะไร ๆ ถึงกับว่าทำให้พระราชทูตต้องยอมปล่อยพระจันทร์ เพียงแต่พระจันทร์ออกชื่อ
พระพุทธเจ้า. แต่อย่างไรก็ตามีเหตุผลให้เชื่อว่าคำสอนประเภทนี้เป็นของชั้นหลัง.

นี้ลัทธิศาสนาไหนก็มีกันทั้งนั้น ให้ออกชื่อพระศาสดา ออกชื่อพระเจ้า,
ออกชื่อแล้วก็จะพ้นไปจากทุกข์ภัยอันตราย; แต่ความเป็นวิทยาศาสตร์มันซ่อน
อยู่ภายในนั้น ซึ่งคนไม่มอง ไปมองแต่รูปของนิยายหรืออุปมา หรือเปลือกภาษา
ที่เขาเอามาใส่รองรับไว้. นี่เป็นตัวอย่างที่ว่า เราอย่าไปยึดถืออย่างนั้น เดียวก็จะ
เกิดสงสัยในลัทธิศาสนาของตนเอง, แล้วก็ของผู้อื่น แล้วก็ไกลไป จนถึงกับว่าไม่ยอม
รับอะไรไปเสียหมด ก็ต้องข้อสงสัยไปเสียหมด ถือว่าเมื่อมันมีข้อบกพร่องอย่างหนึ่งแล้ว
ก็ไม่น่าไว้ใจเลยทั้งหมด.

ศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ.

นี่ให้สรุปความกันให้ได้ว่า ความคิดทางศาสนานั้นก็เป็นวิทยาศาสตร์ คือมีบุคคลมุ่งหมายจะพบหนทางออก เพื่อแก้ปัญหาในทางร่างกายบ้าง ในทางจิตใจบ้าง ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; ดังนั้นมันจึงเป็นวิทยาศาสตร์. แต่ที่เอามาพูดนี้ ต้องพูดให้มันเข้ากันกับคนผู้ฟัง ก็กลายเป็นเรื่องที่ดีแล้วก็ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ไป.

เรื่องของพุทธศาสนา เรื่องอริยสัจสี่^๕ ก็เป็นทฤษฎีวิทยาศาสตร์, และเรื่องปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปด^๖ นี้ ยังเป็นการทดลองหรือการกระทำตามหลักวิทยาศาสตร์ คือดับทุกข์ได้. ถ้าพูดว่า ทุกข์คืออย่างนี้, มาจากเหตุ คือต้นเหตอย่างนี้, ไม่มีต้นหากก็ไม่มีทุกข์, อยู่อย่างต้นหากเกิดไม่ได้ ความทุกข์ก็จะไม่มี; นี่จะดูในแง่ปรัชญาก็ได้ มันก็เป็นรูปปรัชญา, ดูในแง่ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ก็ได้. แต่แท้ที่จริงนั้นมันยังไม่สำเร็จประโยชน์; ต้องมาปฏิบัติกันลงไปจริง ๆ คือ อยู่อย่างอริยมรรคมีองค์แปด ทุกข์ก็เกิดไม่ได้.

ทีนี้ คนมันไปมองที่เงอื่น ไม่มองในแง่ของวิทยาศาสตร์ มันก็ไปยึดถือเป็นเรื่องปลื้มย่อย แยกแยกออกไปมากมายหลายแขนง เป็นเหตุให้พูดกันไม่รู้เรื่อง เดี๋ยวกันบ้าง เกลียดชังกันบ้าง; ฉะนั้นสมัยนี้ ที่ถือกันว่า เป็นสมัยที่เจติยวาลาที่สุดแล้ว, การศึกษาของสมัยนี้ ก็ทำให้พอจะกล่าวได้ว่า มันฉลาดแล้ว; แต่ทำไมมันไม่ฉลาดให้ดูเรื่อง? ทำไมไม่ฉลาดไปในทางที่จะให้เกิดผลดีแก่มนุษย์? มันฉลาดไปในทางที่จะมองในทางขัดแย้ง, หรือว่าเพราะว่ากิเลสมันช้ำคอไว้ ให้มองไปในลักษณะอย่างนั้น; ดูจะยกหูหูทางถึงขนาดที่ว่า มันจะดีกว่าพระพุทธเจ้าไปเสียอีก คนสมัยนี้เป็นอย่างนี้.

พระพุทธเจ้าไม่ทรงดูถูกมองเป็นนักวิทยาศาสตร์.

พระพุทธเจ้านั้น ที่แท้ก็ควรจะถูกมอง เป็นจอมนักวิทยาศาสตร์
 ก็ไม่ถูกมองกันในแง่^๕; แล้วก็ไปบูชาวิทยาศาสตร์อย่างเด็กลมมือ คือทำให้โลกนั้นมัน
 ยุ่งยากลำบากยิ่ง^๕ขึ้นทุกที; เหมือนกับเด็กที่มันอยากจะกินขนม กินลูกกวาดอะไร^๕
 มันก็มองแต่เพียงเท่านั้น. นักวิทยาศาสตร์สมัย^๕ก็รู้จักเพียงเท่านั้น แม้วิธีการจะ
 ซับซ้อนยุ่งยากน่าสรรเสริญ มันก็ใช้ไปแต่ในทางที่ไม่ดีทุกซ์; เพราะฉะนั้น ถึงอย่างไร
 เสีย ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์อย่างแบบสมัยใหม่^๕ มันก็จับทุกซ์ไม่ได้, ยิ่งก้าวหน้า
 เท่าไรมันก็ยังสร้างปัญหา^๕มากขึ้น. วิทยาศาสตร์ทางวัตถุ ฉลาดแต่ในทางสร้างเหยื่อ
 ๕ขึ้นปรนเปรอกิเลส ตัณหาของตนเอง; วิทยาศาสตร์นั้นมันเป็นอย่าง^๕.

มองอีกทีหนึ่งอย่างที่ว่ามาแล้ว เราจะมองในแง่จริง จะไม่คิดเทียบคนบ้าพวก^๕
 ก็คือมองว่า เตี้ย^๕คนพวก^๕นี้ เขากำลังสร้างตัณหาให้มันมากขึ้น; แล้วไม่หนีไปจาก
 หลักของพระพุทธเจ้า ที่ว่า *ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกซ์. เมื่อมันสร้างตัณหาให้มาก
 ให้ไกลให้ยิ่งขึ้นไปเท่าไร มันก็สร้างความทุกซ์มากขึ้นไปเท่านั้นแหละ*; ยิ่งขยาย
 ขอบวงของตัณหาให้ประณีตให้ละเอียดเท่าไร ความทุกซ์มันก็ยังลึกลับซับซ้อนยิ่งละเอียด
 ประณีตยิ่งขึ้นเท่านั้น มันยังคงเป็นวิทยาศาสตร์แต่ในส่วน^๕นี้อยู่ตามเดิม. การกระทำ
 อย่าง^๕นี้ มันเพิ่มความรู้สึกแห่งตัวกู - ของกู; ฉะนั้น ต่างฝ่ายต่างก็เห็นแก่ตัวจัด
 ก็ใช้วิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือประหัตประหารกันจนวินาศ. นี่ดูเอาเถิดมันเป็น
 วิทยาศาสตร์ตัวกันแท้ ๆ แต่มันก็ยังแยกทางกันเดินไปคนละทิศคนละทาง.

พิจารณาศาสนาในลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์.

เราจะมองศาสนาในลักษณะที่เป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ เป็นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ก็มีผู้พบมันอย่างพบทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ จนคำว่าศาสนาหายไป. ที่พู่คนไม่ใช่จะลบล้าง หรือลบล้างสิ่งที่เรียกว่าศาสนา; แต่พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่ามันเป็นอย่างนั้น และมันเหมาะสมที่สุด ที่จะเอามาพูดกับคนสมัยนี้ ซึ่งบูชาวิทยาศาสตร์; ซึ่งต่างกันแต่เพียงว่า เคียวนี้มันเป็นวิทยาศาสตร์ทางวัตถุ เป็นเหยื่อล่อกิเลสมากเกินไป เสียเท่านั้น แม้จะทำด้วยสติปัญญาความเฉลียวฉลาดสามารถอย่างยิ่ง มันก็ยังเป็นผลร้าย.

พระศาสดาทิ้งหลายแต่โบราณกาล ท่านพบความจริงของธรรมชาติ ในรูปของ วิทยาศาสตร์ที่จะแก้ปัญหาความทุกข์ในทางจิตใจ; มันเป็นวิทยาศาสตร์ที่ประเสริฐที่สุดสำหรับมนุษย์ คือมันจะดับทุกข์ของมนุษย์ แล้วมันบริสุทธิ์คือมันไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสอันสกปรก. มันเป็น วิทยาศาสตร์ของพระอรหันต์ เป็นความรู้ของมนุษย์ที่ค้นพบ; แต่เคียวนี้ไปเรียกมันว่าศาสนาเข้า ไม่เรียกว่าวิทยาศาสตร์ มันก็คล้ายกับว่า เป็นคนละเรื่องกัน.

ทีนี้ ไปเรียกว่าศาสนาเท่านั้นก็ยังไม่พอ มันให้ความหมายไปในทำนองหลัง ในทำนองศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้นไป ยิ่งขึ้นไป ยิ่งขึ้นไป จนไม่เป็นข้อเท็จจริง หรือกฎความจริงของธรรมชาติ ที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ อันเด็ดขาดตามอำนาจของธรรมชาติ, มันก็ทั้งความเป็นวิทยาศาสตร์ มาอยู่ในระบบของความคิด ระบบของความคิดที่มันลึกลับ ชล้ง และศักดิ์สิทธิ์ จนทำให้คนที่เข้าไปศึกษานันกลายเป็นคนโง่ ไปจับฉวยเป็นระบบศักดิ์สิทธิ์ มันก็กลายเป็นคนโง่.

ถ้าว่า จับฉวยกันในระบบที่มันเป็นวิทยาศาสตร์ตรงไปตรงมา มันก็ยิ่งฉลาดขึ้น แล้วจะแก้ปัญหาก็ได้; ฉะนั้น เราจะรับเอาระบบอริยสังขันธ์ ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์สูงสุดของพุทธศาสนา ที่พระองค์ทรงค้นพบ มาตูลงในแง่ของวิทยาศาสตร์, แล้วก็ทิ้งคำว่าศาสนาไปเสีย แม้แต่คำว่าพุทธศาสนาก็เก็บไปไว้เสียที่อื่นที.

เมื่อพูดกันในฐานะที่มันเป็นวิทยาศาสตร์ เป็นกฎของวิทยาศาสตร์ ของธรรมชาติอันลึกซึ้งที่สุด มีค่าที่สุด ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ แล้วทรงนำมาเผยแผ่; พระพุทธเจ้าก็กลายเป็นจอมนักวิทยาศาสตร์, เราทั้งหลายก็กลายเป็นนักวิทยาศาสตร์ หรือผู้ใช้ประโยชน์จากวิทยาศาสตร์; ก็ไม่ต้องมีข้อแตกแยกที่จะเถียงกันว่า พุทธศาสนาเข้ากันกับวิทยาศาสตร์หรือไม่เข้ากัน, หรือว่าศาสนาที่มีพระเจ้าจะเข้ากับวิทยาศาสตร์หรือไม่เข้ากัน. นี่มันเป็นปัญหาที่คนโง่ชั้นหลังสร้างขึ้นมา เพราะว่าเขาได้ละทิ้งข้อเท็จจริง หรือตัวธรรมสังฆะของธรรมชาติข้อนี้ไปเสียอย่างสิ้นกลับ.

เรื่องพระเจ้ายกมองเป็นวิทยาศาสตร์ได้.

เอาละมีเวลาอยู่บ้าง ก็จะพูดต่อไปถึงคำว่าพระเจ้า. ที่จริง พระเจ้านั้นสร้างปัญหาามาก; สร้างปัญหา มาก กระทั่งว่าไม่รู้ว่ามีใครสร้างพระเจ้า. จะพูดว่าพระเจ้าสร้างเราก็มันมีปัญหาไม่น่าเชื่อ : พระเจ้าสร้างเรา ทำไมไม่สร้างให้ตี ๆ คืออย่าให้มีปัญหาอย่างนี้เป็นต้น. นั่นเขาเล็งถึงพระเจ้าอย่างบุคคลมากเกินไป แล้วก็พระเจ้าในรูปแบบของความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ตามความเชื่อของคนพวกหนึ่งมากเกินไป.

แต่ถ้ามองคุณันด้วยสติปัญญา ที่ไม่เป็นทาสของกิเลส ตัณหาแล้ว ตัวพระเจ้า นั้นจะเป็นจอมนักวิทยาศาสตร์ ที่ปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ได้ดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุดในทุกแง่ทุกมุม คือ *อย่าให้พระเจ้านั้นเป็นคนหรือเป็นอะไรเหมือนที่มีชีวิต* ที่มีความรู้สึกอย่างคน อย่างสิ่งที่มีชีวิต ซึ่งธรรมคยาอย่างนี้; ต้องไป *เอาคุณสมบัติที่กล่าวถึงพระเจ้ามาเป็นหลักสำหรับพูดกันก่อน.*

เช่นว่า พระเจ้านั้นสร้างสิ่งทุกสิ่งขึ้นมา, พระเจ้านั้นควบคุมสิ่งทุกอย่างอยู่ พระเจ้าจะยุบสิ่งบางสิ่งให้หมดไป, แล้วสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาแทน, พระเจ้านั้นอยู่ในที่ที่ทั้งปวง ไม่มีอะไรอยู่นอกขอบเขตอำนาจของพระเจ้า ไม่มีอะไรที่พระเจ้าจะไม่รู้. นี่เพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว *มันมีอะไรที่เป็นอย่างนี้.*

ถ้ายอมรับว่า *มันมีอะไรที่เป็นอย่างนี้* เราก็จะมองเห็นทันทีว่า มันคือ กฎของธรรมชาติ หรือธรรมชาติอันลึกซึ้งที่สุด ที่เกินกว่าที่เราจะรู้จักมันได้ง่ายๆ แล้วเป็นกฎธรรมชาติแท้จริง คือว่าเป็นสิ่งที่ใครแก้ไขไม่ได้. สัจจะอันนี้เป็นบรมสัจจ์ ดังกับว่าเป็นอสังขตะ คือไม่มีใครทำมันขึ้นมา, หรือไม่มีใครเปลี่ยนแปลงมัน. มันเป็นสัจจะถึงขนาดนั้น. ^๕นี่เป็นอำนาจที่มาจากกฎของธรรมชาติ หรือว่าตัวธรรมชาติ ที่มีกฎมีอำนาจอย่างนี้ คือสามารถบันดาลให้สิ่งต่างๆ ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นและเปลี่ยนไป แล้วมันคุมไว้ แล้วมันต้องสลายไปบางคราวเกิดใหม่แทน.

อำนาจกฎธรรมชาตินี้ มีอยู่ในทุกหนทุกแห่ง ไม่มีอะไรอยู่นอกเหนือกฎของธรรมชาติอันนี้ มันรู้ทั้งหมด ก็คือว่า ทั้งหมดมันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติอันนี้. อย่างนี้ สิ่งที่เรียกว่าพระเจ้านั้น ก็คือตัวกฎของธรรมชาติ อันสูงสุดเด็ดขาด ไม่มีอะไรจะยิ่งไปกว่า; ถ้าพูดอย่างเป็นคน ก็เป็นจอมนักวิทยาศาสตร์

ที่ปฏิบัติงานในความหมายของวิทยาศาสตร์ได้เหลือประมาณ ไม่มีขอบเขต; ก็นำให้น่าบูชา นายอมรวัช คือว่าอย่าไปทำให้ขัดใจพระเจ้า.

แต่เดี๋ยวนี้ เขาไปพูดกันอย่างนั้นไม่ได้ เพราะว่าคนมันไม่เข้าใจ คนมันเชื่อไปในทางว่า มีบุคคลศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เราไหว้ เราอ่อนนวยพร แล้วท่านก็จะโปรดปราน ทำไมที่ท่านก็จะโกรธกริ้ว ก็เลยมีพระเจ้าอย่างนั้นไป; มันก็ขัดกันกับวิทยาศาสตร์ ซึ่งโดยที่แท้แล้ว พระเจ้าตัวจริงนั้นเป็นตัววิทยาศาสตร์ เป็นตัวกฎวิทยาศาสตร์ คือเป็นกฎธรรมชาติ.

นี่พูดอย่างนี้ก็เพื่อจะให้มองเห็นในแง่ที่ว่า ศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้นเป็นสิ่งเดียวกัน แต่คนเอามาพูดให้มันเดินกันไปคนละทาง จนมันพบกันยาก จนมาแย้งกันว่า พุทธศาสนาเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์ก็มี, พุทธศาสนาไม่เข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์เลยเป็นแต่เพียงแกล้งพูดให้มันเข้ากันได้ก็มี. นี่พุทธศาสนาก็ยังถูกหาอย่างนี้ทั้งที่มีเรื่องกฎอริยสัจจ์เป็นต้น ไม่พูดถึงบุคคลเลย; แต่พอไปพูดถึงศาสนาอื่นเช่นศาสนาที่เขาไม่มีพระเจ้า อย่างคริสเตียน อย่างฮินดูอะไร มันก็ยิ่งถูกเยาะเย้ยใหญ่ ว่ามันขัดกันกับวิทยาศาสตร์.

ไปอธิบายพระเจ้าให้ถูกตัวจริงเท่านั้นแหละ ก็จะกลายเป็นวิทยาศาสตร์ไปทันที; ฉะนั้น จึงขอยืนยันในที่นี้ว่า ศาสนานั้นเป็นสิ่งเดียวกันกับวิทยาศาสตร์ ในแง่ที่เป็นเรื่องของความจริง เป็นกฎของความจริง ที่ปฏิบัติได้; แล้วเราก็ไม่มีปัญหาที่ว่าเราจะต้องมีการถามขึ้นว่า พุทธศาสนานั้นเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์หรือไม่ เพราะว่ามันเป็นสิ่งเดียวกันแล้ว ทำไมจะต้องถามว่า มันเข้ากันได้หรือไม่.

ถ้าเราพูดไปในลักษณะที่แยกกันไป ตามความคิดความเข้าใจของคนที่ไม่รู้จักสิ่งนี้ มันก็เกิดเป็นสองเรื่อง หันหลังให้กัน ไกลออกไป ไกลออกไป จนต้องถามว่า มันจะเข้ากันได้หรือไม่; อย่างนี้จะเรียกว่าอะไรดี ขอให้ช่วยกันคิดดูบ้าง. มันจะคล้ายๆกันกับว่า มันจะมาพบกันใหม่ จะได้ไหม? ก็ที่แรกมันเป็นสิ่งเดียวกัน แล้วมันแยกทางไกลกันไป โดยน้ำมือของมนุษย์ที่โง่เขลา, แล้วมีมนุษย์ไหนที่จะช่วยดึงกลับมาให้พบกันอีก ให้มันไม่มีปัญหาในเรื่องนี้.

ถ้าชอบจะเรียกว่าวิทยาศาสตร์ ก็เรียกว่าวิทยาศาสตร์, ถ้าชอบจะเรียกว่าศาสนา ก็เรียกว่าศาสนา, แต่ตัวเท่านั้นมันคือตัวธรรมส์จจะที่เกี่ยวกับความทุกข์และความดับทุกข์ ที่ค้นเอามาได้จากตัวธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ โดยพระ-ศาสถานัน ๆ; แต่เวลาท่านพูด ท่านต้องพูดอนุโลมแก่ผู้ฟัง คำพูดมันจึงต่างกันบ้าง.

ฉะนั้น จึงเข้าใจหรือเชื่อว่า การอธิบายผิดๆ ในตอนหลัง, การตีความผิดๆ, การขยายความออกไปอีกทางหนึ่งไกลออกไปนั่นแหละ; เป็นเหตุให้ศาสนาแต่ละศาสนา เดินทางกันไปคนละทิศคนละทาง, ราวกับว่าเดินทางไปคนละทิศคนละทาง; แล้วเมื่อมนุษย์เป็นผู้จัด มันก็เดินคนละทิศคนละทาง ไปตามการจัดของมนุษย์, แล้วมนุษย์ก็มาเถียงกันในเรื่องนี้; ฉะนั้น นี่คือการไม่มีธรรมส์จจะ คือตัวจริงแห่งธรรมะเสียเลย.

ธรรมส์จจะของศาสนาในรูปวิทยาศาสตร์ยังดูได้หลายแง่.

อาตมาได้พูดถึงเรื่อง ธรรมส์จจะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา แล้วก็ในรูปร่างของวิทยาศาสตร์; ที่นี้เมื่อพูดถึงวิทยาศาสตร์ มันก็ยังพูดได้หลายแง่อีกแหละ เพราะว่ายาวนี้วิทยาศาสตร์ก็แยกแขนงไปตามสาขาของความต้องการหรือความมุ่งหมาย.

วิทยาศาสตร์แขนงธรรมชาติวิทยา ชื่อพืชน้ำเลื่อมใส. วิทยาศาสตร์ในแขนงของธรรมชาติวิทยานี้ ชื่อมันพืชน้ำเลื่อมใส พุทธบริษัทอยากจะตะกรุบเอาทันที; แต่แล้วมันตะกรุบเอาไม่ได้ เพราะว่าธรรมชาติวิทยาของเขา เป็นแต่ในทางวัตถุ คำนำวัตถุอย่างเดียว. แม้จะฉลาดถึงที่สุด รู้ครบถ้วนถึงที่สุด แต่มันคำนำวัตถุอย่างเดียว จะเรียกว่าครึ่งหนึ่งก็ไม่ได้ ถ้าถือตามความรู้สึกของเรา. ความรู้สึกของคนที่ไม่รู้โอโหน่อิเหน่ คงจะพูดว่าครึ่งหนึ่งแล้ว คือทางวัตถุนี้ครึ่งหนึ่ง ทางจิตครึ่งหนึ่ง รวมสองครึ่งเป็นหนึ่งหน่วยที่สมบูรณ์.

เดี๋ยวนี้เขาก้าวหน้าทางวัตถุจนถึงที่สุดแล้ว จะเรียกว่าเขาแก้ปัญหาได้ครึ่งหนึ่งแล้ว; อย่างนี้ไม่ไหว เพราะว่าเรื่องทางวัตถุมันมีค่าน้อยเหลือเกิน ในการที่จะจับทุกข์ได้, มันเป็นผลน้อยเกินไปที่จะมาแก้ปัญหาเหล่านั้นได้; เราจึงไม่มองเห็นว่ามันแก้ปัญหาได้แล้วครึ่งหนึ่ง. เรายกให้เป็นเรื่องของจิตใจ ที่มีความสำคัญมาก หรือว่ามีปริมาณของปัญหามาก ต้องแก้ปัญหาทางจิตใจได้ต่างหาก.

สำหรับเรื่องทางจิตใจก็เป็นธรรมชาติด้วยเหมือนกัน จึงเรียกได้ว่าธรรมชาติวิทยา แต่ว่าเป็นไปในด้านจิตใจ ที่แสดงออกมาทางวัตถุ ทางกาย. พุทธศาสนาคือเรื่องนี้ คือวิทยาศาสตร์ในค้ำฝ้ายจิตหรือฝ้ายวิญญาณ ที่แสดงออกมาทางร่างกาย. ถ้าเรารู้เรื่องของธรรมชาติโดยสมบูรณ์ ต้องรู้เลยเรื่องของวัตถุ ไปถึงเรื่องของจิตใจ, แล้วก็เรียกเรื่องจิตใจนั้น ว่าเป็นเรื่องธรรมชาติด้วยเหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้เขาเอาคำว่าธรรมชาตินี้ไปใช้แก่เรื่องฝ้ายวัตถุหมด; เราก็ยอมรับไม่ไหว หรือว่ากลืนไม่ลง ที่จะให้ความหมายของคำว่าธรรมชาติวิทยา แต่เพียงเรื่องทางวัตถุเท่านั้น.

ที่แท้ ธรรมชาติ นั้น มีทั้งฝ่ายกายหรือวัตถุ และ ฝ่ายจิตหรือฝ่ายนาม
ด้วย; ขอให้รู้ธรรมชาติวิทยาสูงขึ้นไปตามทางฝ่ายจิตด้วย จึงจะเป็นธรรมชาติวิทยาที่
สมบูรณ์ แล้วก็เป็นตัวพุทธศาสนายุคที่นั่น; จะใช้คำว่าศาสนาก็ได้, จะใช้คำว่า
วิทยาศาสตร์แขนงธรรมชาติวิทยาก็ได้เหมือนกัน, แล้วแต่ใครจะชอบอย่างไร.

ถ้าเราใช้คำอย่างนี้ เราก็สามารถที่จะไปพบกับนักวิทยาศาสตร์แห่งยุคปัจจุบัน
ให้เขาเข้าใจพุทธศาสนาได้ ในฐานะที่เป็นวิทยาศาสตร์พื้นฐานก่อน; แล้วค่อยๆ ทำ
ความเข้าใจกันไปถึงวิทยาศาสตร์ หรือกฎธรรมชาติก็ตาม ในส่วนจิตใจ.

นี่เขาอาจจะแย้งว่ามันคนละเรื่อง เราบอกให้เขารู้เลยว่า โดยข้อเท็จจริง
ของธรรมชาตินั้น ร่างกายกับจิตใจแยกกันไม่ได้; มีร่างกายอยู่ที่ไหน ก็มีจิตใจอยู่
ที่นั่น, มีจิตใจอยู่ที่ไหน ก็มีร่างกายที่เป็นเครื่องรองรับจิตใจอยู่ที่นั่น เพราะฉะนั้น ก็ไป
ด้วยกัน, ประกटจะทุกข์ด้วยกัน หรือว่าไม่ทุกข์ด้วยกัน; ฉะนั้น ขอให้รู้ธรรมชาติวิทยา
ครบถ้วนบริบูรณ์ ทั้งฝ่ายวัตถุและฝ่ายนามธรรมเถิด. นั่นคือพื้นฐานพุทธศาสนา.

ดังนั้น ผู้ที่เป็น นักวิทยาศาสตร์ฝ่ายธรรมชาติวิทยา เต็มตัว เข้าใจได้
ทันที; เขาจะสนใจได้ทันที. แม้เขาจะยังไม่เข้าใจเรื่องฝ่ายจิตใจ แต่โดยที่เขา
เข้าใจเรื่องฝ่ายวัตถุเพียงพอนั้นแหละ เขาสามารถอนุมานหรือหยั่งเห็นได้ว่า เรื่องทาง
จิตใจก็เป็นธรรมชาติ แล้วก็ยินดีที่จะสนใจในพุทธศาสนา; อย่างนี้มันก็กลายเป็น
นักวิทยาศาสตร์ ที่พูดเรื่องวิทยาศาสตร์ไปด้วยกัน.

การเผยแผ่พุทธศาสนาแก่นักวิทยาศาสตร์แห่งยุคปัจจุบัน ก็จะทำให้ จะได้
ผลดี เป็นที่น่าชื่นใจ ที่จะทำให้นักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายนี้ สามารถใช้วิชาความรู้ของเขา
แก้ปัญหาของมนุษย์ได้ อย่างถูกต้องถึงที่สุด.

เดี๋ยวนี้ กำลังหลับตาเดินไปค้ำเดียวเรื่อยไป, ซีกเดียวก็ไม่พอ; ยังไม่ถึงซีก ค้ำเข้าไป เดินไปค้ำเดียวเท่านั้น; เพราะเราไม่รู้ว่ ศาสนานี้ก็คือวิทยาศาสตร์ ในแขนงธรรมชาติวิทยา. ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ ตัดบทได้อย่างนี้เลย. พอ **รู้ความจริงของธรรมชาติดีที่สุด แล้วก็จะพบตัวพุทธศาสนาอยู่ทันที.**

ที่นี้ลองนึกถึงวิทยาศาสตร์บางแขนงต่อไปอีก เช่นว่า วิทยาศาสตร์แขนง **ชีววิทยา** หมายถึงวิวัฒนาการทั้งหลายของสิ่งที่มีชีวิต. เอ้า, ไม่พูดกันถึงคำว่าศาสนา เลย; มาตั้งต้นกันถึงสิ่งที่เรียกว่าชีวิต ตามวิชาชีววิทยา ว่าเกิดขึ้นมาอย่างไร? แล้ว **ความสำคัญมันอยู่ที่กฎวิวัฒนาการ; แล้วก็โดยกฎของธรรมชาตินั้น มันไม่มีอะไรคงที่ได้, มันต้องเปลี่ยนแปลง.**

นี่สิ่งแวดล้อมมันเปลี่ยนแปลง **ตัวสิ่งที่เกิดขึ้น มันก็ต้องเปลี่ยนแปลง ๆ ๆ; นี่เป็นวิวัฒนาการ. ถ้าไม่เหมาะสมมันก็ตายไปแล้ว, ถ้าเหมาะสมมันก็ยังเหลืออยู่** จนกระทั่งบัดนี้ จะกล้านึกก็ตามใจ. **นี่วิวัฒนาการของ สิ่งที่มีชีวิตนี้ มันเป็นของมันมาเอง จนมีมนุษย์อย่างนี้, จนมีมนุษย์ที่มีความคิดอย่างนี้ มีมันสมองอย่างนี้; เพราะมันซ้าที่ก็ไม่ได้. มันอาจจะผิดได้ แล้วมันก็สูญไป ที่เหลืออยู่มันก็ถูกกว่า.**

ถ้ามันจะอยู่ต่อไปอีก มันก็ต้องถูกกว่านั้นขึ้นไปอีก; เพราะฉะนั้น **ชีวิตที่มันรอดมาได้ถึงยุคปัจจุบันนี้ เพราะมันมีความเหมาะสมหรือมีความถูกต้อง มันจึงอยู่ได้ ตามหลักพวกชีววิทยาที่ว่า *สิ่งใดมันเหมาะที่สุด สิ่งนั้นจะอยู่ได้.***

ที่นี้ **ความคิดของมนุษย์ มันก็อยู่ในกฎเกณฑ์อันเดียวกัน คือ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของร่างกาย; สภาพของร่างกายสูงขึ้น ละเอียตขึ้น ประณีตขึ้น จิตใจมัน**

อาจคิดนึกได้สูงขึ้น ละเอียตขึ้น ประณีตขึ้น. เมื่อจิตใจมันละเอียตขึ้น สูงขึ้น ประณีตขึ้นแล้ว มันก็ย้อนกลับไปช่วยปรับร่างกายนั้นให้ประณีตขึ้นสูงขึ้น; ฉะนั้น เราจึงเลิกจากการเป็นสัตว์มีขน แล้วอยู่ตามถ้ำตามโพรงไม้ นี่ มากลายเป็นสัตว์ที่ไม่มีขนแล้วก็อยู่บ้านเรือน มีผิวเนื้อละเอียตอ่อนอย่างนี้ แล้วกำลังจะเป็นอย่างนี้ยิ่งขึ้นทุกที.

ขอให้สังเกตดู ลูกเต๋ก ๆ รุ่งหลังนี้มันจะมีผิวละเอียตอ่อนไกลต่อความเป็นสัตว์ป่ามากขึ้นกว่าบีตามารตา บู้ ย่า ตา ยาย ยิ่งขึ้นทุกที; นี่เป็นวิวัฒนาการที่เป็นไปตามสิ่งแวดล้อม, สติปัญญามันก็เปลี่ยนไปมาก เพราะว่าการศึกษามันก้าวหน้ามาก, ร่างกายก็เปลี่ยนไปในทางละเอียตอ่อนสวยงาม มันสมองก็เปลี่ยนไปในทางมีความคิดเฉียบแหลมลึกซึ้ง, สติปัญญาความรู้ก็เปลี่ยนไป ตามที่มันสะสมไว้ในโลกนี้มากขึ้น. นี้เรียกว่ามัน เปลี่ยนไปในทางที่ว่าจะเหมาะสมยิ่งขึ้น ดียิ่งขึ้น มันจึงจะรอดอยู่ได้. นี้ฝ่ายวัตถุเป็นอย่างนี้.

ทีนี้ ฝ่ายจิตใจ ที่ว่า จิตใจมันต้องเปลี่ยนนั้น เพราะว่าจิตใจมันต้องเปลี่ยนไปจนถึงระดับที่มันจะรู้ได้ว่า ความทุกข์นั้นคืออะไร, เหตุให้เกิดทุกข์นั้นคืออะไร, ความดับทุกข์คืออะไร, ทางให้ถึงความดับทุกข์คืออะไร; พระพุทธเจ้าก็คือบุคคลหนึ่งในบุคคลเหล่านั้น. พระพุทธเจ้าหลายองค์ก็ได้ หลายสิบองค์ก็ได้ แต่เป็นบุคคลที่มีวิวัฒนาการทางมันสมองสูงขึ้นมา จนถึงรูปร่างเป็นอย่างนี้ เป็นอย่างนี้ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นไปตามหลักของชีววิทยาด้วยเหมือนกัน.

มนุษย์เป็นมาตามกฎเกณฑ์ทางชีววิทยา ทั้งฝ่ายร่างกายและฝ่ายจิตใจ; ฉะนั้น ฝ่ายจิตใจสายหนึ่งมันเดินถูกทาง มันจึงเกิดมันสมองระดับพระพุทธเจ้า แล้วก็ได้รับสิ่งที่สูงสุด ชนิดที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง เป็นผลของวิวัฒนาการทาง

ชีววิทยา. อย่าให้เป็นบุคคลประเสริฐวิเศษสูงสุดเกินธรรมชาติ. พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ต้องการจะให้เรายกย่องท่านถึงขนาดนั้น; ท่านคงจะต้องการให้เรายกย่องว่า สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่นั่นแหละ.

เหตุปัจจัยมีพอสำหรับเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลก ท่านก็มีขึ้นมา. ผากไว้ที่เหตุปัจจัยนี้ จะถูกตัวพระพุทธเจ้า แล้วถูกตรงตามพระพุทธประสงค์; คือเห็นว่าสิ่งที่เรียกว่าศาสนานี้ มันก็คือวิทยาศาสตร์แขนงชีววิทยา ที่ก้าวหน้ามาถึงระดับที่จะมีสติปัญญาสูงสุดของมนุษย์ ในทางความคับทุกข์ คู่กันกับร่างกาย ที่มีความเหมาะสม ที่จะรองรับสติปัญญาชนิดนั้น.

เมื่อเป็นอย่างนี้ เราเอาคำว่า “ศาสนา” ทิ้งไปเสียก็ได้, เอาคำว่าพุทธศาสนาไปเก็บไว้ที่ไหนก็ได้; แล้วเอาคำว่า สัจจะของชีววิทยา หรือ วิทยาศาสตร์แขนงชีววิทยา มาพูดกันก็ได้; มันก็เห็นอยู่ชัดๆ ว่า มันมีอยู่อย่างนี้ มันเป็นอยู่อย่างนี้. ที่นี้คนเราก็จะพูดกันได้ง่าย และเป็นสากล ไม่ต้องแบ่งแยกเป็นศาสนานี้ศาสนาโน้นสำหรับทะเลาะกัน; แล้วก็ไม่ต้องแบ่งแยกเป็นว่า ศาสนาเข้ากับวิทยาศาสตร์ได้เข้าไม่ได้, ศาสนากับวิทยาศาสตร์เป็นคนละเรื่องกัน จนถึงกับต้องพูดว่า เข้ากันได้หรือเข้ากันไม่ได้; เคียวนี้เราพูดว่ามันคือสิ่งเดียวกัน.

.....

นี่คือ ธรรมสังฆ์ หรือตัวแท้แห่งธรรมะ ที่มันได้กระจัดกระจายกันอยู่ เราดึงมาสงเคราะห์เข้าหากัน เข้าด้วยกัน, พยายามสงเคราะห์ให้เป็นตัวเดียวกันหรือเป็นสิ่งเดียวกัน. อาตมาเห็นว่ามิประโยชน์อย่างใหญ่หลวง เพื่อสันติภาพของคนเราในโลก และเพื่อสันติสุขส่วนบุคคล ที่จะมีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ ลึกซึ้งถึงที่สุดได้ เพราะเข้าถึงข้อเท็จจริงอันนี้ จนไม่ได้ยึดถืออะไรหมายมั่นเป็นตัวตน - ของตน ของตน

นั่นทันที หรือตนเอง. ให้มันเหลือแต่ว่า *ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมันเป็นอนัตตา* หรือว่ายึดถือโดยความเป็นตัวตนไม่ได้ เพราะว่ามันเป็น*ธรรมชาติบ้าง*, เพราะว่ามันเป็น*เพียงกฎของธรรมชาติบ้าง*; หรือว่า*มันเป็นเพียงหน้าที่* ที่มนุษย์กำลังกระทำอยู่ ตามกฎเกณฑ์ของ*ธรรมชาติอันนั้นบ้าง*, หรือว่ามันเป็น*เพียงผลที่มนุษย์กำลังได้รับ* เพราะการทำหน้าที่นั้นอย่างถูกต้อง*บ้าง*; จะได้ไม่ยึดถือในความดีความชั่ว บุญบาป สุขทุกข์ ได้เสีย แพ้ชนะอะไร ให้มันมากไป เหมือนคนสมัยนี้ ซึ่งมีแต่ตัวกู-ของกู แล้วก็มุ่งทำร้ายประหัตประหารกัน.

.....

นี่เวลาสำหรับพูดมันก็พอสมควรแล้ว ขอสรุปความว่า เรากำลังพูดกันถึงสิ่งที่เรียกว่า *ธรรมส์จะ* คือตัวจริงแห่ง*ธรรมะ* ในชั้นลึกซึ่ง ที่ถ้ามองเห็นแล้ว จะแก้ปัญหาต่างๆ ได้, แล้วสิ่งทั้งหลายทั้งปวงอันมากมายนั้น ก็จะหลอมตัวเข้าเป็นเพียงสิ่งเดียวกัน คือเป็น *ตัวธรรมชาติ* เท่านั้นเอง.

พอดีเร็วแรงสำหรับจะพูดวันนี้ก็สิ้นสุดแล้ว ขอยุติการบรรยายนี้ไว้เพียงเท่านี้ก่อน.

ขอให้พระสงฆ์ท่านสวด คณเสถายาบทพระธรรม อันเป็นเครื่องจรรโลงจิตใจ เพื่อให้เกิดกำลังใจ มีความกล้าหาญ มีความบรรเทิงรื่นเริง ในการปฏิบัติธรรมต่อไปด้วย;

ธรรมสังฆสงเคราะห์

— ๖ —

หินโค้ง ๑๐ พ.ค. ๑๘

ธรรมสังฆจะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา (ต่อ)

.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายในชุด ธรรมสังฆสงเคราะห์ เป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมสังฆสงเคราะห์เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา (ต่อ) เพราะว่ายังไม่จบ. ขอให้ท่านทั้งหลายพยายามกำหนดหัวข้อของเรื่องนี้ไว้ให้ดี ๆ เพื่อประกันไม่ให้เกิดความพินเพื่อน.

[บททวนความมุ่งหมายในการบรรยายเรื่องนี้]

ในสองครั้งที่แล้วมา ก็ได้บรรยายโดยหัวข้อนี้ ว่าธรรมสังฆสงเคราะห์เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา. วันนี้ก็ยังกล่าวโดยหัวข้อนี้ต่อ เพราะว่ายังมีอยู่อีกหลายข้อ คือข้อปลีกย่อยที่ยังบรรยายไม่จบ.

ในการบรรยายครั้งที่ ๔ ได้กล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ในความหมายทั่วไป ในการบรรยายครั้งที่ ๕ พุคให้แคบเข้ามา เพื่อทำความเข้าใจกันในระหว่างศาสนา, เพื่อให้เห็นว่า ทุกศาสนานี้ เป็นสิ่งที่มีอะไรในส่วนลึกเบื้องเป็นสายเดียวกันอยู่ โดยตรงก็มี โดยอ้อมก็มี.

ที่ว่ามัน เนื่องกันอยู่โดยอ้อมนี้ เราหมายแต่เพียงว่า ทุกศาสนาแม้ที่สุด ที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ก็ยังเหมือนกันตรงที่ว่า มีเจตนาดีที่จะช่วยแก้ข้อสงสัย หรือ ตัดปัญหา ที่เกี่ยวกับความดับทุกข์; แต่เมื่อมีความเข้าใจไปต่างกัน มันก็ต้องพูด ต่างกันบ้างเป็นธรรมดา. ไม่มีศาสนาไหนมีเจตนาที่จะทำลายมนุษย์; ฉะนั้น ขอให้ถือเอาความมีเจตนาตรงกันนี้แหละ ว่ามันเนื่องเป็นสายเดียวกัน แม้จะโดยอ้อม.

ที่นี้จะกล่าวให้เห็นเป็นพวก ๆ ว่ามันมีความเป็นสิ่งเดียวกันอยู่ ในระหว่าง สิ่งทีเรียกว่าศาสนา กับวิทยาการทุกแขนง และระบอบการปฏิบัตินานาชาติในโลกนี้. ข้อนี้ขอให้ฟังให้ถี่ ว่าจะขอ้ออีกครั้งหนึ่งว่า มัน มีความเป็นสิ่งเดียวกัน ในระหว่าง สิ่งทีเรียกว่าศาสนา กับวิทยาการนานาแบบ ที่เป็นแบบสำหรับคิด, และเป็นสิ่งเดียวกันกับระบอบปฏิบัตินานาแบบ ที่กำลังปฏิบัติกันอยู่ เพื่อแก้ปัญหามนุษย์ ในโลก.

การกล่าวอย่างนี้ บางคนอาจจะสั่นหัว คือไม่ยอมเห็นด้วย หรือฟังแล้ว ก็ไม่เห็นว่าจะมันเป็นไปได้อย่างนั้น; แต่เอาตมาก็ยังอยากจะยืนยัน ดังที่ยืนยันอยู่แล้ว.

ข้อนี้มิใช่จะมุ่งหมายแต่เพียงว่า เราจะทำความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างศาสนา คือพยายามหาทางที่จะอ้อมขอมกัน, ให้ทุกศาสนามองดูกัน ได้ด้วยสายตาที่เป็นมิตร

แต่เพียงเท่านั้นก็หาไม่ได้. ที่จริงก็มีเจตนาอย่างนั้นเป็นส่วนใหญ่ โดยที่ที่มีความเห็นชัด
อยู่ว่า โลกเรานี้ไม่มีสันติภาพ เพราะมีแต่่มองกันด้วยแง่ร้าย; แม้ศาสนา
ต่อศาสนา ก็มีเจ้าหน้าที่ ที่มองดูศาสนาอื่นด้วยความมุ่งร้าย หรือความไม่เป็นมิตร
อย่างน้อยที่สุด ก็ด้วยความที่จะยกตนข่มผู้อื่น.

ที่นี้ แม้ในศาสนาเดียวกัน เมื่อต่างนิกายกัน ก็ยังมองดูกันและกัน
ด้วยสายตาอันไม่เป็นมิตร; เมื่อธรรมะมีไม่พอแล้ว แม้อยู่ในวัดเดียวกัน
พระเณรในวัดนั้น ก็ไม่มองดูซึ่งกันและกันด้วยสายตาอันเป็นมิตร.

นี่ขอให้ดูเถาะว่า มัน จะมีโทษร้ายสักเท่าไร ในเมื่อไม่เข้าใจถึงสิ่งที่
เรียกว่าธรรมะ ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนา. ที่ยวนนี้มีความเห็นโดยประจักษ์เป็น
พยานอยู่ในที่ทั่วไป ว่าแม้แต่ศาสนาที่ไม่มองกันและกันด้วยสายตาอันเป็นมิตร; จะนั้น
จึงพยายามอย่างยิ่งที่จะช่วยให้เกิดการมองกันด้วยสายตาอันเป็นมิตร คือพยายามชี้ความที่มี
อะไรเป็นอันเดียวกันในระหว่างศาสนา, และระหว่างศาสนากับวิทยาการทุก ๆ แบบ.

แต่ขอให้เข้าใจว่า มิใช่เพียงแต่ว่าเรามีความมุ่งหมายอย่างนี้ แล้วก็หาเสศ
หาเล่ห์ต่าง ๆ ที่จะพุดออกไป. ที่แท้นั้นมันเป็นอย่างนั้นจริงๆ ด้วย มันจึงไม่เป็นเรื่อง
ที่ต้องแกล้งพุดเอา; ขอให้พุดไปตรง ๆ จริง ๆ มันก็จะเป็นอย่างนั้น และก็จะมึผล
เหมือนที่เราต้องการ คือ เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันและกันได้ ในระหว่างสิ่งที่
เรียกว่าศาสนา.

.....

[เริ่มการบรรยายครั้ง^๕]

หัวใจของทุกศาสนาและวิทยาการเนื่องเป็นสายเดียวกัน.

ที่^๕ ในวันนี้ เราพูดกันถึงสิ่ง^๕ ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท และในฐานะที่เป็นสถานที่ทางศาสนา และเป็นสถานที่ที่หลายคนหวังอยู่^๕ จะช่วยทำความสว่างไสวแจ่มแจ้งในทางศาสนา เราจึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง ที่จะพูดกันถึงเรื่อง^๕; เพราะฉะนั้นขอให้ทุกคนลืมเรื่องอื่นเสีย สนใจที่จะพิจารณากันในเรื่อง^๕นี้โดยเฉพาะ.

สำหรับข้อที่ว่าศาสนาเนื่องเป็นสายเดียวกันทุกศาสนานั้น อธิบายแล้วโดยละเอียดในการบรรยายครั้งที่ ๔; ในครั้งที่ ๕ นี้บรรยายในส่วนที่ว่า มีความเป็น^๕สิ่งเดียวกันระหว่างสิ่งที่เรียกว่าศาสนากับวิทยาการทั้งหลาย และระเบียบปฏิบัติตามอุทมคติต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันอยู่ในโลกนี้.

อย่างในครั้งที่แล้วมา ก็ได้บรรยายถึงความเป็นสิ่งเดียวกันระหว่างศาสนากับสิ่งที่เรียกว่าวิทยาการในทางวิทยาศาสตร์ ในแง่ของธรรมชาติวิทยา กระทั่งในแง่ของชีววิทยา; ถ้าท่านยังจำได้ ท่านก็จะเข้าใจความมุ่งหมาย. ความมุ่งหมายส่วนใหญ่ก็จะให้มองให้เห็นว่า มันไม่มีวิทยาการอะไรที่ไม่มีวิญญูญาณหรือหัวใจเป็นศาสนา, หรืออีกทีหนึ่งก็ว่า มันมีวิญญูญาณและหัวใจเนื่องกันอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา.

เมื่อพูดถึงวิทยาศาสตร์ ในแง่ของธรรมชาติวิทยาอย่างกล่าวแล้วในครั้งก่อน ก็สรุปความได้ว่า ธรรมชาติวิทยาก็คือการบอกให้รู้ถึงความเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; การดับทุกข์ในพระศาสนา ก็รวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่ากฎเกณฑ์ของธรรมชาติจึงเป็นธรรมชาติวิทยาอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน แต่เราเอามาเรียกเสียว่าพุทธศาสนา.

พุทธศาสนาในส่วนที่เป็นหลักธรรมะทั้งหมด เป็นเรื่องกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น; หากแต่เราเอาเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความทุกข์ และความดับทุกข์ของมนุษย์. ส่วนวิทยาศาสตร์ในแขนงชีววิทยานั้น ก็เพื่อจะแสดงว่า ถ้ามนุษย์ได้วิวัฒนาการมาโดยทางร่างกาย และโดยทางจิตใจ สูงขึ้น ๆ แล้ว มันหนีไปไหนไม่พ้น มันจะต้องไปจบลงที่มีความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐสุด ที่เราเรียกกันว่า “พระอรียเจ้า”.

การพูดอย่างนี้ บางคนก็ไม่เชื่อ บางคนก็จะค่าเอาด้วยเข้าไป เพราะว่าเขามีความยึดมั่นถือมั่น ชนิดที่แยกขาดออกจากกัน ระหว่างความรู้อย่างอื่นกับความรู้ที่เรียกว่าพระพุทศาสนา. ฉะนั้นถ้าจะเรียนเรื่องชีววิทยากันให้จริงจังสักหน่อย ก็จะไม่พอเข้าใจได้ ในข้อที่ว่ามันจะเป็นสิ่งที่เป็นสายเดียวกันมา หรือกระทั่งว่าเป็นสิ่งเดียวกันเลย.

ขอให้มองจนให้เห็นว่า การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าั้น มันไม่ใช่อะไรอื่น นอกจากวิวัฒนาการอันสูงสุดทางจิตใจของมนุษย์ ไม่ต้องมีอะไรมาช่วยอีกแล้วก็ได้, มันเป็นตัววิวัฒนาการตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. ฉะนั้นมันมีวิวัฒนาการมาถึงระดับนี้; จิตใจที่ขึ้นมาถึงระดับที่สูงสุดชนิดนี้ มันก็ต้องรู้อย่างนี้ ต้องเห็นอย่างนี้ หรือว่าจะต้องละความรู้สึกชนิดนั้น ๆ ๆ ออกไปเสีย คือพวกกิเลสทั้งหลายมันก็ต้องถูกละไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่าอวิชชา.

มนุษย์เอาชนะกิเลสและอวิชชาได้ แล้วลองคิดดูว่า มันมีอะไรวิเศษประเสริฐไปกว่านั้น. การที่มนุษย์เอาชนะอวิชชาได้ มันก็คือยอดสุดของวิวัฒนาการ; ถ้าเราจะเรียนเรื่องชีววิทยา หรือ วิวัฒนาการของสิ่งที่มีชีวิตให้จริงให้ครบถ้วน

ให้สมบูรณ์แล้ว ก็ต้องมาถึงจุด ๆ หนึ่งเป็นแน่นอน คือเกิดมนุษยชนิตพระอริยเจ้า, พระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

แต่เดี๋ยวนี้เราก็กังเรียนชีววิทยาแต่ในแง่ที่กลานตัวมเตียมเป็นเท่าอยู่นั่นเอง คือจะไปดูกันแต่ในเรื่องทางวัตถุ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าแต่ในทางวัตถุ ไม่สนใจให้สูงขึ้นมาถึงเรื่องของจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องควบคู่กันไป, อย่างที่ไม่อาจแยกกันได้.

บางคนจะแยกเอาเรื่องของจิตใจออกไปเสียจากระบบของชีววิทยาโดยเด็ดขาด อย่างนี้เขาก็ทำได้; แต่มันไม่จริง มันไม่ตรง หรือมันไม่ยุติธรรม เพราะว่าไม่มีสิ่งใดที่จะวิวัฒนาการมาได้โดยฝ่ายเดียว คือฝ่ายวัตถุหรือร่างกายโดยฝ่ายเดียว โดยไม่ต้องมีฝ่ายจิตใจร่วมด้วย, แล้วที่เราจะเห็นได้ชัด ก็คือว่า จิตใจจะเป็นฝ่ายนำเสมอ ที่วิวัฒนาการจะเปลี่ยนไป จะสูงขึ้นไปเพราะมีจิตใจเป็นฝ่ายนำ.

แม้ตำราชีววิทยาทั้งหลาย ก็บอกว่ามันเป็น ความต้องการของสิ่งที่มีชีวิต ในรูปนั้น ๆ ในแบบนั้น ๆ มัน จึงค่อยเกิดวิวัฒนาการไปที่ละนิด ละนิด ละนิด จนเป็นไปได้อย่างนั้น; เช่นว่าปลา มันอยู่ในน้ำเกิดขึ้นก่อนแล้ว ก็มีความประสงค์ที่จะขึ้นไปบนบก วิวัฒนาการจึงค่อยเปลี่ยนไป ๆ ให้ปลา มีอวัยวะสำหรับปีนขึ้นไปบนบก, แล้วก็เปลี่ยนทุกอย่างที่เหมาะสมที่จะไปอยู่บนบก หรือจะเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำไปก่อน กว่า จะเป็นสัตว์บกโดยสมบูรณ์.

นี่ก็เป็นเพราะอำนาจของจิตใจ ที่หยั่งรู้และเกิดความต้องการขึ้นมา เพื่อความเป็นอย่างนั้น. เราจึงเห็นได้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่าจิตนั้นก็เป็นผู้นำในส่วนวิวัฒนาการ จึงเป็นอันว่าวิวัฒนาการทั้งหลาย ก็ต้องเป็นไปพร้อมกัน ทั้งฝ่ายกายและฝ่ายจิต.

เรามีสองสิ่งสูงสุด อยู่ที่มนุษย์ผู้รู้ความดีทุกซัดโดยสมบูรณ์ เป็นพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้า จึงกล่าวว้า ถ้ามองดูกันใแ่งของชีววิทยา เราก็ได้บุคคลชนิดนี้; ^{๕๕}นี้ให้
มองเห็นว้า แม้เรื่องของ ชิววิทยาก็เอามาครอบคลุ่กัน ได้กับเรื่องของทางศาสนา
แล้วทางศาสนามันก็เป็นแขนงหนึ่งหรือส่วนหนึ่งของความรู้ที่เรียกว่าชีววิทยา หรือวิวัฒนา-
การนั่นเอง.

ถ้เรามองกันใแ่งอย่างนี้แล้ว วิทยาศาสตร์ทุกแขนง ก็จะเป็นประโยชน์
แก่มนุษย์อย่างยิ่ง คือ จะช่วยสร้างสรรสันติสุขและสันติภาพให้แก่มนุษย์ใโลก.
เทียวนี้เรามองกันอย่างอื่นเราจึงไม่เห็นว่า วิทยาศาสตร์นี้จะเป็ศาสนาได้้อย่างไร หรือไม่
สามารถจะใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ให้เป็นประโยชน์เพื่อสันติภาพของมนุษย์ได้ ^{๕๖}นักเข้
ก็เกิดแยกออกจากกันไป จนถึงกับว้าวิทยาศาสตร์ก็วิทยาศาสตร์ ศาสนาก็ศาสนา, ถึงกับ
มีปัญหาว้า ศาสนาเข้กันกับวิทยาศาสตร์ได้หรือไม่ ก็มี. แล้วศาสนาบางศาสนาก็กำลัง
ถูกประณามว้า ขัดกับหลักวิทยาศาสตร์ใช้ไม่ได้เลย อย่างนี้ก็มี้. แม้พุทธศาสนาก็ยังต้อง
พูดว้า ถ้พยายามอธิบายให้เข้กับวิทยาศาสตร์มันก็ได้; แต่ถ้พยายามจะอธิบายไม่ให้เข้
กันได้กับวิทยาศาสตร์ มันก็ได้อีกเหมือนกัน.

นี่คือความที่ไม้รู้สึกซึ่งถึงจุดศูนย์กลางของสิ่งนั้น ๆ จึงไม่เอามาทำให้เป็นเรื่อง
กลมกลืนกันไปใการที่จะสร้างสันติภาพให้แก่มนุษย์; ^{๕๗} ฉะนั้นเท่าที่กล่าวมาแล้วนี้
ก็ขอสรุปความไว้ทีหนึ่งก่อนว้า วิทยาการทางวิทยาศาสตร์นี้ ก็มีควมเ็นอง
เป็นสายเดียวกัน กับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา, หรือถ้ดูใแ่งลึกบางอย่างแล้ว ก็กลาย
เป็นสิ่งที่เดียวกัน หากแต่ว้าเป็นคนละชั้น คนละตอนเท่านั้นเอง.

นี่คือข้อความที่ได้บรรยายมาเรื่อย ๆ ซึ่งจะต้องการเวลามากอยู่เหมือนกัน จนกว่าท่านผู้ฟังทั้งหลายจะมองเห็นว่าอาตมามีความมุ่งหมายอย่างไร, และกำลังชี้แจงให้เห็นได้ทีละนิด ๆ อย่างไร, เพราะว่ามันยากเกินไปที่จะชี้แจงให้เห็นทีเดียวทั้งหมดได้.

วิทยาการทั้งหลายประสมประสานกันได้กับศาสนา.

: ดูนในแง่จิตวิทยา.

ที่นี้ก็จะพูดกันต่อไปถึงวิทยาการแขนงอื่น ๆ เช่นวิทยาการแขนงที่เรียกว่า จิตวิทยา หรือ ธรรมจิตวิทยา.

ถ้าพูดกันในแง่ของจิตวิทยา หลักพระพุทธศาสนา ก็รวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า จิตวิทยา. ที่นี้ปัญหามันเกิดขึ้นตรงที่ว่า เดียวนี้คำว่า “จิตวิทยา” นั้นไปอธิบายถึงสภาวะของจิตด้านเดียว ซอยละเอียดออกไปมากเกินไปเสียก็มี; นี่ก็เป็นความรู้ทางจิตวิทยาสายหนึ่ง.

ที่เลวร้ายไปกว่านั้น เดียวนี้ คำว่า จิตวิทยาหมายถึงอุปายที่จะหลอกลวงเอาเปรียบคนอื่น, ที่เรียกกันว่า “ไซโค ๆ” (psycho) เป็นจิตวิทยาที่จะหลอกลวงและเอาเปรียบผู้อื่น. ถ้าอย่างนั้นละก็ต้องบักทิ้งออกไป ไม่ใช่จิตวิทยาชนิดที่จะมาเป็นสายเดียว หรือเป็นสิ่งเดียวกันกับพุทธศาสนาได้. ฉะนั้นต้องเอาความรู้เรื่องจิต ชนิดที่ทำให้เราสามารถบังคับจิตควบคุมจิต; หรือถึงกับสามารถถอนความเคยชินบางอย่าง บางประการของจิตออกไปเสียได้ จนจิตนั้นมีภาวะอย่างใหม่ คือไม่มีความทุกข์เลย. ถ้ากล่าวโดยนัยอย่างนี้แล้ว พุทธศาสนาก็เป็นจิตวิทยาเต็มตัว.

ทางพุทธศาสนาถือว่า จิตเป็นผ่ายนำของร่างกาย, ร่างกายเป็นผ่ายตาม; ถือว่าจิตเป็นสาระในร่างกายทั้งหมด^๕. ฉะนั้นจึงมุ่งหมายที่จะไปจัดการกับสิ่งที่เรียกว่าจิตโดยตรง; จัดการกับสิ่งที่เรียกว่ากาย แต่พอสถานพอประมาณเท่าที่จำเป็นเท่าที่ร่างกายจะตั้งอยู่ได้ สำหรับเป็นอุปกรณ์แก่จิต.

ตัวเนื้อแท้หรือ สิ่งสำคัญที่สุด ก็คือสิ่งที่เรียกว่า “จิต”; ฉะนั้นจึงไปสนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องจิต จนรู้เรื่องทุกเรื่องที่มีมันเกี่ยวกับจิต; เช่นกิเลสนามาชนิต, ความรู้สึกที่เป็นความคิดของจิต จนออกมาเป็นการกระทำทางกาย เป็นต้น.

ศึกษาเป็นพิเศษในส่วนที่เป็นภาวะแห่งความทุกข์ทรมานของจิต ว่ามันเป็นอย่างไรเพราะเหตุอะไร. จนกระทั่งพบว่ามันมีความเป็นไปที่ผิดของจิตนั่นเอง ก็มีความไม่รู้ หรือภาวะของความไม่รู้เข้ามาประกอบกับจิต.

แล้วจิตก็เป็นไป คือคิดไปตามอำนาจของความไม่รู้; ฉะนั้นจึงไปหลงในสิ่งที่มีความชั่ววนให้หลง; มันก็มีกิเลสมีกัณหากเกิดขึ้น. นี่มันก็เป็นความทุกข์หรือเป็นของร้อนชั้นหนึ่งแล้ว; ถ้าไปกระทำตามนั้นให้มากมายออกไปอีก เป็นการพุดจาหรือการกระทำทางกาย มันก็เป็นความทุกข์มากขึ้นไปอีก.

ถ้าเราสามารถกำจัดมูลเหตุอันแท้จริง คืออวิชชาหรือความโง่ความหลงของจิตได้ ปัญหาเหล่านี้ก็จะหมดไป คือความทุกข์ก็จะไม่เกิดขึ้น; ฉะนั้นถ้ารู้เรื่องของจิตและความรู้สึกของจิต และ ความคิดของจิต ในแง่ที่จะดับทุกข์ให้ได้ จึงควรถือว่าเป็นยอดของวิชาจิตวิทยาในสากลโลก ก็เป็นจิตวิทยาชินิตที่ช่วยดับทุกข์ได้โดยเด็ดขาด และในระดับสูงสุด ไม่มีอะไรจะสูงสุดไปกว่านี้^๕.

แต่อย่าเข้าใจผิดว่า แม้ความรู้เรื่องจิตเท่าที่กล่าวไว้ในคัมภีร์อภิธรรมปิฎก, ส่วนมากในคัมภีร์นั้นไม่ได้เป็นจิตวิทยาในแง่; แต่ก็ เป็นจิตวิทยาที่มาก หรือมากจนเพื่อเกินไปด้วยเหมือนกัน.

ขอให้สังเกตความรู้ทางจิตวิทยาที่แทรกซึมอยู่ทั่ว ๆ ไปในพระสูตรตันตปิฎก คือ ในสูตรที่กล่าวถึงพฤติกรรมของจิตเนื่องกันเป็นเรื่อง ๆ เนื่องกันไปเป็นสายไป อย่างเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น; นั่นก็จะ แสดงจิตวิทยาส่วนที่เป็นความรู้สำหรับดับ ความทุกข์โดยตรง.

อย่างที่บรรยายไว้ในอภิธรรมปิฎก นั้น เป็นเรื่องแจกลูกที่ฝอย ที่เพื่อ ออกไป เกินความจำเป็น จนกระทั่งไปอยู่ในระดับจิตวิทยาที่ไม่จำเป็น เช่นเดียวกับ ระดับจิตวิทยาแขนงอื่น ซึ่งเขาจะใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น.

ถ้าว่าเป็นเรื่องจิตวิทยาที่เนื่องกันอยู่กับร่างกาย หมอศีกษาแล้วก็จะสามารถ แก้ไขโรคจิตตามโรงพยาบาลโรคจิตได้ นั่นมันก็เป็นจิตวิทยาอีกแขนงหนึ่งต่างหาก แล้ว มันก็เนื่องกันอยู่กับฝ่ายกายมากเกินไป.

ส่วน พุทธศาสนานี้ เป็นเรื่องจิตอีกด้านหนึ่ง ละเอียดประณีต สุขุมมาก ถึงกับถือว่าเป็นเรื่องของฝ่ายจิต หรือฝ่ายวิญญาณ คือเลยคำว่าจิตไปเสียอีก, เป็นเรื่องของสติปัญญา มากกว่าที่จะเป็นเรื่องของจิตล้วน ๆ โดยตรง ซึ่งอาตมาก็เคยเรียกว่าฝ่ายวิญญาณอยู่เสมอ ๆ. นี่เป็นจิตวิทยาที่เหนือไปจากความหมายของคำว่าจิตตาม ธรรมคา เลยไปถึงฝ่ายสติปัญญาที่เป็นคุณสมบัติของจิต. เตียวนี้ถ้าเราพยายามที่จะศึกษา จิตวิทยากันโดยนัยนี้ ให้เจริญมาตามลำดับ ๆ นี้แล้ว จิตวิทยาก็จะไปสิ้นสุดลงที่พระ- พุทธศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องของ การดับความทุกข์ในทางจิตนั่นเอง.

ที่นี้ มันก็ช่วยไม่ได้ ที่จิตวิทยามันก็เดินไปตามทางของจิตวิทยา ฝ่ายที่มันมีความเนื่องกับร่างกายหรือวัตถุ หรือว่าเพื่อประโยชน์แก่การที่จะเอาเปรียบผู้อื่นไปเสีย ; ไม่เป็นจิตวิทยาที่จะรู้เรื่องจิตแล้วควบคุมจิตให้ได้อย่างพระพุทธศาสนา. นี้ก็เรียกว่ามันเป็นโชคที่ไม่ดีของมนุษย์เรา ที่พยายามจะทำการแบ่งแยกกันเสียเรื่อยไป : จิตวิทยาก็จิตวิทยา ศาสนาก็ศาสนา อย่างนี้, แล้วก็ไปลุ่มหลงแต่เรื่องทางจิตวิทยา จนไม่สนใจเรื่องของพุทธศาสนา ซึ่งสามารถจะเข้าถึงได้ด้วยความรู้ ประเภทจิตวิทยาที่เขาหลงไหลกันนั้นนั่นเอง.

เมื่อคุยที่เนื้อแท้หรือว่าเจตนารมณ์ คือตัววิญญาณของวิทยาการในฝ่ายจิตวิทยาแล้ว ก็จะมีสิ่งที่เรียกว่าศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนา รวมอยู่ด้วย ดังนี้.

ที่นี้ ถ้าหากว่าเรื่องฝ่าย ศาสนา มุ่งไปยัง ทางความเชื่อ ไม่เกี่ยวกับปัญญา มันก็ไปมีจิตวิทยาอยู่อีกแบบหนึ่ง ตามแบบของศาสนา ที่เอาความเชื่อเป็นใหญ่ ; แต่ถึงอย่างไรมันก็ต้องอบรมความเชื่อนั้นให้ถึงที่สุด แล้วต้องใช้วิธีการทางจิตวิทยาอยู่นั่นเอง ความเชื่อนั้นจึงจะเป็นไปถึงที่สุด ขนาดที่เขาตัวรอดได้. นี่จึงขอกล่าวว่า จะว่าศาสนาปัญญา หรือ ศาสนาความเชื่อ ก็ตาม เป็นระบบจิตวิทยาอันเร้นลับอันลึกซึ้งอยู่เสมอไป.

: ดูศาสนาในแง่ตรรกวิทยา.

ที่นี้ถ้าจะพูดกันถึงสิ่งถัดไป คือสิ่งที่เรียกกันว่า ตรรกวิทยา อันเป็นวิทยาการแขนงหนึ่ง ซึ่งก็ศึกษากันมาก ; เดียวนี้ก็ใช้หลักเกณฑ์อันนี้มาก สำหรับจะพูดจา

ด้วยการอ้างว่า มันต้องมีเหตุผล ต้องสมด้วยเหตุผล หรือต้องถูกต้องตามหลักของตรรก
อย่างนี้เป็นต้น ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่มีใครฟัง ไม่มีใครยอมรับพิจารณา.

ฉะนั้น ตรรกวิทยา จึงเป็นวิทยาการอันหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญ, และ
มนุษย์ก็กำลังใช้ให้เป็นประโยชน์อยู่ และเข้มักเข้มนศึกษากันเป็นพิเศษ เป็นแขนงสำคัญ
แขนงหนึ่งด้วยทีเดียว; แต่แล้วก็มุ่งเข้มนไปในทางที่จะหาประโยชน์อย่างโลก ๆ
กันไปหมด; ไม่ใช่ความรู้ทางตรรกวิทยา เพื่อจะหาประโยชน์ในทางของจิตใจ หรือ
ของทางศาสนา จนกระทั่งว่ารู้สึกเป็นของคนละอย่าง หรือเป็นของเข้ากันไม่ได้.

ในพุทธศาสนาเรา เราจะมองเห็นลักษณะของตรรก หรือความมี
เหตุผล เช่นเรื่องอริยสัจสี่ แม้จะกล่าวไว้ในรูปของศีลธรรม หรือของศาสนา; แต่
ก็มีเงื่อนงำ หรือเหลี่ยมคูกของตรรกวิทยาที่มองเห็นได้อยู่นั่นเอง ซึ่งนักตรรกวิทยาทั้งหลาย
ควรจะพอใจ.

เช่นเรื่องอริยสัจสี่นั้นก็มีความทุกขนั้นคืออะไร, ความทุกขนั้น
มาจากอะไร, ว่าความทุกขนั้นเพื่อให้เราทำอะไร, ว่า จะสำเร็จได้ตามนั้นโดย
วิธีใดอย่างนี้. มันเป็นเรื่องหลักเกณฑ์ของตรรกวิทยา ก็มันสามารถจะตอบ
คำถามทุกคำถาม ในแง่ของตรรกวิทยาได้โดยไม่จนแต้ม โดยไม่จนท่า, คือว่าโดยไม่ขัด
กับหลักของตรรกวิทยา.

ฉะนั้น ถ้าบรรดานักตรรกวิทยาจะขยับขยายระดับการศึกษาอันกว้างของตน ให้
สูงขึ้นมา ให้สูงขึ้นมา เข้าใจว่าคงจะมาสูงสุดอยู่ที่ตรงนั้นนั่นเอง. *ตรรกวิทยาจะมาสูง
สุดอยู่ตรงที่ว่า ความทุกขคืออะไร, เหตุให้เกิดทุกขนั้นคืออะไร, ก็เท่ากับว่ามาจากอะไร
นั่นแหละ, ความทุกขนั้นมาจากอะไร; และที่ว่าจะต้องมีความดับสนิทแห่งเหตุของ*

ความทุกข์นั้น ก็ว่ามันเพื่อประโยชน์อะไร, ที่ว่าจะปฏิบัติตามอภิวุฑฐิกมรรคนั้น มันก็จะสำเร็จได้โดยวิธีใด. หลักที่ว่าเป็นอะไร จากอะไร เพื่ออะไร โดยวิธีใด นี้ใช้ได้เป็นสากลทั่วไปหมดกับทุกกรณี ที่มนุษย์ถือว่าเป็นเรื่องที่จะต้องทำ.

ที่นี้ เรื่องอะไรที่สูงสุดกว่าเรื่องทั้งหลาย มันก็ต้องเรื่องกับทุกข์; ฉะนั้นเราจึงเอาเรื่องของความทุกข์นี้มาแจกแจง ให้นักตรรกวิทยาทั้งหลายในโลกนี้มองเห็นกันเสียที; แล้วหลักของพระพุทธศาสนา ที่ได้กล่าวไว้นี้ เป็นเรื่องสูงสุดในทางตรรกวิทยา. นี้ก็เป็นจอมตรรกวิทยา; แต่มันไม่เป็นตรรกวิทยาล้วนๆ เหมือนกับตรรกวิทยาธรรมคาทั่วไป; มันเป็นตรรกวิทยาที่ปฏิบัติได้ และได้ปฏิบัติแล้ว.

สำหรับตรรกวิทยาล้วนๆ นั้น มันเป็นเรื่องคิดอย่างเดียว เป็นเรื่องเดียวกัน โดยใช้เหตุผลเป็นเครื่องยืนยันกันอย่างเดียว; แต่ว่าหลักเกณฑ์อันนี้ เอามาใช้กับของจริงก็ได้. ถ้าจะมีเหตุผลก็มีเหตุผลจากของจริง คือจากความรู้สึกในภายใน ที่ตนเองได้รู้สึกแล้ว ไม่ใช่เป็นเพียงเหตุผลที่อ้างเอานันมา อ้างเอานี้มา ด้วยเหตุผลสำหรับพูดให้คนอื่นเชื่อ.

ฉะนั้นจะต้องถือว่า หลักของพระพุทธศาสนาเป็นตรรกวิทยาอันสูงสุดเกินไปกว่าระบบตรรกวิทยาทั่วไป; แต่ถึงอย่างนั้น ก็ยังต้องนับว่ามันอยู่ในระบบของตรรกวิทยาอยู่ ก็ต้องมีเหตุผลแสดงให้เห็นได้ทุกชั้นตอน จนกว่าถึงระดับสุดท้าย.

นี่ข้อนี้สรุปความว่า ความเป็นสิ่งเดียวกัน ระหว่างสิ่งที่เรียกว่าศาสนากับตรรกวิทยา โดยเฉพาะพุทธศาสนา.

.....

: ดุศานาในแง่ประเพณี.

ที่นี้ คู่ต่อไปอีก ก็ถึง เรื่องประเพณี :-

เรื่องประเพณีนี้ จะมองดูในแง่วิทยาการก็ได้เหมือนกัน. แม้ว่าที่แรกที่เดียว ประเพณีนี้ไม่ใช่วิทยาการ มันเป็นเรื่องทางศาสนา หรือว่าเกี่ยวเนื่องกับศาสนา ที่เขาแยกเอาส่วนเบื้องต้นออกไป ใช้ประพฤติกกระทำอยู่ ในชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นแบบฉบับตายตัวขึ้นมา ในชีวิตประจำวัน ตามบ้านเรือนของคนทั่วไป; อย่างนี้เราเรียกว่าประเพณี.

สิ่งที่เรียกว่า ศาสนา ในกรณีนี้ ก็ต้องหมายถึงศาสนาทุกระดับ ทุกชั้นตอน; แม้ศาสนาที่ยังเป็นเด็ก ๆ อยู่ ยังไม่สูงสุดอย่างพุทธศาสนา ก็ต้องเรียกว่า ศาสนาด้วยเหมือนกัน มันจึงมีมากศาสนา, หรือหลายชั้นตอนของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา; แล้วส่วนไหนเอาไปใช้ตามบ้านเรือน ในชีวิตประจำวันได้ มันก็ใช้กันจนเป็นแบบฉบับ จนอยู่ในรูปที่เขาเรียกว่าประเพณี.

ที่นี้ต่อมาจะด้วยเหตุอะไร ก็ดูเอาเองก็แล้วกัน ที่ว่าคนไทยเรา^{นี้}เอง ก็ละทิ้งประเพณีที่ดีทั้งามของบรรพบุรุษ เเทอไปตามกันความเจริญสมัยใหม่; พุคตรงๆ ก็เรียกว่าไปตามกันฝรั่ง ซึ่งก้าวหน้าอย่างยิ่งในทางวัตถุ, มีความยั่วยวนในฝ่ายเนื้อหนังมาก จนคนไทยเราเคร่งอยู่ในประเพณีไม่ไหว ก็ทิ้งประเพณีไป, รับเอาวัฒนธรรมวัตถุ^{นั้น} จนกลายเป็นประเพณีอันใหม่ขึ้นมาแทน; แล้วเกิดความปั่นป่วน เสียหายวุ่นวาย คือ ไร้ศีลธรรม เกิดสภาวะไร้ศีลธรรมในหมู่คนไทยเราเหลือประมาณ อย่างที่เห็นอยู่แล้ว เพราะถูกยั่วไปด้วยสิ่งยั่วยวนฝ่ายวัตถุ ฝ่ายสมัยใหม่ ฝ่ายเนื้อหนังทั้งนั้น.

ถ้าจะเอาประเพณีกันให้ตรงให้จริง ก็ต้องเหลียวไปดูสิ่งที่เรียกว่า ศาสนาด้วย; เคียนสิ่งทีเรียกว่าศาสนา เกือบจะไม่มีอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าแฟชั่นของคน ในโลก มันก็เป็นอันว่าพลอยหายตามไปด้วยกันทั้งหมด คือศาสนาหรือพระเจ้าก็หายไป, ประเพณีที่ตึงามก็หายไป.

เราไม่พูดถึงที่มันหายไป เราจะพูดถึงความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่า ประเพณี ว่ามัน เป็นสิ่งเดียวกันกับศาสนา. ประเพณี นี้มีอยู่หลายระดับ เป็นแต่ เรียกว่า *ธรรมเนียมก็มี* หรือจะเรียกว่า *วัฒนธรรม* ก็ยังได้. ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เหล่านี้ เป็นสิ่งเดียวกันได้; หมายความว่าศาสนาส่วนเบื้องต้น ที่ต้อง แยกออกมาใช้ปฏิบัติอยู่เป็นประจำในบ้านในเรือน จนเป็นแบบฉบับตายตัว จนไม่ ต้องสอน, หมายความว่า พ่อ แม่ ก็ปฏิบัติอยู่เป็นระเบียบเรียบร้อยตึงามที่สุดตาม ประเพณีนั้น พอลูกกลอดออกมา มันก็เห็นมาตั้งแต่อ่อนแต่ออก มันก็เป็นไปเอง. เด็ก ๆ ก็ประพฤติตามผู้ใหญ่อย่างถูกต้องได้โดยไม่ต้องสอน อย่างนี้ก็มิมาก. นี้ก็เรียกว่า เป็นมาตามประเพณี, ประเพณีคุ้มครองให้มีศีลธรรมที่ดี เหมือน บู้ ย่า ตา ยาย เรื่อย ๆ มา.

ฉะนั้น ถ้าผู้ใดสนใจในสิ่งที่เรียกว่า ประเพณี ถึงกับตั้งกองกันคว่ำกันเป็น การใหญ่ ก็ขอให้เข้าใจถึงข้อที่ว่า มันก็เป็นสิ่งเดียวกันโดยหัวใจ โดยสาระกับ สิ่งทีเรียกว่าศาสนา. เราจะฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีที่งามกลับมาให้ได้ อย่างไร; นี่ก็เป็นความหมายอันเดียวกันกับที่จะฟื้นฟูหลักพระศาสนากลับมาให้ได้อย่างไร ด้วยเหมือนกัน.

สิ่งที่เรียกว่าประเพณี แม้จะมาอยู่ในระดับต่ำ แต่ก็มี ความหมายอย่างเดี่ยว กัน; ตัวอย่างเช่นความไม่เห็นแก่ตัว ตามหลักของพระศาสนานั้น ความไม่

เห็นแก่ตัวนั้นเป็นเรื่องของการหมกมิดใจ, บรรลุธรรม ผล นิพพาน คือความไม่มีตัวเพื่อจะเห็นแก่ตัว; ตามหลักของชาวบ้านทั่วๆ ไปที่มีประเพณีดี ก็คือเป็นคนไม่เห็นแก่ตัว.

เกือบจะไม่ต้องอธิบายสำหรับคนแก่ๆ ว่าชนบทรรมนิยมประเพณีแต่โบราณนั้น เขาก็เกลียดชังความเห็นแก่ตัว, แล้วไม่เพียงแต่เกลียดชังเฉยๆ เขาไม่ประพฤตินั้นด้วย แล้วเขาก็ประพฤตินทางที่ตรงกันข้าม คือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันอยู่จนเป็นนิสัย จนคนไทยเราได้ชื่อว่าผู้อารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่. นี่หมายถึงสมัยก่อน นั้นแหละคือประเพณีไม่เห็นแก่ตัว, แล้วเป็นสิ่งที่เดียวกันกับความไม่เห็นแก่ตัวในทางศาสนา ในชั้นสูงสุด.

การค้นเอาชนบทรรมนิยมประเพณีหรือวัฒนธรรมที่ดีกลับมาอีก นี้ก็เหมือนกับการที่เอาศาสนากลับมาอีก; มันเป็นเรื่องเดียวกัน : อันหนึ่งยังอยู่ในลักษณะที่เป็นพื้นฐานกว้างๆ, อันหนึ่งอยู่ในระดับที่เข้มข้นและสูงสุด.

ขออย่าได้แยกสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” นี้ ออกไปเสีย จากสิ่งที่เรียกว่าชนบทรรมนิยมประเพณีหรือวัฒนธรรมเลย; เพราะเราขึ้นแยกอย่างนี้ เราจึงไม่มีศาสนายังขึ้นทุกที; แล้วเราก็ยังไม่มีชนบทรรมนิยมประเพณีหรือวัฒนธรรมยังขึ้นทุกที; เพราะไม่มีอะไรจะเป็นเครื่องห่วงเหนี่ยวซึ่งกันและกัน.

เดี๋ยวนี้ โลกนี้ทั้งโลกนี้ กำลังไม่มีชนบทรรมนิยมประเพณี ชนิดที่เคยมีมาแต่กาลก่อน ชนิดที่เป็นประโยชน์สูงสุดแก่มนุษย์; กล่าวอย่างนี้กล่าวได้หมดทั้งโลก ทั้งไทยทั้งฝรั่ง ทั้งตะวันออก ทั้งตะวันตก กำลังเหยียบย่ำประเพณีที่เป็นไปเพื่อสันติภาพหรือสันติสุข คือสร้างความเคยชินอย่างใหม่เกี่ยวกับความเอิร์ตอรรอย สนุกสนานทางเนื้อหนัง, แล้วยอมเหยียบย่ำประเพณีของตนให้หายไป; จนเดี๋ยวนี้

บิดามารดาไม่มีความหมาย, ครูบาอาจารย์ไม่มีความหมาย ผู้หลักผู้ใหญ่ไม่มีความหมาย, ความดีความงามความจริงไม่มีความหมาย. ได้ใช้อย่างออกอย่างใจเท่านั้นแหละมีความหมาย, ได้ความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนังอย่างเดียวกันนี้แหละมีความหมาย. นี่แหละคือข้อสำคัญของสิ่งที่เรียกว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี.

เมื่อมองเห็นถึง ใจความ หรือว่าดวงวิญญาณ ของขนบธรรมเนียมประเพณี แล้ว ก็พอจะเห็นได้ว่า มัน เป็นสิ่งเดียวหรือสายเดียวกันกับสิ่งที่เรียกว่า ศาสนานั้นเอง, แม้จะคนละชั้นตอน.

.....

: ดูศาสนาในแง่ระบบการเชื่อด้วยศรัทธาและปัญญา.

ที่นี้ มองดูต่อไปนิดหนึ่ง จะเป็นวิทยากรก็ได้ หรือจะเป็นระเบียบทางศาสนาก็ได้ คือ ระบบแห่งการเชื่อด้วยศรัทธา, และ ระบบแห่งการคิดพิจารณาด้วยปัญญา; สองอย่างนี้มันไม่เหมือนกัน แต่เอามาพูดคร่าวเดียวกันได้.

ระบบการเชื่อด้วยศรัทธา นี้ หมายถึงว่าเผชิญมนุษย์ได้ศึกษาค้นคว้าจนพบการดับทุกข์ พบระบบการดับทุกข์, เกิดบุคคลผู้ชี้ทางแห่งความดับทุกข์, เกิดระบบการปฏิบัติหรือว่าเดินทางเพื่อดับทุกข์, เกิดผู้เดินตามผู้ดับทุกข์ ที่เราเรียกกันว่าพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์; หรือว่าในศาสนาอื่นเขาจะเรียกอย่างอื่นก็ตามใจ, ในชั้นแรกนี่ก็เป็นระบบสำหรับเชื่อด้วยศรัทธาก่อนทั้งนั้น. ไม่มีใครจะสามารถกระโดดสูงขึ้นไป

ถึงระบบการคิดพิจารณาด้วยปัญญา ก็คงถือว่า เป็นความประจวบเหมาะ หรือมีโชคที่ ได้มีหลักพระศาสนานิกตที่ ที่ไว้ใจได้ มาให้เราสำหรับเชื่อ.

แต่ถ้าจะย้อนหลังไปให้มากกว่านั้น เมื่อยังไม่มีสิ่งที่ดีหรือง่ายทำนองนี้ มันก็มีระบบการเชื่อด้วยศรัทธา คือเชื่อตามที่พอจะเข้าใจได้; หรือเคยประสบผลดีมาแล้วว่าถ้าเชื่ออย่างนี้ มันหายทุกข์ร้อนในใจ, หรือถ้าเชื่ออย่างนี้ มันเห็นประโยชน์อยู่ว่า มันคุ้มครองอันตรายได้ ก็คงถือว่าเป็นศาสนาได้แล้วเหมือนกัน. ในความหมายที่กว้างที่สุด คือหลักที่ว่า สิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” นั้น คือระบบของการรอดออกมาได้ จากสิ่งที่ตนไม่พึงปรารถนา.

ขอให้ช่วยจำประโยชน์ไว้สำหรับใช้เป็นสากล ว่าสิ่งที่เรียกว่าศาสนานั้น คือระบบปฏิบัติ ที่ทำให้เกิดความรอด ออกมาเสียได้จากสิ่งที่เราไม่ปรารถนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือความทุกข์ นั้นแหละ คือสิ่งที่เราไม่ปรารถนา; จะเป็นความทุกข์ในระดับไหนก็ตาม ไม่มีใครปรารถนา.

ที่นี้ สัตว์เทวเจ้านั้น มันก็มีระบบศาสนาอย่างนี้ด้วยเหมือนกัน คืออะไรที่เป็นความตายเป็นนิमितแห่งความตาย มันก็มีระบบสำหรับหนีออกมาเสียจากสิ่งเหล่านั้น; นับตั้งแต่ว่ารู้จักวงหิน มันก็เป็นระบบที่ว่าออกมาเสียได้จากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา. แต่เราไม่พูดถึงสัตว์เทวเจ้านั้น เดี๋ยวนี้จะพูดถึง มนุษย์ หรือคน มีระบบศาสนาที่เป็นสากล หรือยิ่งกว่าสากล, แล้วก็เป็นไปได้โดยธรรมชาติ คือว่ากลัวอันตราย กลัวความทุกข์ พยายามอย่างยิ่งที่จะให้พ้นหรือมันรอดออกมาเสียจากสิ่งที่มันเป็นอันตรายหรือเป็นความทุกข์.

นี้ศรัทธาก็เป็นสิ่งที่หนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้ออกมาเสียจากความรู้สึกนึกคิดที่เป็นอันตราย หรือเป็นความทุกข์ที่มันบีบคั้นหัวใจ; ฉะนั้นถ้าใครมีระบบการเชื่อด้วยศรัทธา ก็ต้องถือว่าเขาก็มีศาสนาอยู่แล้ว. อย่าไปดูหมิ่นดูถูกอะไรกัน; ระบบการเชื่อด้วยศรัทธาทก ๆ อย่าง เป็นสิ่งเดียวกันกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา แล้วแต่จะเป็นศาสนาไหนก็ได้.

ส่วน การคิดด้วยปัญญา นั้น มันมาทีหลัง; ก็ดูอย่าง พุทธบริษัท เราก็อธิษฐานด้วยศรัทธาแล้วจึงมาถึงปัญญา; ตั้งต้นด้วยศรัทธาจนกระทั่งมีโอกาสที่จะคิดด้วยปัญญา, แล้วปัญญาก็กลับไปส่งเสริมศรัทธา ให้มันแน่นแฟ้น ให้มันสะอาดบริสุทธิ์ ยิ่งขึ้นไปอีก มันก็เกิดปัญญาที่สูงยิ่งขึ้นไปอีก; มันก็วนเวียนกันอยู่ในระหว่างสิ่งทั้งสองนี้. ฉะนั้นการคิดด้วยปัญญา คิดได้เท่าไร มันก็เพิ่มศรัทธาในสิ่งนั้นมากขึ้นเท่านั้น.

ฉะนั้น ความเชื่อที่มาจากปัญญา นี้ มันจึงเป็นการลงราก : มันเป็นการคัดเลือกความเชื่อที่มาจากศรัทธาก่อน แล้วก็ลงรากให้แก่ความเชื่อด้วยปัญญานั้นอีกทีหนึ่ง; แต่ก็ต้องจัด เป็นระบบศาสนาด้วยเหมือนกัน. คนเราจะมีปัญญามาแต่ในท้องก็ไม่ได้; พอออกมาจากท้องแม่ มันก็ต้องมีการเชื่อ, แล้วมันจึงค่อยรู้จักคิดด้วยปัญญา ในเรื่องที่ตนเชื่อ, แล้วมันก็ยังเห็นเหตุผลเห็นความถูกต้องอย่างนั้น มันก็มีความเชื่อมากขึ้นอีก.

นี่คือตัวศาสนาที่มีอยู่ในระบบเชื่อ แล้วก็มาก็คิดด้วยปัญญา; ข้อนี้ใช้ได้ไม่ว่าวิชาการแขนงไหน.

ที่พูดนี้พูดสำหรับวิชาการทั่วไปทุกแขนง ที่มีการเชื่อและการคิดด้วยปัญญา; ถึงแม้วิทยาศาสตร์ในชั้นแรกมันก็ต้องมีสมมติฐาน. hypothesis เกิดขึ้น เป็นเพียงสมมติฐานเพื่อค้นคว้า มันยังไม่ได้ออกมา; แต่มันก็เพื่อให้เกิดความเชื่อ

ก็ต้องถือว่ามิวิญญาณแห่งศาสนารวมอยู่ในความเชื่อ แม้ที่เป็นชั้นเบื้องต้น ; เหมือนกับเมล็ดพืชที่ยังไม่ได้แตกหน่อ จะต้องมาทำให้แตกหน่อหรือเป็นลำต้นงอกงามออกไป. นี้เรียกว่า สิ่งที่เรียกว่า เชื่อด้วยศรัทธา หรือ ภาทิตด้วยศรัทธา นั้นก็เป็นศาสนา ; การคิดด้วยปัญญา คิดที่ถูกต้องยิ่งไปกว่า นี้ก็เป็นศาสนา.

นี้เกี่ยวกับวิทยาการทั้งหลายก็พอแล้วสำหรับที่จะเป็นตัวอย่าง ว่าวิทยาการทางวิทยาศาสตร์แขนงธรรมชาติวิทยาก็ดี วิทยาการทางวิทยาศาสตร์แขนงชีววิทยาก็ดี, กระทั่งจิตวิทยา, กระทั่งตรรกวิทยา, กระทั่งความเชื่อด้วยภักดีและศรัทธา, กระทั่งความคิดด้วยปัญญา ; ทั้งหมดนี้แต่ละอย่างๆ นั้น แม้อย่างแตกต่างกันอย่างกับฟ้ากะดิน แต่แล้วทำไมมันจึงมาเป็นสิ่งที่มีวิญญาณเป็นศาสนาได้ด้วยกันทั้งนั้น ? ก็เพราะว่ามันมีความหมายสำคัญอยู่อันหนึ่ง คือ วิธีการที่จะทำให้เกิดความรอดจากสิ่งที่เราไม่ปรารถนา. เมื่อพูดถึงพุทธศาสนาโดยเฉพาะแล้ว ก็มีทางที่จะมองแบ่งแยกออกไปเป็นแขนงๆ อย่างที่ว่ามาแล้ว และเห็นว่าทุกแขนงมีอยู่ในพุทธศาสนานั้นเอง.

ธรรมสังฆจะยอมมีอยู่แม้ในวิทยาการต่างๆ.

นี่ขอให้เห็นสิ่งที่เรียกว่า ธรรมสังฆะ คือตัวแท้ของความจริงเกี่ยวกับธรรมะ ว่ามันมีอยู่ถึงขนาดนี้ ; อย่าได้แบ่งแยกเป็นพวกนั้น พวกนี้ แล้วก็เข้ากันไม่ได้ จนในที่สุดผลร้ายมหาศาลก็เกิดขึ้น คือ ทำให้โลกไม่มีศาสนานั้นเอง.

ถ้าพูดตรงๆ ระบุให้เห็นชัดๆ ก็ว่า พวกที่เม้าวิทยาการทั้งหลายในบ้านของตนๆ มากเกินไปอย่างสุดเหวี่ยง ก็ทำให้สิ่งที่เรียกว่าศาสนาลบเลือนไป. แต่ถ้านักวิทยา-

การทุกแขนงเหล่านั้น รู้จริงในวิชาการของตัว ก็จะทำให้สิ่งที่เรียกว่าศาสนา นั้นกลับมา, และกลับมาพร้อมพรุทีเดียว ก็จากหลายทิศหลายทาง. เช่น วิทยาศาสตร์ ก็ช่วยให้ศาสนาแจ่มจ้าขึ้นมา, จิตวิทยา ก็ช่วยให้ศาสนาแจ่มจ้าขึ้นมา, แม้แต่ ตรรกวิทยา อันแสนจะลอลกวงนั้นก็ช่วยให้พุทธศาสนาแจ่มจ้าขึ้นมา, ขนบธรรมเนียมประเพณี กิติ, ศรัทธา ความเชื่อ กิติ, การพิจารณาด้วยปัญญา กิติ แล้วแต่ใครจะชอบแขนงไหน ก็ล้วนแต่จะทำให้สิ่งที่เรียกว่าศาสนากลับมา จนเต็มไปหมด ในทุกแขนงวิชาการ; แล้วก็ลองคิดดูเถอะว่า โลกนี้จะเป็นอย่างไร? โลกนี้ก็จะเต็มไปด้วยความเยือกเย็นในทุก ความหมาย.

วิทยาการที่อยู่ในรูปการปฏิบัติก็มีส่วนเป็นศาสนา.

ที่นี้จะยกกันอีกตำแหน่งต่างหาก คือ ด้านระบบการปฏิบัติ ซึ่งที่แท้ก็คือ วิทยาการที่ไปอยู่ในรูปของการปฏิบัติ; แต่จะเรียกว่าตัวการปฏิบัติ. เช่น ระบบ เศรษฐกิจ ระบบการปกครอง ระบบการทหาร ระบบการกสิกรรม อุตสาหกรรม สังคมสงเคราะห์ วิชาการแพทย์ กระทั่ง มนุษยสัมพันธ์ สันถไมตรี การทูต อันแสนจะลอลกวง; ว่าทุกอย่างนี้ มันก็มีส่วนของความเป็นศาสนา มีวิญญาณของ ความเป็นศาสนา. ถ้าทำให้ดีโดยบริสุทธิ์ใจแล้ว มันก็จะ เป็นเนื้อเป็นตัวของศาสนาอยู่ ในระบบการปฏิบัติ นั้น ๆ.

ฟังแล้วก็ไม่น่าเชื่ออีกตามเคย บางคนพอได้ยินอย่างนี้ จะนึกต่าอยู่ในใจแล้ว ก็ได้ ว่าพูดอะไรพูดอย่างไม่เหมือนใคร, พูดอย่างไม่รู้จะไปทางไหน, ไม่เหมือนใคร, อะไร ๆ ก็จะทำให้มาเป็นศาสนาเสียให้หมด.

ทำไมอาตมาต้องพูดอย่างนี้ ? ก็เพราะว่าคนเราหลงอยู่หรือถนัดอยู่แต่ในสิ่งอย่างนี้ ๆ ๆ หรืออย่างหนึ่ง ๆ ๆ ๆ ; แล้วแต่ละอย่าง ๆ นั้น มองให้ดีแล้วก็มีตัวศาสนาอยู่ในนั้น แล้วทำให้มันเป็นศาสนาโดยสมบูรณ์เสีย จะไม่ดีหรืออย่างไร ? เพราะ ไม่มีสิ่งอื่นจะเป็นที่พึ่งได้ นอกจากสิ่งที่เรียกว่าศาสนานั่นเอง.

: ดูระบบเศรษฐกิจในความเป็นศาสนา.

เอาละ จะดูกันว่าระบบเศรษฐกิจนี้ มันเป็นศาสนาอย่างไร ? ก็จะถูกว่าระบบเศรษฐกิจนั้น คือศีลธรรมของมนุษย์.

นี่ตอนนี้จะไม่มีใครเชื่อ เพราะว่า คนได้ทำเศรษฐกิจนี้ให้เป็นเครื่องมือสำหรับกอบโกยผลประโยชน์ เพื่อตัวเองไปเสียหมดแล้ว, ไม่มีศีลธรรมอยู่ในคำว่าเศรษฐกิจ ไม่มีเศรษฐกิจที่มีความหมายของศีลธรรม; เพราะว่ามีมนุษย์ทุกคนเห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัว.

คำว่า “นักเศรษฐกิจ” ก็คือ ผู้ที่จะทำให้ตัวมีอำนาจเงิน อำนาจการที่จะบังคับผู้อื่นได้ด้วยอำนาจเงิน. เพราะมัน ตั้งต้นด้วยความเห็นแก่ตัว คือกิเลส ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว; ระบบเศรษฐกิจ ก็เป็นระบบของกิเลสตัณหา สำหรับหาประโยชน์ให้แก่ตัว โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ผู้อื่น.

ทีนี้ ถ้าจะให้มันกลับกันเสีย ให้มัน ตั้งต้นด้วยระบบของความไม่เห็นแก่ตัว ที่เป็นเรื่องเศรษฐกิจของมนุษย์ที่มีศีลธรรม. เมื่อมนุษย์มีศีลธรรม

ระบบเศรษฐกิจก็จะเปลี่ยนไปอีกอย่างหนึ่ง คือไม่ใช่ระบบสำหรับกอบโกยเพื่อตัว. มันกลายเป็นระบบที่จัดให้ทุกคน ได้มีความอยู่ดีกินดี หรือว่ากินอยู่แต่พอดี ชนิดที่มีความสุขเสมอกัน.

เรื่องเศรษฐกิจนี้เป็นเรื่องที่หยิบขึ้นมาพูดเป็นครั้งแรก ก็อยากจะชี้ส่วนที่มันเป็นหลักสำคัญเสียก่อนว่า ไม่ว่าเรื่องไหนจะเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ หรือเรื่องอะไรก็ตาม มันมีรากฐานแยกกันอยู่เป็น ๒ ชนิดเสมอ คือถ้ามัน มีรากฐานอยู่บนความเห็นแก่ตัว มันก็เป็นไปรูปหนึ่ง, ถ้ามันมี รากฐานอยู่ที่จิตใจของมนุษย์ที่มีศีลธรรม มันก็เป็นไปอีกรูปหนึ่ง คือเป็นระบบศีลธรรมไปเลย.

ในการบรรยายครั้งแรก อาตมาก็ได้ชี้แจงอย่างชัดเจนพอสมควรแล้วว่า มัน เป็นศีลธรรมด้วยกันทั้งหมด ถ้าหากว่า **มนุษย์เป็นมนุษย์กันสักหน่อย** เท่านั้น; แต่ ถ้ามนุษย์เป็นแต่เพียงคน ที่มีกิเลสเห็นแก่ตัวเต็มปรีแล้ว ทุกอย่างมันจะไม่เป็นศีลธรรมขึ้นมาเลย. เศรษฐกิจก็เป็นระบบศีลธรรมที่ทุกคนจะต้องประพฤติ เพื่อโลกไม่ลำบากด้วยการเป็นอยู่ ในแง่ของการจับจ่ายใช้สอยการกินการใช้.

: ดูระบบการปกครองในแง่ศาสนา.

ระบบการปกครอง เช่นการบ้านการเมือง มันก็เป็นศีลธรรม; แต่เดี๋ยวนี้มันเป็นไม่ได้ เพราะทุกคนมันไม่มีความหมายแห่งมนุษย์. ระบบการปกครองมันกลายเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีขึ้น เพื่อปกครองคนเลวๆ ที่ไม่ตั้งอยู่ในความเป็นมนุษย์.

ถ้าว่าคนมันดีแล้ว ไม่ต้องมีระบบการปกครองเลยก็ได้; ถ้ามีคนดีพอสมควรแล้ว ระบบการปกครองก็เป็นเพียงหลักศีลธรรมอันหนึ่งเท่านั้น. เกี่ยวกับระบบการปกครองนี้ มันเลวทั้งฝ่ายผู้ปกครอง และฝ่ายผู้ถูกปกครอง; ฉะนั้นมันจึงเป็นศีลธรรมไม่ได้, มันจึงมีโซ่ มีตรวน มีคุก มีตาราง มีกฎหมาย มีอะไรมาระดมกันอย่างไร มันก็ไม่เคยสำเร็จประโยชน์เป็นศีลธรรมขึ้นมาได้.

ที่นี้ คำว่า “ปกครอง” แท้ ๆ โดยเนื้อแท้ แล้ว โดยความหมายแล้วมันเป็นศีลธรรม นับตั้งแต่ว่า ปกครองตัวเอง ปกครองกิเลส กระทั่งปกครองลูกเด็ก ๆ ที่มันยังไม่รู้อะไร, กระทั่งปกครองคนที่ยังอ่อนด้วยวิชาความรู้ ซึ่งทำไปด้วยเมตตากรุณา. ผู้ปกครองก็มีศีลธรรม, ผู้ถูกปกครองก็ยังมีศีลธรรมมากขึ้น; ฉะนั้นการปกครองมันจึงเป็นเรื่องศีลธรรม.

แต่ เดียวนี้การปกครองมันไม่เป็นเรื่องศีลธรรม ขึ้นมาได้ มันเป็นเรื่องพุกยา; มันกลายเป็นโอกาสของการแสวงหาประโยชน์ หรือคคในช่องอในกระตักเท่าไรก็ได้ มันไม่มีศีลธรรมอย่างนี้. ถ้าคุณกันในด้านลึกแล้ว คำว่า “การปกครอง” นั้น ก็คือระบบของศาสนา ระบบของศีลธรรม เช่นเดียวกับระบบเศรษฐกิจที่ทำงานด้วยความเมตตาอารี.

: ดูระบบการทหารในแง่ศาสนา.

ที่นี้ ที่อยากจะพูดไปให้มากกว่านั้นก็คือ แม้แต่ระบบการทหาร ที่เรียกว่า จะต้องฆ่ากัน จะต้องใช้อาวุธทำลายกันนั้น; ข้อนี้ก็อย่าไปมองด้านเดียว ก็มอง

แต่ในสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมันเป็นเรื่องที่ลากกันไปเป็นพวง; เช่น การทหาร ก็เป็นบริวารของเรื่องการเมือง - การเมือง ก็เป็นเรื่องบริวารของการเศรษฐกิจ - การเศรษฐกิจ ก็เป็นบริวารของกิเลสของเนื้อหนัง ของความต้องการของคนที่มีกิเลส. อย่างนี้มันก็ไม่มีศีลธรรมไปได้.

ถ้ามันมีความเป็นปกติทางศีลธรรมแล้ว แม้ระบบการทหาร ที่ต้องมีการฆ่ากันด้วยอาวุธ มันก็เป็นเรื่องศีลธรรม คือเขาจะรบกันก็รบกันเพื่อความมีอยู่แห่งความถูกต้องทางศีลธรรม. เรื่องการฆ่า การตี การอะไรอย่างนี้ มันไม่ได้มีความหมายว่าจะฆ่าให้ตายหรือว่าทำด้วยเจตนาร้าย; มันต้องมีอีกส่วนหนึ่งซึ่งคู่กันคือทำไปด้วยเจตนาดี ในเมื่อมันทำอย่างนุ่มนวลไม่ได้ คือพูดจากันไม่รู้เรื่อง มันก็ต้องใช้อำนาจต้องใช้กำลัง. ถ้าใช้ด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี มีความซื่อตรงต่อความยุติธรรมของมนุษย์ มันก็กลายเป็นเรื่องศีลธรรมไปหมด.

คำว่า ฆ่า นี้ มันไม่ได้มีความหมายที่น่าหวาดเสียวอย่างเดียว เมื่อมันฆ่าสิ่งที่ดีควรจะฆ่าแล้ว มันก็ควรจะมีความหมายที่น่าพอใจ. นับตั้งแต่ฆ่ากิเลสอย่างนี้ มีความหมายที่น่าพอใจอย่างยิ่ง, หรือถ้าฆ่าอันตรายปราบอันตรายอย่างนี้ มันก็ยังไม่ น่าจะเห็นเป็นเรื่องเสียหายอะไร; แต่ถ้าฆ่าเพื่อนมนุษย์ที่มีความเป็นมนุษย์ตามปกติด้วยกัน นั้นแหละมันจึงจะเป็นเรื่องที่น่าหวาดเสียว, และไร้ศีลธรรม.

ฉะนั้น กิจการทหาร หรือการสงคราม ถ้าทำไปอย่างในระเบียบของ สัตบุรุษแล้ว มันก็คือการชำระสิ่งที่ชั่ว, หรือว่าสิ่งที่เปื้อนอันตรายแก่สังคมนั่นเอง. อะไรเป็นอันตรายแก่สังคมก็ช่วยกันกวาดล้างไป; ฉะนั้น การทหารหรือการอะไรอย่างนี้ ก็กลายเป็นเรื่องศีลธรรมไปในตัว; แต่ข้อนี้มิได้หมายความว่าเดี๋ยวนี้มันกำลังมีอย่างนั้น แม้ปากจะพูดอย่างนั้น.

ผู้ทำสงคราม ผู้ประกาศสงครามก็มักจะอ้างว่า เพื่อประโยชน์แก่ความยุติธรรมในโลกด้วยกันทั้งนั้น; หรือว่าจะจัดโลกให้มีสันติภาพด้วยกันทั้งนั้น; แต่แล้วเขาก็ฆ่ากันเพียงเพื่อประโยชน์ของคนกลุ่มหนึ่ง.

: ดูระบบกสิกรรมอุตสาหกรรมในแง่ศาสนา.

ที่นี้ ก็มาถึงเรื่องที่น่าหวั หรือดูแล้วก็จะน่าหวัว่า แม้แต่ ระบบการกสิกรรม การอุตสาหกรรม ก็มีวิญญานแห่งศาสนาอยู่ในนั้น. การทำไร่ทำนา การเลี้ยงสัตว์ การอะไรต่างๆนี้ ถ้าทำไปด้วยเจตนาของมนุษย์ที่มีอุตมคติในความเป็นมนุษย์ มันเป็นการประพฤติกสิธรรมด้วยกันทั้งนั้น.

ช่วยบอกกล่าวกันให้รู้ว่า ทำนาคันแหละคือการปฏิบัติธรรม; เลี้ยงสัตว์หรือกสิกรรมอะไรก็ตามที่ทำไปโดยสุจริต นั่นแหละคือการปฏิบัติธรรม. การปฏิบัติธรรมนั้นหลักศาสนาไปไม่พ้น, การประกอบอาชีพโดยสุจริตนั้นเป็นศาสนา.

เดี๋ยวนี้ เขาไม่นึกว่าการประกอบอาชีพเป็นศาสนา; เขานึกว่าเป็นเรื่องของกระเป๋าคู, เป็นเรื่องของความยากจน, เป็นเรื่องของความร่ำรวย, เป็นเรื่องของอะไรอย่างนั้นไปหมด; ไม่มองกันในแง่ที่ว่าการทำงานที่ของมนุษย์. แม้แต่การประกอบอาชีพก็เป็นการปฏิบัติธรรมตามหลักของพระศาสนา; แล้วจะต้องขยายให้สูงขึ้นไปเชียบให้สูงขึ้นไปจนเป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณ. เกษตรกรรมทางวิญญาณนั้นคือการเพาะหว่านบุญกุศลให้งอกงามอย่างที่เขารีกว่านาบุญ; เพาะอะไรลงไปในนาบุญแล้วมันก็มีบุญงอกงาม. นี่คือการเกษตรกรรมทางวิญญาณ ซึ่งเป็นหัวใจของพุทธศาสนา.

แม้แต่ว่าทำนองอย่างตัวเบ็อนโคลนอยู่กลางทุ่งนา^๕แหละ ก็เป็นการปฏิบัติธรรม คือทำหน้าที่ของมนุษย์ เพื่อความมีอยู่แห่งมนุษย์ ก็เพื่อฝึกฝนธรรมะหลายอย่างหลายประการ ที่จะเป็นชวานาที่ตีได้.

ชวานาที่ชื่อตรง ชวานาที่ประหยัด มัชยัสถ์ ออกกลั่นออกทน เผื่อแผ่แก่ผู้อื่น^๕นั้นก็เป็นการประพฤติธรรม เป็นศีลธรรม เป็นการปฏิบัติพระศาสนาอยู่ในการไถนาคำนาเกี่ยวข้าว.

ถ้าเรามองกันอย่างนั้นแล้ว มันจะมีการกลับมาแห่งศีลธรรม กลับมาแห่งศาสนา; มีศีลธรรมมีศาสนาอยู่ทั่วทุกหัวระแหง แม้แต่กลางทุ่งนา. แต่เดี๋ยวนี้เรามองกันแต่เรื่องของเงิน เรื่องของกระเป๋าคือว่ากำลังหรืออำนาจอะไร ที่จะใช้เพื่อความสุขทางเนื้อหนัง มันก็^๕ไม่มีการทำหน้าที่เป็นการประพฤติธรรม.

ถ้าเป็นอย่างสมัยโบราณ มันเป็นอย่างนี้อยู่โดยอัตโนมัติอยู่ในตัว อยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณี; ไม่ต้องคิดอะไรมาก ทำด้วยใจอกที่เยือกเย็น; แล้วก็ทำนาทำไร่ ทำสวน ทำอะไรเป็นไปอยู่ด้วยความผาสุก. ไม่มีใครเบียดเบียนใคร, ไม่มีใครมาขโมยวัวควาย, หรืออย่างที่ว่า จะนอนที่กะต๊อบที่นา^๕ก็ได้ ไม่มีใครมายิงตายอย่าง^๕. เดี่ยวนี้มันเป็นอย่างนั้นไม่ได้ เพราะมันไม่มีศีลธรรม ไม่มีตัวศาสนาอยู่ในตัวการทำไร่ ทำนา.

ขอให้ช่วยคิดให้ถี่ ๆ หน่อย มิฉะนั้นแล้วก็จะหาว่าอาตมานั้นพูดเอาเปรียบพูดลบแคลง พูดด้วยเล่ห์เหลี่ยมที่จะเอาเปรียบ. ที่เห็นพูดด้วยเจตนาบริสุทธิ์ ด้วยการตั้งใจจริงว่า ขอให้ปรับปรุงทุกอย่างทุกกระเบียดนิ้ว ให้มันกลายเป็นเรื่องของศีลธรรมของศาสนาไปเสียเถิด.

การทำมาหากินทุกชนิด เช่นการอุตสาหกรรมในครัวเรือน ; ถ้าทำให้ดีก็เป็น การประพฤติกุศลธรรม. ต้องทำด้วยจิตใจที่ประกอบไปด้วยธรรม มีความหมายว่าทำจริง นั้นแหละ, คือทำกันจริงๆ นั้นแหละ คือการประพฤติกุศลธรรม.

: ดูระบบสังคมสงเคราะห์ในแง่ศาสนา.

ที่นี้จะคุยต่อไปถึงว่าระบบ สังคมสงเคราะห์. นี้เป็นคำที่ไพเราะหู; แต่ยวน มีคำว่าสังคมสงเคราะห์ทั่วไปหมด. ถ้าตามความหมายที่ถูกต้องของคำๆ นี้ มันจะเป็นศีลธรรม เป็นศาสนา เพราะว่าสงเคราะห์สังคม; แต่คำว่าเอาของไป เทียวแจกเพื่อเอาหน้าเอาตา แล้วมันไม่ใช่สังคมสงเคราะห์, มันเป็นการลงทุนอะไร อย่างหนึ่ง.

ที่เราไปช่วยเขา เอาของไปให้ หรือไปช่วยรักษาพยาบาล หรือไปช่วยแก้ บัญหาทุกข์ยากต่างๆ นั้น ทุกชนิดแหละ ถ้าทำไปเพื่อเอาหน้าเอาตา มันก็ ไม่ใช่สังคมสงเคราะห์ในความหมายนี้; หรือว่าทำเพื่อพวกของตัว เพื่อพรรค ของตัว เพื่ออะไรมันก็ไม่ใช่สังคมสงเคราะห์ในความหมายนี้.

สังคมสงเคราะห์ในความหมายที่แท้จริง คือจิตที่ประกอบไปด้วย เมตตาเห็นว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; ฉะนั้นจะกระตือรือร้นออกไป มันก็เป็นการช่วยสังคมไปหมด, คือช่วยเพื่อนสัตว์ที่มีชีวิต ด้วยกันทั้งหมด. ถ้ามันเป็นระบบสังคมสงเคราะห์จริง อันนั้นเป็นตัวศาสนา เป็นตัว ศีลธรรมอย่างยิ่ง.

ขอให้ไปพิจารณาสังเกตดู ว่ามีกิจกรรมที่เรียกว่าสังคัมสงเคราะห์กันที่ไหนแล้ว ก็สอดส่องดูถึงจิตใจของผู้กระทำ ของตัวการที่เป็นเหตุให้กระทำ ว่านั่นมันเป็นการทำด้วยอะไร? ถ้าทำด้วยความรู้สึกเมตตากรุณา ก็เป็นกิจกรรมทางศีลธรรมของศาสนา, เป็นการสงเคราะห์กันได้ตั้งแต่ทางวัตถุต่ำๆ แล้วสงเคราะห์กันได้ด้วยทางจิตใจอย่างสูง คือทำให้เกิดแสงสว่างทางวิญญาณ เอาตัวรอด บรรลุ มรรค ผล นิพพาน นั่นก็เป็นการสังคัมสงเคราะห์เหมือนกัน.

พูดไปพูดมา พระพุทธเจ้าก็กลายเป็นจอมนักสังคัมสงเคราะห์ ไปเลย ; ฉะนั้นก็ขอให้ถือว่า กิจกรรมสังคัมสงเคราะห์นั้นก็เป็นเรื่องทางศาสนา เป็นจริยธรรม, เป็นศีลธรรมอยู่ในตัว.

: ดุระบบการแพทย์ ในแง่ศาสนา.

ยังมีคำอื่น ๆ ที่ถ้ายกมาแล้วก็เป็นเรื่องประกอบกันเข้าไปได้ เพราะมันมีความหมายที่ไปในทางเดียวกัน. จะยกตัวอย่างสักอย่างหนึ่ง เช่นว่า ระบบการแพทย์คือการเยียวยารักษาโรค. ความหมายของการเยียวยารักษาโรค นี้ก็เป็นความหมายอย่างเดียวกับ ความหมายของคำว่า “ศาสนา” ซึ่งเป็นการเยียวยารักษาโรค.

มีคำกล่าวในบาลีว่า พระพุทธเจ้าเป็นแพทย์ผู้เยียวยาโรค ของสัตว์โลกทั้งปวง, สัพพโลกตักิจจโก - พระศาสดานั้นเป็นนายแพทย์ผู้เยียวยาโรค ของสัตว์โลกทั้งปวง. ทำไมคนที่แพทย์จะไม่ลองนึกถึงความหมายอันนี้ แล้วก็รักษาเยียวยาเขาด้วยความหมายอันนี้ ด้วยความรู้สึกอันนี้ มันก็จะเป็นการประพาศศีลธรรม หรือ

เป็นการกระทำที่เรียกว่า บำเพ็ญธรรมในพระพุทธศาสนาไปทันที. แต่ในที่สุดมันก็หายาก มันกลายเป็นเพียงเครื่องมืออาชีพของคนคนหนึ่งไป.

พระพุทธเจ้าทรงเป็นแพทย์ เป็นหมอ ไม่ได้เพื่ออาชีพ; แต่คนในโลกนี้เป็นแพทย์เป็นหมอ ก็กลายเป็นเพื่อเป็นอาชีพไป. ฉะนั้น ความเป็นแพทย์ เป็นหมอ ด้วยการช่วยเหลือมนุษย์โดยตรงนี้ มันก็น้อยไป ๆ เพราะมันมีเรื่องเกี่ยวกับอาชีพ.

ฉะนั้น เราก็ควรช่วยขยายกันให้ดี ปรับปรุงกันให้ดี ขยับเนื้อที่ให้แก่กัน และกัน ให้ความเป็นผู้เยียวยารักษาโรค นี้มีความหมายขยายตัวออกไป จนทำไปด้วยความเมตตากรุณา จนกระทั่งว่า เยียวยารักษาโรค สูงขึ้นไปทางจิตทางวิญญาณ ซึ่งมีผลเป็นความสุข ยิ่งกว่ารักษาโรคทางร่างกาย; คำรักษาก็กลายเป็นเครื่องบูชาคุณ.

ที่พูดนี้ ก็ต้องการจะให้เกิดความหมายขึ้นมาอันหนึ่งว่า ระบบศาสนา ก็คือระบบแพทย์ระบบหนึ่ง, ระบบศาสนาก็คือระบบสังคมสงเคราะห์ระบบหนึ่ง, ระบบศาสนาก็คือระบบเกษตรกรรม อุตสาหกรรม อะไรระบบหนึ่ง, กระทั่งเป็นระบบการปกครอง กระทั่งเป็นระบบเศรษฐกิจ.

: ดูระบบมนุษยสัมพันธ์ ในแง่ศาสนา.

ที่ดีกว่านี้ ก็อยากจะพูดว่า มันเป็น ระบบมนุษยสัมพันธ์สันถวไมตรี. เรื่องนี้พูดกันมาก และทุกๆ วันก็พูดกันถึงเรื่องนี้ เรื่องทำสัมพันธ์สันถวไมตรีทางการทูตระหว่างประเทศนั้น ระหว่างประเทศนี้. ดูเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เป็นเรื่องผลไม่ได้

เป็นเรื่องกอลาบาตตาย ; แต่แล้วมันเป็นเพื่อตัว หรือเพื่อกิเลส เพื่อประโยชน์ ชนิดที่เป็นกิเลสไปเสีย.

ระบบศาสนานี้ ต้องการจะให้มนุษย์มีความสัมพันธ์กันทั่วโลก. ขอให้ระบบสัมพันธ์ไมตรีนี้มันบริสุทธิ์ขึ้นมา บริสุทธิ์ขึ้นมา, มันจะกลายเป็นระบบศาสนา ; ไม่ใช่เป็นนักการทูตล้นของหลอกลวง หรืออะไร อย่างที่กำลังเป็นอยู่ทั่วไปในโลกนี้.

ชื่อมันเพราะ : ระบบการทูต มีสันถวไมตรีสัมพันธ์กันทั่วโลก ; แต่มันเป็นเรื่องโกหก หลอกลวง สูงสุดยิ่งขึ้นไปทุกทีๆ ในโลกนี้ ในปัจจุบันนี้ ในเวลานี้. เมื่อก่อนเขาไม่เป็นกันมากถึงอย่างนี้ ; *เดี๋ยวระบบการทูต เป็นเรื่องหลอกลวง* โกหกยิ่งขึ้นทุกที.

แต่ที่แท้แล้วคำว่า สันถวไมตรีนี้เป็นวิญญาณของระบบศาสนา ; ทางพระศาสนาต้องการให้มีสัมพันธ์ไมตรี สันถวไมตรีในระหว่างสิ่งที่มีชีวิต. เมื่อหมดในหมู่มนุษย์แล้ว ก็ให้ลงไปถึงหมู่สัตว์เดรัจฉาน ก็รักใคร่มัน เอ็นดูมัน ; หมดสัตว์เดรัจฉานแล้วก็ให้ลงไปถึงระบบพืชพันธุ์ธัญญาหาร บำไม้ รุกขชาติทั้งปวง. อย่าไปฆ่า อย่าไปฟันมัน ปัญหาที่ทำลายป่าจนเค็ดร้อกันทั้งโลกมันก็ไม่มี. นี่ถ้าระบบสัมพันธ์ถวไมตรีมันจริง ก็เป็นระบบศาสนาที่ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์เรา.

ธรรมส์จะของศาสนาคลุมไปถึงทุกสิ่งที่เกี่ยวกับมนุษย์.

นี่ตัวอย่างเท่าที่บรรยายมานี้ ก็พอสมควรแล้ว ที่จะชี้ให้เห็น ข้อเท็จจริงอันหนึ่ง คือธรรมส์จะตัวจริงตัวแท้แห่งธรรมะ ที่เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนานี้ มันมีอะไรบ้าง, แล้วมันมีขอบเขตเท่าไร.

ตัวสิ่งที่เรียกว่า ศาสนานี้มีตัวจริงของมัน ที่แผ่ขยายครอบคลุม ออกไปถึงทุกสิ่ง ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ นับตั้งแต่เกี่ยวข้องกับทุกศาสนา ในฐานะเป็นสายเดียวกันหรือเป็นสิ่งเดียวกัน, กระทั่งถึงระบบวิชาความรู้ทุกแขนง วิทยาการทั้งหลาย ที่มนุษย์มีอยู่ในโลกนี้ แล้วก็ไปถึงระบบประพฤติกรรมกระทำ ที่กระทำกันอยู่อย่างตัวเป็นเกลียว; เช่นระบบเศรษฐกิจ ระบบการทหาร ระบบการปกครอง ระบบการเกษตร เป็นต้น. มันเป็นเรื่องที่เป็นตัวศาสนาอยู่ โดยวิญญาณ โดยพืช โดยเมล็ดพืช; แต่แล้วก็มีได้เพาะหวานให้แตกออกเป็นกิ่ง เป็นต้น เป็นตัวจริง. มันตายด้านหายไป; แปรรูปเป็นสิ่งที่เป็นอย่างอันตราย เป็นสัตว์ร้ายหรือเป็นสิ่งที่จะทำลายมนุษย์ ให้หมดความเป็นมนุษย์ไปเสีย.

เดี๋ยวนี้ก็ ขอให้ทุกคนที่มีวิทยากรอย่างไร มีระบบปฏิบัติงานอย่างไร ในหลายๆ สิบอย่างที่กล่าวมาแล้วนี้ ให้ดูของตนๆ เสียใหม่ จนให้พบว่า ที่แท้แล้วมันเป็นสิ่งเดียวกับสิ่งที่เรียกว่าระบบศาสนา ในความหมายว่าจะช่วยมนุษย์ทุกคน ให้มีการเป็นอยู่ที่ถูกต้อง ปราศจากอันตราย ทั้งทางกายและทั้งทางจิตนั่นเอง.

นี้ธรรมสังฆจะตัวจริงแห่งธรรม ที่ถ้าเราสังเคราะห์กันแล้ว มันก็สังเคราะห์กันได้แบบนี้ มันเนื่องกันหมดอย่างนี้; เมื่อเราไม่ได้สังเคราะห์มันก็แยกกันอยู่ กระทั่งกลายเป็นศัตรูต่อกันและกัน เช่นศาสนากับวิทยาศาสตร์เป็นข้าศึกกันอย่างนี้เป็นต้น. เดี๋ยวนี้เราไม่สังเคราะห์มัน ก็เพราะว่าเราสังเคราะห์ไม่เป็น; ที่เราสังเคราะห์ไม่เป็น ก็เพราะว่าเราไม่ได้พิจารณา ไม่ได้ศึกษา ไม่ได้เอาใจใส่กันอย่างละเอียด.

เดี๋ยวนี้ก็มีทำให้เห็นช่องทางที่จะศึกษาและเอาใจใส่กันอย่างละเอียด จนกระทั่งให้ทุกอย่างมันเปลี่ยนรูปเสียใหม่ เข้าไปสู่รูปเดิมที่ถูกต้องของมัน; แล้วสิ่งที่เรียกว่า

ศีลธรรม หรือ ศาสนา นั้นก็ จะแผ่กระจายไปทั่วโลก ทุกเมื่อกวาดเม็ททรายก็ว่าได้ ; แล้ว โลกนี้ก็มีสันติภาพ, บุคคลแต่ละคนก็จะมีสันติสุขสูงสุด ตามที่มนุษย์ควรจะได้รับทุกประการ.

การบรรยายในวันนี้ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว. ขอให้เอาไปคิดพิจารณาดู ในข้อที่ว่า “ธรรมส์จะตัวจริงแห่งธรรม” คำนี้มันมีความหมายกว้างหรือแคบอย่างไร ? แล้ววันหลังเรายังมีแง่อื่นๆ ที่จะต้องพูดต่อไปอีกหลายแง่มุม. ขอให้รับทำ ความเข้าใจในแง่มุมที่ได้พูดไปแล้ว เพื่อเป็นเติมพ้นสำหรับศึกษาสิ่งที่ยากกว่านี้ต่อไปอีก.

ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ ให้โอกาสแก่พระสงฆ์ท่านสวดคณสาธยายบท-
พระธรรมที่จะให้เกิดกำลังใจสำหรับการปฏิบัติธรรม สำหรับพุทธบริษัทเราต่อไป.

ธรรมสังฆสงเคราะห์

— ๗ —

พินิตัง ๑๗ พ.ศ. ๑๘

ธรรมสังฆกับสิ่งที่ต้องกลับมาเพื่อสันติภาพ.

.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายเรื่อง ธรรมสังฆสงเคราะห์ ดำเนินมาเป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้

ซึ่งอาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า **ธรรมสังฆกับสิ่งที่ต้องกลับมา**; หมายความว่า **ว่าตัวแห่งธรรม** ที่เราเรียกกันว่า **ธรรมสังฆ** นั้น มีอยู่หลายแง่หลายมุม.

ในวันนี้จะได้กล่าวถึง ธรรมสังฆในฐานะปัจจัยแห่งสิ่งที่ต้องกลับมาเพื่อสันติภาพ; หมายความว่า ก่อนหน้านั้นมนุษย์เราก็เคยมีสันติภาพ แล้วก็ค่อยๆ หาย

ไปๆ ตามความเสื่อมแห่งศีลธรรม จนเดี๋ยวนี้ก็แทบจะหาสันติภาพไม่พบ เพราะว่าความ
หายไปในแห่งศีลธรรมนั่นเอง.

พิจารณาให้รู้จักภาวะที่เป็นกัลยยุค.

เกี่ยวกับเรื่อง ความหายไปแห่งศีลธรรมนี้ อยากรจะพูดๆ ชำบ่อยๆ ให้เป็น
เครื่องระลึกนึกกันได้ ว่าถ้าถือเอาตามแบบฉบับ ที่คนโบราณในประเทศอินเดียเขา
กำหนดไว้ ในเรื่องเกี่ยวกับยุคของมนุษย์ ในโลกนี้ก็แบ่งออกเป็น ๔ ยุค คือยุคที่มี
ศีลธรรมเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ที่สุด, แล้วก็ยุคที่ศีลธรรมหายไปเสียหนึ่ง เหลืออยู่
สามในสี่, แล้วก็มาถึงยุคที่ศีลธรรมหายไปครึ่งหนึ่ง เหลืออยู่ครึ่งหนึ่ง แล้วก็มาถึง
ยุคที่ศีลธรรมหายไปสามในสี่ คือสามเสี้ยว, แล้วก็ศีลธรรมเหลืออยู่เพียงเสี้ยว
เดียว, ยุคนี้เรียกว่ากัลยยุค เป็นยุคที่พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก.

ขอให้สนใจรู้ความหมาย และความมุ่งหมายของการที่จัดสรรปันส่วนยุค
ต่างๆ ในโลก ในลักษณะอย่างนี้, แล้วก็เป็นอย่างนี้เห็นอยู่แล้วในตัวว่า เราทุกคน
เวลานี้อยู่ในยุคที่เรียกว่ากัลยยุค คือยังไม่สิ้นกัลยยุค. เพราะว่ายุคหนึ่งนั้นยาวมาก
หลายพันปีหรือหมื่นปีก็ไม่แน่; แต่มันกล่าวได้โดยไม่มีผิดว่า ถ้าศีลธรรมมันเหลืออยู่
ไม่ถึงเสี้ยวของทั้งหมด ก็เรียกว่ากัลยยุค. เราอยู่ในกัลยยุค ดังจะเห็นได้โดยที่ว่า
มันมีความชั่วร้าย ตามความหมายของคำว่า "กัลย" ยิ่งขึ้นทุกที.

มันเป็นที่น่าคิดด้วยความสงสัย ว่าเวลานี้ศีลธรรมมันเหลืออยู่เสี้ยวหนึ่ง
ถึงหรือไม่? เพราะว่าเมื่อสักห้าหกสิบบีมานี้ คนในโลกนี้ยังนอนตาหลับ ยังเคร่งครัด

ในธรรมในศาสนา ยังนอนตาหลับ; แล้วเพิ่งเปลี่ยนเอามาก ๆ เมื่อสัปดาห์สัปดาห์มานี้, จนกระทั่งวันนี้นอนตาไม่หลับ เพราะเต็มไปด้วยการเบียดเบียนภายในและภายนอก ภายในมันร้อนระอุไปด้วยกิเลส เพราะกิเลสเบียดเบียน. ในภายนอกก็มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน, มีอันตรายเบียดเบียน มากขึ้นกว่าเมื่อสัปดาห์สัปดาห์มาแล้ว. ฉะนั้น พอจะพูดได้ว่า ถ้าเมื่อสัปดาห์สัปดาห์มานี้ มันมีศีลธรรมเหลืออยู่เสียหนึ่ง; เดียวนี้คงจะไม่ได้แล้ว คงจะไม่ได้ถึงเสียแบ่ง ๒ แบ่ง ๓ แบ่ง ๕ แบ่งเสียแล้ว.

แม้ในครั้งพุทธกาลเขาก็ยังจัดว่า โลกนั้นอยู่ในกลียุค; ครั้งพุทธกาลตามที่ได้ยินได้ฟังมานั้น มีความสงบสุขกว่านี้มาก; เดียวนี้อาจจะเอาไปเปรียบเทียบกันไม่ได้เลย. เราควรจะต้องกันอย่างไรดี ว่ากลียุคที่กำลังเป็นอยู่นี้ มันเรียวลงมาจากถึงกับว่าศีลธรรมเหลืออยู่ไม่ถึงหนึ่งในสิบ หรือว่าหนึ่งในร้อยเสียแล้วกระมัง; กุที่ปัญหามันเกิดขึ้น, เกิดขึ้น, แล้วกำลังจะเกิดขึ้นแน่นอนนี้ มันน่าวิตกเหลือเกิน.

ที่นี้ ก็มามองดูกันในแง่ที่ว่า อะไรมันหายไป จึงมีความเสื่อมความเสียหายอะไรเกิดขึ้นมาแทน? ข้อนี้ก็พูดกันไม่ค่อยรู้เรื่อง โดยเฉพาะพูดกับเด็ก ๆ หรือหนุ่มสาว พวกที่มันเล่าเรียนกันมาจัด ๆ สมัยนี้ พวกกันไม่รู้เรื่อง. เพราะคนเหล่านั้น มันพูดกันแต่ว่าโลกกำลังเจริญ, โลกกำลังเจริญ; ถูกแล้วมันเจริญตามแบบของเขา ตามแบบของผู้พูด.

อีกทางหนึ่ง ก็มองเห็นว่า โลกนี้มันเสื่อม กำลังสกปรก กำลังโสมนมยิ่งขึ้นทุกที ๆ, ภายในระยะไม่กี่สัปดาห์นี้ แม้แต่พื้นแผ่นดิน มันก็สกปรกเหลือประมาณ. แผ่นดินในที่บางแห่งในเมืองบางเมือง ขุดบ่อน้ำกินไม่ได้แล้ว; เพราะมันเต็มไปด้วยเชื้อสกปรกในแผ่นดิน ที่อยู่ใต้ดิน ที่จะปนออกมาบับน้ำ แล้วบนผิวดิน

ก็สกปรก, บนอากาศก็สกปรก, ในน้ำในทะเลก็สกปรก, กุชิต, โลกนี้เจริญอย่างไร; ฉะนั้น พวกที่มาเถียงเสียงแข็งว่า โลกนี้กำลังเจริญนั้น ควรจะพิจารณากันดูให้ถี่ ๆ หน่อย.

สำหรับ พวกที่ถือศาสนาเป็นหลักเกณฑ์นี้ เขาถือว่าโลกมันกำลังเสื่อม และมันยังเป็นกลียุค ยังไม่หมดกลียุค และยังคงต้องเป็นต่อไปอีก.

ถ้ามันเจริญจริง มันก็ต้องมีธรรมะหรือศีลธรรมเจริญขึ้น ๆ จนมากกว่าหนึ่งในสี่ของที่ควรจะมี, แล้วก็เลื่อนขึ้นไป เป็นหนึ่งในสอง เป็นสามในสี่ กระทั่งเต็มสมบูรณ์; จะเอาระดับไหนเป็นเครื่องวัด ว่าเต็มสมบูรณ์นี้ก็พูดยาก. ฉะนั้น เราเอาตามความฝันก็แล้วกัน ที่ได้ยินได้ฟังกล่าวไว้ ในที่หลายแห่ง เรื่องโลกของ พระศรีอารีย์ สมัยพระศรีอารีย์, คือไม่มีการเบียดเบียนเลย ไม่มีความทุกข์ร้อนเลย มีแต่การได้อย่างผาสุก อย่างสะดวกสบายไปหมดสิ้น. แต่ไม่เคยพูดถึงเรื่องกามารมณ์; พวกนักมีนเมาในกามารมณ์เพิ่งสังวรไว้สักหน่อย ว่าในโลกของพระศรีอารีย์นี้ไม่ได้พูดถึงเรื่องกามารมณ์ที่สมบูรณ์ พุดแต่ความผาสุก ความสะดวกสบายที่สมบูรณ์.

ถ้าว่าจะเอาลักษณะของโลกสมัยพระศรีอารีย์ เป็นการเต็มเปี่ยมแห่ง ศีลธรรม หรือมนุษยธรรมแล้ว; เดียวนี้เราก็อยู่ในกลียุค ที่ศีลธรรมเหลือไม่ถึงเสียแล้ว แล้วก็ตกลงมา, ลตกลงมา, จนจะยังเหลือสักหนึ่งในร้อยแล้ว นี่เป็นสิ่งที่จะต้องคู่กัน และก็จะได้พิจารณากันในวันนี้ โดยหัวข้อสำคัญที่ว่า **อะไรจะต้องกลับมา** โลกนี้มันจึงจะค่อยมีศีลธรรมมากขึ้น.

รู้ความหมายของ “ธรรมสัจจะสงเคราะห์” แล้วจะรู้จักศีลธรรม.

การพูดนี้เราพูดกันตามคำที่สมมติขึ้นคำหนึ่ง เรียกว่า ธรรมสัจจะสงเคราะห์ ซึ่งมีความหมายรอบตัว. *ธรรมสัจจะ* แปลว่า *สัจจะแห่งธรรมะ*, *สัจจะ* แปลว่า *ตัวแท้ตัวจริง*, *ธรรมะสัจจะ* แปลว่า *ตัวแท้ตัวจริงแห่งธรรมะ*, *สงเคราะห์* แปลว่า *เอามาจัดเข้าหมวดเข้าหมู่กัน ตามที่มันจะเข้ากันได้อย่างไร* นี้เรียกว่า *สงเคราะห์*. และก็ได้ชี้ให้เห็นธรรมะนานาแบบ ที่มันจะสงเคราะห์กันได้อย่างไร โดยการบรรยาย ๕ - ๖ ครั้งที่แล้วมา.

และถ้า รู้จักธรรมสัจจะลึกซึ้ง ถึงขนาดที่จะสงเคราะห์กันได้ อย่างนั้นแล้ว มันก็ ไม่ยากในการที่จะรู้จักศีลธรรม หรือการกลับมาแห่งศีลธรรมเลย. ที่นี้ คำว่า “สงเคราะห์” ก็จะเป็นช่วยเหลือเกื้อกูล อนุเคราะห์ไปเลย คือ ธรรมะนั้นจะ สงเคราะห์มนุษย์ ให้มนุษย์เป็นอยู่อย่างผาสุก.

เกี่ยวกับคำว่า ธรรมสัจจะ นี้ ก็จะต้องเตือนกันไว้บ่อยๆ ว่ามัน ได้แก่อะไร มีความหมายอย่างไร ; เกี่ยวก็จะพากันลืมเสียหมด แรกเริ่มเดิมทีก็เคยบอกให้รู้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมะนั้น เรียกให้ถูกต้องก็คือ ธรรมชาติ พังง่ายขึ้นหน่อย ก็เรียกว่า ธรรมชาติ. ธรรมเฉยๆ นั้นมันยังพังยาก ; แต่ที่แท้ก็เป็นคำเดียวกัน เพราะว่าธรรมในที่นี้ก็คือ ธรรมชาติ ไม่มีอะไรที่มีใช่ ธรรมชาติ.

ฝ่ายสังฆตธรรม คือสิ่งที่มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย มากเหลือประมาณ นี้ ก็เป็น ธรรมชาติฝ่ายสังฆตะ. ที่นี้ ฝ่ายที่ไม่มีอะไรปรุงแต่ง, ไม่ต้องมีอะไร

ปรุ่่งแต่่ง; หรือปรุ่่งแต่่งไม่ไ้ได้, ไม่เปลี่ยนเปล่ง, ไม่อะไรนี้ นี้ก็เรียกว่าธรรมชาตีดีกนั้เอง แต่ว่ามันเป็่นฝัายอสังขตะ. ฉะนั้น สั้งหั้งปวังที่เป็่นสังขตะหรือเป็่นอสังขตะก็ตาม ก็เรียกว่าธรรมชาตีดเสมอกัน; ถ้าเรียกสั้นที่สุดก็เหลือแต่คำว่่า “ธรรม” เพียงคำเดียว. ฉะยวันั้เราจะให้มองเห็นง่่ายก็เรียกว่า ธรรมชาตีด.

ที่นี้ เพื่อจะเข้าใจต่อไปอีก ก็เลยแยกให้เห็นว่่า ที่มันเก็ยว้กับธรรมชาตีดนี้ ธรรมจะคูน้อย่างน้อยสั้ก ๔ ความหมาย :-

ข้อแรก ก็คือ ปรากฏการณ์ของธรรมชาตีด หรือ ธรรมชาตีดในฐานะที่เป็่นปรากฏการณ์.

อะไรๆ ที่ปรากฏแก่ความรู้สึกของเรานี้ เรียกว่าธรรมชาตีดด้วยเหมือนกัน; จะเป็่นของหยาบ ของละเอียด ของมองเห็น ของมองไม่เห็นแต่สัมผัสได้ ของที่เป็่นเหตุ ของที่เป็่นผล หรือของที่เป็่นกิริยาอาการอะไรก็ตาม; นี้ก็เรียกว่าปรากฏการณ์ของธรรมชาตีด, นี้ก็เป็่นธรรมชาตีดพวกหนึ่ง หรือ “ธรรม” พวกหนึ่ง.

ข้อสอง ต่อมาก็ถึง กฎของธรรมชาตีด ปรากฏการณ์ทั้งหลายนี้ ตั้งอยู่หรือเป็่นไปตามกฎของธรรมชาตีด; ฉะนั้น จึงมีอยู่ในทุกสั้งที่เป็่นปรากฏการณ์ของธรรมชาตีด.

เราจึงมีธรรมชาตีดในฐานะที่เป็่นกฎ ที่ควบคุมหรือบังกับธรรมชาตีดนั้นอีกทีหนึ่ง; ถึงจะเป็่นกฎธรรมชาตีด ก็เรียกว่าธรรมชาตีดอยู่นั้เอง, เรียกสั้นๆ ว่าธรรมะอยู่นั้เอง. ขอให้สังเกตคุ้ให้ดีว่่า มันจะเรียกว่า ธรรมชาตีด หรือเรียกสั้นๆ ว่า “ธรรมะ” อยู่นั้เอง.

ข้อสาม หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

ที่นี่ เมื่อธรรมชาติที่มันมีกฎอย่างนี้ มันไม่ได้อยู่แต่ธรรมชาติเฉย ๆ มันมาเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ที่มาเป็นสัตว์ หรือเป็นคน หรือสิ่งที่มีชีวิต ; ฉะนั้นคนหรือสิ่งที่มีชีวิตทุกชนิด นี่มันต้อง “เอาใจ” ; ใช้คำอย่างนี้ก็ได้, คือเอาใจธรรมชาติ หรือประพฤติให้ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ มิฉะนั้นแล้วมันจะต้องตาย.

มันมีสิ่งสูงสุดอยู่สิ่งหนึ่ง คือ ธรรมชาตินี้ ถ้าใครไม่ทำให้ถูกต้องกับกฎเกณฑ์ของมันแล้ว ผู้นั้นจะต้องตาย ; พวกอื่นเขาจะเรียกว่าพระเจ้าก็ตามใจเขา เรามันเรียกว่ากฎธรรมชาติ ที่ทำให้เกิดหน้าที่ตามธรรมชาติขึ้นมาแก่สิ่งที่มีชีวิต.

ฉะนั้น จะรู้แต่กฎของธรรมชาติอย่างเดียวไม่พอ มันต้องรู้ถึง สิ่งที่เป็นหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ นั้นด้วย ; เช่นว่า เรามีหน้าที่จะต้องทำอะไรบ้าง เราจึงจะรอดชีวิตอยู่ได้, หรือว่ารอดชีวิตอยู่ได้แล้ว เราจะต้องทำอะไรอีกบ้าง ที่จิตใจของเราจะมีความทุกข์น้อย กระทั่งว่าไม่มีความทุกข์เลย, เรียกว่าบรรลุมรรค ผล นิพพานกันไปเลย ; นี่คือหน้าที่ตามธรรมชาติ. หน้าที่ตามธรรมชาตินี้ก็เรียกว่าธรรมชาติอีกเหมือนกัน. เรียกสั้น ๆ ก็เรียกว่า “ธรรม” อีกเหมือนกัน.

ข้อสี่ ในที่สุด สิ่งสุดท้ายก็คือ ผลที่จะได้รับจากธรรมชาติ หมายความว่าเมื่อเราทำหน้าที่ ของเรา โดยถูกต้องแล้ว มันก็ต้องมีผลเกิดขึ้นมา ตามกฎของธรรมชาตินั้นอีกเหมือนกัน.

นี่เป็นสิ่งที่สำคัญ ว่ามนุษย์ต้องการจะได้รับผลอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ; ก็ได้ผลว่า เป็นมนุษย์อยู่ เป็นผาสุกอยู่ ; ถ้าทำผิด

ก็เป็นทุกข์อยู่. ฉะนั้นความสุขก็ ความทุกข์ก็ มันก็เป็นเพียงผล ที่เกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ตามธรรมชาติ, หรือผลตามกฎของธรรมชาติ. อันนี้ก็เรียกได้ว่าธรรมชาติอีกเหมือนกัน เพราะมันเป็นอย่างอื่นไม่ได้ มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นตัวธรรมชาติ อีกความหมายหนึ่ง จึงเรียกว่าธรรมชาติได้อีกนั่นเอง; แล้วก็จะเรียกสั้น ๆ ว่า “ธรรม” เพียงคำเดียวได้อีกเหมือนกัน.

ฉะนั้นคำว่า ธรรม เพียงคำเดียวนี้ หมายถึงปรากฏการณ์ของธรรมชาติ ก็ได้ หมายถึงกฎเกณฑ์ของธรรมชาติก็ได้ หมายถึงหน้าที่ตามธรรมชาติก็ได้ หมายถึงผลของหน้าที่ตามธรรมชาติก็ได้; อย่างนี้เราเรียกว่า ธรรมสังขระ หรือสังขระสังขระ คือความจริงที่ลึกซึ้ง ที่เราต้องมองเห็น แล้วตั้งโยงเข้ามาหา กันได้ ในที่สุดมารวมอยู่ในคำพูดสั้น ๆ เพียงคำเดียว ว่า “ธรรม” หรือ “ธัมมะ” ในภาษาบาลี.

นี่คือการที่มองเห็นลึกซึ้งลงไปถึงความจริง หรือข้อเท็จจริง ของสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ จนสังขระธรรมเหล่านั้นเข้าเป็นอันเดียวกันได้ กับ คำว่าธรรมชาติ; แล้วปฏิบัติหน้าที่ได้ถูกต้อง แล้วธรรมชาติก็จะสังขระที่เรา เรียกว่า พระธรรมจะช่วยเหลือเรา. มนุษย์ก็อยู่เป็นผาสูกตวยอำนาจของพระธรรม หรืออำนาจของ พระเจ้า ก็แล้วแต่จะเรียก; ฉะนั้น จะต้องรู้จักธรรมสังขระ คือตัวแห่งธรรมะ ที่มีอยู่ในหลายรูปหลายแบบ แล้วสังขระทั้งนั้นให้ได้เป็นสิ่งเดียวกันหมด.

นี่ธรรมสังขระ หรือธรรมสังขระ แล้วแต่จะเรียก ที่สังขระนี้ได้ ในคำ ว่า “ธรรม” เพียงคำเดียว.

ธรรมส์จะนี้มีอยู่ในปัญหาทั้งปวง.

ที่นี้ ส้อย่างนี้ มันมาอยู่ในรูปแบบต่างๆ กันอีก หลายๆ ชั้นหลายๆ ลำดับ. ที่มาอยู่ในรูปของมนุษย์ เป็นคน ก็มีปัญหสำหรับคน ที่จะต้องเป็นคนให้มันไม่มีปัญหา ให้หมดปัญหา; ก็เป็นคนชนิดที่ถึงซึ่งความรอดจากความทุกข์ทั้งปวง. ปัญหาของคนที่มัน ก็เนื่องมาจากความทุกข์ ความร้อนของคนนั่นเอง; คนเราถ้าไม่มีความทุกข์ร้อน ก็เรียกว่าไม่มีปัญหา. ฉะนั้น ปัญหาทุกชนิดมันรวมอยู่ที่ความทุกข์ร้อนของคน.

ที่นี้ คนนี้มันก็มีใจเหมือนอย่างเดียวกัน ตลอดไปทุกยุคทุกสมัย *บางยุคบางสมัย* มันก็น่าพอใจ ก็ว่ามี *ศีลธรรมดี* มีสันติภาพ มีสันติสุข; ส่วน *บางยุคบางสมัย* นี้มันไม่เป็นอย่างนั้น มันแทบ *จะหาสันติภาพของสังคมแทบจะไม่ได้*, หรือแม้จะหาสันติสุขส่วนบุคคลคนหนึ่งๆ ก็ยังหายาก มันพลอยยุ่งกันไปหมด; เพราะฉะนั้นจึงเป็นยุคที่น่าเศร้า น่าสลด สังเวช มันควรจะเรียกว่ากลียุค หรือจะเรียกอะไรให้มันเลวกว่านั้น ก็ไม่รู้จะเรียกอะไร. ฉะนั้น ไปหาคำพูดเอาเองเถอะ ที่เรียกว่ากลียุคนี้ มันก็เลวที่สุดอยู่แล้ว ใครจะไปเรียกให้มันเลวกว่านั้นได้อีกเท่าไร ก็ไปเรียกเอาเอง.

ในกลียุคนี้ก็คือ ความหายไปแห่งศีลธรรม อย่างน้อย ๓ ส่วนใน ๔ ส่วนได้หายไป เหลืออยู่ ๑ ใน ๔ ส่วน; ดูแล้วก็ยังน่าเศร้า น่ากลัวว่าจะไม่ถึง ๑ ใน ๔ ส่วนเสียแล้ว; จะเป็น ๑ ใน ๑๐, ๑ ใน ๑๐๐ เสียแล้วกระมัง.

ที่นี้ **ธรรมส์จะ** คำนี้มันจึงใช้ได้หมด ก็ว่าเป็น ตัวแท้ตัวจริงแห่งธรรม; ฝ่ายความถูกต้อง ก็เป็นธรรมส์จะ ที่เราสมมติเรียกกันว่าเป็นความ

ถูกต้อง ตรงตามความประสงค์ของเรา เป็นความสุขความเจริญ; แม้ ส่วนที่มันเป็น
ทุกข์ทรมาน มันก็เป็นธรรมสังฆะ, เป็นสังฆะส่วนที่เป็นความทุกข์,

ขอให้นึกถึง อริยสังขสี่ : ความทุกข์ก็เป็นอริยสังข เหตุให้เกิดทุกข์
ก็เป็นอริยสังข ความดับสนิทแห่งทุกข์ก็เป็นอริยสังข ทางให้ถึงความดับสนิทแห่ง
ทุกข์ก็เป็นอริยสังข อีกนั่นเอง; ทั้ง ๔ อย่างนี้ก็เป็นสังฆะเสมอกัน; แต่มัน
ไม่เหมือนกันเลยในลักษณะปรากฏ หรือว่าที่มันมากกระทบกระทั่งเอามนุษย์นี้ มันไม่
เหมือนกันเลย.

แต่ถ้าโดยเนื้อแท้ตามธรรมชาติแล้ว มันเหมือนกัน คือมัน เป็นเพียงสักว่า
ธรรมชาติ, มันเป็นเพียงสักว่า ธรรม หรือเป็น ธรรมสังฆะ คือมันเป็นตัวแท้แห่ง
ธรรม. ที่มันต้องเป็นอย่างนั้น แล้วแต่เหตุ แล้วแต่ปัจจัย แล้วแต่ลักษณะหรือชนิด
ของมัน; แล้วเราก็ สมมติ เรียกเอาส่วนที่เจ็บปวดนั้นว่า มันเป็น ทุกข์ คือ น่าเกลียด
หรือ ทนยาก, ส่วนที่ไม่เจ็บปวดก็เรียกว่า สุข พอจะทนได้ พอจะอยู่ได้อย่างสบาย.

ต้องศึกษาให้เห็นว่า ธรรมสังฆะนี้สังเคราะห์กันอย่างไร.

ที่นี้ ก็ดูในแง่ของสังเคราะห์ ก็ยังเห็นได้ต่อไปว่า มันก็เป็นสิ่งเดียวกัน
สุข กับ ทุกข์ กลายเป็นสิ่งเดียวกัน; แต่ถ้าไม่มีปัญญาจะมองหรือจะศึกษา ให้
เห็นซึ่งถึงตัวธรรมสังขแล้ว ก็ไม่มีใครยอมรับว่า มันเป็นสิ่งเดียวกันหรือเหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้เราก็เป็น พุทธบริษัท ศึกษาพุทธศาสนากันมานานแล้ว มันก็
ควรจะมีขั้นมาถึงขั้นที่พอจะมองเห็นธรรมสังฆะ เหล่านี้ ว่าแม้แต่สิ่งที่เรียกว่าสุข

กับสิ่งที่เรียกว่าทุกข์ มันก็ยังเป็นสิ่งเดียวกัน, จะมองในฐานะสิ่งเดียวกันก็ได้; แต่ถ้าไม่ฉลาดถึงขนาดนั้น ก็มองในฐานะที่มันเป็น ๒ สิ่ง แต่ว่ามันเนื่องกันอย่างที่แยกจากกันไม่ได้ อย่างนี้ก็ใช้ได้.

ขอให้ความเป็นพุทธบริษัทของเรา ที่เป็นกันมาหลายปี หลายสิบปีแล้วนี้ มันก้าวหน้าบ้าง จนกระทั่งมองเห็นว่า อย่างนี้ๆ ความจริงเป็นอย่างนี้ๆ; ถึงขนาดที่จะไม่วุ่นวาย ไม่เดือดร้อน คือ ไม่ยินดีในสิ่งที่เป็นความสุข ไม่ยินร้ายในสิ่งที่เป็นความทุกข์ เป็นผู้ปรกติอยู่ได้. นี้เรียกว่าผู้เข้าถึงความสัจ หรือเข้าถึงธรรมส์จะของธรรมทั้งปวง.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฝ่ายที่มันตรงกันข้าม คือเป็นคำเป็นชาว เป็นบุญเป็นบาป เป็นสุขเป็นทุกข์ เป็นได้เป็นเสีย เป็นแพ้เป็นชนะ ที่คนโง่ๆเขาเห็นว่า มันต่างกันโดยตรงกันข้ามนั้น. พระอริยเจ้าท่านเห็นว่า มันเป็นเรื่องที่เหมือนกัน; ไปเอากับมันไม่ได้, อย่าไปเอากับมันเลย, ก็เลยไม่เอาทั้งสองอย่าง ก็เป็นอิสระจากอิทธิพลของสิ่งเหล่านั้นได้.

นี้เราก็เรียกว่าผู้เข้าถึงธรรมส์จะ และก็จะได้รับประโยชน์ ได้รับแต่ส่วนที่เป็นประโยชน์ ไม่ต้องได้รับส่วนที่เป็นโทษ คือทำให้เป็นทุกข์ทรมาณ; แต่มิใช่หมายความว่า ไปหลงในสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นความสุข แต่จะต้องรู้ว่าความสุขที่แท้จริงนั้น มันไม่ใช่ทุกข์ มันไม่ใช่สุข.

เท่าที่กล่าวมาพอเป็นตัวอย่างนี้ ก็เพื่อจะย้ำไว้เสมอว่า คำว่า “ธรรมส์จะ” นั้น มันเป็นตัวแท้ของสิ่งที่เรียกว่าธรรม ยากที่จะเข้าถึง; เพราะฉะนั้นจะต้อง

พยายามอยู่ตลอดเวลา ที่จะเข้าใจมัน แล้วอาตมาก็ได้พยายามอยู่ตลอดเวลาเหมือนกัน ที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจบ้าง ตามที่จะทำได้.

พิจารณาเฉพาะธรรมสังฆะที่เกี่ยวกับศาสนาเพื่อกลับคืนมา.

[ใจความของการบรรยายครั้งที่ ๗ นี้]

ที่นี้เดี๋ยวนี้ เราก็จะพูดกันถึงเรื่องธรรมสังฆะ ต่อเนื่องจากครั้งที่ได้พูดมาแล้ว. ในครั้งที่แล้วมา พูดถึงธรรมสังฆะ ส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งที่เราเรียกกันว่าศาสนา. มนุษย์ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าศาสนาอย่างถูกต้อง ถึงขนาดที่เป็นธรรมสังฆะ ก็เลยมีศาสนาไม่ได้; หมายความว่าไม่มีศาสนาส่วนที่แท้จริง ที่จะทำให้เป็นประโยชน์ได้ บัญหามันจึงได้เกิดขึ้นในมนุษย์ ในหมู่มนุษย์หรือในโลกมนุษย์ คือว่ามีศาสนาสักว่าปากว่า มีศาสนาสักว่าจตหะเบียน ส่วนศาสนาตัวจริงไม่มีอยู่ที่เนื้อที่ตัวของคน ที่นี้ มนุษย์เหล่านี้ ก็ไม่มีความสุข เพราะไม่มีศาสนาตัวแท้หรือตัวจริงนั่นเอง.

นี่เราได้พิจารณาเรื่องนี้นั้นถึง ๓ ครั้ง ๓ หนของการบรรยาย ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า สิ่งทีเรียกว่าศาสนานั้นหายไปๆ เหลืออยู่แต่คำพูด เหลืออยู่แต่สมมติกัน เอาเอง ว่าเรามันมีศาสนาอย่างนั้นอย่างนี้.

ที่นี้ก็ต่อเนื่องกันกับเรื่องที่จะบรรยายในวันนี้ ว่าเราจะต้องทำส่วนที่มันหายไปนั้นแหละ ให้มันกลับมา; มันจะหายไปโดยเหตุผลอย่างไรก็ตามใจ จะต้องเอากลับมาให้ได้. แต่ส่วนใหญ่แล้วมันหายไปด้วยเหตุ คือเราไม่มีความรู้อย่างถูกต้อง ในเรื่องของสิ่งเหล่านี้; สิ่งเหล่านี้จึงได้หายไปๆ.

ดังนั้น วันนั้นมาพยายามทำความเข้าใจกัน ในส่วนที่ว่า จะทำสิ่งที่หายไปให้กลับมา ก็ว่า ธรรมะที่คุ้มครองโลกที่มันหายไปเท่าไรนั้น จะต้องพยายามดึงให้กลับมา.

ทีนี้เพื่อจะดึงให้กลับมา^๕ อย่างน้อยที่สุดมันก็ต้องรู้ว่ามันออกไปอย่างไร, ด้วยเหตุอะไร; เรียกว่าจะต้องพิจารณาถึงการออกไป หายไป สูญไป สิ้นไป ของธรรมะในโลกนี้ มันออกไปอย่างไร, ก็มันออกไปจากคนนั้นแหละอย่างไร.

เราก็จะต้องมีการมอง หรือ มีสายตาก็กว้างที่ไกล มีการศึกษาที่พอสมควร ที่พอจะทำให้รู้ได้อย่างถูกต้องว่า อะไรมันเป็นความสุข หรือสันติสุขที่แท้จริง, แล้วอะไรมันเป็นความสุขอย่างหลอกๆ ถึงแม้ว่าคนส่วนมากจะชอบ; หรือจะเอาให้แน่นอนกว่านั้น ก็ว่าอะไรมันเป็นการเบียดเบียนที่แท้จริง เบียดเบียนอย่างลึกซึ้ง ยิ่งกว่าการฆ่าฟันกันตามธรรมดามัน^๕.

ดูมูลเหตุแห่งความหายไปของศีลธรรม.

ข้อ^๕ ก็หมายถึง ความที่มีจิตต่ำ มีจิตทราม เป็นจิตที่ตั้งไว้ผิด และจิตนี้ก็เบียดเบียนคนผู้หนึ่ง ยิ่งกว่าที่โจรหรือศัตรูจะเบียดเบียน; ไม่ต้องมีใครมาเบียดเบียน มันก็เบียดเบียนตัวเองจนถึงที่สุด.

นี่เราก็มักจะไปกลัวกันแต่ที่ว่า คนอื่นเขาจะมาเบียดเบียน ซึ่งนานๆมันจะมาสักทีหนึ่ง; ส่วนที่จิตที่ตั้งไว้ผิด เบียดเบียนตัวเอง นี่เบียดเบียนอยู่ตลอดเวลาไม่ว่างเว้น แล้วเราก็ไม่เห็น.

ที่เมื่อจิตมันตงไว้ผิดแล้ว มันถึงกับ เบียดเบียนตัวเองได้แล้ว มัน ก็ ต้องเบียดเบียนผู้อื่นด้วย เป็นแน่นอน; ฉะนั้นคนที่เขาทำผิดในเรื่องของจิตของเขา เขาต้องเบียดเบียนผู้อื่นด้วยกันทั้งนั้น; เพราะฉะนั้นจึงมีการเบียดเบียนรอบค้ำ รอบ ทิศทางในโลกนี้ จนถึงกับกล่าวว่า โลกนี้มันไม่มีสันติภาพเลย. นี้เรียกว่าอาการที่ว่า ความสงบสุขมันหายไป ความมีศีลธรรมมันหายไป แล้วการเบียดเบียนกัน มัน เข้ามาอยู่แทนที่; นี่เป็นข้อแรกที่เรามองเห็น.

ที่นี้ ก็ต่อไปอีก ถึงเหตุที่ทำให้ธรรมะ หรือศีลธรรมออกไปๆ โดยเฉพาะในสมัยปัจจุบันนี้; สิ่งแรกที่เราจะต้องยอมรับกันเสียทีหนึ่งก่อน ก็คือว่า เรากำลังมีการศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญในหมู่มนุษย์.

ถ้าเราศึกษาอย่างไร เราจะต้องได้รับผล โดยสมควรแก่การศึกษา. ต้องดู, ดูขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง; อย่าดูแต่เพียงว่า เรามันเจริญด้วยการศึกษา. มันต้อง ดูให้เห็นว่า เป็นการศึกษาบ้าหรือการศึกษาดี; ถ้ามันมีการศึกษาบ้า แม้จะเจริญ ด้วยการศึกษาสักเท่าไร โลกนี้มันก็เป็นบ้ามากยิ่งขึ้นทุกที เท่านั้นด้วยเหมือนกัน; ถ้าการศึกษามันดี มันไม่บ้า มันก็ทำให้มนุษย์ในโลกนี้ดี ก็ไม่เป็นบ้า.

ที่นี้ ก็ดูกันอย่างที่เรียกว่า โดยบริสุทธิ์ใจ คือไม่ไปมงตามหลังคนอื่น ว่า การศึกษาในปัจจุบันนี้ มันถูกหรือมันผิดสำหรับสันติภาพ. อาตมาเป็นคนหนึ่งละ มองเห็นตามความคิดที่เป็นอิสระของตัว ว่า การศึกษาสมัยปัจจุบันนี้ เป็นการศึกษา ที่ผิด, หรือให้ดีกว่านั้นหน่อย ก็เป็นการศึกษาที่มันเป็นบ้า เพราะมันหลงไหลใน อะไอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างกับเป็นบ้าเป็นหลัง แล้วมันจึงจัดการศึกษาไปใน รูปนั้น.

ที่ว่ามีหลงไหลอะไรกันนั้น ก็คือ หลงไหลความสุขทางเนื้อทาง
หนัง ความเพติดเพตินทางเนื้อทางหนัง ทางวัตถุ; เมื่อมันหลงไหลสิ่งนั้นแล้ว
มัน ก็จัดการศึกษาให้เป็นไปเพื่อการได้มาซึ่งสิ่งนี้. เพราะฉะนั้นการศึกษานี้
จึงเป็นการศึกษาที่ทำให้คนเห็นแก่ตัวหนักขึ้น, แล้วทำให้คนมีนิสัยเลวหรือต่ำ
ลงไป คือไปบูชาแต่ความสุขทางเนื้อทางหนัง ไม่แสวงหาไม่บูชาความสุขที่บริสุทธิ์สะอาด
หรือแท้จริง ไปบูชาความสุขอย่างปลอมหรือเทียม ความสุขอย่างผิดหลอก มันก็จัดการ
ศึกษาชนิดที่จะให้ได้มาแต่ความสุขชนิดนี้.

การศึกษาผิดเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ศีลธรรมหายไป.

การศึกษาสมัยนี้ จะต้องเรียกว่าพิเศษ พิเศษในข้อที่ว่าทำให้รู้เร็ว ทำให้
ฉลาดที่สุด; แต่แล้วความรู้และความฉลาดนั้น มันกลับ กลายไปในทางที่เห็น
แก่ตัว ไม่ใช่ฉลาดในทางที่จะเห็นแก่ผู้อื่น, คือฉลาดในทางที่เห็นแก่ตัว ยิ่งเรียนไปมาก
เข้าก็ยังเห็นแก่ตัว พอจบการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย ก็แปลว่าเป็นคนที่เห็นแก่ตัวถึงที่สุด.

ที่นี้ ทุกคนก็พยายามจะเรียนให้จบชั้นมหาวิทยาลัย พอจบก็ได้มา
ซึ่งการเห็นแก่ตัวถึงที่สุด, คือว่าเขาได้วิชาความรู้ถึงที่สุดมา ในอาชีพแขนงหนึ่ง ๆ
อย่างทีในโลกนี้เขามีให้เรียนให้สอน เป็นแขนง ๆ ไป ก็ได้เป็นบัณฑิต เป็นมหาบัณฑิต
เป็นคุณูปบัณฑิตในแขนงวิชานั้น ๆ; แล้วทั้งหมดนั้นก็แม้แต่เพียงอาชีพ ไม่มี
ธรรมะเลย, นั่นก็คือสอนให้หลงในอาชีพและผลของอาชีพ.

ยิ่งเรียนไปเท่าไร มันก็ยังเห็นแก่ตัวมากขึ้นเท่านั้น พอเรียนจบ
ก็ออกมาเป็นผู้เห็นแก่ตัว; นี่การศึกษาค้ำแต่ยมันเป็นอย่างนี้ มัน ไม่มีเรื่องจิต

เรื่องวิญญูณ, เรื่องธรรมะ; มีแต่เรื่องของความเห็นแก่ตัว ก็เลยมีแต่การศึกษาที่ทำให้เห็นแก่ตัว. ใครทำได้มาก ทำได้เร็ว คนนั้นก็เก่ง เพราะว่าจะได้เปรียบผู้อื่น จะได้อาชีพที่หาเงินได้มาก ๆ เร็ว ๆ ชนะคนอื่น.

นี่ การศึกษาอย่างนี้แหละ เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณากันในยุคนี้, ในยุคที่ว่าเป็นกตัญญู มีศีลธรรมไม่ถึงหนึ่งในสี่เลย; และเดี๋ยวนี้ก็ยังเห็นได้ว่า เขายังเร่งรัดให้การศึกษาหนักกว่าหน้าเจริญที่สุด ให้เร็วที่สุดยิ่งขึ้นไปอีก แต่แล้วมันก็ยังเห็นแก่ตัวมากขึ้นไปอีกนั่นเอง; ฉะนั้น ในโลกนี้จึงเต็มไปด้วยคนที่เห็นแก่ตัวนี้ มากขึ้น ๆ ถึงแม้ว่าจะเป็นคนฉลาดกว่าสมัยบูยาตายาย ซึ่งเขาเรียกว่าคนโง่. ถ้ามีการศึกษาตามแบบของพระพุทธเจ้า ยิ่งศึกษายิ่งไม่เห็นแก่ตัว; ถ้ามีการศึกษาแบบชาวบ้านชาวเมืองชาวโลกสมัยนี้ ยิ่งศึกษายิ่งเห็นแก่ตัว. **ขออย่าได้เอาไปปนกันเลย.**

เดี๋ยวนี้เขาหลบลูหลบลูตา สร้างการศึกษาชนิดที่ให้เห็นแก่ตัวเท่านั้น นี่มันเป็นเหตุให้ธรรมะหรือศีลธรรมหายไป ๆ ๆ. มันมีความเห็นแก่ตัวหรือธรรมะเข้ามาแทน, เข้ามาแทน, เข้ามาแทน. นี่ขอให้ดูให้ถี่ ๆ เดี๋ยวนี้ก็ยังจัดการศึกษาให้มาก กระทรวงศึกษาธิการของแต่ละประเทศ ก็ยิ่งระดมจัดการศึกษาให้มาก. ยิ่งจัดมากเท่าไร มันก็ยิ่งเพิ่มพลเมืองที่เห็นแก่ตัวมากขึ้นเท่านั้น; จริงไม่จริงก็ไปพิจารณาดู.

ไม่ว่าประเทศไหน ไม่ว่าประเทศไทยเราหรือประเทศไหน ยิ่งจัดการศึกษาแบบนั้นมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งทำให้บ้านเมืองนี้เต็มไปด้วยคนปราชญ์ผู้เห็นแก่ตัวจัดมากขึ้นเท่านั้น; แล้วเขาจะสร้างสันติภาพให้แก่มนุษย์ หรือให้แก่ประเทศชาติได้อย่างไร. มันหลบลูหลบลูตาต่อสันติภาพ คือไม่รู้จักสันติภาพ หรือสันติสุขอันแท้จริง, มันหลบลูหลบลูตาต่อธรรมชาติ ต่อกฎของธรรมชาติ ซึ่งเราจะเรียกว่าพระเจ้าตีกว่า.

เดี๋ยวนี้คนเขาเกลียดพระเจ้า เขาไม่ยอมรับพระเจ้า บอกว่าพระเจ้าตายหมดแล้ว; นี่มันเป็นคนโง่พุด คือมันเท่ากับพุดว่า เดี่ยวนี้กฎของธรรมชาติ ไม่เป็นกฎธรรมชาติแล้ว. มันเป็นคนโง่ที่มากน้อย ไปคิดดู. ถ้าพุดว่าเดี๋ยวนี้กฎธรรมชาติไม่เป็นกฎธรรมชาติอีกแล้ว; นั่นแหละคือคนที่พุดว่า เดี่ยวนี้พระเจ้าตายแล้ว; นี่เพราะว่าความสุขอย่างเนื้อหนังนี้ มันเข้าปีตบังมากเกินไป เขาก็เลยเห็นไปอย่างนั้น.

อันนี้เองเป็นต้นเหตุที่ทำให้ ศีลธรรมหายไป ธรรมะหายไป ศาสนาหายไป มนุษยธรรมหายไป อะไรที่ตีๆ ก็หายไป. แม้ที่สุดแต่วัฒนธรรมของคนไทยที่เคยตีมาแต่กาลก่อนนั้น มันก็หายไป อะไรที่ชวนกันหายไป; เพราะว่ามันมีการศึกษาผิด จัดการศึกษาผิด ชนิดที่ให้ห่มมันคลุมสิ่งเหล่านี้ แล้วให้ไปบูชายกย่องความสุข ความเพลิดเพลิน ทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง.

ถ้าเราไปอ่านดูข่าวคราวต่างๆ ที่เป็นของสมัยใหม่แล้ว จะยิ่งน่าทุเรศ เวทนา สลดใจ คือยิ่งหนาแน่นขึ้นทุกที ในการ *บูชาการมรณ์ จนเป็นการมรณ์ที่อุตริวิธการ* เลวร้ายยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน นี่มันมากขึ้นทุกทีๆ; แล้วมันจะไม่ให้ส่วนที่เป็นธรรม หรือว่าเป็นของบริสุทธิ์นั้น ถูกละเลยอย่างไรได้; มันก็ถูกละเลยมากขึ้นๆ.

ทีนี้ดูให้ชัดลงไปอีกนิตหนึ่งว่า ทำไมมันจึงเป็นได้ถึงอย่างนี้? แต่มันก็ตอบอยู่แล้วในคำว่า เป็นการเห็นผิด สำคัญผิด หลงผิดต่อสิ่งเหล่านี้ ไม่รู้จักสิ่งเหล่านี้; เช่น ไม่รู้จักตัวธรรมชาติ ตัวกฎของธรรมชาติ ตัวหน้าที่ตามธรรมชาติ ตัวผลที่จะได้รับตามกฎของธรรมชาติ เป็นต้น; แล้วมันยิ่งกว่านั้นอีก ก็คือว่า มันเห็นกลับตรงกันข้าม ไม่ใช่ว่าไม่รู้เสียเลย มันกลับไปรู้อย่างตรงกันข้าม มันก็เลย "เห็นกงจักรเป็นดอกบัว" คือเห็นสิ่งที่เป็นอันตราย เป็นโทษ เป็นภัยนั้นแหละ ว่าเป็นสิ่งน่ารัก น่าปรารถนา น่ายกย่อง น่าบูชา.

ฉะนั้น คนจึงไปยกย่องบูชาความเห็นแก่ตัว ยกย่องความสุขทางเนื้อทางหนัง กามารมณ์หรืออะไรก็ตาม ที่มันมีเหยื่อล่อมีเสน่ห์ มีอะไรดึงดูดคน โง่คนเขลาเหล่านี้ ให้หลงไหลไปจนหมดเนื้อหมดตัว; อย่างนี้เรียกว่า “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว”.

ที่ร้ายไปกว่านั้นอีก ก็คือว่า การเป็นอย่างนั้นมัน เป็นไปโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว. นี้พูดไปแล้วมันก็น่าหัวเราะ; ผู้พูดก็ควรจะถูกหัวเราะเยาะว่า อ้าว, ถ้ามันรู้สึกตัวมัน ก็ไม่เห็นชิว. ที่มันก็เห็นอย่างนั้น คือ เห็นผิด แล้วมันก็ไม่รู้สึกตัวว่ามันเห็นผิด แล้วมันก็เป็นกันหมดทั้งโลก; แล้วก็แยกออกได้เป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายผู้นำ และ ผู้ตามกัน.

คนไทยเราแห่งประเทศไทยเรานี้ เป็นผู้ตามกัน พวกฝรั่งที่เขาเจริญกว่า หรืออะไรกว่า ในแง่ของวัตถุ ในแง่ของความลุ่มหลงทางวัตถุ แม้แต่เรื่องการ ศึกษาเราก็ตามกัน; ฉะนั้น จึงได้รับผลอย่างเดียวกันกับผู้นำ คือ ช่วยกันทำโลก ให้เต็มไปด้วยคนเห็นแก่ตัว แล้วก็ไม่มีสันติสุขไม่มีสันติภาพ ยิ่งขึ้น.

นี่เป็นต้นเหตุหรือเป็นส่วนหนึ่งของต้นเหตุ ที่ทำให้มนุษย์เรานั้นเป็นอย่างนี้ มันมีการนำที่ผิด แล้วก็มีการสมัครเป็นลูกน้องตามกัน อย่างไม่ลืมหลืมตา; เรียกว่า โลกในสมัยวัตถุนิยมนี้ มันเป็นอย่างนี้ คือมันเกิดหลงไหลในค่าของวัตถุ ในรส ของวัตถุ ในอะไรของวัตถุ อย่างหลับหูหลับตา ลืมตัวพร้อม ๆ กันไปหมด จนถึงกับพูดว่า จัดการเรื่องวัตถุอย่างเดียวพอแล้ว ไม่ต้องนึกถึงจิตใจ; เมื่อทางวัตถุได้รับการปรับปรุง แก้ไขก้าวหน้าแล้ว ปัญหาของมนุษย์นั้นก็หมดไป ก็ล้มหน้าทำกันแต่อย่างนั้น.

มันก็เห็นอยู่ว่า ยิ่งทำไปอย่างนี้เท่าไร โลกนี้ก็ยิ่งเป็นโลกที่มืด หรือเป็นโลกที่เร่าร้อน เป็นโลกที่ระส่ำระสายมากขึ้นเท่านั้น. แต่น้อยคนจะเห็นอย่างนี้;

ฉะนั้นจึงเรียกว่าโดยส่วนใหญ่ หรือทั้งโลกแล้ว ไม่เห็น. ที่จะเห็นบ้างเพียงไม่กี่คน ก็
ต้านทานอะไรไม่ได้ แล้วผลอเข้า ก็ค่อยสมัครไปตามกันเขาทีหลังเสียอีก.

โรคร้ายนี้มันก็ระบาศเข้ามาในวัดวาอารามแล้ว *แม้แต่พระแต่เณร* มันก็ยัง
เป็นอย่างนั้น จะสึกออกไปศึกษาวิชาการอย่างโลกๆ เพื่อผลอย่างโลกๆ เพื่อตามกัน
การศึกษาร้อยอย่างโลกๆ; ที่เรื่องของพระพุทธเจ้า^{นี้}ไม่เข้าใจ ไม่พยายามที่จะเข้าใจ ก็เลย
ต้องอาศัยผ้าเหลือง^{นี้} เพื่อจะศึกษาวิชาการอย่างโลกๆ ซึ่งเป็นกันอยู่มากเดี๋ยวนี้. แต่ก็
ไม่น่าติเตียนอะไร เพราะว่ามันยังดีกว่าไม่ศึกษา ออกมาเป็นคนธรรมดาสามัญสักคนหนึ่ง
ก็แล้วกัน; ขอแต่ว่าอย่าให้มันมาก ถึงกับว่าเห็นแก่ตัว จนทำลายผู้อื่น เบียดเบียน
ผู้อื่น.

สรุปความว่า ^{นี้}ต้นเหตุของการที่ศีลธรรมหรือพระธรรมหายไป ^{นี้}
ก็เพราะจัดการศึกษาผิด ในทุกชั้นทุกตอน ในทุกความหมายในโลก^{นี้}.

.....

ความเสื่อมทางศีลธรรมมีมาก สมัยหลงใหลวัตถุ.

ที่^{นี้} ก็คู่กันต่อไปว่า มันนานมาเท่าไรแล้ว? *ความผิดนั้นนานมาเท่าไรแล้ว?*
^{นี้}ก็จะต้องสันนิษฐานอีกตามเคย คือมันเริ่มเป็นมานานแล้ว คือตั้งแต่ เริ่มต้นของกลียุค
ครั้งพุทธกาลเป็นต้นมา แต่มันก็ไม่ผิดมากถึงกับนำหว่าตเสียว เหมือนกับยุค^{นี้};
เพราะฉะนั้นเราจึงเอาเป็นว่า เมื่อไม่กี่สิบปีมานี้เอง.

ทำไมจึงพูดอย่างนี้? เพราะมันมีหลักฐานปรากฏชัดว่ามันเพิ่งเป็นอย่างนี้เมื่อสมัยเริ่มหลงใหลในวัตถุ หรือวัตถุนิยมนี้เอง คนเพิ่งเกลียดศาสนากัน เมื่อวัตถุนิยมมันก้าวหน้า, เกลียดธรรมะเกลียดศีลธรรมกันนี้ เพิ่งเกลียดเมื่อวัตถุนิยมก้าวหน้า.

เดี๋ยวนี้ คนเริ่มก้าวหน้าทางวัตถุนิยม มันไม่กี่สิบปี, หรือมันไม่เกิน ๑๐๐ ปีกระมัง. ที่มีสิ่งต่างๆ ที่ช่วยยวนให้ลุ่มหลงทางวัตถุทางเนื้อหนังนี้ มันจะไม่เกิน ๑๐๐ ปี; แต่ที่ว่ามันเป็นเอาமாக รวดเร็ว รุนแรง ก็เมื่อการประดิษฐ์ทางวัตถุนิยมก้าวหน้าพรวดพราด เมื่อไม่กี่สิบปี หรือ ๒๐ ปี ๓๐ ปีมานี้เอง. เราจะมองเห็นว่าเรื่องก้าวหน้าทางวัตถุนิยม เมื่อสัก ๒๐-๓๐ ปี มันก้าวหน้าแรงมาก ก็สร้างสิ่งๆ ที่สำหรับจะให้คนหลงใหลมาก; สิ่งเหล่านี้เป็นของเพื่อไม่จำเป็น แต่มีเสน่ห์มาก แล้วคนก็ยิ่งไปหลงใหลในสิ่งอย่างนี้มาก ถึงกับเติมไปด้วยสิ่งที่ไม่จำเป็น ในบ้านเรือนของเรา.

แล้วมันก็พูดยากว่า แม้แต่สิ่งที่จำเป็น มันก็ไม่ค่อยจะสนใจ; สิ่งที่ไม่จำเป็นมันกลับสนใจ แล้ว สิ่งที่ไม่มีความหมายนี้ มันกลับเป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมนรวดเร็วมมาก; เช่นว่า พวกไว้มยวนี้, แบบไว้มยวเข้ามาไม่ถึงปี มันระบาดทั่วยุทธประเทศไทยเลย, คุณ็ชคความเร็วของการระบาดของแพ้นไว้มยว, สมัยทปากเขียนเล็บอะไรก็เหมือนกัน ภายในปีสองปีมันก็ระบาดได้ทั่วยุทธประเทศ.

แต่แพ้นแบบที่ตรงกันข้าม ก็จะทำให้เป็นสุขภาพบุรุษ ให้ชื้อสัตย์ให้ไม่เห็นแก่ตัว ให้สนใจธรรมะศาสนา นี้ มันแพร่ไม่ออก มันสอนไม่ขึ้นก็ปีก็ปีแล้วมันก็ยังจะถอยหลังอยู่เรื่อยไป; ฉะนั้น ถ้าสอนให้รับศีลให้มาวัดนี้มันแพร่หลายเร็ว เหมือนกับแพ้นไว้มยวแล้วมันก็วิเศษเท่านั้นเอง; ก็มันจะก้าวหน้าไปในทางของธรรมะได้อย่างเร็วเหมือนกัน.

สรุปความแล้วก็คือว่า แฟชั่นที่จะดังไปในทางอวิชชาะนั้น มันนิยมกัน
อย่างพรวดพราดๆ จนในบ้านในเรือนนี้เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่ต้องใช้ก็ได้ ไม่จำเป็นจะ
ต้องมีก็ได้; ส่วนที่จำเป็นจะต้องใช้ ต้องมี มันกลับไม่มี. นี่ก็เป็นสิ่งที่ควรจะต้องข้อ
สังเกตไว้ให้เป็นอย่างหนึ่ง.

ควรจะต้องละเอียดลงไปถึงว่า มันไม่ชอบซ้ำซาก แล้วมันชอบเปลี่ยน;
ทีนี้มันไม่รู้จะเปลี่ยนอย่างไร, ไม่รู้จะเปลี่ยนอย่างไรแล้ว เพราะว่าของดี ของถูก ของจริง
มันมีอย่างเดียว; แต่คนมันอยากเปลี่ยน มันชอบเปลี่ยน ถ้ามันเปลี่ยนจากของที่มีอยู่
อย่างเดียว มันก็ต้องเปลี่ยนไปหาของอย่างอื่น ซึ่งมันไม่ดี ไม่ถูก ไม่จริง; เพราะฉะนั้น
เราจึงเปลี่ยนระบบการกิน การอยู่ การนุ่งการห่ม การใช้สอย การอะไรก็ตาม ไปใน
ทางที่ไม่ควรจะเปลี่ยน.

เราจะต้องกินอย่างนี้, จะต้องนุ่งห่มอย่างนั้น, จะต้องอะไรไปในทางที่ไม่
จำเป็นที่มันมากขึ้นๆ; จนรู้สึกว่ามันไม่พอ *จนรู้สึกว่ารวยได้ไม่พอ.* อะไรไม่ต้องกิน
ไม่ต้องใช้ มันก็ไปกินไปใช้เข้า มากขึ้นๆ รายได้มันก็ไม่พอ; เสื้อผ้าธรรมดาราคา
มันก็ถูก แต่ทำไมต้องไปซื้อเสื้อผ้าที่มันแพงกว่า และที่มันทนน้อยกว่า, แล้วทำไมเรา
จะต้องไปใส่เสื้อลายคล้ายสัตว์เศรษฐกิจาน.

เรื่องนี้จะต้องขอพูดอีกครั้ง ว่า *สัตว์เศรษฐกิจานที่เนื้อตัวมันมีลวดลาย* อย่าง
เสื้ออย่างสัตว์คู่ร้ายอะไรต่างๆ มันมีลวดลายที่เนื้อที่ตัวมัน *มันไว้ขู่สัตว์อื่น* หรือว่ามี
เนื้อตัวเป็นลวดเป็นลาย *เพื่อหลบภัยเพื่อหนีภัย,* เพราะว่ามันไม่ช่วยตัวเองได้. นั่นมัน
เป็นของสัตว์เศรษฐกิจานที่ต่ำ ช่วยตัวเองไม่ได้ก็มี, เพื่อจะขู่คนอื่น สัตว์อื่น ที่ไม่มีลวดลาย
อย่างนั้นก็มี เช่นลายเสือ.

คนเราใส่เสื้อขาวดี ๆ แล้ว ทำไมจะต้องเปลี่ยนไปใส่เสื้อลายแบบนั้น, ที่มัน
แสดงความเป็นอันธพาล คล้ายสัตว์เศรษฐกิจน ต่ำ หรูกต่ำลงไปอีก. ควรจะใส่เสื้อผ้าที่
มันสะอาด แล้วไม่ต้องเสียค่าพิมพ์ลวดลาย ซึ่งเราไม่ได้พิมพ์เอง; เราไปซื้อเขามา
เขาก็ต้องคิดค่าพิมพ์ลวดลายแพงอยู่ในเสื้อนั้น.

เราใส่เสื้อที่มันขาว ๆ เก๋ขึง ๆ แล้วทน ๆ ก็แล้วกัน; หรือสีอะไรก็ได้
แต่ไม่ต้องไปวาดลวดลายให้มันคล้ายสัตว์เศรษฐกิจนขึ้นไปอีก; บางทีมันมีลวดลายคล้าย
กับผีเสื้อ ที่มันมีลวดลายสวย แต่ไม่มีสมรรถภาพอะไร ไม่มีประโยชน์อะไร. นี่ก็
พวกผีเสื้อ มันก็ใช้ลวดลายเสื้อ ชนิดที่ไม่แสดงอำนาจอิทธิพลอะไร มันก็เป็นสัตว์
เศรษฐกิจนอยู่ดี.

นี่เป็นตัวอย่างที่จะ ต้องคิดดูกันว่า เราได้เปลี่ยนไปอย่างไร, เปลี่ยนไป
ในทางไหน, คือเปลี่ยนไปในทางให้มันยุ่งยากมากขึ้น เปลี่ยนไปในทางที่ให้มันหมด
เปลืองมากขึ้น, มันก็ยังไม่สำคัญเท่ากับที่ว่า มันเปลี่ยนไปในทางที่ทำให้ใจเขลาม
มากขึ้น ให้วิชาชาติได้โอกาสมากขึ้น.

นี่คือ ความหลงผิด ชนิดที่ทำให้ไม่รู้จักตัวเอง ว่าธรรมชาติเป็น
อย่างไร? ตัวเองก็เป็นธรรมชาติ อยู่ใต้กฎของธรรมชาติ จะต้องทำให้ถูกต้องกฎของ
ธรรมชาติอย่างไร จึงจะไม่มีความทุกข์? ทำอย่างไรจึงจะไม่เป็นการเห็นกงจักรเป็น
ดอกบัว? นั้นมากกว่า. นี่เดี๋ยวนี้มันก็เริ่มเปลี่ยนมาๆ โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว จนเดี๋ยวนี้มันเปลี่ยน
จนถึงขนาดที่เรียกว่ามากเกินไปแล้ว ไปนิยมสิ่งที่ไม่จำเป็น นี่มันมากเกินไปแล้ว.

นี่ว่านานเท่าไร ที่เราเปลี่ยนกันจนศีลธรรมหายไปหมด? นี่มัน
มานานพอสมควร แต่ไม่รุนแรงเท่ากับในยุคที่วัตถุนิยมกำลังพุ่ง ขึ้นมาอย่าง

สูงสุด ก็เลยไปหลงเรื่องของวัตถุ คือเรื่องทางร่างกาย เรื่องทางเนื้อหนัง เรื่องที่ต้องเป็นสุขเพราะอวิชชาเข้ามาช่วย.

ความสุขมีอยู่ ๒ ชนิด : ความสุขชนิดหนึ่ง ต้องอวิชชามาก ๆ จึงจะอร่อย, แล้วความสุข อีกชนิดหนึ่ง ต้องมีวิชชามาก ๆ จึงจะอร่อย. ฉะนั้น ไปเลือกกันดูให้ดี ไปแยกออกจากกันเสียให้ดี, แล้วก็ อย่าได้เห็นกงจักรเป็นดอกบัว.

เดี๋ยวนี้ โลกมันเริ่มหลงไป เห็นความสุขชนิดที่ประกอบอยู่ด้วย อวิชชานี่เป็นของสูงสุด; นี่เป็นทาสของความสุขชนิดนี้ก่อน, แล้วก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว, แล้วก็ขยายออกไปเป็นการแย่งชิงผู้อื่น เอาเปรียบผู้อื่น อะไรกัน จนเกิดศัตรูกันขึ้นมาในระหว่างมนุษย์. เป็นนายทุนหรือเป็นชนกรรมาชีพอะไรก็ตาม; แม้ว่า มันจะตรงกันข้ามอย่างไร มันก็เป็นคู่แข่งกัน แย่งชิงทางวัตถุทั้งนั้น ไม่มีการแย่งชิงทางอื่นเลย; ไม่มีการแย่งชิงกันไปสวรรค์, มีแต่แย่งชิงเพื่อจะลงนรก คือความทนทรمانด้วยการทำผิด ด้วยอำนาจของกิเลสอะไรต่าง ๆ.

อันนี้เรียกว่า เราดูกันในการที่มันหายไปอย่างไร ของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม หรือศาสนา หรือพระเจ้า เป็นต้น.

สิ่งที่ต้องทำให้กลับมา.

เดี๋ยวนี้ ก็ดูว่า มันจะกลับมาอย่างไร, จะเรียกกลับมาได้อย่างไร; เมื่อจะดูว่า มันจะกลับมาอย่างไรให้ชัดเจน ก็จะต้องแยกออกเป็นส่วน ๆ ให้มันเห็นง่าย คล้าย ๆ กับว่าหยิบขึ้นมาดูทีละสิ่ง ๆ ก็ได้ อย่างนั้นแหละจะดี.

นี้ อาตมาจะตั้งหัวข้ออย่างเรียกว่าสมมติไว้ที่ก่อนก็ได้ เช่นว่า :

๑. การกลับมาของศาสนา คือมีการถือศาสนากันอย่างถูกต้อง.
๒. การกลับมาของศีลธรรม คือจะเริ่มมีศีลธรรมกันให้เป็นที่น่าพอใจ.
๓. การกลับมาของปรมัตถธรรม คือหลักเกณฑ์หรืออุดมคติ ที่จะสนับสนุนให้มีศีลธรรม มีอยู่เท่าไร เราเอาเพียงเท่านั้น อย่าให้มันเพื่อไปเลย. เอาปรมัตถธรรมเพียงเท่าที่มันจะสนับสนุนสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ให้เป็นที่น่าพอใจ, แล้วก็ให้มีการปฏิบัติกันอย่างพอดี.
๔. ให้การกลับมาของพระเจ้า, พระเจ้าที่คนในโลกเขาถือกันว่าตายแล้ว หรือเป็นสิ่งที่ไร้สาระ ไร้ความหมาย จนไม่มีพระเจ้าในโลกนี้แล้วนั้น; ขอให้พระเจ้ากลับมา เพื่อเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ควบคุมจิตใจมนุษย์ ให้อยู่ในร่องในรอย ซึ่งพระเจ้าในที่นี้ จะเป็นอย่างบุคคลก็ได้ เป็นอย่างนามธรรม เช่นกฎธรรมชาติเป็นต้น ก็ได้.
๕. หรือจะว่า การกลับมาของมนุษยธรรม ธรรมที่ทำให้คนให้เป็นมนุษย์นี้ ขอให้กลับมา. เดี่ยวนี้มนุษยธรรมหายไป จนคนไม่เป็นมนุษย์ หามนุษย์ยาก ในโลกนี้มีแต่คน, ก็คนที่ไร้ศีลธรรมนี้กำลังครองโลก; ฉะนั้น เราขอให้มนุษย์กลับมา, มาครองโลก คือ คนที่มีจิตใจอย่างมนุษย์ ประกอบไปด้วยมนุษยธรรมนี้กลับมา อย่างนี้ก็ได้. นี้โดยทั่วไปก็ควรจะเป็นอย่างนี้ นี่คือสิ่งที่ควรจะกลับมา.

ที่นี้ เฉพาะประเทศไทยเราเอง อาตมาอยากจะพูดว่า ความเป็นคนไทยควรจะกลับมา; เดี่ยวนี้ความเป็นคนไทยกำลังสูญหายไป มันพุกกันแต่ปาก

มันอวดกันแต่ปาก มันโกหกโดยไม่รู้ตัว. ความเป็นไทยนี้มันหายไปๆ มันควรจะกลับมา, หรืออีกแง่หนึ่งก็ว่า วัฒนธรรมไทยนี้ควรจะกลับมา; อย่าเอาวัฒนธรรมทาส วัฒนธรรมที่เป็นทาสของกิเลส อย่างพวกวัตถุนิยมนั้นเลย. ให้เอาวัฒนธรรมไทย ที่เป็นอิสระแก่กิเลสนั้นแหละควรจะกลับมา, หรือถ้าพูดอย่างครีกระเต็มทีแล้ว ก็ต้องพูดว่า ความเป็นสัตบุรุษ ในพุทธศาสนาอย่างบรมโบริมานั้นแหละ ต้องกลับมา ซึ่งพวกหนุ่มสาวสมัยนี้ เขาหาว่าคนโง่เง่าไม่รู้อะไร; นั้นแหละจะต้องกลับมา โลกนี้มันจึงจะสงบเย็น.

นี่เป็นตัวอย่างของสิ่งที่จะต้องกลับมา โลกนี้จึงจะมีสันติสุข; นี่เราจะพิจารณากันดูทีละอย่างก็ได้ พอสมควรแก่เวลา. ที่นี้ จะพูดถึงการกลับมาเสียก่อน : มันมีบัญญัติตรงนั้นว่า จะออกไปหรือกลับมา.

เราต้องถอยหลังเข้าคลอง.

พวกนักปราชญ์สมัยปัจจุบัน ที่เขาเรียนมาอย่างยุคปัจจุบันนี้ เขาไม่ชอบการกลับมา; เคยพูดกับหนุ่มสาวที่ออกมาจากมหาวิทยาลัยหลายคนแล้ว ไม่ชอบคำว่า “กลับมา”; ชอบคำว่าดันทุรังไปข้างหน้าเรื่อย ตรงนี้จะพูดกันไม่รู้เรื่อง.

ที่นี้ อาตมายังต้องการจะพูดไกลออกไปถึงว่า “เราต้องถอยหลังเข้าคลอง” ก็ท่าอาตมาว่าบ้าเลย; เพราะเขาไม่ชอบแม้แต่กลับมา เขาก็จะดันทุรังไปข้างหน้า, แล้วพอเราพูดว่าถอยหลังเข้าคลอง เขาก็ยังไม่เอาด้วย.

เทียนี่ มัน อยู่ในลักษณะที่ต้องถอยหลังเข้าคลอง; มันต้องอุปมา
 ตัวของที่มันกำลังแล่นไปโดยเร็ว ถ้าว่าเรือมันแล่นไปผิดคลอง มันเกยตื้น มันก็ต้อง
 แหกทำลาย; เพราะฉะนั้น มัน ต้องถอยหลังกลับมาให้หลังคลอง แล้วมันจึง
 ค่อยไปต่อไปใหม่. หรือว่าถ้ามันเป็นรถ มันวิ่งไปพลาดออกนอกแนวถนน มันจะ
 ตกเหวแล้ว มันก็ต้องยอม “ถอยหลังเข้าคลอง”, ถอยหลังมาสู่ถนนที่มันมีแนว
 ถูกต้อง แล้วมันจึงจะแล่นไป.

ฉะนั้น คำว่า “ถอยหลังเข้าคลอง” นี้ ไม่ใช่คำผิดหรือคำเลว, หรือคำที่
 น่ากลัว อย่างที่คนหนุ่มคนสาวสมัยนี้ ที่ได้เล่าเรียนมาอย่างสมัยนี้ เขากลัว. เขาไม่
 ยอมถอยหลังเข้าคลอง; ยอว่าแต่ถอยหลังเข้าคลอง, เพียงแต่เดินกลับ เขาก็ไม่ชอบ.
 เขาต้องการแต่จะค้นหุรงไปข้างหน้าเรื่อยไป. ถ้าเขาไม่ยอมทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้
 กันก่อนแล้ว เราก็พูดกันไม่รู้เรื่องแน่; ฉะนั้น ขอให้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า
 “ถอยหลังเข้าคลอง” นี้ กันให้ถูกต้องเสียก่อน.

ถูกแล้ว มันควรจะแบ่งออกเป็นสักสองซีก ซีกแรกถ้ามันถูก มันคืออยู่แล้ว
 เราก็ไม่ต้องถอยหลังเข้าคลอง; แต่ถ้ามันไม่ถูก มันกำลังผิดอยู่แล้ว เราจะต้องถอย
 หลังเข้าคลอง ให้ไปสู่ความถูกต้อง.

ถอยหลังเข้าคลองนั้น มีความหมายว่า เข้าไปหาความถูกต้อง
 เสียใหม่ แล้วก็จะได้เดินต่อไป; ฉะนั้น จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรกลัว ไม่ควรกลัว
 การถอยหลังเข้าคลอง เพื่อเตรียมตัวให้ถูกต้อง จะได้เดินได้อย่างถูกต้อง. นี้เรียกว่า
 จะ ถอยไปหาความถูกต้อง จึงจะเกิดการกลับมาแห่งความถูกต้อง มิฉะนั้น มันก็มี
 แต่ความผิดพลาด.

ทีนี้ ก็จะได้คุยกันต่อไปถึงว่า **อะไรที่ว่าจะต้องกลับมา** ก็ถอยหลังมาสู่ ความถูกต้อง จนเรียกได้ว่า มันกลับมา.

เรื่องที่จะต้องถอยหลังกลับมา.

ข้อแรก ก็คือสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา อย่างที่กล่าวมาแล้ว.

คำว่า “ศาสนา” นั้นมันไม่เคยหายไปจากโลก จริง; แต่ความหมายของมันเปลี่ยนอย่างน่าตกใจ คือสิ่งที่มีใช่ศาสนา มันได้เข้ามาอยู่แทน แทนสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา และในนามของศาสนา.

ดังนั้น เราควรจะดูกันว่า ศาสนานั้นมันคืออะไร? เรื่องนี้เถียงกันไม่รู้จบ พวกกันไม่รู้เรื่อง ตกลงกันไม่ได้ ไปเปิดศุภทานุกรม หรือว่าบทความ ความกึกความเหินอะไรต่างๆ ว่าศาสนาคืออะไรโดยสรุปนั้น มันก็ตกลงกันไม่ค่อยได้. ที่โง่มากก็ถึงกับว่า ของเราเท่านั้นเป็นศาสนา ของผู้อื่นไม่ใช่ศาสนา, หรือว่าต้องมีพระเป็นเจ้าจึงจะเรียกว่าศาสนา ไม่มีพระเป็นเจ้า ไม่เรียกว่าศาสนา อย่างนี้เป็นต้น. มันหลับทาเถียงกันด้วยสิ่งที่เรียกว่าศาสนา จนจับตัวศาสนาไม่ถูก แล้วศาสนาจะกลับมาได้อย่างไร โดยน้ำมือของคนพวกนี้.

คำว่า “ศาสนา” ถ้าจะประมวลมาให้หมด ทุกๆ ลัทธิหรือทุกศาสนา ทุกๆ ชั้น ทุกๆ ระดับแล้ว มันจะเข้าใจความนึกเดียวแหละ ก็ได้ก็ความว่า **ระบบที่ทำความรอด จากสิ่งที่เราไม่ปรารถนาอันนั้นแหละ คือศาสนา**, ระบบการประพฤติ การกระทำ ที่ทำให้เกิดความรอดออกมาได้ จากสิ่งที่เราไม่ปรารถนา หรืออันตรายนั่นเอง.

ระบบทำความรอดออกมาเสียจากอันตราย นี่คือศาสนา; ฉะนั้นจะโดยวิธีไหนก็ได้ มีพระเจ้านี้ก็ได้ ไม่มีพระเจ้านี้ก็ได้ ถ้าจิตมันรอดออกมาเสียได้จากความทุกข์ หรือจากอันตราย แล้วก็เรียกว่าศาสนาได้ด้วยกันทั้งนั้น, เป็นพี่เป็นน้อง เคียงบ่าเคียงไหล่ หรือว่าลัดไหล่กันก็สุดแท้; ที่นี้ถ้าว่ามันไม่ทำความรอด มันกลับผ่องลงไปในเหวในหลุมเพลิงอะไรยิ่งขึ้นไปอีก แล้วมันก็ไม่ควรจะเรียกว่าศาสนา.

ฉะนั้น ระบบปฏิบัติที่ทำให้จิตใจมันสะอาด สว่าง สงบ เย็น เป็นเบื้องต้น นี่คือศาสนา; แม้ที่สุดแต่ที่ให้รอดออกมาได้จากความยากจน ความระส่ำระสาย โกลาหลวุ่นวาย นี่ก็เรียกว่าศาสนาได้ ล้วนแต่มันรอดออกมาได้ จากสิ่งที่ไม่ปรารถนาทั้งนั้น. เกี่ยวกับศาสนาในความหมายนี้มันหายไป มันเอาระบบความร้อน เพราะว่าเป็นบ่าวเป็นทาสของกิเลสนั้นแหละมาแทน แล้วไปบูชาสิ่งเหล่านั้น.

ศาสนาทั่ว ๆ ไป ทุกศาสนา รวมความแล้วมันก็ อยู่ที่การบังคับตัวเอง อย่าไปตามอำนาจของกิเลส, ทุกศาสนาจะเป็นอย่างนี้ มันบังคับตัวเอง อย่าเป็นไปตามอำนาจของกิเลส.

คนสมัยนี้เขาชอบกิเลส เขาบูชากิเลส แล้วศาสนาจะอยู่ได้อย่างไร. หรือว่าถ้าศาสนาทุกศาสนาที่บริสุทธิ์แล้ว ไม่เห็นแก่ตัว จะเห็นแก่ผู้อื่นด้วย, หรือว่าไม่เห็นแก่ตัวเลยก็ยังไม่เห็นแก่ผู้อื่นทั้งหมดก็ได้ ก็ไม่มีอันตรายอะไร; เกี่ยวกับคนเขาเห็นแก่ตัวทำเดี๋ยว เขาไม่ยอมเห็นแก่ผู้อื่น มันก็คือไม่มีศาสนา.

หรือว่า ถ้าศาสนาแท้ ๆ มันก็ต้องเป็นความรักสากล ก็ว่าบรรดาสิ่งมีชีวิตด้วยกันแล้ว ต้องรักต้องเอ็นดู รักมนุษยด้วยกัน รักสัตว์เดรัจฉาน รักสิ่งที่มีชีวิต

แม้แต่หญ้าบนอะไรต่าง ๆ ก็ต้องรัก ; เดียวนี้มันไม่มีความรักอย่างนี้ มันมีความรักด้วยอำนาจของกิเลส เป็นเรื่องของการเห็นแก่ตัวด้วยเหมือนกัน.

จะสรุปความให้สั้นที่สุด แม้ว่าจะไม่มีใครเห็นด้วยก็ตามใจ ก็จะสรุปความให้เห็นว่า สิ่งที่เราเรียกว่าศาสนานั้น คือ ความไม่มีกู, ไม่มีกู หรือไม่มีของกู นั้นแหละคือศาสนา, สิ่งที่มีทำอันตรายเราที่สุด น่ากลัวที่สุด ก็คือ ตัวกู นั้นแหละคืออันตรายยิ่งกว่าอันตรายใด ๆ ; ที่รอดออกมาเสียได้จากตัวกู นั้นแหละคือศาสนา ; ฉะนั้น จึงว่าไม่มีตัวกู นั้นแหละคือศาสนาที่สูงสุดแล้ว มันมีกิเลสไม่ได้ มันเห็นแก่ตัวไม่ได้ มันทำอะไรไม่ได้. เดียวนี้คนในโลกนี้เขามีกู, กูยิ่งกว่ากู, กูหลาย ๆ กู ; มันก็มีแต่การเบียดเบียนด้วยความเห็นแก่กู.

ที่นี้ ศาสนาจะกลับมาอีก ก็ต้องพอกพูนตัวแท้ของศาสนา คือ ระบบการปฏิบัติ ที่รอดจากกิเลส โดยเฉพาะก็คือความยึดถือตัวกู - ของกูทะพีค. นี้ทำอะไรให้ศาสนากลับมา เดียวนี้มีเหลืออยู่แต่ชื่อ แต่ตัวหนังสือ หรือแต่เรื่องราวมากมาย แต่ตัวแท้ของศาสนาไม่มี ; มีอยู่แต่ชื่อ ก็เป็นศาสนาผีหลอก ไม่มีตัวจริง. มันต้องทำให้มีตัวจริงขึ้นมา ให้มีการปฏิบัติอยู่ที่เนื้อที่ตัว ที่ทำลายความเห็นแก่ตัว แล้วศาสนาก็กลับมา. ธรรมส์จะตัวจริงของธรรมะก็กลับมา ในรูปของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา นี้ข้อหนึ่ง.

ที่นี้ ข้อที่ ๒ ซึ่งขอเรียกว่าศีลธรรม, ศีลธรรมกลับมา.

คำว่าศีลธรรมนี้ เราเคยให้ความหมายกันแคบ ๆ ก็เป็นเพียงระบบปฏิบัติเพื่อสังคม. อาตมาเองก็อธิบายอย่างนี้ สอนอย่างนี้ จำกัดความไว้อย่างนี้ ตามที่เขาจำกัด

กันมาแต่กาลก่อน; มาตอนหลังนี้เห็นว่า ไม่พอ หรือไม่จริงด้วย คือไม่ตรงจริงตาม
ตัวหนังสือ ที่มีอยู่ว่า *ศีลธรรม - ธรรมที่ทำความปรกติ*. เพราะว่าเราสามารถขยาย
ความหมายของคำว่า “ปรกติ” นี้ สูงขึ้นไปถึงทางจิตใจของปัจเจกชน แล้วให้มีความ
ปรกติทางวิญญาณสูงสุด.

สติปัญญาถูกต้อง ไม่มีกิเลสรบกวนนั้น อย่างนั้นก็ได้อีก คือปรกติ
แท้จริง เรียกว่าศีลธรรม อันสูงสุด; ถ้าจะเอาแต่ศีลธรรมชั้นธรรมคาสามัญ ตาม
ปทานุกรมของชาวบ้าน นั้นมันก็อยู่ที่ระเบียบปฏิบัติต่อกันและกันในสังคม หรือว่าใน
ครัวเรือน. แต่ศีลธรรมในความหมายไหนก็ได้ ถ้ากลับมาแล้วเป็นดีทั้งนั้น; แม้ศีลธรรมในชั้นธรรมคาสามัญของชาวบ้าน นี้ก็ยังมี.

เดี๋ยวนี้มันไม่มีศีลธรรมแล้ว มันจะนอนโดยไม่ปีตประตูเรือน เหมือน
แต่ก่อนไม่ได้แล้ว มันจะออกไปธุระที่ไหน โดยจับประตูไว้เฉยๆ ไม่ได้แล้ว เป็นต้น.
ถ้าศีลธรรมกลับมา มันก็จะเหมือนสมัยโน้น ที่ว่าไม่ต้องปีตประตูเรือน, หรือว่าไม่มี
ปัญหาอะไร อย่างที่กำลังมีเวลานี้. *ศีลธรรมเป็นคำพูดที่ติดปาก แต่แล้วไม่มี*
ตัวจริง มีแต่ศีลธรรมผีหลอกเช่นเดียวกันอีก; ฉะนั้นขอให้ไปคิดกันดูใหม่เถอะ ว่า
ทำอย่างไรศีลธรรมจะกลับมา.

มันจะต้องคิดถึงข้อที่ว่า เป็นมนุษย์ มีปรกติของความเป็นมนุษย์ แล้วก็
ไม่เบียดเบียนกัน ไม่กระทบกระทั่งกัน พุทสน์ๆ ก็ว่า อย่ากระทบกระทั่งกัน มันก็
มีศีลธรรม จนกระทั่งไม่กระทบกระทั่งตัวเองด้วย ก็เป็นศีลธรรมสูงสุด.

สิ่งที่เรียกว่า “ศีลธรรม” นี้ ตั้งต้นมาตั้งแต่สมัยที่มนุษย์ยังเป็น
คนป่า; เขาเริ่มรู้จักการไม่กระทบกระทั่ง แล้วก็เริ่มรู้จักการทำให้ถูกต้องทุก ๆ อย่าง

ที่เกี่ยวกับมนุษย์ ตั้งแต่สมัยที่เรียกว่า ยังเป็นคนป่าอยู่นั้นแหละ มันก็เริ่มมีศีลธรรม แล้วจะมีศีลธรรมดีกว่าคนสมัยนี้ด้วย.

เราไปอ่านเรื่องที่เราเรียกกันว่า *ดาบ* คือศีลธรรมขั้นแรกเริ่มของมนุษย์ ในสมัยที่ว่ายังไม่รู้จักทำอะไร, ยังเป็นคนป่า; มันก็ยังมีเรื่องหลายเรื่อง ที่ว่าจะต้องประพฤติอย่างนั้น ประพฤติอย่างนี้, แล้วที่น่ายกล่องที่สุด ก็คือว่า กามคุณที่เพื่อที่เขาเรียกว่า *over sex* นั้นแหละ เป็นดาบ ที่ต้องห้ามอย่างเด็ดขาด. นั้นคนป่าสมัยที่แทบจะไม่นุ่งผ้าก็ยังถือว่า *over sex* นี้เป็นดาบ.

ทีนี้ *คนสมัยนี้* วันหนึ่ง เขาไม่ถือ เขากลับไม่ถือว่า *over sex* นี้เป็นความผิดศีลธรรม; เขาเหอศทูนขึ้นเป็นศีลธรรมของพวกนี้ไปเลย. ความไม่มีขอบเขตในเรื่องกามารมณ์นี้เขาถือเป็นเรื่องศีลธรรมของเขาไปเลย; ไม่ถือว่าเป็นเรื่องผิดศีลธรรมก็เลยพูดกันยากกับคนสมัยนี้.

ถ้ามาถึงสมัยดาบแล้ว ยังน่าพอใจกว่า : *สมัยคนป่า* ที่ยังไม่ค่อยจะนุ่งผ้านี้ยังมีศีลธรรมมากกว่าคนสมัยนี้ ที่แต่งตัวสวย ร่อนไปร่อนมา. นี้ศีลธรรมจะกลับมาในรูปอย่างไร, คืออย่าให้มันเกิดการกระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน ด้วยอำนาจของกิเลสนี้ จะกลับมาได้อย่างไร?

เมื่อสองสามวันนั้น ก็อ่านข่าว เรื่องเขาจะซ่อมพระเจดีย์องค์ใหญ่ เป็นโบราณสถาน ใช้เงินสิบล้าน เพื่อจะซ่อมพระเจดีย์เหล่านั้น เป็นเวลา ๓ ปี ๔ ปี ก็จะซ่อมให้เสร็จ. ความคิดมันก็แวบขึ้นมาเองว่า นี่เขาจะซ่อมแต่พระเจดีย์; เมื่อไรเขาจะซ่อมจิตใจของมนุษย์กันบ้าง, ที่จริงมันก็เป็นคำเดียวกันด้วยซ้ำไป *เจดีย์* นี้ก็คือมาจากคำว่าจิตนั่นเอง คือ *ระลึกจิตนึก*.

เขาจะมัดช่อมกันแต่พระเจดีย์ มีโครงการมีแผนการอย่างนั้นๆ. แต่ทำไมเขาไม่คิดว่า จะช่อมจิตใจของมนุษย์กันบ้าง? เขาจะปะ จะอุก จะฉีกคอนกรีต จะเสริมเหล็กอย่างนั้นอย่างนี้ แก่องค์พระเจดีย์ ด้วยเงินสิบล้าน เป็นเวลาหลายๆปี ก็น่าเสื่อมใสอยู่. แต่แล้วก็มาคิดว่า เมื่อไรจะช่อมจิตใจของมนุษย์กันบ้าง จะปะ จะอุก จะช่อมจิตใจของมนุษย์ อย่าให้มันมีรูรั่วทางศีลธรรมกันบ้าง.

อยากจะยืนยันลงไปว่า การเพียงแต่ช่อมพระเจดีย์นี้ ยังไม่เป็นการช่อมจิตใจของมนุษย์ได้. ถูกแล้วการช่อมพระเจดีย์ ให้อยู่สำหรับเป็นสิ่งที่มุงดูแล้วยังยึดมั่นในศาสนา มันก็เป็นได้; แต่เดี๋ยวนี้ไม่เป็นเช่นนั้นเสียแล้ว. พระเจดีย์นี้เป็นอะไรไปก็ไม่รู้ จะเป็นที่สนใจของพวกนักโบราณคดีมากกว่า; ในทางจิต ในทางใจนี้ คนมันเทลิกเป็ดเบ็ง จนไม่เห็นว่าเป็นพระเจดีย์นี้ เป็นสัญลักษณ์ของพระธรรม หรือของพระศาสนาไปแล้ว; ฉะนั้น การช่อมพระเจดีย์สมัยนี้ ไม่เป็นการปะ หรือการช่อมจิตใจของมนุษย์ เหมือนสมัยก่อนแล้ว.

นี่ก็ต้องถอยหลังกลับมา ให้มันมีการช่อมพระเจดีย์ คือจิตใจของมนุษย์นี้กันเสียที; จิตใจของมนุษย์ทั้งโลกรวมกันนั้นแหละ คือพระเจดีย์ ที่ควรจะมีอยู่ในโลก; ควรจะได้รับการช่อม การปะ การอุกอะไรก็ตาม ให้มันมีกันเสียที.

ฉะนั้น ขอให้พวกเรา ระวังถึงการที่จะชำระสะสาง เรื่องของศีลธรรม. มัน มีรากฐานอยู่ที่จิตใจของมนุษย์ ที่เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัวจนมันไม่มีศีลธรรม; ก็เราเริ่มถอยหลังเข้าคลอง; คนอื่นเขาละอาย, อากมาไม่ละอายไม่ละอายที่จะถอยหลังเข้าคลองคือถอยไปหาความถูกต้อง มันจะถอยสักกี่รุค ก็อะไรก็ตามใจ; มัน จะต้องยินดีที่จะถอยหลังเข้าคลอง กลับไปหาสภาพเดิมๆ ที่มีหริ มี

โอดตัปปะ มีสัจจะ มีอะไรต่างๆ มีกตัญญู มีเชื้อหัง. น้อยหลังเข้าคลองเรื่องศีลธรรม แล้วศีลธรรมก็จะกลับมา; เป็นธรรมสัจจะข้อหนึ่งแห่งยุคปัจจุบันนี้ ที่จะต้องเข้าใจ. แล้วกระทำให้มีขึ้นมา ให้จนได้.

ข้อที่ ๓ ต่อไป เรื่องปรมัตถธรรม. เราไปเรียนปรมัตถธรรมเพื่อคือพวกปรัชญา อันแสนจะฟุ้งชานในโลกันนี้.

คนหนุ่มคนสาวที่มีการศึกษาอย่างสมัยใหม่^{นี้} เขาบูชาปรัชญามากันฝรั่ง; แต่แล้วก็ไม่รู้ถึงกับจะไปสอนฝรั่งได้ มันเป็นปรัชญาเพื่อ หรือเพื่อเจ้าไม่เป็นอุมกคติของศีลธรรม. นี่ยังเรียนปรัชญาแบบนี้เท่าไร ยังไม่มีศีลธรรม มันเป็นปรัชญาที่ไม่เป็นที่ตั้งของศีลธรรม; ฉะนั้นเรา ควรจะเรียนปรัชญา เท่าที่มันเป็นรากฐานของศีลธรรม เช่นปรมัตถธรรมในพระพุทธศาสนาโดยตรง ให้รู้ว่ากิเลสเป็นอย่างไร ร่างกายเป็นอย่างไร รูปนามเป็นอย่างไร, ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นมันคืออะไร, อย่างนี้เป็นต้น; ให้รู้เรื่องนี้ให้ดี รู้ปรมัตถธรรมอย่างนี้แล้ว มันจะส่งเสริมให้มีศีลธรรม ไม่เพื่อเจ้า.

สมัยก่อน ปู่ย่าตายายเขาก็เรียนกันแต่เพียงเท่านั้น ก็รู้เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พอที่จะทำให้จิตใจนี้มีศรัทธา มีโอดตัปปะ ไม่กล้าทำชั่ว เท่านั้นมันพอแล้ว; เตียนไปเรียนปรัชญาเพื่อเจ้า ซึ่งทำให้ไม่มีศีลธรรมยิ่งขึ้นไปอีก. รายละเอียดเรื่องปรมัตถธรรม ไปหาอ่านหาฟังจากที่อื่นหรือคราวอื่น มันมาก; แต่ให้รู้ว่า นี้ก็เป็นธรรมสัจจะอันหนึ่ง ที่กำลังถูกละทิ้ง ละเลย. ไปจัดการกันเสียใหม่ ให้กลับมา ให้มีหลักปรมัตถธรรมเพียงพอแก่การที่จะเป็นรากฐานของศีลธรรม.

ที่นี้ ข้อที่ ๔ เรื่องต่อไปก็ เรื่องพระเจ้า : พระเจ้าจะต้องกลับมา; พระเจ้าจะต้องกลับมา.

อาตมายอมรับว่า เขาจะหาว่าเป็นคนโง่เง่านับถือพระเจ้า ก็ยอม. พระเจ้านั้น เป็นสิ่งที่จำเป็น ที่คนจะต้องมี เพราะว่า พระเจ้านั้นได้สร้างคนมา จริง ๆ อย่าง น้อยที่สุดก็ พระเจ้ากฏของธรรมชาติ.

กฏนี้พวกฝรั่งเขาไปเรียกก๊วเป็น God แปลว่าพระเจ้า; เราเรียกสั้น ๆ ว่า กฏก็แล้วกัน. กฏของธรรมชาตินี้มันสร้างทุกสิ่งขึ้นมา มันควบคุมทุกสิ่ง; เพราะฉะนั้นเราต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฏของธรรมชาติ เรียกว่าปฏิบัติถูกต้อง ตามประสงค์ของพระเจ้านี้ได้. เกี่ยวกับคนมันอวดดี จนไม่มีพระเจ้า มันก็เลยตามใจ ตัว; ทำตามใจตัว ก็เป็นกิเลสทั้งนั้น.

คำว่า “พระเจ้านั้น” ขอให้ถือเอาว่า เป็นสิ่งสูงสุด ที่ควบคุมทุกสิ่ง มี อำนาจเหนือทุกสิ่ง; ควรจะถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์. จะเชื่อว่าอยู่ในรูปบุคคลก็ได้ ไม่เสียหายอะไร; ขอแต่ให้ปฏิบัติตาม. พระเจ้าที่ถูกที่จริงนั้นมันเป็นธรรมมาธิฐาน เป็นตัวกฏของธรรมชาติ ที่มีอำนาจเหนือสิ่งใด, บันดาลให้ทุกสิ่งเป็นไป ให้ เกิดขึ้น ให้เป็นไป ให้ดับลง เกิดขึ้น เป็นไป ดับลง. นี้อำนาจของสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า.

พระเจ้านั้นเป็นที่ตั้งแห่งการเชื่อฟัง ถ้าเรายังนับถือพระเจ้า เรายังมี การเชื่อฟังกฏของศีลธรรม, เราจะจงรักภักดี ต่อความมีศีลธรรม, เราจะยำเกรงความ ไม่มีศีลธรรม, เรากลัวความไม่มีศีลธรรม แล้วเรามีความหวัง ที่หวังได้ว่า เราจะรอด ได้เพราะพระเจ้า.

ฉะนั้น ขอให้พระเจ้าที่ถูกต้องกลับมา; พระเจ้าที่ตายไปแล้วก็ตายไป จะเป็นพระเจ้าที่ไม่ถูกต้องก็ตามใจ, แต่พระเจ้าที่ศักดิ์สิทธิ์แท้จริงนั้นต้องกลับมา ใน พุทธศาสนานี้เราเรียกว่าพระธรรม ในฐานะที่เป็นสัจจะสูงสุดเหนือสิ่งใด.

เดี๋ยวนี้เรากำลังไม่มีพระเจ้า ในทุกความหมายกันเสียแล้ว; เกณฑ์ให้พระเจ้าตายแล้ว แล้วมนุษย์ก็ได้ทำชั่วทำบาปตามความพอใจ, ในโลกนี้กำลังเป็นอย่างนี้ ฉะนั้นโลกนี้ก็ไม่มีศีลธรรม นี่ก็เป็นธรรมส์จจะ คือข้อเท็จจริงอันหนึ่ง เกี่ยวกับสิ่งที่สำคัญที่สุด ขอให้สนใจ.

ที่นี้ ข้อที่ ๕ ต่อไปจะใช้คำว่า มนุษยธรรม, มนุษยธรรมกลับมา.

เมื่อตะกักได้พุดไปบ้างแล้ว, แล้วเรื่องนี้ก็ไม่ลึกลับอะไร คือมันมีธรรมอยู่ระบบหนึ่ง ไปประพุดติเข้าแล้ว ก็เกิดความเป็นมนุษย์. ธรรมะระบบนี้ก็เรียกว่า มนุษยธรรม หรือมนุสธรรม์ *ธรรมที่ทำความเป็นมนุษย์.* มันหายไปๆ ด้วยอำนาจของการไปดีระบบกิเลส ไม่เอาธรรมะ ไปเอาระบบกิเลส มนุษย์ก็หายไป เหลือแต่คนที่มิกิเลส. คนที่มิกิเลสอย่างนี้มากขึ้น หนาแน่นขึ้นในโลก ก็แปลว่าโลกนี้มันถูกระบบกิเลสครอบครอง.

จะพุดให้ลึลึกกว่า *โลกนี้มันกำลังมีปีศาจทางใหม่ไฟเป็นผู้ครอบครอง,* ปีศาจทางใหม่ไฟก็คือว่า คนที่มันมีตัณหารุนแรง เหมือนกับลูกเป็นไฟอยู่ที่ทางตลอดเวลา; มันอยู่สงบไม่ได้ เรียกว่าไฟมันติดทาง; มันอยู่นิ่งไม่ได้ คือมันมีกิเลสไหม้ทางอยู่ตลอดเวลา ก็คือคนในโลกปัจจุบันนี้. เพราะฉะนั้นโลกปัจจุบันนี้ มันปกครองอยู่ด้วยปีศาจที่ไฟไหม้ทาง ไม่ใช่ปกครองด้วยมนุษย์; ต้องให้มนุษย์มีศีลธรรมอย่างมนุษย์กลับมา แล้วครองโลก มนุษย์ครองโลก โลกนี้ก็เป็นโลกของมนุษย์.

ต้องให้มนุษย์ธรรมกลับมา ให้เหลือวไปทางไหน ก็เห็นแต่มนุษย์, แล้วทุกคนเป็นมนุษย์เสมอกัน เรียกว่ามนุษยชาติ ชาติมนุษย์นี้มันกลับมาอีก. ฟังแล้ว

ก็น่าหวั่นว่า ให้โลกนี้มีมนุษย์กลับมารองโลก อย่าให้ปีศาจทางใหม่ไฟครองโลก
นั้นแหละศีลธรรมจะกลับมา.

นี่เพียง ๕ หัวข้อนี้ ก็เป็นตัวอย่างที่เพียงพอแล้ว ว่าอะไรจะกลับมา, แล้วเรา
จะต้องทำอะไรมันจึงจะกลับมา. ให้ศาสนากลับมา ให้ศีลธรรมกลับมา ให้ปรมัตถ-
ธรรมที่เป็นรากฐานของศีลธรรมนี้กลับมา ให้พระเจ้า, “พระเจ้า” ในอัญญาประกาศ
คือสิ่งที่มนุษย์ยังรู้ไม่ได้นี้กลับมา แล้วให้ มนุษยธรรม นี้กลับมา ให้มนุษย์ได้ครองโลก.

.....

การถอยหลังเข้าคลองเฉพะประเทศไทย.

ต่อไปนี้จะพูดเฉพะประเทศไทยเรา. สำหรับประเทศไทยเราก็อยากจะพูด
เป็นข้อแรกว่า ให้ความเป็นไทยนี้กลับมา.

ข้อแรกนี้พูดกันอย่างชาตินิยมก่อน ว่าเราเป็นชาติไทย ก็ขอให้เป็น
ไทยอย่าเป็นทาส ให้มีเลือดรักชาติของความเป็นไทยให้ถูกต้อง; ถ้าเป็นไทยก็เป็น
อิสระไม่เป็นทาส, ถ้าเป็นทาสก็ไม่ใช่เป็นไทย.

เดี๋ยวนี้เรากำลังเป็นขี้ข้าของชนชาติอื่น เป็นขี้ข้าเขาทางอารยธรรมเนื้อหนัง.
ต้องระบุพวกฝรั่งอีก; ต้องขอโทษพวกฝรั่งอีก ว่าต้องใช้คำว่า “พวกฝรั่ง” ที่ก้าวหน้า
ในทางวัตถุ เขาเอาอารยธรรมเนื้อหนังมาใส่เรา จนเราสูญเสียความเป็นไทย แล้วก็กลายเป็น
เป็นทาส เป็นขี้ข้าทางอารยธรรมเนื้อหนังของฝ่ายตะวันตก.

นี่ความเป็นไทยหมดแล้ว ฉะนั้น ขอให้ความเป็นไทยกลับมา เลิกเป็น
ข้าทางอารยธรรมเหนือหนึ่งเสีย; แล้วก็ไต่ความเป็นไทยโดยชาตินิยม ที่ควรจะ
ยึดถือกลับมา ให้เป็นไทยโดยแท้จริง.

ที่นี้ต่อไปอีกนึกก็ว่า ให้เรามีความเป็นไทย ไหน ๆ ก็แบ่งแยกเป็นไทย
หรือว่ามีใช้ไทยอะไรกันอยู่แล้ว ก็ให้ยอมรับผิดชอบในความเป็นเจ้าของประเทศ.

ถ้าเรายังเป็นคนไทยอยู่ทุกคนแล้ว ประเทศจะรอด จะอยู่เป็นเอกราชได้;
ถ้าเราสูญเสียความเป็นไทย ไม่มีใครเป็นเจ้าของประเทศ; ประเทศก็สูญเสียอิสรภาพ
สูญเสียเอกราช สูญเสียทุกอย่าง คือไม่มีความเป็นไทย.

ฉะนั้น ให้ความเป็นไทยกลับมาอย่างเดิม เป็นสิ่งที่น่าบูชา เพราะว่า
ความเป็นไทยนี้ มันมีความหมายสูงสุด. แม้ศุภยอกของพุทธศาสนา ก็คือเหนือกิเลส
ชนะกิเลส ไม่เป็นทาสของกิเลส นี่ก็เป็นธรรมส์จะอันหนึ่ง ซึ่งลึกซึ้ง.

ขอให้ดูให้ดี ว่าโชคที่สุด ที่ได้มีชื่อว่าเป็นคนไทย คืออิสระ, อิสระ
จากอะไร? อิสระจากสิ่งชั่วร้ายที่จะมาเป็นนายคือกิเลส. นี่เป็นข้อเท็จจริงอันหนึ่ง
หรือว่าเป็นสัจจะอันหนึ่ง ที่เรามองข้าม จนสับสนกันไปหมด จนไม่รู้ว่าเขาอย่างไร
จะเป็นอย่างไร จะทำกันไปในทางไหน; คือสรุปความสั้น ๆ ว่า ขอให้คงความ
เป็นไทยไว้เท่านั้น ศีลธรรมจะกลับมา.

ให้เราเป็นคนไทยให้ถูกต้องเท่านั้นแหละ แล้วศีลธรรมจะ
กลับมา; อย่าไปเป็นทาสของอารยธรรมเหนือหนึ่งของเขาเลย. เดียวนี้เป็นบ่าว
เป็นทาสเป็นข้า อยู่ใต้อิทธิพลทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางอะไรต่างๆ ของชนชาติ

ที่มีอิทธิพลด้วยอารยธรรมทางเนื้อหนัง จนเขาซื่อจิตใจของเรา, ซื่อจิตใจของลูกหลานของเราไปจนหมดสิ้น ไปหลงกันอยู่แต่เรื่องวัตถุนิยม.

ที่นี้ ข้อที่ ๒ ต่อไปก็จะให้มันแคบเข้ามา ก็เรียกว่า **วัฒนธรรมไทย**, วัฒนธรรมอย่างไทย นี่มันซัดอยู่แล้วว่า ถ้าเป็น วัฒนธรรมอย่างไทย แล้วก็ไม่บูชาความสุขทางเนื้อหนัง.

ความไม่หลงในความสุขทางเนื้อหนัง มีอยู่แล้วในสายเลือดของคนไทยมานานแล้ว เพิ่งจะสูญหายไปเมื่อไม่นานนี้. วัฒนธรรมไทยแท้ ของ บู่ ย่า ตา ยาย นี้ เกลียดข้างกามารมณ์ที่เพื่อ เห็นเป็นสิ่งเลวทราม เป็นสิ่งสูญเสียความดีความงาม; นี่วัฒนธรรมไทยต้องเป็นอย่างนี้. เดียวนี้ วัฒนธรรมอื่นเข้ามาครอบงำ วัฒนธรรมไทยถูกทอดทิ้ง คนไทยก็หมดความเป็นไทย ได้รับอารยธรรมหรือวัฒนธรรมเนื้อหนังมา.

วัฒนธรรมไทย ต้องกล่าวได้ว่า มีมูลรากมาจากพุทธศาสนา จะโดยเหตุไร ก็ไม่ต้องเสียเวลาไปสอบสวนกันคว่ำในเรื่องนี้; คุณที่มันมีความปรากฏให้เห็นอยู่จริง ๆ. พระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับชนชาติไทยนาน พอที่จะถอดเอาใจความหรือหลักเกณฑ์ที่สำคัญของพุทธศาสนา เอามาประพฤติปฏิบัติเป็นประจำวันในบ้านเรือน จนกลายเป็นวัฒนธรรม แล้วอยู่ในสายเลือด.

ฉะนั้น ลูกเกิดออกมา ไม่ต้องสอนก็คำ มันก็มีวัฒนธรรมอย่างชาวพุทธนี้ เพราะพ่อ แม่ บู่ ย่า ตา ยาย แสดงตัวอย่างอยู่ตลอดเวลา ไม่ต้องสอนกันด้วยปาก; แต่สอนกันด้วยแสดงตัวอย่างให้เห็น. ฉะนั้น ลูกหลานก็มีวัฒนธรรมไทยที่เข้มข้น

คือ มีพุทธศาสนาเป็นรากฐาน; เพราะฉะนั้น เราจึงได้เห็นลูกเต๋ก ๆ ที่มีอ่อนโยน มีอ่อนหวาน มีเนื้อนุ่ม ตามแบบไทย ผิดกับเต๋กชาติอื่นบางชาติหรือหลาย ๆ ชาติ. แต่พร้อมกันนั้น มันก็เข้มแข็ง คือมันอดทน มันไม่สำเร็จสำรว มันเสียสละ มันซื่อสัตย์.

นี่ลูกเต๋ก ๆ ของเรา ในสมัยที่พ่อแม่ยังมีวัฒนธรรมไทย มันมีกันโดยอัตโนมัติ แล้วก็อยู่ในสายเลือดอย่างนี้ ไม่ต้องสอนกันก็คำ มันก็มีธรรมชาติอันนี้อยู่อย่างสมบูรณ์.

ที่นี้มันเปลี่ยน เมื่อวัฒนธรรม (หรือไม่ควรจะเรียกว่าวัฒนธรรม) ทางเหนือหนึ่ง เข้ามา มันก็เปลี่ยน มันไปเป็นทาสของวัตถุแล้ว มันก็สูญเสียสัญลักษณ์ อันเดิม ไม่มีความอ่อนโยน ไม่มีความเนื้อนุ่ม อ่อนแอต่อกีเลส, คอยแต่จะเอา ไม่ยอมเสียสละ แล้วก็คดโกง; แล้วที่นี้ในสายเลือดมันหมดแล้ว แม้จะให้ครูบาอาจารย์ ที่โรงเรียนไปสอนเท่าไรๆ มันก็ไม่เข้าไปในเนื้อในหนัง เพราะมันถูกสำรอกออกหมดแล้ว.

ที่นี้ครูบาอาจารย์เองนั้นแหละตัวดี คือไม่มีวัฒนธรรม ไม่มีอะไรของ บู้ ย่า ตา ยาย มาแล้ว มันก็สอนเต๋ก ๆ ให้มีวัฒนธรรมไทยอย่างโบราณไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสมัยปัจจุบัน. สมัยปัจจุบันนี้เราจะไม่มีครูบาอาจารย์ ที่เต็มไปด้วยอารยธรรม อย่างไทย อย่างวัฒนธรรมไทย ซึ่งเจืออยู่ด้วยศาสนาอีกแล้ว; ฉะนั้น ก็สอนไม่เป็น แล้วไม่อาจจะทำตัวอย่างที่ดีให้ดูได้; แล้วลูกเต๋ก ๆ ก็สูญเสียเลือดเนื้อ สายเลือดอารยธรรมไทย วัฒนธรรมไทย มาหลายชั้น ๆ เข้า.

นี่ปัญหาเกี่ยวกับว่า ทำไมลูกหลานไทยมันจึงไร้ศีลธรรมเพิ่มขึ้น ๆ ทำอย่างไร มันจะกลับมา? ทำอย่างไรวัฒนธรรมไทยจะกลับมา? มันก็ต้องร้องไห้กัน ให้น้ำตานองไปในทุ่งนา คือมันละอาย มันเสียตาย มันต้องร้องไห้ขนาดนั้น มันจึงจะกลับมา.

เดี๋ยวนี้ มัน มีแต่ความกระต้าง ไม่ละอาย ไม่สลดใจ ในการที่ไม่
มีวัฒนธรรมไทย; นี่ก็เป็นข้อเท็จจริงอันหนึ่ง. ให้มองดูในฐานะเป็นข้อเท็จจริง
พยายามที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้; วัฒนธรรมไทยให้ค่อย ๆ กลับมา แล้วมามีอยู่ใน
สายเลือดของคนไทย; แล้วคนไทยก็จะรอดตัว จะเป็นอิสระสมคำที่ว่าไทย ต่อไปอีก
ตามเดิม.

ข้อ ๓. ข้อสุดท้ายที่ว่า ความเป็นสัตบุรุษจะต้องกลับมา.

คำนี้มาจากภาษาบาลี เป็นคำสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือคำว่า *สัปฺปริส*,
สัปฺปริสสะ แปลว่า *บุรุษผู้สงบ สะ คือ สันตะ*, บางทีเรียกว่า *สัตบุรุษ* บางทีก็เรียก
ว่า *สัปบุรุษ*, *สัปฺปริสสะ* คำนี้ใช้เป็นชื่อของพระอรหันต์ ก็มี, ในสมัยพระเจ้าอโศก
คำว่า *สัปฺปริสสะ* นี้ เป็นชื่อของพระอรหันต์ เป็นคำที่ใช้กับพระอรหันต์ และเป็นคำ
ที่ใช้ทั่วไปในพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เรียกว่า *สัตบุรุษ* ก็คือว่า *ส* คำเดียวกันนั้นแหละ
แปลว่าสันตะ; *สันตะ* คือ *สงบรำงับจากกิเลส*.

ที่นี้ ต่อมาเอามาใช้ในความหมายลดต่ำลงมา, ต่ำลงมา. ในประเทศไทยเรา
เมื่อสมัยปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา เขาก็เรียกว่า *สัปบุรุษ*, สัปบุรุษ เรียกเร็ว ๆ เพียง ๆ
อย่างภาคใต้นี้ก็เรียกว่า สัป-บุ-รุษ สัปบุรุษ ไปเสียก็มี. แต่ตัวแท้ของมันก็เป็น
ความหมายเดิมว่าเป็น เป็นสัตบุรุษ หมายความว่า เขายอมรับถือหลักปฏิบัติตาม
แบบของพระพุทธศาสนา ที่จะทำให้สงบรำงับจากกิเลสโดยแท้จริง จึงได้เรียก
ว่าสัตบุรุษ หรือสัปบุรุษ.

แล้วต่อมาอีก มันก็เหลือแต่พิธิ หรือพอเป็นพิธิ เข้าวัดเข้าวาถือศีลเสียหน่อย
ก็เรียกว่าสัตบุรุษ. พอมาถึงบัดนี้กลายเป็นคำสำหรับล้อ; เมื่อเราจะล้อใครสักคนหนึ่ง

ที่เขาเข้าวัด ก็ล้อเขาเล่นว่าสัตบุรุษ; ก็แปลว่าสัตบุรุษที่แท้จริงมันสูญหายไป. ฉะนั้น มันต้องกลับมา มันจึงจะสงบเยือกเย็น อย่างสมัยที่สัตบุรุษมันยังอยู่.

สัตบุรุษนี้ เอาความหมายสั้น ๆ ว่า เป็นคนวัดคนวา, คนเข้าวัดเข้าวา; เท่านั้นก็พอแล้ว เพียงเท่านั้นมันก็พอแล้ว มันพอที่จะทำให้รอดได้แล้ว. แต่แท้จริง นั้นเป็นคนของศาสนา, คนของพระอรหันต์ มันเป็นคนของพระเจ้า, สัตบุรุษ เป็นคนของพระเจ้า; ฉะนั้น ขอให้คนของพระเจ้ากลับมา ก็คือมีคนที่ถือพระเจ้านับถือพระเจ้า.

คนทั้งพระเจ้าไปแล้ว ตั้งแต่สมัยที่เด็ก ๆ เรียนหนังสือมูลบทบรรพกิจ จนมี คำกลอนในหนังสือเล่มนั้นว่า “คนชื่อถือพระเจ้า ว่าโจ่งเง่าเต่าปูลา”. ถ้าใครไป “ชื่อถือพระเจ้า”, พระสงฆ์ หรือพระเจ้าอะไรก็ตาม ถูกหาว่าเป็นคนโจ่งเง่าเต่าปูลา ก็หลายสิบปีมาแล้ว.

คนของพระเจ้านั้นแหละคือสัตบุรุษ ถ้าเป็นคนของพระเจ้า, ถ้ามันไม่สงบระงับ มันเป็นคนของพระเจ้าไม่ได้. ถ้ามันเป็นคนของพระเจ้าจริง มันต้องสงบระงับจากบาปกรรมทั้งหลาย เป็นมุตฺตสันนา คือมี ศรัทธาอย่างอ่อนโยน. พุทธอีกที ก็อย่างโจ่งเง่าดีกว่า. ขอพูดตรง ๆ คำว่า มุตฺตสันนา นี้แปลว่า มีศรัทธา มีอย่างโจ่งเง่า จนถูกหลอกได้; แต่อย่างนี้ก็ยังมี มันก็ยังไม่เป็นอันตรายแก่ตัวผู้นั้น เพราะมันมีศรัทธาจริง. แต่ควรระวังความไวในขั้นที่มันถูกต้อง มีศรัทธาอย่างยิ่ง แต่ในขั้นที่มันถูกต้อง ไม่มองมาย ก็เรียกว่าสัตบุรุษ อย่างสมัยนี้.

ถูกแล้ว, มันอาจจะมองมาย อย่างไม่กล้าฆ่าแม่แต่เมดแมลงสักตัวหนึ่ง มันก็ไม่กล้าฆ่า, จะบิเลือกบิยุงสักตัวหนึ่งมันก็ไม่กล้าทำ; คนหนุ่มสาวสมัยนี้ เขาก็

หัวเราะเยาะว่ายายบ้า. อย่าไปละอายเลย เป็นสัตว์บุรุษแบบนี้กันดีกว่า; *กลับมาอย่างนี้แหละ โลกนี้ก็มีศีลธรรม.* นี่ความเป็นสัตว์บุรุษในพระพุทธศาสนา กลับมา โลกนี้ก็มีศีลธรรม มีที่ฟัง.

นี่ก็เป็นข้อเท็จจริงทางธรรมะอันหนึ่ง ซึ่งควรจะสังเกตดู ให้เห็นให้เข้าใจ แล้วก็ช่วยกันทำให้กลับมา. อย่าชวนกันจูงมือกันวิ่งไปลงเหวลงนรกของพวกเขา วัตถุนิยม ความสุขทางเนื้อหนังเลย.

นี่ยกตัวอย่างสำหรับคนไทย หรือเพื่อประเทศไทยสัก ๓ อย่าง อย่างนี้ก็พอแล้ว ว่าความเป็นคนไทยกลับมา, วัฒนธรรมไทยกลับมา, ความเป็นสัตว์บุรุษกลับมา ก็พอแล้ว.

ที่นี้ ที่เรียกว่าสงเคราะห์ จะพูดถึงว่า “สงเคราะห์”. นี่ยกตัวอย่างมาเพียง ๘ อย่างเท่านั้น มันมีอีกมาก. แต่ว่าใน ๘ อย่างนี้เป็นเรื่องเดียวกัน เป็นเรื่องที่มีรกรากอยู่ที่ ตัวัธรรมชาติ ตัว กฎของธรรมชาติ ตัว หน้าที่ตามธรรมชาติ ผลที่จะได้รับตามกฎของธรรมชาติ นี้เรียกว่าสงเคราะห์; ทั้ง ๘ อย่างหรือก็อย่างนี้เข้าไปในกฎเกณฑ์อันนี้ จะเห็นได้ว่ามันสายเดียวกัน. ศาสนา หรือศีลธรรม หรือ ปรมัตถธรรม หรือพระเจ้า หรือธรรมะของมนุษย์ นี้เป็นสายเดียวกัน.

ถ้าคุณลึกลงไปกว่านั้น จะเป็นสิ่งเดียวกัน; คุณวิงๆ ข้างบนก็ว่า คุณเป็นสายเดียวกันเนืองกัน; แต่คุณลึกลงก็ว่า เฮ้! กลายเป็นอันเดียวกัน คือ เป็นเจตนาธรรมณ์ของศาสนา ทั้งนั้นเลย, แล้วก็อยู่ที่กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ แล้วก็ได้รับผลตรงตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ.

เมื่อใดเรามองเห็นธรรมะเหล่านี้ ในลักษณะอย่างนี้ คือเห็นว่ามันเป็นสิ่งที่
เนื่องกัน หรือยิ่งกว่านั้นก็เห็นว่า เอ้า! เป็นอันเดียวกันเลย ก็เรียกว่าเป็นผู้สงเคราะห์
สัจจะของธรรมะทั้งหลาย เข้าเป็นอันเดียวกันได้, แล้วต่อจากนั้น มันก็จะสงเคราะห์
มนุษย์ได้ จะมีการสงเคราะห์มนุษย์ได้ ด้วยการเห็นธรรมส์จัจในลักษณะ
อย่างนี้.

นี่คือคำบรรยายอย่างคร่าว ๆ เท่านั้นเอง สำหรับ สิ่งที่จะต้องกลับมา.
อาตมาเรียกว่า “สิ่งที่ต้องกลับมา”. ถ้าสิ่งนี้ไม่มา ก็คือความวินาศของมนุษย์ คือความ
วินาศของโลกทั้งโลก; ถ้าสิ่งเหล่านี้กลับมา โลกก็จะคงรอดอยู่ได้. ขอให้จำหัวข้อ
เหล่านี้เอาไว้ แล้วไปพิจารณาดู ให้มันเห็นตามที่เป็นจริง ไม่ต้องเชื่ออาตมาก็ได้ เชื่อ
ตัวเองก็ได้; เพราะว่ามันไม่ลึกลับเกินไป จนถึงกับว่าไม่เห็นเองได้, หรือว่าถ้ามันไม่
เห็นเองได้ มันก็ไม่ใช่ของจริง.

ขอย้ำอีกทีหนึ่งว่า สิ่งที่ต้องกลับมา นั้น คือ ศาสนากลับมา, ศีลธรรม
กลับมา, ปรมัตถธรรมที่เป็นรากฐานของศีลธรรมก็ต้องกลับมา, พระเจ้า
กลับมา, มนุษยธรรมกลับมา, ความเป็นคนไทยก็กลับมา, วัฒนธรรมไทย
ก็กลับมา, ความเป็นสัตบุรุษ ทุ่ม่ง่ามตามศาลาวัต ก็ต้องกลับมา แล้วโลกนี้ก็จะ
รอดได้.

การบรรยายนี้ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว ก็ขอยุติไว้ เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ท่าน
สวดคณสาธยายบทพระธรรม เป็นเครื่องจูงใจให้กล้าหาญ ในการที่จะต่อสู้กิเลสต่อไปอีก
ตามสมควรแก่เวลา.

ธรรมสังฆสงเคราะห์

— ๘ —

ทินโค้ง ๒๔ พ.ค. ๑๘

สิ่งที่เรียกว่าการศึกษากับธรรมสังฆะ.

* * * * *

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายเรื่องธรรมสังฆสงเคราะห์ เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อ ว่าสิ่งที่เรียกว่าการศึกษากับธรรมสังฆะ.

โอกาสนี้ต้องขอทบทวนคำว่าธรรมสังฆะ สำหรับผู้มาใหม่ ซึ่งเห็นได้ว่ามีมากหน้าหลายตาในวันนี้ ล้วนแต่ไม่เคยได้ยินคำๆ นี้ ซึ่งได้บรรยายมาแล้วถึง ๘ ครั้ง. สำหรับคำว่า ธรรมสังฆะ นั้น ตามตัวหนังสือก็ต้องเรียกว่า เป็นตัวแท้แห่งธรรม, สังฆะคือ ความจริง หรือ เป็นตัวแท้, ธรรมก็คือธรรม. ธรรมสังฆะก็มีอยู่ในทุกสิ่ง

ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความคิดความเชื่อ. แต่ละคนก็มีธรรมสังฆ์ของตนๆ ในเรื่องหนึ่งๆ; แต่แล้วก็ไม่เหมือนกัน เพราะบางคนมีความคิดสั้น มีความคิดสั้น มีความคิดเขว; สิ่งที่เขาเรียกว่าธรรมสังฆ์ของเขานั้น ไม่จริง.

[บทพบความหมายของ “ธรรมสังฆ์”.]

ธรรมสังฆ์ที่แท้จริงเป็นของธรรมชาติ, จริงอยู่ตามธรรมชาติ นี้เรียกว่าธรรมสังฆ์โดยแท้; ส่วนความจริงตามที่บุคคลนั้นคิดว่าจริงว่าตนนั้น เป็นธรรมสังฆ์ที่ไม่แท้ คือเป็นธรรมสังฆ์ตามความคิดเห็นของบุคคลนั้น เรียกตามภาษาธรรมะ คือภาษาศาสนา ก็เรียกว่า *สังฆาภินิเวส*, มันเป็นเพียงความสังฆ์ชนิดที่คนนั้นเข้าใจเอา แล้วก็ฝังตัวเข้าไปในความคิดเห็นอันนั้นอย่างเหนียวแน่น จนถึงกับพูดออกมาว่า *อิหฺมฺ สอฺจํ โมฆมมญฺญํ* - ของฉันนี่เท่านั้นจริง ของคนอื่นเท็จ.

คนในโลกมีสังฆาภินิเวส หรือ ธรรมสังฆ์เทียมอย่างนี้กันอยู่เป็นส่วนใหญ่ จนกว่าจะได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง กระทั่งมีความเห็นแจ้งแห่งตลอดในสิ่งนั้นๆ จึงจะมีธรรมสังฆ์จริง; ฉะนั้น ในโลกนี้เราจึงเจียงเคียงกันบ้าง ด้วยข้อที่ต่างคนต่างมีธรรมสังฆ์เทียมของตน คือมีสังฆาภินิเวสเป็นของตนๆ ตามลัทธิของตนเป็นกนๆ, หรือเป็นหมู่เป็นพวกไป.

หรือว่า *การที่เราทำอะไรไม่สำเร็จ* ก็เพราะเราไม่เข้าถึงธรรมสังฆ์จะจริงของสิ่งนั้น. เช่นว่าเราจัดการศึกษาไม่ถูกต้อง ไม่มีผลตามที่ควรจะได้รับ ก็เพราะว่าเราไม่เข้าถึงตัวธรรมสังฆ์, ธรรมสังฆ์ของสิ่งที่เรียกว่าการศึกษา; เข้าไม่ถึงบ้าง เขวบ้าง หรืออยู่ในวงอันจำกัดไม่สมบูรณ์บ้าง.

หรือว่า เราจะคิดประดิษฐ์อะไรขึ้นมา ถ้ามัน ไม่ถูกต้องตามธรรมสัจจะ โดยสมบูรณ์ของธรรมชาติแล้ว ก็มีความไม่สำเร็จ หรือสำเร็จน้อย หรือไม่สำเร็จ ประโยชน์.

ที่ยิ่งไปกว่านั้นอีก ก็คือว่า สิ่งที่เรียกว่า ธรรมสัจจะนี้เนืองกันอยู่ อย่างที่เรียกว่า น่าประหลาด น่ามหัศจรรย์; เช่นว่า การศึกษาก็มีธรรมสัจจะของมันเอง, ศิลปกรรม ก็มีธรรมสัจจะของมันเอง, ศาสนา ก็มีธรรมสัจจะของมันเอง, อะไร ๆ ก็ล้วนแต่มีธรรมสัจจะ คือตัวแท้ของธรรมของสิ่งนั้น ๆ ของมันเอง; แล้วมันก็ เนืองกันอยู่ อย่างตายตัว เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไม่ได้.

การที่เรา รู้แต่เพียงธรรมสัจจะเดียว ก็ไม่สามารถที่จะประกอบกิจการใดๆ ให้ลุล่วงไปถึงที่สุดได้ เพราะมันมีความเนืองกันแห่งธรรมสัจจะ; เราจึงคิดถึงสิ่ง ๆ หนึ่งเรียกว่า “ธรรมสัจจะสงเคราะห์” คือสามารถจะสงเคราะห์ธรรมสัจจะทั้งหลาย ให้เข้าเป็นอันเดียวกัน หรือกลมเกลียวกัน ก็คือรู้ทุกสิ่งอย่างถูกต้องและแจ่มแจ้ง จนเอามาจับเข้าด้วยกัน หรือปรับเข้าด้วยกันตามที่ต้องการ ก็ตามที่เป็นจริง ตามที่ธรรมชาติมีไว้อย่างไร.

นี่คือสิ่งที่เรียกว่า ธรรมสัจจะ และ จะต้องรู้จักสงเคราะห์กันให้ถูกต้อง. ในครั้งที่แล้วมา ก็ได้กล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า ธรรมสัจจะในแง่มุมมองต่าง ๆ กัน.

ในการบรรยายครั้งแรกของการบรรยายชุดนี้ ได้พูดถึง ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพราะการไม่มีธรรมสัจจะ และเป็นปัญหาที่กำลังเกิดอยู่ในยุคปัจจุบัน.

ในการบรรยายครั้งที่ ๒ ชี้ให้เห็น **ธรรมสังข์ที่แท้จริง** ที่เป็นอุดมคติของ **ธรรมสังข์ทั้งปวง**.

ในการบรรยายครั้งที่ ๓ ก็ชี้ให้เห็น **ธรรมสังข์** ที่จำเป็นสำหรับมนุษยชาติ.

ในการบรรยายครั้งที่ ๔ พูดถึง **ธรรมสังข์** เฉพาะที่เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า **ศาสนา**.

ในการบรรยายครั้งที่ ๕ ครั้งที่ ๖ ก็ได้บรรยายถึงเรื่องนี้ต่อ โดยละเอียด.

ในการบรรยายครั้งที่ ๗ ก็ได้กล่าวถึง **ธรรมสังข์** เกี่ยวกับสิ่งที่ต้องกลับมา **เพื่อสันติภาพ**.

สิ่งที่ต้องกลับมาเพื่อสันติภาพนั้น มีอยู่มากมาย แล้วแต่เราจะมองเห็น ในแง่ไหน เหลี่ยมไหน ; เช่นว่า :-

ศาสนาก็ต้องกลับมา ; เคียงนี้เราอยู่กันอย่างแทบจะเรียกว่า ไม่มีศาสนา ในโลกนี้. คนในโลกเขาจะเกลียดสิ่งที่เรียกว่าศาสนาตัวซ้าไป ; บางพวกก็ว่าพระเจ้าตายแล้ว ไม่ต้องพูดถึงพระเจ้า, บางพวกก็พูดว่าธรรมะไม่จำเป็น, บางพวกก็ว่าอิมปากอิมท้องเสียก่อนจึงจะนึกถึงศาสนา. นี่เรียกว่าศาสนาได้หายไป เพราะการที่ไม่เข้าถึงธรรมสังข์จะ ของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ของคนส่วนมากในโลกนี้ ; เพราะฉะนั้น สิ่งที่เรียกว่า ศาสนาอย่างถูกต้อง จะต้องกลับมา เป็นสิ่งที่ต้องกลับมาเพื่อสันติภาพของโลกนี้.

สิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม ก็เป็นสิ่งที่ต้องกลับมา. เดียวนี้ โลกนี้เรียกว่าปราศจากศีลธรรม เพราะว่าส่วนใหญ่ “ถือการได้แล้วก็เป็นดี” ไม่ต้องคำนึงถึงศีลธรรม; เขาพอกพูนแต่ความเห็นแก่ตัว ศีลธรรมก็ไม่มีที่ตั้งที่อาศัย; นี่ก็เป็นสิ่งที่ต้องกลับมา. ศีลธรรมต้องกลับมา เพื่อสันติภาพของมนุษย์.

แม้ที่สุดแต่สิ่งที่เรียกว่า ปรมัตถธรรม คืออุดมคติ หรือจะเรียกว่าปรัชญา ก็ตามใจ ซึ่งเป็นเหตุให้มีศีลธรรมมั่นคง เป็นรากฐานของศีลธรรมนี้ก็ต้องกลับมา อย่างนี้เป็นต้น.

สิ่งที่ต้องกลับมาทุกประการสำคัญอยู่ที่การศึกษา.

ได้พูดถึงสิ่งที่ต้องกลับมาหลายอย่างหลายประการ แต่สรุปรวมความแล้ว มันมาสำคัญอยู่ที่สิ่งที่เรียกว่าการศึกษา เพราะว่าศึกษามันเป็นรากฐานทั้งหมด ของสิ่งที่ต้องกลับมาทั้งหมดคนนั่นเอง. การศึกษาสามารถจะบันดาลอะไรให้เป็นไป หรือสร้างอะไรขึ้นมา หรือเปลี่ยนแปลงอะไรก็ได้.

ขอให้ลองคิดว่า พอเราเกิดมา เราก็ได้รับการศึกษา ในรูปแบบต่าง ๆ กัน : เด็กอ่อนนอนเบาะก็มีการศึกษา รับอะไรเข้ามาเป็นความรู้เป็นความเคยชิน, จนกว่าจะได้เรียนหนังสือ, จนกว่าจะได้รับการอบรมสั่งสอน ซึ่งเป็นการเปิดประตูทางวิญญาณ ให้กว้างออกไปนอกโลก คือโลกุตระ ซึ่งเป็นยอดสุดของการศึกษา.

ดูให้ที่จะเห็นได้อย่างนี้ ว่าการที่มีอะไรขึ้นมาใหม่ ๆ ในโลกนี้ ก็เพราะว่าการศึกษานั่นเอง, บันดาลอะไรให้พรวดพราดรวดเร็วไปได้ ก็เพราะว่า การศึกษา. การที่จะเปลี่ยนแปลงให้มันเป็นหน้ามือหลังมือ มันก็เพราะการศึกษา.

เพราะฉะนั้น เราจะพุดกันถึงสิ่งที่เรียกว่า การศึกษา ในฐานะเป็นรากฐานของสิ่งต่างๆ ที่จะต้องกลับมา เพื่อสันติภาพของโลกนี้. ถ้าจัดการกับสิ่งที่เรียกว่าการศึกษาไม่ถูกต้องแล้ว สิ่งทีเรียกว่าสันติภาพของโลก หรือสันติสุขของบุคคล นี้ไม่ต้องหวังกันเป็นแน่นอน.

การศึกษานี้ก็มีธรรมสังข์ คือมีตัวแท้ตัวจริงตามธรรมชาติของมันเอง ไม่เห็นแก่หน้าใคร; สังข์นี้เด็ดขาดในฐานะเป็นกฎ มีอำนาจเหมือนกับพระเจ้า ที่อยู่เหนือสิ่งทั้งปวง. เมื่อเราไม่เข้าไปหา ไม่เข้าไปทำความถูกต้องกับสิ่งนี้; เราก็ไม่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งนี้, ไม่เข้าถึงธรรมสังข์แห่งสิ่งนี้; เราจึงจัดสิ่งนี้ให้เป็นไป ตามที่ควร จะต้องการนั้นไม่ได้, มันก็จัดปะๆ ปะๆ ไปเหมือนกับคนหลับตา.

ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว ก็เป็นอย่างทีเรียกว่า การศึกษาที่ไม่ถึงขีดของธรรมสังข์แล้ว ก็ไม่สามารถจะจัดโลกนี้ให้เป็นโลกที่น่าอยู่ น่าดู ไม่สำเร็จประโยชน์เต็มตามความหมายของคำว่าการศึกษาเลย; เว้นไว้แต่เราจะบัญญัติความหมายของคำว่าศึกษานี้เอาตามใจชอบ หรือว่าเราจะเอาแต่บางส่วน เहांที่เราเห็นว่าเราควร จะต้องการ.

แม้เท่านั้นมันก็ไม่เข้าถึงตัวจริงตัวแท้ ทีเรียกว่าธรรมสังข์ของการศึกษาอยู่นั่นเอง มันก็ทำไปให้ได้รับผลเต็มตามที่ควรจะต้องการไม่ได้. ฉะนั้น ขอให้พิจารณากันถึงสิ่งที่เรียกว่าการศึกษานี้ ให้ดีเป็นพิเศษ ในฐานะเป็นรากฐานของสิ่งอื่นๆ ทีจะต้องจัดจะต้องทำกันในโลกนี้.

ในชั้นแรกนี้ขอให้ทราบว่ อาตมา ได้พุดถึงเรื่องการศึกษานี้มามากมายหลายสิบครั้ง แต่ในแง่มุมมองต่างๆ กัน โดยย่อบ้าง โดยละเอียดบ้าง; เพราะว่ามัน

มีมาก ไม่สามารถจะนำมาพูดในคราวเดียวกันให้หมดได้. แม้ในวันนี้ ก็จะได้พูด เฉพาะในแง่มุม ที่มันสำคัญแก่การที่จะต้องกลับมาของสิ่งต่างๆ เพื่อสันติภาพของ มนุษย์เท่านั้น; แต่ถึงอย่างนั้นก็ต้องกล่าวถึงใจความสำคัญ หรือว่าหลักเกณฑ์ที่สำคัญๆ ของสิ่งนี้ และสิ่งอื่นที่เกี่ยวกับสิ่งนี้.

ความหมายของการศึกษาตามหลักศาสนา.

[เริ่มการบรรยายครั้งที่]

ในขั้นแรกนี้ จะพูดถึง ลักษณะและความหมายของการศึกษา. ลักษณะ หรือความหมายของการศึกษาในที่นี้ พูดตามแบบของอาตมา ซึ่งถอดรูปออกมาจาก สิ่งต่างๆ ตามที่ไต่เคยเล่าเรียนมา. โดยเฉพาะส่วนใหญ่ ก็ต้องเป็นเรื่องกัมภีร์ในทาง พระศาสนา; เพราะฉะนั้น เป็นที่แน่นอนทีเดียวว่า จะไม่เหมือนที่เขากล่าวกันในที่อื่น ในแขนงอื่น โดยนักศึกษาระเภทอื่น.

ลักษณะหรือความหมายของคำว่า “การศึกษา” นี้ ในขั้นแรกก็ควร จะนึกถึงคำว่า “การศึกษา” นั้นเอง. ในภาษาบาลีใช้คำว่า *สิกฺขา* ภาษาไทยใช้คำว่า *ศึกษา* ซึ่งเอามาจาก *ภาษาสันสกฤต* โดยผู้ที่เข้ามาเป็นครูบาอาจารย์ก่อนภาษาบาลี; แต่แล้วความหมายก็เหมือนกัน จะเป็น *สิกฺขา* ในบาลี หรือ *ศึกษา* ในภาษาสันสกฤต หรือว่าจะเป็น การศึกษา ในภาษาไทย เราต้องยอมรับว่ามันเป็นคำเดียวกัน.

ในขั้นแรกมองดูแล้ว จะเห็นว่ามันเป็นโชคดี ในข้อที่ว่า เรารับเอาคำๆ นี้ มาใช้เลยโดยตรง, ไม่แปลมา; เราจึงได้คำว่า *สิกฺขา* มาใช้ในรูปของคำว่า การศึกษา; แต่มันเป็นโชคร้ายที่สุด ที่เราไม่ได้รับเอาความหมายของคำๆ นี้มาด้วย มันจึงเกิดความยุ่งยากลำบาก เป็นการศึกษาชนิดที่ไม่เป็นการศึกษา.

ถ้าเรารับเอาความหมายของคำว่า การศึกษา หรือ สิกขา ในภาษาบาลี มาด้วยแล้ว เราจะเห็นว่า มัน เป็นระบบของการประพฤติปฏิบัติ สร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น แก่กาย วาจา ใจ ของบุคคล ให้สูงขึ้นไปตามลำดับ จนถึงระดับสูงสุด ที่เรียกว่า ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้รับ. นี่คือความหมายของ คำว่า สิกขา หรือ การศึกษา.

พวกที่เป็นพุทธบริษัท คู่กันเคยกับการศึกษาทางพุทธศาสนา ก็จะได้ยิน คำว่า ศีล สมาธิ ปัญญา นั้นแหละคือการศึกษาที่ถูกต้อง หรือเป็นทางการศึกษา ที่แท้จริง; ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่าธรรมสังฆะแห่งการศึกษา ตัวจริง ตัวแท้ของธรรมชาติ ตามธรรมชาติแห่งการศึกษา.

ถ้าเป็นเรื่องศีล ก็ทำให้เกิดความถูกต้อง ที่กาย วาจา ไม่มีความ ผิดพลาด ไม่มีปัญหายุ่งยาก เกิดขึ้นทางกายและทางวาจา นี่เป็นการศึกษาในสวนศีล.

ที่นี้ ในส่วน สมาธิ ก็คือ การทำให้ไม่มีความผิดพลาดในทางฝ่ายจิต พุทธิของจิต ความเป็นไปของจิต สมรรถภาพของจิต อะไรเหล่านี้ ทำให้ถูกต้องหมด ก็จะได้จิตที่ดีที่สุดมา.

ที่นี้ ปัญญาสิกขา ก็คือ การไม่มีความผิดพลาด ในทางความคิดความเห็น คือ สติปัญญาตัวเอง ไม่มีการผิดพลาด; ทั้ง ๓ อย่างนี้เป็นความถูกต้องของ กาย วาจา ใจ และสติปัญญา รวมกันแล้วเรียกว่าสิกขาหรือการศึกษา.

นี่แหละขอให้พวกเรา เราไปรับเอาคำว่า “ศึกษา” มา. แต่รับเอามาแต่คำ; ส่วนความหมายของคำที่ถูกต่องั้น เราไม่ได้รับเอามา มันจึงเกิดปัญหายุ่งยาก.

นี่จะเป็นเพราะว่าความหมายของภาษามันเปลี่ยน หรืออะไรมันเปลี่ยน หรืออะไรเข้ามาแทรกแซงครอบงำก็ตามใจ; แต่เอาตามจะถือว่า เพราะเรารับเอามาแต่คำ ไม่เอาความหมายอันถูกต้องของคำนั้น ๆ มาด้วย.

ที่นี้ ดูต่อไป ในข้อที่ว่าคำว่า *สิกขา* คือการศึกษาในรูปของ *ศีล สมาธิ ปัญญา* ดังกล่าวแล้วนั้น มันเป็นตัวการประพฤติ กระทำ ที่เป็นการอบรมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ให้เป็นไปในทางของความถูกต้อง ที่กาย วาจา ทางจิต และทางสติปัญญา; นี่มันไปตรงกับการศึกษาในสมัยของคนป่า สมัยยังไม่นุ่งผ้าก็ได้.

การศึกษาของคนสมัยนี้ โดยสรุปสั้น ๆ ก็คือ ให้เรียนหนังสือเพื่อให้ฉลาด ให้มีความรู้สมบูรณ์ ในการที่จะประกอบอาชีพ สาขาใดสาขาหนึ่งอย่างสูงสุด. การศึกษาในโลกนี้ทุกประเทศ ดูจะมีกันเพียงเท่านั้น ให้เรียนหนังสือให้ฉลาด, ให้มีความรู้ที่จะประกอบอาชีพสาขาใดสาขาหนึ่งให้สูงสุด; การศึกษามันมีเพียงเท่านั้น นี้ก็ไปแบบหนึ่ง. แต่ว่า ความหมายเดิมแท้ ของคำว่าการศึกษา นั้น ต้องการจะให้อบรมหรือตกแต่ง หรืออะไรก็ตาม แก่กาย วาจา ใจ สติปัญญา เป็นไปอย่างถูกต้อง.

คนป่าสมัยไม่นุ่งผ้า สมัยศึกค้ำบรรพชนั้น ไม่เรียนหนังสือแน่นอน ไม่รู้หนังสือ ไม่จำเป็นจะต้องรู้หนังสือ, ไม่ต้องการความเฉลียวฉลาดอะไร มากออกไปกว่าที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของเขาในเวลานั้น เท่านั้นเอง, ไม่มีอักษรศาสตร์ หรือไม่มีอาชีวศาสตร์ ไม่มีอะไรทำนองปัจจุบัน คนป่าไม่ยอมให้มี ไม่ต้องการจะได้. ถ้าเอามาเปรียบเทียบให้ฟัง เขาจะไม่ยอมรับการศึกษาแบบนี้ด้วยซ้ำไป; เขาต้องการการศึกษา แต่ว่า ทำอย่างไรเขาจะไม่ตาย, ทำอย่างไรเขาจะรอดชีวิตอยู่ได้ ในลักษณะที่ค้ำขึ้น ๆ.

เปรียบเทียบการศึกษาสมัยก่อนกับปัจจุบัน.

การศึกษาสมัยของคนป่า สมัยดึกดำบรรพ์ มีการตั้งต้นที่ถูกต้อง คือ จะกล่อมเกลามนุษย์ ให้มีความเป็นมนุษย์มากขึ้น นั่นเอง; การศึกษาของคนสมัยนี้ กลับกับจะอวดที่ว่า ความเป็นมนุษย์ของเราถึงที่สุดแล้ว. เราจะทำอะไรตามแต่ที่เราจะชอบ แล้วก็ทำไปตามนั้น; แล้วก็ไม่ได้สิ่งที่เรียกว่าเป็นบัจฉยแห่งสันติภาพกันเสียเลย.

สมัยนี้มีการศึกษาที่มุ่งแต่ จะให้ฉลาดในการที่จะได้เปรียบ ได้เปรียบธรรมชาติ ได้เปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ได้เปรียบอะไรต่างๆ แต่ไม่ได้เปรียบแก่กิเลสเลย. กิเลสยังงมีอำนาจบีบบังคับ เสือกไสมนุษย์ให้เป็นไปภายใต้อำนาจของกิเลสมากขึ้น เพราะว่า การศึกษาของเรา ทำให้เราพ่ายแพ้แก่กิเลสมากขึ้น.

ทำไมไม่คิดดูว่า เราถือว่าสมัยนี้ เป็นสมัยที่เจริญที่สุด ก้าวหน้าที่สุด. เมื่อไม่กี่ปีมานี้ ก็เรียกว่าเป็นยุคสมัยอวกาศ ไปโลกพระจันทร์ได้ นั่นก็เห็นว่าสูงสุดถึงขนาดไปโลกพระจันทร์ได้, ต่อมาก็ถึงยุคสมัยป้องกัน หลอกหลวงเหมือนกับลูกบิงปอง ต้วยลินการทูต, กระทั่งสมัยคอมพิวเตอร์ ที่เรียกว่าฉลาดที่สุดแล้ว; การศึกษามันก็ไม่มีลักษณะที่จะนำมาซึ่งสันติภาพ ไม่มีลักษณะของศีลธรรม หรือศาสนา หรือสังคมธรรมที่ถูกต้อง อยู่ในสิ่งที่เรียกว่าการศึกษาของสมัยนี้.

ฉะนั้น อย่าเพ้อหาว่าเอาเปรียบ พูดย่อข้างเดียว เราก็จะได้พิจารณาแก่นดูต่อไป ให้รู้ว่า ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษานี้ มันยังเหลืออยู่อย่างไร. ขอรบกวนเวลาว่า เราจะ เปรียบเทียบกันดูอีกสักครั้งหนึ่ง.

ก่อนประวัติศาสตร์เป็นอย่างไร ? ในสมัยประวัติศาสตร์นี้เป็นอย่างไร ? และในวันนั้นมันเป็นอย่างไร ? ก่อนประวัติศาสตร์ นี้ก็ตามความหมายที่เขาพูดกัน ในสมัยที่ยังไม่มีหนังสือใช้ สมัยที่เราไม่มีหลักฐานอะไร เป็นลายลักษณ์อักษร นั้นมันมีการศึกษากันอย่างไร ? ครั้นมาถึง สมัยประวัติศาสตร์ มีการใช้หนังสือ มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเรามีการศึกษากันอย่างไร ? กระทั่งถึง การศึกษาสมัยเมื่อวานนี้. วานนี้หมายความว่าเมื่ออาตมายังเป็นเด็ก ๆ เมื่อสัก ๖๐-๗๐ ปี เรียกว่าสมัยเมื่อวานนี้. แล้วก็มาถึง สมัยวันนี้ คือปีสองปีนี้กัน ว่ามันเป็นสมัยที่มีการศึกษาอย่างไร ?

สมัยก่อนประวัติศาสตร์นั้นธรรมชาติสอน.

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ก็ต้องตั้งต้นมาตั้งแต่คนป่ายังเกือบจะไม่รู้จักนุ่งผ้า กว่าจะมาถึงสมัยที่รู้จักใช้การบันทึก ; สมัยก่อนประวัติศาสตร์ไม่มีการใช้หนังสือสักที จริงแน่. แต่ต้องมีการบันทึกอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเราไม่รู้ เราก็ไม่คิดว่าเขามีการบันทึก ; ต่อมาก็พบว่า มีอะไรบางอย่าง ซึ่งแสดงว่า สมัยคนป่าก่อนประวัติศาสตร์นั้น มันก็มีการบันทึกเหมือนกัน.

สมัยก่อนประวัติศาสตร์นั้น มันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติสอน ; เพราะทุกคนเกิดมา ถ้าสมมติว่าเกิดมาจากลิง วิวัฒนาการจากลิงมาเป็นคน นั้นมันก็ไม่รู้อะไร ใครจะไปสอนใครได้ มันก็ต้องเรียกว่าธรรมชาติสอน.

ธรรมชาติบีบบังคับให้ต้องเป็นอย่างนั้น ๆ มันจึงจะรอดอยู่ได้, แล้วบีบบังคับให้ต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างนั้น ๆ มันจึงจะพอสบายบ้าง เพราะฉะนั้น มันจึงรู้จักทำรูอยู่ ทำรังอยู่ หรือว่าทำเรือนกระท่อมอยู่ในที่สุด นี้เรียกว่า ธรรมชาติสอน.

ก็พิจารณาดูให้คิดว่า มันรู้อะไรมาก แล้วมันรู้พอดีเท่าที่ควรจะรู้ ไม่เพื่ออย่างคนเขี้ยวรู้. แล้วต่อมาก็มีคนด้วยกันสอนบ้าง คนบ่ที่มันล่วงมาหลายยุคหลายสมัย ก็มีคนที่ฉลาดพอที่จะสอนคนอื่นด้วยกันได้ อาจจะมีการจัดระบบการสอนบ้าง. แม้มันจะอยู่ในรูปของการเรียนหนังสือไม่ได้ แต่อยู่ในรูปของการประพฤติปฏิบัติ เพื่อความดี ความงาม ความถูกต้อง ความที่พอรับไหว พอทนกันได้ทั้งนั้น; ฉะนั้น จึงเชื่อได้ว่า มันก็ต้องควบคุมกันมากับสิ่งที่เขาเรียกว่าตบฏ คือข้อห้ามต่างๆ ที่ห้ามไว้ ว่าอย่ากระทำ; ถ้าทำแล้วจะตาย และถ้าอีกทางหนึ่งว่าต้องทำ จึงจะมีความเจริญ.

ความรู้ตอนแรกๆ นั้น แม้แต่ความรู้เรื่องเกี่ยวกับจะกินอาหารอย่างไร, จะอะไรอย่างไร, ก็ต้อง สอนกันอย่างเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า ตบฏ. แม้เกี่ยวกับสตรีที่จะต้องแตกเนื้อสาวอย่างไร, จะต้องทำอะไรไปตามแบบของสตรี. นี้ก็ต้องประพฤติให้เคร่งครัดอย่างนั้น ๆ อย่างเฉียบขาด ก็เรียกว่าตบฏ; กระทั่งจะมีลูกมีหลานแล้วจะทำอย่างไร ในฐานะเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยไม่ต้องให้เหตุผล. นี้จะเรียกว่าการศึกษาหรือไม่ ก็ขอให้คิดดู. อาตมาคิดว่ามันเป็นการศึกษาที่แท้จริง และยิ่งกว่าการศึกษาที่เพื่อแห่งสมัยนี้ไปเสียอีก.

มีผู้ค้นพบว่า ในระบบตบฏของคนที่ไม่เจริญ สมัยก่อนประวัติศาสตร์นี้ มีสิ่ง ที่แสดงให้เห็นว่า เขาเกลียดชังสิ่งที่เรียกว่า over sex คือ กามารมณ์เพื่อ, กามารมณ์จัดนี้ ว่าเป็นตบฏอันร้ายกาจอันเลวร้ายที่สุด; แล้วคนสมัยนี้เป็นอย่างไร ?

คนสมัยนี้บูชากามารมณ์เพื่อ over sex, free sex เป็นพระเจ้า; คนสมัยนี้ก็มีหัวลงบูชาสิ่งเหล่านี้ ในฐานะเป็นพระเจ้า ในขณะที่คนบ่สมัยตบฏเขาจัดเป็นตบฏ คือของที่ห้าม ควรวังเกี่ยวเกลียดชังอย่างยิ่ง.

นี้ก็เรียกว่า คนก่อนสมัยประวัติศาสตร์โน้น เขามีการศึกษาหรือไม่? ถ้าเขามีเขาทำอะไรๆ มีอยู่ในรูปอย่างไร? แน่นอนมันไม่มีการเรียนหนังสือ มันไม่มีการทำให้คนฉลาด อย่างที่การเรียนหนังสือสมัยนี้อำนวยให้ แล้วก็ไม่พะวงในเรื่องว่าจะได้มากินอย่างไร, มากกว่าที่จะประพุดิอย่างไร จึงจะไม่ผิดตาม. ฉะนั้น ระบบตายนั่นแหละ เป็นระบบการศึกษา หรือระบบศีลธรรม หรือระบบศาสนา ของคนสมัยนั้น. แต่ในที่นี้เราจะแยกมากดู ในฐานะที่เป็นการศึกษา จนพูดกันได้ว่า สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มนุษย์มีการศึกษา.

สมัยประวัติศาสตร์มีคนสอน ยังเนื่องในศีลธรรม.

ที่นี้ มาถึง สมัยประวัติศาสตร์ คือสมัยที่มีการบันทึก ที่เราถือกันว่า สักสองสามพันปีมานี้. ถ้าตามโบราณคดีก็จะถือว่าสักสามพันปีมานี้เอง เป็นสมัยประวัติศาสตร์ มีการใช้หนังสือแล้ว.

มนุษย์มีอะไรที่ขึ้นบ้าง เพราะมีการใช้หนังสือ? เคียงนี้ก็มี คนซึ่งสอนเสียมากกว่า ที่จะยอมให้ธรรมชาติสอน; เพราะคนมันมีความรู้ที่เพ้อมากขึ้นๆ พอที่จะสอน แล้วก็ซึ่งกันสอน แล้วก็อยากจะได้เกียรติเป็นครูบาอาจารย์; ก็สร้างระบบอย่างนั้นขึ้นมา ระบบอย่างนั้นขึ้นมา เพื่อเรียนหนังสือให้ฉลาด รวมทั้งวิชาเลข วิชาอะไรต่างๆ แล้วก็มิวิชาชีพขึ้นมาที่เรียกว่า ศิลป หรือ สิบป ในภาษาบาลี.

แต่อย่างไรก็ดี ขอให้สังเกตคุณลักษณะหนึ่งว่า มัน ยังเนื่องกันอยู่กับศีลธรรม วันไม่แยกออกไปจากศาสนาเลย, มันยังอยู่ในการเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา”

หรือลัทธิทางศีลธรรมอยู่นั้นเอง; แล้วส่วนใหญ่ก็สอนกันอยู่ในอาราม ของบุคคล ผู้ปลุกตนออกมาอยู่กับการศึกษา การค้นคว้า หรือสติปัญญา; เรียกว่าพวกนักบวช พวกบรรพชิต ก็เป็นเจ้าหน้าที่การศึกษา. ฉะนั้น จึงไม่สอนกันแต่หนังสือ หรือว่าจะไม่สอนหนังสือก็ได้ ไม่ใช่หนังสือก็ได้ คือเขา สอนกันด้วยปาก; ถึงแม้ใน ครั้งพุทธกาลนี้ ก็ไม่มีการใช้หนังสือ. พระไตรปิฎกนี้ ยุคแรกท่องกันไว้ด้วยปาก ในลัทธิอื่น ในศาสนาอื่นก็เหมือนกัน.

ทำไมเขามีศีลธรรม? ทำไมเขามีวัฒนธรรม ทั้งที่ไม่ได้ใช้หนังสือเลย?
แล้วมันมีอะไรที่มันดีกว่ากัน ก็เพราะมันไม่ทิ้งหลักสิ่งที่เรียกว่า การศึกษาตาม ความหมายของธรรมชาติ ตามแบบของธรรมชาติ ซึ่งมันมีศีลธรรมเป็นจุดหมาย.

คำว่า “*ศีลธรรม*” นี้ ถ้าเอาความหมายตามธรรมชาติแห่งตัวหนังสือนี้แล้ว ก็แปลว่า *สภาวะแห่งความปรกติ*. *ส* - *ละ* คำนี้แปลว่า *ปรกติ, ธรรมดา* ในกรณีอย่างนี้ แปลว่า *ภาวะ* หรือ *สภาวะ*, *ศีลธรรมคือสภาวะหรือภาวะแห่งความปรกติตามธรรมชาติ*. ถ้าไม่ปรกตินั้นรุ่มรวย ถ้าวุ่นวายมันเป็นทุกข์; มันต้องการความปรกติ เป็น ความสงบสุข. มนุษย์ก็มุ่งแต่จะทำความปรกติ หรือความสงบสุข; ฉะนั้น จึงสอน กันแต่เรื่องนี้ ไม่ใช่ตัวหนังสือก็ได้ ไม่เกี่ยวกับหนังสือก็ได้.

พอมานี้ใช้ตัวหนังสือ มันก็แบ่งเวลา แบ่งความคิด แบ่งมันสมองมาอยู่กับตัวหนังสือ มันก็จะเพื่อไปในทางหนังสือ จะเพื่อไปในทางเป็นนักปราชญ์. เรื่องของศีลธรรมมันก็จะมีส่วนที่แคบเข้า; แต่ถึงอย่างนั้นมันก็ยังมิได้อยู่ เรียกว่า การศึกษาในสมัยประวัติศาสตร์เรา นี้ สักสามพันปีมานี้ มันก็ยังเนื่องอยู่ด้วยศีลธรรม ยังไม่แยกไปจากศาสนา แล้วจัดอยู่ในรูปของศาสนาเป็นส่วนใหญ่.

จนกระทั่ง สมัยประวัติศาสตร์เมื่อวานนี้ สมัยเมื่ออาตมาเป็นเด็ก ๆ เรียกว่า สมัยประวัติศาสตร์เมื่อวานนี้; อาตมายังจำได้ตึกคา ว่ายังผูกพันอยู่กับศาสนา ผูกพันอยู่กับสถานที่ทางศาสนา คือวัดวาต่าง ๆ ผูกพันอยู่กับนักบวช. ในประเทศไหนก็คล้ายกันหมด ประเทศไทยก็ยังเป็นอย่างนี้ ไม่แยกการศึกษาออกไปเสียจากสิ่งที่เรียกว่าศาสนา กลายเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา ใช้เจ้าหน้าที่ทางศาสนาสอน; ฉะนั้นโดยไม่เจตนา มันก็สอนศีลธรรมลงไป คือเรื่องที่จะทำความปรกติสุขตามธรรมชาติของกาย ของวาจา ของใจ. การศึกษา เมื่อวานนี้ก็เป็นอย่างนี้ นี่เมื่อสัก ๑๐๐ ปีมานี้.

การศึกษาสมัยปัจจุบันเปลี่ยนไปมาก.

ที่นี้ ต่อมาอีกเมื่อ ๓๐-๔๐ ปีมานี้ กระทั่งเมื่อ ๑๐-๒๐ ปีมานี้ มันก็เปลี่ยนมาก. การศึกษาวันนี้ หมายความว่า สมัยพวกเราสัก ๑๐ ปี ๑๕ ปีมานี้ มันเปลี่ยนมาก. มันมีความหมายของการศึกษานี้ปนกันยุ่ง. ความเลวร้ายของสมัยวันนี้ ซึ่งเป็น วันแห่งวัตถุนิยมเต็มที เกิดค้นหาความมุ่งหมายของการศึกษากันไป ตามสติปัญญาของผู้ที่ได้รับเกียรติว่าเป็นนักศึกษา บัญญัติคำนิยามของคำว่า “การศึกษา” ไว้ในรูปร่างต่าง ๆ กัน “เพื่ออยู่รอด” นี้คงจะเป็นเรื่องใหญ่. “เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” นี้ก็จะเพื่อในความหมายของคำว่ามนุษย์ ทั้งที่ไม่รู้ว่าอะไร.

แต่เมื่อวานนี้มัน เน้นหนักเรื่อง “เพื่อประชาธิปไตย”, การศึกษาเพื่อประชาธิปไตยนี้ เน้นหนักอยู่เป็นสิ่งที่สุดท้าย วาระสุดท้าย; แล้วไปดูเอาเองว่ามันจะเป็นอย่างไร.

เมื่อเน้นประชาธิปไตย มาตั้งแต่อันแต่ออก ในโรงเรียน ในวิทยาลัย ในมหาวิทยาลัยนี้ จะไม่ทำให้ คนมีเมาคความมุทะลุตุกัน ในการจะใช้ความคิดความเห็นของคนหรือไม่? มันจะไม่เพียงเพื่ออยู่รอด และไม่เพียงเพื่อความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ มันเพื่อบัคล้างชนิดหนึ่ง ในเรื่องสิทธิเสรีภาพ; แต่ก็ไม่ทิ้งความหมายเดิมๆ. นักศึกษาบางกลุ่มก็ยังยืนยันตามเดิม บางกลุ่มก็ยืนยันแต่ที่ตรงกลางๆ เข้ามา บางกลุ่มก็ยืนยันใหม่เจียบ คือว่า “เพื่อประชาธิปไตย”.

ที่นี้มาดูในรูปร่างที่มันมีอยู่เวลานี้ ก็คือ วิชาหนังสือที่ทำให้คนฉลาด. คำว่า “วิชาหนังสือ” คือวิชาที่ทำให้คนฉลาดทุกแขนง แล้วก็วิชาอาชีพะ นั้นนี่โน่น หลายๆอย่าง กระทั่งชั้นละเอียด ชั้นประณีต ชั้นสูงสุด แล้วก็ บวกกันกับการบูชาประชาธิปไตย เป็น ๓ อย่างด้วยกัน คือ หนังสือ อาชีพ ประชาธิปไตย. ^๕นี่คือตัวแท้ตัวจริง หรือธรรมส์จัจองของการศึกษาสมัยนี้.

อาตมาถือว่า ^๕นี้เป็นธรรมส์จัจองเทียม เป็นสัจจากินิเวส คือถืออันแต่ตามความคิดเห็นของคนๆหนึ่ง หรือหมู่หนึ่ง; ไม่ใช่ธรรมส์จัจองแท้จริงของธรรมชาติ เดิมแท้ ซึ่งมุ่งหมายแต่เพียงความสงบ ความถูกต้อง. ความสงบ ความปรกติของมนุษย์เท่านั้น มันก็พอ; เคียนมันต้องการให้พุ่งเพื่อ ให้เราทำอะไรไกลเกินไปกว่าที่มนุษย์ควรจะต้องการ.

อย่างเราว่าไปโลกพระจันทร์ได้มันก็ดี คนป่าเขาก็ว่าบ้า ไอ้พวกบ้า; หรือว่า พวกที่ถืออุดมคติกลางๆ อยู่ ตามอุดมคติของการศึกษาแล้ว มันก็ต้องถือว่าเป็นเรื่องบ้าที่จะไปโลกพระจันทร์หรือไปอะไรทำนองนั้น. เพราะว่า สิ่งที่ควรทำก่อนหน้านั้น มันยังมีอยู่ คือความไม่ปรกติสุขในโลกนี้ มันยังหนาแน่นทวีขึ้นทุกทีๆ.

ฉะนั้น การไปโลกพระจันทร์ นั้น ถ้าทำกันโดยแท้จริงแล้ว มันเป็นอุปกรณ์
 แห่งการสร้างควมวุ่นวาย ของผู้มีความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น มันไม่ใช่เพื่อสันติภาพเลย.
 จะพูดกันอย่างไรก็ได้; แต่ข้อเท็จจริงนั้น มันเป็นการค้นคว้าเพื่อประโยชน์แก่ตัว เพื่อ
 ให้ตัวมีสมรรถภาพ มีอิทธิพลอะไรมากยิ่งขึ้นไปอีก.

ฉะนั้น การศึกษาค้นคว้านี้ มันก็ไม่เป็นไปเพื่อปรกติ; ถ้าเอามายื่น
 เสนอให้แก่พระอริยเจ้า ท่านก็คงจะหัวเราะ; มันไม่เป็นไปเพื่อปรกติ ไม่เป็นไปเพื่อ
 สี่-ละ คือความปรกติ นั่นคือ ไม่มีศีลธรรม. มัน มีแต่วิชาหนังสือกับอาชีพะ กับ
 อุดมคติเพื่อประชาธิปไตย. มันไร้ศีลธรรม เพราะความเห็นแก่ตัวมันจักยิ่งขึ้นทุกที;
 วิชาหนังสือฉลาดอย่างเดียว มันก็เห็นแก่ตัวจักยิ่งขึ้นทุกที, มีอาชีพะ มีความรู้ทางอาชีพะ
 ที่ก้าวหน้า มันก็ยังเห็นแก่ตัวจักยิ่งขึ้นทุกที, ประชาธิปไตยเพื่อเจ้า นี้ก็คือ
 ปฏิบัติการของความเห็นแก่ตัว; ฉะนั้นจึงไร้ศีลธรรม.

การศึกษาที่ไร้ศีลธรรมผลิตผลร้ายแก่โลกมาก.

การศึกษาที่มันไร้ศีลธรรม ไร้วิญญาณแห่งศีลธรรม, ไร้เจตนารมณ์
 แห่งศีลธรรมนี้ มันเหมือนกับอาหารกระป๋องที่ไม่ได้ใส่ยากันบูด. บางคนอาจ
 จะไม่ทราบ ทุกคนคงจะทราบว่าอาหารกระป๋อง ที่ไม่ได้ใส่ยากันบูดนั้น มันจะเป็น
 อย่างไร? กินเข้าไปมันจะตาย เพราะมันบูด มันบูดๆ อยู่ในกระป๋อง ที่มันไม่ได้ใส่
 ยากันบูด. การบูดมันก็ดำเนินไปเอง ดำเนินไปเองในกระป๋องของเครื่องกระป๋องที่ไม่
 ได้ใส่ยากันบูด.

เดี๋ยวนี้ การศึกษาในโลกนี้ทั้งโลก มันไร้ศีลธรรมอย่างนี้ มันเหมือนกับเครื่องกระป๋องที่ไม่ได้ใส่ยากันบูด; มันก็บูดๆ ยิ่งขึ้นทุกที, มันก็มีผลอันใหม่เกิดขึ้นทุกที ยิ่งขึ้นทุกที; จะมีอะไรบ้าง? อาตมายกตัวอย่างมาให้ดู เช่นว่า :-

๑. **ยิ่งเรียน ยิ่งมีการศึกษาแบบนั้น ก็ยิ่งหลงใหลสร้อย หรืออัสสาทะ** คือเสน่ห์ของสิ่งที่ตนค้นคว้ามาได้ใหม่ๆ ด้วยการศึกษาแบบนั้น. การศึกษาแบบนั้นมันทำให้เกิดสร้อย ในของค้นคว้าใหม่ๆ ยิ่งเรียนอย่างนี้ ก็ยิ่งหลงใหลสร้อยอย่างนี้.

๒. **ยิ่งเรียนก็ยิ่งหลงยาเสพติด** อย่างไม่น่าเชื่อ. ยาเสพติดนี้มี ๒ ชนิด หรือ ๒ ชั้น : ยาเสพติดทางวัตถุล้วนๆ เช่นฝิ่น เช่นเฮโรอีน เช่นอะไรที่เขามีปัญหากันอยู่ทั่วไปทั้งโลกเวลานี้ ก็เรียกว่ายาเสพติดอย่างวัตถุ ยิ่งมีการศึกษาอย่างนี้ ก็ยิ่งใกล้ชดยาเสพติด ถึงขนาดว่าจบมหาวิทยาลัยแล้ว มันยังโง่ ขนาดที่จะไปลองยาเสพติด จนติดยาเสพติด ในหมู่นักศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย เป็นปัญหายาก เป็นปัญหาใหญ่ ของประเทศที่อวดตัวเองว่าเจริญ.

ทำไมจึงไม่ให้การศึกษานิตินิตินี้ว่า คนเรียนจบแล้ว รู้ได้เองว่านี่ไม่ควรลอง หรือให้การศึกษานิตินิตินี้ที่สามารถจะควบคุมกันได้ ไม่ต้องไปลองสิ่งเหล่านี้. อย่าให้สิ่งเหล่านี้มันมาเป็นปัญหาเกิดขึ้น ในประเทศชาติที่เจริญแล้ว ทำให้ผีมันหัวเราะ ให้ผีปีศาจหัวเราะ ให้คนป่าหัวเราะว่า “มันยิ่งเรียนกันอย่างไรไฉน” จบมหาวิทยาลัยแล้ว มันมีปัญหารื่องยาเสพติด นี่มันยาเสพติดทางวัตถุ มันก็ยิ่งหลง.

ที่^๕ ยาเสพติดทางวิญญาณ^๕ นี้หมายความว่าความโง่ มันยิ่งโง่ไปทำ
สิ่งที่ไม่ต้องทำยิ่งขึ้นทุกที หรือไปทำสิ่งที่ทำลายมนุษยชาติให้สูญไปนั่นแหละ ไปเสพติด
ไปหลงไหลในสิ่งเหล่านั้นมากขึ้น ๆ.

นี้ยังเรียนยิ่งหลงยาเสพติด ทั้งทางวัตถุและทั้งทางวิญญาณ ทาง physical
และทาง spiritual. ถ้าอาตมาพูดว่า ทางวัตถุ และ ทางวิญญาณ ก็ขอให้เข้าใจว่า
หมายถึงคำสองคำนี้.

๓. ที่^๕นี้^๕ **ยังเรียนมันยังบ้า**, “กู” นี้คือคำพิเศษ มีความหมายว่า ยึดมัน
ถือมันในตัวตนและของตน แม้บ้าประชาธิปไตยนี้ก็คือบ้า บ้าสไตรค์ บ้า
ประท้วง บ้าอะไร มันก็บ้า; ก่อนนี้มันไม่มี ไม่มีมากอย่างนี้ เกี่ยวนี้ยังเรียนชนชั้น
มันยังบ้า คือมีตัวกูมีของกู แรงขึ้น ๆ; มันผสมกับวิญญาณของประชาธิปไตย.

ที่จริงประชาธิปไตยอย่างนี้ มันก็เป็นผลของการศึกษาที่จัดไปผิด ๆ, ฉะนั้น
ยังเรียนแบบนี้ มันก็ยังบ้า “กู”. กู ในอัญญประกาศ คือบ้าประชาธิปไตยเพื่อ
บ้าประท้วง บ้าสไตรค์, นี้ไปดูรายละเอียดเอาเองก็จะเห็นได้ เราต้องไม่เสียเวลาใน
เรื่องนี้.

๔. ที่^๕นี้^๕ **ยังเรียน ยังบ้า**; สมัยก่อนไม่มี over sex เหมือนคนที่มี
การศึกษาอย่างเดีวนี้. นี้ในสมัยคนป่า สมัยคาบู่ ตั้งหมื่นปีมาแล้วมันยังดี; มัน
ไม่บ้าเหมือนคนที่มีการศึกษาอย่างสมัยปัจจุบันนี้. ยิ่งเจริญมันยิ่งบ้า บ้า
กามวิตถาร บ้ากามเพื่อ บุกากามเป็นพระเจ้า.

นี่กลียุคของมนุษย์ยิ่งรุนแรงหนักขึ้น ยิ่งกว่าครั้งพุทธกาลมาก เพราะมัน บุกฆา
 กามารมณ์เป็นพระเจ้า ยิ่งเพื่อโต้เท่าไร ยิ่ง over โต้เท่าไร ยิ่งฟรีโต้เท่าไรในทาง
 กาม มันก็ยิ่งบุกกัน. *ทำไมการศึกษาของคนสมัยนี้ มันจึงไม่บ่อกันสิ่งนี้ได้?*
ทำไมมันจึงเปิดโอกาสให้เป็นอย่างนั้นขึ้นมา? ทำไมไม่เกิดสติสัมปชัญญะที่จะรู้ว่า นี่คือ
อันตราย?

๕. *คุณต่อไปอีก ยิ่งเรณซึ่งไม่มีศตวรรษแห่งผู้มีบุญคุณ* ก่อนนี้เรามี
 พ่อแม่มีคุณ พระพุทธพระธรรมพระสงฆ์มีคุณ แม้แต่ธรรมชาติดินฟ้าอากาศก็มีคุณ.
 คนสมัยนี้เขาก็หัวเราะว่า คนบ้า ว่าพระจันทร์มีคุณ พระอาทิตย์มีคุณ ลมมีคุณ ฝนมีคุณ ;
 เทียบเขาไม่ถือกันว่ามีความ เพราะมีการศึกษาอย่างที่เขามีอยู่เท่านั้น.

ถ้ามีการศึกษาอย่างแบบโน้น อย่างแบบสมัยตามบุญที่ยังดี; สิ่งเหล่านี้มี
 คุณ นับตั้งแต่แผ่นดินนี้ก็มีคุณ ฟ้าก็มีคุณ ฝนก็มีคุณ ลมก็มีคุณ ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์
 มีคุณ; เพราะฉะนั้นมันก็ง่ายนิดเดียว ที่จะรู้สึกว่าคุณแม่ไม่มีบุญคุณ มีพระเดช มีพระคุณ
 มีอะไรทุกอย่าง ครูบาอาจารย์มีพระคุณ. *ที่นี้ การศึกษาสมัยนี้ มัน ลบคำว่า*
“พระคุณ” น้อออกไปหมด; แล้วผลเกิดขึ้นอย่างไรก็คอยดูต่อไป.

เมื่อวานนี้, ประวัติศาสตร์เมื่อวานนี้ ตามแบบของอาตมา ก็เมื่ออาตมา
 เป็นเด็ก ๆ เมื่อวานนี้; นายจ้าง หรือเก่าแก่ เป็นผู้มีพระคุณแก่ลูกจ้าง ลูกจ้างก็คิดว่า
 อย่างนั้น รู้สึกว่าอย่างนั้น แล้วลูกจ้างก็คือลูกหลานของนายจ้าง ในหมู่คนจีนยังเคร่ง
 ครัด ยังพอหาดูได้.

ในหมู่คนไทยนี้ดูจะเปลี่ยนไปก่อน ไม่มีความคิดที่ว่า นายจ้างของเรา^{นี้}คือผู้มีพระคุณแก่เรา, แล้วที่ผู้เป็นนายจ้างก็ไม่ได้คิดว่า ลูกจ้าง^{นี้}คือลูกหลานของเขา. แต่ก่อนเขาดีอย่างนั้นกันทั้งนั้น เขาจึงเจริญกันขึ้นมาได้ทั้งลูกจ้างและนายจ้าง; ไม่เกิด ช่องว่างที่ตกรอก อย่างเดี๋ยวนี้ ที่ว่าชนกรรมชาติกับนายทุน.

การศึกษาอย่างปัจจุบันนี้ต่างหาก ที่มีสร้างชนกรรมชาติและนายทุน; ถ้าเราเลิกการศึกษาอย่างนี้เสีย คนจะไม่เห็นแก่ตัว ถึงขนาดเกิดชนกรรมชาติและนายทุน. ถ้าเรามีการศึกษาอย่างโง่เขลาอย่างสมัยก่อนๆ แล้ว มันไม่เกิดช่องว่างอัน^{นี้} อาตมาจึงถือว่า ยิ่งเรียนยิ่งศึกษาแบบนี้ มันยิ่งลบล้างสถาบันผู้มีพระคุณ.

๖. **ยิ่งเรียนยิ่งลบหลู่สถาบันที่ศักดิ์สิทธิ์** : สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ อย่าง^{นี้}เป็น สถาบันศักดิ์สิทธิ์; ถ้ายิ่งเรียนกันแบบนี้ จะยิ่งลบหลู่สถาบันอย่าง^{นี้}, ยิ่งเข้าใจผิดต่อศาสนา.

ตั้งต้นด้วยการกระทบกระทั่งกันในข้อที่ว่า ศาสนาเขาต้องการให้บังคับตัวเอง ไม่ให้เห็นแก่ตัวเอง ให้ประหยัดในเรื่องของกามคุณ; แต่คนสมัย^{นี้}เขาไม่ต้องการอย่าง^{นี้} เขาต้องการตรงกันข้าม. เพราะมีการศึกษาที่ทำให้เป็นอิสระ คิดอย่างอิสระ ทำอย่างเป็นอิสระ, ก็เลยลบหลู่สถาบันศาสนา ลบหลู่สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น. ก่อนหน้านั้นเขาทำกันไม่เป็น; เมื่อมีการศึกษาอย่าง^{นี้}จึงจะ^{นี้}ทำเป็น แล้วจะ^{นี้}ทำเป็นยิ่งขึ้นทุกที

๗. **คู่อีกทีต่อไปอีกก็ว่า ยิ่งเรียนยิ่งเจริญด้วยอบายมุข**; การศึกษาที่มีอยู่เดี๋ยว^{นี้} ยิ่งเรียนยิ่งจัดยิ่งทำ ยิ่งเจริญด้วยอบายมุข.

อบายมุขนี้ก็ต้องพูดกัน ๒ ภาษาอีกเหมือนกัน. สำหรับภาษาธรรม อบายมุขก็คือ ตั้มน้ำเมา เที้ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน; นี้ใครที่เคยบวชเรียนมามันก็รู้ ไปอ่านหนังสือนวโกวาท มันก็รู้.

สมัยนี้ วันนี้ มีอบายมุขเจริญทั้ง ๖ ประการนี้ ยิ่งกว่าสมัย ๕๐ ปี ๖๐ ปีที่แล้วมา เพราะไม่สามารถจะประคองประคองอะไร ให้มายั่วชวนให้มาก ในเรื่อง การดื่ม น้ำเมา เรื่อง เที้ยวกลางคืน เรื่อง ดูการเล่น หรือ เล่นการพนัน ฯลฯ; พูดอย่างนี้ก็คงจะเข้าใจกันหมดแล้ว.

เดี๋ยวนี้เรา ตั้มน้ำเมา เมื่อเทียบส่วนเรโซตามส่วนเรโซแล้ว ก็ยิ่งตั้มยิ่งกว่าสมัยบรรพบุรุษมาก เพราะมันประคองตั้มน้ำเมาขึ้นมาอย่างยั่วชวนที่สุด.

เที้ยวกลางคืน นี้มันมีสิ่งชวนให้เที้ยวกลางคืนยิ่งกว่าสมัยบรรพบุรุษ.

ดูการเล่น มันก็มีการเล่นที่ลามกอนาจารของภูตผีปีศาจมายั่ว; การละคร การภาพยนตร์ การอะไรต่างๆ มันก็มายั่ว ถึงขนาดที่ไม่มีศีลธรรม ฉะนั้น จึงดูการเล่นนี้กันมากขึ้น; เที้ยวกลางคืนและดูการเล่นนี้ไปด้วยกัน.

เล่นการพนัน ก็ดูซิ, เดียวก็จะว่ากระทบกระทั่งรัฐบาล. รัฐบาลจะส่งเสริมการพนันอย่างไร หรืออะไร คุณก็รู้, หรือว่าเรามีการพนันชนิดที่ประคองประคองตั้มขึ้นกว่าสมัยโบราณ.

แล้วขอให้นึกถึง สิ่งประคองตั้มทั้งหลาย เวลาที่กลายเป็นเครื่องมือของอบายมุข ไปเสียมากกว่าที่จะเป็นประโยชน์โดยแท้จริง. ของวิเศษๆ เช่นวิทย์ เช่น

โทรทัศน์นี้ แทนที่จะใช้เพื่อประโยชน์อันแท้จริง มัน ใช้เพื่อประโยชน์ทางอบายมุข คือทำให้เกิดการดูการเล่น แล้วก็ถึงขนาดที่เรียกว่าไม่มีศีลธรรมแล้ว เป็นไปได้ทุกบ้าน ทุกเรือน ทุกห้อง ทุกหอ แม้แต่ในวัด มีวิทยุมีโทรทัศน์ แต่ก็ไม่ฟังสิ่งที่ควรฟัง. ฉะนั้น อบายมุขมันก็ครบหนักขึ้น.

ที่นี้ คบคนชั่วเป็นมิตรนี้ ยิ่งเห็นได้ชัดว่ากว้างขวางขึ้น จนอธิบายไม่ไหว ; เมื่อคนมันมีมิจฉาปฏิฐิแล้ว ไปคบกันเข้า มันก็ชวนกันเป็นมิจฉาปฏิฐิมากขึ้น ฉะนั้น มันจึงทำลายโลกนี้ ให้วินาศได้โดยง่าย. กำลังเป็นไปเพื่อให้โลกนี้มันระส่ำ ระสายยิ่งขึ้น เพราะมันไปคบกันแต่พวกมิจฉาปฏิฐิ ที่ไม่มีศีลธรรม ไม่รู้จักใช้ศีลธรรม ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ ; ทั้งโลกมันจะเป็นเสียอย่างนี้ ระวังให้ดี. ท่านทั้งหลายไป สืบดูเอาเองว่าชาติไหนยังมีศีลธรรมที่พออยู่ได้ อยู่ในประเทศชาติของตน ? แล้วส่วนมาก มันเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า ทั้งโลกนี้ ?

ที่นี้ เกียจคร้านทำงาน นิสกมาก. ถ้าเรามีการศึกษาดี เราจะ สนุกในการทำงาน ; เพราะว่าการงานนั้น มันเป็นเรื่องที่ดีมีประโยชน์.

ถ้ามองลึกถึงธรรมส์จจะของมันแล้ว จะพบว่า การงานนั้นคือการปฏิบัติ ธรรม เพราะว่าการงานนี้ ทำให้เกิดความก้าวหน้าทางธรรม ; ที่เห็นง่าย ๆ เช่นว่า ถ้าชอบทำงาน มันต้องเสียสละ มันต้องอดทน มันต้องอดกลั้น มันต้องรอบคอบ มันต้องมีอะไรดีหลาย ๆ อย่าง จึงจะทำการงานสำเร็จ ; และมันก็ยังจะไกลไปถึงว่า สร้างความไม่เห็นแก่ตัว.

เดี๋ยวนี้เราไม่ยอมทำงาน แต่เรายังอยากได้สิ่งที่เรียกว่าผลของการงาน พุดตรงๆก็อยากจะมีเงิน แต่โดยไม่ทำงาน ; การศึกษาสมัยนี้ทำให้เป็นอย่างนั้น.

นี่ขอท้าทายและยืนยัน จะรุมกันค่าอาตมาก็ได้ ว่าอาตมาท้าทายว่า การศึกษาสมัยนี้ มันทำให้ไม่อยากทำการงาน แต่อยากได้เงินมาก; มันก็เป็นช่องโหว่ของคอร์รัปชั่น ของอะไรต่างๆ ที่เป็นอุปัทวะ คือสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา.

อย่าไปเข้าใจว่าเราคิดเครื่องทุ่นแรงต่างๆ ได้ เป็นเครื่องจักรทุ่นแรงได้ แล้วมันจะเป็นการได้ที่ดี; มันเป็นการได้ที่เลวก็ได้ คือเป็นเครื่องมือให้นายทุนเกิดขึ้นก็ได้, เป็นเครื่องมือให้คนต่างๆ ไปไม่ชอบทำงานหนัก เลยกลายเป็นคนหยิบโหย่งไป.

อาตมาได้ยินข่าวเรื่อง คอมพิวเตอร์ รู้สึกเกลียดชังที่สุด ที่ทำให้มนุษย์มันโง่ ไม่ต้องใช้มันสมองเอง ไม่ต้องอดทนเอง อะไรเอง เลยไม่ชอบสิ่งที่เรียกว่าเครื่องทุ่นแรงชนิดคอมพิวเตอร์นั้น; จะทำให้มนุษย์ผิดปรกติมากขึ้น, สงเคราะห์อยู่ในพวกที่ว่า ชี้แจงการทำงาน; แล้วอันนี้จะเป็นเหตุให้เกิดความยุ่งยากอย่างลึกซึ้งที่สุด คือพวกหนึ่งทำงานทำได้, พวกหนึ่งทำงานทำไม่ได้.

ถ้าเราทำงานด้วยแรงกันทุกคน จะมีงานทำทุกคนทั้งโลก ไม่เกิดปัญหาเรื่องนายทุนหรือชนกรรมาชีพ; แต่พอเรามีเครื่องมือทุ่นแรงอย่างนั้นขึ้นมา ก็เป็นเหตุให้แบ่งคนที่สามารถใช้เครื่องมือนี้ได้ เอาเปรียบอย่างไม่เจตนา หรือเจตนาก็ตามใจแก่ผู้อื่น; แล้วผู้อื่นก็ต้องยากจนลง, ทางหนึ่งมันก็ร่ำรวยขึ้น.

ความคิดอย่างมหาดมคานธี ที่ว่าเลิกเครื่องจักรทอผ้า แล้วมาปั่นฝ้ายนุ่งกันเองนี้ เขาหัวเราะเยาะว่าบ้า. อาตมาขอบุชาว่าเป็นความคิดที่ดี คือทุกคนจะ

ไม่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูง, ทุกคนจะมึ่งานทำ, จะไม่เกิดปัญหาว่างงานขึ้น อย่างในโลกนี้เวลานี้ ซึ่งเรียกว่ามีความเจริญ.

อยากให้อยู่กันอย่างน้อย ๆ ที่เป็นหมู่บ้านน้อย ๆ เต็มไปด้วยศีลธรรม. อย่าไปอยู่กันอย่างนคร หรือมหานคร ที่เต็มไปด้วยคอร์รัปชั่น ไร้ศีลธรรม และทุกอย่างมันจะสปรก แม้แต่แผ่นดินมันก็จะสปรก; ไม่ต้องพูดถึงใจของมนุษย์เลย เพราะมันก็ไปอยู่กันอัดแออย่างมหานคร; เพราะมันหวังอะไรอย่างหนึ่ง ซึ่งก็จริงเหมือนกัน สนุกสนานน่าดูเหมือนกัน; แต่ก็ทำลายจิตใจของมนุษย์เหลือประมาณ.

นี่ท่านที่อยู่กรุงเทพ ฯ ก็ลองเทียบดูว่า เมื่ออยู่กรุงเทพ ฯ รู้สึกอย่างไร? เมื่อมาอยู่ในป่าไม้ก็คนนี้รู้สึกเป็นอย่างไร? ความคิดที่เขาว่า ก้าวหน้าและเจริญ เป็นผลจากการศึกษา นั้น ระวังให้ดีๆ เป็นเครื่องบันทึกความเป็นมนุษย์; ไม่มีมนุษย์แล้วมีแต่คน ก็มีแต่คนที่ไม่มีใจสูง เรียกว่าคน ถ้ามีใจสูงจึงจะเรียกว่ามนุษย์.

นี่เพราะเรามี ความคิดก้าวหน้าไปในทางที่ทำให้ไม่ต้องทำการงาน เกียรติ์การทำงาน; แต่ยังอยากจะเอาผลงานหรือเงินยิ่งไปกว่าเดิม ต่างคนต่างคิดในแบบนั้นกันไปเรื่อยๆ ไป มันก็สำเร็จ. พอสำเร็จก็เกิดปัญหา คือพวกหนึ่งก็รวยเกินไป, พวกหนึ่งก็จนเหลือทน, แล้วทุกคน ทั้งคนรวยและคนจนก็ไม่อยากทำงาน.

ไปเปรียบกับสมัยบู๊ยาตายายของเรา ทั้งคนรวยและคนจนเขาก็อยากทำงาน แล้วก็ไม่ได้รวยหรือจนแตกต่างกันอย่างสมัยนี้, แล้วก็ไม่ได้ประกาศตัวเป็นศัตรูต่อกัน ในระหว่างคนมั่งมีและคนยากจนมากเหมือนสมัยนี้, แล้วไม่เอาเปรียบกันมากเหมือนคนสมัยนี้.

ฉะนั้น ยิ่งเรียนตามวิธีปัจจุบันนี้ ยิ่งเกิดอบายมุขครบทั้ง ๖ ประการ ทั้งในทางฝ่ายวัตถุและทางฝ่ายวิญญาณ.

๘. ที่นี้ **ยังเรียนตามแบบนี้ ยังเห็นกงจักรเป็นดอกบัว**; ยิ่งเรียนอย่างวิธีที่เรียนสมัยนี้ จะยังเห็นกงจักรเป็นดอกบัว ในเรื่องอะไรบ้าง เช่น ในเรื่องลามกอนาจาร ไม่เห็นเป็นลามกอนาจาร เห็นเป็นของดีเป็นของอวดได้เป็นของประเสริฐไปเลย สิ่งลามกอนาจาร. แล้วไม่รู้จักสันติภาพ ว่าสันติภาพนั้นคืออะไร, หลงเอาสิ่งที่ตรงกันข้าม มาเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา; ฉะนั้นถึงวันโลกนี้ยังไม่มสันติภาพ เพราะยังเรียนยังเห็นกงจักรเป็นดอกบัว.

เห็นกงจักรเป็นดอกบัวในเรื่องกินดีอยู่ดี เคี้ยวนี้เขาก็บูชากินดีอยู่ดี มันขัดกันกับที่พระพุทธเจ้า ท่านตรัสว่าให้กินให้อยู่แต่พอดี. คำว่า “กินดีอยู่ดี” นั้นมันไม่มีขอบเขต มันก็เลยเป็นส่งเสริม ส่งเสริมยิ่งขึ้นไป ที่จะเห็นแก่ตัว คือที่จะกินดีอยู่ดี. ถ้ากินอยู่แต่พอดี คือพอที่ควรจะกิน เหลือนอกนั้นไปสงเคราะห์ผู้อื่น; นี่มันก็จะทำลายความเห็นแก่ตัวได้ แล้วมีช่อง มีโอกาส มีส่วนเหลือ ที่จะไปช่วยผู้อื่นได้. เคี้ยวนี้เราจะกินดีอยู่ดี, กินดีอยู่ดีของเราเสียเรื่อยไป อย่างนั้นมันก็ไม่พอ ไม่มีอะไรเหลือที่จะไปช่วยผู้อื่นได้.

๙. ที่นี้ **ยังเรียนแบบนี้** อย่างที่ทำการอยู่นี้ วัฒนธรรมที่สำคัญอันหนึ่ง คือ วัฒนธรรมที่คนวัยรุ่นจะต้องเคารพคนแก่คนแก่นี้จะหายไป. การศึกษาแบบปัจจุบันนี้ทำให้เด็กของห้อง ไม่เคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์ คนแก่คนแก่ เพราะไม่ได้สอน; มันไม่ใช่เพราะอะไร มันเพราะไม่ได้สอน เพราะไม่เห็นความสำคัญ ข้อนี้ ไม่ได้อบรม ไม่ได้จัด ไม่ได้ทำ ในโรงเรียนนั้นก็ไม่ได้ทำ แล้วที่บ้านก็ไม่ได้ทำ

พ่อแม่ที่ได้รับการศึกษามาอย่างนี้ มันก็โง่ พ่อที่จะไม่จัดให้“ลูกอ่อนนอนในเบาะ”นั้น มันได้พบเห็นอารยธรรมที่ว่า เด็กต้องเคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์ คนเฒ่าคนแก่.

นี้เรียกว่าเรายังมีการศึกษาอย่างนี้ วัฒนธรรมเคารพคนเฒ่าคนแก่ก็สูญหายไปหมด; มันทำลายวัฒนธรรมประเสริฐสุดของชาวไทยเราไปเสียแล้ว, — วัฒนธรรมชาวพุทธที่มีอยู่ในสายเลือด อากตมาไม่ทราบว่าจะเรียกอย่างไรดี ก็เรียกอย่างนี้.

ขออ้อนวอนให้ท่านทั้งหลาย ช่วยฟังและช่วยจำไปสักหน่อย วัฒนธรรมชาวพุทธในสายเลือด ที่เรามีกันมาหลายชั่วอายุคนแล้ว, ต้องเรียกว่าหลายชั่วอายุคนแล้ว นับตั้งแต่ได้รับพุทธศาสนา มา มันซึมเข้าไปในสายเลือด เป็นตัวอย่างที่ดีอยู่ตลอดเวลา; ลูกหลานเกิดมาก็มีสายเลือดอันนี้มา มันง่ายที่จะมีศีลธรรม.

พุทธศาสนา แพร่หลายมาก ครอบงำมาก มีอิทธิพลมาก. ก่อนนี้บทเพลงก็เป็นบทเพลงทางธรรมทางศาสนา; เคียงนี้มีแต่บทเพลงทางกามารมณ์.

บทเพลงเรื่องพระนิพพาน เอมากล่อมลูกให้นอน; นี้ขอพูดแล้วพูดอีก ใครจะรำคาญก็ไม่กลัว ว่าบทเพลงกล่อมลูกให้นอน : มะพร้าวนาฬิกาเก็ร์ ต้นเดี่ยวโนเน่ กลางทะเล^{๕๕} ผ่นตกไม่ต้อง ท้าร้องไม่ถึง กลางทะเล^{๕๕} ถึงได้แต่ผู้พันบุญ.

นี้เรื่องโลกุตตระสูงที่สุด, เรื่องนิพพาน มาอยู่ในบทกล่อมลูกให้นอน. กิดคชฺชิว ว่าศาสนาหรือธรรมะนี้ มันมาประทับลงในจิตใจ ของคนชาวไทยเราอย่างไร.

ที่ตรงนั้นสร้างสระ มีมะพร้าวอยู่กลางสระ นั้นแหละ เป็นอนุสาวรีย์
ของความที่พระธรรมหรือพระศาสนา ได้เคยประทับลงในจิตใจของเราอย่างไร;
เรียกว่าในสายเลือดมันเต็มไปทั่วธรรมะหรือศาสนา. ฉะนั้นมันจึงง่าย ที่คนจะซื่อสัตย์
จะกตัญญู จะอกถนอถน จะรู้บุญคุณของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ คนเฒ่าคนแก่
เพราะมันตรงกันพอดี มันพอเหมาะพอดี มันไม่มากไม่น้อย มันไม่ทำให้ต้องการอะไรมาก
มันจึงรักษาความถูกต้องนั้นไว้ได้.

เดี๋ยวนี้มันก็ถูกทำลายหายไปหมด พูตง่าย ๆ ว่า วัฒนธรรมชาวพุทธใน
สายเลือด ที่ทำให้กลัวบาปกลัวกรรม มาแต่อันแต่ออก ให้รักสิ่งที่ประเสริฐสุด
คือบุญกุศลนี้ มันหายไปหมดแล้ว มันหายไปจากสายเลือดยิ่งขึ้นทุกที.

ฉะนั้น ต่อให้ตั้งโรงเรียนวันอาทิตย์กันให้ทั่วทุกหัวระแหง ก็แก้ปัญหาไม่ได้,
หรือจะสอนธรรมะกันทุกวันพระ ๘ คำ นี้มันก็ยังไม่ได้; เพราะว่าการสอนอย่าง
สอนโรงเรียนนี้ มันไม่ซึมเข้าไปได้ ถึงในสายเลือด, เป็นเพียงแต่เรื่องจกไว้
ในสมุด ตอบคำถามได้, สอบไล่ได้ แล้วก็ไ้รางวัล.

มันไม่ใช่สอนมา ตั้งแต่ลูกลืมตาขึ้นมาในโลกนี้ในเบาะ แล้วก็เห็นตัวอย่าง
ที่ดีอยู่ เป็นอย่างนี้ ๆ อย่างนี้ ๆ. มันไม่ได้พูด ไม่ได้ทำอะไรกันมากมาย ไม่ได้ใช้ตำรา
อะไร แต่มันฝังอะไรอย่างหนึ่งลงไปสายเลือด. นี่เป็นเหตุให้บุ๋บย่ำตายายของเรา
อยู่กับศีลธรรม มีศีลธรรมดี.

เมื่อวานนี้ยังนอนใต้ถุนบ้านได้ ไม่มีใครมายิง นีวันนี้ไม่ได้แล้ว นอนใต้
ถุนบ้านมีคนมายิง; เพราะว่าวัฒนธรรมในสายเลือดนี้มันจางไป จะแก้ไขชนิด
ที่จัดการศึกษาอย่างเดี๋ยวนี คงจะไม่ทันแล้ว, แล้วระบบการศึกษาของรัฐบาลของประ-

เทศชาติทุกประเทศในโลก ไม่ผันกันถึงเรื่องนี้เลย. แม้ว่าจะมีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธ-
ศาสนาวันอาทิตย์ ก็ยังไม่พอ และไม่ทัน ที่จะเรียกอะไรในสายเลือดที่สูญไปนั้น ให้
กลับมาได้.

นี่เป็นตัวอย่างที่มันจะพอแล้ว สำหรับแสดงให้เห็นว่า ยิ่งเรียนอย่างสมัย
ปัจจุบันนี้ ทั่วโลกนี้ มันยังเป็นอย่างนี้, มันยังเป็นอย่างนี้, จริงไม่จริงก็ขอให้ไปคิดดู.

ตรงนี้จะต้องอ้างประชาธิปไตยกันบ้าง; อาตมาก็มีสิทธิที่จะพูดอย่างนี้,
ท่านทั้งหลายก็มีสิทธิที่จะเชื่อ หรือจะไม่เชื่อ หรือจะตำก็ได้; แต่อาตมายังคงพูดอย่าง
นี้อยู่เสมอ แล้วก็พูดมากขึ้นด้วย เพราะว่าใกล้จะตายแล้ว ไม่กลัวใครแล้ว; เพราะ
ถ้าตายเสียแล้วมันไม่ได้พูด. ฉะนั้น ก็ต้องรีบพูด อะไรเห็นว่าจริง ก็มันเป็นธรรม-
ส์จะแล้วจะพูด แล้วไม่ต้องกลัวใครใครธ จึงยกตัวอย่างเหล่านี้มาให้ฟังว่า โลกนี้
จะวินาศ เพราะการศึกษาระบบนี้ ยิ่งจัดเท่าไรยิ่งเพิ่มเข้าไปเท่าไร ก็ยิ่งทำให้
โลกนี้วินาศเร็วขึ้นเท่านั้น.

.....

เกิดการเปลี่ยนแปลงไปทางเสื่อมเพราะความเห็นผิด.

ที่นี้ก็ยกกันไปอีกมุมหนึ่ง ว่าเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชนิดนี้นั้น
มันมีอยู่ที่ตรงไหน? ที่จริงก็น่าเห็นใจ น่าให้อภัย ว่าเหตุที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง
นี้ มันมีอำนาจ มีอิทธิพลมหาศาลเหลือเกิน ยากที่จะต่อต้านมัน. มัน
คล้ายๆ กับว่ามันเป็นยุงหรือเป็นจ๊กรราศรี ที่มันหมุนมาซ่าๆ ซ่าๆ อย่างต่อต้านไม่อยู่;

แต่ถ้าคิดอย่างนี้ก็ไม่ถูก เพราะมันเคยทำผิด, เพราะมันได้ทำผิด, มันมีการศึกษาผิดๆ มันจึงมาสู่จักรราศรีย่างนี้, แล้วก็มาอย่างช้า อย่างหนัก ที่จะผลักให้หมุนกลับได้ง่ายๆ นั้นไม่ได้.

ความเปลี่ยนแปลงมันเกิดขึ้น ถ้าพูดอย่างกำปั้นทุบดิน ก็ว่า เพราะว่า มันเห็นผิด มันมีความเห็นผิดเป็นมิจฉาทิฏฐินี้ พูดกันนี้ไม่มีทางผิด. แต่ที่จะให้อภัยกันบ้าง ก็เพราะว่าธรรมชาติของคนมันอยากเปลี่ยน; ถ้าเมื่อมันบังคับสติปัญญาไม่ได้ ความอยากเปลี่ยนนี้มันก็เข้ามาแทนที่ มันก็เกิดการอยากเปลี่ยน.

เมื่อเปลี่ยนมันก็ต้องไปผิดไปจากเดิม; ฉะนั้น ที่จะผิดไปจากเดิมนี้ มันก็ต้องไปในทางที่ยั่ววน. ฉะนั้น อะไรยั่ววน มันก็จะตะครุบเอาสิ่งนั้น เป็นจุดมุ่งหมายสำหรับการเปลี่ยน; ฉะนั้น จึงเปลี่ยนไปสู่ศีลธรรมที่เลว เพราะมันยั่ววนกว่านี้เรียกว่าการอยากเปลี่ยนมันให้ผลอย่างนี้.

ที่นี้ สิ่งที่ยั่ว ที่มีเสน่ห์ มีความยั่ว มันชนะเรื่อย : รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นี้ ที่เขาปรับปรุงกันใหม่ๆ นี้ มันชนะเรื่อย. คนก็หลงใหลในความสุข ความสนุกสนานเพลิดเพลิน เอรีคอร่อยทางรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปพะยังขึ้นไป นี่มันชนะเรื่อย, แล้วมันยังแถม บางโอกาสมันก็ผลอเรือ มันก็ประมาท.

นี่จึงเกิดการเปลี่ยนขึ้นมา อย่างไม่ทันรู้เนื้อรู้ตัว แล้วค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไป, ค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไปจนจับไม่ได้ ยากที่จะจับได้ มันก็เปลี่ยนได้มาก.

เดี๋ยวนี้ เรายอมรับว่า ทุกอย่างมันเปลี่ยน : สังคมมันเปลี่ยน, สิ่งแวดล้อมมันเปลี่ยน, ความต้องการมันเปลี่ยน; แล้วเรามันสู้ไม่ไหว กับความรุนแรง

ของความอยากเปลี่ยน, แล้วเราก็ไม่รู้เท่าถึงการณ์ว่า มันเกี่ยวข้องกันอยู่กับศีลธรรมอย่างไร.

ถ้าพูดอย่างภาษาที่อาตมากำลังจะพูดนี้ ก็คือไม่รู้ว่ ธรรมสัจจะตัวแท้ตัวจริงของสิ่งเหล่านี้มันคืออะไร. เมื่อไม่รู้ตัวธรรมสัจจะนี้แล้ว มันก็พ่ายแพ้แก่พญามาร ก็คือความหลอกลวงของสิ่งที่มีเสน่ห์ ได้อาศัยความโง่ของมนุษย์ เป็นเครื่องร่วมแรง มันก็เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในโลกมนุษย์นี้.

ที่นี้ บังเอิญว่า สติปัญญา ของคนนี้ มัน ก้าวหน้าพรวดไปในด้านวัตถุ; ก่อนนั้นมันเคยมีตำนจิตใจชานานกันมาพอกับตำนวัตถุ. พอมาเทียบความก้าวหน้าทางวัตถุมันเกิดพรวดพราดออกไป; มันสร้างวัตถุขึ้นมาตั้งศูจิตใจของมนุษย์ได้มากกว่า เรียกว่าความก้าวหน้าทางวัตถุนี้มันเพื่อ เกินพอกติ เกินต้องการ, ก็ไปลุ่มหลงทางวัตถุ. เมื่อไปลุ่มหลงทางวัตถุ ก็เป็นโอกาสของกิเลส นี้ไม่มีปัญหา.

ที่นี้ จะคุกกันให้มันเข้าใจง่าย ๆ ให้ใกล้ ๆ ง่าย ๆ ก็ว่า เพราะว่าเรา หลงไป ตามอำนาจความเห็นผิด อะไรอย่างหนึ่ง เราก็กันเอาสิ่งที่เรียกว่าศาสนาออกไป เสียจากการศึกษา.

นี้ขอทบทวนว่า สมัยก่อน ประวัติศาสตร์โน้น การศึกษาคือการศาสนา นั่นเอง คือศีลธรรม นั่นเอง, ต่อมาการศึกษาได้อยู่ในรูปของการศึกษาหนังสือ อาชีพและระบบอะไรต่าง ๆ, พอมาถึง ตอนนี้ มนุษย์จะเกิดอะไรก็สุดแท้ ที่เห็นอยู่ ก็คือว่า ก็ดันกันศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา.

ที่เห็นง่าย ๆ ก็คือว่า เมื่อการศึกษาขังอยู่ในวัด มันก็มีเรื่องศาสนาติดเข้าไป โดยไม่รู้สีกั้ว; เที่ยวนั้นแยกการศึกษาออกไปจากวัด ไปจัดตามระบบใหม่ ระบบที่บูชาวัตถุ. นี้เรียกว่า กีดกันศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา.

ถ้าเอาสันติภาพเป็นวัตถุประสงค์มุ่งหมายแล้ว มันก็ไกล ก็ไกล เพราะว่าสันติภาพนั้นมันต้องมาจากศีลธรรม หรือ มาจากศาสนา; ไม่ใช่มาจากความเฉลียวฉลาดทางวิชาหนังสือ หรือวิชาอาชีพ หรือความมีเมตตาในอุคมกติกการเมือง เช่นประชาธิปไตย เป็นต้น.

ฉะนั้น การที่กีดกันศาสนาออกไปเสียจากการศึกษานี้ อาตมาอยากจะเรียกว่า เป็นความเขลาระดับสูงสุดของมนุษย์. ในประวัติศาสตร์อันยาวนานนับตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์มาทีเดียว; ไม่มีความเขลาอะไรจะมากเท่าความเขลาอันนี้, คือเอาสิ่งที่จะช่วยให้รอดได้นั้นออกไปเสีย จากระบบการที่จัดขึ้น โดยตั้งใจว่าจะช่วยคนเราให้รอด, แล้วมันนำหวัสัักเท่าไร นำเคราะห์สักเท่าไร นำสังเวทสักเท่าไร.

นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นได้ว่า มันเป็นเหตุแท้จริง ของการเปลี่ยนแปลงความหมายของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา. สรุปความว่ามันไม่เข้าถึงตัวธรรมสังขจะของทุกสิ่งเลย; ของสิ่งดี สิ่งเลว สิ่งชั่ว สิ่งร้าย สิ่งมีประโยชน์ สิ่งไม่มีประโยชน์ มันมีธรรมสังขจะอันตายตัวของมันทั้งนั้น. เราเข้าไปไม่ถึง, เราสำคัญผิด, เราใช้กันผิด, เราทำกันสัับสนุนหมด, มันก็เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมา ในรูปที่ไม่พึงปรารถนา.

.....

ผลของการเปลี่ยนแปลงที่มีพอกันกับเหตุ.

ที่นี้ เหลือขอบคุณของมันสักนิด เมื่อเปลี่ยนแปลงแล้ว มันก็มีผล แล้วมันก็จะต้องพอกันกับเหตุ; นี่ผลมันจะต้องเกิดขึ้นพอกันกับเหตุเสมอ ถือว่าเป็นกฎของธรรมชาติ. ตัวอย่างที่จะเห็นได้ มันก็เห็นอยู่แล้ว คือไม่มีความปรกติสุข ไม่เป็นไปเพื่อสันติภาพ, ยิ่งเห็นห่างจากสันติภาพ.

ที่นี้ ถ้าจะดูให้แคบเข้ามา ถึงเรื่องเกี่ยวกับหนังสือ, *ความฉลาดที่เกิดมาจากการเรียนหนังสือ*, แล้วก็ *ฉลาดโดยปราศจากการควบคุมของศาสนา หรือศีลธรรม* นั้น มันเป็นอย่างไรร?

มองดูก็เห็นว่า คนไม่รู้หนังสือมันโง่งคนอื่นเพียงร้อยเพียงพัน; คนรู้หนังสือมันโง่งเขาเป็นร้อยล้านพันล้าน. คนไม่รู้หนังสือนี้มันโง่งจนถึงร้อยล้านพันล้านไม่ได้ มันทำไม่เป็น; มันต้องคนรู้หนังสือมาก ฉลาดมาก เก่งมาก นั่นแหละ มันจึงจะโง่งคนอื่นเป็นร้อยล้านพันล้านได้.

นี้จะเรียกว่าอะไร? ถ้าไม่ปรับให้เป็นผลของการที่ฉลาดมาก จากการรู้หนังสือ. คนไม่รู้หนังสือโง่งได้ ๙ บาท ๑๐ บาท เป็นร้อยเป็นพันอย่างมาก; คนรู้หนังสือฉลาดมาก โง่งเป็นร้อยล้านพันล้านหมื่นล้าน. จริงไม่จริงก็ไปคิดดูเอง คือไม่ได้บอกให้เชื่อ; แต่บอกให้หิวขึ้นมาก็คิดดู.

ยังมีความเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา ในทางความหมายของการศึกษา มาเป็นการศึกษารุ่นนี้ ก็ได้ มีประชาธิปไตยโดยกษัตริย์เป็นประมุขกันแต่ในนาม.

นี้อาตมามองเห็นอย่างนี้ ที่รัฐธรรมนูญของเรา หรืออะไรของเรา, หรือว่าเราก็ยอมรับว่า เรามีระบบการปกครองประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ชุมันพูดแต่ปากเท่านั้น.

มันเห็นได้ตรงไหนบ้าง ที่เรายอมให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองโดยแท้จริง? ทำไมความฉลาดจากการเล่าเรียนสมัยนี้ มันจึงทำให้คนตัวถลันอย่างพกลมมากถึงอย่างนี้? ถ้าว่าพระมหากษัตริย์เป็นประมุข พระมหากษัตริย์ต้องทำอะไรได้ ตามที่ท่านต้องการจะทำ.

ประชาธิปไตยแท้ในพระพุทธศาสนานี้ก็มี ถ้าเมื่อสงฆ์ลงมติว่า ให้พระเถระองค์นี้เป็นประมุข ก็หมายความว่า ท่านมอบอำนาจทั้งหมด ให้พระเถระองค์นี้ ทำอย่างเผด็จการได้; แต่ถ้ามองเห็นว่า ไม่ไหวท่านทำไม่ได้ ก็ลงมติปลดหรือถอดท่านก็ได้. แต่ถ้าเมื่อให้ท่านเป็นประมุข ก็ต้องเป็นประมุขกันจริงๆ เพราะทุกฝ่ายมีความซื่อสัตย์ต่อกัน.

เดี๋ยวนี้ ประชาชนให้พระมหากษัตริย์เป็นประมุขแต่เพียงปาก; เพราะว่าการศึกษามันทำให้เกิดระบบรัฐธรรมนูญอะไรก็ไม่ทราบ ที่ถ้าให้พระมหากษัตริย์เป็นประมุข ก็เป็นกันใบปาก เป็นแต่ปากพูด. อาตมาจึงถือว่า การศึกษาระบบปัจจุบันนี้ มันมีอะไรที่เล่นตลกอย่างนี้; ฉะนั้น การศึกษาชนิดที่ตรงไปตรงมา ก็ควรจะให้พระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็เป็น ไม่เป็นก็ไม่เป็น, ถ้าเป็นก็ต้องเป็น. ถ้าประชาธิปไตยแต่งตั้งท่านได้ จะถอดท่านก็ได้ แต่ขอให้มันจริง เมื่อให้เป็นก็ให้เป็นจริงๆ.

นี่ดูเถอะการศึกษาในโลกนี้ ประเทศที่มีกษัตริย์เป็นประมุข ก็ยังเล่นตลกอย่างนี้, และถ้ามากกว่านั้น ก็ไม่ต้องมีกษัตริย์กันเลย; นี่แสดงว่า เขาอยากจะอยู่กันอย่างเสมอกัน. ประชาธิปไตยแบบเสมอหน้ากัน อย่างนี้พุทธบริษัทยังยอมรับไม่ได้; เพราะยังยอมเชื่อตามที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “การอยู่เสมอกันนั้นมันเป็นทุกข์ คือสร้างความยุ่งยากลำบาก”, มันเป็นธรรมชาติที่สร้างความยุ่งยากลำบาก.

ฉะนั้น ต้องให้มีผู้บังคับบัญชา ต้องให้มีผู้นำ; เพราะว่าบางคนนั้นไม่ฉลาด ต้องมีผู้ฉลาดนำ; ฉะนั้น การเลือกหาผู้ฉลาดมาเป็นคนนำ มันต้องทำอย่างซื่อตรง, อย่างตรงไปตรงมา.

ใน พุทธศาสนาเขาถือหลักอย่างนี้ ว่า “อยู่เสมอกันไม่ได้”. แม้ว่าจะให้สิทธิว่า สงฆ์ทั้งหลายทุกองค์ แต่ละองค์มีสิทธิเสมอกัน; แต่พอมีการปกครองก็ให้เลือกขึ้นเป็นผู้ปกครอง แล้วก็ให้สิทธิที่จะปกครองผู้อื่นได้อย่างนี้; มันไม่เล่นตลกอยู่ที่คำพูดบ้าง ที่ความหมายบ้าง.

แล้ว มนุษย์ผู้เห็นแก่ตัว ก็ถือเอาช่องเอาโอกาสแต่ที่จะได้ประโยชน์ข้างตัว; ฉะนั้นสิ่งเหล่านี้มันก็ค่อยเลื่อนไป เลื่อนไป ตามกิเลสของมนุษย์. เราก็เลยไม่มีอะไรจริง, ไม่มีอะไรที่จริงแท้ ก็ว่าไม่มีธรรมส์จะแท้จริงลงไปได้ที่ตรงไหน.

ผลของการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาผิดนี้ มันทำให้คนฉลาด ให้คนร่ำรวยได้ แต่มันทำให้ไร้ศีลธรรมพอๆ กัน. ที่เวลานี้มันเสียนิสัยมาจากประชาธิปไตย ว่าไม่อยากจะบังคับบัญชา ไม่อยากจะเขี่ยนตี; ครูบาอาจารย์ก็

เป็นได้แต่เพียงเพื่อนเล่น หนักเข้าก็เป็นลูกจ้างสอนหนังสือ, แล้วเขาอยากจะให้เรียนเร็ว ๆ เขาก็เรียนปนเล่น, เรียนปนเล่น เรียนปนร้องเพลง.

เรียนปนเล่นนี้ อาตมาก็ยอมรับว่าเร็ว, รู้หนังสือเร็ว แล้วลาคด้วย แต่ว่าพร้อมกันนั้น มันทำลายนิสัยหมด, ทำลายนิสัยที่แท้จริง ที่บึกบึน ที่เข้มแข็ง ที่ตรงไปตรงมาหมด. ฉะนั้น เราก็ได้ค้นฉลาด ที่หลุกหลิกเหมือนกับลิงมา; ฉะนั้น อย่านิยมการศึกษาชนิดที่มันปนเล่นเลย อาตมาเห็นว่ามันผิดแล้ว.

ในที่สุด มันก็ทำให้เกิดช่องว่างขึ้นหลายๆ ชนิด หลายๆ ชนิด. ช่องว่างนี้มิได้มีเฉพาะแต่คนมั่งมีกับคนยากจน; ช่องว่างอย่างอื่นมันก็มี ความไม่เป็นธรรมอย่างอื่นมันก็มี เพราะนิยมการศึกษาอย่างนี้. การศึกษาอย่างนี้ มันก็จึงให้เกิดความคิดเห็นอย่างนั้น, เห็นว่าอย่างนั้นถูก.

ตัวอย่าง ช่องว่างที่น่ากลัว อีกอันหนึ่ง ซึ่งจะต้องเกิดเรื่องขึ้นมาวันหนึ่งเป็นแน่ ก็คือ ช่องว่างระหว่างข้าราชการกับราษฎร; ข้าราชการนี้มีลักษณะเหมือนเทวดามากขึ้นทุกที, ราษฎรที่ตามแบบฉบับนั้นมันก็เหมือนสัตว์นรกมากขึ้นทุกที. ถ้าไม่แก้ไขช่องว่างอันนี้แล้ว ก็จะต้องร้ายกาจยิ่งกว่าช่องว่างระหว่างนายทุนกับชนกรรมาชีพ. ข้าราชการทำงานน้อยๆ ที่ออฟฟิศเล่นหัวไปพลาง ไปเทียบกับชวานาที่ตากแดดอยู่กลางน่านนี้ ก็จะเห็นว่าข้าราชการทำงานน้อยๆ แล้วก็เงินเดือนมากๆ แล้วก็มีทางไต่อย่างนั้นอย่างนี้, ออกแล้วก็ยังได้รับบำนาญเกือบเท่ากับเงินเดือน มันก็มีลักษณะเหมือนเทวดา.

ใครๆ ก็อยากเป็นข้าราชการ ไม่อยากเป็นชาวนา; แล้วความเป็นธรรมมันมีหรือไม่? ก็น่าจะคิดดูด้วยเหมือนกัน ที่คนทำงานน้อยๆ ได้เงินมากๆ แล้วมีประกันอะไรหลายๆ. ออกจากราชการแล้ว ยังได้บำนาญเกือบเท่าเงินเดือนกินไปจนตายอย่างนี้ มันมีลักษณะเหวตา มากกว่าราษฎรที่อยู่อย่างราษฎรจริงๆ.

นี่คือช่องว่าง ที่น่ากลัวยิ่งกว่าช่องว่างระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจนเสียอีก. ทำไมไม่จัดการศึกษาที่อุดช่องว่างเหล่านี้เสีย; เปิดโอกาสให้การศึกษาทำให้เป็นอย่างนี้เรื่อยๆ ไป แล้วก็หาสันติภาพไม่ได้; เพราะฉะนั้น อาตมาจึงถือว่า นี่คือผลของการศึกษา ที่มันจืดมาอย่างผิดๆ.

การศึกษาผิด เพราะไม่สัมพันธ์กับธรรมส์จจะ.

ที่นี่ ชูต่อไปถึงว่า *ทำไมจึงเกิดความผิดพลาดถึงขนาดนี้?* พูดอย่างภาษาที่ใช้อยู่นี้ ก็คือว่ามัน ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง ระหว่างสิ่งที่เรียกว่าธรรมส์จจ ของสิ่งที่เรียกว่า การศึกษา, ศิลธรรมและศาสนา.

ธรรมส์จจ นี้บอกแล้วตั้งแต่ต้นว่า มันตัวจริงแท้ที่เปลี่ยนไม่ได้ ที่มันมีอำนาจเด็ดขาด เว้นไว้แต่เป็นธรรมส์จจปลอม ก็คือความคิดเห็นของบุคคลที่ไม่ถูกต้อง แต่เขาเชื่อของเขาย่างนั้น; เมื่อทุกคนมีความเชื่อปลอมอย่างนี้รวมกันทั้งโลก โลกนี้ก็วินาศ แล้วใครจะไปค้านใคร; เมื่อผู้มีอำนาจเขามีธรรมส์จจะปลอมกันอย่างนี้ ธรรมส์จจจริงอันไหนมันจะมาต้านทานได้, แล้วในโลกนี้ อำนาจมันเป็นใหญ่อยู่เสมอ.

นั่น ขาดความสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง ในระหว่างธรรมสังฆะ ของสิ่งที่เรียกว่า การศึกษาบ้าง ศิลธรรมบ้าง ศาสนาบ้าง.

เดี๋ยวนี้ก็อยากจะพูดโดยไม่ต้องกลัวใครใครว่า ทั้งโลกนี้ เขาจัดการศึกษา ไปตามความรู้ ความเชื่อ ชนิดที่ไม่เป็นธรรมสังฆะแท้จริง มันเป็นสังฆาภิวัตน์ คือความคิดเห็นของบุคคล หรือของคณะบุคคลที่มันมีหน้าที่คิด, ถูกมอบหมายให้คิด, แล้วมันก็ถูกรอบงำอยู่ด้วยโมหะหรือวิชา; เพราะฉะนั้น มันจึงไม่เกิดความถูกต้อง ที่สัมพันธ์กันได้ ระหว่างการศึกษากับศีลธรรมและกับศาสนา.

ฉะนั้นยังจัดรูปนี้ มันก็ยังสร้างวิกฤติการณ์ โลกนี้ก็เต็มไปด้วยวิกฤติการณ์ ไม่มีสันติภาพ. คนจะไม่มีจิตใจอย่างมนุษย์ จะมีแต่เป็นคนเห็นแก่ตัวมากขึ้นทุกที; ฉะนั้น จึงพูดได้ว่า ในโลกนี้ไม่มีมนุษย์ มีแต่คน คือคนที่สักว่าเกิดมาก็เป็นคน ถูกอบรมแวดล้อมไปในลักษณะที่ทำให้เห็นแก่ตัวมากขึ้นทุกที.

ที่นี้พูดว่า จะปฏิรูปปฏิวัติการศึกษากันอย่างไรได้บ้าง? กูว่ายังไม่มีทาง เพราะว่าจักรราศีมันหมุนมาถึงจุดนี้อย่างช้า ๆ อย่างหนัก ๆ เหมือนเรือหนัก ๆ; ฉะนั้น จะเขี่ยที่เดียวให้มันกระเด็นออกไปนั้นมันไม่ได้, แล้วมันยังไม่ได้ ก็เพราะว่าเรากำลังไม่ลืมตา ไม่ลืมหูลืมตา ในเรื่องความผิดพลาดข้อนี้.

ฉะนั้น จะปฏิวัติ ปฏิรูปการศึกษากันอย่างไร มันก็เหมือนกับอยู่ในอ่างของสังฆาภิวัตน์, เหมือน กับพายเรือในอ่าง ที่เรียกว่าในอ่าง อ่างของสังฆาภิวัตน์ คือธรรมสังฆ์ปลอม ธรรมสังฆ์ของบุคคล ผู้มีความคิดเห็นอย่างของคน ๆ ซึ่งมันยังไม่ถูกต้อง.

การศึกษาทั้งโลกนี้ก็จัดตามๆกันไป ประเทศไหนก้าวหน้า ประเทศเล็ก ๆ ก็ตามกัน; ฉะนั้นจึงเรียกว่าเหมือน ๆกัน ทั้งโลกก็ได้ ไม่ผิดแปลกกันโดยสปริตใหญ่ อันลึกซึ้ง; ฉะนั้นจึง อยู่ในอ่างของสัจจาภินิเวศ คือในวงขอบจำกัดของความ คิดเห็นที่ตนเอามาถือมั่น เพราะความไม่รู้เท่าถึงการณ์โดยแท้จริง เพราะไม่มีธรรมสัจจะ ในสิ่งนั้น ๆ ที่แจ่มแจ้ง.

การที่ โลกยิ่งเต็มไปด้วยคนฉลาด แต่เห็นแก่ตัวนั้นดูให้ดีว่าจะมีโทษ มีอันตรายสักก็มากน้อย? เราจัดการศึกษาให้คนฉลาด ให้คนสามารถในอาชีพ ให้ คนร่ำรวยได้ แต่ก็เพิ่มความเห็นแก่ตัวขึ้น ตามส่วนที่สมควรกัน ฉะนั้น ที่เราจะปฏิรูป ปฏิวัติ กลับไปมีคนฉลาดเท่าไรยังไม่เห็นแก่ตัวเท่านั้น จะได้อย่างไร? อาตมาคิดว่า ไม่ได้. ถ้าจัดการศึกษาแบบรูปปัจจุบันนี้ เว้นแต่จะไปจัดการศึกษาในรูปแบบที่มีศีล ธรรมกลับมา มีศาสนากลับมา. เอาคำว่าการศึกษามาจากภาษาบาลีแล้วต้องเอา ความหมายมาด้วย คือเป็นศีล สมာธิ ปัญญา, จัดให้เกิดการถูกต้องที่กาย ที่ วาจา ที่จิต และที่ความคิดเห็นของคนเหล่านั้น.

ฉะนั้น จะต้องเปลี่ยนกัน ให้มันถูกต้อง ตามธรรมสัจจะของธรรมชาติ; ไม่ใช่ของมนุษย์ผู้ว่าเอาเอง. ต้องของธรรมสัจจะของธรรมชาติ ที่เด็ดขาดอยู่ใน ตัว; ให้มีผลต่อดวงจิตหรือดวงวิญญาณของสังคมอย่างถูกต้อง เพื่อให้เขามีจิตใจที่ สะอาด ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม ไม่เห็นแก่ตัว.

ถูกต้องแล้ว, เราจะต้องจัดการศึกษาให้ถูกต้องกับนิสัย นิสัยของแต่ละคน แต่ละคน แต่ต้องมีพื้นฐานที่เหมือนกัน คือมีศีลธรรม; ชั้นการศึกษาบังคับกับ ชั้นต้นนั้น จะต้องเต็มไปด้วยศีลธรรมก่อน หรืออะไร ๆ ก็ได้ ที่มันเป็นส่วนประกอบ ของศีลธรรม อย่าเพอร์รู้หนังสือกันก็ได้.

ทำไมเราจัดให้เด็กมันร้องเพลงได้ เล่นหัวได้ อะไรได้ก่อนรู้หนังสือ ; ถ้าอย่างนั้น เราก็ควรจะจัดให้เด็กมีศีลธรรมได้ก่อนรู้หนังสือ หรือว่า การศึกษาบังคับเบื้องต้นนี้ ต้องเป็นเรื่องของศีลธรรมมาก มีการเรียนหนังสือบ้าง. แล้วต่อไปนั้นจึงจะจัดเฉพาะคน ให้มีการรู้หนังสือให้มันเหมาะแก่นิสัยของคน, มีอาชีพ, มีความรู้ทางศิลป ให้เหมาะแก่นิสัยของคน. อย่างนี้แหละจึงจะมีการศึกษาชนิดที่จะช่วยให้โลกนี้มีสันติภาพ คือไปสู่ความปรกติ ที่เรียกว่าศีลธรรมในฐานะที่เป็นผล.

ตรงนี้ขอบอกแก่ผู้ที่ยังไม่ทราบว่ คำว่า “ศีลธรรม” เรามีหลายความหมาย คือศีลธรรมที่เป็นเหตุนี้ ได้แก่ศีลธรรมที่เราจะต้องประพฤติลงไปอย่างนั้น ๆ เรียกว่าธรรมที่ทำให้เกิด สี - ละ คือความปรกติ. ที่นี้พอศีลธรรมที่เป็นผล คำว่าศีลธรรมนี้แปลว่า ภาวะแห่งความปรกติ. ธรรมะกลายเป็นภาวะ, ศีลธรรมเป็นภาวะ, ศีลธรรมคือภาวะแห่งความปรกติ; ฉะนั้น ความปรกตินั้นก็เรียกว่าศีลธรรม โดยภาษาบาลี คือศีลธรรมในฐานะที่เป็นผล. นี้กลมกลืนกับธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง ที่ถ้าอย่ามีใครไปแตะต้อง มันปรกติ, เมื่อปรกติก็ไม่วุ่นวาย; มันอยู่ได้แต่พอดีพอควร มันไม่ตาย มันอยู่ได้ด้วยความปรกติ. การศึกษาจะต้องมีหลักอย่างนี้ เราจึงจะได้รับสันติภาพอันแท้จริง.

เดี๋ยวนี้สิ่งที่น่าเศร้าที่สุด ก็คือว่า คนเรามีประชาธิปไตย บูชาประชาธิปไตย; ฉะนั้นทุกคนมีสิทธิ ที่จะตีความหมายของคำว่าสันติภาพตามใจชอบ. ขอให้ดูเถอะว่า เดียวนี้โลกแบ่งเป็นกี่ค่าย? สองค่ายก็เอา. โลกนี้แต่ละค่าย ๆ เขาก็ตีความหมายของคำว่าสันติภาพตามแบบของเขา, เขามีสิทธิที่จะตีความหมายของคำ ๆ นี้ตามแบบของเขา. ถ้าโลกนี้มันเป็นหลายค่าย มันก็มีการตีความหมายของคำว่าสันติภาพ ตามแบบของเขาหลายๆอย่าง.

เดี๋ยวนี้ในประเทศเดียว เรามีคนหนุ่มเป็นแสนเป็นล้านนี้ คนหนุ่มๆ เหล่านี้ เขาก็มีสิทธิจะตีความหมายของคำว่าเสรีภาพ หรือสันติภาพ ตามแบบของเขาเหมือนกัน; เราก็เลยพูดกันไม่รู้เรื่อง เพราะต่างคนต่างตีความหมายของคำว่าสันติภาพ เป็นของตนๆ มีสิทธิที่จะจัดจะทำ ไปตามความคิดความเห็นของตนๆ โลกนี้ก็ไม่ต้องมีสันติภาพ เพราะว่ามันถูกฉีกถูกแย่งกันไปคนละทิศคนละทาง.

ขอสรุปความว่า การศึกษาที่แท้จริงนั้น จะต้องมีการธรรมสัจจะอันถูกต้อง สงเคราะห์เข้ากันได้สันนิท ะหว่างสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมว่าศาสนา, และสิ่งที่เรียกว่าการศึกษานั้นเอง. ทั้ง ๓ อย่างนี้มีการธรรมสัจจะของตน มีความแข็งแกร่งในความจริงของตน ต้องสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง การศึกษานั้นจึงจะช่วยโลกนี้ให้รอดได้ คือสร้างความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง ตามความหมายของความเป็นมนุษย์.

เดี๋ยวนี้ไม่มีมนุษย์ เพราะว่าไม่มีคนที่มีความถูกต้อง ตามความหมายของคำว่ามนุษย์ นี้เมื่อว่าโดยส่วนใหญ่ นี้โลกนี้ก็ไม่มีมนุษย์ โลกนี้ก็มิใช่โลกที่ปกครองหรือครอบครองโดยมนุษย์. เดี่ยวนี้เรามีมนุษย์ชนิดที่ว่าเอาเอง มนุษย์ที่มีปรัชญาของตน ที่จะพิสูจน์ว่าตนเป็นมนุษย์ แล้วก็มัวเมาในปรัชญานานาชนิด เหมือนกับยาเสพติด โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาของการศึกษา ก็เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา เหมือนกับปรัชญาสาขาอื่น. เราไม่รู้จักรัทธิธรรมสัจจะของสิ่งเหล่านี้ เพราะเราไปลูปคลำมันในลักษณะของปรัชญา จึงไม่มีจุดจบ.

ต้องมาลูปคลำกันในลักษณะของธรรมชาติตัวจริงปรากฏอยู่ที่นี้ ในรูปของศีลธรรมก็ได้, ในรูปของการปฏิบัติลงไปตรงๆ ก็ได้, อย่าไปฝากไว้กับปรัชญา; เอาตัวจริงคือกิเลสตัณหา เป็นตัวศัตรู ที่ทำให้เห็นแก่ตัว, แล้วเอา

สิ่งที่มันจะฆ่ากิเลสตัณหาได้นั้น มาเป็นอุทมคติของการจัดการให้เกิดความรอดของมนุษย์เรา คือสันติภาพ.

การศึกษาต้องเป็นไปอย่างนี้ เพื่ออย่างนี้ จึงจะเรียกว่าสมบูรณ์ถูกต้อง. ถูกต้องแต่ไม่สมบูรณ์ก็ไม่ได้, สมบูรณ์โดยไม่ถูกต้องนั้นมันไม่มี, ถูกต้องแต่ไม่สมบูรณ์นั้น อาจจะมีได้; ฉะนั้น ระวังให้มันถูกต้องและสมบูรณ์.

ทั้งหมดนี้คือสิ่งที่เรียกว่าการศึกษา ที่เกี่ยวกับธรรมสังฆะ ของสิ่งที่จะต้องกลับมา เพื่อสันติภาพของมนุษย์เรา. อาตมาได้ชี้ให้เห็นปัญหาทางศาสนา หลายอย่างหลายประการ พอสมควรแล้ว ว่าถ้าเราแก้ปัญหานั้นได้; สันติภาพก็เป็นสิ่งที่พึงหวังได้เป็นแน่นอน ความเป็นมนุษย์ก็จะเต็มเปี่ยม เป็นที่น่าพอใจ.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ เพราะความสมควรแก่เวลา. ขอโอกาสให้พระสงฆ์ทั้งหลาย ท่านได้สวดคณสาธยายบทพระพุทธานิคม ที่จะเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจให้เราบูชาธรรมสังฆะ ต่อไปตามสมควร.

ธรรมสังฆเคราะห์

— ๙ —

หินโค้ง ๓๑ พ.ศ. ๑๙

จิตตภาวะของมนุษย์และธรรมสังฆะของจิต.

.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายโดยหัวข้อว่า ธรรมสังฆเคราะห์ ประจำวันเสาร์ ได้ดำเนินมาเป็นครั้งที่ ๙ ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อว่า จิตตภาวะของมนุษย์และธรรมสังฆะของจิต.

การบรรยายนี้ เนื่องด้วยเรายังมีปัญหบางอย่าง เกี่ยวกับสันติภาพ หรือสันติสุขของมนุษย์เรา; เราแก้ไขมันไม่ได้ เพราะมันเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิต. ปัญหา นั่นก็คือปัญหาที่ว่า จิตตภาวะของมนุษย์ กับธรรมสังฆะของมัน ยังไม่ถูกต้องต่อกัน; ดังนั้น วิกฤตการณ์ทั้งหลาย คือความทุกข์ ความวุ่นวายโกลาหลต่างๆ

ทั้งภายในและภายนอก จึงได้เกิดขึ้น. หน้าที่ที่จะต้องทำ ก็คือต้องปรับปรุงมนุษย์ ให้มีจิตตภาวะของเขา ถูกต้องกับธรรมสังฆะของจิตนั่นเอง นี่คือปัญหา.

[ทบทวนคำบรรยายครั้งก่อน เพื่อความเนื่องกัน.]

ที่นี้ ขอทบทวนคำบรรยายที่แล้วมา เพื่อความต่อเนื่องกัน. ทีเดียวโลก เรารวมทั้งเราตัว กำลังประสบวิกฤตการณ์ หากความสงบเย็นไม่ได้ ทั้งทางวัตถุและ ทั้งทางจิตใจ เพราะว่ามันได้สูญเสียอะไรไป มากมายหลายอย่าง; สิ่งเหล่านั้นต้อง กลับมา โลกเราจึงจะมีสันติภาพ หรือสันติสุขไปตามเดิม.

สิ่งที่ต้องกลับมานั้น ก็คือสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ศีลธรรม และ ปรมัตถธรรม ที่เป็นรากฐานของศีลธรรม. หรือเรียกอย่างสำหรับคนทั่วไป ก็กล่าว ได้ว่า พระเจ้าจะต้องกลับมา; ทีเดียว โลกกำลังไม่มีพระเจ้าช่วยคุ้มครอง ที่แท้ก็คือธรรมะสูงสุด. นี่จะพูดเป็นรายการปลื้ยกย่อยว่า มนุษยธรรม ธรรมสำหรับความเป็นมนุษย์นี้ ต้องกลับมา.

และว่าโดยเฉพาะคนไทยเรา ก็ว่า ความเป็นคนไทยจะต้องกลับมา; ทีเดียวมันมีแต่ความเป็นทาสของกิเลส และเป็นทาสทางภายนอก คือเป็นทาสทาง วัฒนธรรมแก่ชนเหล่าอื่น นี่วัฒนธรรมไทย ในสายเลือดแต่โบราณนั้น จะต้อง กลับมา หรือจะพูดอีกทีหนึ่งก็ว่า ความเป็นสัตบุรุษ ที่กลานงุ่มง่ามอยู่ตามศาลาวัจน์ ต้องกลับมา แล้วสิ่งต่างๆ จึงจะเป็นไปในทางสงบเย็น.

ที่นี้ การกลับมาของสิ่งเหล่านี้ นั้นมีความสำคัญอยู่ที่การศึกษา; ถ้าการศึกษาจัดไปไม่ถูกต้อง สิ่งเหล่านี้ก็ไม่กลับมา. เพราะว่าสิ่งเหล่านี้หายไป ก็เพราะว่าการจัดการศึกษามันค่อย ๆ ผิด, ค่อย ๆ ผิดไปเรื่อย ๆ จนถึงกระทั่งผิดหมด; แล้วสิ่งเหล่านี้ก็สูญหายไปหมด. ดังนั้น การศึกษาก็จะต้องถูกต้อง ตรงตามธรรมสัจจะ ของสิ่งที่เรียกว่า การศึกษากันเสียก่อน.

....

ทำจิตให้มีศีลธรรม ต้องจัดการกับจิตหลายแง่.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้]

จะทำให้การศึกษาถูกต้องตามธรรมสัจจะนั้น ก็หมายความว่า ทำจิตของคน ให้ประกอบไปด้วยศีลธรรม. การศึกษาที่ไม่ถูกต้องตามธรรมสัจจะของการ ศึกษา นั้น เป็นการทำจิตของคนให้ไร้ศีลธรรม โดยไม่รู้สีกตัวยิ่งขึ้นทุกที ๆ.

ที่นี้ การที่จะทำจิตให้ประกอบด้วยศีลธรรมนั้น ต้องมีการจัดการลงไปยังสิ่ง ที่เรียกว่าจิต ในหลายแง่หลายมุม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งอย่างต่ำ อย่างกลาง และอย่างสูง; ฉะนั้น การที่จะจัดการกับสิ่งที่เรียกว่าจิต ได้ดีถึงขนาดนั้นนี้ ต้องรู้เรื่องจิตนี้ อย่างถูกต้อง ตามธรรมสัจจะ ของสิ่งที่เรียกว่าจิตนั่นเอง. นี่แหละคือหัวข้อที่เราจะได้วิชันากันในวันนี้.

ถ้าเราทำในข้อนี้ไม่สำเร็จ การกลับมาแห่งศีลธรรมก็เป็นไปไม่ได้ แล้วจะ เป็นอันตราย อย่างร้ายแรงยิ่งขึ้นไปตามลำดับ. ขอให้ท่านผู้ฟังทั้งหลาย กำหนดใจ ความสำคัญที่เนื่องกัน แห่งการบรรยายที่เล่ามาทุกครั้ง ตามลำดับ ในลักษณะอย่างนี้.

ในวันนี้เราจะพูดกัน ถึงการทำจิตให้พัฒนา คือเจริญก้าวหน้า ถูกต้องและเต็มเปี่ยม ตามธรรมสัจจะของมัน เพื่อการกลับมาแห่งสิ่งที่ต้องกลับมา ทั้งที่กล่าวแล้ว.

ที่นี่ สำหรับหัวข้อที่จะต้องพิจารณานั้น จะแยกออกเป็น ๓ หัวข้อด้วยกัน :
 ข้อ ๑. ภาวลักษณะของจิต ได้แก่ลักษณะต่างๆ ซึ่งเป็นความเป็นไป เป็นอยู่ อะไรของจิต มีก็อย่างกษนิท เราจะต้องทราบ. ข้อ ๒. คือ พละ หรือ กำลัง, สมรรถนะ คือความสามารถ ตลอดจนประโยชน์, อานิสงส์แห่งจิต, นี้ก็จะต้องทราบ. และในที่สุด ข้อ ๓. นี้ก็คือการพัฒนาจิต ให้ตรงตามธรรมสัจจะของมันนั้น จะต้องทำอะไร.

ศึกษาให้รู้ภาวลักษณะของจิต.

ในหัวข้อที่ ๑. ที่ว่า ภาวลักษณะของจิตนี้ เรายังจะต้อง แบ่งแยก ออกเป็นแขนงต่างๆ กัน เพื่อง่ายแก่การศึกษา หมายความว่า เราจะต้องรู้เรื่องจิต เรื่องลักษณะของจิต ความเป็นไปของจิต ให้ครบถ้วนในทุกแง่ทุกมุม.

ในขั้นแรกนั้น จะพูดกันถึง ลักษณะของจิต โดยดูจากหน้าที่ของมัน ว่ามันมีหน้าที่อย่างไร มันก็ต้องประกอบอยู่ด้วยลักษณะนั้น จึงจะทำตามหน้าที่นั้นๆ ได้. ในที่นี้เราจะถือเอาตามความหมายของคำว่า "จิต" นี้ ตามพญัญชนะก่อน; รู้ลักษณะของจิตได้ พร้อมกับหน้าที่ของจิต พร้อมกันไปในตัว.

คำว่า “จิต” นี้ ตามตัวหนังสือแท้ๆ ก็เป็นภาษาบาลี มันแปลว่า คิด ก็ได้ แปลว่า ก่อ ก็ได้. ถ้าพูดอย่างภาษาคนธรรมดา ก็คือ ก่อ สะสม อะไรให้มากขึ้น, ก่อให้สูงขึ้น. ลักษณะก่อพระเจดีย์ หรือปลวกก่อจอมปลวกนั้นแหละ คือกิจวิยาที่เรียกว่า “จิต” ก็ใช้เป็นคำธรรมดา เรียกอาการอย่างนั้น.

ต่อมา เมื่อเกิดการใช้ในภาษาธรรม คือภาษาทางใจ ก็เอาคำนี้มาเรียกว่า “จิต” ไปตามเดิม; แต่การก่อก่อนนี้ หมายถึงการก่อก่อในทางจิต คือการคิดและการนึก; ฉะนั้น การก่อก่อขึ้นกับการคิดนี้กัน มันมีความหมายอย่างเดียวกัน, ผิดกันแต่ว่า อย่างหนึ่งเป็นเรื่องทางวัตถุ, อย่างหนึ่งเป็นเรื่องทางจิตใจ.

ฉะนั้น นัยที่ ๑. สำหรับคำว่า จิต จะต้องหมายถึง **สิ่งที่คิด** หรือความคิดที่มันคิดได้. ถ้าอยู่ในรูปของกรรตุการก ก็คือสิ่งที่คิด, ถ้าอยู่ในรูปความคิด คือกรรมการก มันก็คือตัวความคิดนั่นเอง, สำเร็จเป็นความคิดอย่างหนึ่ง ก็เรียกว่า จิตอย่างหนึ่ง.

ในภาษาอื่นๆ ภาษาต่างประเทศอื่นๆ ก็เหมือนกัน. คำว่า “จิต” นี้ หมายถึงตัวความคิด กันเสียมากกว่า; เพราะเขาไม่ค่อยเชื่อว่า มีตัวอะไรที่เป็นผู้คิด. แต่ในภาษาไทยเรา นี้ เรายังมีเรื่องที่ศึกษาแล้ว ทำให้เกิดความเข้าใจว่า มีตัวผู้คิด คือจิต นั่นเอง.

บางทีก็ให้ขลัง หรือศักดิ์สิทธิ์มากกว่านั้น เป็นเจตภูติ เป็นอตตะตา เป็นอะไรก็ตาม ที่มันจะเป็นตัวผู้คิด; ฉะนั้น เราจะไม่นิพนธ์กันในส่วนนั้น. วินิจฉัย

กันแต่ย่อ ๆ ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า “จิต” นี้ คือผู้คิด, แล้วก็ รวมทั้งความคิด ที่มันคิดอยู่ เรื่องหนึ่ง ๆ.

การที่มันมีหน้าที่คิด และคิดได้นี้แหละ เป็นธรรมสังฆอันหนึ่ง ตามธรรมชาติของสิ่ง ๆ นี้; ดังนั้น เราก็จะต้องรู้จักมัน ในฐานะที่ว่าต้องคิดให้ได้. ถ้าเรามีจิต เราต้องคิดได้ ต้องคิดให้ถูก และคิดให้ถึงที่สุด เท่าที่จะคิดได้อย่างไร; เพราะว่าจิตนี้มันมีไว้สำหรับคิด.

ที่นี้ ในนัยะที่ ๒. คำว่า จิต ซึ่งเลยไปถึงคำว่า ใจ หรือ มโน หรืออะไรก็ได้ ในความหมายอย่างเดียวกันนั้น ก็ถึงถึง การที่มันเป็น ผู้นำ.

จิต หรือ ใจ หรือ มโน นี้ มัน นำ, มันนำเรื่องต่าง ๆ คือมัน ต้องคิดก่อน แล้วมันจึงพูดหรือจึงทำ. การที่มีอะไรเกิดขึ้นในโลกนี้ ที่มนุษย์ทำขึ้นนี้ จิตต้องนำไปก่อน คือจิตมันต้องคิดก่อน คิดออกแล้ว ดีแล้ว จึงทำไปตามนั้น; ฉะนั้น จิตนั้นจึงอยู่ในฐานะเป็นผู้นำ, ถึงแม้การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติแท้ ๆ ไม่เกี่ยวกับน้ำมือของมนุษย์ เราก็ยังพอจะเชื่อได้ว่า มีจิตเป็นผู้นำเหมือนกัน.

เมื่อมันได้เกิดมีความรู้สึกขึ้นในสิ่งที่มีชีวิต : นับตั้งแต่ต้นไม้ สัตว์เดรัจฉาน อะไรก็ตาม ขึ้นมาแล้ว; มัน มีจิตที่คิดนี้ความรู้สึกได้นี้ มันก็นำ คือคิดแปลกออกไป คิดแปลกออกไป ตามความรู้สึกที่มันจะรู้สึกได้. เพราะอะไรมาบีบบังคับ แวตล้อมก็ตาม ความคิดนี้ มันไหลออกไป ไหลออกไป; มันจึงเกิดมีการเปลี่ยนแปลงขึ้น ที่รูปร่างหรือลักษณะ ของต้นไม้หรือของสัตว์ จนกระทั่งมีต้นไม้แปลก ๆ มีสัตว์แปลก ๆ นับไม่ไหว.

แม้ในระยะอันสั้น เขาก็ยังทดลองได้ เช่นอยากจะให้สัตว์ที่เลี้ยงไว้ เช่น ปลาเป็นต้น มีรูปร่าง สีสนัวรรณะเปลี่ยนไป เขาก็นำมัน ด้วยการเอารูปภาพ ที่ทำขึ้น ตามที่ต้องการนี้ มาล่อมันไว้ตลอดเวลา; จิตมันต้องการอย่างนั้น หรือบังเอิญจิตมัน ต้องการอย่างนั้น มันก็ เป็นต้นเหตุ ให้ลูกหลานที่ออกมาเปลี่ยนไปตามนั้น อย่างนี้เป็นต้น.

อย่างนี้ก็เรียกว่ามีผู้นำ จิตเป็นผู้นำ อยู่ตามธรรมชาติ เพื่อเปลี่ยนแปลงเรื่อยไป; แต่ที่นั่นยังไม่สำคัญเท่ากับมันเป็นผู้นำในการพูด การคิด การทำของเรา นี่จึงเกิดการกระทำที่แปลกออกไป จนกระทั่งเป็นทำดี ทำชั่ว เป็นบุญเป็นบาป.

ที่นี้ นัยะที่ ๓. ก็จะกล่าวว่า จิตนี้เป็นผู้ทำ คือผู้กระทำ ทำเองก็ได้ ให้ผู้อื่นทำก็ได้; ส่วนที่คิดมันก็คิดนำไป แต่มันยังมีการกระทำ. นี้แยกเอาเฉพาะ ความคิดประเภทที่เป็นมโนกรรม ทำกรรมทางมโนกรรม กระทั่งเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น ด้วยความรู้สึกรู้สึกของจิตนั่นเอง.

ขอให้สังเกตดูให้ดีๆ เราทำอะไรต่างๆนั้น มันทำด้วยอะไร? มันทำด้วยมือหรือว่าทำด้วยจิต; ถ้าทำด้วยมือได้ คนตายก็ต้องทำอะไรได้. นี้คนเป็นๆมันมีจิตที่บังคับให้มือทำ. ฉะนั้นต้นตอของการกระทำที่แท้จริงนั้น มันอยู่ที่จิต. ถ้ามันทำโดยตรงก็เรียกว่า ทำเอง, ถ้ามันทำโดยอ้อม ผลักดันสิ่งอื่นให้ทำ ก็เรียกว่ามันใช้ให้ผู้อื่นทำ.

นี่เกี่ยวกับการเป็นผู้นำ หรือเป็นผู้ทำ นี้ระวังให้ดี ให้มันนำ หรือให้มันทำอย่างถูกต้อง ถ้าทำผิดเข้าแล้วก็จะเสียหายหมด.

นัยะที่ ๔ ก็อยากจะพูดว่า เป็นผู้สร้าง หรือก่อสร้าง นี้ความหมายมันต่างกันนิด ๆ นิด ๆ.

ถ้าจะถามว่า *อะไรสร้างสิ่งต่าง ๆ?* เท่าที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้ จะพบสิ่งที่เรียกว่าจิต เป็นผู้สร้างตัวสำคัญ. แม้กระทั่ง *พวกที่เขาถือว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก เขาก็ยังเรียกพระเจ้านั้นว่า เป็นพระจิต;* เพราะมันมีอาการอย่างเดียวกัน คือมันทำทีแรก เป็นสิ่งที่กระทำทีแรก เป็นนามธรรมที่มีอำนาจมีอะไร ซึ่งเราก็เรียกมันไม่ถูก เรียกมันให้ครบถ้วนไม่ได้ เพราะเราไม่จำเป็นจะต้องไปรู้มันก็ได้; แต่พอที่จะรู้ว่ามันเป็นผู้สร้างหรือเป็นผู้ก่อสร้าง. ถ้าเอาเรื่องใกล้ตัวเห็นกันง่าย ๆ เช่น บุญ บาป สุข ทุกข์ แล้วจะเห็นว่าจิตเป็นผู้สร้าง สร้างความทุกข์ สร้างความสุขขึ้นมา.

นี่คู่ต่อไปอีกเป็น นัยะที่ ๕ ก็อยู่ในลักษณะ **ผู้เป็นใหญ่** มันเป็นใหญ่กว่าสิ่งทั้งหลายก็แล้วกัน!

การพูดอย่างนี้ ต้องให้กินความได้มาก ได้กว้าง ในฐานะที่ว่ามันอยู่เหนือ; เพราะมีหน้าที่ ที่จะคิด จะนำ จะทำ จะสร้างนั่นเอง จึงถือว่ามันเป็นใหญ่ เป็นผู้เป็นใหญ่.

ถ้าจะมองกันในเฉพาะร่างกายหนึ่ง ๆ นี้ คน ๆ หนึ่งนี้ อะไรเป็นใหญ่ในร่างกายนั้น? ก็พอจะมองเห็นว่า จิตนี้เป็นเหมือนกับเป็นใหญ่ เป็นท้าวพระยาผู้ครอบครองร่างกายนี้; แล้วดูให้มากออกไป กว้างออกไป มันก็ล้วนแต่มี จิตนี้เป็นผู้เป็นใหญ่ ทำให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามอำนาจของจิต.

ตอนนี้ก็สำคัญมาก ที่ว่าจะใหญ่เป็น *เป็นอย่างไรถูกต้องหรือไม่?* ถ้าเป็นใหญ่ผิด มันก็มีแต่เข้าไปสู่ความทุกข์ สู่อบาย สู่ความวิनाส; ความเป็นใหญ่ก็หมายความว่า เป็นใหญ่ชนิดที่ถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้ ปุถุชนโดยทั่วไป ใช้จิตเป็นใหญ่ในลักษณะที่ไม่ถูกต้อง จึงทำไปในลักษณะที่ไม่ถูกต้อง; แม้กระทำการตัวตายไป ก็ไม่ได้รับผลอะไร. เมื่อจิตได้รับการอบรมผิด ๆ แล้ว มันก็เต็มไปด้วยความหมายแห่งตัวกู – ของกู มันก็ยอมใครไม่ได้; นี่มันยกหูชูหางเรื่อยไป. เมื่อทำไปตามความเห็นผิด ๆ เช่นนั้น มันก็สร้างแต่ความยุ่งยาก ลำบาก ความทุกข์ ความร้อน เต็มไปทั้งโลก; ฉะนั้น จิตก็เป็นเจ้าโลก ที่สร้างความทุกข์ร้อนให้โลกได้; ถ้าเราอบรมจิตกันให้ดี ให้ถูกต้อง ให้มันเป็นใหญ่แต่ในทางที่ถูกต้อง แล้วโลกนี้มันก็จะสงบสุขได้.

ถ้าจะถามว่า เอาอะไรมาอบรมจิต? มันตอบอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากว่า จิตนั่นเอง. นี่เป็นของประหลาดอย่างยิ่ง ซึ่งจะต้องค่อยศึกษา ค่อยสังเกตกันต่อไป; ว่าเอาอะไรมาบังคับจิต ปกครองจิต ฝึกฝนจิต? มันก็จิตอีกนั่นเอง, มันก็ประเภทจิตด้วยกันนั้นแหละ แต่ในลักษณะที่ต่าง ๆ กัน.

จิตนั้นมันมีดวงเดียว มันจะคิดนี่อะไร มันก็จิตดวงนั้น, แล้วมันจะคิดนี่อย่างอื่น มันก็จิตดวงนั้น, จะคิดนี่อย่างอื่นอีก มันก็จิตดวงนั้น; แต่มันมีการรู้จักผลของความคิด หรือรู้สึกต่อผลของความคิด ถ้ามันเป็นทุกข์เป็นร้อนขึ้นมา มันก็ไม่กล้าคิดในแบบนั้น อีกต่อไป. ไปคิดในแบบที่ไม่มีมีความทุกข์จนชิน จนมีอำนาจ ก็เลยคิดไปแต่ในทางที่ถูกต้อง; ในทางฝ่ายที่จะผิดพลาด มันก็ไม่คิด หรือ

ไม่กล้าคิด หรือมันถูกฝ่ายถูกต้องยับยั้งเอาไว้; ฉะนั้น ถ้าจิตประเภทนี้เป็นใหญ่ ก็
เป็นไปในทางดี.

นัยที่ ๖. กล่าวกัน อย่างมีตัวตน **ผู้ไปผู้มา**, ก็กล่าวอย่างที่เขากล่าวกันได้
แต่ก่อนพุทธกาลด้วยซ้ำไป เรื่อง จิต เรื่อง เจตภูติ เรื่อง วิญญาณชนิดที่เป็นเจตภูติ
เป็นตัวเป็นตน, วิ่งเข้า วิ่งออก จากกายนี้ มาเกิด แล้วก็ไปเกิด ก็เรียกว่า ผู้มา
เกิดที่นี้แล้วผู้ไปสู่ที่อื่น มันก็คือ จิต นั้นแหละ.

นี้พูดอย่างมีบุคคล อย่างมีตัวตน พูดอย่าง**ทฤษฎีธรรมิกโฆหาร** ในภาษาคน
ให้มีตัวตน; ศึกษาง่าย เข้าใจง่าย สำหรับการสอนศีลธรรม แก่คนธรรมดาสมาญ
ทั่วไป มันก็เป็นการที่อยู่. เรื่องมันก็จะติดต่อกัน ถึงขนาดที่ว่า มัน มีผู้มา
แล้วก็ผู้ไป ก็คือ จิต นั้นเอง.

ที่นี้ในระยะสั้น ก็เรียกว่า ผู้จู่ไปจากอัตภาพนี้ แล้วไปถือเอาปฏิสนธิใน
อัตภาพอื่น ที่เรียกว่า อุบัติขึ้นมา. ผู้จู่ไปก็ จิต ผู้ปฏิสนธิมาอีก ก็จิต.

ที่นี้ นัยที่ ๗. ก้ว่า **ผู้เจริญ** ที่ทำความเจริญ ผู้เจริญในอัตภาพนั้น
ก็คือจิต ผู้ที่จะถึงความบริบูรณ์ไพบูรณ์แห่งอัตภาพนั้น ก็คือ จิต.

นี่ลักษณะ หรือว่าหน้าที่ของจิต ที่กำหนดให้เป็นลักษณะต่างๆ ได้ มันมี
อยู่อย่างนี้.

บทบาทอีกครั้งหนึ่งก็ว่า **เป็นผู้คิด** แล้วก็**ผู้นำ** เป็น**ผู้กระทำ** เป็น
ผู้สร้าง เป็น**ผู้เป็นใหญ่** เป็น**ผู้มาหรือไป** เป็น**ผู้จู่หรือปฏิสนธิ** เป็น**ผู้เจริญหรือ**

ถึงความไพบูลย์ในระดับสุดท้าย; ^๕นี่เป็นสิ่งที่เราจะต้องรู้จักทั้งนั้น จึงจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่าจิต^๕ พอสสมควร ที่จะเป็นการง่ายแก่การอบรมจิต.

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ เรียกว่า ธรรมสัจจะในแง่มุมหนึ่ง ๆ แม้ที่พูดอย่างธรรมาธิษฐาน มันก็เป็นธรรมสัจจะสมบูรณ์; แม้แต่พูดอย่างบุคคลาธิษฐาน มีสัตว์ มีบุคคล ก็มีธรรมสัจจะสำหรับความมุ่งหมาย ที่จะสอนกันในเบื้องต้น, ในหมู่บุคคลผู้ถือเอาศรัทธาเป็นที่พึ่ง.

เมื่อต้องการผลในระดับต้น เพียงผลของศรัทธา ก็ต้องรู้จักธรรมสัจจะของสิ่งที่เรียกว่า จิต ในระดับแรกอย่างนี้. ต่อไป มันก็จะสูงขึ้นไปถึงระดับที่เรียกว่า ปัญญา หรือสัจจะที่แท้จริงยิ่งขึ้นไป จนเป็นการเห็นแจ้งต่อความจริงนั้น ๆ.

^๕นี่เป็นตัวอย่าง ทำที่ยกมาแสดงให้เห็นว่า หน้าที่ของจิตเป็นอย่างไร; ซึ่งเมื่อมันทำหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ แล้วมันก็คือลักษณะอย่างหนึ่ง ๆ ของจิตนั่นเอง.

ที่^๕นี้จะคู่ต่อไปถึง ลักษณะที่มันลึกลับกว่านี้: แต่ดูได้ ด้วยความรู้สัก คิคนึกอย่างธรรมคาสามัญ ^๕นี้จะเรียกว่า ความลับของจิต จะยกมาพอเป็นตัวอย่าง พอสสมควรแก่การเข้าใจเรื่อง^๕นี้เท่านั้น :-

ความลับข้อที่ ๑. จิต^๕นี้มันต้องอยู่กับโครงสร้างทางวัตถุ ใต้แก่ร่างกาย อย่างที่มีพระบาลีว่า *กุหาสยิ* - มันอาศัยอยู่ใน^๕ถ้า กล่าวคือร่างกาย; และยิ่งไปกว่านั้นอีก มันก็ทำงานพร้อมกันกับร่างกาย คือทำด้วยกัน มีร่างกายเป็นเครื่องรองรับ แล้วก็ทำหน้าที่ไปด้วยกัน. หมายความว่า ถ้าไม่มีร่างกาย จิตทำอะไรไม่ได้เลย.

สิ่งที่เรียกว่าจิตนี้เป็นธาตุ ชนิดหนึ่ง มันทำอะไรไม่ได้ ถ้าไม่มีร่างกาย อยู่ด้วย มันจึงต้องอยู่พร้อมกัน ทำงานพร้อมกัน. แต่พอจะพิจารณา แยกกันเป็น ๒ อย่างว่า จิตนี้อยู่ในร่างกาย มีโครงสร้างทางวัตถุเป็นร่างกาย; ดังนั้น มันจึงมีไม่ได้ ในการที่จะมีร่างกายล้วน ๆ มีจิตล้วน ๆ; มันมีไม่ได้.

ฉะนั้น หลักปฏิบัติ หรือแม้แต่หลักวิชา หลักความคิดเห็นที่ถูกต้อง; มันก็ เป็นไปไม่ได้ ในการที่จะพูดว่า มีร่างกายล้วน ๆ, มีจิตล้วน ๆ แล้ว จะนิยมกันแต่ฝ่าย ภายล้วน ๆ, ฝ่ายจิตล้วน ๆ นั้นมันเป็นไปไม่ได้. ฉะนั้นจึงพูดได้เลยว่า วัตถุนิยม มันก็ไปไม่รอด จิตนิยมมันก็ไปไม่รอด มันก็ต้องอยู่ระหว่างกลาง คือ ความถูกต้อง ของการสัมพันธ์กัน ระหว่างสิ่งทั้ง ๒ คือกายกับจิต : นี้คือพุทธศาสนา.

เพราะฉะนั้น เราจึงไม่พูดว่า พุทธศาสนานี้เป็นเรื่องจิตอย่างเดียว; ต้องพูดเป็นของแฝดกันอยู่เสมอ คือ เป็นกายกับใจ เป็นนามกับรูป อย่างที่ไม่แยก กัน. ถ้ามองไปด้านหนึ่ง จิตก็สำคัญมาก ถ้ามองอีกด้านหนึ่ง กายก็สำคัญมาก แล้วแต่ว่าจะมองกันในด้านไหน; ไม่ควรจะไปเสียเวลาทะเลาะกัน.

เอาเป็นว่า มันต้องอยู่ด้วยกันมันจึงจะทำอะไรได้; มันไม่อยู่ด้วยกันแล้ว มันทำอะไรไม่ได้เลย.

นี่ความลับข้อที่หนึ่ง ของสิ่งที่เรียกว่า จิตนี้ คือจะต้องอยู่กับโครงสร้างทางวัตถุ หรือร่างกาย ทำงานพร้อมกัน; ดังนั้นไม่มีกายล้วน ไม่มีจิตล้วน. มันมีแต่นามรูป ที่เป็นไปด้วยกัน ตามเหตุตามปัจจัย.

ที่นี้ ความลับข้อที่ ๒ จิตนี้ควบคุมยาก ห้ามยาก รักษายาก จับตัวยาก อย่างพระบาลีว่า *พณฺหํ จปฺลํ จิตฺตํ ทฺรุษํ ทฺนฺนฺวารยํ* ตามตัวหนังสือนี้ก็ว่า มัน *คฺนฺรณ กลฺบักลอก ว่องไว รักษายาก ห้ามยาก.*

ถ้าพูดถึงจับยากละก็ มันก็ต้องนึกถึงจับปลาไหล; แต่ว่าจับปลาไหลนี้ ง่ายกว่าจับจิต ตั้งร้อยเท่า พันเท่า หมื่นเท่า แสนเท่า. เพราะฉะนั้นต้องมีแผนการ หรือวิธีการที่ดี ในการที่เราจะควบคุมจิตไว้ให้ได้; ต้องมีแผนการที่ถูกต้องตามธรรม- สัจจะ ของสิ่งที่เรียกว่า จิตนั้น มีความเจตียวจลาตพอ มีความอดทนพอ หรือ *มอฺทธิ- บาททั้ง ๔ เพียงพอ* ตั้งหน้าตั้งตาที่จะจับมันให้ได้ ควบคุมมันให้ได้.

สรุปความว่า ความลับของจิตข้อที่สองนี้ คือ บังคับยาก จับตัวยาก.

ที่นี้ ความลับข้อที่ ๓ จิตมันมีสมบัติพิเศษ ได้แก่สิ่งที่เรียกว่า เจตสิก.

เจตสิก นี้ตามตัวหนังสือแท้ ๆ ก็แปลว่า *มอฺยูกฺกับจิต* มันอยู่กับจิต คือ เป็นของ ๆ จิต; เพราะฉะนั้นก็คือโอกาสเสียเลยว่า *มันเป็นสมบัติของจิต.*

เมื่อจิตไม่เกิด มัน ก็ไม่มีเจตสิก, พอจิตเกิด ก็มีสมบัติตามด้วยเสร็จ เรียกว่า “เจตสิก” คือสิ่งที่ปรุ้งอยู่กับจิตในเวลานั้น เรียกว่า เจตสิก.

จิตล้วน ๆ ไม่มีความรู้สึกเป็นรูปเป็นเรื่องอะไร; ไม่มีความหมายเป็นรูป เป็นเรื่องอะไร. ต้องมีสิ่งที่เรียกว่า เจตสิก นั้นแหละ เข้าไปผสมอยู่ด้วย จิตนั้น จึงมีรูปมีเรื่อง มีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา ตามลักษณะของสิ่งที่เรียกว่า “เจตสิก”.

นี่ สิ่งที่เรียกว่า เจตสิก^๕ มีหลายสิบอย่าง แม้ในคัมภีร์พวกอภิธรรมจะว่ามี ๕๒ อย่าง ก็ยังอยากจะพูดว่า ยังมีมากกว่านั้นอีกมาก; แต่เขาไม่เอามาพูด แต่เพียง ๕๒ อย่างนี้ก็มากแล้ว.

นี่ เราจะสรุปสิ่งที่เรียกว่าเจตสิก^๕ ให้เป็นพวกๆ อย่างรัดกุม เพื่อจะเข้าใจง่าย คือ จะกล่าวว่า จิต^๕นี้มีเจตสิกเป็นสมบัติสำหรับให้ทำผิด คือทำชั่ว^๕อย่างหนึ่ง; แล้วมีเจตสิกเป็นสมบัติ ที่ทำให้รู้สึกตัวว่า เอ้าทำผิดแล้ว ทำชั่วแล้ว นึกมี; แล้วก็มีเจตสิกเป็นสมบัติ ที่ทำให้รู้จักแก้ไขความชั่วนั้นๆ เป็นเจตสิกพวกที่ทำให้รู้จักทำเสียใหม่ให้ถูกต้อง; และมีเจตสิกพวกที่ทำให้หลุดพ้นให้ยู่เหนือสิ่งทั้งปวง.

ในที่สุดเราก็ก้าวได้ว่า มันมีเจตสิกเป็นสมบัติของจิต สำหรับทำได้ทุกอย่าง คือทำผิดได้ทุกอย่าง, ทำถูกได้ทุกอย่าง, แล้วก็ทำให้ยู่เหนือความผิดและความถูกได้ทุกอย่างเหมือนกัน : นั่นคือให้หลุดพ้นได้ บรรลุนิพพานได้. รวมความว่า มันทำให้ทำได้หมดทุกอย่าง ดังนั้น มันจึงเป็นสิ่งที่สามารถจะแก้ปัญหาได้ทุกอย่างเหมือนกัน.

นี่ เรื่องของจิต^๕นี้ มันประหลาดพิศดารอย่างนี้; ดังนั้น เราจะถือว่ามันเป็นสิ่งกายสิทธิ์ก็ได้. ได้ยินเขาพูดกันมาแต่โบราณแล้วว่า จิต^๕นี้กายสิทธิ์ ศักดิ์สิทธิ์ หรือกายสิทธิ์; ก็ดูซิ มันจะไม่กายสิทธิ์อย่างไร! มันทำอะไรก็ได้ ทำผิดก็ได้ ทำถูกก็ได้ ทำศึกได้ ทำชั่วก็ได้, ทำให้ยู่เหนือดีเหนือชั่วก็ได้ ทำให้หลุดพ้นไปก็ได้ ทำให้เกิดขึ้นก็ได้ ทำให้ดับไปก็ได้; มันมีความเป็นกายสิทธิ์. ความเป็นกายสิทธิ์ที่น่าสนใจเหลือประมาณ; แต่ว่าเราจะสนใจหมดไม่ได้. ขอให้สนใจแต่เท่าที่มันมี

ประโยชน์ หรือจำเป็น ที่จะต้องสนใจ ให้ถูกต้องตรงตามปัญหาของเรา ที่เราจะ
ต้องแก้.

ที่นี้ ความลับข้อที่ ๔ ของจิตนั้นก็คือ มันเป็นธาตุรู้; จะเรียกว่าจิต-
ธาตุ หรือ วิญญาณธาตุ หรือ มโนธาตุ อะไรก็ได้, มันเป็นธาตุรู้ เป็นนามธรรม
เป็นธาตุฝ่ายนามธรรม, แล้วมันมีคุณสมบัติ ก็รู้ นับตั้งแต่รู้สึก รู้นึก รู้คิด รู้อะไร
ต่างๆ, เรียกว่ารู้ไปทั้งหมดก็แล้วกัน.

ถ้ามันเป็นธาตุจิต หรือธาตุใจ ธาตุมนอะไรแล้ว ก็ต้องมีค่าอยู่ตรงที่
มันรู้, มันไม่มีค่าอย่างอื่น; เรียกว่า รู้อยู่เป็นประจำ มีการรู้ มีความรู้ หรือ
ความที่อาจจะรู้ได้ยิ่งๆขึ้นไปอีก อยู่ประจำในสิ่งที่เรียกว่า วิญญาณธาตุ หรือจิตธาตุ หรือ
มโนธาตุ ซึ่งมาเป็นสิ่งที่เรียกว่า "จิต" ในที่นี้. จิตอย่างที่เรามีนั่นแหละ ในนั้นมัน
เป็นมโนธาตุ หรือเป็นวิญญาณธาตุ หรือเป็นจิตธาตุ; อย่างไรเสีย มันก็
ต้องรู้. ถ้าธาตุนี้มีหรือเกิดขึ้นแล้ว ก็ต้องมีการรู้ อย่างน้อยก็รู้สึกตามธรรมชาติ.

ฉะนั้น เราจึงแบ่งความรู้สึก หรือความรู้ของจิตนี้เป็น ๒ ชั้น : รู้เองตาม
ธรรมชาติ เรียกว่า สัญชาติญาณ นี้ก็อย่างหนึ่ง, ที่นี้ รู้เพราะว่ามนุษย์หรือเจ้า
ของ ก็คือจิตที่ดีกว่า ที่ได้รับอบรมดีกว่า มันเกิดขึ้นมาด้วยอำนาจการอบรม ความ
รู้นี้ก็เรียกใหม่ว่า ภาวิตญาณ คือญาณที่ได้รับการอบรมแล้ว.

ที่ยังไม่ได้รับการอบรม ก็เรียกว่า สัญชาติญาณ; คำนี้แปลว่า ญาณ
ที่เกิดเอง, หรือตามที่มีอยู่เอง. พอได้รับการอบรม จิตนี้ก็เกิดมีญาณอัน
ใหม่ คือภาวิตญาณ รู้อะไรได้มาก.

ถึงแม้ที่มัน เป็นอยู่เองตามสัญชาตญาณนั้น ก็น่าอัศจรรย์ เหลือเกิน : ความรู้ที่เรารู้จักทำนั่นทำนี่ รู้อะไรต่างๆ โดยไม่มีใครสอนเลยนี้ ตั้งแต่เกิดมานี้ก็ทำเป็น กินเป็น ดูนมเป็น กระทั่งมีอะไรมา เป็นหนุ่ม เป็นสาว เป็นอะไร ก็ทำอะไรเป็น โดยที่ไม่ต้องสอน อย่างนี้เรียกว่าสัญชาตญาณ ; จะเอาไปกักขังไว้เสียที่ไหน ไม่ให้ใครสอน ไม่ให้พูดจากับใคร มันก็ยังทำเป็นอยู่นั้นแหละ ในส่วนที่เป็นสัญชาตญาณ เพราะมันจำเป็นแก่สิ่งที่มีชีวิต. ถ้ามีสัญชาตญาณเหล่านี้ไม่พอแล้ว ชีวิตรอดอยู่ไม่ได้ ฉะนั้น จึงต้องมีพอสมควรแก่การมีชีวิต.

ที่เป็นสัตว์เครื่องจางานที่เห็นได้ง่ายๆ เท่าที่อาตมาเคยเห็น เช่นลูกไก่บ่ามีชีวิต ๒-๓ วันวิ่งได้ พอมีอะไรกระตือกระたく ก็รู้จักวิ่งหนีเข้าไปซ่อนอยู่ใต้ใบไม้แห้ง ; นี่แม่ไม่ได้สอน แม่จะสอนได้อย่างไร, สอนให้เข้าไปอยู่ใต้ใบไม้แห้ง. ลูกไก่เหล่านั้น รู้ได้เอง ทั้งที่อายุเพียง ๒-๓ วัน จนไม่มีอะไรเห็นมัน มันรอดชีวิตต่อไปได้ หรือว่า ถูกเหยียบตายไปก็ตามใจ.

นี้ความรู้อย่างที่ เป็นเพียงสัญชาตญาณ เกิดเองนี้ ก็ยังมีประโยชน์ เหลือประมาณ คือเป็นความรู้ที่ทำให้ชีวิตมันรอดอยู่ได้ อย่างน่าอัศจรรย์ ; บางทีเราจะสู้มันไม่ได้ก็ได้ คนนี้จะสู้ลูกไก่เล็กๆ นี้ไม่ได้ก็ได้ ในความรู้ประเภทนี้.

รวมความว่า สัญชาตญาณทั้งหลาย มีอยู่พวกหนึ่ง จำเป็นสำหรับสิ่ง ที่มีชีวิต. ถ้าเรียกว่าเป็นจิต ก็คือเป็นจิตที่มีคุณสมบัติ, หรือทรัพย์สินสมบัติ ที่เป็น เจตสิกตามธรรมชาติ โดยไม่มีเจตนา ที่จะต้องทำ หรือต้องสอนอะไรกันนัก.

ส่วนพวกภาวิตญาณ ที่ได้รับการอบรมแล้วเกิดขึ้นมาใหม่นี้ ก็เหมือนกัน น่าอัศจรรย์ ในข้อที่ว่า ยิ่งได้รับการอบรมเท่าไร มันก็ยิ่งมากออกไป ยิ่งแปลก

ออกไป อย่างไม่มีที่สิ้นสุด กระทั่งจัดไว้เป็นอจินไทยพวกหนึ่งด้วยเหมือนกัน ว่าความ
คิดของจิต ที่จะขยายตัวออกไปนี้ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นอจินไทย.

มันยังมีอีกมากที่มนุษย์ยังไม่ได้คิด; ถ้าคิดก็คิดได้ แต่ยังไม่คิด; แล้ว
จะประหลาดน่าอัศจรรย์ยิ่งกว่า ที่ว่าจะไปโลกพระจันทร์ หรืออะไรทำนองนั้นไปเสียอีก,
อีกไม่ก็สิบก็ร้อยปี การไปโลกพระจันทร์นี้เป็นของเด็กเล่น.

เพราะว่า จิตนี้มันยังคิดได้อีกมาก ที่เป็นส่วนภาวิตญาณ; เราก็ต้อง
รู้มันไว้ให้ดีๆ : จะบ้ากันไปถึงไหนก็ต้องรู้, มันไม่ควรบ้าออกไปเกินกว่าอะไร
มันก็ควรจะรู้, ควรที่จะยกขึ้นมาให้ตื๋นสักเท่าไร ก็จะต้องรู้.

แต่ข้อสำคัญอย่างหนึ่งก็คือว่า ไม่ต้องกลัวว่าจะทำไม่ได้, ไม่ต้องท้อ
ถอยว่าจะทำไม่ได้, ไม่ต้องเป็นห่วงว่าจะทำไม่ได้ อย่างที่คนส่วนมากเขาท้อถอย เขา
เป็นห่วง ทำไม่ได้ ว่าการปฏิบัติเพื่อไปนิพพานนี้เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้; เขารู้สึก
อย่างนั้น. นี่ก็เพราะไม่รู้เรื่องของจิตเพียงพอ ว่ามันทำอะไรได้อย่างไม่น่าเชื่อ
จึงควรศึกษาเรื่องจิตให้ถูก และให้สมบูรณ์ ในส่วนที่ควรจะรู้ เรียกว่า **ตรงต่อธรรม-**
สัจจะแห่งเรื่องนั้น ๆ.

ทั้งนี้ก็เพราะว่า จิตนี้มันมีธาตุรู้อยู่ในตัวมันเอง เป็นของศักดิ์สิทธิ์
กายสิทธิ์บอกไม่ถูก; ฉะนั้น อย่าไปทำให้มันลบกหรือค้อยคุณภาพเสียเลย.

รู้จักใช้ให้มันได้เป็นประโยชน์ถึงที่สุด ตามที่มันมี แล้วมันก็จะ
ผล อย่างน่าประหลาด น่าอัศจรรย์; ทำนองเดียวกับว่า ก้อนกรวดสกปรกก้อน
หนึ่ง ถ้านำมาเจียรนัยให้ถูกวิธีแล้ว ที่ไหนได้ มันเป็นเพชรเม็ดหนึ่ง.

นี่จิตนี้ก็เหมือนกันแหละ ที่มันยังโง่เง่าเท่าปุปลาอะไรนี่ อย่าเพิ่งถอดใจ; ฉะนั้นคนที่ถอดใจ ควรจะหยุดถอดใจ คือตั้งหน้าตั้งตา ทำให้ถูกกับธรรมสังฆะของจิต ก็จะพบเพชร คือจิตที่รุ่งเรือง จิตที่ออกมาจากอวิชชาได้; มันมีอยู่แล้ว เหมือนกับเพชรที่ยังไม่ได้เจียรนัย ฉะนั้น หน้าที่เหลือนิดเดียว คือหยิบขึ้นมาเจียรนัยมัน.

ที่นี้ ความลับข้อที่ ๕ ซึ่งจะพูดเป็นตัวอย่างข้อสุดท้าย โดยพระบาลีว่า *ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตตํ - ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตนี้เป็นประภัสสร* คือว่าตามธรรมดาจิตนี้ใสกระจ่าง รุ่งเรือง ไม่มีเครื่องเศร้าหมอง; มันจะเศร้าหมองต่อเมื่อมันมีอะไรมาเกาะ มาจับ มาเกิดขึ้นใหม่.

ถ้าเราจะเปรียบกับเพชร เราก็จะต้องเปรียบว่า เพชรนั้นมันมีความเป็นเพชร มีน้ำเพชร มีอะไรอยู่ แต่มันมีของขรุขระ ผิวขรุขระ หรือความขรุขระก็ตาม มันมาปิดไว้เสีย ฉะนั้น ก็ต้องแยกกันออกไป แยกเอาความขรุขระออกไป มันไม่ได้ทำอะไรมากกว่านั้น การเจียรนัยเพชร เอาความขรุขระออกไป มันก็ได้เพชรที่สวยงามที่ใส.

จิตนี้ก็มียุคประภัสสร คือใสกระจ่าง มีรัศมีชานอกรอบตัว เป็นอุปมาเปรียบ ว่ามันไม่ได้เศร้าหมอง มันไม่ได้เป็นของเศร้าหมองอยู่ในนั้น; แต่มันเป็นประภัสสรใสกระจ่าง คือว่ามันมีคุณสมบัติที่จะรู้นั้นแหละเต็มที่อยู่แล้ว.

ที่นี้ ถ้าทำผิด โดยรู้ หรือไม่รู้ก็ตาม ก็เลสมันเกิดขึ้นมา จิตนี้ก็เศร้าหมองไปพักหนึ่ง กว่ากิเลสนั้นจะหมดเหตุหมดปัจจัย แล้วก็ดับไป จิตก็คงเป็นประภัสสร. ข้อนี้มันแสดงความง่าย หรือให้เกิดกำลังใจ แก่บุคคลผู้ที่จะประพฤติการอบรมจิต ว่ามันไม่ยาก เพราะว่าจิตนี้โดยเนื้อแท้มันเป็นประภัสสร คือใสกระจ่าง เต็มไปด้วยธาตุรู้.

ในบาลีแห่งอื่น ยังพูดมากกว่านี้อีก ว่า *ปกติปริสุทฺถมิตฺติ จิตฺติ - จิตฺตํ นํมีความบริสุทธิ์เป็นปกติ*. คำนี้ ก็หมายความอย่างเดียวกับคำว่า *ปกติธรรม* แต่คำโน้นแล้งถึง *ประภัสสร ใสกระจ่างอยู่*, คำนี้ว่า บริสุทธิ์อยู่ตามปกติ คือไม่ได้เกิดกิเลสขึ้นมาทำให้มัวหมองหม่นหมอง จนกว่าเมื่อไรจะมีกิเลสเกิดขึ้น มันจึงจะผิดปกติไป เป็นเศร้าหมองไปพักหนึ่ง แล้วก็กลับสู่ความบริสุทธิ์อีก บริสุทธิ์ตามแบบของจิตที่ไม่มีกิเลสเกิดขึ้น. แต่ความบริสุทธิ์นี้ไม่ได้ยั่งยืน ไม่ได้ถาวร ไม่ได้มั่นคงเป็นตัวเอง คือ ความเศร้าหมอง หรือกิเลส จะมาเกิดอีกเมื่อไรก็ได้; ฉะนั้นมันก็สลับกับความเศร้าหมองอยู่เรื่อยไป.

เราจึงมีวิธีที่จะอบรมเสียใหม่, อบรมเสียใหม่, อบรมจนว่า มันกลับเศร้าหมองอีกไม่ได้, หรือจะพูดว่า เราสามารถป้องกันสิ่งเศร้าหมอง ไม่ให้เกิดขึ้นแก่จิตนั้นอีกได้. เพราะฉะนั้น จิตนั้นก็บริสุทธิ์หรือ ประภัสสรตลอดกาล ไปทีเดียว. นี่คือการบรรลุนิพพานตลอดกาล.

ถ้าไม่เช่นนั้นก็จะบรรลุนิพพานชนิดกลับไปกลับมา คือ ช่วงเวลาที่ไม่มีการเกิดกิเลสห่อหุ้มจิต ก็เรียกว่า ประภัสสร หรือบริสุทธิ์; แต่ว่าก็มีกิเลสเกิดขึ้นชั่วคราว ชั่วขณะ จิตนั้นก็เศร้าหมองไป.

แต่อย่างไรก็ดี อย่าลืมว่า จิตที่ประภัสสร หรือบริสุทธิ์ อยู่ตามธรรมชาตินั้น มันเป็นเพียงจิตตามธรรมชาติ จะเรียกว่าตามสัญชาติก็ได้ ตามสัญชาติของจิตเอง มันมีลักษณะอย่างนั้น. มันต้องมีภาวจิต จิตที่อบรมดีแล้วอีกทีหนึ่ง, คือมีการอบรมจิตชนิดที่ประภัสสรตามสัญชาตินั้น ให้มีความประภัสสรตลอดกาล มีความบริสุทธิ์ตลอดกาล. นี่เป็นความลับที่จะต้องรู้.

ในพระบาติแห่งหลังนี้ ยังเขียนไว้ต่อไปอีกว่า ปกติปริสุทฺถมิตฺติ จิตฺตํ นิกฺกิลีสฏฺฐเจนาติ วิญญานจริยา – การที่จิตบริสุทธิ์เป็นปรกติอยู่ เพราะไม่มีกิเลส นั้น นั้นเป็นวิญญานจริยา คือการประพฤติเป็นไปของวิญญานตามธรรมคาตามธรรมชาติ. ถ้าปล่อยอยู่ตามธรรมชาติที่เรียกว่าวิญญานจริยา วิญญานเป็นไปตามธรรมชาตินี้ มันไม่มีกิเลส ไม่มีเครื่องเศร้าหมอง; แต่จิตภาวนาไม่มีสำหรับปุถุชน ผู้ไม่รู้ความจริงข้อนี้.

ข้อความตอนหลังนี้ สำคัญที่ว่า จิตภาวนาไม่มีแก่ปุถุชน ผู้ไม่รู้ ไม่ทราบความจริงข้อนี้. ข้อที่ว่าจิตเป็นสิ่งประภัสสร หรือปรกติอยู่โดยธรรมชาตินั้น เป็นสิ่งที่ต้องรู้ ในฐานะที่เป็นธรรมสัจจะอันหนึ่งของจิต ที่ยังไม่ได้รับการอบรม.

ที่นี้ ปุถุชนเขาไม่รู้ ว่าจิตมันเป็นอย่างนี้ เขาก็คิดว่า มันอบรมไม่ได้ ก็เลยไม่คิดที่จะอบรม ไม่สนใจที่จะอบรม. นี่ขอให้นึกดู สังเกตดูให้ดีๆ ว่า คนที่อบรมจิต เจริญสมณะ วิบัติสนาอะไรก็ตาม ก็ดูเหมือนไม่ได้รู้ข้อนี้ เป็นการอบรมเห่อๆ ตามๆ กันไป เพื่อจะได้นั้นได้นี้ได้โน่นต่างหาก.

ในที่นี้เขามีข้อเท็จจริงหรือธรรมสัจจะ ที่มีอยู่ว่าจิตนี้มันบริสุทธิ์ หรือประภัสสร เป็นเพชรอยู่เองแล้ว เศร้าหมองชั่วขณะกิเลสเกิดขึ้น; ฉะนั้น การคอยระวังป้องกันกิเลสนี้ มันเป็นเรื่องที่พอจะทำได้ ไม่เหลือวิสัย ไม่เหลือบ่ากว่าแรง เป็นต้น.

เมื่อได้ฟังอย่างนี้ ได้รู้อย่างนี้ ได้เข้าใจอย่างนี้ แล้วก็ยินดีที่จะทำจิตภาวนา คือการอบรมจิต ทำจิตให้เจริญ; อย่างนี้มันถูกฝาถูกตัว ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของ

ธรรมชาติ มันก็ง่ายที่จะเป็นไปได้. ฉะนั้นขอให้ถือเอาว่า ธรรมสัจจ์จะข้อนี้สำคัญ ในการที่จะให้กำลังใจแก่บุคคล ผู้จะจัดการกับสิ่งที่เรียกว่า จิต.

รวมความว่า ความลับของจิต ๕ ประการนี้ เป็นธรรมสัจจ์จะอย่างหนึ่ง ๆ หรือว่าแสดงธรรมสัจจ์จะเกี่ยวกับจิตอย่างหนึ่ง ๆ ให้เรารู้จักจิตนั้นดี ดังนั้น มันจึงช่วยให้เกิดความสำเร็จในการที่จะอบรมจิต.

ที่นี้ ข้อต่อไปที่อยากจะพูด ก็คือว่า ธรรมสัจจ์จะตัวจริงตัวแท้ของสิ่งที่เรียกว่าจิตตามธรรมชาติ ที่ลึกซึ้งขึ้นไป : ธรรมสัจจ์จะของจิต หรือที่เกี่ยวกับจิต ที่ลึกซึ้งขึ้นไป ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ.

ข้อหนึ่ง ก็ขอให้รู้ว่า จิตมันก็เป็นสักแต่ว่าธาตุตามธรรมชาติ; อย่าไปคิดว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นอาตมัน เป็นอภิปภพออะไรขึ้นมา.

เราได้รับการสอนให้เข้าใจว่ามีเจตภูต มีจิตเป็นตัวเป็นตนเป็นอาตมัน วิ่งเข้าวิ่งออก อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น นั้นมัน เป็นเรื่องกล่าวโดยบุคคลาธิษฐาน เพื่อประโยชน์ด้านหนึ่ง; แต่ถ้ามักกล่าวกันอย่างความจริงแท้ เป็นปรมาตถสัจจ์ แล้วก็ต้องให้รู้ไว้ว่า จิตนี้เป็นเพียงสักว่าธาตุอันหนึ่ง เหมือนธาตุคินน้ำ ลม ไฟ; เขาเรียกว่าวิญญูณธาตุ. จะเรียกว่าจิตตธาตุ มโนธาตุ วิญญูณธาตุ ก็ได้ทั้งนั้น มุ่งหมายแต่เพียงว่ามันเป็นเพียงธาตุเท่านั้น ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น.

แต่จะต้องรู้ต่อไปว่า แม้มันเป็นสักว่าธาตุ มัน ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องปรับปรุง. อย่าไปเข้าใจว่าเป็นสักว่า ธาตุตามธรรมชาติแล้ว ก็ไม่มีค่า. มันมีค่า

เหลือประมาณในเมื่อได้รับการปรับปรุง; ฉะนั้น ข้อสอง มันมีธรรมสังฆกิจจะอยู่ว่า ต้องปรับปรุง.

ที่นี้เรามันปล่อยตามเลย ปล่อยตามสบาย ไม่เคยรู้สึกว่าจะต้องปรับปรุง; ปรับปรุงก็ปรับปรุงไปอย่างละเมอๆ ไม่มีความหมายของคำว่า “ต้อง”, ถ้าไม่ทำแล้วไม่ได้ มัน ต้องทำ.

ข้อสาม ทำให้มันกลายเป็นสิ่งที่นำมา ซึ่งความเป็นมนุษย์ โดยสมบูรณ์. ถ้าจิตนี้ไม่ได้รับการปรับปรุง ความเป็นมนุษย์ของคนนั้น ไม่สมบูรณ์, เป็นมนุษย์ครึ่งๆกลางๆ หรือไม่ถึงครึ่ง หรือน้อยเกินไป. นี จิต หรือ จิตธาตุนี้ เป็นสิ่งที่ต้องปรับปรุง ให้เป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเป็นมนุษย์ โดยสมบูรณ์.

ข้อสี่ เมื่อได้รับการปรับปรุงแล้ว จิตนี้จะเป็นสิ่ง หรือเป็นผู้ที่แก้ปัญหาของมนุษย์ได้โดยสิ้นเชิง. ใครจะมาแก้ปัญหให้ได้ พระเจ้าที่ไหน อะไรที่ไหน; ถ้าโดยเนื้อแท้แล้ว มันก็คือจิตที่ได้รับการปรับปรุงถึงที่สุดแล้วเท่านั้น.

ฉะนั้น ในส่วนนี้ เราก็ได้หัวข้อพอเป็นเครื่องสังเกตอยู่ ๔ ข้อด้วยกัน ย้ำอีกทีหนึ่งว่า ๑. มันเป็นแต่สักว่าธาตุตามธรรมชาติ. ๒. เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุง. ๓. เป็นสิ่งที่จะนำมาซึ่งความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์. และ ๔. เป็นสิ่งที่จะแก้ปัญหาของมนุษย์ได้โดยสิ้นเชิง. นี้คำของจิต มันมีอยู่แล้วอย่างนี้.

ถ้าเราอบรมจิต ผักผ่อนจิต เป็นอย่างดีแล้ว มันจะมีค่าถึงขนาดนี้; ถ้าเป็นเพชรพลอยที่ไม่ได้เจียรนัย บางทีก็ไม่รู้จัก หรือไม่มีค่าอะไรเลยก็ได้. พอเจียรนัยแล้วมันมีค่าอย่างน่าตกใจ. นี่ทำกับจิตในลักษณะอย่างนี้ ให้ “เจียรนัยจิต” แล้วก็จะแก้ปัญหาได้หมด ทั้งตัวเองและผู้อื่น; ส่วนตัวเองนั้น ก็ได้บรรลุที่สุดของธรรมะที่จะต้องบรรลุ คือพระนิพพาน.

....

กำลัง, สมรรถนะ, อานิสงส์ของจิต.

ที่นี้ ก็ต่อไปถึงหัวข้อใหญ่ หัวข้อที่ ๒ ที่เราจะต้องพิจารณา. ในหัวข้อนี้เราจะพิจารณากันถึง พละ คือกำลัง และสมรรถนะ ความสามารถ และประโยชน์ คุณ อานิสงส์ของสิ่งที่เรียกว่าจิตนั้น.

สิ่งแรกเรียกว่า พละ ก็แปลว่า กำลัง หรือ อานุภาพ; แปลว่า “กำลัง” ตีกว่า; แปลว่า กำลังอย่างเดียวกันก็ได้ เพราะมันมีอะไรที่ต่างกันอยู่.

กำลังแห่งจิตตามธรรมชาติเป็นอย่างไร? กำลังแห่งจิตที่อบรมดีแล้วเป็นอย่างไร? พุทธชนเพียงเท่านั้น ก็ไม่ต้องอธิบายกันมากนัก ก็พอจะเข้าใจได้ว่า จิตที่ไม่ได้รับอบรม ปล่อยไปตามธรรมชาติมัน มีกำลังอย่างไร เท่าไร.

ที่นี้ จิตที่อบรมดีที่สุดแล้ว มีกำลังอย่างไร? และเท่าไร? เราก็คูได้ง่าย ๆ ที่บุคคลผู้ไม่รู้เรื่องจิต ไม่ได้ฟังเรื่องจิต ไม่มีการอบรมจิตเลย เขามีจิตที่มีกำลังเท่าไร. มันก็มีกำลังตามธรรมชาติ; ถ้ามันมีเรื่องอะไรเกิดขึ้นตามธรรมชาติ มันก็จะมีกำลังพิเศษเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้บ้างเหมือนกัน; แต่ก็เป็นเรื่อง

ของธรรมชาติ ที่เป็นไปโดยไม่มีวิชาความรู้อะไร, แม้ที่เขาเรียกกันว่า กำลังภายใน ที่ซ่อนที่เก็บไว้, ก็ต้องถือว่าเป็นกำลังตามธรรมชาติ.

เห็นว่า พอเรากลัว หรือตกใจ อะไรสุกซึบขึ้นมา มันเอากำลังมาแต่ ไหน ที่จะแหกรั่ว พังร่วออกไป, หรือว่าจะยกของหนักได้ หรือว่าจะต่อสู้อย่างไม่เคย นึกฝันว่าจะทำได้; นี้เรียกว่า กำลังของจิตตามธรรมชาติ.

ตามธรรมตามันมีอยู่เนือย ๆ พอมีเหตุอะไรมากกระตุ้นบีบบังคับ กำลังที่ซ่อน ไว้ในนั้น ก็ออกมาทีเดียวหมด มันทำอะไรได้อย่างอัศจรรย์ด้วยเหมือนกัน; แต่ไม่ อัศจรรย์เกินกว่าจิตที่ได้รับการอบรม.

ที่นี่ จิตประเภทที่ได้รับการอบรมดีแล้ว มันก็มีกำลังมากขึ้นไปกว่า นั้น จนถึงขนาดที่เรียกว่า อิทธิ หรือ ปาฏิหาริย์; แสดงปาฏิหาริย์ได้ ด้วยจิตที่ อบรมเป็นพิเศษเฉพาะอย่างนั้น เป็นเรื่อง ๆ ไป.

ที่นี่ เราก็ไม่ต้องการผลอะไร มากไปกว่า พละทางสติปัญญา หรือว่า พละที่จะช่วยสนับสนุนสติปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือกำลังของสมาธิ. เมื่อใดมี สมาธิ เมื่อนั้นจิตมีผลพิเศษ เกิดเพิ่มขึ้นจากกว่าที่มันมีอยู่ตามธรรมดา; อย่างนี้ไม่ใช่กำลังภายในตามธรรมชาติ. ในตัวอย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว มันเป็นกำลัง ภายในเหมือนกัน; แต่มันอีกอย่างหนึ่งต่างหาก ทำให้ปรากฏออกมาให้ใช้ประโยชน์ ได้ ด้วยกรรมวิธีฝึกฝนจิต ตามหลักวิชานั้นโดยเฉพาะ.

ที่นี่ คุณก็จะเห็นได้ว่า มันเป็นอินไทยได้เหมือนกัน, อยู่ในสภาพที่เป็น อินไทย ก็เกินความคิดของมนุษย์ได้เหมือนกัน. จิตนี้มีกำลังเกินกว่าที่มนุษย์

จะคาดคะเน หรือจะรู้ได้, เพราะมันยังไม่มี มันยังไม่มา; ฉะนั้น จิตที่จะอบรมให้มีกำลัง เท่าที่ค้นพบกันมาแล้วแต่หนหลังนั้น จะถือว่ายังไม่หมด ไม่จบก็ได้ อาจจะมีการพบต่อไปข้างหน้า ในวิธีที่จะทำให้จิตมีกำลัง ยิ่งไปกว่าที่เราเคยพบกันมาแล้ว.

นี่ให้รู้ว่า ธรรมส์จะของสิ่งที่เรียกว่าจิตในส่วนนี้ มันมีอยู่, ก็ว่ามันมีกำลังอย่างชนิดที่เราคาดคะเนไม่ได้; เราอาจจะเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้.

ที่นี้ดูสิ่งที่ ๒. คือ สมรรถนะ; กำลังนั้นมันคือกำลังสำหรับผลักดัน; สมรรถนะนี้ คือ ความสามารถ ในหลายแง่หลายมุม. ความสามารถของจิตนี้ ก็อย่างเดียวกันกับกำลัง ก็ว่ามันมีอยู่ได้ตามธรรมชาติก็มี; อบรมให้ถูกต้องแล้ว มันมีความสามารถมากขึ้น แล้วในที่สุดก็จะมีความสามารถเป็นอินทรีย์.

ขอให้สังเกตดูให้ดีๆ เรากำลังแยกสิ่งที่เรียกว่า กำลัง กับความสามารถนี้ออกจากกัน ไม่ให้ปนกัน ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน. กำลัง มันเหมือนกับ น้ำหนัก, ความสามารถ มันเหมือนกับ ความแหลมคม ถ้าใช้พร้อมกันได้ทั้งน้ำหนักและความแหลมคม มันก็จะแรงได้มาก.

สมรรถนะของจิตตามธรรมชาติ ก็อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ว่ามันรู้อะไรได้ ตามธรรมชาติของธาตุจิต หรือจิตธาตุ มันรู้อะไรได้โดยสัญชาตญาณ. ที่นี้ถ้าอบรมมันดีเป็นภาวัญญาณ สมรรถนะของมันก็มากขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง, มันมี *สมรรถนะที่จะรู้อะไรได้มาก* ยิ่งขึ้นไปอีก มีประโยชน์ยิ่งขึ้นไปอีก กระทั่งรู้อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา บรรลุมรรค ผล นิพพาน อย่างนี้ มันมีสมรรถนะอย่างนี้เพิ่มขึ้น. นี่มันเสียแต่ที่เราเรียนกันเพียงเท่านั้น.

ถ้าเรากันกันไปมากกว่านี้ มันจะพบอะไรที่มากไปกว่า แปลกออกไปกว่า ไกลออกไปกว่าพระนิพพานก็ได้; แต่มันไม่มีประโยชน์อะไร อย่าไปคิดเลย บัวยการ พอแล้ว. เมื่อลุดถึงนิพพาน มันก็หมดปัญหาแล้ว มันไม่มีอะไรเหลือ อยู่สำหรับเป็นปัญหาแล้ว มันดับทุกขได้สิ้นเชิงแล้ว; ฉะนั้นจึงจัดว่าถ้าเหลือไปจากนี้ ก็เป็นส่วนเพื่อ ส่วนเกิน ไม่ต้อง ไม่ต้องสนใจ; พวกอื่นเขาจะสนใจก็ได้ เราไม่ว่าเขา.

ข้อนี้ก็เป็นเครื่องเตือนใจ อย่าให้หลาย ๆ คนที่เดียวทอดอย ยอมแพ้ แล้วก็ยกขึ้นเป็นข้อแก้ตัวว่า ไม่ไหว ไม่เอา เลิกกันที ในเรื่องการปฏิบัติ เพื่อให้จิตมัน บรรลุมรรค ผล นิพพาน นั้น เหลือความสามารถของเราแล้ว.

ที่นี้ สิ่งที่ ๓ ถูต่อไปก็คือ ประโยชน์ หรือ อานิสงส์ ที่จะได้รับจากจิต ที่อบรมดีแล้ว.

คำว่า ประโยชน์นี้ เป็นภาษาคนธรรมดาพูด คือสิ่งที่ควรต้องการ, อานิสงส์ก็เหมือนกัน มีความหมายคล้าย ๆ กัน แต่มักจะเล็งถึงกิริยาอาการที่เป็นการตอบแทน. ประโยชน์นั้นเป็นคุณค่าที่ออกมา ให้ผู้นั้นได้รับประโยชน์, มีความหมายไปทางนั้น. อานิสงส์เป็นการตอบแทน.

ประโยชน์ของจิตที่อบรมดีแล้ว ก็คือแก้ปัญหาคิดได้หมด; ที่ว่าแก้ปัญหานั้นหมายความว่าดับทุกข เพราะปัญหานั้นเป็นชื่อของความทุกข์ ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม; แก้ปัญหาคิดได้หมด ก็คือดับทุกขได้หมด. เหมือนอย่างพระบาลี ที่กล่าวไว้ถึงการอบรมจิต โดยวิธีของสมาธิภาวนา ๔ ประการ ได้รับ อานิสงส์ ๔ ประการ ซึ่งจะได้กล่าวพร้อมกันไป ในคราวเดียวกันกับการอบรมจิตโดย ๔ วิธีนั้น. บอกแต่ชื่อก่อนก็ได้ว่า:-

เราจะมีความสุขที่สุด เมื่อไรก็ได้ชั่วครู่ชั่วขณะ น้อย่างหนึ่ง.

แล้วเราจะมีคุณสมบัติหลาย ๆ อย่าง ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการมีชีวิตอยู่ เช่น มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์จนทำอะไรไม่ผิดพลาด เป็นต้น อย่างนี้ก็ได้ นี้อีกอย่างหนึ่ง.

แล้วว่าเราจะได้รับความสุขขั้นสูงสุดด้วยและถาวรด้วย นี้อีกอย่างหนึ่ง. นี้ ๓ อย่างนี้จำเป็น ควรสนใจ.

แล้วอย่างสุดท้าย มีอีกอย่างหนึ่งว่า เราจะสามารถมีคุณสมบัติ หรือกำลัง หรือสมรรถนะ อะไรก็ตาม ที่ผิดกว่ามนุษย์ธรรมดา ก็มีอิทธิปาฏิหาริย์นั้นแหละ.

นี่คือผล อานิสงส์ของจิตที่อบรมดีแล้ว ถูกต้องตามธรรมสัจจะ ของสิ่งที่เรียกว่าจิต ในกรณีนั้น ๆ.

.....

การพัฒนาจิตตามธรรมสัจจะ.

ที่นี้ มาถึง หัวข้อที่ ๓ พิจารณากันถึง การพัฒนาจิต ที่ถูกต้องตามธรรมสัจจะของมัน.

ในตอนที่แล้ว ๆ มา ก็ได้พูดถึงว่า จิตนี้มันมีธรรมสัจจะของมัน ในทุกแง่ทุกมุม; ฉะนั้น การที่จะพัฒนาจิตอย่างไร เท่าไหน เพียงไร ก็ต้องทำให้ถูกต้องตามธรรมสัจจะของมัน ตามแง่ตามมุมนั้น ๆ.

สำหรับข้อนี้ ควรจะนึกถึงอุคมคติสักข้อหนึ่งก่อน เพื่อเกิดกำลังใจในการพัฒนา ได้แก่ *พระพุทธภาษิต* ที่ไค้ตรัสไว้ เป็นใจความว่า *ไม่มีอะไรจะเลวร้ายที่สุด หรือดีที่สุด นอกไปจากจิตที่ตั้งไว้ผิด หรือว่าตั้งไว้ถูก.* นี่ความผิดที่สุด เลวร้ายที่สุดนั้น ก็ไม่มีอะไร เท่ากับจิตที่ตั้งไว้ผิด, แล้ว ความดีมีประโยชน์ที่สุดนั้น ก็ไม่มีอะไร นอกไปจากจิตที่ตั้งไว้ถูก.

จิตที่ตั้งไว้ถูกนี้ มันไม่ใช่ทำได้ง่าย ๆ มันต้องผ่านการฝึกฝนอบรมทุกอย่างทุกประการ มันจึงจะมาอยู่ในสภาพที่กล่าวได้ว่า ตั้งไว้ถูก. ถ้าจิตนี้ตั้งไว้ถูกแล้ว จะมีความเป็นจิตที่สะอาด สว่าง สงบ อยู่ตลอดเวลา ก็หมดปัญหา และมีความสุขด้วย; ในเมื่อเราทราบข้อนี้ เราก็มีความสนใจ หรือมีกำลังใจที่จะพัฒนาจิต.

การพัฒนาจิตนี้ อยากจะให้มองลงไปถึง การพัฒนาของจิตตามธรรมชาติ มันพัฒนามันเอง นี้ก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง, แล้วอีกส่วนหนึ่ง เป็น การพัฒนาจิตโดยเจตนาของเรา.

ข้อแรก ที่ว่า จิตมันพัฒนาของมันได้เองตามธรรมชาติ นั้น เคยพูดกันมากแล้วเรื่องนี้ ว่าชีวิตเป็นการศึกษาอยู่ในตัว มันก็พัฒนาของมันได้ในตัว.

เราอย่ามองข้ามข้อนี้ ก็คือการที่สุนัขและแมว หรือสัตว์เร่จร้านอะไรก็ตาม ที่มันฉลาดขึ้น ฉลาดขึ้น ฉลาดขึ้น โดยไม่มีใครสอน แต่มันก็ไม่มีเจตนาอะไร; นี้มันก็เป็นไปตามอำนาจของธรรมชาติที่แวดล้อม ทุกอย่างมันสอนก็แล้วกัน. ธรรมชาติรอบตัวเรานี้ มันสอนอยู่ตลอดเวลา พอเข้าไปแตะต้องมัน ก็ได้รับความรู้ทุกทีไป ไปกินอะไรเข้า ก็ฉลาดในเรื่องนั้น หรือแม้แต่ว่าไปทำอะไรผิดเข้า มันก็ฉลาดในเรื่องนั้น.

ที่ ทำผิดนั้นสอนดีกว่า. มันฉลาดเร็วกว่าทำถูก; ทำถูกมันสบายไปเลย มันหลงไหลไปเลย; ถ้าทำผิดมันสอนให้ทุกที คล้ายกับว่ามันทบหน้าให้ทุกที.

ฉะนั้นดูให้คิดว่า เรานี้มันฉลาดขึ้นมาจนถึงขนาดนี้ทุกวันนี้ เพราะการทำผิด ทำผิดเรื่อย ๆ สอนให้เรื่อย ๆ; เดียวนี้ก็ไม่ทำผิดอย่างนั้นอีก สัตว์เดรัจฉานก็ทำเป็นในลักษณะอย่างนี้.

แม้แต่การพัฒนาของชีวิตในระดับต่ำที่สุด ก็พวกต้นไม้ หญ้า บอนอะไรต่าง ๆ มันก็พัฒนาของมันได้ตามธรรมชาติ แม้ว่าจะน้อยเท่าไร มันก็ต้องเรียกว่าพัฒนา; เพราะฉะนั้น มันจึงมีการเปลี่ยนแปลงในทางพัฒนาของมันเอง ตามธรรมชาติ ในพืชพันธุ์ต้นไม้ทั้งหลาย กระทั่งสัตว์เล็กสัตว์น้อย กระทั่งสัตว์ใหญ่; อย่างนี้เรียกว่า วิวัฒนาการตามธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งที่มุ่งหมายโดยตรงในที่นี้.

ข้อสอง วิวัฒนาการโดยน้ามือแห่งมนุษย์ ที่ทำถูกต้องตามธรรมสัจจะอันเร้นลับของสิ่งนั้น ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับจิต.

เราศึกษาเรื่องจิตมากเข้า ๆ และอบรมมันให้ถูกมากเข้า เพราะเราไม่ใช่คนแรกที่รู้เรื่องนี้ หรือตั้งต้นทำเรื่องนี้. เราไม่ใช่คนแรก เราโง่เกินไป; จะทำให้ดีแทนไม่ได้; ถ้าเราเป็นคนแรก เป็นคนตั้งต้นใหม่ ค้นคว้าเรื่องนี้ มาตามลำพังนี้, ทำอย่างนี้แทนไม่ได้.

ที่นี้ มีผู้รู้ หรือว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายท่านได้ทำมาก่อน และได้สอนไว้เป็นแบบฉบับ ก็รับเอามา ไม่ต้องตั้งต้นเองตั้งแต่ที่แรก; เพราะฉะนั้นมันจึงทำได้

มาก. และตอนนี้ควรจะถือโอกาส ขอบพระคุณของบรรดาครูบาอาจารย์, พระศาสดาทั้งหลายแต่กาลก่อน ที่ได้วางระบบระเบียบอะไรไว้ สำหรับให้เรา รู้จักพัฒนาจิต และได้โดยรวดเร็ว. นี้เรียกว่า พัฒนาจิตโดยน้ำมือของมนุษย์ มันเป็นอย่างนี้, และที่สำคัญที่สุด ก็คือ ต้องถูกต้องตามหลักธรรมสัจจะ แห่งกรณีนั้น ๆ เสมอไป.

พัฒนาตามธรรมชาติ.

จะมีความเหมาะสมตามกฎของธรรมชาติ

ที่นี่ จะดูกันโดยละเอียดสักหน่อย ที่ว่าพัฒนาตามธรรมชาติ นั้น มันมีความลับอะไรอันหนึ่งของธรรมชาติ มีอำนาจอย่างกับว่าเป็นพระเจ้า ก็ว่ามันมี กฎของธรรมชาติ ที่เขียนขาดอยู่อย่างหนึ่ง ว่าสิ่งใดเหมาะสม สิ่งนั้นจะอยู่, สิ่งใดไม่เหมาะสม สิ่งนั้นต้องวินาศไป. นี้ใครจะรู้หรือไม่รู้ มันก็ไม่รับผิดชอบ.

ถ้าไม่รู้ และไม่ได้ทำให้เหมาะสม ก็ต้องวินาศไป; เพราะฉะนั้น จึงมีอะไรก็ตาม จะเป็นคนเป็นสัตว์ เป็นอะไรประเภทไหน ที่มันวินาศไปแล้ว ไม่เหลืออยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ คงจะมาก มากกว่าที่เหลืออยู่ทุกวันนี้; เพราะมันทำไม่เหมาะสม แล้วมันก็วินาศไป; อย่าทำเล่นกับธรรมชาติ.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี ธรรมชาติมันทำได้เพียงเท่านั้น, ทำได้เพียงว่า “อะไรเหมาะสมอันนั้นอยู่, อะไรเหมาะสมอันนั้นอยู่”; แต่มีแง่มุมที่เราจะต้องเอาเป็นครู ที่มีอยู่ในธรรมชาตินั้น ๆ ว่า มันทำถูกต้องพอเหมาะพอดีนั้นทำอย่างไร.

มันมีความลับที่ว่า มันไม่ขาด มันไม่เกิน แล้วไม่สร้างปัญหาอันใหม่ขึ้นมา; ที่ธรรมชาติมันทำให้รอดอยู่ได้ ทั้งหมื่นปี แสนปี ล้านปี อยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้ มันเป็นการกระทำโดยธรรมชาติ การกระทำโดยธรรมชาติ ที่มันพอดีแล้วมันไม่ขาดมันไม่เกิน แล้วมันไม่สร้างอันตราย หรือปัญหาอันใหม่ขึ้นมา มันก็อยู่มาจนกระทั่งทุกวันนี้.

ข้อนี้พวกที่เรียนเรื่องชีววิทยา เขาอธิบายไว้ยืดยาวมากมาย ว่าสัตว์ที่เคยมีเมื่อหลายล้านปีมาแล้ว ร้อยล้านปีมาแล้ว ยังคงมีอยู่เดี๋ยวนี้ก็มี. ส่วนมากมันหายไปแล้ว มันวินาศไปแล้ว ไม่มีเหลืออยู่แล้ว; แต่มันก็ยังมียู่ บางอย่าง ที่มันเหลืออยู่กระทั่งทุกวันนี้ เป็นปลาบางชนิด เป็นต้นไม้บางชนิดอะไร มันถูกต้องพอดีไปโดยธรรมชาติ โดยความเหมาะสม โดยบังเอิญ หรือจะเรียกว่าอะไรก็สุดแท้; แต่ในที่นี้ เราเรียกว่าตามธรรมชาติ.

ฉะนั้น เราจะต้องเอาข้อนี้มาเป็นนิทรรศน์ หรือว่าเป็นอนุทาทรรศน์ เป็นอะไรก็ตาม โดยใจความแล้วก็คือ อย่าให้มันขาด อย่าให้มันเกิน ให้มันอยู่ที่ความถูกต้องพอดี; ขาดหรือเกินนี้มันผิดแน่, มันเหวี่ยงไปซ้ายหรือขวามากเกินไป ไม่พอดี เช่นไปทางวัดตุ้มมากไป หรือไปทางจิตมากไป. นี่มันต้องมี ขาดทางนี้เกินทางโน้น, เกินทางโน้น ขาดทางนี้ อะไรอยู่อย่างนี้ โลกนี้ก็ไม่ได้สงบสุขได้ แล้วมันจะสร้างปัญหาขึ้นมาใหม่เรื่อย แล้วเราก็แก้ไม่หวาดไหว. มัวแก้กันอยู่อย่างนี้ อีกสักหมื่นปี แสนปี ล้านปี มันก็แก้ไม่ได้ ก็ต้องเป็นมนุษย์ที่มีปัญหาอยู่เรื่อยไป เพราะว่าเราไม่คู่ตัวอย่างที่ดีของธรรมชาตินี้.

เดี๋ยวนี้เรามีแต่การเข้าใจผิด เอาแต่ละตั้งหรือเรียกไปในทางใดทางหนึ่ง มันเป็นเรื่อง เกินข้างหนึ่ง ขาดข้างหนึ่ง อยู่เสมอไป. ทุกระบบการเมืองทั้งหลายในโลกเวลานี้ ที่มันได้เกิดขึ้น แล้วก็โต้ต่อสู้กัน ได้ทำลายล้างกัน มันไม่มีความพอดี มันไม่มีทางที่จะทำความเข้าใจกันได้.

ที่สำคัญไปกว่านี้อีก ก็ให้มองให้เห็นว่า มัน มีตัวธรรมสังฆะ คือตัวแท้ ตัวจริงของธรรมะอย่างถูกต้อง ที่ควรจะต้องเอาเป็นมาตรฐาน หรือเป็นแนวสำหรับเดินต่อไปได้. ถ้าเราศึกษาเรื่องต้นไม้ เราจะพบว่า ต้นไม้มันอยู่ได้อย่างไร เพราะความพอดีอย่างไร, เราศึกษาเรื่องสัตว์ เราก็รู้ว่ามันมีความพอดีอย่างไร มันจึงอยู่ได้; อะไรก็ตาม แม้แต่เรื่องวัตถุล้วนๆ ถ้ามันถูกต้องและพอดี มันก็อยู่ได้, เลยกุญได้ อย่างหลับตาพูดไม่มีผิดว่า มันมีธรรมสังฆะที่ถูกต้องอยู่ที่นั่น. นี้เรียกว่าพูดเอาเปรียบ คือพูดว่า อย่างไม่ต้องพิสูจน์ ถ้ามันอยู่ได้ มันมีความถูกต้องและพอดีอยู่ในนั้น; ถ้าไม่อย่างนั้นมันวินาศไปแล้ว.

นี้เราถือเอาแนวนี้ มาเป็นแนวสำหรับเรื่องต่างๆ ที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับตัว ให้มันเกิดความพอดี อย่างที่ว่ามาแล้ว. นี้เรียกว่าเอาธรรมชาติเป็นครู.

พระพุทธเจ้าก็ทรงมีธรรมชาติเป็นครู เพราะเราได้เรียน ทราบเรื่องประวัติของท่านแล้ว ว่าท่านไปเรียนกับครูบาอาจารย์ ฤาษี มุนี โยคี กับศาสตาคณนัคนั้น ในที่สุดก็ไม่ไหว ท่านก็ต้องค้นใหม่. ที่นี้ ค้นจากอะไร? ค้นจากธรรมชาติ จึงได้พบความจริงอันสูงสุดของธรรมชาติ คือเรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ เรื่องความดับทุกข์ เรื่องทางให้ถึงความดับทุกข์ โดยถูกต้องตามธรรมสังฆะของเรื่องนั้นๆ ทั้ง ๔ เรื่อง, ที่เราเรียกว่า เรื่องอริยสังขันธ์ ๔.

นี้ธรรมชาติเป็นครู แม้มันเป็นไปตัวเองตามธรรมชาติ; แต่แล้วมันก็แสดงความจริงให้เราสังเกตเห็นได้ แล้วเราเอามาเป็นครู แล้วปฏิบัติลงไปจริงๆ ด้วยน้ำมือของเราอีก เพื่อให้ได้รับผลตามแนวอนันัน ให้ถึงที่สุด.

เดี๋ยวมันก็ยังเป็นการสมควร ที่จะถือหลักเกณฑ์อันนี้อยู่ คือเอาธรรมชาติเป็นครู, เอาความรู้สึที่เกิเกิดขึ้นมาจากธรรมชาติเป็นครู อย่างที่เคยกล่าวหลายครั้งหลายหนแล้วว่า ที่คั้น ที่สวนโมกข์นี้ พยายามจัดเป็นพิเศษอย่างยิ่ง ที่จะให้ธรรมชาติมันเป็นครู หรือสอนให้.

ตัวอย่างเช่น พอเดินเข้ามาถึงที่ตรงนั้น ก็เห็นเยือกแล้วก็สบาย จิตใจก็วางไปจากความคิดนึกประเภทตัวกู - ของกู ก็เลสทั้งหลายไม่โผล่ขึ้นมาได้ เพราะอำนาจของธรรมชาติ มันควบคุมอยู่.

คนนั้นก็รู้สึกว่ เอ้า, นี่ทำไมสบายเหลือเกิน? ก็รู้สึกได้ชั้นหนึ่งแล้วว่านี้สบายเหลือเกิน, เดียวก็จะพบไปตามลำดับว่า เพราะกิเลสไม่ได้รับกวนอะไรเลย. ไม่มีความคิดนึกประเภทตัวกู - ของกู เอ้า เพราะอะไรนะ? เพราะว่าธรรมชาติเหล่านี้เป็นต้นไม้ ก้อนหิน ก้อนดิน ที่มีอยู่ตามธรรมชาตินี้ มันดึงเอาโอกาสของกิเลสไปเสียหมด ก็เหลือแต่ธรรมชาติอันบริสุทธิ์ เข้ามาแตะต้องจิตใจ ปราศจากความหมายแห่งตัวกู - ของกู; เราก็สบายอย่างนี้. ธรรมชาติสอนอย่างนี้ครูเดียว มีค่ากว่าเรียนในโรงเรียนตั้งเป็นปีๆ.

นี้ พัฒนาไปโดยธรรมชาตินี้ก็อย่างหนึ่ง พัฒนาโดยอาศัยธรรมชาติเป็นครู เป็นผู้ช่วย นี้ก็อย่างหนึ่ง ไม่ควรจะมองข้ามไปเสีย.

พัฒนาโดยน้ำมือมนุษย์เพื่อดีถึงที่สุด.

ที่นี่ จะพูดถึง การพัฒนาจิตในพวกที่ ๒ ก็คือว่า โดยน้ำมือของมนุษย์. ที่ธรรมชาติมันช่วยพัฒนาให้มัน มันอย่างมากก็เพียงเพื่ออยู่รอด สิ่งใดเหมาะสม สิ่งนั้นอยู่รอด. ผลสุดท้ายมันก็เป็นเพียงการอยู่รอดเท่านั้น นี่มันยังไม่เป็นที่พอใจ; เราจะเอาถึงกับว่า อยู่รอดนี้ต้องได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้ด้วย. ถ้าอย่างนี้แล้วเหลือกำลังของธรรมชาติแล้ว เหลือวิสัย เหลืออำนาจของธรรมชาติแล้ว ก็ เป็นหน้าที่ที่มนุษย์นั้นจะต้องทำเอาเอง; เพราะฉะนั้น จึงเกิดการกระทำ การปฏิบัติ ที่ มนุษย์จะทำโดยน้ำมือของมนุษย์ เพื่อว่าเมื่ออยู่รอดแล้ว ก็จะได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควร จะได้ อีกต่อหนึ่ง จึงมีหลักเกณฑ์ที่มุ่งไปในทางที่ว่า จะเพิ่มพูนให้เกิดมีพลังกำลัง มี สมรรถนะ ความสามารถ เพิ่มขึ้นกว่าตามธรรมชาติ ให้ได้รับประโยชน์สูงยิ่งไปกว่า ตามธรรมชาติ.

นี่คือการอบรมเฉพาะอย่าง เฉพาะสิ่ง อบรมกาย วาจา ใจ อบรมจิต อบรม อะไรเป็นเฉพาะอย่างเฉพาะสิ่ง ให้ดีกว่าที่เป็นไปตามธรรมชาติ; นับตั้งแต่ว่า เราจะมีตา หู จมูก อะไรที่ดีกว่าธรรมชาติ ตามธรรมชาติ. นี่ก็ควรจะมีฝึกฝน ควรจะ ศึกษาทำให้ได้.

วิธีที่พระศาสดาทรงเปิดเผย.

นี่ ควรสนใจการอบรมจิตตามวิธีที่เรียกว่า สมถะ และ วิปัสสนา. นี่ เป็นระบบที่วางไว้ชัด ตั้งไว้ชัด บัญญัติไว้ชัด และเปิดเผยให้แล้ว โดยพระศาสดา หรือครูบาอาจารย์แต่กาลก่อน.

ที่เรียกว่า สมถะ และ วิปัสสนา^๕ จะกล่าวแต่ใจความ และกล่าวแต่ความสำคัญบางอย่างว่า แม้ว่าสมถะมีความหมายไปอย่างหนึ่ง, วิปัสสนามีความหมายไปอย่างหนึ่ง; แต่ก็ไม่ควรจะแยกกัน. อย่างมากที่จะทำได้ คือให้ส่วนหนึ่งน้อยไปบ้าง ส่วนหนึ่งมากเต็มที อย่างนี้ก็ได้อีก แต่ที่จะแยกจากกันนั้น มันไม่ได้.

สมถะนั้น เหมือนกับน้ำหนัก, วิปัสสนาเหมือนกับความแหลม ความคม; ในการตัด ต้องมีทั้งความแหลมหรือความคม และต้องมีทั้งน้ำหนักที่จะกดฟันลงไปด้วย. เรามีความคมมาก มีน้ำหนักน้อยไปหน่อยก็ได้ หรือมีความคมน้อย แต่มีน้ำหนักมากก็ได้ เช่น มีดที่อยู่นี้ ถ้าใช้น้ำหนักมาก มันก็ฟันขาดได้. แต่ถ้าว่ามีดมันคมกริบ น้ำหนักน้อยหน่อย มันก็ฟันให้ขาดลงไปได้ มันไปมีความสำคัญอยู่ที่ความคม.

สมถะ กับ วิปัสสนา ก็มีเกี่ยวข้องกันอย่างนี้ แยกกัน ไม่ได้; ถ้าใครพูดว่าแยกกันได้ คนนั้นยังไม่รู้. ถ้ามันแยกออกจากกันได้ มันก็ไม่สามารถจะทำหน้าที่อย่างที่เราต้องการนี้ได้ ก็จะไม่เป็นการพัฒนาจิต.

ถ้าเราจะพูดด้วยปาก เราก็แยกกันได้ ว่า สมถะ คือทำจิตให้สงบนิ่งเงียบไปเลย, วิปัสสนา คือทำจิตให้รู้แจ้งสว่างไสวโชติช่วงไปเลย. มันก็แยกกันได้แบบนี้. แต่ที่มันจะเป็นประโยชน์แก่จิตนั้น มันต้องไปด้วยกัน; เพราะอย่างน้อยมันก็บอกอยู่ในตัวแล้วว่า การที่จะรู้จักทำจิตให้สงบเป็นสมาธินั้น มันก็ต้องมีความรู้แจ้งเรื่องนั้นมาก่อนแล้ว.

ความรู้แจ้งเรื่องนั้น มันก็เป็นวิปัสสนาในขั้นต้นเสียแล้ว ที่รู้ว่าทำอะไร; กระทบรู้แจ้งในตัวเองว่าเป็นอย่างไร. แล้วนั้นก็เป็ความรู้แจ้งขั้นต้นๆ แล้ว; ส่วนการที่จะไปรู้ความจริงที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไปอีก เป็นวิปัสสนาโดยสมบูรณ์นั้น มันก็อีกตอนหนึ่ง.

เพราะฉะนั้น ในการที่จะพัฒนาจิต ให้ถูกต้องตามธรรมสังฆะของธรรมชาตินั้น อย่าได้แยกสมณะกับวิปัสสนา ออกจากกันเลย มันจะผิดธรรมสังฆะ ผิดความจริงของธรรมชาติ; มันก็เป็นไปไม่ได้ มันจะต้องล้มเหลว.

การพัฒนาทางจิตในแง่ของสมณะ ในแง่ของวิปัสสนา นี้รวมเรียกว่าพัฒนาทางจิต ไปหมด เพราะมันเกี่ยวกับจิต; แต่อย่างทีกล่ามาแล้วว่า ภายกับจิตแยกกันไม่ได้ เพราะฉะนั้น ต้องมีการพัฒนาทางกายที่ถูกต้อง พอดี พอเหมาะ พอสม แก่การพัฒนาทางจิต ที่กำลังกระทำอยู่ด้วย.

เพราะเหตุฉะนั้นแหละ การพัฒนาที่สมบูรณ์ จึงตรงตามไตรสิกขา ที่พระศาสดาได้ตรัสไว้ ว่าศีล สมาธิ ปัญญา, เราก็ศึกษาเรื่องนี้กันมานานแล้ว เหลืออยู่แต่ไปพิจารณาให้ดี ให้เอามาทำให้เข้ารูปเข้ารอย ให้สำเร็จเป็นการพัฒนาได้.

ทีนี้ จะดูเป็นพิเศษ ตรงที่ว่า การพัฒนานี้ ควรจะเรียกชื่อว่าอะไร? ที่พบในพระบาลี พระพุทธเจ้าท่านทรงเรียกชื่อมันว่า สมาธิภาวนา; ก่อนๆ เคยสอนกันว่า สมาธิภาวนานี้ ทำสมาธิ สงบ เงียบ เป็นฌาน เป็นสมาบัติ. แต่ในพระบาลีแห่งนี้ไม่ได้หมายความว่า อย่างนั้น; หมายความว่าทุกอย่างที่มันเกี่ยวกับการกระทำทางจิต แล้วก็ต้องมีความถูกต้องทางกายนี้ เป็นฐานรองรับอยู่เสมอไป. เมื่อตะกี้ก็ได้พูดถึง

สิ่งนี้แล้ว ในฐานะที่เป็นผลที่จะได้รับ เคี้ยวนี้จะพิจารณากันเฉพาะส่วนที่มันเป็นเหตุ แต่ก็ต้องเนื่องกันอยู่กับผลที่จะได้รับนั้นเหมือนกัน ; แยกกันเป็นพวก ๆ ว่า :-

อันดับที่ ๑. การพัฒนาจิตชนิดที่จะเอาความสุขที่สูงที่สุด เป็นที่พอใจ โดยรีบด่วนก่อน. นี่ก็คือการทำจิตให้สงบเป็นพิเศษ มุ่งทำจิตให้สงบเป็นพิเศษ มีวิปัสสนาเพียงลางทาง ติดตามมาข้างหลัง หรือว่ามีเป็นส่วนน้อย ที่นำทางอยู่ ข้างหน้า. แต่ตัวแท้ ๆ ของมัน ก็คือ จิตที่สงบระงับเป็นสมาธิ คุมไว้ด้วยสติ สัมปชัญญะ ซึ่งเป็นปัญญาชนิดหนึ่ง. รายละเอียดไปๆเอาเอง หาเอาเอง อ่านเอาเอง ในเรื่องการทำสมาธิ.

พัฒนาจิตอันดับที่ ๒. คือการทำให้มีอุปการณ คือธรรมที่เป็น ประโยชน์ สำหรับการเป็นอยู่ มีชีวิตอยู่อันสมบูรณ์ให้มากขึ้น ให้สมบูรณ์. นี่หมายถึง ข้อปลีกย่อยที่จำเป็น ระบุไปยังสติและสัมปชัญญะ ก่อนอื่น. เราฝึก เป็นคนมีสติ สัมชัญญะเท่านั้น ไม่ต้องการอะไรมากไปกว่านั้น ก็เรียกว่าพัฒนาจิตด้วยเหมือนกัน ; แล้วพัฒนาความอดกลั้นอดทน พัฒนาอย่างอื่นต่อไปอีก เพียงว่าให้สิ่งเหล่านี้เป็นอุปการณ สำหรับการเป็นอยู่ที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ; นี่ก็ต้องทำ. เพราะว่า มิฉะนั้นแล้ว ก็ จะรักษาความสุขอะไรไว้ไม่ได้, หรือไม่ก้าวหน้านั่นเอง.

พัฒนาจิต อันดับที่ ๓. กว่ เพื่อความสุขที่แท้จริงและสมบูรณ์ ตลอดไป. เมื่อตะกั้ที่กล่าวถึงข้อที่ ๑ นั้น ความสุขชั่วขณะทันอกทันใจ ; ที่นี้ เคี้ยวนี้ เมื่อไรก็ได้ แต่ไม่สมบูรณ์ และไม่ตลอดไป ; เคี้ยวนี้จะมาทำให้ตลอดไป.

สำหรับข้อแรกที่ว่า ความสุขทันตาเห็นนั้น เราอยากจะเอากันเพียงว่า มัน เป็นความหยุดพักทางวิญญาณ เป็นคราวๆ ได้ตามที่เรากำลังต้องการ. เคี้ยวนี้

เราไม่สามารถจะนอนหลับ อยากจะนอนหลับก็ยังนอนหลับไม่ได้ เรียกว่าเราไม่มีจิตที่ถูกต้อง; ฉะนั้นการทำให้มีสมาธิเมื่อไรก็ได้ นั้นก็ยากไปกว่า เพียงแต่จะนอนหลับซึ่งเรายังนอนหลับทันทีตามที่ต้องการไม่ได้.

ถ้ามากไปกว่านั้นอีก ก็คือเราจะต้องควบคุมสิ่งรบกวนจิต ชนิดอื่น ๆ ทุกชนิดได้; นี่เราก็ยังทำไม่ได้; อะไรมาชนิดหนึ่งก็หงุดหงิด โกรธเคือง ชัดแค้น ไม่มีความสุข. เราไม่สามารถที่จะอยู่ในโลกนี้ตามลำพังคนเดียวได้; พอเราอยู่กับหลายคน มันก็ต้องมีการรบกวน; เราก็แยกการรบกวนนั้นออกไปไม่ได้. เราอยากจะทำหนังสือ มีคนมาทำอะไรจู้จู้จู่จู่อยู่ข้าง ๆ, หรือได้ยินอะไรมันดังก็อกแกกอยู่ข้าง ๆ เราก็ทำการอ่านหนังสือไม่ได้; นี่มันเป็นเรื่องที่รวมอยู่ในข้อนี้.

ถ้าเราพัฒนาจิตได้ตีในส่วนนี้ ก็ทำจิตเป็นสมาธิได้ตามที่เราต้องการ เมื่อไรก็ได้ นั้นก็ได้รับประโยชน์อย่างนี้ ก็มันหยุดพักทางวิญญาณได้ ทุกคราวที่ต้องการ แล้วมันเกิดขึ้นสิ่งรบกวนต่าง ๆ ที่มารบกวนได้ โดยไม่มีการรบกวนเลย. นี่ก็นับว่าน่าพอใจอยู่มากทีเดียว ความสุขชนิดนี้ขึ้นอยู่กับการบังคับจิตได้ เป็นสมาธิ.

ที่นี้ ข้อถัดไปที่ว่า จะมีอุปกรรมแห่งการเป็นอยู่; มีธรรมะเป็นอุปกรรมแห่งการเป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านได้ยกเอา สติสัมปชัญญะ ขึ้นมา เพราะถ้าคนเรามีสติสัมปชัญญะเพียงพอแล้ว อะไร ๆ มันก็จะไปในทางดีหมด. ท่านจึงได้ตรัสไว้ว่า เป็นสิ่งที่มีอุปการะมากเหลือเกิน คือจำเป็นมากเหลือเกิน ที่จะต้องมีสิ่งนี้. มีสติสัมปชัญญะ คำพูดสั้น ๆ แต่แล้วเรื่องมันมาก เรื่องมันตั้งแต่ต้นจนนิพพาน.

เรามีสติ รู้สึกตัว คือมีสติสัมปชัญญะ ไม่มีอะไรพลาด. คำว่าสติ
 อย่างนี้ มันยังกินความกว้างออกไปถึงว่า เรารู้ว่าเราจะแก้ปัญหอย่างไร ถ้ามันมีอะไร
 เกิดขึ้น. มันเป็นปัญญามากขึ้นไปอีก มาอยู่ในรูปของสติ; กลายเป็นสติปัญญา. บางที
 ก็สติมากปัญญาน้อย บางทีก็ปัญญามาก สติน้อย.

มีปัญญาไว ด้วยอำนาจของอะไร? การที่เราจะมีปัญญาไว ต้องด้วย
 อำนาจของสติ. อย่าไปอวดคิดว่าปัญญามันจะไวได้เอง แต่เราก็อำนาจปัญญาไว; กล้ายๆ
 กับยกบุญคุณทั้งหมดให้แก่สิ่งที่เรียกว่าปัญญา; ที่จริงมันเป็นเรื่องของสติที่ไว พากความ
 รู้มาได้ไว มันจึงกลายเป็นคนมีปัญญาไว แล้วตอบโต้อะไรได้ทันทันที; มีปฏิภาณ
 เจียบแหลม มีไหวพริบรวดเร็ว ทำการตอบโต้อะไรได้ทันที; นี่มันเป็นเรื่องของสติ.

ที่เราอยู่กันในโลกนี้ มันต้องการสตินี้มากเหลือเกิน แต่คนก็ไม่ค่อยมอง
 แล้วก็ไม่เห็นความสำคัญของมัน ไม่ให้ความสำคัญแก่มัน แล้วก็ไม่ได้ฝึก; แม้ว่าจะมี
 อยู่บ้าง ก็ไม่รู้จักคุณค่าของมัน ก็เลยไม่ชอบใจมัน แล้วก็เลยไม่พอกพูนมันให้เจริญ.
 ต้องคุณเสียใหม่ ต้องพอกพูนสิ่งที่เรียกว่าสติสัมปชัญญะนี้ให้สมบูรณ์ ให้ถูก
 ต้องและให้ว่องไว.

ขอให้ทุกคนไปชำระสะสาง สอบสวน หรือ สอบไล่ตัวเอง ดูเสียใหม่
 ว่า มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ถูกต้องและว่องไวหรือไม่? มันมีธรรมชาติของมัน
 โดยเฉพาะ. ถ้าพูดอย่างสมัยใหม่นี้ก็ต้องพูดว่า มันมีเทคนิคของมันโดยเฉพาะ ต้องไป
 ทำให้ถูกต้องกับเทคนิคนั้น มันจึงจะเป็นคนที่มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ และถูกต้อง
 และว่องไวได้.

ถ้าเรามีสติสัมปชัญญะถูกต้องว่องไวแล้ว มันจะมีอะไรเกิดขึ้น, มันจะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้น, มันจะมีอันตรายอะไรเกิดขึ้น. เคี้ยวมันไม่พอ เราคิดนึกไม่ทันว่า สิ่งนี้ไม่ควรทำ; สิ่งนี้ไม่ควรทำ นึกไม่ออก นึกไม่ทัน มันก็ไปทำเสียแล้ว มันก็เสียหายเสียแล้ว. ที่จริงถ้านึกมันก็นึกออก แต่มันนึกออกไม่ทัน เพราะว่าสติมันไม่พอ.

ขอให้มองเห็นสิ่งที่เรียกว่า สตินี้ เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง; ถ้ามีเช่นนั้นแล้ว พระพุทธเจ้าก็จะไม่ทรงเอามาจากไว้ในระบบของสิ่งที่เรียกว่า สมาริภาวนา คือ เจริญสมาธิในลักษณะที่ให้มึสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ได้แก่การคอยกำหนดสิ่งที่มีการเกิดขึ้นดับไป หรือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ตับไป, เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ตับไป, ที่มันควรจะกำหนด ที่น่ากำหนด ที่ควรจะกำหนด. มันจะเป็นอะไรก็ได้ มันมีประโยชน์ทั้งนั้น แต่มันมากน้อยกว่ากัน.

ฉะนั้น ถ้าจะให้ได้รับประโยชน์เต็มที่ ตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเป็นตัวอย่างไว้ ก็ให้กำหนดการเกิดขึ้นแห่งเวทนา สัญญา และจิตก, รวม ๓ อย่าง.

อย่างที่ ๑. เมื่อเรามีความรู้สึกทางเวทนา เช่น สบาย ไม่สบาย พอใจ ไม่พอใจ สุข ทุกข์ หรือเจ็บปวด หรือสบาย นี้เรียกว่าเวทนาทั้งนั้น; เวทนาชนิดไหนมันเกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่ แล้วดับไปนี้ ให้มีสติทันท่วงที ที่ “เฮ้! เกิดขึ้นตั้งอยู่ในลักษณะอย่างนี้แล้วก็ดับไป”, ทุกๆ เวทนาที่มันเกิดขึ้น. วันหนึ่งมันมีเวทนาเกิดขึ้นไม่รู้จักกี่อย่าง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เวทนาเกิดได้ทั้งนั้น. แม้แต่ยุกัด ก็ให้เกิดเวทนา. ที่นี้ยุ่งซุ่ม มันก็ควรจะมีเวทนามากมาย สำหรับให้กำหนดได้ว่าเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป.

ที่นี้ อย่างที่ ๒ สัญญา. นี้มีความหมาย ๒ อย่าง : สัญญาจำได้ว่าอะไรเป็นอะไรนั้น ตูไม่คอยมีความสำคัญนัก; สัญญาตัวร้ายคือสัญญาว่านั่น ว่านี่ สัญญาว่าสุข สัญญาว่าทุกข์ นี่ร้ายกาจที่สุด; สัญญาที่ว่าตัวกู - ของกู นี่ยิ่งร้ายไปกว่า. สัญญาว่าได้กำไรว่าขาดทุน นี้ก็ไม่ค่อยเหมือนกัน, แม้นบางวัย บางประเภทอาจจะสำคัญอยู่ที่สัญญาว่าหญิง สัญญาว่าชาย.

นี้ สักว่าทำสัญญาเท่านั้นแหละ ก็เลสเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ โดยที่ไม่ต้องมีตัวจริงอะไรนัก : พอสัญญาเกิดขึ้นว่าหญิงเท่านั้น มันก็ทำไปได้ ในลักษณะที่จะประพฤติกกระทำแก่ฝ่ายหญิง, หรือสัญญาว่าชายก็เหมือนกัน เกิดขึ้นแล้ว มันก็มีการประพฤติกกระทำนิตที่กระทำแก่ฝ่ายชาย. อย่างนี้เรียกว่าสัญญาชนิดที่เป็นสิ่งที่แรงร้ายทั้งนั้น ทำพลาดไปก็จะได้รับผลร้ายที่สุด; ถ้าควบคุมไว้ได้ ก็จะมีผลดีที่สุด.

อย่างที่ ๓. ท่านเรียกว่า วิตก คือ ความคิดครุ่นไปในทางใดทางหนึ่ง. ควบคุมให้ดี ก็มีสติรู้ว่า มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ตับไปอย่างไร.

แม้ว่าท่านจะได้ระบुไว้เพียง ๓ อย่าง คือ เวทนา สัญญา และวิตก ก็ยังมีอย่างอื่นอีกมาก แต่ไม่สำคัญเท่านี้. แม้ที่สุดแต่การทำ *อานาปานสติ กำหนดลมหายใจเข้าออก* มันก็รวมอยู่ในชุดนี้ คือทำให้เกิดสติสัมปชัญญะเป็นบ่กแผ่นสมบูรณ์ว่องไว อะไรมากขึ้นเหมือนกัน. นี้จักว่า เป็นการพัฒนาจิตในความหมายที่ ๒ ของเรา คือทำให้เป็นผู้สมบูรณ์อยู่ด้วยสติและสัมปชัญญะ.

ส่วนพัฒนาจิตในความหมายที่ ๓ นั้นให้ รู้สึกบรรลู่ถึงสุขอันแท้จริงและสมบูรณ์ นี้คือ ความสิ้นไปแห่งกิเลสโดยแท้จริง อย่าให้อาสวะกิเลสสะสมเพิ่มขึ้น

กิเลสก็ไม่ให้เกิดขึ้น และอาสวะก็ไม่สะสมเพิ่มขึ้น นั่นเป็นสิ่งเดียวกัน. ถ้ากิเลสมิได้เกิดขึ้น อาสวะก็มิได้เพิ่มพูนสะสมอะไร; ถ้ามีกิเลสเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง แล้วก็เป็นการสะสมอาสวะ หรือ อนุสัยครั้งหนึ่งด้วย. นี่จะต้องระวัง อย่าให้เกิดกิเลส.

ในที่นี้เราหมายถึงกิเลส ไม่ใช่เป็นเพียงธรรมชาติเฉยๆ อย่างเวทนา สัญญา และวิตก. ที่ยวนนี้เป็นการเกิดขึ้นแห่งกิเลส คือเกิดขึ้นแห่งอุปาทานขันธ์ ความยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน ในขันธ์ทั้ง ๕ ว่า ขันธ์ของเรา เรามีขันธ์ ขันธ์มีเรา อะไรนี้มีรายละเอียดที่จะไปศึกษาดูได้ จากเรื่องนั้นๆ.

ในที่นี้ให้รู้ว่า อุปาทานขันธ์ คือความหมายมันอะไร ว่าเป็นตัวกู - ของกู มันเกิดขึ้น แล้วตั้งอยู่ แล้วดับไป คอยกำหนดอย่างนี้อยู่ มันก็เกิดไม่ได้ หรือเกิดได้ ก็ขจัดลงไปได้ทันที กิเลสก็ไม่เกิด อาสวะหรืออนุสัยก็ไม่ถูกเพิ่ม ไม่ถูกสะสม เรียกว่าเป็นการพัฒนาจิตที่ลึกละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก มีรายละเอียดที่บรรยายไว้แล้วในเรื่องทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับคำว่าตัวกู - ของกู.

ที่นี้ การพัฒนาในส่วนสุดท้ายอันดับที่ ๔ คือ สมรรณณะที่เป็นทิพย์ จักขุทิพย์ หูทิพย์ ตาทิพย์ อะไรทิพย์ กระทบเป็นปาฏิหาริย์อย่างใดอย่างหนึ่ง; นี่จะไม่พูดถึง เพราะว่าไม่ใช่วัตถุประสงค์ เพียงบอกแต่ว่า มันเป็นสิ่งที่ทำได้ เช่น เมื่อต้องการมีจักขุเป็นทิพย์ ก็ปฏิบัติระเบียบปฏิบัติ ที่เรียกว่า *อาโลกสัญญา ทิวาสัญญา* เป็นต้น. นี่จะอยู่ในพวกที่ไกลออกไป ไกลออกไป จนเป็นอจินไตยก็ได้ ก็เลยไม่ต้องพูดถึง.

นี้สรุปความแล้วกันว่า การพัฒนาจิตนี้ มันจะมีที่ร้อยวิธี หรือหลายพันก็พันวิธีก็ตามใจที่เป็นสาระสำคัญ ที่จะแบ่งแยกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ก็มีเพียงเท่านั้น : ถ้าถ่วงจิตที่สุด ก็เอาความสุขกันที่นี้เดี๋ยวนี้ พักผ่อนทางวิญญานได้ทันตามความต้องการ. นี้ อย่างที่ ๑.

ที่นี้ อย่างที่ ๒ ก็เพิ่มความสมบูรณ์แห่งสติสัมปชัญญะ และอุปการณอื่น ๆ เพื่อให้ชีวิตนี้มันปราศจากอันตรายอยู่ตลอดเวลา.

ที่นี้ อย่างที่ ๓ ก็ไม่ให้เกิดกิเลส มีการตั้งจิตไว้ดี ชนิดที่กิเลสเกิดไม่ได้ กิเลสเกิดไม่ได้ ก็ไม่เพิ่มอนุสัยของกิเลส ไม่เท่าไรมันก็หมดกิเลส หมดความเคยชินแห่งกิเลส ก็เลยเกิดกิเลสไม่ได้. นอกนั้นก็เหลืออยู่อีกอย่างหนึ่ง ก็เป็นของแถมพวกไม่ต้องสนใจก็ได้ เป็นเรื่องปาฏิหาริย์ หรือเป็นของที่จัดไว้เป็นชั้นทิพย์ ของทิพย์ เป็นทิพย์ หูทิพย์ ตาทิพย์ อะไรทิพย์. ถ้าจัดก็จัดเป็นอย่างนี้ ๔.

สรุป : ต้องพัฒนาจิต ให้ถูกต้องตามธรรมส์จจะ.

นี้สรุปความกันเสียที่ว่า การพัฒนาจิตนั้น จะต้องกระทำไปให้ถูกต้องตามธรรมส์จจะของมัน. ธรรมส์จจะคืออะไร ? ก็พูดกันมาแล้วหลายครั้งหลายหน คือเป็นตัวแท้ ตัวจริงของธรรมชาติ ซึ่งมันกำหนดอะไรๆ ของมันไว้เองเสร็จ. คนอื่น ๆ ไปแก้ไขมันไม่ได้ ใครอื่นไหนจะไปแก้ไขมันไม่ได้ มันมีตัวของมันเองเป็นตัวธรรมส์จจะ ; เราต่างหากมีหน้าที่จะต้องเข้าไปหา เข้าไปรู้ หรือจะเรียกให้ตีให้ถูกก็ว่า เข้าไปงอนง้อที่จจะรู้ และจะปฏิบัติตามให้ถูกต้อง แล้วความประสงค์เกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ มันก็จะสำเร็จ.

เดี๋ยวนี้เราต้องการจะพัฒนาจิต เพื่อความมีแห่งศีลธรรม เพื่อการกลับมาแห่งทุก ๆ อย่าง ที่จำเป็นสำหรับโลกนี้จะได้มีสันติภาพ หรือว่าบุคคลแต่ละคนที่เขาจะได้มีสันติสุข. ถ้าหากว่า เราจะให้มีสันติภาพกันทั้งโลกไม่ได้ เราก็ยังมีโอกาสที่จะทำให้บุคคลแต่ละบุคคล เพียงบางคนมีสันติสุข นี้ก็ควรจะพอใจ. การกลับมาแห่งศีลธรรม นี้เป็นพื้นฐานทั่วไปสำหรับโลกทั้งโลก รวมทั้งส่วนบุคคลด้วย แล้วมันสำคัญอยู่ที่การศึกษา.

ที่นี้ การศึกษาที่ดีนั้น ก็คือ การศึกษาฝึกฝนอบรมจิต ให้ถูกต้องตามความลับ; ความลับหมายความว่า ธรรมสังฆะของธรรมชาตินั้น แล้วเราก็จะฝึกจิตได้สำเร็จ สามารถจะน้อมนำไปสู่ประโยชน์ตามที่ต้องการได้เป็นแน่นอน. นี้วิฤทธิการณทั้งหลายก็เกิดขึ้นไม่ได้ ความทุกข์ร้อนอะไรก็ตาม ไม่เกิดขึ้นได้ในโลกนี้.

นี่คือเรื่องที่มีมุ่งหมายสำหรับจะกล่าวในวันนี้ และได้กล่าวมาแล้ว ตามสมควรแก่เวลา, เพียงแต่เป็นตัวอย่างในทุกแง่ทุกมุม พอที่จะไปทำความเข้าใจได้; ฉะนั้นจึงขอยุติการบรรยายสำหรับวันนี้ไว้เพียงเท่านี้; ให้เป็นโอกาสแก่พระคุณเจ้าทั้งหลาย ท่านได้สวดบทพระธรรม ที่เป็นเครื่องให้กำลังใจ ในการประพฤติปฏิบัติต่อไป.

ธรรมสังฆสงเคราะห์

—๑๐—

หินโถง ๗ มิ.ย. ๑๘

ธรรมสังฆะของธรรมชาติกับอุดมคติทางการเมือง.

.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายโดยหัวข้อว่า ธรรมสังฆสงเคราะห์ ทุกวันเสาร์ได้ดำเนินมาถึงครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้แล้ว หากท่านจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า ธรรมสังฆะของธรรมชาติกับอุดมคติทางการเมือง.

การบรรยายนี้ได้กล่าวมาตามลำดับ ถึงเรื่อง ทุกเรื่องที่มีความสำคัญแก่มนุษย์ ซึ่งแต่ละเรื่องมีธรรมสังฆะโดยเฉพาะของมันเอง; ดังนั้น แต่ละเรื่องก็ต้องมีการกระทำที่ถูกต้อง ตามธรรมสังฆะของเรื่องนั้นๆ แม้ที่สุดแต่เรื่องการเมือง.

ในวันนี้จะพูดกันถึง ธรรมสังฆะที่เกี่ยวกับการเมือง. สิ่งที่เราเรียกว่า การเมือง เรามีความหมายหรือบทนิยามโดยเฉพาะตามแนวทางของศาสนา แต่ก็จะจะมีใจความที่ตรงกันโดยหลักทั่วไป ว่าการเมืองนั้น คือ การจัดอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ เพื่อคนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก. มันจะไม่ตรงกันบ้าง ก็คือว่า นักการเมืองทั้งหลาย จะไม่ยอมรับว่า “จะต้องมีการจัดอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ” เพราะดูเหมือนเขาจะไม่พูดถึงกฎธรรมชาติกันเสียเลย; เขาพูดถึงปรัชญาบ้าง อุดมคติบ้าง ตามลัทธินั้นๆ แล้วก็ตามความคิดเห็นของเขาเอง.

ข้อนี้ เราได้กล่าวกันมาหลายครั้งหลายหนแล้วว่า ธรรมสังฆะ - ความจริงตามธรรมชาตินั้น มันอย่างหนึ่ง; ส่วนความจริงตามที่คนเข้าใจเท่าไร แล้วก็เชื่ออยู่เพียงเท่านั้น นั้นไม่ใช่ธรรมสังฆะ แต่จะเรียกว่าเป็น *สังฆาภินิเวส* คือความเห็นที่เขาหมายมั่นว่าเป็นความถูกต้อง ตามแบบของเขา. เต็มวัน เราพูดกันถึงการเมืองชนิดที่ ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ แล้วถือเอาการทำตามกฎของธรรมชาติในส่วนนี้ ว่าเป็นธรรมสังฆะ.

การเมืองต้องเป็นตามกฎหมายของธรรมชาติ.

เรื่องการเมืองนี้ก็ควรเป็นเรื่องเพื่อคนมาก ถ้าคนน้อยก็ไม่จำเป็น; เมื่อคนมันมากขึ้น จะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกอย่างไร? มันก็ต้องจัดไปด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของตัวผู้จัดเอง; ดังนั้น เรื่องการเมืองที่บริสุทธิ์ ก็เป็นเรื่องของศีลธรรม; แต่นักการเมืองสมัยนี้ก็ไม่นยอมรับในลักษณะอย่างนี้; ไปถือว่าเป็นเรื่องอื่นไม่ใช่เรื่องศีลธรรม.

แต่เรายืนยันว่า เป็นเรื่องที่มีหัวใจเป็นศีลธรรมโดยตรง; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วมันจะถูกต้อนไม่ได้ ก็มันจะไปตามความต้องการของคนบางหมู่บางคณะเท่านั้นเอง. มันก็เลยเป็นการเมืองที่ทุจริต หรือเป็นการเมืองที่ปลอม เทียม สร้างความยุ่งยากขึ้นในหมู่มนุษย์ แทนที่จะสร้างสันติภาพ; ฉะนั้น เมื่อจะเอาความถูกต้องกัน ก็ต้องเล็งถึงการถูกต้องจริงๆ ก็คือถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ.

สำหรับคนทั่วไป คงจะมีความยากลำบาก ในการที่จะเข้าใจคำว่า “ธรรมชาติ” หรือ “กฎของธรรมชาติ” ก็เลยไม่ค่อยมองเห็นว่า ทุกอย่างต้องเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ ทั้งนั้น ไม่ว่าเรื่องอะไร; แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่มนุษย์เขาคิดขึ้นเอง. เขาทำขึ้นเอง จนได้ผลตามต้องการของเขา; อย่างนั้นก็เป็นที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ มันจึงจะได้ผลตามความต้องการของเขา. ฉะนั้นขอให้มองดูให้ดีๆ ให้เข้าใจถึงขั้นนี้ก่อน ว่าไม่มีอะไรที่มันอยู่นอกกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; นี่เป็นลักษณะที่ประหลาดอย่างไม่น่าเชื่อ.

สำหรับ เรื่องการเมือง ก็คือมันเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา เมื่อมนุษย์มันมากขึ้น และสัมพันธ์กันยิ่งขึ้น. ถ้ามนุษย์น้อยหรือคนเดียว มันก็ไม่มีปัญหา; แม้ว่าจะมีหลายคน แต่เมื่อมันยังไม่มาก ยังไม่สัมพันธ์กัน มันก็ยังไม่เกิดปัญหา; ฉะนั้น เรื่องการเมืองจะเป็นปัญหาขึ้นมา ก็ต่อเมื่อมันสัมพันธ์กันมาก จนเกิดความยุ่งยากขึ้นนานาชนิด. แต่ถึงอย่างนั้นกฎเกณฑ์ที่จะแก้ไขมัน ก็ไม่แปลกผิดไปจากกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; ฉะนั้น คำว่า ธรรมชาติจะต้องมีความหมายลึก กว่าที่เคยเข้าใจกัน; จึงต้องเอามาพูดกันให้เป็นที่เข้าใจในวันนี้.

กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ก็เรียกว่าธรรมสังฆะหนึ่ง ๆ อย่างที่เคยกล่าวมาแล้ว; เมื่อทำไม่ถูกต้อง ปัญหามันก็เกิดขึ้นชนิดที่มนุษย์ไม่สามารถจะแก้ได้. นี่ขอให้เข้าใจส่วนนี้ ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด ที่มนุษย์เรากำลังประสบ คือเราไม่แก้ปัญหาแต่จะอย่างให้ถูกต้อง ตามธรรมสังฆะของธรรมชาติ มันก็ไม่อาจจะแก้ได้ แล้วมันจะสร้างปัญหาเพิ่มขึ้นมามากกว่าเดิม; นี่คือข้อที่ควรจะปรารภถึงเกี่ยวกับเรื่องการเมือง.

ต้องมีธรรมสังฆะในอุดมคติของการเมืองให้ถูกต้อง.

[บททวนคำบรรยายที่แล้วมาถึงหน้า ๓๑๘]

เพื่อให้ติดต่อกัน ก็อยากจะขอให้นึก ทบทวนถึงคำบรรยายในครั้งที่แล้วมา. คำบรรยายในครั้งที่แล้วมานั้น เกี่ยวกับการศึกษา, และมีใจความสำคัญว่า การศึกษาที่ถูกต้อง หรือที่แท้จริงนั้น คือการทำจิตของมนุษย์ให้ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม. มันเนื่องกันตรงที่ว่า เมื่อการศึกษาไม่ถูกต้อง จิตของมนุษย์ก็ไร้ศีลธรรม; อย่างที่ได้ชี้ให้เห็นแล้ว ในการบรรยายครั้งที่แล้วมาว่า โลกเรากำลังมีการศึกษาที่ไม่ถูกต้อง และมนุษย์ก็ยิ่งไร้ศีลธรรม. ยิ่งเรียนมาก เรียนเร็วอย่างไร ก็ยิ่งไร้ศีลธรรม; ต่อเมื่อ การศึกษามันถูกต้องเท่านั้น คนจึงจะมีจิตใจที่ประกอบไปด้วยศีลธรรม.

ฉะนั้น สิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม นั้น มีความสำคัญมาก คือเป็นสิ่งที่ ทำให้อุดมการณ์ของมนุษย์ทุกชนิดไม่เกิดเป็นปัญหา, หรือถ้าจะ เผอิญเกิดปัญหาขึ้นมา มัน ก็แก้ได้ด้วยควมมีอยู่แห่งศีลธรรม นั้นเอง. *นี่เป็นธรรมสังฆะที่ตายตัว.* ได้พูดกันอย่างละเอียด ในครั้งที่แล้วมานั้น; ถ้าธรรมสังฆะในส่วนนี้มันผิดไป อุดมคติทั้งหลายมันก็ผิดไป. อุดมการณ์ทางการเมืองโดยตรงนี้ ก็จะเสียไป; เราจึง

ต้องย้อนไปหาสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม ในฐานะเป็นรากฐานของอุดมคติทั้งหลาย.

[เริ่มใจความของการบรรยายครั้งนี้]

สรุปความในข้อนี้ ที่เป็นหัวข้อสำคัญ ก็คือว่า เราต้องมีธรรมสัจจะแห่งอุดมคติทางการเมืองที่ถูกต้อง; หมายความว่า มีความถูกต้อง ระหว่างธรรมสัจจะของธรรมชาติกับอุดมคติทางการเมือง ที่มนุษย์กำลังยึดถืออยู่ และปฏิบัติอยู่. สำหรับการพิจารณากันในวันนี้ จะแยกเป็นหัวข้อสัก ๓ หัวข้อ เพื่อสะดวกแก่การศึกษา:-

หัวข้อที่ ๑ จะแสดงไปในทางที่จะชี้ให้เห็นว่า อุดมคติทางการเมืองที่ถูกต้องนั้น ไม่ใช่วัตถุนิยม ไม่ใช่จิตนิยม แต่เป็นความถูกต้องหรือสมดุลย์ ของสิ่งทั้ง ๒ นั้น.

หัวข้อที่ ๒ ว่าเมื่อประกอบไปด้วยธรรมแล้ว ระบบการเมืองระบบไหนก็ใช้ได้ทั้งนั้น. ขอเน้นว่า ระบบไหนก็ใช้ได้ทั้งนั้น ถ้ามันประกอบไปด้วยธรรม.

และหัวข้อที่ ๓ เป็นการสรุปให้เห็นว่า ระบบธรรมมีสังคมนิยมของธรรมชาติ ตลอดกาลนิรันดรนั้น ก็ต้องกลับมาปรากฏ โลกนี้จึงจะมีสันติภาพ.

รวมเป็นหัวข้อ ๓ หัวข้อด้วยกันอย่างนี้.

อุดมคติทางการเมืองต้องถูกต้องทั้งสองฝ่าย.

นี่ จะได้อรรถกถาใน หัวข้อที่ ๑ ที่ว่าความถูกต้องของอุดมคติ โดยเฉพาะทางการเมืองนั้น ต้องไม่ใช่วัตถุนิยม และไม่ใช่จิตนิยมล้วนๆ;

ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ความจริงของธรรมชาตินั้น มันไม่อาจจะเป็นวัตถุนิยม หรือจิตตนิยม ล้วน ๆ ได้; เพราะว่ ธรรมชาติมนุษย์นั้น มันไม่ได้เป็นเพียงวัตถุล้วน ๆ หรือเป็นเพียงจิตล้วน ๆ นั้นเอง.

มนุษย์เรานั้นมิได้มีเพียงร่างกายล้วน ๆ หรือมิได้มีเพียงจิตใจล้วน ๆ; แต่ว่ามีทั้งกายและจิต ประกอบกันอยู่อย่างแน่นแฟ้น ที่แยกกันไม่ออก. พอแยกกันออก มันก็ตายทั้ง ๒ ข้าง คือตายทั้งฝ่ายจิตและทั้งฝ่ายกาย; เมื่อมันสัมพันธ์กันอยู่อย่างถูกต้องเท่านั้น มันจึงจะอยู่ได้ หรือมีชีวิตอยู่.

นี่คือ ธรรมสังขจะอันหนึ่ง ซึ่งสำคัญที่สุด ที่จะต้องมองให้เห็น ว่าแม้แต่ในคน ๆ เดียว มันก็ยังมี ความถูกต้อง ระหว่างกายกับจิต; ทีนี้เมื่อรวมกันทั้งโลก มันก็ยังมืหลักที่ตายตัวอยู่อย่างนั้นเองว่า ต้องมีความถูกต้องทั้งฝ่ายวัตถุและทั้งฝ่ายจิต หรือฝ่ายนามธรรม, ถ้าเราอยากจะทำเรื่องอื่น ๆ บ้าง ก็ควรจะเรียกว่า *ธรรมนิยม*.

ธรรมนิยม นี้ โดยเนื้อแท้ ก็คือถูกต้องตามกฎของธรรมชาตินั่นเอง. นิยมธรรมะ คือ *นิยมกฎของธรรมชาติอันถูกต้อง*; เพราะธรรมะในกรณีอย่างนี้ ไม่มีอะไรนอกจากกฎของธรรมชาติอันถูกต้อง เป็นความถูกต้องที่มีไว้ สำหรับทุกสิ่งจะอยู่ได้ด้วยภาวะปรกติ หรือจะเรียกว่า ภาวะที่เป็นสันติ คือความสงบสุข.

คำว่า “ปรกติภาวะ” เป็นคำกลาง ๆ จะไม่พูดถึงสุขหรือทุกข์ มันปรกติก็แล้วกัน; แต่เราต้องการมากกว่านั้น คือต้องการให้มีความสงบสุข อย่างเป็นที่พอใจ. เราจะเรียกมันว่า “สันติภาวะ” คือ ภาวะแห่งสันติ นี้ เกิดขึ้นมาได้ จากการที่สิ่งนั้น ๆ มันเป็นอยู่ในลักษณะที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ไม่ได้แยกเป็นวัตถุนิยมโดยเด็ดขาด หรือจิตตนิยมโดยเด็ดขาด.

มนุษย์มีปัญญา เพราะมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลง

ที่นี้ก็คือไปถึง ปัญหาของมนุษย์. มนุษย์แรกมีขึ้นมาในโลก แล้วก็ยังคงอยู่ในลักษณะอย่างนั้น: มันมีพฤติกรรมของมนุษย์นั้น ๆ เปลี่ยนไปตามสิ่งแวดล้อม ซึ่งเปลี่ยนไปตามเวลา ตามภูมิประเทศที่เป็นอยู่. แม้กระทั่งมนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้ ก็ยังอยู่ในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงนั่นเอง และยังจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วรุนแรง ยิ่งกว่าการเปลี่ยนแปลงในยุคดึกดำบรรพ์ หรือยุคถัดมา.

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อม มันก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปจากธรรมสัจจะในสภาพเดิม ๆ. นี่เป็นเหตุให้มนุษย์เกิดความคิดใหม่ ที่มันไกลไปจากกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ที่เราจะเรียกกันว่า มันเปลี่ยนจากธรรมสัจจะ ไปเป็นสัจจาภิเวส นานาชนิดเป็นพวก ๆ พวก ๆ ไป; ดังนั้นมนุษย์แต่ละพวก ของแต่ละยุคแต่ละสมัย จึงมีอุดมคติ ที่ถือไว้ต่าง ๆ กัน นั่นเป็นสัจจาภิเวสของเขา. แม้ว่ามันจะมีความผิดพลาดเจืออยู่ในนั้นมาก เขาก็ไม่เห็น. เป็นความผิดพลาด เพราะความคิดมันเกิดขึ้นมาตามเหตุผลของเขา; เพราะเหตุเช่นนี้เองจึงเกิดแตกแยกกัน ในเรื่องของการความคิดเห็น จึงอยู่ด้วยกันไม่ได้ จึงต้องแยกไปเป็นพวก ๆ ตามความคิดเห็น.

ในการเปลี่ยนแปลงนั้น มันก็ย่อมมีได้ทั้งถูกและทั้งผิด; แต่มนุษย์เหล่านั้นอาจจะไม่รู้สักเลยก็ได้ ว่าถูกหรือผิดโดยแท้จริง. เขาจะไปถือในหลักที่ว่า ถ้ามันได้ตามที่เขาคต้องการแล้ว มันก็เป็นความถูกต้อง; เพราะเขาเอาการได้อะไรตามที่เขาคต้องการนั้น เป็นความถูกต้อง.

ฉะนั้น ความผิด และความถูก นี้ จึงเปลี่ยนไปจากกฎเดิมของ
 ธรรมชาติ หรือของพระธรรม. มันไปเป็นเรื่องผิดเรื่องถูก ตามความต้องการของ
 มนุษย์ไปเสีย และเขาก็ไม่รู้สึกรู้ว่าในข้อนี้; แม้ทำถูกก็มีได้รู้ว่า ถูกอย่างไรโดยแท้จริง
 แม้ทำผิดก็มีได้รู้ว่า ผิดอย่างไรโดยแท้จริง. ถ้าเขาไม่ได้ตามต้องการ เขาก็ท้อสและ
 แก่ไขมันเรื่อยไป, ถ้าเขาได้ตามต้องการเขา ก็ยึดถือ ยินดี จับฉวยเอาไว้.

มนุษย์ก็มีปัญหาเรื่องผิดถูกนี้มากขึ้นๆ กระทั่งมาถึงยุคที่ มนุษย์มันมีมาก
 ขึ้นมาในโลกอย่างรวดเร็วนี้ แล้วมนุษย์ก็ได้เกี่ยวพันกันอย่างสับสน ปัญหามันก็ยิ่ง
 ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปทุกที คือสาวยาก.

ทีนี้ ก็ มีการถือประโยชน์ของพวก ของตัวเป็นหลัก และรักษาซึ่ง
 ประโยชน์นั้น มีการใช้อำนาจแก่กันและกัน อย่างที่ก้าวกำกัน; ตกลงกันไม่ได้ ก็
 ต้องปะทะกัน คือรบราฆ่าฟันกัน มันก็ตัดสินด้วยกำลัง ด้วยอำนาจ. พวกที่พ่ายแพ้
 ก็ต้องหนีไป, พวกที่ชนะก็ยึดครองหรืออยู่. นี้เรียกว่า ตัดสินด้วยอำนาจ.

ทีนี้ ก็มีพวกที่เห็นด้วยเข้ามาสมทบ; พวกนี้มันก็ใหญ่ขึ้นๆ จนเป็นพวก
 ที่มีอำนาจ. เราจึงเห็นมนุษย์แบ่งแยกกันไปเป็นพวกๆ ไปทั่วทุกมุมโลก.

ถ้าเราจะใคร่ครวญดูด้วยเหตุผลซึ่งเชื่อได้ เราก็ต้องเชื่อตามที่พระกัมภีร์
 กล่าวไว้ อย่างที่คนเขาหัวเราะเยาะ. ในครั้งแรกมันจะมีมนุษย์เพียงคู่เดียวหรือไม่ก็คู่
 ที่เป็นมนุษย์เต็มความเป็นมนุษย์ ขึ้นมา; แล้วมันก็มากขึ้นๆ. เพราะเราก็เห็นอยู่ท่ามา
 เวลานี้ว่า มันมากขึ้นๆ. เมื่อถอยหลังกลับไป มันก็คือน้อยลงๆ น้อยลง จนน้อยที่สุด
 จนถึงยุคที่ไม่มีมนุษย์เลย.

ความเป็นมาอย่างนั้นมันเป็นพัน ๆ ปี ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลง มันก็มีหลายรูปหลายแบบ; สัจจาภินิเวศที่เป็นที่ยึดถือของมนุษย์นั้น ก็เลยมีหลายรูปหลายแบบ ล้วนแต่ยึดถือเป็นทฤษฎีของตนๆ ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ผิดก็ไม่รู้ถูกก็ไม่รู้ เอาประโยชน์เป็นที่ตั้ง มนุษย์ก็มีความแน่นอนที่ว่า จะต้องทะเลาะกัน จะต้องปะทะกัน ในเมื่อประโยชน์นั้นมันขัดกัน.

ขอให้ดูแม่เตในหมู่คณะเดียวกัน ประโยชน์ขัดกัน มันก็ยังทะเลาะกัน; ในครอบครัวเดียวที่มีสักว่าพ่อแม่ ๒ คนเท่านั้น ถ้าประโยชน์มันขัดกัน มันก็ทะเลาะกัน; เช่นเดียวกับสัตว์มันกัดกันเพราะว่าประโยชน์มันขัดกัน. ถ้าประโยชน์ไม่ขัดกันแล้ว มันจะไปกัดกันให้เห็นียากทำไม.

นี่เป็นธรรมสัจจะอันหนึ่งคล้ายเหมือนกัน ที่จะต้องมองดูในเบื้องต้น อย่างที่เป็นพื้นฐานว่า เวลาระยะเวลาเป็นพัน ๆ ปีนี้ มันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร จนกระทั่งมีธรรมสัจจะสำหรับยึดถือหลายรูปหลายแบบ ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่าการเมืองทั้งนั้น. มนุษย์หมู่หนึ่งๆ จะอยู่เป็นปรกติสุขได้, ก็เพราะว่าเขามีการจัด การทำถูกต้องตามธรรมสัจจะของสิ่งที่เรียกว่าการบ้าน แล้วก็การเมือง กระทั่งมันเป็น การเมืองของโลกทั้งโลก เป็นส่วนรวม.

ความเปลี่ยนแปลงยุควัตตุนิยม มีปัญหามาก

เดี๋ยวนี้เราก็คงมาถึงยุคที่มีปัญหามากที่สุดแล้ว. โลกนี้กำลังอยู่ในยุคที่มีปัญหามากที่สุด และเราก็เรียกกันว่า ยุควัตตุนิยม; ที่ได้เรียกว่า ยุควัตตุนิยม

ก็เพราะว่า ยุคนั้นวัดถูกกำหนด. ความเจริญทางวัดถูกกำหนด รสนิยมในวัดนั้นก็ กำหนด จนครอบงำจิตใจมนุษย์; ถึงกับว่าไม่ต้องการสิ่งอื่นแล้ว; ต้องการรสนิยมที่ เกิดมาจากวัดที่ประณีต ที่สูงสุด ที่ดีที่สุด ที่งดงามที่สุด อะไรที่สุดไปเสียทั้งนั้น, แล้วยัง แดงเป็นยุคที่มีคนในโลกมากที่สุดด้วย. แล้วมนุษย์ส่วนใหญ่ เรียกว่าเกือบจะทั้งโลก นั้น เขามองกันแต่วัด รู้จักกันแต่ในตำบลวัด แล้วก็ทำให้กำหนด เจริญรวดเร็วแต่ ในตำบลวัด มันเหมือนกันว่า เป็นม้าอย่างหลับหูหลับตา ในรสนิยมทางวัด.

แล้ว ความกำหนดทางวัดนั้น มันก็มีผลที่สำคัญขึ้นมาอีกอย่างหนึ่ง คือ ทำให้มนุษย์ตายน้อยเข้า ฉะนั้น มนุษย์จึงเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ยิ่งขึ้นไป อีก เพราะความกำหนดทางวัดนั่นเอง.

แล้วมันยังมีปัญหาอย่างอื่น หรือมูลเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาอย่างอื่น ๆ อีก เช่นว่า ทางวัดมันกำหนด การคมนาคม มันก็ ดีที่สุด รวดเร็วที่สุด มนุษย์ติดต่อกันได้ทั่วโลก จะเรียกว่า ภายในพริบตาเดียวก็ได้ ก็ว่าภายในพริบตาเดียว ข่าวสาร ต่าง ๆ กระจายไปทั่วโลก รู้กันหมดทั้งโลก อย่างนี้.

นี่เรียกว่า สังคมมันเปลี่ยนแปลงไปมาก คือมีการสังคมกันรุนแรงยิ่งขึ้นนั่นเอง ; ไม่เหมือนกับแต่ก่อน เพียงไม่กี่ร้อยปีมันไม่มีการสังคมกันได้อย่างนี้, หรือเมื่อไม่กี่สิบปี มานี้ก็ยังไม่ได้, ไม่ก็ปีมานี้ มันก็ยังไม่มีการสังคม รวดเร็วกันเหมือนอย่างปัจจุบันนี้. ฉะนั้นเมื่อมัน สังคมกันมากขึ้นเท่าไร ปัญหามันก็ต้องยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น ที่เรียกว่าเป็น ปัญหาทางสังคม. นี้ เป็นผลเกิดมาจากความกำหนดในทางวัด ทำให้ เพิ่มปัญหาหรือความยากลำบากในทางการเมือง; การที่จะจัดบ้านเมือง หรือจัดโลกให้อยู่ กันเป็นผาสุกนี้ มันก็ยากยิ่งขึ้น.

ในที่สุดก็ปรากฏว่า ปัญหาทางวัตถุนี้เกิดขึ้นมาก ส่วน ปัญหาทางจิตใจนั้นก็ไม่มี หรือไม่ค่อยมี เพราะไม่สนใจในเรื่องทางจิตใจ; ไม่สนใจในเรื่องทางจิตใจก็ตามใจ แต่เรื่องจิตของมนุษย์นี้ มันก็ยังคงอยู่ ยังต้องการอะไรบางอย่างที่ถูกต้องตามเรื่องทางฝ่ายจิตใจ. มนุษย์รู้จักแก้แต่ทางวัตถุ แล้วทางจิตก็ถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับการสนใจ ไม่มีความรู้ความเข้าใจ ความรู้ในทางจิตมันก็ยังน้อยลงไป สำหรับคนในโลกปัจจุบันนี้.

คนในโลกในทุกวันนี้ ก็รู้แต่เรื่องวัตถุ รู้เรื่องทางจิตน้อยไป ไม่สามารถจะแก้ปัญหาทางจิต ซึ่งมันยังคงมีปัญหายู่ตามธรรมชาติ แล้วเรื่องทางจิตก็ถอยค่าทางสังคม คือว่าสังคมไม่ดีว่า ความรู้ทางจิตนั้นมีค่า; ไปหลงความรู้ทางวัตถุว่ามีค่า จัดให้เรียนให้ศึกษากันแต่เรื่องความก้าวหน้าทางวัตถุทั้งนั้น.

อย่างที่ได้อธิบายมาแล้วว่า ยิ่งเรียนยิ่งไม่มีศีลธรรม เพราะว่าเราไม่ได้เรียนเรื่องทางจิต เพื่อความมีจิตถูกต้อง เพื่อเป็นรากฐานของศีลธรรม. มีการศึกษาอย่างในโลกปัจจุบันนี้ ก็ทำให้โลกวิเศษเร็วขึ้น; ถ้ายังอยู่ในรูปนี้ ก็ทำให้ไม่รู้จักรัสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ไม่รู้จักรัสิ่งที่เรียกว่าจิต ไม่สามารถจะบังคับจิตอย่าให้ไปเป็นทาสของวัตถุ ก็ได้แต่เป็นทาสของวัตถุ ท่วมหูท่วมหัวจมตึงลงไปเลย.

เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว ความสมดุลงระหว่างร่างกายกับจิตก็ไม่มี, ความสมดุลงระหว่างวัตถุกับนามธรรมมันก็ไม่มี; หรือถ้าจะมี ก็มีได้แสนยาก เพราะฝ่ายหนึ่งมันได้รับความสนใจน้อย; ยิ่งไม่มีความสมดุลงมากขึ้น ก็ยังมีปัญหามากขึ้น. แล้วพร้อมกันนั้นวัตถุนิยมก็ครองโลก ครอบครองโลก ยิ่งขึ้น ๆ ยิ่งขึ้น ๆ จนทำให้โลกนี้

ตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุนิยม ดังที่กล่าวแล้ว; จนกระทั่งแม้แต่คณะสงฆ์ของแต่ละศาสนา ก็ประสบพหุตินอกกลุ่มนอกรทาง.

ขอให้มองดู คณะสงฆ์ของทุก ๆ ศาสนา กำลังออกนอกกลุ่มนอกรทาง เพราะอะไร? เพราะอำนาจของวัตถุนิยมเข้าไปครอบงำ. เรา ไม่ได้สั่นโศษด้วยวัตถุ หรือมีบริวารเท่าที่จำเป็น เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าท่านบัญญัติ; แต่มีบริวารเกินจำเป็น ยิ่งกว่าบริวาร ก็ถึงกับมีทรัพย์สินสมบัติ. นี่เป็นอย่างนี้กันทุกศาสนา เพราะอำนาจของวัตถุนิยมนั้น.

ฉะนั้นควรพิจารณาสิ่งที่เรียกว่าวัตถุนิยมนี้กันให้มากสักหน่อย คือให้เพียงพอ ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง กระจ่างชัด.

ใจความของคำว่า “วัตถุนิยม”

คำว่า “วัตถุนิยม” นี้ มีหลายความหมาย เราไม่มีเวลาพอที่จะแจกแจงโดยรายละเอียดทุกความหมาย; ฉะนั้นจึงสรุปความเอาแต่ใจความกันดีกว่า อย่างน้อยก็สองความหมาย วัตถุนิยมหมายถึงหลงใหลในรสของวัตถุ, และอีกอย่างหนึ่งวัตถุนิยมก็คือ ยึดวัตถุเป็นหลัก.

ความหมายที่ ๑ ที่เรียกว่า หลงใหลในรสของวัตถุนั้น ก็หมายถึง ทางเนื้อหนังทางร่างกายได้รับความสบายสะดวกเพลิดเพลิด ตรงตามความต้องการ

ของกิเลส; นี่ก็หลงในรสอร่อยของวัตถุ ซึ่งภาษาศาสนาเรียกกันว่าเนื้อหนัง หมายถึงเนื้อหนังสำหรับรัฐทางเนื้อหนัง.

รสทางเนื้อหนังก็เลยเรียกสั้น ๆ ว่าเนื้อหนัง : ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ส่วนใหญ่ก็เล็งถึงความรู้สึกระหว่างเพศตรงกันข้าม; ความหลงในรสอร่อยของเนื้อหนังก็เรียกว่าวัตถุนิยม. อันนี้ที่แท้มันก็เป็นเรื่องที่ตั้งต้นมาจากสัญชาตญาณ; แต่ถ้าสัญชาตญาณแท้ ๆ จะไม่ติดกับหลงในรสอร่อย.

ดูได้ที่สัตว์เดรัจฉาน ก็กินอาหารหรืออยู่ด้วยวัตถุ; มันก็ไม่ได้หลงด้วยวัตถุ; เพราะความกตมมันไม่ก้าวหน้า มันสมองมันไม่ได้เจริญมากเหมือนมนุษย์ ไม่ได้มีการศึกษาอย่างมนุษย์ ไม่เป็นทาสของกิเลสเหมือนกับมนุษย์. ความรู้สึกทางกามารมณ์มีน้อย ชั่วขณะที่เป็นเหตุสืบพันธุ์ตามกฎของธรรมชาติ ชั่วเวลาเล็กน้อย.

ส่วนมนุษย์นี้ มันตกอยู่ใต้อำนาจทางกามารมณ์ หรือทางเพศตลอดวันตลอดคืน ตลอดปี; นี่ก็เพราะว่า มันพัฒนาโดยธรรมชาติบ้าง, พัฒนาโดยฝีมือของมนุษย์บ้าง, ที่ทำให้มนุษย์จมลงไปในรสของวัตถุ อย่างท่วมหัวท่วมหู หรือยิ่งกว่าเป็นนิจไปเสียอีก อย่างที่กล่าวแล้ว. นี่เป็นความหมายหนึ่งของคำว่า วัตถุนิยมในโลกปัจจุบัน.

ที่นี้ ความหมายที่ ๒ ยึดวัตถุเป็นหลัก นี้ไม่ต้องเกี่ยวกับเรื่องกามารมณ์หรือเรื่องเพศอะไรก็ได้; มนุษย์ไม่มีปัญญาที่จะรู้เรื่องทางจิตใจ จนถึงกับเอามาเป็นหลักเกณฑ์อะไรได้ ก็เลยถือวัตถุเป็นหลัก. ในการที่จะแก้ปัญหิต่าง ๆ ของมนุษย์ มนุษย์ก็ถือวัตถุเป็นหลักสำหรับแก้ปัญหานั้น ๆ. อย่างน้อยก็เข้าใจผิดครั้งหนึ่ง

ว่าทุกอย่างนั้นมีแต่วัตถุ ก็จะแก้แต่ทางวัตถุ; เช่นพูดว่า “ถ้ามนุษย์อ้อมปากอ้อมท้องแล้ว โลกนี้ก็ไม่มียุทธาทางอาชญากรรม” หรือทางอะไรเป็นต้น.

นี่ก็เพราะไม่รู้เรื่องทางจิต; รู้แต่เรื่องทางวัตถุ ก็ยึดหลักสำหรับจะตัดสิน หรือแก้ปัญหานั้นโดยวัตถุเป็นหลัก. หรือว่าในการบันทึกสิ่งต่างๆ ไว้เป็นแบบฉบับ สำหรับการศึกษาคือไปภายหน้า มันก็บันทึกได้แต่เรื่องทางวัตถุ หรือตามปรากฏการณ์ทางวัตถุ. เรื่องทางจิตใจมองไม่เห็น ก็ไม่ได้บันทึก; แม้จะมีอยู่แต่ก่อน ก็เห็นว่า เป็นเรื่องครึครวมายไปเสีย. นี้เรียกว่า ยึดถือวัตถุเป็นหลักสำคัญ ในการศึกษา ในการตัดสินปัญหา หรือว่าในการบันทึกสิ่งต่างๆ.

สองอย่างนี้ก็เรียกว่า วัตถุนิยม แล้วเราก็กำลังเป็นทาสของ **วัตถุนิยมในสองความหมาย**.

นี่ คุให้คิดต่อไปอีก **วัตถุนิยม** เป็นทศแห่งความเห็นแก่ตัว. สองกิตติ จนมองเห็นว่า วัตถุนิยมเป็นที่ตั้งของความเห็นแก่ตัว ซึ่งไม่เหมือนกับจิตตนิยม มันจะเป็นไปในทางที่ละลายความเห็นแก่ตัว หรือว่าถ้ายังเห็นแก่ตัวด้วยกัน จิตตนิยมก็เป็นไปในทางที่สะอาดกว่า หรือถูกต้องกว่า.

ความเห็นแก่ตัว เราหมายถึง ความรู้สึกที่เป็นกิเลส ไม่ใช่หมายถึง ความรักตัว สงวนตัว อยากให้ตัวได้ดี แล้วก็ทำความดี อย่างนี้ไม่เรียกว่าเห็นแก่ตัวในที่นี้. เห็นแก่ตัวคือ เห็นตัวกิเลส กอบโกยประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัว อย่างไม่มีความยุติธรรม.

ความเห็นแก่ตัวอย่างเดียวก่อนนั้น เป็นปัญหาทั้งหมดของมนุษย์ คือ ทำให้มนุษย์ตกเป็นทาสของวัตถุนิยม แล้วก็เกิดโลหะ โทสะ โมหะ หนาแน่น ยิ่งขึ้นทุกที.

เห็นแก่ตัวนี้ต้องขยายออกไปถึงว่า เห็นแก่พวกของตัว; เมื่อมันหลายๆ ตัวเข้า มันก็เป็นพวก แล้วก็เห็นแก่พวกของตัว. ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมมากเท่าไร ก็ยิ่งเห็นแก่ตัวหรือพวกของตัว จนหลับหูหลับตา จนไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร; ในที่สุดมันก็แยกตัวออกไปจากจิตตนิยมทุกวิถีทาง แล้วก็ยิ่งเกลียด ยิ่งเกลียดจิตตนิยมมากขึ้น ในที่สุดก็ไม่ต้องรู้เรื่องจิตกันเสียเลย.

สรุปแล้ว จะเห็นได้ว่า วัตถุนิยมนี้ ไม่เป็นรากฐานที่ตั้งแห่งลัทธิศาสนา. ศาสนาในที่นี้หมายถึงศาสนาตามความหมายของคำว่าศาสนา. ไม่มีศาสนาไหนที่สอนให้พอกพูนกิเลส ตามใจกิเลส ปล่อยไปตามอารมณ์ของกิเลส; ส่วนวัตถุนิยมนั้นมันไม่เป็นรากฐานที่ตั้งของศาสนา หรือมันพาไปหาทิศทางที่ตรงกันข้ามกับเรื่องของศาสนา.

ฉะนั้นในยุคที่ *โลกเป็นวัตถุนิยมจัด* ก็เป็นธรรมดาอยู่เอง ที่จะต้องเกลียดศาสนา อย่างดีที่สุดก็คือไม่สนใจ ในสิ่งที่เรียกว่าศาสนา; *กล่าวพูดว่า "เราไม่มีศาสนา"* ทั้งที่พ่อแม่ของเรามีศาสนา, เราก็กล่าวพูดว่าเราไม่มีศาสนา; นี่ก็เพราะว่า ธุรกรสของวัตถุนิยมนี้แหละ ครอบงำเอา ถึงขนาดเรียกว่าผีสิง มันจึงพูดอย่างนี้ได้.

แต่ถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว คนนั้นเขาก็ถือศาสนาวัตถุนิยมนั่นเอง. คนที่เขาพูดว่า เขาไม่มีศาสนานั้น ก็คือเขาไม่มีศาสนาอย่างที่ บู้ ยา ตา ยายเคยมี : เป็นพุทธ-

ศาสนา เป็นคริสตศาสนา เป็นศาสนาอะไรก็ตาม เขาไม่มี; แต่เขาไป มีวัตถุนิยม เป็นศาสนา เขาก็ล้าพุดว่าไม่มีศาสนา; เพราะเขาละอายที่จะรับสารภาพว่า ถือศาสนา วัตถุนิยม ถือศาสนาเงิน เป็นต้น.

คำว่า “วัตถุนิยม” มีลักษณะอย่างนี้ มีหน้าทีย่างนี้ นำมาซึ่งผลอย่างนี้ ในโลกนี้.

ใจความของคำว่า “จิตตนิยม”

ที่นี่ จะดูคำว่า จิตตนิยม กันบ้าง, บางทีก็เรียกว่ามโนนิยม; จิตก็ได้ มโนก็ได้ วิญญาณก็ได้. คำว่าจิตตนิยมก็มีหลายแขนงเช่นเดียวกันอีก แต่จะสรุปมัน ยังเหลือเพียง ๒ หัวข้อ :-

ความหมายที่ ๑ ของจิตตนิยม ก็คือ การถืออุดมคติมากกว่าจะถือค่าทางวัตถุ.

ถ้าถือค่าทางวัตถุ พระพุทธรูปองค์หนึ่งองค์เล็ก ๆ ก็ว่ามีค่าเท่ากับปลาชุกหนึ่ง นี้เรียกว่า ค่าทางวัตถุนิยม; แต่ว่าพระพุทธรูปองค์หนึ่งมีค่าทางจิตตนิยมสูง จนตีราคาไม่ไหว เพราะว่าเป็นวัตถุที่ระลึกแทนองค์พระพุทธเจ้า เป็นสัญลักษณ์แห่งความดีความงามอะไรต่าง ๆ.

ถ้ามองกันในแง่ของจิตตนิยม หรืออุดมคติแล้ว พระพุทธรูปองค์หนึ่ง ตีค่าไม่ไหว; ถ้ามองกันในด้านของวัตถุแล้ว ก็เท่ากับข้าวสารถังหนึ่งบ้าง ปลาชุกหนึ่งบ้าง

เท่านั้นเอง. ฉะนั้นเราไม่มองในทางวัตถุ แต่จะมองในแง่ของจิตหรือของอุดมคติ
นี้อย่างหนึ่ง.

ความหมายอย่างที ๒ ก็คือเรื่อง หรือ คำ ทางจิตทางวิญญาณ
นั้นเป็นหลัก หรือเป็นรสนิยม; คือไม่ถือเอาทางวัตถุ แต่ถือเอาทางจิต;
ฉะนั้น เมื่อจะแก้ปัญหาคือ ๆ ก็มุ่งแก้ปัญหาคือเรื่องทางจิตไปซะพืด จนถึงกับลืมเรื่องทาง
วัตถุไปเสียเลย นี้ก็เรียกว่า จิตตนิยมสุดเหวี่ยง.

จิตตนิยมสุดเหวี่ยง มันก็ใช้ไม่ได้, วัตถุนิยมสุดเหวี่ยงมันก็ใช้
ไม่ได้; ต่อเมื่อไทม์มันอยู่ตรงกลาง คือความถูกต้องระหว่างสิ่งทั้งสอง สมดุลย์กันดี
นี้ก็เรียกว่า **ธรรมนิยม** ไป; ไม่ใช่วัตถุนิยม ไม่ใช่จิตตนิยม.

ทีนี้ อยากจะขอมอบให้ทราบถึงข้อเท็จจริงอันหนึ่งว่า ภาษาที่มนุษย์ใช้พูดจา
นี้ มันลำบาก; มันช่วยไม่ได้ มันไม่มีใครแก้ปัญหานี้ได้. ภาษามันทำความลำบาก;
เพราะว่า คำ ๆ เดียวกัน ให้ความหมายต่างกัน โดยบุคคลต่างกัน.

ภาษาที่ใช้พูด ใช้เขียนอยู่ในโลกเวลานี้ ทำความยุ่งยากลำบากในข้อนี้
แล้วเมื่อจะถ่ายถอดออกไปสู่ภาษาอื่น คือแปลออกไปสู่ภาษาอื่นแล้วมันยิ่งยุ่งยากมากขึ้น.
ถ้าทางจิตทางวิญญาณ อะไรนี้ มัน หมายถึงเรื่องจิตในคนก็มี, แต่ที่หมายถึงความ
ถูกต้องของธรรมะก็มี, ในคนบางพวกบางนิกาย.

อย่างคำว่า spiritual เติม ๆ ก็หมายถึง วิญญาณ หรือ ภูตผีปีศาจ อะไร
พวกนี้ หรือเป็นเรื่องจิตล้วน ๆ; แต่เดี๋ยวนี้มันกลายเป็นความถูกต้องของเรื่องทางจิต

ของวิชาความรู้ ของสติปัญญา ของทิวฐิ ความคิดความเห็น ไป. ถ้าเราเพียงแต่พูด คำใดคำหนึ่งออกไป มันก็เลยเข้าใจกันไม่ได้ เข้าใจไม่ตรงกัน กระทั่งเข้าใจชั่วคราวเสีย ก็มี.

ฉะนั้น จึงขอเตือนว่า อย่าถือเอาคำพูดเป็นหลักนัก มัน จะเข้าใจกัน ไม่ได้ มัน จะเสียเวลา, หรือบางทีมันจะเข้าใจผิด จนถึงกับทะเลาะวิวาทกัน. เรา จะต้องขอทราบถึงเนื้อแท้หรือเรื่องราวนั้น ๆ ให้ถูกต้องเสียก่อน ; ส่วนชื่อจะเรียกอย่างไร นั้น ไว้ทีหลัง. เราอาจจะเรียกเหมือนเขาก็ได้, เราอาจจะไม่เรียกเหมือนเขาก็ได้. เราถาม กันถึงเรื่องเนื้อหาของเรื่องตัวเรื่อง ให้เข้าใจเสียก่อน แล้วจึงนึกถึงชื่อ อย่างนั้นมัน ปลดตกภัย.

นี่ สรุปความว่า วัตถุนิยม ก็คือนิยมวัตถุ, จิตตนิยม ก็คือนิยมจิต; แยกไปสุดเหยียงไปเสียคนละทาง; นี่มันเป็นเรื่องผิดทั้ง ๒ ทาง. พวกจิตตนิยมกับพวก วัตถุนิยมก็ทะเลาะกันได้เรื่อยไป; ต่อเมื่อใดมันเข้าใจ ความถูกต้องระหว่างสิ่งทั้งสอง เมื่อนั้นมันก็ไม่มีความจะเข้าใจผิด หรือว่าขัดแย้งกัน มันก็ลงรอยกัน ก็ไปด้วยกันได้ หรือเป็นความสงบได้.

ปัญหาในโลก เกิดจากวัตถุนิยม.

ที่นี้ มากุกันอีกทีหนึ่ง ในโลกนี้ในปัจจุบันนี้ ปัญหามันไม่ได้เกิดจากจิตต-นิยม; โลกปัจจุบันนี้ ปัญหามันเกิดจากวัตถุนิยม จนถึงกับกล่าวว่า เป็นยุคของ วัตถุนิยม. แล้วยิ่งในส่วนที่เป็นวัตถุนิยมนี้ให้มาก เพื่อจะแก้ปัญหา หรือเอาเสนียดจัญไร อุบัติหะแห่งหลายออกไปเสียได้จากโลก. จิตตนิยมจะทำให้ปัญหาเกิดน้อยกว่าที่ควรเสียอีก.

ดูโลกยศวัตถุนิยม ก้นก่อน ว่ามันมีสภาวะอย่างไร, มีลักษณะอย่างไร, มีปฏิกริยาเกิดขึ้นมาอย่างไร.

โลกยศวัตถุนิยมสมัยนี้ บัจจุบันนี้ หรือเอาวันนี้ก็ได้ เพราะว่ามันมีพลโลกทวีจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว จนคนจะล้นโลก จนปั่นป่วนทางวัตถุนั้นเอง ฉะนั้นโลกวันนี้ ก็คือความปั่นป่วนทางวัตถุด้วยอำนาจของวัตถุ. ประการแรกที่สุด ก็เพราะว่าคนในโลกมันทวีขึ้นเร็ว.

ประการที่ ๒ ก็เพราะให้การศึกษาผิด ก็เป็นการศึกษาที่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยม; ยิ่งให้มากให้เร็วเท่าไร โลกนี้ก็วินาศมากขึ้นเท่านั้น แล้วก็ไม่มีใครไปเปลี่ยนการศึกษาของโลกได้ เพราะคนทั้งโลกเขาเป็นทาสของวัตถุนิยมนั่นเอง.

ปัญหาทางวัตถุมันก็ประดังเข้ามา อย่างไม่ให้โอกาส ไม่ให้เวลาพักผ่อน แม้แต่จะหายใจ มันประดังเข้ามา จนไม่มีเวลาคิดถึงอุดมคติ หรือเรื่องทางจิตใจกันเสียเลย.

คนในโลกเราวันนี้ มันมีเรื่องทางวัตถุครอบงำ จนไม่มีจิตใจส่วนไหนที่จะหลุดออกไปจากวัตถุ ไปคิดกันเรื่องจิต; ก็อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า หลงในรสนิยมของวัตถุเท่าไร มันก็ยังเห็นแก่ตัวเท่านั้น ฉะนั้นศีลธรรมมันก็เสื่อมไป ๆ มีความไร้ศีลธรรมเกิดขึ้นมาแทนยิ่งขึ้นทุกที.

ข้อนี้พูดกันแล้วพูดกันอีกมามากแล้ว ไม่พูดอีกแล้ว แล้วไปดูเอาเองก็ได้; ขั้วหีบหนังสือพิมพ์ขึ้นมาอ่านสักไม่กี่ฉบับ ก็พอจะรู้ว่าโลกปัจจุบันนี้ มันเสื่อมศีลธรรมลงไปเท่าไร และกำลังเสื่อมอย่างรวดเร็ว เพิ่งยังขึ้นไปอีก.

นี่ ความเห็นแก่ตัว คำเดียว เท่านั้นแหละ ที่ต่อไปนี้จะทำให้เกิดโทษ เกิดพิษ เกิดอุปัทวเหตุร้าย อีกลานาประการ ไม่มีที่สิ้นสุด.

ที่เห็นอยู่ง่าย ๆ ก็คือว่า เมื่อเกิดการเห็นแก่ตัวเท่านั้นแหละ มันก็เกิดช่องว่างขึ้นระหว่างคน ต่างคนต่างเห็นแก่ตัว ไม่ออมชอม ไม่สัมพันธ์ ไม่มีประโยชน์ร่วมกัน มันก็ต่างคนต่างทำ มันก็เกิดช่องว่าง อย่างที่เราเรียกกันศัพท์ใหม่ ๆ เวลาเห็นว่า “ช่องว่าง” ระหว่าง คนใจ กับ คนฉลาด.

คนฉลาดมันเห็นแก่ตัว มันก็ไปไกล; คนโง่เห็นแก่ตัวเท่าไร มันก็อยู่ที่นี้. มันเกิดความต่างกัน เหลื่อมล้ำแก่กันและกัน ระหว่างคนฉลาดกับคนโง่ จนคนหนึ่งรวยเหลือประมาณ, คนหนึ่งมันก็ยังไม่พอกินอยู่.

หรือว่าเกิดช่องว่างระหว่าง คนแข็งแรง กับ คนอ่อนแอ มันก็คล้าย ๆ กันแหละ. คนแข็งแรงก็คือมีกำลังนั้น กำลังนี้ กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังอะไรต่าง ๆ; คนอ่อนแอมันก็ไม่มีอย่างนั้น มันก็อยู่ในสภาพที่ไม่มีอะไร แม้ในทางวัตถุ คนแข็งแรงก็มีมาก, นี้ก็เรียกว่า ช่องว่าง.

ช่องว่างเกิดขึ้นเพราะความเห็นแก่ตัว; แต่มันไม่ใช่เกิดขึ้นเฉย ๆ มันเกิดขึ้นเท่าไร มันก็สร้างปัญหาขึ้นมาในหมู่มนุษย์เท่านั้น คือทำให้มนุษย์อยู่ด้วยกันไม่ได้ ไม่รักใคร่ ไม่เมตตากรุณา, ยิ่งกว่านั้น ก็จะทำลายกัน อย่างที่เดี๋ยวนี้ก็เห็น ๆ กันอยู่ มีการต่อสู้กันระหว่างนายทุนกับชนกรรมาชีพ.

นี่ อยากจะให้รู้สึกลงไป ถึงข้อที่ว่า วัตถุนิยมนี้ มัน ทำให้เกิดระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาหลายแขนง. ต้องมองดูให้ลึกสักหน่อย จึงจะเห็น ว่าทำไม

ระบอบประชาธิปไตย จึงเกิดขึ้นในโลก? ที่จริงก็ไม่กี่ร้อยปี, ประชาธิปไตยแบบที่มีมูลมาจากวาทุณนิยมนั้น เห็นแก่ตัวแล้ว, เกิดความแตกต่างเหลื่อมล้ำกันมากแล้ว.

ที่นี่ คนส่วนมากนั้น, คนส่วนมาก หรือเกือบทั้งหมดคนนั้น มันอยู่ในฐานะยากจน หรือ อ่อนแอ ก็เห็นอยู่ทางเดียวเท่านั้นว่า จะต้องเรียกร้อง ความเสมอภาค หรือที่เรียกว่าประชาธิปไตย จะลตที่สูงลงมาหาที่ต่ำ; แต่มิได้ทำไปอย่างถูกต้อง ตามธรรมสัจจะของธรรมชาติ.

นี้อาตมากล่าวอย่างนี้ และยืนยันอย่างนี้อยู่เสมอ ว่าประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นมาในโลก เมื่อร้อยสองร้อยปีมานี้ มันเป็นประชาธิปไตยของอวิชา, คืออวิชา หรือความไม่รู้ สร้างความเห็นแก่ตัวขึ้นมา ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ แล้วจึงมาเรียกร้องความเสมอภาค. ถ้ามันมีธรรมะมาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมทีแล้ว มันไม่เกิดอาการอย่างนี้; มันเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง ๒ ฝ่าย.

ขอให้ตัดสินใจเอา โดยตั้งปัญหาขึ้นว่า เมื่อก่อนนี่ก็เป็นคนอย่างเดียวกัน มีอะไรเหมือนกัน : เป็นสมัยคนบ่่า ก็เป็นคนบ่่าเหมือนกัน, สมัยเป็นคนบ้าน ก็เป็นคนบ้านเหมือนกัน มีอะไรเหมือนกัน; แล้วทำไมคนหนึ่งมันจึงไปรวยได้? แล้วคนหนึ่งมันจึงไปจนอย่างยังอยู่?

มัน มีความบกพร่อง : ถ้าคนหนึ่งบกพร่องทางจิตใจ, คนหนึ่งก็บกพร่องทางร่างกาย, หรือบกพร่องอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ. แต่แล้วคนที่ช่วยตัวไม่รอดนี้ มันบกพร่องในข้อศีลธรรม.

ศีลธรรมนี้มีความหมายกว้าง : ศีลธรรมที่ทำให้ขยัน, ศีลธรรมที่ทำให้
 ให้ออกกลิ่น อดทน, ศีลธรรมที่ทำให้บังคับปากบังคับท้อง, อย่างนี้เป็นต้น
 มันไม่มี; มันกลับไปมี อบายมุข บุษายบายมุขเป็นพระเจ้า พวกนี้ก็ยังจน
 และจนอยู่ตลอดกาล. คนที่มีความรู้ ความฉลาดสามารถ ออกกลิ่นอดทน บังคับปาก
 บังคับท้อง ไม่เท่าไรเขาก็ยังมีขึ้นมา.

นี้ทำผิดต่อธรรมสังขของธรรมชาติ แล้วจะมาบังคับกันคือๆ โดยไม่เล็ง
 ถึงธรรมสังขนี้; ประชาธิปไตยชนิดนี้ มันก็เป็นเรื่องของอวิชา. มันมาจากความ
 ไม่ประกอบไปด้วยธรรม แล้วจะมาแก้กันใหม่ ด้วยการไม่ประกอบไปด้วยธรรมนี้ มันก็
 เป็นไปไม่ได้; นี่จึงเห็นว่าระบบการเมือง หรืออุดมคติทางการเมืองทั้งหลาย
 ในโลกเวลานี้ ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมทั้งนั้น, มีมูลมาจากวัตถุนิยมเป็นส่วนใหญ่;
 แล้วก็เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมาแล้ว ก็จะแก้ด้วยวัตถุนิยมอีก, จะเอาวัตถุเป็นหลัก.

อย่างไร จะทำให้คนมีทรัพย์สินสมบัติเท่ากัน โดยเอาทรัพย์สินสมบัติเป็น
 หลัก. นี่ก็คือเอาวัตถุเป็นหลัก; มันก็เป็นเรื่องหลับหูหลับตา ไม่ตรงตามธรรม-
 สังขของธรรมชาติ ที่ว่า คนมันต่างกัน มีกรรมต่างกัน กระทำกรรมต่างกัน
 นี้มันจะเท่ากันไม่ได้.

เขาต้องไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; แต่ขออย่างเดียวว่า ให้มัน
 ประกอบไปด้วยธรรม. ถ้าประกอบอยู่ด้วยธรรมแล้ว จะไม่มีใครยากจนเกินไป,
 จะไม่มีใครมั่งมีเกินไป. หรือว่า ถ้ามันมั่งมียากจนกว่ากันเกินไป แต่ถ้าประกอบ
 อยู่ด้วยธรรมแล้ว ก็ยังไม่เป็นไร; เพราะว่า ธรรมะนั้นมันจะช่วยให้คนอยู่กันอย่าง
 มนุษย์ที่ดีธรรมะร่วมกัน :-

๒๔๘ คนมั่งมีจะเห็นคนยากจนเหมือนกับผู้ที่ควรช่วย, คนยากจนก็จะเห็น
๒๔๖ คนมั่งมีนั้นแหละ เหมือนกับผู้ที่ควรพึ่งพาอาศัย; เหมือนอย่างที่มีมันขึ้นมาแล้วแต่
หนหลัง; มันมาในรูปนั้น คือประกอบอยู่ด้วยธรรม.

เดี๋ยวนี้ เขาละทิ้งธรรมทั้งหมด คนยากจนก็เห็นคนมั่งมีเป็นศัตรู, คนมั่งมี
ก็เห็นคนยากจนเป็นที่กอบโกย อย่างนี้เป็นต้น; แต่มันจะตรงกันข้าม ในเมื่อมันประกอบ
อยู่ด้วยธรรม จากการที่ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม. วัตถุนิยมทำให้เป็นมาในทางที่
ไม่ประกอบไปด้วยธรรม โลกนี้ก็มีปัญหาอย่างนี้.

ที่นี้ ไปหลงผิด ที่จะเอาวัตถุนิยมมาแก้ปัญหของวัตถุนิยมนี้ มันก็จะเข้า
แบบที่เรียกว่า เอน้ำโคลนที่สกปรกกว่า มาล้างน้ำโคลนธรรมดา ที่ไม่ค่อยสกปรก
เท่าไรนัก; จะมีผลอย่างไร ก็ลองไปคิดดูเอง.

นี่ วัตถุนิยมชนิดนี้ มันจึง ทำให้เกิดปัญหาต่างๆเพิ่มขึ้น หรือว่า
จะเป็นผลพลอยได้ของวัตถุนิยมชนิดนี้ก็ได้ จะเรียกอย่างนั้นก็ได้อีก; มันทำลายศีลธรรม
ทำลายวัฒนธรรมของแก่นนี้ มากยิ่งขึ้นทุกที : ขนบธรรมเนียมที่มีครูบาอาจารย์
ไม่มีแล้ว, ขนบธรรมเนียมที่เคารพสถาบันของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ก็ไม่มีแล้ว,
ระหว่างศิษย์กับครูก็ไม่มีแล้ว, อะไรก็ไม่มีแล้ว ที่เป็นศีลธรรมที่ตรงตามกฎเกณฑ์ของ
ธรรมชาติ.

ธรรมชาติมันจะจัดให้มีศิษย์ มีครู มีพ่อแม่ และมีลูก มีอะไรอย่างนี้;
ถ้าทำถูกต้องตามนั้น มันก็ไม่มีปัญหา, พอไปหลงวัตถุนิยมไม่มีสิ่งเหล่านี้ มันก็
มีปัญหา.

สรุปความว่า เต็มวัน^{นี้}ไม่มีเมตตากรรุณาในโลก^{นี้} มีแต่การชื้อชขายระหว่างเราเขา; มันมีเราเขาก่อน แล้วมันก็ไม่เมตตากรรุณา^{ระหว่างเราเขา}ได้ มันทำตนเป็นปฏิบัติ^{กับ}กันอยู่เรื่อยไป ฉะนั้น จึงไม่มีอาการแห่งความเมตตากรรุณา มีแต่การชื้อชขาย. ถ้าให้ไปก็ต้องได้กำไรตอบแทนมา แต่ละฝ่าย^ๆ ถือกันอย่างนั้นทั้งนั้น ก็เรียกว่ามีแต่การชื้อชขาย คือไม่มีเมตตากรรุณา; หรือการช่วยกันให้เกิดความสะดวก.

ปัจจุบัน^{นี้} วัตถุประสงค์^{นี้} สำแดงฤทธิ์^{นี้} เต็มที่.

ที่^{นี้} ดูให้แคบเข้ามาถึงวันนี้^{นี้} วัตถุประสงค์^{นี้} ในวันนี้^{นี้} คือคุณ^{นี้} เรียกว่าวันนี้^{นี้}. อาตมาเอาที่กำลังเป็นอยู่จริง^{นี้} เป็นหลัก ก็พอที่จะกล่าวได้ว่า วัตถุประสงค์^{นี้} แสดงฤทธิ์^{นี้} เดชะของมันสุดเหวี่ยง แผลงฤทธิ์^{นี้} ของมันสุดเหวี่ยง ร้อนระอุไปทั่วโลก กำลังทำลายวัฒนธรรมทางจิตให้หมดสิ้นไป จนกระทั่งทำลายศาสนาให้หมดไปจากโลก เหลืออยู่แต่ชื่อ, ทำลายทุกอย่างที่จะเป็นที่พึ่งพาของมนุษย์^{นี้} นี่มันทำลายอย่าง^{นี้}; หมายความว่า ปี่ศาจ ภูตผีปิศาจแห่งวัตถุประสงค์^{นี้} มันทำลายวัฒนธรรมทางจิตใจ ทำลายศาสนา ทำลายพระเจ้า ไม่ให้มี^{นี้} ที่อยู่ในโลก^{นี้} จนเรียกว่าพระเจ้าก็ตายแล้ว.

ที่^{นี้} มันก็ไปเพิ่มความสูงส่งทางเนื้อหนัง คือ ไปบูชาความเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนัง^{นี้} เป็นพระเจ้า; ทำลายศาสนา ทำลายพระเจ้าอย่าง^{นี้} ที่เคยถือกันมาแต่ก่อน, แล้วก็มาบูชาธรรมเนียมทางเนื้อหนัง^{นี้} เป็นพระเจ้า, แล้วมันยังทำลายร้ายกาจไปถึงกับว่า มันทำลายทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่^{นี้} แผ่นดิน^{นี้} เหลือประมาณ, ขุดทรัพยากรตามธรรมชาติขึ้นมาจากแผ่นดิน มาบำรุงบำเรอเนื้อหนัง เหลือประมาณ

เมื่อก่อนหน้า^{นี้} ไม่เป็นอย่าง^{นี้} เราไม่ต้องการอะไรในแผ่นดิน^{นี้} ขึ้นมาถูกลงันเหมือนอย่างเวลา^{นี้}. เดียว^{นี้}มันชุก^{นี้}ขึ้นมาถูกลง ก็หมายความว่าไม่จำเป็น; เพื่อ^{นี้}บูชาความเอรีตอร้อยทางเนื้อหนัง^{นี้} เหลือประมาณทางหนึ่งแล้ว. ที่^{นี้} เมื่อเขาโกรธชัใจกันขึ้นมา เขาเอา^{นี้}มาถูกลงในการรบราฆ่าฟันกัน อย่างมหาศาลอีก. ของในแผ่นดิน^{นี้} จะเป็นแร่ธาตุ หรือเป็นอะไรก็ตามใจ ถูกทำลายไปด้วยเหตุสองอย่าง^{นี้}.

เมื่อคุณลักษณะทั่วไป ก็เห็นว่า บุษาวัตถุหมดทั้งจิตทั้งใจ ไม่เหลือเนื้อที่ไว้สำหรับศีลธรรม หรือพระเจ้าหรือศาสนา. นี่คือวัตถุนิยมในโลก^{นี้} ในปัจจุบัน^{นี้} กำลังแสดงฤทธิ์เดชของมันสุดเหวี่ยงอย่าง^{นี้}; แล้วมนุษย์จะเป็นอย่างไร ก็คอยดูต่อไป. นั่นแหละคือคำตอบที่ว่า ปัญหาทางการเมือง มันจะหมดสิ้นไปอย่างไร.

สรุปความทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว^{นี้} ก็คือว่า มันทำผิดในระหว่างวัตถุกับจิตจนไปหลงบุษาวัตถุ กลายเป็นโลกที่เป็นทาสของวัตถุ. อุตสาหกรรมเห็นดีเห็นชอบเอาวัตถุในแผ่นดินขึ้นมาทำลาย เพื่อบุชารสทางกามารมณ์ อย่างไม่จำเป็น, แล้วเอาไว้สำหรับประทัดประหารกัน ให้วินาศไปทั่วโลก; เป็นลักษณะของวัตถุนิยมสุดเหวี่ยง ที่กำลังมีอยู่ในโลก^{นี้}.

ถ้าประกอบด้วยธรรม ปัญหาต่างๆ จะหมดไป.

ที่^{นี้} ก็จะมากันถึง หัวข้อที่ ๒ ซึ่งมีหัวข้อสั้นๆว่า ถ้าประกอบไปด้วยธรรมเท่านั้น ปัญหาต่างๆ ก็จะหมดไป; ไม่ว่าจะถูกระบบการเมืองที่เรียกชื่ออย่างไร.

ถ้า ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ อย่างเดียวเท่านั้น จะใช้ได้หมด ก็มันจะ กลับไปสู่ธรรมสังขสัจจะของธรรมชาติ ก็ธรรมสังขสัจจะของ สังคมนิยมตามธรรมชาติ ซึ่งธรรมชาติแท้ ๆ มันมีลักษณะอย่างนั้น. เมื่อถูกต้องตามกฎของธรรมชาตินี้แล้ว จะประกอบอยู่ด้วยธรรม, ประกอบอยู่ด้วยธรรมแล้วมันก็ผิดไม่ได้ มันมีแต่จะกลม กลิ้งกันอยู่ตามธรรมชาติ; เช่นเดียวกับที่เราเห็นวัฏฏธรรมชาติทั้งหลาย ที่มันยัง ปรกติอยู่ ไม่มีกเลสเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย.

พูดเป็นจุดมุ่งหมาย เป็นเป้าหมายไว้ที่ว่า มันจะไม่มีคนที่แบ่งแยกกันเป็น พวก ๆ แล้วทำตนเป็นศัตรูกันได้. เพราะฉะนั้น จะต้องพิจารณาคำว่า “ถ้าประกอบ ไปด้วยธรรมะ” หมายความว่าอย่างไร, ถ้าประกอบไปด้วยธรรมะ คำนี้ มันหมายความว่าอย่างไร ?

ธรรมะเป็นพระเจ้า.

คำว่า “ธรรมะ” ก็บอกมาทุกครั้งแล้วว่า เป็นคำแทนชื่อของพระเจ้ายก ใต้; มีธรรมะ คือ มีพระเจ้า, มีพระเจ้า คือ มีธรรมะ; จะมีอย่างอื่นเป็นพระ- เจ้านั้นไม่ได้. ถ้ามีพระเจ้าเป็นอย่างอื่น ที่ไม่ใช่ธรรมะแล้ว ก็ไม่ใช่พระเจ้าจริง.

“ธรรม” คือสังขธรรม หรือธรรมสังขสัจจะก็ได้ แล้วแต่จะเรียก, ของธรรม- ชาติ; เคยได้อธิบายไว้อย่างละเอียด ในเรื่อง ธรรมะ ๔ ความหมาย คือตัวธรรมชาติ ตัวกฎของธรรมชาติ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ผลตรงตามหน้าที่นั้น ๆ; นี่คือ ธรรมะของธรรมชาติ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นพระเจ้า.

ที่นี้ ถ้าว่ามันยังลึกเกินไป เข้าไม่ถึง ก็มีพระเจ้าแบบอื่นไปก่อน จนกว่าจะมีพระเจ้าที่แท้จริง; แต่ถึงอย่างไรก็ดี ถ้ามีการถือพระเจ้าแล้ว มันไม่มีทางเสีย; ฉะนั้นอยากจะระบุดอกไปเป็น ๒ ความหมาย ว่าพระเจ้านี้ก็เป็นสิ่งที่มีความหมายหลายความหมาย แต่เราจะเอาสัก ๒ ความหมายก็พอ.

อย่างแรก พระเจ้าสำหรับเชื่อ อย่างไม่ต้องมีเหตุผล ในยุคที่มนุษย์ยังไม่เจริญด้วยการศึกษา หรือการมีเหตุผล. เราจะต้องยอมรับ หรือว่าต้องมองให้เห็นเสียก่อนแล้วก็ยอมรับว่า ในบางยุคบางถิ่น บางอะไร มนุษย์ไม่มีการศึกษา ไม่มีปัญญาที่จะใช้เหตุผล เขาก็ต้องมีพระเจ้าไปตามแบบของเขา สำหรับเชื่ออย่างไม่ต้องมีเหตุผล.

ที่นี้ พระเจ้าอีกความหมายหนึ่ง สำหรับการเข้าถึงตัวโดยมีเหตุผล ด้วยการเห็นแจ้งในพระเจ้านั้นอย่างประจักษ์; อย่างนี้มันมีได้ในยุคที่มนุษย์เจริญด้วยสติปัญญา.

พูดให้สรุปสั้นที่สุดก็ว่า พระเจ้าสำหรับเชื่ออย่างไม่มีเหตุผล ของคนที่ไม่สามารถจะใช้เหตุผล นี่ก็เป็นพระเจ้าอย่างหนึ่ง, แล้วพระเจ้าของที่เข้าถึงโดยประจักษ์ด้วยเหตุผล หรือด้วยสติปัญญาอะไรก็ตาม นี่อีกอย่างหนึ่ง. แต่ขอสนับสนุนว่า พระเจ้าอย่างไหนก็ใช้ได้ทั้งนั้น และจำเป็นทั้งนั้น.

คนในยุคที่ไม่มีสติปัญญา ยังมกมายอยู่ มันก็ต้องมีสิ่งที่จะคุ้มครอง ไม่ให้เกิดอันตราย เขาก็มีพระเจ้าตามความเชื่อ เชื่อกันแล้วกัน ก็ไม่ทำผิดคำสั่งของพระเจ้า; เพราะวาระบบของพระเจ้านั้น จะต้องมีคำสั่งสอน หรือมีความต้องการของพระเจ้า ปรากฏชัดเจนอยู่เสมอ. พระเจ้าต้องการไม่ให้ทำอะไร ก็ไม่ทำ, พระเจ้าต้องการให้ทำอะไร เขาก็ทำ; เมื่ออย่างนี้ มันก็มีแต่การทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์.

ฉะนั้น ในยุคที่ถือพระเจ้ากันอย่างมกมาย มันก็ไม่ทำสิ่งที่เห็นโทษ ทำแต่สิ่งที่เห็นประโยชน์ ก็มีประโยชน์.

ทีนี้ ต่อมาการศึกษามันเจริญขึ้น ไม่ยอมเชื่อว่ามีพระเจ้าอย่างบุคคล เหมือนที่สอน ๆ กันอยู่ ก็เปลี่ยนมาเป็น พระเจ้าคือกฎของธรรมชาติ ซึ่งมีอำนาจที่จะสร้าง จะควบคุม จะทำลายล้าง จะบันดาลอะไรต่าง ๆ เหมือนกับพระเจ้าที่เคยเชื่อกันมาแต่ก่อน อย่างมกายนั่นเหมือนกัน ; นี้คนในสมัยปัจจุบัน จะถือกันได้ก็แต่พระเจ้าอย่างนี้ ซึ่งก็มีอยู่จริง.

แต่ถ้าเข้าใจตัวจริงแล้ว มันจะเป็นอย่างเดียวกัน กับพระเจ้าที่เคยถือกันมาอย่างมกาย ในยุคที่มกาย ในหมู่คนที่มกาย ซึ่งสอนอะไรมากไปกว่านั้นไม่ได้ มันจึงต้องสรุปความว่า มีพระเจ้าอย่างหนึ่งบุคคล คอยอยู่อยู่บนฟ้าบนสวรรค์.

แต่เมื่อมาถึงสมัยนี้ มันก็ไม่สามารถจะสอนอย่างนั้น ก็สอนให้มันจริงกว่านั้น คือกฎของธรรมชาติที่คอยอยู่ในที่ทั่วไป ทำผิดไม่ได้ ; ก็มีความหมายเท่ากัน ตรงที่ให้เว้นจากสิ่งที่ไม่ควรทำ, แล้วก็ทำแต่สิ่งที่ควรทำ.

แล้วที่ตีไปกว่านั้นอีกก็คือว่า อย่างกล้าเอ่ยอ้างว่ามีตัวกู - ของกู ; มันไม่มีอะไรที่เป็นตัวตน ของตน ของกู มันของพระเจ้า. จะพระเจ้าอย่างสมมติว่าเป็นคน, หรือพระเจ้าอย่างธรรมชาติก็ตาม ทุกสิ่งนี้มันเป็นของพระเจ้า แม้แต่เนื้อหนังร่างกายของเรา นี้ มันก็เป็นของพระเจ้า. คนโง่ ๆ เท่านั้นที่จะเข้าใจผิด สำคัญผิดไปว่า ตัวกู บ้าง ของกูบ้าง.

นี่ ธรรมะหรือพระเจ้า มันมีอยู่อย่างนี้ และใช้ได้ทั้ง ๒ ความหมาย : พระเจ้าสำหรับคนที่ไม่มีสติปัญญา ก็ใช้ไปอย่างมีความเชื่อ, พระเจ้าของคนที่มี

มีสติปัญญา ก็ใช้ไปอย่างที่มีปัญญา ไม่ต้องอาศัยความเชื่อชนิดนั้น ยังจะเอาพระเจ้ามาให้เป็นประโยชน์ได้ ยิ่งเสียด่าพระเจ้าอย่างของคนที่ไม่มีความเชื่อ

ถ้าพระเจ้ากลับมาก ในความหมายใดก็ตาม โลกนี้ก็จะเป็นวัตถุนิยมไม่ได้; พระเจ้านี้เป็นข้าศึกกับวัตถุนิยม พระเจ้าต้องการให้ไปบูชาพระเจ้า ไม่ต้องการให้มาบูชาเนื้อหนัง อย่างวัตถุนิยม พระเจ้าก็เป็นข้าศึกกับวัตถุนิยมอยู่โดยตรง.

ถ้าเราเอาพระเจ้ากลับมาได้ การบูชาวัตถุนิยมก็หายไป; ฉะนั้นพระเจ้าชนิดไหน ก็จะสามารถขจัดความหลงในวัตถุได้ทั้งนั้น. ดังนั้นเราควรจะดูประโยชน์หรืออันติของของการมีพระเจ้านี้กันให้ละเอียดสักหน่อย. จะเป็น พระเจ้าชนิดไหนก็ตาม จะมีผลทำให้โลกนี้ให้มีสันติ หรือสันติภาพ หรือสันติสุขได้ทั้งนั้น.

ในยุคมัยที่เขาดูพระเจ้าอย่างงมงาย เขาก็มีสันติสุขสันติภาพ ยิ่งกว่าสมัยนี้ ซึ่งไม่ถือพระเจ้า ไม่มีพระเจ้าเสียเลย; และถ้าสมมติว่าสมัยนี้ มีความเชื่อที่จะถือพระเจ้าอย่างแท้จริง ก็ยังมีสันติภาพ หรือความสุขที่แท้จริงยิ่งขึ้นไปอีก เพราะว่าพระเจ้าในความหมายไหนก็ตาม มันไม่สร้างความเห็นแก่ตัว.

พระเจ้าไม่ยอมให้มีตัวเป็นของคนนั้นๆ, พระเจ้าเก็บเอาตัวของคนที่ทั้งหลายไปเป็นของพระเจ้า อยู่ในอาณาจักรของพระเจ้า ไปเสียทั้งนั้น. ฉะนั้น คนจะทำอะไรตามกิเลสของตัวไม่ได้. นี่คือประโยชน์อันเร้นลับลึกซึ้งของการมีพระเจ้า.

ถ้าเรามีพระเจ้าขึ้นในโลกนี้ มีพระเจ้าเป็นผู้คุ้มครองดูแลแล้ว มันไม่อาจจะมีการใช้กำลังใช้อาวุธ เบียดเบียนฆ่าฟันทำลายผู้ใดได้; จะมีแต่เอหิงสา คือความไม่เบียดเบียน อยู่ทั่วไปทั้งโลก.

ที่นี่ ถ้ามีพระเจ้าในความหมายใดก็ตาม กลับมา; ทุกคนเป็นลูกของพระเจ้า ก็มีการรักชีวิตทุกชีวิต ในฐานะที่กล่าวได้ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. นี่กล่าวอย่างพระเจ้าธรรมะ, พระเจ้าที่เป็นตัวธรรมะ มันก็มีกฎตายตัวลงไปว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

ถ้าจะเป็นพระเจ้าอย่างบุคคลาธิษฐาน เหมือนอย่างที่เราเชื่อกันอยู่แต่โบราณกาล มันก็มีหลักอยู่ว่า ทุกคนเป็นลูกของพระเจ้า; เพราะฉะนั้น มันจะกักกันเหมือนอย่างสุนัขไม่ได้. ที่นี่มันก็มีมิตรภาพที่สมบูรณ์ มันนำมาซึ่งมิตรภาพ, ความมีพระเจ้าจะนำมาซึ่งมิตรภาพ หรือยิ่งกว่ามิตรภาพก็แล้วแต่จะเรียก ก็เป็นพี่น้องต้องเดียวกันหมด.

ถ้าพระเจ้ากลับมา มันก็จะมีช่องว่าง ก็ว่ามัน เป็นลูกของพระเจ้าเสมอ กันหมด ฉะนั้น คนมั่งมีก็ทำหน้าที่ของคนมั่งมี, คนยากจนก็ทำหน้าที่ของคนยากจน มันไม่เกิดช่องว่างอย่างเจียน; เพราะผู้ที่เห็นแก่พระเจ้านั้น เขาจะช่วยผู้อื่นยิ่งกว่าช่วยตัวเอง, อย่างพระเยซูเสียสละชีวิตของพระองค์เพื่อช่วยผู้อื่น.

เมื่อทุกคนมันช่วยผู้อื่นยิ่งกว่าช่วยตัวเองแล้ว มันแยกกันไม่ออก มันก็ไม่มีช่องว่างระหว่างคน, ไม่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงระหว่างคน; นี่คือสมภาพ, สมภาพ, - ภาวะแห่งความเสมอกัน ที่เป็นหัวใจของประชาธิปไตย.

ถ้าเรามีพระเจ้าเป็นผู้จัด มันก็มีประชาธิปไตยแท้จริง ไม่ใช่ประชาธิปไตยจอมปลอม ที่มนุษย์ผู้นครอภินันท์จัดขึ้น. ถ้าพระเจ้าควบคุมอยู่ ก็ไม่เอาระบบ

การปกครองที่ต้องใช้อำนาจอาวุธ อำนาจเงิน หรือแม้แต่จิตวิทยา กลโกง หลอกหลวง โฆษณาชวนเชื่ออะไรก็ตาม.

เดี๋ยวนี้โลกนี้มีปกครองกันด้วยอำนาจ แต่เป็นอำนาจเงิน หรืออำนาจจิตวิทยา มันเป็นเรื่องหลอกหลวง; มันจะต้องใช้อำนาจธรรมะ อำนาจพระธรรม มาปกครองคนในโลก. มันได้มาจากพระเจ้า พระเจ้าคือธรรม ธรรมคือพระเจ้า.

ฉะนั้น ขอให้พิจารณาให้ดี ว่าเรื่องของพระเจ้า หรือการมีพระเจ้ามาครองโลกนี้ ไม่มีทางเสียหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการเมือง; จึงขอย้ำเป็นครั้งสุดท้ายว่า พระเจ้าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่มนุษย์จะต้องมี ไม่ว่าในยุคที่ยังไม่เจริญด้วยการศึกษา หรือว่าในยุคที่เจริญด้วยการศึกษาอย่างยิ่งก็ตาม, พระเจ้ายังจำเป็น ที่มนุษย์จะต้องมี.

เมื่อไม่เจริญด้วยการศึกษา จะเรียกว่า *ยุคป่าเถื่อน* เขาก็มีพระเจ้าตามแบบของเขา ก็คุ้มครองเขาได้; ครั้นมาถึง *ยุคที่เจริญ* ก็มีพระเจ้าตามแบบของผู้ที่ *เจริญด้วยการศึกษา* ก็มีธรรมะแท้จริง, หรือธรรมสัจจะของธรรมชาติ มาเป็นผู้ปกครอง มนุษย์ก็รอดตัวได้; จึงพูดอย่างทำทายนัยว่า พระเจ้าเป็นสิ่งที่จำเป็นทั้งสองยุค คือยุคที่มีการศึกษาเจริญก็ตาม, ยุคที่ไม่มีการศึกษาเลยก็ตาม พระเจ้ายังเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างนี้.

ธรรมะกับพระเจ้าเป็นสิ่งเดียวกัน; ถ้าพูดสำหรับคนที่ไม่อาจจะรู้จักธรรมะ ก็ต้องพูดในลักษณะพระเจ้าอย่างบุคคล เหมือนที่เขาเรียกกัน ที่เขาสอนกันเรื่องพระเจ้าอยู่ในสวรรค์คอยดูโลก. ถ้ามีการศึกษาเจริญ ก็พูดโดยพระเจ้าอย่างธรรมะหรือพระธรรม; นี่ มนุษย์สมัยปัจจุบันนี้ ควรจะมีพระเจ้าอย่างดี ที่พูดไว้ในรูปของพระธรรมหรือธรรมาธิษฐาน, และอยู่ในที่ทั่วไปไม่เฉพาะสวรรค์.

ที่นี่ ก็จะเข้าไปถึงใจความสำคัญของหัวข้อที่กำลังพูด ก็ว่า ถ้าประกอบอยู่ด้วยธรรมหรือด้วยพระเจ้าแล้ว เป็นใช้ได้, เป็นปลอดภัย; จะเป็นระบบการเมืองหรือเป็นอะไรก็ตาม ถ้าประกอบอยู่ด้วยธรรมะ หรือด้วยพระเจ้าแล้ว เป็นอันว่าปลอดภัย รอดตัว ใช้ได้.

ระบบการปกครองทุกแบบต้องประกอบด้วยธรรม

เดี๋ยวนี้ เราลอง จำแนกแบบการปกครอง ระบบการปกครองดู มันมีมากมายหลายสิบแบบ; แต่เอาอย่างที่เราจักกันง่าย ๆ ก็ว่า แบบประชาธิปไตย กับ แบบเผด็จการ.

ประชาธิปไตยก็ให้ทุกคนมีสิทธิ์มีเสียง, แบบเผด็จการก็ว่า คนหนึ่งมันมีสิทธิ์มีเสียง จะมาจากการรับเลือก หรือมาจากการใช้อำนาจบังคับเขาก็ตาม. มันมีอยู่สองระบบเท่านั้น; จะเป็นระบบที่ถือนายทุนเป็นหลัก หรือถือกรรมกรเป็นหลัก มันก็มีอยู่ในสองแบบนี้เท่านั้น : ถ้าไม่ใช่ประชาธิปไตย มันก็เป็นระบอบเผด็จการ; นี่มันก็มีต่างกันลิบลับลึกซึ้งเหลือประมาณ ก็คือว่าประกอบด้วยธรรม หรือไม่ประกอบด้วยธรรม.

พวก ประชาธิปไตยทั้งหลาย ที่จะนำโดยคณะหรือนำโดยบุคคล ที่ได้รับเลือกเป็นหัวหน้าคณะก็ตาม ถ้าไม่ประกอบด้วยธรรมแล้ว มันใช้ไม่ได้ มันไม่มีส่วนไหนที่ใช้ได้ มันมีแต่เสนียดจัญไรทั้งนั้น; แต่ถ้ามันประกอบอยู่ด้วยธรรมแล้ว มันใช้ได้ มันไม่มีทางจะทำผิดได้ จะโดยบุคคลก็ดี โดยคณะบุคคลก็ดี.

ที่นี้ เหลียวไปดู ระบบเผด็จการ จะเผด็จการโดยบุคคลคนเดียว หรือโดย คณะบุคคลที่ ได้รับมอบหมายก็ตาม หรือมันกุมอำนาจกันเข้าก็ตาม; เผด็จการนี้ มันประกอบด้วยธรรมหรือเปล่า? ถ้ามันประกอบด้วยธรรม ก็มันมี พระเจ้ามาเป็น ผู้เผด็จการ อย่างนี้มันใช้ได้.

เผด็จการที่มีพระเจ้าเข้ามาเป็นเจ้าก็เจ้าการ คือระบอบเผด็จการที่มันประกอบ ไปด้วยธรรม; อย่างพระเจ้าจักรพรรดิที่ประกอบไปด้วยธรรม *ถือธรรมเป็นธงชัย* นี้ ที่เป็นสำนวนในพระบาลี อย่างนี้มันยิ่งวิเศษ มันยิ่งรวดเร็วในการทำความเจริญ.

ถ้าเป็นเผด็จการชนิดไหนก็ตาม เมื่อ ไม่ประกอบไปด้วยธรรมแล้ว มันก็ เหมือนกับว่า ถูกปกครองโดยภูตผีปิศาจ; เขาให้นามมันว่า ทูราชย์ ทูราชย์; ที่จริงไม่จริงคอก : ประชาธิปไตยถ้าไม่ประกอบไปด้วยธรรมแล้ว มันก็เป็นทูราชย์ยิ่งกว่า เพราะมันมากตัวมากคน. เพราะฉะนั้น เราจึง มีข้อเท็จจริงอยู่เพียงว่า ประกอบอยู่ ไปด้วยธรรม หรือไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม เท่านั้นเอง.

ฉะนั้น ขออย่าได้โง่เขลาว่า เผด็จการนั้น ไม่มีทางที่จะประกอบไป ไปด้วยธรรม; ที่เขาพูดว่า เผด็จการไม่ประกอบไปด้วยธรรมนั้น มันเป็นคำพูดของ คนที่ไม่มีธรรม เขาจึงพูดอย่างนั้น. หรือพวกที่เขาเป็นประชาธิปไตยอย่างโง่เขลา ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักสร้างธรรมขึ้นมา.

อยากจะยืนยันตลอดกาลว่า แม้แต่เผด็จการ มันก็ยังมีส่วน มีทางที่จะ ประกอบไปด้วยธรรม. เราจะดูอย่าง พระศาสดาทุกพระองค์ก็เป็นเผด็จการ, พระพุทธเจ้าก็เป็นเผด็จการ, หรือว่าพระราชที่ประกอบไปด้วยธรรม ก็เผด็จการ

ทั้งนั้น; แต่สิ่งที่จัดไปนั้นเป็นสังคมนิยม. ท่านเผด็จการให้มันเป็นสังคมนิยมตามแบบของธรรมชาติเดิมเท่านั้นเอง.

คำว่า “เผด็จการ” นี้ คนโง่มันจะรู้จักกันแต่คนเผด็จการด้วยกิเลสเลวๆ ในประวัติศาสตร์ สั้นๆ ตื้นๆ ที่เขามองเห็นอยู่ ก็ถือเอาเป็นอุดมคติว่า มันเผด็จเอาตามชอบใจของมัน. เขาไม่รู้ว่ถ้ามันมี ธรรมะมาเผด็จการ มัน กลายเป็นพระเจ้ามาเผด็จการ เราก็ไปกันพริบเดียวสู่สันติภาพ.

อยากจะต้อรองกันว่า เผด็จการ ^{นี้มี} ๒ ความหมาย. เอาละ, ถ้าเป็นอุดมคติ ก็อย่าย่อมารับเลย; แต่ถ้าเป็นวิธีปฏิบัติงาน ละก็ ควรจะยอมรับ; หมายความว่า ถ้าเป็นอุดมคตินั้นมันใช้กิเลส ตามความพอใจของตน เอาเปรียบผู้อื่น เพื่ออุดมคติของเขานั้น อย่างนี้ใช้ไม่ได้ มันเป็นอุดมคติผิด. แต่ถ้ามันเป็นเพียงวิธีปฏิบัติงานเท่านั้น มันใช้ได้; อุดมคติมีอยู่อย่างไรก็ตาม เมื่อมันถูกต้องแล้ว เราใช้วิธีปฏิบัติงานเป็นเผด็จการ นี้จะสมประสงค์เร็วทันใจ.

เพราะเหตุเช่นนั้นเอง พ่อแม่ที่ฉลาด จึงใช้วิธีเผด็จการกับลูกหลาน แต่อุดมคตินั้นมันไม่ได้อยู่ที่นี้ มันมีอยู่ที่เมตตากรรุณา อยากจะให้ลูกหลานมันเดินไปถูกต้อง ตรงทาง แล้วก็เจริญอกงาม เป็นอุดมคติ. ที่นี้ วิธีที่จะทำแก่ลูกหลานมันก็เผด็จการ คือไม่ยอมให้ทำชั่วโดยเด็ดขาด; ระบบที่ยังใช้ไม่เรียกว่าลูกหลานหรือลูกศิษย์อยู่นี้ มันน่าดู.

เดี๋ยวนี้ พอเลิกระบบใช้ไม่เรียว ในโรงเรียนก็มีแต่พวกลิง เป็นลิงทะเลโมนตัวแล้วก็เอ๋ออ้างประชาธิปไตย สำหรับจะโต้แย้งอย่างนั้นอย่างนี้. นี้เรียกว่า *ใช้ระบบ*

เผด็จการไม่ถูกวิธี; ควรจะใช้เป็นเพียงเครื่องมือ ให้สำเร็จประโยชน์ตามอุดมคติเท่านั้นเอง.

ถ้าไปบูชาอุดมคติด้วยกิเลสแล้ว เผด็จการ มันก็ใช้ไม่ได้จริง มันจะเป็นสัตว์ป่า หรือเป็นทุลาอะไรไปก็จริงเหมือนกัน; ฉะนั้น เราขอให้ธรรมะเผด็จการดีกว่า ความเมตตากรุณาเผด็จการดีกว่า. เหมือนกับพ่อแม่สมัยโบราณ เขาเผด็จการแก่ลูกหลาน หรือครูบาอาจารย์สมัยโบราณ เขาเผด็จการแก่ลูกศิษย์; ฉะนั้นเผด็จการในนามของธรรมะหรือของพระเจ้า.

คำพูดนี้ สรุปความแล้วก็ยืนยันว่า **ระบบเผด็จการ ดั่งหนทางที่จะประกอบไปด้วยธรรมะ** เช่นเกี่ยวกับการเผด็จการของพระเป็นเจ้า หรือของพระธรรมนั่นเอง. ทั้งนั้น ความผิด หรือ ความถูก มันมีไต่อยู่ที่คำว่าประชาธิปไตย หรือคำว่าเผด็จการ; แต่ว่ามัน อยู่ที่คำว่า ประกอบอยู่ด้วยธรรม หรือไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมต่างหาก. ถ้าประกอบอยู่ด้วยธรรมแล้วก็เป็นใช้ได้หมด ทั้งอย่างประชาธิปไตย และทั้งอย่างเผด็จการ. นี่สำคัญอยู่ที่พระธรรม; ถ้าพระธรรมเข้ามา ก็คือพระเจ้าเข้ามาแล้วก็ช่วยได้จริง, **ดังนั้น ธรรมะ คือ พระเจ้า!**

หัวใจของพระธรรมอยู่ที่ **“ความไม่มีตัวกู.”**

ที่นี่ เราพูดถึงเรียกว่า **“พระธรรม”** โดยธรรมสัจจะของธรรมชาติกันต่อไปอีกหน่อย; **อะไรเป็นหัวใจของพระธรรม? อะไรเป็นวิญญาณของพระธรรม?** หรือของพระเจ้าก็ตาม แล้วแต่จะเรียก. ความไม่มีตัวกู เป็นวิญญาณ

ของพระธรรม. บางคนเข้าใจแล้ว พอพูดเท่านั้นก็เข้าใจแล้ว, บางคนก็ยังไม่เข้าใจ. ความไม่มีตัวตน ที่ควรจะต้องถือว่าเป็นของตน นั้นแหละคือเป็นสังขะ เป็นธรรมสังขะของธรรมชาติอันแท้จริง; นี้เราไม่ถือ เราถือ เราจะมิตัวกู เราจะมิต้องกู เราจะถือสังขะต่อธรรมสังขะ ต่อสังขะของธรรมชาติ.

พระพุทธเจ้าก็ยังตรัสว่า *อตฺตา หิ อตฺตโน นตฺถิ ฯลฯ - ตนของตนก็มีได้มีเสียแล้ว ทรัพย์สมบัติของตนจะมีได้อย่างไร.* นี่พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ทำตนเป็นเผด็จการ ที่จะบัญญัติสังขธรรมทำนองนี้; ท่านมองเห็นความจริงของธรรมชาติ หรือธรรมะที่ท่านได้ตรัสรู้นั้น มันแสดงให้เห็นว่า *ตัวตนมันก็มีได้มีอยู่แล้ว ตัวตนของบุคคลนั้น มันก็มีได้มีอยู่แล้ว แล้วทรัพย์สมบัติหรือว่า บุตร ภรรยา สามีอะไรของคนนั้น มันจะมีได้อย่างไร.*

นี่วิญญาณของพระธรรมมันมีอยู่อย่างนี้; แต่ที่มันก็มีทางที่จะให้เข้าใจผิด วิปลาดเป็นมิจฉาทิฏฐิก็ได้; ฉะนั้น เรา *ต้องระวังให้ดี ๆ ต้องศึกษาให้ถูกต้อง ตามความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้า* ที่ท่านได้ตรัสไว้ในข้อนี้.

นี่ขอเตือนไว้เสมอว่า เรื่อง อนัตตา เรื่อง สุธัญญทานั้น มีทางเข้าใจผิดได้ เป็นมิจฉาทิฏฐิได้; มันต้องเข้าใจให้ถูกให้ตรง.

ข้อนี้ก็ไม่มีอะไรลึกลับ : ทุกอย่างมันเป็นของธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ, เนื้อหนังร่างกายชีวิตจิตใจ กลุ่มนี้มันก็เป็นของธรรมชาติ ไม่ใช่ของตัวกู ของบุคคลนั้น. แต่ความไม่รู้ หรือ อวิชชา หรือความเข้าใจผิด มันทำให้เกิดความรู้สึกลอยล่อง เสมอ ว่าตัวกูหรือของกู; ฉะนั้น เขาก็ทำไปด้วยความเห็นผิด มัน

ก็เกิดความทุกข์; ไม่ต้องไปเกี่ยวข้องกับใคร นั่งอยู่คนเดียวมันก็มีความทุกข์ ลองยึดถือ เป็นตัวกู-ของกู จะอย่างนั้น จะอย่างนี้, วิตกกังวลอย่างนั้นอย่างนี้, มันก็มีความทุกข์อยู่คนเดียว แล้วมันยังลามปามไปถึงคนอื่น ก็พลอยเป็นทุกข์กันทั้งบ้านทั้งเมือง.

ฉะนั้น วิญญาณของธรรมะของพระเจ้า มันอยู่ที่ว่า ตัวตน-ของตณมัน ไม่มี; ให้เป็นของธรรมชาติของพระเจ้าเถอะ แล้วสิ่งต่าง ๆ มันก็จะเป็นอย่างถูกต้อง; ผลก็คือ ไม่อาจจะเกิดความเห็นแก่ตัว. เราต้องการสิ่งที่สำคัญที่สุดอยู่สิ่งหนึ่ง คือ ความไม่เห็นแก่ตัว. มันจะเกิดได้ เพราะเข้าถึงความจริง ที่ว่า โดยที่แท้แล้ว ตัวมัน ไม่มี ตัวตน-ของตณนั้นมันไม่มี.

อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส *อตฺตา หิ อตฺตโน นตฺติ - ตนของตนมิได้ มี แล้วทรัพย์สินสมบัติของตนจะมีได้อย่างไร* ก็เป็นของพระเจ้าไปหมด; ชีวิตร่างกาย นี้ก็ ทรัพย์สินสมบัติอะไรก็ดี มันเป็นของพระเจ้าไปหมด คือ **ธรรมชาติ** คือ **ตามธรรมชาติ** คือ **ของธรรมชาติ**.

นี่ ถ้าสังกมไหนมันเข้าถึงสัจธรรมอันนี้แล้ว สังกมอันนั้นจะบริสุทธิ์ ไม่มี ความเห็นแก่ตัว และสมบุรณ์ด้วย เป็นสังกมแห่งมนุษย์ที่สมบุรณ์ คือมีสติปัญญาถูกต้อง แล้วก็ไม่เห็นแก่ตัว.

ไม่เห็นแก่ตัว จึงจะจัดสังกมให้มีสันติภาพได้.

เดี๋ยวนี้เรามีความเห็นแก่ตัว แล้วกลัวว่า จะจัดสังกมให้มีสันติภาพ มันเป็นเรื่องบ้าหลัง จนไม่รู้ว่าจะบ้าหลังกันอย่างไร; เพราะโดยที่แท้ ความวุ่นวายมัน

มาจากความเห็นแก่ตัว แล้วเราจะเอาความเห็นแก่ตัว มาจัดโลกนี้ให้มีสันติภาพ มัน คำพูดของคนบ้า เกินกว่าที่จะบ้า ร้อยเท่าพันเท่า. นี่เราจึงมีแต่ระบบสังคมนิยมที่ หลอกลวง.

เดี๋ยวนี้มันตะโกนก้องกันไปหมดว่า สังคมนิยม สังคมนิยม สังคมนิยมจะชนะ; แล้วก็ชนะจริงด้วย. มันชนะด้วยกำลัง ด้วยอำนาจของความบ้าหลัง; แต่มันไม่ เป็นการชนะ ชนิดที่ว่าจะทำโลกนี้ให้มีสันติภาพได้ ก็มีแต่สังคมนิยม ที่จะแก้ ปัญหาเฉพาะหน้า อย่างตึกอมมือแก่. เช่นว่า ถ้าเดี๋ยวนี้เรามีความลำบาก เพราะว่า พวกหนึ่งมั่งมีพวกหนึ่งยากจน ก็เกลี้ยให้มันเสมอกัน มันเป็นความคิดอย่างตึก ๆ อมมือ.

สังคมนิยมที่แท้จริง มันจะต้องประกอบอยู่ด้วยธรรม มันจะป้องกัน ไม่ให้เกิดความแตกต่างได้ หรือความแตกต่างเกิดแล้ว มันก็ทำให้สม่าเสมอได้. เรา จึงต้องแยกเป็น สังคมนิยมของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง ก็เป็นของจริง ของแท้ ของธรรมชาติ, แล้วอีกอย่างหนึ่งก็ สังคมนิยมที่มนุษย์ผู้เห็นแก่ตัวได้จัดขึ้น.

ถ้านายทุนจัด นายทุนคือผู้เห็นแก่ตัว, ถ้าชนกรรมาชีพจัด ชนกรรมาชีพ ก็คือผู้เห็นแก่ตัว; ล้วนแต่ไม่เข้าถึงธรรมกันทั้งนั้น. เพราะฉะนั้น มันจึงแก้ปัญห เฉพาะหน้าตามความคิดอย่างตึก ๆ อมมือ. อาตมาจึงได้เสนอ สังคมนิยมตามแบบ ของพระศาสนาเข้าไป ว่าเราเรียกมันว่า ธรรมิกสังคมนิยม คือ สังคมนิยมที่ ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ, สังคมนิยมที่ประกอบอยู่ด้วยพระเจ้า, สังคมนิยมตามแบบ ของพระเจ้า คือเข้าถึงธรรมะจริง ถึงกฎของธรรมชาติจริง, ความเห็นแก่ตัวเกิดไม่ได้. เดี่ยวนี้เราไม่รู้จักพระเจ้า ไม่รู้จักพระศาสนาโดยถูกต้อง เราจึงไม่มองเห็นสังคมนิยมตาม แบบของพระเจ้า หรือสังคมนิยมตามแบบของพระศาสนา. สังคมนิยมตามแบบนี้มีอยู่

อย่างไร อาตมาเคยพูด ในการบรรยาย ในการอบรมผู้พิพากษาชุดที่แล้วมา แล้วก็มีผู้พิมพ์ออกแพร่หลายมาก พิมพ์เป็นหมื่น ๆ ฉบับไปแล้ว ไปหาอ่านดู มันเป็นรายละเอียดที่นำมาพูดในที่นี้ไม่ไหว หรือไม่ทัน ; แต่สรุปความแล้ว มันเป็นสังคมนิยมของพระเจ้าหรือของพระธรรม หรือถูกต้องตามกฎหมายของชนชาติ ; สังคมนิยมแบบนี้ จะเป็นที่พักของมนุษย์ได้.

ที่นี้ สังคมนิยม อย่างที่เรามีอยู่ในโลกนี้ มันเป็นเพียงสัญชาตญาณ, ความคิดเห็นที่เชื่อว่าเป็นความจริง เฉพาะถิ่น เฉพาะกาล เฉพาะปัญหา ไม่ใช่ของชนชาติ ไม่อาจจะใช้ได้ตลอดกาล.

เราจะยกตัวอย่างสักรายหนึ่งก็ได้ ที่เป็นเจ้าสำหรับสังคมนิยม อย่างคนที่เรียกว่าคาร์ล马克思 ที่ตั้งลัทธิมากซิสม์ ก็เป็นต้นตอของสังคมนิยม, กระทั่งสังคมนิยมเข้มข้นที่สุด เป็นคอมมิวนิสซึม นี้ก็เป็นสังคมนิยม เพราะทำด้วยเจตนาที่จะทำสังคมนิยมให้มีสันติภาพ หรือสันติสุข ; แต่เราจะต้องดูให้ดีกว่า ปัญหามันเกิดขึ้นอย่างไร ? แล้วเรามองเห็นปัญหาเหล่านั้นลึกซึ้ง ถึงกฎเกณฑ์ของชนชาติหรือไม่ ?

พิจารณาสังคมนิยมของคาร์ล马克思.

ข้อแรกที่จะต้องดูก็คือว่า สถานการณ์ในยุคสมัยที่คาร์ล马克思เกิดขึ้นนี้ มันเป็นอย่างไรร ? สถานการณ์อันเลวร้ายในสมัยนั้น มันเกิดมาจากสังคมนิยมที่มันทั้งพระเจ้า, สังคมนิยมทั้งพระเจ้า ทั้งธรรมะ ทั้งศาสนามาแล้วตามลำดับ แล้วมันก็รุนแรงขึ้น ในยุคที่คน ๆ นี้เกิด คือ ในยุคที่เกิดช่องว่างระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจน เป็นไปสุดเหวี่ยง หรือคนมีอำนาจกับคนไม่มีอำนาจ ห่างกันสุดเหวี่ยง, คนฉลาดกับคนโง่ เกิดห่างกันสุดเหวี่ยง เป็นปัญหาทางสังคมนิยม.

เวลานั้นมันเลวร้ายอย่างกับว่าไฟมันไหม้บ้าน ก็น่าเห็นใจ ที่ว่าจะดับกันทันทีเฉพาะกาล หรือเฉพาะหน้าอย่างไร; เพราะ 'าคนส่วนใหญ่ นั้นเริ่มเป็นทาสของวัตถุนิยมมาแล้ว, มันไม่มีจิตใจสงบพอ ที่จะย้อนหลังไปหาพระเจ้า หรือไปหาพระธรรม. ไม่ทันเวลาที่จะรอกการแก้ไข ด้วยวิธีสังคมนิยมตามแบบของพระเจ้า. มันก็จำเป็นอยู่เอง ที่จะต้องแก้ไขอย่างขอไปที นี้ คือชนิดที่ว่าจะใช้อำนาจ พลละกำลัง อะไรแก้ปัญหาก็ไปที.

นี่มันจึงเกิดระบบสังคมนิยมชนิดนี้ขึ้นมาในโลก; ทั้งที่โดยพื้นฐานแล้ว มันมีระบบสังคมนิยมของธรรมชาติ หรือของพระเจ้า หรือของศาสนา อยู่เป็นพื้นฐานแล้ว คนไม่เอาเอง คนทิ้งเสียเอง จนเกิดปัญหาขึ้นมา ชนิดที่ช่วยไม่ทันแล้ว ถ้าจะไปรอความจริง ความถูกต้องอันลึกซึ้งนั้น; มันก็มีของแก้ปัญหามาเฉพาะหน้าขึ้นมา เหมือนอย่างกับว่ากินยาหอม หรือว่ากินยาแอสไพริน แก้ปวดหัวไปทีก่อน เท่านั้นเอง.

ถ้าเราจะคุยกันให้ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก ในยุคคาร์ลมาคซ์นี้ พวก *idealism* มันคงบ้ามากเกินไป คือ พวกอุดมคติมันเพื่อจนใช้อะไรไม่ได้; ฉะนั้นเขาจึงไม่คิดจะแก้ปัญหากับอุดมคติ หรือเรื่องทางจิตตนิยม; มันก็เป็นข้อเท็จจริงอยู่. แม้ว่าในยุคนี้จะมีพุทธศาสนาแผ่ไปในโลก มันก็ไม่ไปถึงที่นั่น.

เพื่อนคนหนึ่งที่เขาค้นคว้าเรื่องนี้มาก เขาบอกว่า ในยุโรปในขณะนั้น มีพุทธประวัติที่เขียนอยู่ด้วยภาษารัสเซีย อย่างกระต่อนกระแต่นเท่านั้นเอง; เพราะฉะนั้นเกือบจะพูดได้ว่า *คาร์ลมาคซ์นี้จะเคยอ่านพุทธศาสนาเพียงพุทธประวัติ อย่างกระต่อนกระแต่นในภาษารัสเซีย* เมื่อสักร้อยกว่าปีมานี้. มันไม่ใช่เรื่องหลักธรรม, ก็เรียกว่าเขาไม่มีความรู้ทางพุทธศาสนามากกว่า.

ที่นี้ ยังมี ความเหลวไหลของเจ้าหน้าที่ทางศาสนา เสียเอง เข้ามาแทรก, ศาสนาคริสต์ียนนั้นเป็นแน่นอน ศาสนาหนึ่ง; ทุกศาสนา ก็มีเจ้าหน้าที่ทางศาสนา ที่กบฏต่อศาสนาโดยไม่รู้สึกรู้สึกัน มันเป็นยุคที่กำลังเหลวไหลทางศาสนา ในยุโรป ไม่มีช่องทางที่ว่า ระบบของพระธรรมหรือของพระเจ้านี้ จะมาแสดงให้เห็นว่า มนุษย์จะรอดได้โดยระบบนี้. ทุกคนมันหุ้อตาลายไปหมด ก็ไม่สามารถที่จะมองเห็นธรรมะ หรือกฎของธรรมชาติ ก็ต้องใช้ **วิธเฉพาะกาลเฉพาะหน้า**.

นอกจากความเหลวไหลของเจ้าหน้าที่ทางศาสนา ในส่วนตัวแล้ว มันยังทำให้ถูกมองไปในระบบที่เรียกว่าเป็นศกคตินาไปเลย. อุดมคติและเจ้าหน้าที่ของศาสนา มันถูกมองไปในระบบศกคตินา เห็นแก่ตัว มีอำนาจมีโอกาสที่จะเห็นแก่ตัว; มันสูญเสียความหมายของคำว่า “ศาสนา”, พระเจ้าไม่มีแล้ว.

เช่นว่า **พระนักบวชนั้** ในศาสนาคริสต์ียนนั้นที่แรกมีแต่ไม่เท่ากับหมวก, อย่างใน **ศาสนาพุทธเรามีแต่จีวร ๓ ผืนกับบาตรเท่านั้น**. เขามีหมวก ไม่ทำ เครื่องนุ่งห่มชุดหนึ่ง, พระมีเท่านั้น; นักบวชก็มีสมบัติเท่านั้น; แต่ว่า นักบวชเมื่อเกิดมามีสิทธิ์ มีทรัพย์สินสมบัติ มีกระทั่ง ใส่แหวนเพชรนี้ จะว่าอย่างไร มันก็เข้าใจไม่ได้.

เพราะฉะนั้นเมื่อพระก็กลายเป็น *royalist* หรือเป็น *royal priest* เป็นพระของเจ้านายไปเลย, เป็นพระที่เป็นเจ้านายเสียเองไปเลย; แล้วเขาจะ**เข้าใจอย่างไร**? เขาก็ต้องเข้าใจว่า มันใช้ไม่ได้ ศาสนามันใช้ไม่ได้.

ที่นี้ ทางฝ่ายชนกรรมมาชีพมากมายนั้น มันก็แสนจะหิว แสนจะเดือดร้อน ใครจะช่วยบ่คบ่; มันก็ต้องมีลัทธิขอไปที ที่จะต้องใช้อำนาจใช้กำลัง ที่จะแก้ไข

ปัญหาข้อนี้. เพราะฉะนั้นจึงถือว่า เป็นความคิดที่มันเกิดมาจากเหตุผลเฉพาะหน้า ความเดือดร้อนเฉพาะหน้า มันจึงไม่สมบูรณ์ ไม่เป็นสังคมนิยมที่สมบูรณ์ ตามแบบของพระเจ้า หรือของธรรมชาติไปได้เลย. นี่มันไม่ใช่ระบบของพระเจ้า มันไม่ใช่ระบบของธรรมชาติอันแท้จริง.

สรุปความว่า *ชนชั้นปกครองในขณะนั้น ก็ไม่ประกอบไปด้วยธรรม, แล้ว การศึกษาก็ไม่ประกอบไปด้วยธรรม, แม้แต่ศาสนาก็ไม่เป็นที่พึ่ง* เพราะว่าละทิ้งคุณค่าอันแท้จริงของศาสนาเสียหมดแล้ว; *ฉะนั้นเราจึงยอมรับว่า มันก็จำเป็นที่มัน จะต้องเป็นอย่างนั้น มัน ทำได้ดีเพียงเท่านั้น* ที่มนุษย์ในโลกนี้ จะมีระบบสังคมนิยมขึ้นมาแก้ปัญหานิทรุนแรงด้านเดียว.

มัน ไม่ใช่ระบบสังคมนิยมของพระเจ้า; แต่เป็นระบบสังคมนิยม ตามความคิดนึกของคนบางคน ในลักษณะที่เป็นสัจจากินิเวศ ไม่สูงสุดถึงธรรมสัจจะของธรรมชาติเลย.

นี่ เป็นการชี้ให้เห็นว่า สังคมนิยมชนิดที่อยู่ ถ้ามันเป็นไปตามระบบของพระเป็นเจ้า หรือตามทางของศาสนา หรือของธรรมชาติก็ตาม; แต่ถ้ามันเป็นความคิดเฉพาะหน้า เฉพาะปัญหา เฉพาะเรื่องราวอย่างนั้นแล้ว มันก็เป็นเรื่องขอไปทีเท่านั้น; *ฉะนั้น ระบบการเมืองนี้ก็ยังไม่สมบูรณ์. ถ้าทำผิดมันจะสร้างปัญหาอย่างอื่นขึ้นมาไม่รู้สิ้นสุด; เว้นไว้แต่จะย้อนกลับไปหา “ธรรมิกสังคมนิยมตามแบบของธรรมชาติ” เท่านั้น.*

มีระบบธรรมิกสังคมนิยมจึงจะถูกต้องตามธรรมเนียม ของชนชาติ.

ถ้าเราจะย้อนดูตามลำดับ จะย้อนดูสิ่งที่เรียกว่า ระบบการเมืองมาตามลำดับ แล้วก็ควรจะย้อนดูไปถึงยุคศักดินาบรรพ์ ตั้งแต่ก่อนมีระบบการเมือง ; จะดูมาตั้งแต่สมัยหินก็ได้, สมัยมนุษย์ไม่ถนัดผ้า หรืออะไรก็ได้, จนรู้จักใช้หิน รู้จักใช้โลหะอะไรมาตามลำดับ ตั้งแต่สมัยที่ยังไม่มีระบบการเมืองอย่างแบบปัจจุบัน.

ถ้าดูเป็น จะเห็นว่ามีส่วนอยู่อย่างลึกซึ้งตามแบบของชนชาติ; แต่ *ถ้าดูอย่าง* *สายตาของนักการเมืองสมัยปัจจุบันนี้แล้ว มันไม่มีระบบการเมือง* ในหมู่มนุษย์สมัยหินที่ยังไม่ถนัดผ้า หรือว่าถนัดไปไม่อะไรก็ตาม เพราะว่าระบบการเมืองนี้ *เขาหมายถึงระบบที่บัญญัติกันขึ้นในยุคที่เจริญแล้วอย่างนี้.*

แต่เอาตามบอกว่า ชีวิตทั้งหลายมีระบบการเมือง แม้แต่ต้นไม้ แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน แล้วก็เข้ามาถึงคน : คือ **ระบบการเมืองของพระเจ้า,** ระบบการเมืองของชนชาติ, ที่บังคับให้มนุษย์จะต้องอยู่กันอย่างถูกต้อง ในการอยู่กันเป็นสังคมนิเช่นนั้นจะต้องตาย จะต้องสูญหายไปหมด, เช่นไดโนเสาร์.

สัตว์เหล่านั้นไม่รู้ และไม่มีเจตนาที่จะมีระบบการปกครอง. มันเป็นไปเองตามธรรมชาติ แล้วมันรอดอยู่ได้ เพราะเผอิญ บางพวก หรือบางสาย มันเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมิกสังคมนิยม ของชนชาติ คือถูกต้องตามธรรมเนียมของชนชาติ ที่มันจะต้องประพาศิแก่กันและกันอย่างนั้น มันจึงรอดอยู่ได้.

ถ้าเรามองมนุษย์สมัยหินในลักษณะอย่างนี้ เราก็ถือว่า เขามีระบบการเมืองอย่างธรรมิกสังคมนิยม อยู่ในเนื้อในตัว โดยไม่รู้สึกรู้สึ; แต่ถ้ามองอย่างสายตานิการการเมืองสมัยนี้ ก็คือ ไม่มีระบบการเมืองระบบไหนในสมัยหินเลย. การที่จะใช้ขวานฟันหัวกัน บังคับกันนี้ ไม่เรียกว่าระบบการเมือง เพราะไม่ได้จัดโดยเจตนาที่จะสร้างสันติภาพแห่งสังคม.

ถ้าจะถือว่า มีระบบการเมืองธรรมิกสังคมนิยม อยู่ในสิ่งที่มีชีวิตทุกชีวิต อย่างเป็นพื้นฐานแล้วนั้นแหละ จะถูกที่สุด; แล้วยังน่าหวัว หรือน่าอศรรย หรือน่าเศราก็ได้ แล้วแต่จะเรียก ว่าคนป่าสมัยหิน มีระบบการเมืองเรียบร้อยดีกว่าคนสมัยปัจจุบันนี้.

คนป่าสมัยหิน มีระบบการเมือง ตามแบบของพระเจ้า มีสันติภาพสันติสุขไปตามแบบนั้น; ตีความมนุษย์ในสมัยปัจจุบันนี้ ที่มีระบบการเมืองซึ่งล้วนแต่เพื่อการนองเลือด เพื่อการยอแย่ง เพื่อการต่อต้าน.

ฉะนั้น *ความเป็นป่าเถื่อนมีในสมัยนี้ มากกว่าในสมัยหินของคนป่าสมัยนั้น*; นี้เรามองดูกันอย่างนี้ มันเห็นอย่างนี้ว่า มนุษย์สมัยนี้ คือคนป่าเถื่อนที่สุดเห็นแก่ตัวที่สุด ใช้กำลังหรือใช้การนองเลือด เป็นเครื่องแก้ปัญห.

คู่อีกทีหนึ่ง เราดูที่วัฒนธรรม. สิ่งใดที่เรียกได้ว่า วัฒนธรรมของมนุษย์ สิ่งนั้นมัน ก่อรูปขึ้นมาในระบบสังคมนิยม คือความปรองคอง ความปรานีประนอม ความประพฤติต่อกันและกันในลักษณะที่ว่า ให้มันอยู่ด้วยกันได้. สัตว์เตรจฉานมันอยู่อย่างนี้ แล้วมนุษย์แรกมีขึ้นมาในโลก มันก็ต้องอยู่อย่างนี้ โดยไม่รู้สึกรู้สึ; กระทั่งว่า มันมีความคิดนึกขึ้นมาได้บ้าง เป็นรูปของวัฒนธรรม มันก็ต้องมีหลักอันนี้ คือการที่ไม่กระทบกระทั่งกัน.

ฉะนั้น เรื่องระบบตามอะไรต่างๆ ของคนป่าสมัยหิน สมัยก่อนโน้น มันก็มีเจตนาที่จะอยู่กันอย่างสงบ; ไม่ใช่เพียงแต่ว่าจะรอดตายอย่างเดียว, รอดแล้วยังต้องการอยู่อย่างดีที่สุด ที่ควรจะอยู่ได้. ฉะนั้น โดยเนื้อแท้ มันจึง เป็นสังคมนิยม เป็นประชาธิปไตยของพระเจ้า อย่างไม่รู้สีก้าว.

ทีนี้ ต่อมา ต่อมา เมื่อมนุษย์มันมากขึ้น ๆ หรือต่อ ๆ มาเนี่ย มันจึงค่อยเกิดระบบผิดพลาด. ระบบถูกต้องมีอยู่เป็นรากฐานตามธรรมชาติ; ระบบผิดพลาดนี้เพิ่งมีเมื่อมนุษย์มันเริ่มทำผิด เพราะการเห็นแก่ตัว รู้จักรู้จักรู้จักชั่วนั้นในลักษณะที่ผิดพลาด. ข้อความนั้นมันมีอยู่ในหน้าแรกๆ ของคัมภีร์ไบเบิล ที่ว่า พอมนุษย์มันกินผลไม้ของต้นไม้ต้นหนึ่ง แล้ว มันจะรู้จักดีจักชั่ว.

ข้อความนั้นเขียนไว้ชัดว่า : พระเจ้าห้ามอาดัมกับอีฟ มนุษย์คู่แรกว่าอย่ากินผลไม้ของต้นไม้ต้นนี้ กินเข้าไปแล้วจะตาย. ทีนี้ สองคนผัวเมียเนี่ย มันก็ถือกินเข้าไปในวันหนึ่ง มันจึงรู้ว่าไม่ได้นั่งผ้าโวย, น่าละอายโวย, อย่างนั้นอย่างนี้ รู้จักเทียบของที่เป็นคู่ ๆ ที่ตรงกันข้าม; แต่มันรู้จักไปในทางที่จะเห็นแก่ตัว รู้จักรู้จักรู้ไปทางที่จะเห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ จะเอาดีกว่าคนอื่น จะเอาชั้วให้คนอื่น มันก็เลยเกิดกิเลส ที่ทำให้เป็นความทุกข์.

นี่คือคำพูดที่มาจากพระเจ้า บอกว่า “ถ้าแกกินเข้าไปแล้วจะตาย” หมายความว่าอย่างนี้; ก็รู้จักรู้จักรู้ไปในทางที่ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว สืบมาจนถึงมนุษย์ทุกวันนี้.

มนุษย์สมัยนี้ รู้จักรู้จักรู้ เหมือนอาดัมกับอีฟสมัยโน้น ก็รู้แต่ในทางที่เห็นแก่ตัว : เรียนเรื่องดีก็เพื่อจะเห็นแก่ตัว เรื่องชั้วมันไม่เรียน หรือถ้ามันไปรู้เข้า มันก็เพื่อเห็นแก่ตัว มันล้วนแต่เป็นไปเพื่อเห็นแก่ตัวทั้งนั้น; ฉะนั้น อย่าอวดดีไปสำหรับ

มนุษย์สมัยนี้ มันก็มีแต่ความเห็นแก่ตัว เพราะมันรู้จักแยกตึกกับข้าวเป็นคู่กัน สำหรับสร้างความเห็นแก่ตัวเท่านั้น.

แต่ พระพุทธเจ้าท่านสอนให้อยู่เหนือชั่วเหนือดี จนไม่มีปัญหาอย่างนี้; ถึงในคัมภีร์ไบเบิลนั้น ก็มีเรื่องต้นไม้ต้นที่ ๒ ว่าถ้าใครไปกินเข้าแล้ว มันจะเป็นชีวิตนิรันดร แต่ว่าพระเจ้าก็ห้ามกันเสีย ไม่ให้ใครกินได้, กว่าจะมาถึงยุคพระเยซูนี้ จะเปิดเผยให้คนได้กินผลไม้ต้นไม้ที่ ๒ ที่มีชีวิตนิรันดร. ฉะนั้น คำสอนของพระเยซูทั้งหมดคือเรื่องไม่เห็นแก่ตัว, และเรื่องไม่เห็นแก่ตัวเท่านั้น ที่จะทำให้มนุษย์รอดอยู่ได้ อย่างเป็นมนุษย์ที่น่าพอใจ.

ปัญหาในปัจจุบัน อยู่ที่มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น.

ที่นี้ ความที่รู้จักจักชั่ว ทำให้เห็นแก่ตัวมากขึ้นนี้ คือปัญหาในปัจจุบันนี้. เราไม่ได้รู้จักดีรู้จักชั่ว ในทางที่จะขจัดความเห็นแก่ตัว. ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน รับฟังความข้อนี้ไปด้วย, แล้วไปสำรวจตรวจสอบตนเองว่า ความรู้จักจักชั่วของเราเนี่ย มันเพิ่มความเห็นแก่ตัว หรือมันทำลายความเห็นแก่ตัว?

ถ้ามันรู้จักไปในทางที่จะทำลายความเห็นแก่ตัวละก็ เรียกว่าถูกต้องตามที่พระเจ้าต้องการ หรือธรรมชาติต้องการ. เดี๋ยวนี้เราก็จะเอากันแต่ในทาง “ให้กตึกว่ามึง” ไว้เรื่อยไป; นี้รู้จักความดีสำหรับจะไปดีกว่าคนอื่น สำหรับจะไปทับถมคนอื่นเสมอไป ความเห็นแก่ตัวมันจึงค่อยงอกออกมา ค่อยงอกออกมา สำหรับจะทำลายมนุษย์นั้น.

นี่ มันจึงตรงกับความจริงว่า ทีแรกแท้ๆตามธรรมชาติแท้ๆ มันไม่มีความเห็นแก่ตัว; อยู่กันมาเป็นผาสุกๆหนึ่ง ต่อมาก็เกิดมีมนุษย์อุรุ ที่ว่าไปขโมยเขา ไปเบียดเบียนละเมิดล่วงล้ำเขา จึงต้องเกิดระบบการปกครอง เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาโดยเฉพาะ เพื่อจะแก้ปัญหานี้.

เนื้อความ^{นี้}ก็มีในพระคัมภีร์ ในพระไตรปิฎกเรื่องพระเจ้าสมมตราช : พระราชาองค์แรกของโลกได้เกิดขึ้น เพราะเหตุมนุษย์ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยความเห็นแก่ตัว มีรายละเอียดมาก ก็ไปหาอ่านดู.

นี่ สรุปความว่า ต่อมามันก็เกิดพวกอัตตนิยม บั๊จเจกนิยม หลงตัว เห็นแก่ตัว หนักเข้าๆ เกิดกิเลส แล้วก็ทำปัญหาขึ้นมาในโลก; ระบบการปกครองก็จำเป็นขึ้นมา กระทั่งระบบการเมืองก็จำเป็นขึ้นมา จนกระทั่งว่า คนพวก^{นี้}ก็มีโอกาสที่จะชนะไปตามแบบของเขา เกิดระบบนายทุน ระบบศักดินา ที่ไม่มีใครต้องการขึ้นมาในโลก ก็ได้เหมือนกัน.

ต้อง “ถอยหลังเข้าคลอง” จะแก้ปัญหานี้ได้.

เพราะฉะนั้น อาตมาจะพูดอย่างที่ทุกคนคงจะไม่ยอมรับก็ได้ว่า “ถอยหลังเข้าคลอง” เสียเท่านั้น หมดเรื่อง. นี่ก็พูดไปหลายหนแล้วเหมือนกัน เรื่อง “ถอยหลังเข้าคลอง” ^{นี้} ปรากฏว่ามีแต่คนสั่นหัว; ทั้งที่ ถอยหลังเข้าคลองไปหาความถูกต้อง.

เตี้ยวันมันเดินผิดมามากแล้ว ถ้าเปรียบด้วยการขับรถ มันก็จะลงคูอยู่แล้ว, หรือมันจะตกหน้าผาตกเหวอยู่แล้ว, ถ้าเปรียบด้วยขับเรือ มันก็ปั่นตลิ่งชนโสโครกจนขึ้นคอนแล้ว; มันต้อง “ถอยหลังเข้าคลอง” กันเสียใหม่ เพื่อความถูกต้อง.

“ถอยหลังเข้าคลอง” นี้จะเป็นไปตามธรรมส์จัสของธรรมชาติ ที่ให้ทำให้ถูกต้องกันเสียใหม่ เรียกว่า ถอยหลังเข้าคลอง นำปรารถนาอย่างยิ่ง; แต่คนเขาฟังแล้วมองในลักษณะที่น่าละอาย น่าเกลียดน่าชัง เรื่องถอยหลังเข้าคลอง.

จะพูดไว้ในลักษณะที่เป็นเงื่อนไขต่อไปอีกว่า ถ้าเรา ถอยหลังเข้าคลองกันให้หมด โลกนี้จะไม่มียายทุนและไม่มีชนกรรมาชีพ เพราะนายทุนและชนกรรมาชีพนี้ เพิ่งมีเมื่อเร็ว ๆ นี้; เมื่อเพิ่งจะโง่ไป อย่างเมื่อเร็ว ๆ นี้. นี้ถอยหลังเข้าคลองไปเสียให้พ้นนั้น. ในโลกนี้ไม่มีนายทุน และไม่มีชนกรรมาชีพ, ปัญหาทั้งหมด ปัญหาอย่างที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ก็หมด.

หรือว่าถ้าเรา “ถอยหลังเข้าคลอง” มันก็มีแต่เศรษฐกิจบุญ กับคนจนที่เป็นบริวาร ก็อยู่กันอย่างผาสุกเหมือนสมัยนั้น. เศรษฐีไม่ใช่ นายทุน เพราะเศรษฐกิจเขาถือว่า เขามีหน้าที่ที่จะทำสังคมสงเคราะห์ ได้มาเท่าไรก็เพื่อสังคมสงเคราะห์ หาทรัพย์สมบัติฝังไว้ใต้ดิน นั่นก็เพื่อเป็นทุนสำรอง ของกิจกรรมสังคมสงเคราะห์; เศรษฐีอย่างนั้นมันเป็นเศรษฐกิจบุญ ไม่ใช่ นายทุน.

ที่นี้ คนทุพพลภาพทั้งหลาย โดยทางสติปัญญาอะไรก็ตาม ก็ฝากเนื้อฝากตัวอยู่ด้วยกันกับเศรษฐกิจนั้น กว่าจะหลุดรอดออกไป เป็นตัวเอง, หรือเป็นคนร่ำรวยเป็นเศรษฐกิจขึ้นมา.

ระบบนี้ยังมีอยู่เมื่อเร็ว ๆ นี้ ในหมู่พวกจีน ที่พวกมีเงินเขาเลี้ยงลูกจ้าง อย่างเลี้ยงลูกหลาน แล้วไม่ทำอะไรลูกจ้างนั้น ก็ออกไปตั้งเนื้อตั้งตัว เป็นเจ้าของกิจการขึ้นมาอีก เขาทำอย่างนี้กันเรื่อยไป มันก็ไม่เกิดปัญหา ที่เรียกว่านายทุนกับชนกรรมาชีพต่อสู้กัน. เตียนก็ทิ้งระบบนี้ไปเรื่อย ๆ จนหาคุยกแล้ว.

ขอให้กิตฺตุให้ตี ว่าเรา ถอยหลังเข้าคลอง ไปสู่ระบบที่มีแต่เศรษฐกิจ
ใจบุญ กอยทำสังคมสงเคราะห์ ไม่มีนายทุน ไม่มีชนกรรมาชีพ; นี่คือนิยามธรรมสัจจะ
อันหนึ่ง ซึ่งไม่ถูกหยิบขึ้นมาพิจารณา ยังซ่อนเร้นลึกลับอยู่ในธรรมชาติ.

เพราะฉะนั้น สรุปความกันเสียทีก่อนว่า ถ้าประกอบไปด้วยธรรม;
ธรรมะอย่างเดียวกันเท่านั้นปัญหาหมด. ถ้าเป็นสังคมนิยม ต้องเป็นสังคมนิยม
ที่ประกอบไปด้วยธรรมะ มิฉะนั้นก็จะคงวินาศในที่สุดเหมือนกัน คือมีการนองเลือด
หรือมีอะไรกันจนถึงที่สุดได้เหมือนกัน.

เป็นประชาธิปไตย ก็ต้องประกอบไปด้วยธรรม, เป็นเผด็จการ ก็ต้อง
ประกอบไปด้วยธรรม, แล้วธรรมะนี้ก็พระเจ้า ก็คือคุ้มครองอย่างยิ่ง ไม่มีปัญหา
ไม่มีอุปัทวอะไรมาแผ้วพานมนุษย์ได้ และพูดอย่างสรุปความในปัจจุบันนี้ที่ว่า ต้อง
ถอยหลังเข้าคลองไปหาพระเจ้านั่นเอง.

ธรรมมิกสังคมนิยมของธรรมชาติต้องกลับมา.

ที่นี้ หัวข้อที่ ๓ ไหน ๆ พูดแล้ว ก็ขอโอกาสพูดให้หมด จะต้องทนกันบ้าง
เพื่อให้เรื่องมันจบไปเสียที.

หัวข้อที่ ๓ นี้ก็สรุปไปตามเค้าของเรื่องว่า จะต้องพยายาม
เพื่อให้ธรรมมิกสังคมนิยม ของธรรมชาตินี้ กลับมา. ให้ศาสนากรอง
โลก ให้พระเจ้าครองโลก ด้วยระบบธรรมมิกสังคมนิยม, นี่เป็นใจความของหัวข้อที่ ๓
ที่กำลังจะพูด.

สรุปว่าให้ระบบธรรมสังขมนิยม หรือธรรมิกสังขมนิยมก็ตาม แล้วแต่จะเรียกนี้ กลับมา. มันก็ต้องย้อนไปถึงข้อเท็จจริงทั้งหลาย ที่ได้พูดไปแล้ว แล้วเอามาทำให้มันเนื่องกัน เพื่อความเข้าใจง่าย ไปตามลำดับ.

ธรรมิกสังขมนิยมที่ถูกต้อง จะกลับมา ก็เพราะว่าเราเข้าใจสิ่งทั้งหลาย ทั้งปวงอย่างถูกต้อง ตรงตามข้อเท็จจริงของธรรมชาติ หรือของกฎธรรมชาตินั่นเอง.

ตั้งต้นด้วยข้อเท็จจริงที่เป็นพื้นฐานที่สุด ที่ว่า ชีวิตนี้มันคือนามรูป หรือกายใจ, เราได้ยินอย่างนี้กันมากทั้งนี้ แต่เข้าใจความหมายผิด ไปแยกกายออกจากใจ แยกใจออกจากกาย หรือไปแยกนามออกจากรูป ไปแยกรูปออกชื่อนาม.

ต้องเข้าใจถูก จนถึงกับมองกลับตาเห็นว่า สองอย่างนี้เป็นสิ่งเดียวกัน ยิ่งกว่าแฝดอยู่ด้วยกัน; ถ้าสองสิ่งมาเคียงกันอยู่แฝดอยู่; นี้ก็ยังไม่เท่ากับว่า มันเป็นสิ่งเดียวกัน. นามกับรูปนี้จะต้องเป็นสิ่งที่ยึดกันอยู่ รวมกันอยู่; หน้าที่ส่วนนี้เรียกว่ารูป, หน้าที่ส่วนนี้เรียกว่านาม; หรือหน้าที่ส่วนนี้เรียกว่าหน้าที่ทางกาย, หน้าที่ส่วนนี้เรียกว่าหน้าที่ทางจิต; มันของอะไรก็ไม่รู้ หรือของกลุ่มอะไรกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมันประกอบอยู่ด้วยคุณสมบัติอย่างนี้.

อย่าไปทำความเข้าใจว่า มันแยกกันได้; เพราะมัน จะเกิดความเข้าใจผิด เหมือนกับที่เตี้ยนี้แยกตัวออกไปเป็นส่วนหนึ่ง จนกระทั่งนิยมวัตถุได้ตามความต้องการ. การที่พูดว่าวัตถุในที่นี้ ก็หมายถึงวัตถุหรือเนื้อหนังร่างกาย ที่มันรู้สึกได้ด้วยจิตใจ นั้นแหละ ไม่ใช่จะไม่มีจิตใจ; แต่มันแยกเป็นวัตถุ เพราะไปบูชาส่วนที่เป็นวัตถุ.

ถ้าเรามองเห็นอย่างนี้ ว่ากายกับใจเป็นสิ่งที่เป็นสิ่งเดียวกันอย่างนี้แล้ว ไม่มีทางที่จะเป็นวัตถุนิยมได้ หรือว่าไม่บ้าหลังถึงกับว่า เอาแต่จิตตนนิยม มโนนิยมอย่างเดียว

ได้ มันจะถูกอยู่ตามธรรมชาติ. ถ้าเราจะพูดว่า สังคมนิยม นิยมการสังคม ก็อย่า
 เพื่อไปคิดถึงสังคมอื่นเลย คิดถึงสังคมของกายกับใจ ก็แล้วกัน. กายกับใจ
 นั้นแหละเป็นตัวสังคมที่ดี มันต้องเข้ากันได้อย่างถูกต้อง จนเรียกว่าธรรมิกสังคม-
 นิยม คือกายกับใจ มันเข้ากันได้อย่างถูกต้อง ตามทางธรรมหรือตามธรรมชาติ.

ที่นี้ เมื่อเรามีธรรมิกสังคมนิยม ที่กายกับใจในภายใน อย่างถูกต้องแล้ว ;
 มันก็ถ่ายนิตเดียว ที่จะมีสังคมนิยมภายนอก คือระหว่างบุคคล ระหว่างประเทศ ระหว่าง
 อะไรกัน กระทั่งทั้งโลกนี้ จะมีธรรมิกสังคมนิยมอย่างถูกต้องได้. ฉะนั้น จัดการ
 ข้างในให้เสร็จเสียก่อน ให้มันถูกต้องเสียก่อน คือ กายกับใจ ของคน ๆ หนึ่งนี้ จัดการ
 ให้มันถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ หรือตามความประสงค์ของพระเจ้าเสียก่อน
 แล้วมันจะเป็นสังคมนิยมระหว่างบุคคล ระหว่างประเทศด้วยกันทั้งโลกได้ ; ไม่มีช่อง
 ว่างระหว่างคนฉลาดกับคนโง่ คนมั่งมีกับคนจน ไม่มีช่องว่างอย่างนั้น ที่มันเป็นการ
 ก้าวหน้าไปอย่างผิด ๆ ของกิเลส ของความเห็นแก่ตัว.

เดี๋ยวนี้เรานิยมอะไรกันแน่ ปากมันจะร้องเรียกสังคมนิยม ร้องเรียก
 ประชาธิปไตย มันเป็นคนโกหกทั้งนั้น ; ผู้ประท้วงผู้เรียกร้องเหล่านั้น มันมี
 บั๊จเจกนิยมของมันเอง มันนิยมตัวเอง ของมันเอง. เขามีความเห็นแก่ตัว เพราะว่า
 ตกไปเป็นทาสของวัตถุหรือเนื้อหนัง ต้องการความเอร็ดอร่อยทางวัตถุ เรียกร้อง
 ก็เพื่อประโยชน์ที่จะได้ประโยชน์ของตัว แล้วก็เป็นเรื่องทางวัตถุ.

แท้จริงเดี๋ยวนี้เรามี “ตัวกูุนิยม”, จะเรียกให้ไพเราะหน่อย ก็เรียกว่า
 บั๊จเจกนิยม. *ทุกคนแต่ละคนมีตัวกูุนิยม* แล้วปากก็ร้องเรียกประชาธิปไตย ร้องเรียก
 สังคมนิยม มันเล่นตลก ถึงขนาดที่เรียกว่า เป็นโกหกปกคลุมไปเลย, มีตัวกูุนิยม แล้วก็

ไปเรียกว่าตัวนั้นเป็นสังคมนิยม, ทำบาปสูงสุดอยู่ตั้งแต่บัดนี้แล้ว ก็คือการโกหกและหลอกลวง. ถ้าจะพูดให้ดี มันก็มีสังคมนิยมปลอมเทียม เพราะมันมีตัวกุนิยมต่างหาก.

เพราะฉะนั้น เดียวนี้มันก็เป็นชีวิตปลอม เป็นความเป็นคนที่ปลอม ปากพูดอย่าง ความจริงก็เป็นไปอีกอย่าง แล้วการประพฤตินี้ ผิดต่อกฎของธรรมชาติ หรือของพระเจ้า; เพราะฉะนั้นก็เรียกว่าเป็นคนปลอม เป็นลูกที่ปลอมของพระเจ้า หรือว่าเป็นสัตว์โลกที่ปลอม ของโลกของพระเจ้า.

ถ้าเราจะ รู้จักข้อเท็จจริงที่ว่า ภายกับใจอยู่กันอย่างถูกต้อง เป็นสังคมนิยมระหว่างธรรมะทั้ง ๒ นี้ แล้วต่อไปก็มีความถูกต้องของสังคมนิยมอื่น ๆ; ควรจะมองดูข้อนี้ เพื่อการกลับมาแห่งธรรมิกสังคมนิยมของธรรมชาติ.

ถ้าเลิกเป็นทาสของวัตถุ จะแก้ปัญหาก็ได้.

ที่นี้ ดูข้อเท็จจริง เดียวนี้ กำลังเป็นทาสของวัตถุ อยู่อย่างเหนียวแน่น ไม่รู้สึกตัวด้วย, การศึกษาก็เป็นทาสทางวัตถุ, เป็นทาสของวัตถุ การกินค้ำว่าเป็นทาสของวัตถุ การประชันชูมันก็เป็นทาสของวัตถุ, การบริโภคนอกอุปโภคก็เป็นทาสของวัตถุ, ธรรมเนียมเป็นที่รวม มันก็เป็นทาสทางวัตถุ; ยิ่งก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ก็ยิ่งให้เป็นทาสของวัตถุมากขึ้น.

เดี๋ยวนี้ มองอีกทางหนึ่ง คนเป็นทาสของเทคโนโลยี บุชาเทคโนโลยี อย่างพระเจ้า; ยิ่งเป็นทาสของเทคโนโลยี มันก็ยิ่งเป็นทาสของวัตถุมากขึ้น เพราะเทคโนโลยีนี้ผลิตแต่วัตถุ; ดังนั้น มันจึงไม่เป็นการแก้ปัญหาแต่อย่างใด. นักศึกษาทั้งหลาย

สมัยใหม่ก็บูชาเทคโนโลยี; แล้วก็อยากจะท้าทายว่า ไม่สามารถจะแก้ปัญหาลงมือได้ เพราะปัญหานั้นแท้จริง มันไม่ใช่เรื่องของวัตถุอย่างเดียว.

จะแก้ปัญหาลงมือได้ ต้องไม่เป็นทาสของวัตถุกัน ทั้งนายทุนและชนกรรมาชีพ; เดียวนี้พูดผ่าซากรลงไปได้เลย แล้วก็มองเห็นด้วย มองเห็นได้จริงด้วยว่า นายทุนก็เป็นทาสของวัตถุ, ชนกรรมาชีพก็เป็นทาสของวัตถุ, แล้วมันจะถูกต้อนกันได้อย่างไร มันก็มีแต่การแย่งชิง.

ฉะนั้น พอเลิกเป็นทาสทางวัตถุกันเสียเท่านั้น ก็หมดความเป็นนายทุน หรือความเป็นชนกรรมาชีพ. ทั้งนายทุนและชนกรรมาชีพ กลายเป็นผู้ต้องการที่จะร่ำรวยด้วยบุญ เสียอย่างเดียวกับเท่านั้น หมกปัญหา. นำหัวเราะใหม่? อยากหัวเราะก็หัวเราะ. อาตมาก็ไม่โกรธอะไร ใครอยากหัวเราะ.

ก็จะพูดว่า ทั้งนายทุนและชนกรรมาชีพ เปลี่ยนความคิดเสียใหม่ มาต้องการจะเป็นผู้ร่ำรวยด้วยบุญเสียอย่างเดียวกับเท่านั้น ปัญหาของมนุษย์ก็จะหมด. มันจะเลิกร้างจากความเป็นนายทุน หรือเป็นชนกรรมาชีพอย่างสิ้นเชิง.

ต้องการจะรวยด้วยบุญนะ พังถูกใหม่อย่างไร? จะเอาอย่างไรก็ได้ มันก็ย้อนไปหาสมัยโบราณตีกำบรรพ์ ที่ยังโง่อยู่ แต่ไม่สร้างปัญหา ไม่สร้างอันตราย. ผู้ที่ร่ำรวยด้วยบุญนี้ ไม่สร้างอันตรายอะไรขึ้นมา, เห็นแก่พระเจ้าอย่างมงาย แล้วทำบุญตามแบบมงาย ก็ยังได้ ที่จะไม่สร้างปัญหาอะไรขึ้นมา.

เดี๋ยวนี้เราไม่ต้องมงายขนาดนั้นตอก; ร่ำรวยด้วยบุญชนิดที่ตีที่แท้จริง มันก็จะเหลืออยู่ในโลก แต่เพียงคนตีประเภทเดียวเท่านั้น; คนมั่งมีก็ตี คนจนก็ตี จน

แสนจนก็ยังเป็นคนดี, ในโลก มีแต่คนดี ประเภทเดียวกันนั้น แล้วโลกนี้มันก็หมดปัญหาเท่านั้นเอง.

ที่นี้ คุณกันให้ตีๆ คุณกันให้มากๆ ว่า เตี่ยวันมันกำลังเหยียบย่ำพระศาสนา เหยียบย่ำพระเป็นเจ้า, ไม่ต้องการสิ่งที่เรียกว่าบุญ, มันพ่ายแพ้แก่นือหนั่งมันบูชานือหนั่ง. มันไม่ต้องการบุญ, มันต้องการความสุขทางนือหนั่ง. เขาจะรู้ตัวหรือเขาจะไม่รู้ตัวก็ตาม ผลมันเกิดขึ้นอย่างเดียวกันหมด; คนทำผิด คนโกงเวลาทำผิดนี้ มันจะรู้ตัวก็ตาม ไม่รู้ตัวก็ตาม ผลร้ายมันก็เกิดขึ้นอย่างเดียวกัน.

เตี่ยวัน ทั้งกายและทั้งจิต มันมาเป็นทาสทางวัตถุเสียหมด; เพราะ ว่าจิตนี้ มันพ่ายแพ้แก่ร่างกายเสียแล้ว ก็เลยไปบูชานือหนั่งกันหมด; ไม่มีทางที่จะมีสันติสุขหรือสันติภาพ. โดยส่วนบุคคลก็มีไม่ได้, แล้วโดยส่วนรวมโดยสังคม มันจะมีได้อย่างไร, มันต้องสันติภาพกันที่บุคคลก่อน แล้วรวมกันก็เป็นสังคมหรือโลกที่มีสันติภาพได้ที่หลัง.

เจตนารมณ์ของการเมือง ต้องเป็นศีลธรรม.

ที่นี้ คุณเขียบออกไปอีกสักนึกหนึ่ง ถึงเจตนารมณ์ของการเมือง. อย่าลืมว่า การเมืองนี้ เราให้ความหมายว่า มันเป็นเรื่องถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ในการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมากๆ อย่างผาสุก เพราะว่า ทำถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ; เจตนารมณ์ของการเมืองเป็นอย่างนั้น ต้องเป็นความประสงค์ของทุกคน ที่อยู่ร่วมกัน.

ถ้าเรายังแตกแยกกัน รวมกันไม่ได้ ก็เรียกว่ายังไม่มีความถูกต้องทางการเมือง, ไม่มีเจตนารมณทางการเมืองที่ประสบผลสำเร็จ; ถ้ายังแตกแยกกัน ยังต่อสู้กัน มันไม่ใช่ศีลธรรม, ศีลธรรมเป็นสิ่งที่ไม่มี การต้องประหัตประหารกัน; ฉะนั้น การเมืองก็เป็นศีลธรรม. ถ้าการเมืองถูกต้องอย่างที่ว่าตามกฎของธรรมชาติแล้ว มันก็ทำลายกันไม่ได้.

คนสมัยนี้ไม่เห็นการเมืองว่าเป็นศีลธรรม; ถึงคุณเองก็อาจจะไม่เคยคิดว่า เรื่องการเมืองนี่มันเป็นศีลธรรม; เว้นไว้แต่จะไปมองดูให้ลึกให้ซึ้ง ถึงตัวธรรมชาติ อันลึกซึ้งอยู่เบื้องหลังนั้น จะพบว่าทุกเรื่องมันเป็นเรื่องของศีลธรรม. ถ้าว่ามันจะเป็นไปเพื่อสันติภาพ มันต้องเป็นเรื่องของศีลธรรมทั้งนั้น.

แล้ว การเมือง นี้แหละ จะพุดเสียเลยว่า เป็นที่ประสงค์ของพระเจ้า; เดียวก็ไม่เชื่ออีก เพราะกะกันได้พุดว่า คนในโลกนี้มันทั้งพระเจ้าหมดแล้ว; แล้วเดี๋ยวนี้ จะมาพุดว่า พระเจ้านี้ต้องประสงค์ จะให้มีการเมืองอยู่ในโลก อย่างถูกต้อง; ถ้าไม่อย่างนั้น จะเป็นพระเจ้าไปทำไม.

แม้แต่ธรรมชาติ ถ้าว่าเราจะมองดูธรรมชาติ ในฐานะที่ให้มีเจตนา ก็จะต้องรู้สึกว่, จะต้องมองเห็นว่า มัน ก็มีเจตนาเพื่อสันติภาพ; *ศีลภาวะ* หรือ *ภาวะแห่งความปรกติ* นั้น เป็นวัตถุประสงค์ของธรรมชาติ. ถ้าผิดปรกติวุ่นวาย แล้วไม่ใช่วัตถุประสงค์ของธรรมชาติ; และไม่ตรงกับความหมายของคำว่า “ศีละ.”

ฉะนั้น การเมืองนี้ ถ้ามันบริสุทธิ์ มันก็เพื่อความสงบ หรือ สันติภาพของมนุษย์นั่นเอง; ฉะนั้น การเมืองเป็นความประสงค์ของพระเจ้า, เป็นความประสงค์ของธรรมชาติ, เป็นความประสงค์ของศาสนา ของพระธรรม, เป็น

ความต้องการของพระธรรม. ทั้งนี้ การเมืองจะต้องประกอบด้วยธรรมะ หรือ พระธรรม หรือว่ามีพระเจ้ามาเป็นผู้ควบคุม หรือปกครอง หรือถึงกับเสด็จการกษัตริ.

ถ้าการเมืองไม่ประกอบด้วยธรรมะ หรือพระธรรมแล้ว มันก็เป็น ระบบโจรที่ปล้นธรรมชาติ โจรที่ทำลายธรรมชาติ โจรที่ทำลายทรัพย์สินสมบัติของ พระเจ้านั่นเอง; แล้วมันก็ได้ทำสงครามกันกับพระเจ้า แล้วก็พ่ายแพ้هلكสาญไป สมน้ำหน้ามัน.

นี่มนุษย์จะวินาศในที่สุด ก็เป็นเพราะว่ามนุษย์ทำผิด จนถึงกับประกาศ สงครามกับพระเป็นเจ้า หรือพระธรรม หรือกฎของธรรมชาติก็ตาม แล้วแต่จะเรียก; มนุษย์จะต้องวินาศเอง ไม่ต้องมีใครแข่ง.

อุดมคติต้องเป็นไปตามธรรมส์จัสจระหะห์ของธรรมชาติ.

ในที่สุดนี้ ให้มองเห็นสิ่งที่เรียกว่าอุดมคติเสียใหม่ อย่างถูกต้อง ว่าอุดมคติ นั้น เราชอบกันนัก เรามูซากันนัก. แต่แล้วมันผิดก็ได้ ถ้าอุดมคติ นั้นมัน เป็นเพียง สัจจาภินิเวส เป็นความจริงเฉพาะคน ที่ยึดถือถืออันไปคนเดียว; เช่นอุดมคติทาง การเมืองพวกหนึ่งสายหนึ่งนี้ มันเป็นสัจจาภินิเวสทั้งนั้น ไม่ใช่ของจริงของพระเจ้า อย่างนี้ เป็นอุดมคติที่ใช้ไม่ได้.

พวก *idealism* ทั้งหลาย มันก็รวมอยู่ที่นี้ เพราะฉะนั้น มันจึงใช้ไม่ได้; *idealism* นั้นมันไม่ใช่ธรรมส์จัสจระหะห์ของธรรมชาติ; ต่อเมื่อ อุดมคตินั้นเป็นไปตาม ธรรมส์จัสจระหะห์ของธรรมชาติ นั้นแหละ จึงจะเริ่มใช้ได้. บางทีเราอาจจะใช้ คำว่า

realism ก็ได้ แต่ไม่ใช่ idealism แน่; realism ก็คือว่า **จริง, ให้มันจริง,** แล้วก็จริง ยิ่งขึ้นไป จริงลึกลงไป. จริงให้มันถูกจริงเถอะ แล้วมันในที่สุดก็จะถึงธรรมสัจจะของธรรมชาติ. ฉะนั้น ถ้าจะถามว่า รวมไว้ในกลุ่มไหน? ก็ต้องรวมไว้ในกลุ่มสัจจะ หรือของจริง หรือ realism มากกว่า.

ฉะนั้น ขอให้ทุกคนระวังสิ่งที่เรียกว่า “อุดมคติ”. ถ้ามันเป็นสัจจากินิเวศ แล้วมันจะกั๊กเอา มันจะเจ็บปวดด้วย **การถูกกั๊กโดยอุดมคติ** นั้นเอง มันเป็นอุดมคติปลอม เป็นสัจจากินิเวศของคนที่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร.

ฉะนั้น อุดมคติทางการเมือง มันจึงเป็นปัญหาอยู่ มันถูกหรือผิด มันมีปัญหาอยู่; แต่เราจะทำให้หมดปัญหาได้ไม่ยาก โดยทำให้มันประกอบไปด้วย **ธรรม ซึ่งมีรากฐานอยู่ที่ความไม่เห็นแก่ตัว.** ทุกอย่างมอบให้พระเจ้า มอบให้ธรรมะมอบให้ความถูกต้อง หรือความยุติธรรม. อย่าเอาตัวกูเป็นใหญ่ เป็นตัวกูนิยม. เมื่อประกอบด้วยธรรมแล้วก็ใช้ได้, เป็นอุดมคติที่ใช้ได้, เป็นปรัชญาทางการเมืองที่ใช้ได้, แล้วมันก็จะ เป็นศีลธรรมของพระเจ้า ขึ้นมาตัวเอง ในตอนหลัง.

เดี๋ยวนี้ มันมิใช่ประกอบอยู่ด้วยธรรม; อย่าหาว่าถูกถูกหมีอะไรเลย ขอให้ไปดูที่เนื้อที่ตัวของเราเองด้วย แล้วก็ดูของสังคมด้วย มัน ยังมีได้ประกอบอยู่ด้วยธรรม มัน ยังมีความเห็นแก่ตัว. ถ้าว่ามันประกอบอยู่ด้วยธรรมแล้ว มันไม่อาจจะแบ่งแยกได้; เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า ธรรม มีเพียงตัวเดียว, พระเจ้าก็มีเพียงตัวเดียว, ของจริงก็มีเพียงตัวเดียว. ถ้ายังแบ่งแยกเป็นพวก ๆ ได้แล้ว ยังไม่ใช่ของจริง; ในที่สุดก็จะต้อหนักถึงของจริง ที่มันไม่ทำให้เกิดการแบ่งแยก.

หน้าที่ที่จะต้องทำ ก็คือให้มันพ้นจากการเข้าใจผิด แล้วเกิดการแบ่งแยก เหมือนที่กำลังแบ่งแยก นัตว์กู นัตว์สู หรือว่าทุกคนมันมีตัวกู ๆ ๆ ของแต่ละคน ๆ แล้วมันก็แบ่งแยกอย่างนั้น. ถ้าเข้าถึงธรรมสังฆจะจริงแล้ว จะไม่รู้สึกลักษณะนั้น ; มันจะเป็นตัวเดียวของธรรมชาติ เป็นตัวใหญ่ของธรรมชาติ คือเป็นตัววิธรรมชาติ ของธรรมชาติหรือของพระเจ้า ไม่ใช่ตัวกู - ของกู ของแต่ละคนนั่นเอง.

นี่คือการประกอบอยู่ด้วยธรรม ไม่มีอะไรมาก ไม่มีอะไรลึกซึ่งจนเข้าใจไม่ได้. มันเห็นอยู่แท้ ๆ เห็นอยู่ที่เนื้อที่ตัวของเราว่า เรายังมีการแยกเป็นตัวกู, เป็นตัวกู, เป็นตัวกู แล้วเรียกฝ่ายหนึ่งว่า เป็นตัวสู ตัวมึง อะไรก็แล้วแต่จะเรียกกันตามภาษานั้น ๆ. ถ้าอย่างนี้แล้ว ไม่ใช่ธรรมิกสังคมนิยมของพระเจ้า ; ไม่มีทางที่จะรอดได้.

ฉะนั้น จึงต้องให้มีการประกอบไปด้วยธรรม แล้วก็ไม่มี การแบ่งแยก ในที่สุดก็ไม่มีการนองเลือดไม่ต้องใช้อาวุธ ไม่ต้องใช้อุบายหลอกลวงปลิ้นปล้อนทางการเมือง. เพราะว่าการเมืองเป็นเรื่องศีลธรรม ; ฉะนั้น จึงไม่มีเรื่องที่จะต้องใช้อุบายปลิ้นปล้อนหลอกลวงทางการเมือง.

ถ้ายังต้องใช้อุบาย ใช้จิตวิทยาอยู่ ก็เป็นระบบการเมืองของภตุผีปีศาจ เขาเป็นที่พึ่งไม่ได้ ; ฉะนั้น เราเป็นพุทธบริษัท ควรระวังให้ดี อย่าให้ตกเป็นเหยื่อของความหลอกลวง. เมื่อมันแบ่งแยกแล้ว มันก็ต้องรบราฆ่าฟันกัน ; เราก็ไม่เข้าไปร่วมวงกับเขา เราก็อยู่กับพระธรรม คือความถูกต้อง แล้วจะปลอดภัย.

นี่ขอสรุปการบรรยายในวันนี้ ซึ่งออกจะยืดยาวไปหน่อย เพราะว่ามันต้องพูดให้จบ. ขอบอกที่มันทำให้ต้องทนฟัง ว่าธรรมสังฆจะของธรรมชาติ กับอุดมคติ

ทางการเมืองนั้น มันมีข้อผิดพลาด อยู่ในหมู่มนุษย์ คือไม่ถูกต้องตามธรรมสัจจะของสิ่งนั้น ๆ นั้นเอง. เราไม่ยอมรับว่า การเมืองเป็นศีลธรรม นี่เป็นความโง่ข้อแรก; เราก็ไม่ได้ปรับปรุงให้การเมืองมีศีลธรรม.

ธรรมสัจจะของธรรมชาตินั้น มันต้องการให้ทุกอย่างเป็นศีลธรรม; เราควรรู้อะไรนี้ เท่าที่จำเป็นจะต้องรู้. อย่าได้ไปหลงวัตถุนิยม และพร้อมกันนั้นก็อย่าหลงในจิตนิยม แต่ตั้งตัวอยู่ที่ตรงระหว่างกลาง ที่ความถูกต้องของสิ่งทั้งสองนั้น; เมื่อทำได้เช่นนั้น มันก็ง่ายเข้า ในการที่จะทำให้ทุกอย่างนี้มันประกอบไปด้วยธรรม แล้วทุกอย่างมันจะถูกต้อง. จะเป็นระบบการเมืองเผด็จการก็ได้ ประชาธิปไตยก็ได้ ถ้ามันประกอบไปด้วยธรรม.

แล้วขอให้ยอมรับความจริงสักอย่างหนึ่งว่า มันมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อย; ฉะนั้น โลกในสมัยหนึ่ง มันอาจจะต้องการระบบเผด็จการ จะเหมาะสมกว่า, โลกในสมัยหนึ่ง มันอาจจะต้องการระบบประชาธิปไตย ที่เหมาะสมกว่า. แต่อย่างไรก็ตาม ทั้ง ๒ อย่างนั้น จะต้องประกอบอยู่ด้วยธรรมเสมอ; พอไม่ประกอบไปด้วยธรรมเท่านั้นแล้ว มัน ก็ผิด มันก็ ใช้ไม่ได้ ใช้ไม่ได้แก่ยุคไหน แก่สมัยไหนหมด.

สำหรับอาตมาเองนั้น มองเห็นอยู่แต่ว่า ระบบเผด็จการนี้มันเร็วกว่า มันทันใจกว่า; ฉะนั้น ถ้ามัน ประกอบอยู่ด้วยธรรม ทั้งสองระบบ คือทั้งระบบประชาธิปไตยและระบบเผด็จการแล้ว สมัยจะเลือกเอาระบบเผด็จการดีกว่า ก็ว่ามันเร็วกว่า มันจะได้ผลตามที่เรากำลังต้องการนั้นมากกว่า.

เดี๋ยวนี้เรามันไปไกล จนถึงกับว่า “ไม่มีการประกอบอยู่ด้วยธรรม”; ฉะนั้น จะเป็น เผด็จการก็ใช้ไม่ได้ จะเป็นประชาธิปไตยมันก็ใช้ไม่ได้. ดังนั้น ขอให้

ถอยหลังเข้าคลอง ไปหาระบบที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม, แล้วถอยลึกลงไปจนถึงตัวธรรมชาติ ตามความประสงค์ของธรรมชาติ, แล้วก็พบระบบธรรมิกสังคมนิยมตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นของโปรดปรานมาจากพระเจ้า มาจากธรรมชาติ มาจากพระธรรม ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนาทั้งหลาย. ฉะนั้นเรามีระบบที่เป็นหัวใจของศาสนาทั้งหลาย มาเป็นระบบการปกครองของเรา เพื่อให้เกิดการเมืองที่ถูกต้อง ในระหว่างประเทศชาติ หรือทั่วไปทั้งโลก อยู่กันเป็นผาสูกตามความมุ่งหมายของคำๆ นี้.

นี้ อตมาขยุดิการบรรยายในวันนี้ ไว้เพียงเท่านี้. ขออาราธนาให้พระคุณเจ้าท่านสวดบทพระธรรม ที่เป็นเครื่องให้กำลังใจแก่การปฏิบัติธรรม ต่อไป.

ธรรมสังฆสงเคราะห์

— ๑๑ —

หินโค้ง ๑๔ มิ.ย. ๑๘

มนุษย์ปริวรรต กับ ธรรมสังฆะของธรรมชาติ.

* * * * *

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อว่า ธรรมสังฆสงเคราะห์ ได้ดำเนินมาจนถึงครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้ หากมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อว่า มนุษย์ปริวรรตกับธรรมสังฆะของธรรมชาติ. ข้อนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงผันแปรของมนุษย์กับความอยู่คงที่ของธรรมสังฆะของธรรมชาติ. พูดให้ชัดลงไปก็ว่า มนุษย์มีการผันแปรอยู่ตลอดเวลา ; แต่การผันแปรนั้นไม่ถูกต้องกันกับธรรมสังฆะของธรรมชาติ ปัญหาจึงเกิดขึ้น.

การเปลี่ยนแปลงของมนุษย์อาจจะถูกต้อง แต่มันถูกต้องแต่ในส่วนที่เพียงให้มีชีวิตอยู่ได้; แต่แล้วมันไม่ถูกต้อง ในส่วนที่จะทำให้เกิดความสงบสุขแก่ตัวเองหรือแก่ผู้อื่น. ข้อนี้เป็นสิ่งที่ต้องคุยกันให้ดีเป็นพิเศษ เป็นใจความที่สำคัญ หรือเป็นตอนที่มีความสำคัญ เป็นที่สรุปรวมของทุก ๆ ตอน ที่เราได้พูดกันมาแล้ว.

ข้อแรกที่สุด ก็ขอให้ลองพิจารณาดู ก็จะเห็นได้ง่าย ๆ ที่สุดว่า เรามันก็กำลังเปลี่ยน, หรืออะไร ๆ มันก็กำลังเปลี่ยน, เปลี่ยนในลักษณะที่เป็นอนิจจัง นี่เป็นของตายตัว.

การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับธรรมสังฆะ

ที่นี่ ดูที่ว่าการเปลี่ยนนั้น มันเปลี่ยนไปในลักษณะอย่างไร คือถูกต้องตามธรรมสังฆะ สำหรับจะอยู่เป็นผาสุก, หรือว่ามันถูกไปแต่ในทางที่จะให้เกิดความวุ่นวายระส่ำระสายและเป็นทุกข์.

ข้อนี้ต้องทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่า การเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย มันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่าธรรมสังฆะ มันก็ต้องถูกต้องตามกฎนั้น ๆ มันจึงมีการเปลี่ยนแปลง; แต่แล้วมันมีปัญหาว่า มันถูกต้องสำหรับจะเป็นอะไร ? มันถูกต้องสำหรับจะอยู่เป็นผาสุก หรือว่าถูกต้องสำหรับจะอยู่เป็นทุกข์ หรือโกลาหลวุ่นวาย.

เดี๋ยวนี้เราก็ดูกันได้โดยไม่ว่า ว่าเรากำลังมีปัญหา มีความโกลาหลวุ่นวายกันทั้งโลก; ฉะนั้นจึงตั้งสมมติฐานไว้ที่หนึ่งก่อนได้ว่า เรากำลังเปลี่ยนแปลงในลักษณะ

ที่ถูกต้อง สำหรับจะเป็นทุกข์ หรือโกลาหลวุ่นวาย. ฟังแล้วก็น่าขัน ที่ว่ามัน ถูก สำหรับที่จะเป็นทุกข์” มันจึงได้เป็นทุกข์, มันผิดสำหรับที่จะมีความสุข ก็เลยไม่ได้ รับความสุข; เราต้องทำให้ถูกในส่วนที่เป็นความสุข มันจึงมีความสุข.

ส่วนข้อที่ว่า ธรรมสัจจะเป็นสิ่งที่คงที่ไม่เปลี่ยนแปลง นั้น เราจะได้ พูดยกกันโดยละเอียดในตอนถัดไป. ในตอนนี้จะพูดกันแต่เพียงว่า ธรรมสัจจะของ ธรรมชาติ เป็นของไม่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา : มันมีกฎเกณฑ์อย่างไร, สำหรับอะไร, มันก็ยังมีกฎเกณฑ์อย่างนั้น สำหรับสิ่งนั้น ๆ ทุกสิ่งทุกอย่าง มันคงที่. มนุษย์นะ แกว่งไปแกว่งมา ไปหาทางนั้นที มาหาข้างนี้ที แล้วก็ไม่ได้ถูกกับส่วนที่ควรจะได้รับ คือสำหรับจะให้อยู่เป็นสุข.

มนุษย์ นั้นมัน เป็นสังขาร บางทีจะเป็นสังขารที่มากเกินไปก็ได้ คือ เปลี่ยนแปลงเร็ว; ถ้าเป็นสังขารอย่างก้อนหิน มันก็เปลี่ยนแปลงช้า. อย่างต้นไม้ อย่างสัตว์เรขาคณิต มันก็ยังเปลี่ยนแปลงช้ากว่ามนุษย์; มนุษย์เป็นสังขารที่เปลี่ยนแปลง ได้ง่าย และเร็วเกินไป เพราะมันมีจิตใจที่ประหลาดกว่าจิตใจของสัตว์เหล่าอื่น; มัน ไม่เป็นตัวตนของตนเองได้ ฉะนั้นจึงต้องเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของสังขาร. แต่ ส่วนสิ่งที่เรียกว่า ธรรมสัจจะ นั้น มันเป็นพวกที่ต้องรวมไว้ในพวกอสังขตะ หรือวิสังขาร มันไม่ต้องมีอะไรปรุงแต่ง ฉะนั้นมันก็ไม่ต้องเปลี่ยนแปลง.

ที่นี้ มนุษย์นี้เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง เมื่อไปจับกันเข้ากับธรรมสัจจะซึ่งเป็น สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง มนุษย์ก็ต้องเป็นฝ่ายยอม คือยอมทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรม- สัจจะ; มิฉะนั้นก็ต้องสลายตัวเอง เหมือนกับว่าเอาหัวไปชนภูเขา มันก็ต้อง แตกทำลายเอง. เพราะมนุษย์มิได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์อันตายตัว

ของธรรมส์จัสนั้น วิกฤตติการณทั้งหลาย ซึ่งมีความระส่ำระสายเดือดร้อนนานาประการ นับไม่ไหวนี้ มันก็ได้เกิดขึ้นมา.

ที่นี้ ยิ่งดูไปก็ยิ่งเห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์นี้ มันยังเป็นไป หนักขึ้น ก็เป็นไปในทางที่จะ ไกลจากธรรมส์จัสยิ่งขึ้นไปอีก. เท่าที่เราเปลี่ยนแปลงมาแล้ว มีความทุกข์ขนาดนี้ แล้วมันกำลังจะเปลี่ยนแปลง ที่รุนแรงยิ่งไปกว่านั้น คือจะมีความทุกข์ยิ่ง ๆ ขึ้นไปนั่นเอง. นี่จะจริงหรือไม่จริง เอาไว้ลองสังเกตดู.

ยิ่งไปกว่านั้นอีก ก็คือว่า การผันแปรเปลี่ยนแปลงนี้ มันเป็นไปโดยไม่รู้สีกตัว; จะต้องพูดว่า เพราะมนุษย์มันโง่เกินไปนั่นแหละ มันก็ไม่มีอะไรอื่น มันจึงไม่รู้จักความเปลี่ยนแปลง ไม่รู้สีกตัว ทั้งที่กำลังมีความเปลี่ยนแปลง. ไม่ต้องไปเอาคนอื่น เอาตัวเองเป็นเกณฑ์ด้วยกันทุกๆ คน ว่าเรากำลังรู้สึกตัว ในความเปลี่ยนแปลงอันลึกซึ้ง ซึ่ง ที่นำมาสู่ปัญหาอันยุ่งยาก, ความทุกข์อันยุ่งยากนี้หรือไม?

การเปลี่ยนแปลงในลักษณะเช่นนี้ มันก็ต้องถือว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงในทางร้าย ในทางผิด คือมันไกลออกไป ไกลออกไป ไกลออกไปจากอุดมคติของความ เป็นมนุษย์ หรือจากเจตนารมณของความเป็นมนุษย์; หมายความว่า เป็นมนุษย์นี้ เป็นอย่างไรกันมันจึงจะสมแก่นามว่ามนุษย์. ที่นี้การเปลี่ยนแปลงของเรา มันเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไกลออกไปจากอุดมคติ เช่นนั้น; หมายความว่า มัน จะหมดความเป็นมนุษย์มากขึ้น กลายเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่มีความทุกข์ ความร้อน ทนทรมาณ อย่างยิ่งนั่นเอง.

เมื่อเป็นไปในทางไกลออกไป ไกลออกไปอย่างนี้ มันก็ไปสู่ความวินาศ, อย่างน้อยก็วินาศในทางจิตทางวิญญาณ; หมายความว่า จิตใจ หรือ วิญญาณ นี้ มัน

จะหมดความเป็นมนุษย์ ทั้งที่ว่าร่างกายชีวิตมันเหลืออยู่; แล้วไม่ต้องสงสัย ในที่สุดร่างกายและชีวิตนั้น จะต้องวินาศไปด้วย. ถ้าหากว่ามันมีความวินาศ ในทางจิตทางวิญญาณแล้ว แล้วมันก็ต้องทำผิดหนักขึ้น ๆ จนมีความวินาศในทางฝ่ายร่างกาย กระทั่งทางฝ่ายวัตถุล้วน ๆ ก็ว่าตัวแผ่นดินโลกนี้ ก็จะพลอยวินาศไปด้วย.

เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่า เป็นการสมควร ที่เราจะพูดกันถึงเรื่องนี้ แล้วจะพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ความเปลี่ยนแปลงนี้ กันให้อย่างดีที่สุด คือให้เป็นการพิจารณาที่มีประโยชน์ นั่นเอง. น้อตามาก็จะได้บรรยายวิสัยใน ส่วนนั้น; อย่างไรก็ตามก็ ขอให้ทบทวนไปถึงการบรรยายครั้งที่แล้วมา ไว้ด้วย มันจะง่ายในการที่จะเข้าใจเรื่องที่จะต้องบรรยายต่อไป.

ทบทวนเรื่องเดิมเพื่อเข้าใจให้ติดต่อกัน.

ในครั้งที่แล้วมา เราได้พูดกันถึง ธรรมส์จจะส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา : มนุษย์ได้ทำผิด ในธรรมส์จจะส่วนนี้ จนกระทั่งมนุษย์ไม่มีศาสนา; มีศาสนากัน แต่ปาก, หรือว่ามีศาสนาชนิดที่มงาย ไม่ใช่พุทธศาสนา, กระทั่งว่ามนุษย์ส่วนใหญ่นี้, ก็เกลียดศาสนาอยู่ในใจ แต่จำเป็นที่จะต้องมีศาสนา เพียงไม่ให้เขาว่าได้เท่านั้นเอง. โดยเนื้อแท้แล้ว ก็ไม่ได้รู้จักศาสนาตัวจริง ถึงกับพอใจอย่างยิ่ง ในสิ่งที่เรียกว่าศาสนานั้น. นี่ก็เป็นการทำผิดในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา.

นี่ ยัง ทำผิดธรรมส์จจะ ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา. ทุกคนก็เห็น แล้วก็ยอมรับว่า มนุษย์มีการศึกษามากขึ้น ๆ เจริญมากขึ้น ก้าวหน้ามากขึ้น สำหรับ

สิ่งที่เรียกว่าการศึกษา; แต่แล้วมัน เป็นการศึกษาค้นคว้าที่ผิดจากธรรมชาติของธรรมชาติ. ฉะนั้น การศึกษานั้น ก็ทำให้มนุษย์นี้ฉลาดแต่ในทางที่จะเห็นแก่ตัว; วิชาที่ให้เรียนนั้น มันเป็นแต่เพียงวิชาที่ทำให้มนุษย์ฉลาด ฉลาดไปตั้งแต่เด็ก ๆ เลย. แล้ววิชาอีกแผนกหนึ่งก็คือวิชาชีพ, วิชาอาชีพนี้ ก็เพื่อให้มันรอดชีวิตอยู่ ไม่มีอะไรมากกว่านั้น; แล้วก็มีความฉลาด ฉลาดจนไม่รู้ว่าจะเอาไปทำอะไร นอกจากจะเอาไปใช้ในการเอาเปรียบคนอื่น.

ข้อนี้มีพยานปรากฏชัดอยู่ในโลก ในปัจจุบันนี้ ว่ามนุษย์นี้ฉลาดอย่างยิ่ง แล้วก็เอาเปรียบแก่กันและกันได้เป็นอย่างดี อย่างยุ่งยาก อย่างที่จะแก้ไขได้ยาก.

ทางหนึ่ง การศึกษานี้มันทำให้ฉลาด แต่ในทางที่จะเป็นทาสของกิเลส, เป็นทาสของอายตนะ คือเป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส, แล้วก็เป็นที่ตั้งของกิเลส ที่เกิดขึ้นมาจากความเอร็ดอร่อยสนุกสนาน ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. มันก็น่าสงสารที่ว่า เรามีความก้าวหน้าในการศึกษา เพื่อไปเป็นทาสของกิเลส. ในยุคที่ไม่มีการศึกษามากเหมือนอย่างนี้ มนุษย์ก็ไม่ได้เป็นทาสของกิเลส มากเหมือนอย่างนี้; เขาไม่มัวเมาในความสุขทางเนื้อหนังมากเหมือนคนสมัยนี้ ที่มีความก้าวหน้าทางการศึกษา.

อีกทางหนึ่ง ก็ยังมีการ ทำผิดต่อธรรมชาติจะ อันเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าจิตของมนุษย์ นั่นเอง; มนุษย์จึงทำผิดต่อสิ่งที่เรียกว่าจิต คือ ควบคุมจิตไว้ไม่ได้ ยังปล่อยให้จิตตกต่ำไปเป็นทาสของกิเลส อย่างที่กล่าวมาแล้ว. แล้ว จิตก็จึงไปแต่ในทางที่จะสร้างความวิनाศ ให้แก่มนุษย์นั่นเอง. มนุษย์เราไม่มีอะไรมากไปกว่าจิต “ถ้าตั้งจิตไว้ถูก” เรื่องมันก็รอดตัวไป; “ถ้าตั้งจิตไว้ผิด” มันก็ถึงความวินาศ.

เดี๋ยวนี้มันมีแต่เรื่อง “ตั้งจิตไว้ผิด” มันจึงมีแต่วิกฤติการณ์ คือความระส่ำระสาย โกลาหลวุ่นวาย เป็นกันมากขึ้นพร้อม ๆ กันทุกคน. นี่เพราะ ขาดความรู้ อันถูกต้องตามธรรมส์จจะของเรื่องจิต จึงไม่สามารถที่จะพัฒนาจิต ไปในทางที่ถูกต้อง ให้จิตมีความสูง สมกับความเป็นมนุษย์ กระทั่งมีการบรรลุมรรค ผล นิพพาน เป็นเรื่องสูงสุดทางจิต. เดี่ยวนี้เขาก็พูดว่า “พัฒนาจิต” แต่พัฒนาอย่างผิด ๆ ไม่ควร จะเรียกว่าพัฒนา เป็นเรื่องทำลายจิตเสียมากกว่า.

ที่นี้ ก็ยัง มีการกระทำไม่ถูกต้อง ต่อธรรมส์จจะ ในสิ่งที่เรียกว่า อุดมคติทางการเมือง. ครั้งสุดท้ายก็ได้พูดกันถึงเรื่องนี้ ว่ามนุษย์สมัยนี้ก็มัวเมาในเรื่องการเมือง แต่แล้วก็มัวเมาไปในทางที่ผิด เข้าใจผิด ดำเนินไปผิด; แม้จะพอใจระบบสังคมนิยม มันก็เป็นสังคมนิยมผิด คือสังคมนิยมที่ยังทำให้เกิดการยื้อแย่งเบียดเบียน; ไม่เป็นสังคมนิยมอย่างทางพระศาสนา คือเห็นแก่ทุกคน จนถึงกับกล่าวว่า “สัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวง เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”.

เดี๋ยวนี้ เราไม่เห็นมนุษย์คนไหน ที่จะยอมรับหลักเกณฑ์อันนี้ ที่จะยอมรับว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; มนุษย์เดี๋ยวนี้จึงไม่มีอุดมคติทางการเมือง เพื่อจะทำความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่มนุษย์. มันมีแต่การแบ่งแยก แล้วก็ฆ่าฟันกัน เบียดเบียนกัน ยื้อแย่งกัน เอาเปรียบกัน อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่.

ทั้งหมดนี้เรียกว่า มันเป็นการกระทำผิด คือการกระทำที่มันไกลออกไป ไกลออกไป ไกลออกไปจากความถูกต้อง ตามธรรมส์จจะของธรรมชาตินั้น; ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลงนี้ มันจึงเป็นไปแต่ในทางร้าย ไม่เปลี่ยนแปลงไปในทางดี

ไม่เปลี่ยนแปลงไปในทางถูกต้อง แก่มนุษย์นั่นเอง; แล้วยิ่งกว่านั้น มันก็กำลังเปลี่ยนแปลงไปรุนแรงยิ่งขึ้น และรวดเร็วยิ่งขึ้น ทั้งรวดเร็วและทั้งรุนแรง.

นี่เรียกว่า มัน กำลังจะวิ่งเข้าไปหาความวิनाศ ของความเป็นมนุษย์; แล้วจะเหลืออยู่แต่อะไรก็คอยดูต่อไป. ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อนั้น มันจะสูญเสียไปหมด แล้วจะเหลืออยู่แต่อะไรก็คอยดูต่อไป.

(ต่อไปนี้เป็นกรบรรยายเนื้อหาของครั้ง.)

พิจารณาดูความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ให้ละเอียด.

เมื่อพิจารณาดูกันอย่างนั้นแล้ว ก็พอจะมองเห็นได้ว่า เราควรพิจารณาเรื่องความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์นี้ กันอย่างละเอียด เพื่อจะสามารถควบคุม ให้มันถูกต้อง, หรือว่าแก้ไข ให้มันถูกต้องก็ตามใจ ต่อไปในวันข้างหน้า.

สำหรับการบรรยายนี้ จะแยกออกเป็นส่วนๆ เพื่อฟังง่ายหรือเข้าใจง่าย สัก ๔ ส่วน : ส่วนที่ ๑ ก็ว่า มันมีความเปลี่ยนแปลง ทางฝ่ายมนุษย์นี้ อย่างหลับหูหลับตา รวดเร็วรุนแรง. ส่วนที่ ๒ ก็จะชี้ให้เห็นว่า ธรรมสัจจะนั้นยังคงที่อยู่ยังไม่เปลี่ยนแปลง ยังไม่เอออวยไปตามความผิดความหลงของมนุษย์; มันยังคงตายตัวอยู่ตลอดเวลาในันตร: ส่วนที่ ๓ จะชี้ให้เห็น ความยิ่งห่างไกลกันออกไป ห่างไกลกันออกไป ห่างไกลกันออกไป ระหว่างสิ่งที่เรียกว่า มนุษย์ กับสิ่งที่เรียกว่าธรรมสัจจะ นั้นเอง แล้วยิ่งห่างกัน จนจะไม่พบกันเสียทีเดียว. แล้วส่วนที่ ๔ เราจะพูดกันถึงข้อที่ว่า เราจะต้องรับรู้ในข้อนี้ แล้วยิ่งจะแก้ไขปรับปรุงกันอย่างไร.

สำหรับ ส่วนที่ ๑ ที่เรียกว่า การเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ ราวเร็ว รุนแรงอย่างล้นหล้นตานั้น ถ้าจะดูกันให้ดี ให้เข้าใจกันจริงๆ แล้ว มันก็ จะต้อง ดูกัน ตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ มาทีเดียว.

ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่า เรามันเกิดมาในยุคดึกดำบรรพ์ แล้วยังจำได้อยู่ หรือว่าเรายังมีสายตามองเห็นยุคดึกดำบรรพ์ เหมือนกับที่เราเห็นสิ่งต่างๆ ในยุคนี้; แต่ ว่าเราอาจจะเข้าใจได้ เหมือนกับมองเห็นได้ ไป ตามที่มีเหตุผลแสดงให้เห็นอยู่ หรือว่าตามที่เราจะรู้สึกได้ ด้วยสามัญสำนึก ว่ามันจะเป็นอย่างไร.

จากยุคดึกดำบรรพ์ถึงยุคปัจจุบัน.

ยุคดึกดำบรรพ์นี้ อย่างน้อยก็ควรจะหมายถึงยุคแรกมีโลก แรกมีโลก ขึ้นมา แรกมีมนุษย์ขึ้นมา ตามที่ได้เล่าได้เรียนกันมา อย่างสมัยใหม่นี้ก็ได้ หรืออย่าง ที่เล่าเรียนกันมาอย่างโบราณก็ได้; แม้จะมีข้อแตกต่างกันในส่วนอื่น มันก็มีข้อเหมือนกันในส่วนใจความ ที่เป็นใจความสำคัญ :—

ว่าครั้งแรกมันก็ไม่มีโลก, แล้วต่อมามันก็มีโลกที่ว่างเปล่า, ต่อมามันก็มีโลกที่มีสิ่งที่มีชีวิต.

แล้วต่อมาสิ่งที่มีชีวิตนี้ มันก็มีวิวัฒนาการ คือเปลี่ยนแปลงนั้นแหละ เปลี่ยนแปลงมาตามเหตุตามปัจจัย จนมีสิ่งที่มีชีวิต ชนิดที่เป็นมนุษย์ขึ้นมา.

แล้วต่อมามันก็ยังเปลี่ยนแปลง คือมีวิวัฒนาการมา เป็นมนุษย์ที่แปลกออกไป เป็นมนุษย์ที่แปลกออกไป ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ.

อย่างที่เรารู้เห็นได้ง่ายๆว่า เมื่อก่อนนั้นมันก็ต้องไม่ยุ่งผ้าหรืออะไรทำนองนั้น, หรือว่ามีขนยาวเพราะว่ามันไม่ยุ่งผ้า, หรือว่ามันไม่มีสติปัญญา ที่จะสร้างบ้านสร้างเรือน สร้างตึก สร้างทำรถไฟเรือบิน เป็นต้นนี้ ก็เรียกว่าเขาอยู่ในระดับนั้น; แล้วจึงค่อยเปลี่ยนแปลงมา เป็นมนุษย์อย่างทุกวันนี้ ที่มันทำอะไรได้อย่างนี้.

ทีนี้ ก่อนแต่ที่มันจะมาถึงอย่างนั้นนี้ มาสู่ความเป็นอย่างนั้นนี้ มันก็มีเรื่องที่เราควรพิจารณาดู ถึงความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ว่าที่แรก มันก็มีแต่สัตว์ ซึ่งยังไม่รู้ว่าจะ เป็นมนุษย์หรือเป็นอะไร. ถ้ากล่าวตามวิชาความรู้สมัยใหม่นี้ เขาวามีสัตว์ที่แทบจะดูตัวตาไม่เห็น อยู่ในน้ำ กระทั่งเป็นสัตว์ที่มันมีตัวโคขึ้นมา เป็นสัตว์อยู่ในน้ำ แล้วก็ เป็นสัตว์ที่อยากจะขึ้นบก อยู่ริมน้ำ แล้วก็ มีสัตว์ที่ขึ้นบก เป็นสัตว์บก ซึ่งรวมมนุษย์อยู่ด้วย กระทั่งเป็นสัตว์ที่มันขึ้นไปบนฟ้า มันบินไปได้.

เมื่อมันมีสัตว์ขึ้นมาในโลกแล้ว มันมีการแยกทางกันเดิน ระหว่างมนุษย์กับสัตว์. พุศโดยสรุปความโดยย่อที่ว่า มนุษย์นั้นมันมีการแยกตัวออกมาจากสัตว์; สัตว์ก็มีความเป็นสัตว์ไปตามเดิม. มนุษย์ก็แยกตัวมาสู่ความเป็นคน และเป็นมนุษย์อย่างที่เห็นอยู่ทุกวันนี้; ถ้าไม่อย่างนั้น มันก็ไม่มีคนหรือมีมนุษย์ขึ้นมาในโลกนี้ได้ : มันมีการแยกทางกันเดิน เดินออกมาเสียจากความเป็นสัตว์อย่างที่แรก.

ข้อนี้มันเป็นเรื่องของธรรมชาติโดยแท้ แล้วเป็นเรื่องที่เรียกได้ว่าไม่รู้สึกรู้สาคือไม่มีเจตนาว่าจะแยก หรือว่าตั้งใจจะแยก. มนุษย์ไม่รู้สึกรู้สาคือแต่มันมีอะไรบางอย่าง ที่ทำให้เกิดการแยก ก็คือความรู้สึกรู้สาคิดนึกในใจนี้ เป็นส่วนสำคัญ; เพราะว่าการที่จะไปเป็นสัตว์ต่างๆกัน จนเป็นสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ

สัตว์ในอากาศ นั้นก็เป็นเรื่องทางจิตใจ ทั้งนี้; เผอิญจิตมันคดไป มันหวังไป มันคืนรนไปก่อน แล้วร่างกายมันก็เปลี่ยนไปตาม จึงได้เกิดสัตว์อยู่ในน้ำก็มี อยู่ที่ริมน้ำก็มี อยู่บนบกก็มี อยู่บนฟ้าก็มี.

ความที่มัน เป็นไปโดยไม่รู้สึกตัวนั้น มีความสำคัญมาก; แล้วมัน จะมีความไม่รู้สึกตัวอันนี้เหลืออยู่ จนกระทั่งทุกวันนี้. ขอให้สังเกตดูให้ดีๆ ว่าเรากำลัง ไม่รู้สึกตัวในส่วนนี้ ในส่วนความเปลี่ยนแปลงอันลึกซึ้งนี้.

แล้วอีกอย่างหนึ่ง ก็ต้องถือว่า มัน เป็นการบังเอิญ ที่น่าอัศจรรย์ อย่างยิ่ง ที่เรียกกันภาษาเตี๊ยนว่า มันเป็นการฟลุคหรือบังเอิญอย่างยิ่ง; ถ้าไม่มีการ บังเอิญอย่างนี้แล้ว มันแยกไม่ได้ : มันมีอะไรมากระทบเข้า ทำให้เกิดความคิดนึก แล้วมันก็มีความคิดนึกเกิดขึ้น แล้วก็เดินไปตามนั้น เดินไปตามสายนั้น จนเป็นของ แปลกๆ ใหม่ๆ ออกไป. นี้เรียกว่ามันเป็นการบังเอิญ โดยไม่รู้สึกตัวด้วย แล้วน่า อัศจรรย์อย่างยิ่งด้วย; อันนี้แหละ เป็นต้นเหตุอันใหญ่หลวงของการเปลี่ยนแปลง ที่เปลี่ยนแปลงอย่างมาก.

ที่นี้ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุด ของการที่มันจะเกิดมนุษย์ แยกออกมาเสียจากสัตว์นี้ มันก็คือ ญาณ หรือความรู้ของจิตใจ ที่เรียกว่าญาณ ชนิดใหม่ เกิดขึ้น แก่สัตว์ส่วนหนึ่ง คือส่วนที่จะมาเป็นมนุษย์นี้. ถ้ามันไม่มีญาณอันนี้เกิดขึ้น แก่สัตว์ส่วนนี้ มันก็ไม่เกิดเป็นมนุษย์. ที่ใกล้มนุษย์ที่สุดนี้ เราเรียกว่า เช่นพวกลิง; พวกลิงที่ใกล้ที่สุด ลิงอุรังอุตังทำอะไรได้เหมือนมนุษย์; เขาเอามาหัดให้ขับรถยนต์ ก็ยังได้ แต่ว่ามันก็อยู่ในพวกสัตว์ ยังไม่ถึงกับมีญาณชนิดใหม่เกิดขึ้น.

เรื่องนี้ก็ให้พูดมาบ้างแล้วในคราวก่อนๆ ว่า ญาณตามธรรมชาติดั้งเดิม ของสัตว์นั้น ก็เรียกว่าสัญชาตญาณ หรือสัญชาตญาณอย่างสัตว์. อย่างนี้เป็นความรู้

ตาม *สัญชาตญาณ* แปลว่า *เกิดเอง*; ฉะนั้นสัตว์จึงรู้จักนึกคิดแต่เพียงเท่านั้น รู้จักทำอะไรก็ทำแต่ตามอำนาจของสัญชาตญาณนั้น จะคิดค้นให้แปลกออกไปไม่ได้; เช่นว่า :-

นกมันทำรังได้สวยงามมาก มันก็ทำได้อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลงได้, หรือว่าสัตว์อื่น ๆ แมลงผึ้งมันก็ทำรังอยู่แต่อย่างนั้น หรือหนูจะขุดรูอยู่ มันก็อยู่แต่อย่างนั้น; เพราะมันทำไปด้วยสัญชาตญาณ จนกว่าเมื่อไรจะมีสิ่งใหม่ที่เรียกว่า *ภาวิตญาณ* *ญาณที่ได้เกิดขึ้นใหม่ และพัฒนาได้* คือทำให้เจริญก้าวหน้าไปได้. นี้เราเรียกกันว่าภาวิตญาณ คือญาณที่อาจถูกกระทำให้เจริญได้.

ที่นี้ มนุษย์ก็เริ่มแยกตัวออกจากสัตว์, ออกจากสัตว์เดรัจฉาน เหมือนอย่างกับวิ่งไปทีเดียว คือทั้งสัตว์เดรัจฉานไว้ห่างไกล; หมายความว่าสัตว์เดรัจฉานก็ยังมีแต่สัญชาตญาณ ความรู้ความฉลาดเพียงเท่านั้นต่อไปตามเดิม. มนุษย์นี้พกเอามาทั้งสัญชาตญาณและทั้งภาวิตญาณ คือญาณที่จะเปลี่ยนแปลงพัฒนาก้าวหน้าไปได้เรื่อยๆ ติดตัวมา แล้วก็พัฒนาก้าวหน้าเรื่อยมาจนบัดนี้.

ฉะนั้นมนุษย์จึงไปไกลจากสัตว์ อย่างที่จะเทียบกันไม่ได้ ทั้งที่สมัยก่อนโน้น มันเคยอยู่ใกล้ ๆ กัน หรือเหมือนกัน ในระดับเดียวกัน; นี่ก็เพราะสิ่งที่เรียกว่า ภาวิตญาณ นี้เอง ทำให้มนุษย์แยกตัวออกมาจากสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งยังคงมีสมบัติแต่เพียงสัญชาตญาณ จนกระทั่งถึงทุกวันนี้; มันทำอะไรตามสัญชาตญาณ จนกระทั่งทุกวันนี้ ไม่รู้ว่าที่ همینปี ก็แสนปี ล้านปีมาแล้ว.

ที่นี้ มันยังมีสิ่งพิเศษ หรือจะเรียกว่าวิเศษ หรือสำคัญ หรือน่าอัศจรรย์ อีกสิ่งหนึ่ง ก็คือ การพูดจาได้; นี้ต้องถือว่าเป็นเรื่องบังเอิญ หรือเรื่องฟลุคอย่างยิ่ง

อย่างน่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง ที่เผอิญมันมีสัตว์สาขาหนึ่ง คือสาขาที่จะมาเป็นมนุษย์นี้ มันพูดจา
ได้ มันรู้จักทำเสียงให้มีความหมายมากขึ้น ๆ จนเป็นการพูดจา จนกระทั่งพูดจาได้เต็มที่.

ส่วนสัตว์ไตรัจฉานทั้งหมดนั้น ก็ยังพูดจาไม่ได้; แต่สัตว์สาขามนุษย์นี้
วิวัฒนาการขึ้นมา ถึงขนาดที่พูดจาได้ มันมีทั้งภาวิตญาณ และมันมีทั้งการพูดจาได้.
ตอนนั้นมันเป็นตอนที่ มันจะหนีไกลจากสัตว์ไตรัจฉาน ทั้งกันไกลอย่างที่ไม่อาจจะพบกัน
อีก; เพราะว่าภาวิตญาณนี้ทำให้มันมนุษย์คิดได้ อย่างที่สัตว์ไตรัจฉานคิดไม่ได้.

ฉะนั้นพวกที่เป็น มนุษย์ นี้ มันก็เปลี่ยนการเป็นอยู่ แม้จะมาอยู่ถ้ำที่ตึกว่า
มันก็ยังรู้จักทำให้ถ้ำนั้นน่าอยู่น่าอยู่ มันมีการเปลี่ยนแปลงมา ถึงกับว่าทำบ้าน ทำเรือน
ทำเพิง ทำทุกอย่าง มันเปลี่ยนไปเพราะภาวิตญาณ; ส่วนสัตว์ไตรัจฉานยังอยู่คงเดิม.

ที่นี้ การพูดจานั้น มันช่วยให้เกิดการก้าวหน้าเร็วมาก เพราะมัน
สอนกันได้; เพราะมันพูดกันได้ มันทำให้ร่วมมือกันได้ แล้วมันถ่ายทอดวิชา
นี้ขอให้มองดูให้ดี อย่ามองข้าม ว่าเพราะว่าพูดจากร่วมกันได้นี้ มันจึงถ่ายทอดวิชา
ความรู้กันได้.

ลองสมมติว่าเรา มนุษย์นี้พูดจากร่วมกันไม่ได้; ไม่มีการพูดจา นี้จะถ่ายทอดความรู้
อะไรกันได้; เพราะถ่ายทอดความรู้กันได้ มัน จึงเจริญด้วยความรู้อย่างรวดเร็ว.
คนที่หลังไม่ต้องเสียเวลาทำซ้ำ ๆ อย่างคนที่แรก เพราะคนที่แรกเขาบอกให้; คนที่หลัง
ก็มีแต่ทำให้ก้าวหน้าต่อไป จากที่คนที่แรกทำได้. การบอกสอนกันอย่างนี้ มันประหยัด
ไม่ให้คนที่หลังต้องไปเสียเวลากันคว้าเรื่องตอนแรก ๆ มันก็มีแต่วิ่งไปข้างหน้าเรื่อย.

เพราะฉะนั้น มนุษย์จึงเหมือนกับวง วิ่งอย่างรวดเร็วที่สุด ทั้งสัตว์ไตรจันมา เพราะเหตุเพียง ๒ อย่างก็พอแล้ว เพราะเหตุคือภาวิตญาณ มันพัฒนาความรู้ในทางจิตได้, แล้วก็มีการพูดจา จนกระทั่งมีการเขียนหนังสือ ซึ่งสงเคราะห์อยู่ในการพูดจา นั้นเอง; นี้ช่วยให้มนุษย์ก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงมาก.

เราจะคุยกันให้ดีที่ตรงนี้ ว่า **มนุษย์เริ่มมีปัญหาเมื่อไร?** เมื่อมนุษย์ทั้ง จากสัตว์ไตรจันมาไกล จนไม่อยู่ในระดับเดียวกันอีกต่อไป มันมีปัญหาเกิดขึ้น อย่างไร? ก็คือมนุษย์รู้จักตัว ซึ่งสัตว์ไตรจันมันไม่รู้อรรถหมาย หรือไม่รู้เรื่อง หรือไม่มีอรรถหมาย ไม่มีความคิดนึกรู้สึกอะไรได้ในเรื่องตัว บุกบ่าป สุกทุกข์ อะไอย่างที่มนุษย์รู้.

มนุษย์เริ่มรู้ว่าดีว่าชั่ว ว่าดีกว่า ว่าเลวกว่า ว่าเจริญหรือว่าถอยหลัง; เพราะฉะนั้น มัน จึงเริ่มมีปัญหาตรงที่จะต้องทำให้ดี; แต่แล้วก็ยึดมั่นในความดี รู้จักความดีสำหรับจะยึดมั่นให้ลำบาก.

นี่เป็นขั้นตอนขั้นหนึ่ง ที่ควรจะเข้าใจอย่างยิ่ง ว่ามนุษย์เรานั้น ที่แรก ๆ ไม่รู้จักเรื่องชั่วเรื่องดี ต่อมาก็รู้จัก เรื่องชั่วเรื่องดี แต่รู้จักในลักษณะที่จะยึดมั่น ในความดี ให้ตัวเองลำบากยากนั้นก่อน, จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ มนุษย์ก็ยังยึดมั่นใน ความดี จนตัวเองลำบาก, จนกระทั่งวันนี้ ไม่เคยรู้จักความดีในลักษณะที่สูงขึ้นไป จนถึงกับว่า ไม่ยึดมั่นในความดี.

ต่อเมื่อไปปฏิบัติธรรมะชั้นสูง อย่างในพุทธศาสนา นี้ จึงจะไม่ ยึดมั่นในความชั่วหรือความดี จึงจะมีจิตใจอยู่สูงเหนือโลก เหนือความชั่วความดี แล้วก็ไม่มีทุกข์เลย. เดียวนี้เรากียึดถือในความดี ก็ต้องเป็นทุกข์ เพราะความ ยึดถือ หรือการแบกของหนักนั้นไว้.

กัมภีร์ของพวกฝรั่ง กัมภีร์ไบเบิลเขาก็พูดอย่างนี้ ว่ามนุษย์มีบาป เมื่อกินผลไม้ชนิดหนึ่งเข้าไป ทำให้รู้จักความชั่วและความดี. ก่อนนั้นไม่นุ่งผ้าก็ได้ เพราะไม่รู้ว่ามันไม่ดี; เทียนมันรู้แล้วว่า มันต้องนุ่งผ้า อย่างนี้เป็นต้น. เพราะฉะนั้น มันก็ต้องเสียม ความลำบากยุ่งยากเกิดขึ้น เพราะอยากจะให้ดี; แล้วยึดถือ เมื่อไม่ได้แล้วก็เบียดเบียน ก็เดือดร้อน ความที่เป็นทุกข์เดือดร้อนนี้ เขาเรียกว่าบาป.

เราถือเอาว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ เมื่อรู้จักชั่วรู้จักดี; ถ้ายังเป็นมนุษย์ป่า เป็นคนป่าขนาดใกล้ๆ ถึง ก็ไม่มีรู้จักชั่วรู้จักดี จนมาสมัยหนึ่ง คนป่าเริ่มรู้จักชั่วดี เช่นรู้จักนุ่งผ้า หรือรู้จักทำอะไรให้ดีขึ้น มันจึงตั้งต้นความเป็นมนุษย์กันที่ตรงนั้น. นี้เรียกว่า มันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่หลวง จนทั้งสัตว์เดรัจฉานไว้ไกลมาเป็นมนุษย์กัน.

ที่นี้ การเปลี่ยนแปลงมันก็ยังมียุคเรื่อยมา ตั้งแต่มนุษย์รู้จักนุ่งผ้าแล้ว รู้จักนุ่งใบไม้ หรือปกปิดร่างกายแล้วนี้ มันก็คงจะหลายหมื่นหลายแสนปีเต็มที แล้วมันก็ไม่ใช่ยุค มันก็เปลี่ยนแปลงเรื่อยๆ มา กระทั่งเรียกว่ายุคประวัติศาสตร์. ยุคประวัติศาสตร์คือมีร่องรอยอะไร ให้เรารู้เรื่องของมนุษย์สมัยโน้นได้.

อาตมาอยากจะพูดว่า ยุคประวัติศาสตร์นี้ ควรจะไกลออกไป ถึงยุคที่มนุษย์ได้ทิ้งร่องรอยอะไรไว้; เช่นขวานหิน, เช่นภาพเขียนที่ผนังถ้ำบรมโบราณ โดยมนุษย์ยุคโน้น. สิ่งเหล่านี้ การศึกษาในยุคปัจจุบันนี้ เขาไม่เรียกว่ายุคประวัติศาสตร์ เขาเรียกว่ายุคก่อนประวัติศาสตร์.

ข้อนี้ไม่อยากจะเห็นด้วย แต่อยากจะถือว่า ถ้ามันมีอะไรเป็นร่องรอยให้เราเห็นได้ รู้ได้ สันนิษฐานอะไรได้ ก็ควรจะถือว่า เป็นยุคประวัติศาสตร์เสียหมด;

เช่นชวานหินที่มีมนุษย์ทิ้งไว้ให้เห็นนี้ มันก็แสดงประวัติศาสตร์, ภาพที่เขียนอยู่บนผนังถ้า ถ้าโพธิสัตว์ ถ้าทางโน้น ที่ว่าเป็นของยุคคนป่าโน้น ก็คงถือว่าเป็นยุคประวัติศาสตร์ แล้ว เพราะมันมีอะไรเหลือรอยไว้ให้เห็น.

แต่การศึกษาในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัยนี้ เขาจัดสิ่งเหล่านี้ ว่าเป็นยุค ก่อนประวัติศาสตร์. เขาเอายุคประวัติศาสตร์ เมื่อรู้จักใช้หนังสือ รู้จักบันทึกทาง หนังสือ หรือทางศิลปวัตถุ ที่มีมนุษย์ได้ทำขึ้นอย่างพิเศษ.

เอาละ, ไม่ต้องเถียงกันในเรื่องนี้; เอาแต่เพียงว่า มนุษย์มันเปลี่ยนแปลง มาถึงขนาดนี้ มีบันทึกทางตัวหนังสือนี้ มันไม่ก่พ่นปี มันไม่เกินสามพันปีก็ได้ กระทั่ง มีศิลปวัตถุที่ประณีตแสดงนั้นนี้ มันก็ไม่เกินสี่ห้าพันปีเท่านั้น นอกนั้นก็ยังมีของที่อย่าง เดิม ๆ ที่เขาเรียกว่าก่อนประวัติศาสตร์ทั้งนั้น.

การตื่นจากหลับในสมัยพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น.

ที่พูดมาเสียอย่างยืดยาวนี้ อยากจะให้เข้าใจเพียงนึกเดียวเท่านั้นแหละว่า มนุษย์มันหลับหลับตาเปลี่ยนแปลงมา; ไม่ใช่มันรู้สึกตัว ไม่ใช่มันมีเจตนา คือเปลี่ยนแปลงมาแต่เป็นสัตว์ เป็นครึ่งสัตว์ครึ่งคน กระทั่งเป็นคน กระทั่งเป็น มนุษย์จนปัจจุบันนี้ มันก็ไม่ได้รู้สึกตัว มันเหมือนกับว่าคนหลับ.

แล้วมันเปลี่ยนแปลงมาตามชอบใจ มีความคิดนึกก้าวหน้า มันก็ไม่รู้ธรรม- สัจจะ ที่ว่าควรจะทำอย่างไร; จนกว่าจะมา ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่งเจริญด้วยสติปัญญา กันจริงๆ. อย่างที่เราก็ต้องพูดกันว่า ในยุคที่พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก ท่าน

รัฐธรรมส์จจะที่เกี่ยวกับมนุษย์; แล้วก็โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธรรมส์จจะมีค่าสูงสุดคือที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติตามแล้ว จะไม่มีความทุกข์เลย. นี่ก็เรียกว่าเกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลก รัฐธรรมส์จจะส่วนนี้.

เราอย่าพูดกันดีกว่า ว่าพระพุทธเจ้าทรงรู้อะไร เท่าไร. จะเกณฑ์ให้รู้หมดทุกอย่าง เราก็รู้ไม่ได้ว่า หมดทุกอย่างนั้นมันเท่าไร; แต่เราเอาแต่เพียงว่า สิ่งไหนมันจะดับความทุกข์ได้; พระพุทธเจ้าท่านทรงทราบหมด, ท่าน ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ เฉพาะส่วนที่ว่าดับทุกข์ได้อย่างไร, ท่านเป็นอันว่าทราบหมดคือธรรมส์จจะในส่วนนี้ ท่านทรงทราบทั้งหมด. ก็แปลว่าไม่เสียที ที่มนุษย์นี้ได้เกิดมีบุคคลอย่างพระพุทธเจ้าขึ้นมา เพื่อกู้หน้ามนุษย์นั่นเอง ให้มนุษย์มันถึงที่สุดของความเป็นมนุษย์ และให้มนุษย์เอาชนะความโง่เขลาอะไรต่างๆ ที่เคยหลงผิดมาแต่กาลก่อน, ที่ทำผิดๆจนมีความทุกข์นั้น ให้มันกลายเป็นการทำถูก และไม่มีความทุกข์. นี่เป็นจุดสูงสุดอยู่ที่ตรงนี้สำหรับมนุษย์ ที่มีการเปลี่ยนแปลง.

แต่แล้วมันก็ยังน่าประหลาด น่าขันที่ว่า มนุษย์บางส่วนมันก็ไม่เอาด้วย ทั้งที่พระพุทธเจ้าได้เคยเกิดขึ้นมาในโลก แล้วสอนอะไรไว้ มันก็มีมนุษย์อีกบางส่วนไม่เอาด้วย. มนุษย์ที่เคยเอาด้วย กลับโง่ลงไปอีก จนชั้นลูกหลานเหลนมันไม่เอาด้วย เหมือนกระทั่งอย่างทุกวันนี้, ก็มีมนุษย์ที่ไม่เอาด้วย กับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็มีอยู่เป็นอันมากเหมือนกัน.

นี่เราก็คงความแตกต่างกันตรงนี้ ว่าถ้าปล่อยไปตามเรื่องราวของมนุษย์ ธรรมดาสามัญ มัน ก็ไม่รู้จะไรมาก; เพราะมันรู้ไปอย่างคนละเมอ เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ มันรอดชีวิตอยู่ได้เท่านั้นเอง แล้วมันก็ไม่รู้ว่า รอดชีวิตอยู่ได้เพื่อ

ทำอะไรกัน; จนกว่าพระพุทธเจ้าจะได้ทรงอุบัติบังเกิดขึ้นในโลกนี้ รู้ว่าทำที่สุดของความเป็นมนุษย์นี้ ทำอย่างไรกัน; คือรู้ความดับทุกข์นั่นเอง ที่ว่ารู้จักพระนิพพาน รู้จักอมฤตธรรม. นี้เราเรียกว่ามนุษย์เปลี่ยนแปลงมาเรื่อย แต่ว่าเปลี่ยนแปลงเพียงพอให้มันรอดชีวิตอยู่ได้; มันไม่ได้เปลี่ยนแปลงมาอย่างถูกต้อง สำหรับจะอยู่ด้วยความผาสุก จนเกิดพระพุทธเจ้าแล้ว มันก็ไม่ยอมรับเอาทั้งหมด.

พอมาถึงยุคต่อมาอีก คือยุคปัจจุบันนี้ มันก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง จนถึงกับไม่ยอมรับความคิดความเห็น หรือการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ก็มีเป็นอันมาก, นี้ต้องคุยกันต่อไป.

ที่ว่า “ถูกแต่สำหรับจะอยู่รอด” นี้ ขอให้มองเห็นเสียทีหนึ่งก่อน ว่าถ้าไม่ถูกในขั้นนี้แล้ว มันตายหมดแล้ว ไม่ได้เหลืออยู่เลยในโลกนี้. นี่มันถูกสำหรับจะมีชีวิตรอด; แต่แล้วมันไม่ถูกสำหรับจะมีชีวิตอยู่อย่างผาสุก เยือกเย็นสงบเย็น; นี่ไม่ถูกในขั้นนี้ มันจึงอยู่กันอย่างเหมือนกับว่าตนรทกทั้งเป็น ชนิดหนึ่งอยู่ตลอดเวลา. นี้เราเรียกว่ามันเป็นยุคที่มีปัญหา, กำลังมีปัญหา; อย่างที่เคยพูดในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ว่าเขาแบ่งโลกนี้ เป็นยุคที่เลวทรามที่สุด อยู่ยุคหนึ่ง คือกสิยุค. กสิยุคคือยุคที่เสื่อมศีลธรรมที่สุด จนมีความเดือดร้อนไปทั่วโลก, นี้เรียกว่ากสิยุค.

จนพระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้น ในกสิยุคนั้น สำหรับเป็นแสงสว่าง เพื่อจะแก้ปัญหานี้ แต่แล้วมนุษย์บางส่วนก็ไม่ได้ยอมรับเอา เพราะว่ามีวิชา มีความโง่ ความหลง ไม่ยอมรับเอา; เพราะฉะนั้นพวกที่เขารับเอา ก็พ้นไปเลย เป็นพระอรียเจ้าพ้นไปเลย, ส่วนที่ไม่รับเอา เหลืออยู่เป็นส่วนมากนี้ ก็ยังคงมีปัญหา แล้วก็จะได้แก่พวกเราในสมัยนี้กระมัง. คิดดูให้ดีทีหรือว่าพวกเราที่นั่งอยู่ที่นี่ มันก็ยังอยู่ในปัญหาอันนี้ ยังติดอยู่ในพวกที่มีปัญหาอันนี้.

ยุคที่มีปัญหา^{นี้} จะดูปัญหา^{กัน}สักหน่อย. ยุคที่มีปัญหา^{ที่}เนื่องมาจากความ
ก้าวหน้า หรือความเจริญทางวัตถุ เป็นอารยธรรมวัตถุ มันก็ไม่ค่อยนัก ที่มนุษย์เริ่มมี
ความก้าวหน้าทางวัตถุ^{นี้} สักห้าร้อยปีเห็นจะได้ แล้วก็มาเจริญรุนแรงเอาสักร้อยสองร้อยปี
นี่เอง คือความก้าวหน้าทางวัตถุ, แล้วที่รุนแรงที่สุด ก็สักห้าสิบปี^{นี้}กระมัง ที่มนุษย์ไป
หลงไหลในเรื่องทางวัตถุ จนไม่อาจจะยั้งใจในเรื่องทางธรรม ทางศาสนา หรือทางจิตใจ,
นี่^{นี้}เป็นปัญหา^{ขึ้นมา}. มนุษย์ก็^{ก็}ต้อง มีความทุกข์ ทำอย่างไรได้ เพราะมันไป
หลงไหลความก้าวหน้าทางวัตถุ.

มัน มีปัญหา^{ที่}เกิดขึ้นอยู่ในใจของคนเหล่านี้ ว่านี่ถูกหรือไม่ถูก มันก็มี;
แต่ในที่สุด มันก็ไม่ทั้งความหลงรักในทางวัตถุ มันจะสงสัยบ้าง แต่แล้วมันก็ไม่อาจจะ
ละทิ้งความยั่วยวนของวัตถุ; นี่^{นี้}ปัญหา^{มัน}มากถึงขนาด^{นี้}. เราอยากจะไม่เป็นทาส
ของวัตถุ ของความสวยงาม สนุกสนาน เอรีตอร้อยทางวัตถุ; แต่แล้วเราก็เอาชนะ
มันไม่ได้ เราก็เลยเป็นทาสของมันอยู่นั่นเอง. มีไม่กี่คนที่รู้สึกตัว หรือถอยออกมาเสีย
ได้; แทบทั้งโลก แทบทั้งหมดในโลก^{นี้} มัน กำลังเป็นทาสของวัตถุ. เทียบ^{นี้}
เป็นยุคที่มันมีปัญหา^{มา} แม้แต่พวกที่เรียกว่า จะเดินมาให้ถูกต้องในทางธรรม ในทาง
ธรรมสัจจะ.

ปัญหาสำหรับมนุษย์จะต้องคิดต่อไปนั้น มันยังมีมาก กระทั่งว่าเรากำลังคิด
ว่าเราทำถูกต้องอยู่ แต่แล้วมันก็ผิด มันกำลังเดินไปในทางที่ผิด; แต่เมื่อเรา ทำผิดต่อ
สัจธรรม หรือธรรมสัจจะของธรรมชาติ ยิ่งขึ้นทุกทีๆ ก็ยังไม่อาจจะรู้สึกตัว
หรือถอยกลับได้.

นี่ควรจะพิจารณา^{ดู} เท่าที่จำเป็นสำหรับการจะแก้ปัญหานี้ ซึ่งหมายถึงมนุษย์
ในวันนี้, เรียกว่ามนุษย์ในวันนี้^{นี้}กันดีกว่า เพราะว่าไม่ใช่คนป่าสมัยหิน สมัยไม่^{ไม่}นุ่งผ้า หรือ

ว่าสมัยเมื่อหมื่น ๆ ปีมาแล้ว; แม้แต่ว่ามนุษย์วันนี้ มันก็ยังมีความ เพราะว่ามันมีการเปลี่ยนแปลง ไปอย่างหลับหลับตา.

พิจารณาดูเฉพาะลักษณะของการเปลี่ยนแปลง

ที่นี่ เราจะดูกันเฉพาะลักษณะของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีทั้งแก่มนุษย์ยุคนี้ และมนุษย์ยุคไหนก็ได้ ก็ดูตามที่มันเป็นอยู่จริง. ความเปลี่ยนแปลงนั้นมันมีมากมาย หลายแง่หลายมุม หรือว่าหลายชนิด หรือเรียกว่าเปลี่ยนแปลงรอบด้าน จะดีกว่า รอบตัวเรามันก็เปลี่ยนแปลง และภายในตัวเรามันก็เปลี่ยนแปลง.

ข้อที่ ๑ จะดูกันไปตั้งแต่สิ่งที่ดูง่าย เห็นง่าย ข้างนอก เช่นว่าดูโลกนี้ ดูโลกกลม ๆ นี้ทั้งโลกนี้ มันก็เปลี่ยนแปลง เปลี่ยนแปลงทั้งทางที่เป็นธรรมชาติ และเปลี่ยนแปลง ทั้งทางที่มนุษย์จัดสรร.

เขาเรียกว่าเปลี่ยนแปลงทั้งทาง *physical* ทั้งทาง *political*. มันเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ มันก็เห็นได้อยู่แล้วว่า ว่าที่แรกมันก็มีแต่โลกเกลี้ยง ๆ เพิ่งเย็นมาจากลูกไฟ ไม่มีอะไร ไม่มีชีวิต กระทั่งมีชีวิต มีต้นไม้ มีสัตว์ มีคน; จนกระทั่งทุกวันนี้ มันก็มีการเปลี่ยนแปลง ที่ทั่วโลกตามธรรมชาติ เพราะมนุษย์ทำมันผิด ๆ โดยไม่เจตนา ก็มี, หรือมันเปลี่ยนแปลงของมันเองก็มี.

แต่ที่มนุษย์จัดสรรนั้นเห็นได้ง่าย : มนุษย์มาอยู่กันในโลกนี้ แล้วก็มีระเบียบอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งทำให้โลกนี้ผิดไปจากธรรมชาติเดิม; มีปัญหาว่าคนจะล้นโลก, มีปัญหาว่าอาหารจะไม่พอกิน, มีปัญหาว่าของเน่าเสียเกิดขึ้นเต็มไปหมด เพราะ

มนุษย์มันทำ; เรียกว่าโลกกลมๆ นี้ มันเปลี่ยนจนจะจำไม่ได้, ถ้าไปเทียบกับเมื่อ
แสนๆ ปีล้านๆ ปีอะไรมาแล้ว. นี่ก็ *เป็นความเปลี่ยนแปลงข้อแรก* ที่มนุษย์จะต้อง
ระลึกไว้ก่อน.

ข้อที่ ๒ ก็คือเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม : มนุษย์อยู่ท่ามกลางสิ่ง
แวดล้อม ไม่ว่าจะมนุษย์ยุคนี้ หรือมนุษย์ยุคไหน ยุคไหนก็ตาม มันอยู่ท่ามกลางสิ่งแวด
ล้อม. ที่นี้เพราะว่า สิ่งแวดล้อมมันเปลี่ยนแปลง เพราะมันเป็นสังขารที่ต้องเปลี่ยน
แปลง; เมื่อสิ่งแวดล้อมรอบค้ำเปลี่ยนแปลง ตัวมนุษย์มันก็ต้องเปลี่ยนแปลง
ไปตามอำนาจของสิ่งแวดล้อม; ฉะนั้นเราจึงมีอะไรเปลี่ยนแปลง กระทั่งผิวหนังของเรา
ก็เปลี่ยนแปลง ร่างกายก็เปลี่ยนแปลง ความคิดนี้ก็เปลี่ยนแปลง. นี้เรียกว่าสิ่งแวดล้อม
มันบังคับให้เปลี่ยน.

ข้อที่ ๓ คือเปลี่ยนแปลงของจิตใจ นี้ก็เปลี่ยนแปลงรุนแรงรวดเร็ว
มาก; อย่างที่กล่าวมาแล้ว คือจากสัตยูชาติญาณ มามีภาวิตญาณ; ครั้นมี
ภาวิตญาณ ฉลาดเฉลียวในการจะคิดจะนี่อะไรแล้ว มันมีสิ่งแวดล้อมอันใหม่อันประหลาด
เข้ามาแวดล้อม ความคิดของมนุษย์ก็ก้าวหน้าไปตามสิ่งแวดล้อม ซึ่งมันหลอกให้โง่ มัน
หลอกให้ทำผิด หลอกให้ไปทำในสิ่งที่ไม่ควรจะทำ ไปทำเข้าแล้วมันลำบากมาก.

นี่ขอให้ระวังในส่วนนี้ จิตใจของคนนั้น มันเปลี่ยนไปตามสิ่ง
ที่แวดล้อม; เมื่อมัน โง่ต่อสิ่งที่แวดล้อม มัน ก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่
จะให้โทษ. นี้เรียกว่าเปลี่ยนแปลงของจิตใจ ตั้งแต่ตึกดำบรรพ์มาจนกระทั่งวันนี้.
วันนี้ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลง เพราะสิ่งแวดล้อมมันเปลี่ยนแปลง.

เรามานั่งอยู่ในสถานที่นี้ เรารู้สึกอย่างไร, เราไปนั่งกลางทุ่งนา เรา รู้สึกอย่างไร; นั้นแหละไปเปรียบเทียบกันดู. เดียวนี้เราอยากจะมีนั่นมีนี่ อยากจะกินนั่นกินนี่ อยากจะใช้สอยนั่นนี่ เพราะอำนาจอิทธิพลดึงดูดของสิ่งที่มันแวดล้อมเปลี่ยนแปลง.

ข้อที่ ๔ - ๕ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแก่วัฒนธรรม, แก่ศีลธรรม และแก่นบธรรมเนียม ที่มันเนื่องกัน; นี้ชั่วไม่กี่ปี ชั่วไม่กี่สิบปี เราเห็นความเปลี่ยนแปลงใหญ่หลวง. นี้ศีลธรรมมันเปลี่ยนแปลง จนไม่มีใครจะมีศีลธรรมกันแล้ว.

วัฒนธรรมที่ดีก็เปลี่ยนแปลง จนเป็นวัฒนธรรมที่เลว ที่ไม่ควรจะเรียกว่าวัฒนธรรม. โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่ให้เห็นแก่ผู้อื่น ให้เมตตาการุณแก่ผู้อื่นนั้น มันหายไปหมด; มีแต่วัฒนธรรมเห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ.

ขนบธรรมเนียมประเพณีมันก็เปลี่ยนแปลง; ถ้าคนอายุสัก ๖๐ - ๗๐ ปี ก็จะเห็นว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร.

ถ้ามันสัก ๒๐๐ ปี ๓๐๐ ปีแล้วยัง มันก็ยังเปลี่ยนแปลงมากกว่านั้นมาก; นี้เรียกว่ามีความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ทางศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของมนุษย์.

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มัน ถูกต้องตามธรรมสังฆะหรือไม่? นั้นแหละคือตัวปัญหา. ถ้ามันไม่ถูกต้อง มันก็จะต้องเลวลง; ถ้าถูกต้องมันก็จะดีขึ้น คือตีไปในทางความสงบสุข ไม่ใช่ดีสำหรับให้เป็นบ้ามากขึ้น.

เดี๋ยวนี้มันมี มีอย่างที่ดีสำหรับจะให้มันเป็นบ้า; ระวังให้ดี ตีในส่วนนั้น, ระวังให้ดี ก็มัน ดีด้วยความหลงผิดด้วยความยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่เรียกว่าตี จนไม่รู้จะกินกันอย่างไร จะแต่งเนื้อแต่งตัวกันอย่างไร; จนเด็ก ๆ ของเรา มาเห็น ความดีตรงที่ความโง่ : เด็กผู้หญิงได้นั่งกางเกงขายาวลากดินนี้ มันรู้สึกดีที่สุดในที่ที่สุด สบายใจที่สุด, หรือว่า เด็กผู้ชายได้ไว้ผมยาว ๆ เหมือนคนบ้า มันก็สบายใจที่สุดในที่ที่สุด ครั้นใจที่สุด ว่าเราดี เราทำถูกต้องนี่ นี่เป็นตัวอย่าง. ว่ามันไม่รู้ว่าอะไรดีที่ตรงไหน; มันก็ไม่มาก ถึงขนาดที่จะมาตีที่ตรงของโง่ หรือความโง่อย่างนี้.

นี่เรียกว่า ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ทางศีลธรรม และทางขนบธรรมเนียมประเพณี; แล้วก็ไม่มีใครเอาใจใส่ ว่ามันเป็นอย่างไร มันให้โทษหรือให้คุณก็มากน้อย?

ข้อที่ ๖ ก็เรียกว่า เปลี่ยนแปลงรสนิยม. นี่จะเล็งถึงปัจจัย ๔ กันดีกว่า คือเครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไม้สอย กระทบทุกข์สำหรับรักษาโรค ๔ ประการนี้; เดี่ยวนี้มันก็มีรสนิยมที่เปลี่ยนไป ก็จะทำให้สวยที่สุด จะให้อร่อยที่สุด จะให้ลอกตัวเองให้มากที่สุด. รสนิยมเปลี่ยนไปในทางที่จะให้ทำตัวเองให้โง่ที่สุดในเรื่องกิน เรื่องอยู่ เรื่องใช้เรื่องสอย เรื่องเครื่องนุ่งห่ม.

เทียบกับสัตว์เดรัจฉาน แล้วก็หน้าห้าว. เอ้า, เราดูมัน สัตว์อย่างแยมันอยู่รู มันก็ไม่ค่อยคิดว่า จะทำให้สวยที่สุด เหมือนกับมนุษย์จะทำบ้านให้สวยที่สุด; ไม่รู้กี่ล้านปีมาแล้ว แยมันก็จะต้องอยู่ในรูอย่างเดียวกันนั้นแหละ, เพราะรสนิยมมันไม่ได้เปลี่ยน เพราะมันไม่มีภาวิตุญาณ มันมีแต่สัญชาตญาณ. ส่วน มนุษย์มันไม่มี

ภาวิตญาณ มันจึงทำการเปลี่ยนแปลง ที่เครื่องนุ่งห่ม ที่อาหาร ที่ที่อยู่อาศัย; แม้กระทั่งยารักษาโรคนี้ ก็เปลี่ยนไปถึงขนาดที่เรียกว่า มันเป็นของวิเศษประเสริฐ เป็น ศิลปะอะไรอันหนึ่ง ซึ่งไม่ทำความลำบากใจเหมือนกับหยุกยิกสมัยก่อน.

ข้อที่ ๗ ความเปลี่ยนแปลงสิ่งที ๗ นี้อยากจะชี้ไปยังสิ่งที่เรียกว่า ค่า นิยม, คุณค่าที่เคยนิยมกันอย่างไร มันก็เปลี่ยนแปลงมาก ไม่ต้องเอาเป็นร้อยปีพันปี เอาเพียงไม่กี่สิบปีนี้ มันก็เปลี่ยนแปลง. โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่น่าสนใจ ก็คือ ค่านิยม ของคนหนุ่มสาว.

เมื่อไม่นานมานี้ ก็มีคนสำรวจหาข้อมูล หาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้ เขาก็ พบความเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ เช่นว่าคนหนุ่มสาวแต่งงานแล้ว ไม่อยากอยู่กับ ครอบครัวเดิมกับพ่อแม่; เพราะว่าเขา อยากจะเป็นอิสระ ไม่อยากจะอยู่ใน ขนบธรรมเนียมประเพณี ชนิดที่พ่อแม่มีอยู่อย่างงตงาม ถูกต้อง และรัดกุม. หลังจากเขาแต่งงานแล้ว เขาก็อยากจะไปเสียให้พ้นหูพ้นตาพ่อแม่ จะมาบังคับเขา ดูแล เขา หรือว่าคอยแต่ว่า จะให้เขาทำให้มันถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี.

สรุปความสั้น ๆ ก็ว่า คู่แต่งงานเขาอยากจะไปเป็นอิสระ ไปฟรีไปอะไรตาม ที่กิเลสของเขาต้องการ.

ฉะนั้นระบบที่ว่าจะอยู่กันเป็นกลุ่ม ระหว่างบิดา มารดา บู่ ย่า ตา ยาย ลูก หลาน เหลนนี้ มันก็ไม่มี; เขาชอบหนีไปไกล ๆ ไปเป็นอิสระตามอำนาจ กิเลส เขาจะไปสนุกสนานของเขา เรียกว่าอย่างนั้นก็ได้อ.

ข้อที่ ๘ - ๙ ทำให้มันละเอียดเข้ามากกว่านั้น ว่าความสะอาด ความมีระเบียบเรียบร้อย ความมีศีลธรรม ของแต่ละฝ่ายนี้. เมื่อก่อนนี้จะแต่งงานกัน เขาคุยกันมาก, และพ่อแม่ที่นั่นแหละจะเป็นผู้ทำให้ลูก และ จะไม่ยอมให้ลูกแต่งงานกับคู่แต่งงาน ที่มันไม่เป็นคนสะอาด ไม่เป็นคนเรียบร้อย ไม่เป็นคนมีศีลธรรม.

พอมาถึง เดี๋ยวนี้ เขาไม่เอาอย่างนั้นแล้ว; เขาจะเอาสวย เอาสวยงาม เอาอะไรนั้นเป็นหลัก เพราะว่าเขามีอิสระที่เขาจะเลือก, พ่อแม่อย่ามาขัดขวาง กีดขวาง. ค่านิยมมันเปลี่ยนไปทางกามารมณ์ มันไม่นิยมความถูกต้องทางศีลธรรม ทางความสะอาด ความเรียบร้อยของแต่ละฝ่าย.

ข้อนี้ เมื่อก่อนนี้ เขาจะแต่งงานกัน เขาจะคุยคนที่มรัยซ์สต์ ประหยัด ขยัน ขยันแข็งในการทำการงาน ออกถล้นออกหน. เดี๋ยวนี้ เขาก็จะดูกันแต่คนที่มันสวย มันสำรวย มันฉาบฉวยยิ่งกว่า เพราะมันมีอะไรที่เป็นเรื่องขี้ใจมากกว่า; แม้ที่สุดแต่ว่า ตัวเมียจะต้องนึกถึงความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อกันและกัน ให้ความอบอุ่นแก่กันและกัน นี่มันก็ไม่ค่อยคิดแล้วเดี๋ยวนี้ มันเป็นเรื่องสวยงามไปหมด; เรียกว่า มันลกลงไป ลกลงไป ในการต่อรองกันกับกามารมณ์.

การยึดหลักความถูกต้องนี้ถูกลดลงไป เพื่อไปต่อรองกับกามารมณ์ จะเอาเรื่องสวย เรื่องสนุกสนาน เรื่องสวยงาม เรื่องฟรี เรื่องอิสระในทางกามารมณ์นี้; เพราะฉะนั้น มนุษย์จึงเลวลง เพราะคนที่มันมีจิตใจทราม มันแต่งงานกัน แล้วมันก็ออกลูกมา ในทางที่มีจิตใจทรามไปกว่าเดิมเป็นแน่นอน. นี่รสนิยมมันเปลี่ยน ค่านิยมมันก็เปลี่ยนอย่างนี้.

ข้อที่ ๑๐ ที่อยากจะให้มองว่ามันเปลี่ยน คือ บุคคล หรือ วัตถุ อะไรที่เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพนับถือ, จะเรียกว่าศกัศสิทธิ์ก็ได้; ก่อนนี้มันมี มันมีบุคคลศกัศสิทธิ์ มีบุคคลที่ทุกคนเชื่อฟัง พูดคำเดียวคนเชื่อ หรือไม่อย่างนั้นก็เอาแต่เพียงว่า บิคามารดา ครูบาอาจารย์นี้ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพนับถือ. เดียวนี้มันไม่มี มันไม่มีสถาบันของผู้ที่เคารพนับถือบูชาอย่างแต่ก่อน; เพราะว่าบิคามารดา ก็จะไม่เคารพกันเสียแล้ว, ครูบาอาจารย์ก็ยิ่งไกลออกไป, หรือผู้ที่เป็นที่เคารพของคนทั้งบ้านทั้งเมือง ก็หาทำยาหยอดตาไม่ได้แล้ว อย่างนี้เป็นต้น.

นี่เป็นความเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะนำมาซึ่งความวินาศ; เพราะมันผิดต่อธรรมสัจจะ ในส่วนน้อยอย่างลึกซึ้ง ว่ามนุษย์จะต้องอยู่กันอย่างที่มีที่ยำเกรงเป็นหลัก สำหรับเป็นผู้นำ แล้วก็กักเตือนว่ากล่าวกันและกันได้ ไม่กล้าทำอะไร ให้ผืนไปจากคำแนะนำสั่งสอนของผู้ที่รู้.

ข้อที่ ๑๑ ก็คือ ระบบการปกครอง ซึ่งในโลกเวลานี้ เปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบที่อยู่ใต้อำนาจหรือคุณค่าทางวัตถุ เช่นระบบประชาธิปไตยนี้ มันเกิดขึ้น เพราะว่าเรายึดถือทางวัตถุเป็นหลัก. คนที่เรียกร้องสิทธิของแต่ละคนเป็นประชาธิปไตย เพราะว่ายึดถือทางวัตถุเป็นหลัก มิได้เอาจิตใจเป็นหลัก โดยข้อเท็จจริงเป็นอย่างนี้.

ถ้าเอาจิตใจเป็นหลักแล้ว ระบบประชาธิปไตยจะเป็นอย่างอื่น จะเป็นอย่างไรเรียกว่า สังคมนิยมตามแบบของพระศาสนา; ไม่มาเป็นประชาธิปไตยที่ยอแย้งทะเลาะวิวาท ประท้วงทวงสิทธิ์อย่างไม่หยุดไม่หย่อน อย่างทุกวันนี้. นี้ระบบการปกครอง มันเปลี่ยนจากที่เคยนิยมเรื่องทางจิตใจเป็นหลัก มาเป็นเรื่องนิยมทางวัตถุเป็นหลัก.

นี้ ตู้อไปอีกที่มันเนืองกัน ก็ว่า ข้อที่ ๑๒ นี้ การดำรงชีพเปลี่ยนแปลง, การครองชีพเปลี่ยนแปลง, การเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลง, การกินอยู่ใช้สอยมันเปลี่ยนแปลง ระบบการที่มีชีวิตอยู่มันเปลี่ยนแปลง; ไม่ได้ต้องการความสงบสุขโดยใจจริง ต้องการความหรูหรา ความฟุ้งซ่าน ความสวยงามอะไรต่างๆ.

ฉะนั้นเราจึงเห็นว่า มีแต่การเป็นอยู่ชนิดที่มันเกินจำเป็น มากขึ้นๆ ไม่พอเหมาะพอดี ไม่ใช่กินอยู่แต่พอดี; มันกลายเป็น กินดีอยู่ดี ที่ไม่มีขอบเขตจำกัด.

ที่พูดมาแล้ว มันเป็นตัวอย่างพอแล้ว สำหรับการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลคนหนึ่ง ๆ.

ข้อ ๑๓ จะดู การเปลี่ยนแปลง ที่มันเปลี่ยนไปถึงการสับสนโลหิต. มันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้ง และน่าอันตรายอย่างยิ่ง แต่เราก็ไม่รู้สึกรู้สีก คือ การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้จิตนิสัยเลวลง ให้ลูกหลานมีจิตนิสัยเลวลง : เห็นแก่ตัวจัด เห็นแก่สวยงาม สนุกสนาน เอรีดอรร้อย, เห็นแก่เนื้อหนังจัด; นี่เป็นการเปลี่ยนแปลง ที่ถ่ายทอดระหว่างบิดามารดา ไปยังลูกหลานเหล่านี้ มันมีการเปลี่ยนแปลงลงไปในทางต่ำ.

อนุชนรุ่นหลัง ที่เกิดขึ้นมา มันเลยไปไกลจากบรรพบุรุษ ไม่ชอบอย่าง ที่บรรพบุรุษเคยมี. ไม่ชอบก็หมายความว่า ก็รวมความว่า มัน ไม่ชอบความสงบ ด้วย; ฉะนั้น อนาคตที่จะพอมองเห็นได้ของมนุษย์นี้ มันก็น่าวิตก เพราะว่ามันชักกันไปหมดทั้งโลก เพื่อเป็นทาสของกิเลส. ต่อบันต้องใช้คำหยาบๆ ที่มีความหมายชัดๆ ตรงๆ

ว่าคนมัน จะเป็นทาสของกิเลสมากชั้น, เป็นทาสของตัณหา เป็นทาสของอวิชชา แล้วเป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นมากชั้น ๆ.

เพราะฉะนั้น เราจะเห็นได้ว่า มัน มีความถูกต้องแต่เพียงว่าให้มีชีวิตรอด อยู่ได้; นอกนั้นมันเป็นความผิด, หรือถ้าถูก ก็ถูก เพื่อความวิनाศ. ส่วนหนึ่งมันถูก สำหรับจะมีชีวิตรอดอยู่ได้, อีกส่วนหนึ่งมันถูกสำหรับจะวินาศ มันเหมาะสมแล้วที่จะวินาศ. ขอให้ใคร่ครวญดูให้ถึงความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่อย่างเร้นลับทีเดียว.

นี้สำหรับเรื่องที่จะวินิจฉัยกัน ส่วนที่หนึ่งส่วนแรก ก็คือ เรื่องความ เปลี่ยนแปลงของมนุษย์ที่เป็นมาอย่างหลับหูหลับตา ก็ได้ยกตัวอย่างมาให้เห็น พอสมควรแล้ว ว่ามันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างนี้จริงหรือไม่.

....

ธรรมสังฆะของมนุษย์เป็นกฎธรรมชาติไม่เปลี่ยนแปลง

ที่นี่ จะพูดถึงไปถึง ส่วนที่ ๒ ที่จะพูดกันก็คือ ความคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงของสิ่งที่เรียกว่าธรรมสังฆะ. มนุษย์จะเปลี่ยนไป ๆ ก็ตามใจมนุษย์ แต่ สิ่งที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง คงที่อยู่เสมอ ก็คือสิ่งที่เรียกว่า ธรรมสังฆะ.

ธรรมสังฆะนี้เป็นของธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ ไม่ยอม เปลี่ยนแปลง กับใคร; มันน่าอัศจรรย์เหมือนกัน เช่นเดียวกับที่มนุษย์มันเปลี่ยน

แปลงอย่างน่าอัศจรรย์ แต่กฎของธรรมสัจจะ ของธรรมชาตินี้ ก็ไม่เปลี่ยนแปลงอย่าง
น่าอัศจรรย์; หมายความว่า ตลอดกาลนิรันตรมันไม่เปลี่ยนแปลง.

คำว่า “นิรันตร” นี้ก็เป็นคำที่กินความหมด ทั้งข้างหน้าข้างหลังทั้งตรงกลาง
หมด ตลอดกาลอันยืดยาว ไม่มีที่สิ้นสุดนี้ มันไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง; กฎของความจริง
ของธรรมชาตินี้ ตลอดเวลาที่มีธรรมชาติดอยู่ มันไม่เปลี่ยนแปลง.

ที่นี้ ที่มัน เกี่ยวกับมนุษย์นี้ ก็คือกฎที่เกี่ยวกับความผิดความถูก
สำหรับที่จะเป็นทุกข์ หรือจะไม่เป็นทุกข์นั่นเอง. สำหรับพวกเราพุทธบริษัท
ก็ควรระงับไปยัง กฎของอริยสัจจ์. กฎที่แรกก็จะพุกกันถึงกฎอริยสัจจ์ คือความจริง
และจริงส่วนที่ประเสริฐ คือที่จำเป็นแก่มนุษย์ ที่จะช่วยมนุษย์ได้.

อริยสัจจ์เป็นความจริงที่จำเป็นสำหรับช่วยมนุษย์.

คู่แรก ก็ควรระงับไปยัง กิเลส และความทุกข์; กิเลสนี้ให้เกิด
ความทุกข์. ก็พุกกันไม่รู้กี่ร้อยครั้งแล้ว ก็หมั่นก็แสนครั้งแล้ว มันก็ต้องพูดอย่างนี้
ว่ากิเลสเป็นเหตุให้เกิดทุกข์; จะเรียกว่าตัณหา เรียกว่าอุปาทาน หรือเรียกอะไรก็ได้
แต่จะเรียก ที่แท้มันคือกิเลส.

ถ้า กิเลสแล้ว มันก็ คู่กันกับความทุกข์ ตั้งแต่นิรันตร ถึงตำบรวร
นิรันตรมา จนนิรันตรในอนาคต มันก็ยังกิเลสเป็นเหตุให้เกิดทุกข์อยู่นั้นแหละ;
แล้วกิเลสมันก็ไม่เปลี่ยนแปลง, ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรได้. ยังคงเป็นโลกะ โทสะ

โมหะ อยู่แน่แหละ จะรู้จักหรือไม่รู้จัก. หรือว่าต่อไปข้างหน้าอีกสักกี่แสนปี ก็ถ้าหนี
 มนุษย์จะหมดไปหรือยังอยู่ที่ตาม *กิเลส* มันก็คือ *โลภะ โทสะ โมหะ* อยู่แน่; แล้ว
ความทุกข์ ก็คืออย่างนี้แหละ *คือความทุกข์*, *คือความทุกข์ร้อน*ที่เกิดมาจาก *โลภะ*
โทสะ โมหะ. *นี้ไม่เปลี่ยนแปลง*.

อีกคู่หนึ่งคู่ที่สอง ก็คือว่า *ความไม่มีกิเลส* กับ *ความดับทุกข์*,
 จะเรียกว่าธรรมะกับความดับทุกข์ก็ได้. คู่ที่สอง คือ *ธรรมะ* กับ *ความดับทุกข์*,
 ถ้ามีธรรมะ-มันก็จะมีความดับทุกข์, มีการดับทุกข์. แล้วธรรมะก็อย่างนี้แหละ คือความ
 ถูกต้องที่ไม่เป็นกิเลส ไม่มีกิเลส; ไม่มีกิเลสก็เป็นธรรมะ, เป็นธรรมะก็ไม่มีทุกข์.
 มนุษย์จะเปลี่ยนไปอย่างไร จะเปลี่ยนไปที่กับปีก็กลับ อะไรมันก็สุดแท้ อันนี้ยังคงตายตัว
 ยังคงคงที่ ว่ากิเลสให้เกิดทุกข์, ธรรมะไม่มีกิเลส ก็คือดับทุกข์.

เดี๋ยวนี้ มนุษย์จะเปลี่ยนอะไรตามชอบใจก็ได้ แต่ ถ้ามันเพิ่มกิเลสมันก็ต้อง
 เพิ่มทุกข์; แล้วมนุษย์ก็เพิ่มกิเลสเสียจริงๆด้วย ไม่สนใจที่จะหยุดยั้งกิเลส มันจึงมี
 ปัญญา คือความทุกข์ที่เพิ่มขึ้น.

นี่ ธรรมสังฆะที่ไม่เปลี่ยนแปลงอันหนึ่ง ก็เช่นกฎของอริยสังขัจฉี
 ประการนี้, หรือจะดูไปยังกฎธรรมชาติ ในความหมายที่รวมกัน เรียกว่ากฎธรรมชาติ
 ก็แล้วกัน ในฐานะที่เป็นพระเจ้าก็ได้; หมายความว่า เป็นสิ่งที่มีอำนาจเด็ดขาดเหนือ
 สิ่งใด. มันเป็น กฎของธรรมชาติ ตลอดกาลนิรันดร อนาคต อดีต ก็ตาม มัน ไม่
 เปลี่ยนแปลง มันจะเป็นกฎอย่างนั้นอยู่ตามเดิม.

กฎแห่งกรรม ก็จะอย่างนั้นอยู่, กฎแห่งสังสารวัฏฏ์ เวียนว่ายนั้นก็อย่างนั้น อยู่ตามเดิม ไม่มีเปลี่ยนแปลง เหมือนของใหม่เอี่ยมอยู่เสมอ. ก็ล้าน ๆ ปีมาแล้ว แล้ว ก็ที่ล้าน ๆ ปีต่อไปข้างหน้า มันจะอย่างนั้นอยู่เสมอ เหมือนกับของใหม่เอี่ยมอยู่เสมอ : ทำดี ดี, ทำชั่ว ชั่ว.

ถ้าไม่มีกิเลสที่อยู่เหนือการทำดีการทำชั่ว คืออยู่เหนือกรรม. การเป็นไปตาม กรรมก็ดี อยู่เหนือกรรมก็ดี นีรรวมกันเป็น กฎแห่งกรรม. มันจะ ยังคงมีอยู่อย่างนี้ ตลอดเวลาที่มันยังมีสิ่งที่มีชีวิต หรือมีความรู้สึก.

วิฏฐสงสารก็ยังคงเป็นอย่างนี้ : ถ้ามีกิเลส ทำกรรม, ทำกรรม ได้รับผลกรรม, ได้รับผลกรรมแล้วมันก็หล่นเสียดกิเลสอีก. เรียกว่าวิฏฐสงสารนี้ มันไม่เปลี่ยนแปลง มันจะอยู่อย่างนี้ตลอดไป. มนุษย์จะรู้หรือจะไม่รู้ หรือจะแก้ง ทำไม่รู้อะไรก็ตาม มันไม่มีเปลี่ยนแปลงได้.

ที่สำคัญที่สุดอยู่อันหนึ่ง ก็เรียกว่า ตถาตา, ตถาตา - กฎแห่งความเป็นอย่างนั้น นี้เป็นคำรวม; หมายถึง กฎทุกกฎ ว่ามัน ต้องเป็นอย่างนั้น มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้. แต่เท่าที่มันเกี่ยวกับมนุษย์ หรือมันเกี่ยวกับความทุกข์ และดับทุกข์ของมนุษย์ ก็เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท มันจะต้องเป็นอย่างนั้นอยู่ตลอดไป เปลี่ยนไม่ได้; นี้เป็นตถาตา คือความเป็นอย่างนั้น, เป็นธรรมส์จจะที่เปลี่ยน ไม่ได้. ถ้ามนุษย์เข้าถึงมันก็ทำถูก สำหรับที่จะไม่เป็นทุกข์; ถ้าไม่เข้าถึงตถาตา มันก็ต้องทำผิด และต้องเป็นทุกข์.

ที่นี้ ก็ดูไปถึงกฎอื่น ๆ ปริมาณสังขจะอย่างอื่น ๆ เบ็ดเตล็ด มันก็ไม่เปลี่ยนแปลง; เช่นว่า เราจะดูส่วนประกอบของคนเรา มันมีส่วนประกอบต่าง ๆ สัมพันธ์กันอยู่ เช่นว่าเรามีธาตุ ๖ มันก็ต้องมีธาตุ ๖ ไปตามเดิม ไม่มีเปลี่ยนแปลง.

ธาตุ ๖ นี้มีหลายแบบหลายหมู่ มีธาตุ ๖ ก็ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ นี้ก็ ๖ ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายนี้. ถ้าธาตุ ๖ ที่ร่างกาย กว่านั้น คือ ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ นี้ ๖ นี้แหละ จะทำพิษยิ่งไปกว่า; แล้วมีธาตุ ๖ ข้างนอกที่เป็นคู่กัน คือธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโผฏฐัพพะ ธาตุธัมมารมณฺ์ นี้ก็ธาตุ ๖.

นี่ธาตุมีมากมาย แต่ที่มันใกล้ชิดหรือเป็นอยู่ในเนื้อในตัวคนนี้ ก็คือ ธาตุ ๖ ชุดนี้ มันไม่เปลี่ยนแปลง, มันไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง, มันไม่เก่าได้, มันตายตัว มันคงที่ เหมือนกับของใหม่อยู่เสมอ. ฉะนั้น ใครจะไปแก้ไขมันไม่ได้, คัดล้าง อย่างไรมันไม่ได้; มีแต่จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของมันเท่านั้น.

ที่นี้ เมื่อธาตุมันได้โอกาส ได้ความประจวบเหมาะ มันก็ทำหน้าที่ ที่จะให้เป็นทุกขก็ได้; เช่น เป็นอายตนะขึ้นมา เป็นตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือเป็น รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธัมมารมณฺ์ ขึ้นมา. แล้วก็มีทางที่จะเกิดเป็นขันธ : เป็นขันธ ๕; แล้วก็มีทางที่จะมีวิชา เข้าไปทำให้เกิดการยึดถือ เป็นอุปาทาน ขันธ, แล้วก็เป็นอย่างนี้. นี่สำคัญที่สุด เปลี่ยนไม่ได้, เป็นธรรมสังขจะที่เปลี่ยนไม่ได้; แต่มนุษย์ก็ไม่สนใจ จึงทำอะไรผิดต่อกฎเหล่านี้อยู่เสมอ.

นี้ พุทไ้สำหรับจะให้กึกกู่ให้ตีๆ ว่าอะไรจะเปลี่ยนก็เปลี่ยนไป แต่สิ่งเหล่านี้ไม่เปลี่ยน; ฉะนั้น สิ่งเหล่านี้จะไม่อ้อไกร มันมีแต่สิ่ง ทุกสิ่งจะต้องอนุโลมตามกฎนี้ เพราะว่าถึงอย่างไร มันก็เป็นไปตามกฎนี้อยู่แล้ว แต่มันมีอยู่ ๒ ทางเท่านั้น คือ เป็นไปในทางที่จะเกิดความทุกข์ขึ้นมา, หรือ เป็นไปในทางที่จะไม่มีความทุกข์เลย มันมีอยู่เท่านั้น.

เรากระทำผิดแล้วไม่รับผิดชอบ จะแก้ตัว นี้ก็ไม่ได้; เรามีแต่จะทำให้ถูกแล้วก็จะไม่มีปัญหา. ความเปลี่ยนแปลงนั้น มันก็จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่เป็นปัญหา คือไม่ให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว มันก็มีแต่การเปลี่ยนแปลงไปสู่ปัญหา คือมีความทุกข์มากขึ้น.

นี้เป็นส่วนที่ควรจะทราบ ส่วนหนึ่งเหมือนกัน เรียกว่า ความคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงของธรรมส์จจจะของธรรมชาติ. “ธรรมส์จจะของธรรมชาติ” ทุกคราวขอให้ใช้คำอย่างนี้.

.....

ความห่างไกลของมนุษย์จากธรรมส์จจะ.

ที่นี้ ส่วนที่ ๓ ที่จะคู่ต่อไปอีก ก็คือ ความที่มันยิ่งห่างไกลกันออกไประหว่างสิ่งทั้ง ๒ นี้.

เตี้ยวนั้น มนุษย์มันอยู่ในสภาพที่ ทำความห่างไกลกันออกไปยิ่งขึ้น ๆ ไกลออกไป ไกลออกไป ระหว่างสิ่งทั้ง ๒ คือ ระหว่างมนุษย์ กับสิ่งที่เรียกว่าธรรม-สังขสภาวะ นั้นเอง; แล้วมันจะเกิดอะไรขึ้น มันยิ่งห่างไกลยิ่งเกิดอะไรขึ้น.

อย่างน้อย สิ่งแรก ก็คือ มันจะ เกิดความวิปริต หรือ ความพิรุณ แก่ภาวะของความเป็นมนุษย์; ภาวะของความเป็นมนุษย์นี้ ควรจะเป็นที่เข้าใจกันแล้ว ไม่ต้องพูดกันอีก ว่าเป็นมนุษย์มันต้องมีจิตใจสูง และอยู่เหนือความทุกข์เหนือกิเลส ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับความทุกข์; นี้เรียกว่าภาวะอันถูกต้องของความเป็นมนุษย์.

ทีนี้ คนนั้นมันทำให้เกิดความผิดขึ้นมา : แยกคนออกไปเสียจากความถูกต้องของธรรมสังขสภาวะของธรรมชาติ; ฉะนั้น จึงเกิดความวิปริตผิดปรกติขึ้นแก่ความเป็นมนุษย์. เป็นมนุษย์ที่มีความพิรุณ ก็ไม่เป็นมนุษย์ ก็เหลือแต่เป็นคนที่ทนทุกข์อยู่เท่านั้นเอง.

แล้วอีกสิ่งหนึ่ง ก็คือ วิกฤตการณ์อันถาวร ในหมู่มนุษย์นั้น. โดยบุคคลก็ตาม โดยสังคมก็ตาม จะมีแต่วิกฤตการณ์ เหมือนอย่างที่กำลังได้รับอยู่ในเวลานี้; แล้วมันก็จะยิ่งขึ้นไป คือ หาสันติภาพไม่ได้โดยสังคม และ หาสันติสุขไม่ได้โดยบุคคลคนหนึ่ง ๆ คือหาความเย็นออกเย็นใจไม่ได้. อย่างนี้เราเรียกว่าวิกฤตการณ์ คือสิ่งที่วิปริตผิดไปจากปรกติแล้ว.

สิ่งสุดท้าย ก็จะเป็น จุดจบของมนุษย์ นั้นเอง; จุดจบสิ้นของมนุษย์, มนุษย์ จะจบ สิ้นความเป็นมนุษย์ ในทางจิตใจก่อน เหลือแต่เป็นคนที

ไร้มนุษยธรรม. อย่างนี้ก็เรียกว่า มนุษย์ถึงจุดจบของความเป็นมนุษย์ ในส่วน
วิญญานแล้ว.

นี่ เมื่อขึ้น เป็นอย่างนั้นมากขึ้นมันก็ถึงจุดจบในส่วนร่างกาย ก็
จะทำลายกันวินาศอย่างที่เรียกว่า มิคส์ัญญู ทำให้คนตายไปหมดทั้งโลกหรือเหลือ
อยู่ไม่กี่คน. แม้แต่แผ่นดินโลกก็กระทบกระเทือน ถ้ามนุษย์ล้างผลาญกันอย่างนี้. อย่าง
เตี้ยนี้ใคร ๆ ก็รู้ว่า มีอาวุธร้ายกาจอย่างอาวุธปรมาณู ที่จะใช้ฆ่ากันนี้ มันทำลายกระทั่ง
ผิวโลก ทั่วโลกช่วยในที่สุด.

นี่ความวินาศของมนุษย์ หรือ จุดจบสิ้นของมนุษย์ มันมีอยู่เป็นลำดับว่า
ความวินาศของมนุษย์ทางจิตใจ, มีจิตใจไม่เป็นมนุษย์ เหลืออยู่แต่คนรกโลก
คนมากแล้วก็รกโลก ไม่มีมนุษย์เลย; แล้วคนรกโลกชนิดนี้ มันก็จะฆ่าฟันกัน ในรูป
ของ *สัตว์อันตรายกับปี* หรือ *มิคส์ัญญู* อย่างที่เรียกไว้ในบาลี มันก็ถึงจุดจบของมนุษย์.

นี่คือ ผลที่เกิดมาจากการเดินทางออกจากกัน ไกลออกจากกัน ไกล
ออกจากกัน ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมส์จจะ”; นี่ไม่ต้องอธิบาย
อะไรอีก เพราะว่าเห็นได้ง่ายๆและเห็น ๆ อยู่ เว้นแต่จะไม่มอง. ถ้าอย่างไรก็เพียงแต่
เตือนให้มอง.

....

สิ่งที่ต้องรับรู้ปรับปรุงแก้ไข.

ที่นี่ ข้อที่จะนำมาพูดเป็นข้อสุดท้าย ส่วนที่ ๔ ก็คือ สิ่งที่เราจะต้องรับรู้ จะต้องรู้ต้องซึ้ง แล้วจะต้องปรับปรุงแก้ไข.

ได้แสดงให้เห็นอันตรายเป็นครบถ้วนแล้ว และกำลังมีอยู่ในหมู่มนุษย์นี้เอง. ที่นี่ก็จะพูดกันถึงสิ่งที่ต้องรับรู้ ควรจะรับรู้ และจะต้องแก้ไข.

ข้อที่ ๑ จะต้องรู้จักตัวเอง. ทุกคนรู้จักตัวเอง ที่มันเนื่องกันอยู่ กับสิ่งที่เรียกว่าธรรมสังขะของธรรมชาติ. ตัวเราเองคือเนื้อหนังร่างกาย ชีวิตจิตใจ ทั้งหมดทั้งสิ้นนี้ รวมเรียกว่าตัวเราเอง แล้วมันเนื่องกันอยู่กับธรรมสังขะของธรรมชาติ คือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติ. ที่เรียกว่ากฎของพระธรรม กฎอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กฎแห่งกรรมอะไรต่าง ๆ นี้เรียกว่า ธรรมสังขะของธรรมชาติ ก็ต้องรู้จักให้ถูกต้องทั้ง ๒ ฝ่าย ว่ามันมีอยู่อย่างไร และมันเนื่องกันอย่างไร.

รู้จักตนเอง และรู้จักธรรมะ จนทำธรรมะให้เป็นตนเอง ทำตนเองให้เป็นธรรมะ; นี้จะเรียกว่า ผู้ที่รู้จักสิ่งทั้งสองนี้อย่างถูกต้อง. นี้จะเป็นจุดตั้งต้นที่เราจะแก้ไขความผิดพลาดได้ แม้ของผู้อื่นด้วย ก็จะช่วยกันได้นั่นเอง.

ข้อที่ ๒ ต้องไม่เป็นทาสของอายตนะเพิ่มขึ้น ๆ เหมือนอย่างที่แล้วมา; คือว่าคนเรามากเป็นทาสของความเอร็ดอรร่ยทางเนื้อทางหนัง คือทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นี้มากขึ้น ๆ เพราะอำนาจของอวิชชา คือไม่รู้. นี้

ก็ต้องหยุด, หยุดเป็นทาสของอายตนะ; คำนี้เอาสมาขอร้องให้ทุกคนช่วยจำไว้ด้วย
ว่ามันประหยัดเวลาในการพูดจามากกว่า “เป็นทาสของอายตนะ” เป็นภาษามาลี แต่พวก
เราควรจะรู้แล้ว เพราะว่าเข้าวัดนานแล้ว.

อายตนะ นั้น คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; เป็นทาสอายตนะนี้ คือ
เป็นทาสตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, คือเป็นทาสความเอร็ดอร่อยทางตา ทางหู ทางจมูก
ทางลิ้น ทางกายและทางใจ; ฉะนั้นหยุดเสียเดชะ หยุดความเป็นทาสเสีย ก็จะมี
เป็นเครื่องป้องกันที่เพียงพอ สำหรับที่จะไม่หม่นไปในทางที่จะตกต่ำ.

ที่นี้ ข้อที่ ๓ ใช้คำว่า “ยอมถอยหลังเข้าคลอง”; ทีเดียวมันเดินไป
ผิดคลอง, ถอยหลังให้เข้าคลอง ถอยหลังออกมาให้พ้นความผิดพลาด. อย่าไปอาลัย
อาวรณ์สิ่งเอร็ดอร่อยแก่เนื้อหนังนั้นเลย.

ยอมถอยหลังเข้าคลอง คือ แยกจากกันจากความผิดพลาดมาสู่ความ
ถูกต้อง. นี่ย่าไปเห็นว่า การถอยหลังเข้าคลองนี้น่าละอาย; มันเป็นเรื่องที่ไม่ควรจะละอาย
ไม่น่าละอาย. ถอยหลังเข้าคลองมาสู่ความถูกต้อง ควรจะได้รับการสรรเสริญมากกว่า.

ที่นี้ กลับไปสู่จุดที่เป็นความถูกต้อง ที่เราเคยถูกต้องกันมาแล้ว, ที่
มนุษย์เคยถูกต้องกันมาแล้ว : เคยมีศาสนาอย่างถูกต้อง, เคยมีพระอรหันต์เกิดขึ้นใน
โลก, นี้มีความถูกต้องเป็นจุดสูงสุดอยู่แล้ว; นี้ ถอยหลังไปหาจุดนั้น เรียกว่า ถอย
หลังเข้าคลองให้มันถูกต้อง เพราะมันผิดออกนอกคลองแล้ว.

นี่ สังเกตดูก็จะเห็นว่า ทั้งสามอย่างนี้ มันเป็นเพียง เข้าสู่จุดที่ถูกต้องของธรรมสังฆกิจจะนิรันดร. ธรรมสังฆกิจจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องอย่างนิรันดร; เราถอยหลังเข้าไปหาแนวหน้า หาคลวงนั้น หากระแสนั้น คือกระแสของความถูกต้อง ของธรรมสังฆกิจจะนิรันดร ก็เป็นอันว่า มันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้อง เปลี่ยนแปลงไปหาความถูกต้องจากความผิดพลาด.

การเปลี่ยนแปลงดำเนินมา ในลักษณะที่ผิดพลาด จนถึงกระทั่งวันนี้ แล้วต้องถอยหลังไปหาความถูกต้อง ซึ่งมันก็เคยถูกต้องมาแล้ว; แล้วโดยเฉพาะพุทธบริษัทนี้ ก็มีหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความถูกต้องมาแล้ว. ไปหาความถูกต้องนั้นอีก เราไม่มาโต้แย้งกัน ว่าเป็นความผิดของใคร. ให้ถือว่าเป็นความผิดของทุกคน ที่ควบคุมการเปลี่ยนแปลงไม่เป็น ไม่ถูกต้อง มันเปลี่ยนแปลงมาในลักษณะที่เป็นความวิบัติของมนุษย์ยิ่งขึ้นทุกที. นี่เพราะเห็นแก่ความอยู่รอดของมนุษย์ ก็เปลี่ยนแปลงไปหาความถูกต้อง.

นี่คือใจความทั้งหมด ของหัวข้อที่เรียกว่า มนุษยปฏิวัติกับธรรมสังฆกิจของธรรมชาติ. มนุษยปฏิวัติ คือมนุษย์เป็นไป ๆ เปลี่ยนไป ๆ แปรผันไป ๆ ตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ เรียกว่าความผันแปรแห่งมนุษย์ ที่มันเกี่ยวกันอยู่กับธรรมสังฆกิจของธรรมชาติ. ถ้ามันถูกแต่ในทางให้เป็นทุกข์ มันก็เป็นทุกข์; ถ้ามันถูกในทางให้ไม่มีทุกข์ มันก็ไม่มีทุกข์. มันมีเท่านั้นเองในที่สุดไม่มีอะไรมาก ให้ความเปลี่ยนแปลงนี้ มันถูกต้องไปในทางที่จะไม่เป็นทุกข์. อย่าให้มันถูกไปในทางที่จะเป็นทุกข์ยิ่งขึ้น เหมือนที่กำลังเป็นอยู่ในเวลานี้เลย.

นี่เป็นธรรมสัจจะสงเคราะห์ครั้งที่ ๑๑ ที่เราพูดกัน ให้เห็นซึ่งลงไปถึงความผิดพลาดของมนุษย์ที่กำลังเป็นอยู่จริงๆ, โหลเชื่อมเป็นเกลียวไป ในทางที่จะเป็นทุกข์; แล้วก็หยุดยั้งเสียให้ได้ ดำรงตนอยู่ในทางที่จะไม่เป็นทุกข์ มันก็ไม่เสียที่ที่ว่าเกิดมาเป็นมนุษย์ แล้วพบพระพุทธศาสนา.

ฮาคมมาเห็นว่าเป็นการบรรยายที่สมควรแก่เวลา แล้วก็ขอยุติแต่เพียงเท่านี้ ให้พระท่านสวดสาธยายบทพระธรรม สำหรับทำความกล้าหาญในการประพฤติธรรมนั้น สืบต่อไป.

ธรรมสังฆสงเคราะห์

— ๑๒ —

หินโค้ง ๒๑ มิ.ย. ๑๘

ศาสตร์สังคมทุกชนิดย่อมมีธรรมสังฆะแห่งศีลธรรม.

* * * * *

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อว่า ธรรมสังฆสงเคราะห์ ได้ดำเนินมา
ถึงครั้งที่ ๑๒ ในวันนี้ ซึ่งอาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อย ว่า ศาสตร์สังคมทุกชนิด
ย่อมมีธรรมสังฆะแห่งศีลธรรม.

เนื่องจากว่า เรามีปัญหาเกี่ยวกับสังคมเต็มไปในโลกนี้ และเป็น
ไปหนักยิ่งขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่า มีการประทุติหรือกระทำ ที่ไม่ถูกต้อง

ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ; และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือสิ่งที่ได้กล่าวในวินัย^๕ ซึ่งเรียกว่าศาสตร์สังคมหรือสังคมศาสตร์ ซึ่งเทียบกันกับภาษาสากลทั่วไป ที่เขาเรียกกันว่า social science เป็นวิทยาว่าด้วยสังคม. แต่เขาจำกัดความกันค่อนข้างจะแคบ คือว่าเป็นวิทยาอันกล่าวถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์, ความสัมพันธ์ของมนุษย์ก็ย่อมแสดงว่าสังคมของมนุษย์. ที่^๖นี้การที่สัมพันธ์กันอย่างไร ควรจะรู้; และความรู้^๗นั้นเรียกว่าสังคมศาสตร์. การให้ความหมายกันอยู่แต่เพียงเท่านี้ รู้สึกว่ามันยังน้อยเกินไป มันควรจะให้มีใจความกว้างถึงที่สุด เท่าที่ความหมายของคำ^๘นี้ ในภาษาบาลีโดยเฉพาะจะมีให้ได้ ซึ่งจะได้แยกแยะให้ดู.

พิจารณาดูการใช้คำว่า “ศาสตร์สังคม”.

ถ้าจะใช้คำว่า สังคมศาสตร์ ก็แปลว่าศาสตร์แห่งสังคม เราเรียกเป็นภาษาไทยเสียเลย ว่า “ศาสตร์สังคม”; ศาสตร์ ก็คือ วิชาความรู้ ที่มีหลักวิชาอันสมบูรณ์^๙แขนงหนึ่ง ๆ. ที่^{๑๐}นี้ ศาสตร์สังคม ก็คือว่า วิชาความรู้สำหรับสังคมจะต้องมี เพื่อว่าสังคมนี้จะตั้งอยู่ได้เป็นปกติ ตามความหมายของคำว่าศีลธรรม. ถ้าจะเรียกเป็นภาษาไทยง่าย ๆ เรียกว่า “ศาสตร์สังคม” มันก็ยิ่งฟังง่าย; หมายความว่าศาสตร์ที่สังคมจะต้องมี ถ้าไม่มี ก็หมายความว่า เป็นสังคมที่ตั้งอยู่ไม่ได้.

ที่^{๑๑}นี้ เราจะเอาความหมายของคำว่าศาสตร์^{๑๒}นี้ ให้มันกว้างออกไปอีก ไม่กลัวใครจะว่า ว่าเรานี้ว่าอะไรเอาตามใจชอบ เพราะว่าเขาไม่ได้ว่ากัน; พอเรามาว่าขึ้น ผิดจากเขา เขาก็หาว่า เราวาอะไรเอาตามใจชอบ.

ข้อนี้เอาตามไม่หวั่น ไม่สนใจ ใครจะว่าอะไรก็ได้. เราจะต้องทำไปในลักษณะที่ทำให้มันได้ประโยชน์เต็มที่; ฉะนั้นการแปลความ แปลศัพท์, หรือตีความหมายของศัพท์นี้ เราก็มีการแปลหรือการตีความ ตามแบบของเราเอง แล้วเราก็ไม่ได้อีกว่าเขาถือกัน ว่าต้องอย่างนั้น ต้องอย่างนี้, ครูบาอาจารย์สอนกันมา ว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้ แล้วมันก็ติดกันยุ่งไปหมด เพราะว่าสอนไม่เหมือนกัน จนไม่รู้ว่าจะใครถูกหรือใครผิด.

เพราะฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายถือเป็นหลักว่า การแปลความหมายของคำๆใด หรือเรื่องหนึ่งเรื่องใดนั้น มันมีถูกผิดอยู่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น คือว่า ถ้ามันมีประโยชน์ ก็เรียกว่าถูก, ถ้ามันไม่มีประโยชน์ก็ต้องว่าไม่ถูก หรือเรียกว่าผิดเลยก็ได้.

จะแปลศัพท์หรือจะตีความหมายของศัพท์ จะอธิบายเรื่องอะไรก็ตาม ถ้าถูกก็ต้องเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ชัดอยู่; ที่จะไปมัวอ้างตัวหนังสือตามแบบครูบาอาจารย์กันนั้น มันก็ตีเหมือนกัน; แต่ถ้ามันขัดกับหลักเรื่องว่ามีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ แล้วมันใช้ไม่ได้.

สำหรับคำว่า ศาสตร์สังคม หรือสังคมศาสตร์นี้เหมือนกัน เราจะต้องตีความหมายชนิดที่มันมีประโยชน์, และเห็นได้ชัดอยู่ว่า มันมีประโยชน์; ฉะนั้นคำว่า “สังคมศาสตร์” นี้ จะไม่ถือว่า เป็นแต่เพียงวิชาว่าด้วยความสัมพันธ์ของมนุษย์แล้วก็จำกัดอยู่เพียงไม่กี่อย่าง ตามที่เขาพูดกันอยู่.

เราจะขยายความออกไปถึงว่า ศาสตร์อะไรก็ตาม ถ้ามนุษย์ต้องทราบ จะเรียกว่าสังคมศาสตร์หมด ถ้ามนุษย์อยู่อย่างสัมพันธ์กัน. ถ้าไม่มีศาสตร์อันนี้แล้ว การสัมพันธ์นั้นจะไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์เลย.

ที่นี้ คำว่าศาสตร์นี้ อยากจะให้ถือเอาความหมายอย่างอิสระ คือมันเป็นประโยชน์. เพราะถือเอาความหมายอย่างอิสระ ในข้อนี้ก็ว่า มันเป็นศาสตราจารย์, ศาสตร์นี้เป็นศาสตราจารย์. ถ้าขั้นชื่อว่า ศาสตราจารย์แล้ว แปลว่าของมีคม. ของมีคมก็สำหรับที่จะตัด, ในที่นี้มันจะตัดปัญหาต่างๆ หรือจะเรียกให้เห็นง่ายกว่านั้น ก็คือ ตัดอุปสรรคต่างๆ ให้หมดสิ้นไป; นี่คือนี่ที่เรียกว่าศาสตร์ ต้องเป็นอย่างนี้ จึงจะมีประโยชน์.

ถ้าเป็นเรื่องทางวัตถุ เช่น มีตึกๆ ตาบตึกๆ มันก็ตัดไปตามเรื่องของวัตถุ; แต่ถ้าเป็นเรื่องทางนามธรรม มันก็เป็นการตัดในทางนามธรรม คือ ตัดปัญหาในจิตใจของบุคคลคนหนึ่ง หรือว่าของทุกคนในโลกก็ตามใจ. สิ่งนี้เรียกว่าศาสตร์ หรือวิชาอันสมบูรณ์นั้น จะต้องตัดปัญหานั้นออกไปได้.

ฉะนั้นเราจึงถือเอาใจความ ที่เป็นส่วนสำคัญสำหรับคำว่า สังคมศาสตร์ หรือ ศาสตร์สังคม นั่นก็คือ ศาสตร์สำหรับตัดปัญหาทุกอย่างทุกประการ ของสังคมมนุษย์เรา.

ที่นี้ ความรู้อะไร ที่มันสามารถจะตัดปัญหาของมนุษย์ได้ ในส่วนที่มันเกี่ยวกันเป็นหมู่เป็นคณะแล้ว ก็เรียกว่า “สังคมศาสตร์” ไปหมดสิ้น; ไม่จำกัดอยู่เพียงไม่กี่อย่าง อย่างที่เขาสอนกันอยู่ในตำรับตำรา.

อาตมาแนะนำให้ถือเอาอย่างเป็นอิสระที่สุด ว่า เรามองเอาเองก็แล้วกัน ว่าวิชาความรู้ส่วนไหน มันจะตัดได้อย่างไร ก็ถือเอาเป็นศาสตร์ สำหรับแก้ปัญหาของสังคมไปทั้งนั้น; แม้ที่สุดแต่ละจะกินอาหาร ก็ต้องกินให้ถูกต้อง; ถ้ากินอาหารไม่ถูกต้อง ไม่ถูกวิธี หรือไม่ถูกอะไรก็ตาม มันจะเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา แก่มนุษย์คนนั้น และจะพลอยเนื่องไปถึงมนุษย์คนอื่น แล้วเป็นวงกว้างออกไป; การกินอาหารจึงเป็นศาสตร์อันหนึ่ง ที่จะต้องทำให้ถูกต้อง เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาขึ้น ในหมู่มนุษย์เรา; อย่างนี้เป็นตัวอย่าง.

ทีนี้ มาพูดถึงภาวะของโลกในสมัยปัจจุบันนี้ เราก็จะเห็น อย่างที่เคยพูดมาแล้วหลายครั้งหลายหน ว่าเดี๋ยวนี้โลกมันเล็ก ราวจะว่าจะเอามาใส่ฝ่ามืออยู่ได้; นี้ก็เพราะว่า ความเจริญก้าวหน้าทางฝ่ายวิทยาศาสตร์ฝ่ายวัตถุทำให้รู้อะไรได้ทั่วโลกภายในเวลาอันสั้นๆ หรือไปมาถึงกันในเวลาอันสั้น.

เดี๋ยวนี้ไปรอบโลก มันก็เท่าๆ กับว่าสมัยก่อนนี้ ไปยังหมู่บ้านตำบลหนึ่งเท่านั้น; เช่นว่า ๒๔ ชั่วโมง เดี๋ยวนี้เขาไปกันรอบโลกได้. เมื่อก่อน ๒๔ ชั่วโมงเราเดินไปไม่ได้แคไหนดอก. นี่ความเปลี่ยนแปลงมันมากถึงอย่างนี้ เหมือนกับโลกหรือ สังคมมนุษย์นี้ มันก็มีความหมายที่เปลี่ยนแปลง ไปในทางที่มันแคบเข้า มันสั้นเข้า คือมันถึงกันได้โดยง่ายนั่นเอง.

ดังนั้นจึง ไม่มีใคร ที่ว่าจะไม่พลอยได้รับการกระทบกระเทือน จากวิกฤติการณ์ หรือจากปัญหาต่างๆ ของคนอื่น ของผู้อื่น แม้ว่าอยู่กันคนละมุมโลก; และต่อไปในอนาคต มันก็จะยิ่งไปกว่านี้ คือว่าโลกมันจะยิ่งเล็กลงกว่านี้. ฉะนั้น จึง

เตรียมตัวไว้ได้เลย ว่ามนุษย์นั้นจะมีปัญหาของสังคม ชนิดที่หนาแน่นยิ่งขึ้น และขยายอำนาจอิทธิพลของปัญหานั้นกว้างขวางออกไป.

นี่คือคำปรารภ ที่จะชักชวนท่านทั้งหลาย ให้สนใจต่อสิ่งที่เรียกว่าศาสตร์ สังคมหรือสังคมศาสตร์ ว่ามันมีอยู่อย่างนี้. ที่นี้ สังคมศาสตร์ หรือ ศาสตร์สังคม ทุกชนิดนั้น มันมีธรรมสังฆจะแห่งศีลธรรม เป็นของเฉพาะศาสตร์นั้น ๆ ไปทุก ๆ ศาสตร์ทีเดียว.

ทบทวนคำใหม่บางคำกันเสียก่อน.

ที่นี้ ก็จะขอทบทวน ให้สนใจในคำบางคำ ที่อาจจะเป็นของแปลกของใหม่ สำหรับบางคนไว้เสมอ เพื่อจะได้เข้าใจข้อความเหล่านี้ได้อย่างถูกต้อง ; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำว่า “ศีลธรรม” กับคำว่า “ธรรมสังฆจะ” ซึ่งเราเพิ่งจะใช้กันใหม่ ๆ เมื่อเร็วๆ นี้.

ขอทบทวนไว้เสมอว่า คำว่า ศีลธรรม นั้น ไม่ใช่เพียงระเบียบปฏิบัติ เล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างที่เขาเรียกกันว่าศีลธรรม. คำนี้ขอให้มีความหมายกว้าง ถึง ภาวะปกติทุกชนิดของธรรมชาติ หรือตามธรรมชาติ รวมทั้งเหตุที่ทำให้เกิดภาวะชนิดนั้นด้วย รวมทั้งผลที่เกิดมาจากเหตุเหล่านั้น ๆ ด้วย. เราจึงได้ ความหมายของคำว่า ศีลธรรมกว้างถึงที่สุด ซึ่งอาจจะแบ่งแยกออกได้ เป็น ๓ ความหมายด้วยกัน โดยถือเอาคำว่า สี - ละ เป็นหลัก.

ส - ละ คำนี้แปลว่า ปกติ; ที่นี้ ศีลธรรม ก็แปลว่า ธรรมที่ทำความปกติ ก็ได้; นี้เป็นเหตุ. ที่นี้ ศีลธรรม แปลว่า ภาวะแห่งความปกติ ก็ได้; นี้มัน เป็นผล. ที่นี้ ศีลธรรม แปลว่า มีปกติอยู่เป็นธรรมดา; นี้ก็เป็น ภาวะตามธรรมชาติทั่วไป; คือว่าธรรมชาติทั้งหลาย ถ้าไม่มีอะไรไปกวน มันก็เป็นปกติ และมันพยายามที่จะเป็นปกติ; พอใครไปทำให้ผิดปกติ มันก็พยายามที่กลับมาสู่ความปกติ. ภาษาบาลีสมีวิธีทางไวยากรณ์ ที่ยกย้ายได้กว้างขวางอย่างนี้เอง.

เหมือนอย่างว่าน้ำในทะเล ถ้าไม่มีอะไรไปกวน มันก็นิ่งเงียบ; ต่อเมื่อลมไปกวน มันก็เกิดเป็นคลื่น เป็นทะเลบ้าขึ้นมา เทียวเดี๋ยวมันก็กลับไปสู่ภาวะปกติ. เพราะฉะนั้น เราจะถือว่า ภาวะปกตินั้นแหละ เป็นภาวะอันแท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ.

ดังนั้น จะกล่าวได้เลยว่า ภาวะปกติตามธรรมชาติ นั้น เป็นตัวศีลธรรมอันแท้จริง.

ที่นี้ การประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ เพื่อให้เกิดภาวะปกติ นี้ก็เรียกว่าศีลธรรมด้วย, คือ ศีลธรรมในฐานะที่เป็นเหตุให้เกิดความปกติ. ครั้น ประพฤติเหตุนี้แล้ว ผลก็ย่อมเกิดขึ้น เป็นความปกติ ที่เรียกว่าความปกติสุข ชนิดที่เราต้องการกันนั้นกันนั้น. นี้มันเป็นผลเกิดขึ้นมา เป็นศีลธรรมส่วนที่เป็นผล ซึ่งมันจะต้องคู่กันเป็นธรรมดา. เหตุกับผลนี้ : ถ้าเหตุเป็นไปเพื่อปกติแล้ว ผลก็ต้องเป็นความปกติ. นี้เรียกว่ามันเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับมนุษย์ ที่มนุษย์ต้องทำ.

ถ้าไม่เกี่ยวกับมนุษย์ เป็นเรื่องของธรรมชาติ ก็คือภาวะปกติของ ธรรมชาติ ที่มีอยู่ตลอดนิรันดร; ไม่ว่ารูปธรรม ไม่ว่านามธรรม มันมีกฎเกณฑ์ ของมัน ที่จะตกลงสู่ความเป็นปกติ. ถ้ามันเปลี่ยนไป ก็เพราะมีเหตุปัจจัยแทรกแซง; เมื่อหมด ไม่มีปัจจัยแทรกแซง มันก็อยู่ในภาวะปกติ.

หนึ่ง เหตุปัจจัยของมัน ตามธรรมชาติล้วนๆ นั้น ก็จะเป็นไปแต่ในทางที่จะ ส่งเสริมให้อยู่ในภาวะปกติ; เพราะฉะนั้น เราจึงเห็น ธรรมชาติโดยทั่วไป ว่า มันเป็นความปกติ จนกว่าจะมีเหตุปัจจัยอย่างอื่นแทรกแซงเข้ามา.

ขอให้รู้จักธรรมชาติไว้ ในลักษณะอย่างนี้ จะเป็นการง่ายมาก ในการที่จะศึกษาพระธรรม หรือพระศาสนา. ศาสนาต้องการจะนำคนไปสู่ความ เป็นปกติ หรืออยู่กับอย่างปกติ; ปกติถึงที่สุด ก็คือพระนิพพาน ไม่มีอะไรกวน; เพราะฉะนั้น เรื่องของศาสนา ก็ไม่มีเรื่องอะไร นอกไปจาก เรื่องของธรรมชาติ แห่งความปกติ. นี่คือความหมายของคำว่า “ศีลธรรม”.

ที่นี่ ก็ต่อไปถึง **ธรรมสัจจะของศีลธรรม.** *ธรรมสัจจะของศีลธรรม* หมายถึงความจริงแท้อย่างหนึ่ง ซึ่งจะต้องมีอยู่อย่างนั้น หรือจะต้องเป็นไปอย่างนั้น มีกฎเกณฑ์อย่างนั้น เพื่อความมีศีลธรรมอย่างนั้นๆ ในแง่ นั้น ในระดับนั้น.

นี่สรุปความสั้นๆ ว่า ศีลธรรม หรือภาวะปกติ นั้น มีความจริงตาม ธรรมชาติของตัวมันเอง ประจำตัวมันเอง คือประจำศีลธรรมนั้นๆ ในระดับนั้นๆ. ต่อเมื่อบุคคลไป ประพฤติอย่างถูกต้อง ต่อธรรมสัจจะอันนั้น มัน จึงจะได้รับ ปกติภาวะ ของศีลธรรมข้อนั้น; ฉะนั้น ศีลธรรมจึงมีธรรมสัจจะเฉพาะ

เป็นเรื่องๆ ไป. ใครอยากจะมีศีลธรรมอย่างไร ระดับไหน เท่าไร ก็ต้องทำให้ถูกต้อง ตามธรรมสัจจะของศีลธรรมเรื่องนั้น ระดับนั้น.

สนใจธรรมสัจจะของธรรมชาติก็พบภาวะปกติ.

ที่นี้ ก็มาถึง **ตัวปัญหา** ก็ว่า **เดี๋ยวนี้มนุษย์เรา** ไม่รู้เรื่องนี้โดยเฉพาะ ไม่สนใจจะรู้เรื่องนี้โดยเฉพาะ; สนใจแต่เรื่อง ที่จะไต่ตามความต้องการของมนุษย์เอง; สนใจแต่เรื่องการเป็นอยู่ของมนุษย์เอง ตามความรู้สึกของมนุษย์เอง; ไม่แยแสต่อธรรมสัจจะของธรรมชาติ ไม่แยแสต่อธรรมสัจจะของศีลธรรม มันจึงเป็นการทำผิดในทางศีลธรรม โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง รู้สึกตัวบ้าง ไม่รู้สึกตัวบ้าง; โลกในทุกวันนี้ จึงมีลักษณะเป็นความระส่ำระสาย อย่างที่เห็นกันอยู่. **นี่คือปัญหา.**

ถ้ามนุษย์รู้ข้อเท็จจริงอันสำคัญที่สุด สักอย่างหนึ่งว่า วิทยาการของมนุษย์ทุกแขนง ไม่ว่าแขนงไหน มันมีธรรมสัจจะแห่งศีลธรรมเป็นหัวใจ, หรือมันเนื่องกันอยู่กับธรรมสัจจะแห่งศีลธรรม อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้, หรือว่าอย่างน้อยที่สุด วิทยาการทุกอย่างนั้น มันมี เพื่อธรรมสัจจะแห่งศีลธรรมนั่นเอง; หมายความว่า ถ้ามันไม่มีเพื่อภาวะปกติสุข แล้วมันจะมีไปทำไม; ปัญหาที่จะไม่เกิดขึ้น.

แต่เดี๋ยวนี้มนุษย์มันเข้าใจผิด มัน ไปหลงไหลในเรื่องความไม่มีศีลธรรม, หรือไปหลงไหลในส่วนที่จะทำให้ลายศีลธรรม ว่าเป็นของดีเป็นของวิเศษขึ้นมา; **นี่เรา** จึงมีแต่มนุษย์ที่เห็นแก่ตัว, มีมนุษย์ที่เต็มไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ ยิ่งขึ้นๆ ในโลกนี้. **นี่คือทำผิดต่อศีลธรรม** ซึ่งมีธรรมสัจจะของมันเองอย่างเด็ดขาด; แต่มนุษย์

ได้ทำผิดไปเสียแล้ว ทุกแขนงวิทยาการที่มนุษย์กำลังมีอยู่ หรือที่เรียกว่า สังคมศาสตร์ นั้นเอง.

เจตนาเดิมมันก็ดีดีมาก คือต้องการจะมีวิชาความรู้ที่ถูกต้อง สำหรับอยู่กันเป็นสังคมที่เป็นสุข เรียกว่าสังคมศาสตร์, เป็นวิทยาการเพื่อประโยชน์อันนี้โดยเฉพาะ; แต่แล้วก็ได้ไม่ได้เหลือวไปดู่ทางศีลธรรม มัวแต่เหลือวมาดู่ทางความต้องการของมนุษย์ที่ประกอบอยู่ด้วยกิเลสตัณหา มันก็เอียงมาทางฝ่ายกิเลสตัณหาเรื่อยไป.

ฉะนั้น สังคมศาสตร์ นั้น มันไม่เป็นศาสตร์สำหรับตัดปัญหาของมนุษย์; แต่มัน กลายเป็นศาสตร์ ที่จะเชือดคอมมนุษย์นั้นเสียให้ออควาย.

เดี๋ยวนี้ คนก็ร้องกัน, ร้องตะโกนกันว่า “สังคมศาสตร์” หรือ “ศาสตร์สังคม” ให้ทั่วไปหมด โดยละเมอไปว่า มันจะช่วยแก้ปัญหามนุษย์; ทว่าไม่รู้ ว่า ตัวได้ทำผิดไปแล้ว ถึงขนาดที่ว่า สังคมศาสตร์นั้นมันได้กลายเป็นศาสตร์เชือดคอมมนุษย์; หมายความว่า มนุษย์นั้นจะไม่มีอยู่ในโลก มีแต่คนหรือสัตว์ที่เต็มไปด้วยกิเลส ที่ทนทรมาณอยู่ในกองทุกข์ เพราะที่ใช้วิชาความรู้ของตนเอง เพื่อเบียดเบียนตนเองอยู่ โดยไม่รู้สีกตัว.

สังคมศาสตร์ทุกชนิดต้องเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์.

นี่คือข้อที่ จะปรารภกันในวันนี้ ว่าเราจะผูกกันให้ตึ ๆ ให้สังคมศาสตร์ทุกชนิด เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์; เพราะว่าสังคมศาสตร์ทุกชนิด

มีธรรมสัจจะแห่งศีลธรรมอยู่โดยธรรมชาติแล้ว. ขอให้ดูมันให้เห็น, เข้าใจมันให้ถูกต้อง เท่านั้นเอง ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น แล้วมันก็จะเข้าไปแต่ในทางที่ดี หรือมีประโยชน์แก่มนุษย์.

สำหรับสิ่งที่เรียกว่าธรรมสัจจ หรือ ธรรมสัจจะ นี้ ขอให้มองเห็น ให้รู้จัก ในลักษณะที่ว่ามัน เป็นเหมือนกับพระเจ้า. พระเจ้าที่อยู่เหนือสิ่งใด มีอำนาจเหนือสิ่งใด ไม่มีวันที่จะมาก้มหัว ให้มนุษย์เหยียบย่ำเล่นได้; ถ้ามนุษย์ทำไม่ถูก ไปเกิดเหยียบย่ำธรรมสัจจะเข้า มนุษย์ก็ต้องเป็นฝ่ายวินาศเอง ไม่ใช่ธรรมสัจจะมันจะวินาศ.

ธรรมสัจจะ คือ ตัวจริงหรือตัวแท้ ของสิ่งที่เรียกว่าธรรม หรือ ธรรมตา หรือธรรมชาติ; พุทธสัน ๆ ว่าธรรมสัจจะ; แต่ความหมายมันมากเหลือเกิน มันเป็นสิ่งจริงแท้ ไม่เปลี่ยนแปลงได้ เป็นตัวแท้ ของสิ่งที่เรียกว่าธรรมตาบ้าง ธรรมชาติ บ้าง หรือพระธรรมบ้าง ในความหมายเหมือนกับพระเจ้า พระเป็นเจ้าที่สูงที่สุดเหนือสิ่งใด นี้เราเรียกว่าธรรมสัจจะ.

การบรรยายชุดนี้ ซึ่งบรรยายมาถึง ๑๒ ครั้งรวมทั้งครั้งนี้แล้ว ก็กล่าวถึงสิ่ง ที่เรียกว่า “ธรรมสัจจะ” นั้นทุกครั้ง แต่ในแง่มุมที่ต่าง ๆ กัน :-

เช่นครั้งที่แล้วมานั้น ก็พูดถึง **ธรรมสัจจะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา**; ให้รู้จัก **ศาสนาในฐานะที่เป็นธรรมสัจจะ** ให้ถูกต้องตัวศาสนาที่แท้จริง. ต่อมา :-

ธรรมสัจจะเกี่ยวกับการศึกษา หมายความว่าการศึกษาทำผิด เดินคนละทาง กับธรรมสัจจะ; **การศึกษาของคนในโลก มันจึงฆ่าคนในโลก** นั้นเอง ในทางจิต

ในทางวิญญาณ. ยิ่งศึกษากันมาก อย่างการศึกษาแบบปัจจุบันนี้ ก็ยังทำลายโลก คือ ทำให้มนุษย์เป็นทาสของกิเลสตัณหา มากเกินไป; แล้วก็ฉลาดแต่ที่จะเป็นอย่างนั้น; นี้เรียกว่าการศึกษามันผิด ต่อธรรมสังฆะของธรรมชาติ.

ต่อมาพูดถึง *ธรรมสังฆะ ที่เกี่ยวกับภาวะจิตของมนุษย์.* นี้ก็สำคัญมาก คือมนุษย์ไม่ได้ตั้งใจ จิตจริง หรืออบรมจิต ให้ถูกต้องตามธรรมสังฆะของธรรมชาติ มนุษย์จึงมีจิตที่หมุนไปผิดทาง; เพราะมันมีความโง่ คืออวิชาเข้าครอบงำ มันก็ยิ่งไกลต่อธรรมสังฆะ มนุษย์จึงไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้แม้แต่ว่าเกิดมาทำไม แล้วมันจะทำอะไร ให้ถูกต้อง ต่อธรรมสังฆะของธรรมชาติได้.

ที่นี้มาพูดถึงทางหนึ่ง ก็คือ *เรื่องระบบการเมืองทั้งหลาย มันก็ผิดต่อธรรมสังฆะของธรรมชาติ;* เพราะวาระบบการเมืองทุกระบบในโลกนี้ ในปัจจุบันนี้ มันเป็นไปตามกิเลสของมนุษย์ ผู้บัญญัติระบบการเมืองนั่นเอง. ฉะนั้น ระบบการเมืองทุกระบบที่มนุษย์กำลังบ้ากำลังคลั่งกันอยู่นี้ มันไม่ถูกต้องตามธรรมสังฆะของธรรมชาติ. ฉะนั้น ระบบการเมืองทุกระบบของมนุษย์ปัจจุบัน มันจึงไม่แก้ปัญหาของมนุษย์ได้ ก็ไม่ทำให้มนุษย์มีความปกติสุขได้ เว้นไว้แต่จะได้ปรับปรุงระบบการเมืองกันเสียใหม่ ให้ถูกต้องตามธรรมสังฆะของธรรมชาตินั่นเอง; แต่ยังเป็นไปไม่ได้ เพราะมนุษย์ไม่สนใจ.

ที่นี้ ก็คู่กันมาถึง *ความผันแปรของมนุษย์* ตั้งแต่แรกมีมนุษย์คนแรกขึ้นมาในโลกนี้ มันสรุปความได้ว่าตลอดกาลอันยาวนานนั้น มันมีความผันแปรที่ถูกต้อง ตามกฎของธรรมสังฆะเพียงเล็กน้อย และเป็นครั้งเป็นคราว. แล้วมันก็มี*ความคิดพลาดแทรกแซงเข้ามาเรื่อย* แล้วก็แทรกแซงหนักขึ้น จนกระทั่งถึงยุคปัจจุบันนี้ ซึ่งมนุษย์ได้ละทิ้งพระธรรม ละทิ้งศาสนา ซึ่งมันเข้ากันได้กับธรรมสังฆะนั้นเสียหมดสิ้น มาเป็น

มนุษย์ที่ไม่รู้จักธรรมสัจจะ. แล้วยังแถมจะเกลียดธรรมสัจจะ เกลียดธรรมะ เกลียดศาสนา ตามแบบของมนุษย์สมัยนี้ เป็นเหตุให้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นมาในโลก คือไม่มี ความปกติ.

ไม่มีความปกติ ก็คือไม่มีศีลธรรมนั่นเอง ไม่มีศีลธรรมในความหมาย ที่เป็นผล คือเป็นภาวะปกติ ตามที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา หรือตามที่เป็นอยู่เองตาม ธรรมชาติก็ตาม.

ข้อนี้เราอาจจะพูดได้เป็น ๒ ทางว่า เหตุที่จะให้เกิดความปกติหรือศีลธรรม ขึ้นมานั้น มนุษย์บัญญัติขึ้นก็ได้ ตามเหตุผลของตน แต่ต้องไม่ผิดต่อธรรมสัจจะ, หรือถ้ากล่าวอีกทางหนึ่ง ก็ว่า มนุษย์อย่าไปทำอะไรให้มันแปลกออกไป จากกฎเกณฑ์ ของธรรมสัจจะ คืออย่าเปิดโอกาสให้กิเลสเกิดขึ้นและครอบงำ มันก็จะมีศีลธรรมตาม ธรรมชาติ หรืออยู่ตามธรรมชาติ.

เช่นเดียวกับลมกำลังไม่พัด ก็มีลมสงบเงียบอยู่ตามธรรมชาติ ต้นไม้ทุกต้น ไม่กระตุกกระคิกแม้แต่ใบเดียว เพราะมันมีความปกติอยู่ตามธรรมชาติ เพราะไม่มีลมพัด มาแทรกแซงอย่างนี้.

ฉะนั้น ถ้ามนุษย์จะเป็นอยู่ได้ตามธรรมชาติเดิมแท้ อย่าสร้างระบบ กิเลสตัณหาขึ้นมาใส่มนุษย์ให้มากขึ้นแล้ว มนุษย์ก็จะได้อยู่ตามธรรมชาติ ที่เป็น ศีลธรรม, คือมีภาวะแห่งความปกติ อย่างที่เรียกว่าน่าชื่นนอกชื่นใจ เหลือที่จะกล่าว ได้เอาเสียทีเดียว. ขอให้สังเกตดูหลักเกณฑ์อันนี้ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. กุให้ดี ให้เป็นต้นท่อนกันไว้เสียก่อน แล้วก็เข้าใจเรื่องต่างๆ ได้ง่าย.

ต้องเปลี่ยนความมุ่งหมายของสังคมาศาสตร์ ให้ถูกต้องตามธรรมสังฆะของศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้ เราก็คงพอมองเห็นได้แล้วว่า มนุษย์กำลังขาดศีลธรรม ในทุก
ความหมาย : -

มนุษย์กำลังขาดศีลธรรมในความหมายที่ ๑ คือ *ไม่ทำเหตุแห่งความปกติ.*

มนุษย์ขาดศีลธรรมในความหมายที่ ๒ คือ *ไม่ได้รับผลเป็นความปกติ.*

และขาดศีลธรรมในความหมายที่ ๓ ก็คือว่า *ทำลายธรรมชาติแห่งความปกติ
เสียเรื่อยไป* ก็เลยไม่มีความปกติหรือศีลธรรม ในแง่ใดหรือความหมายใดเลย แล้วก็จะ
ไปโทษใคร ?

มันก็เป็นความผิดของมนุษย์ที่ได้ทำขึ้นมา แล้วก็ได้รับผลด้วยตนเอง.
นี่พูดอย่างนั้นมันถูกที่สุด ไม่ควรจะไปโทษผีसांगเทวดา และว่าไม่ควรจะไปโทษพระเจ้า
หรือพระเป็นเจ้าที่ไหนด้วย. ก็มนุษย์มันทำอย่างนี้ด้วยความสมัครใจ เพราะความโง่เขลา
แล้วผลมันก็เกิดขึ้นอย่างนี้ อย่างถูกต้อง อย่างยุติธรรมที่สุดแล้ว ก็ควรจะพอใจ ;
มันเป็นความผิดของตัวเอง. ถ้าทนไม่ไหวก็เปลี่ยน ; หมายความว่า เปลี่ยนไปใน
ทางที่มันถูกต้อง ต่อธรรมสังฆะของธรรมชาตินั้น ๆ.

ที่นี้ เราจะเปลี่ยนอะไรกันบ้าง ? มันก็มีเรื่องที่ต้องพูดมาก ; แต่สำหรับ
วันนี้ ก็จะพูดถึงสิ่งที่จะต้องเปลี่ยน ก็คือ สังคมาศาสตร์ นั้นเอง.

ศาสตร์สังคมหรือสังคมศาสตร์ จะต้องเปลี่ยนความมุ่งหมายให้ถูกต้อง มีการปฏิบัติให้มันถูกต้อง ตามธรรมสัจจะของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม แล้วศีลธรรมก็จะมาครองโลก แล้วโลกนี้ก็มีแต่สันติสุขและสันติภาพ : บุคคลมีสันติสุข สังคมมีสันติภาพ.

นี่พูดเท่านั้น ก็พอจะเข้าใจได้แล้ว. ทีนี้จะได้พิจารณากันถึงสังคมศาสตร์หรือศาสตร์สังคม เป็นชนิด ๆ ไปแต่ละชนิด ว่ามันมี *ธรรมสัจจะแห่งศีลธรรม*ของมันเป็นอย่างไร? เรากำลังทำผิดอย่างไร? แล้วเราจะต้องแก้ไขกันอย่างไร?

.....

สังคมศาสตร์ อาจพิจารณาจัดเป็นหมวด ๆ ได้.

สิ่งที่เรียกว่า สังคมศาสตร์มีมาก ตามความรู้สึกของอาตมา; แต่ตามที่เขามืออยู่ในตำรับตำรา สำหรับให้คนเรียนกันสมัยนี้ มีอยู่ไม่กี่อย่าง; เช่นศาสนา เช่นปรัชญา เช่นวิทยาศาสตร์ อะไรเป็นต้น. อาตมาคุแล้ว เทียบเคียงความหมายของคำเหล่านี้แล้ว เห็นว่า มันไม่มีอะไรที่ไม่ใช่สังคมศาสตร์; หรือพูดอีกทางหนึ่งก็ว่า มันไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ที่มนุษย์จะต้องรู้ให้ถูกต้องตามที่เป็นจริง.

ถ้ามันเกี่ยวข้องกับมนุษย์ มนุษย์จะต้องรู้ให้ถูกต้องตามที่เป็นจริง มนุษย์จึงจะอยู่เป็นสุข, และสังคมนั้นแหละจะอยู่เป็นสุข; ฉะนั้น วิชานั้นก็เรียกว่าสังคมศาสตร์ได้ ศาสตร์สำหรับสังคม วิชาการสำหรับสังคม วิทยาการสำหรับสังคม. นี้ถ้ารู้แล้วก็ตัดปัญหาของสังคมได้ เลยเห็นว่ามันมีเต็มไปหมด ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่สังคมศาสตร์; แต่พูดหมกมุ่นก็ไม่ไหว.

ที่นี้จะพูดกันพอเป็นตัวอย่าง เท่าที่จะมองเห็นกันได้ง่าย ๆ ว่ามันมีอยู่ไม่น้อยกว่า ๒๑ ชนิดด้วยกัน ซึ่งเขาเคยพูดกันเพียงไม่กี่ชนิด. อาตมาอุทริไปมองมันตั้ง ๒๑ ชนิด แล้วก็ได้อีกแล้วให้ฟังเป็นชนิด ๆ ไป. ใน ๒๑ ชนิดนี้ แบ่งเป็นหมวด ๆ จะง่ายขึ้น อย่างน้อยก็จะแบ่งเป็นหมวด ๆ สัก ๔ หมวด :-

หมวดที่ ๑ เป็นพวกวิทยาศาสตร์ หรือเนื่องกันอยู่กับวิทยาศาสตร์; หมายความว่า วิชาการทุกแขนง ที่มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ หรือเนื่องกันอยู่กับวิทยาศาสตร์ เช่น *ธรรมชาติวิทยา จิตวิทยา ตรรกศาสตร์ ปรัชญา โบราณวิทยา* อะไรก็ตาม กระทั่ง *กามศาสตร์* - วิทยาการเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่ากาม นั้นมันก็มีหลักวิทยาศาสตร์. ถ้าทำผิดมันก็เกิดโทษขึ้นมา ถ้าทำถูกมันก็ไม่มียันตราย.

หมวดที่ ๒ จะเรียกว่าหมวดที่เกี่ยวกับศาสนา *เนื่องด้วยศาสนา* หรือจะสงเคราะห์กันไว้กับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา; เช่น *วัฒนธรรม ศีลธรรม ธรรมศาสตร์ ศุภศาสตร์* กระทั่งว่า *อาชีวศาสตร์* เพื่อเป็นคนกันให้ถูกต้อง. นี่ก็เป็นศาสตร์ที่จะแก้ปัญหาก็ได้.

หมวดที่ ๓ จะเสด็จถึง พวกเศรษฐกิจ หรือ *เนื่องกันอยู่กับเศรษฐกิจ* อะไร ๆ ก็ตาม ที่มันเนื่องกันอยู่กับเศรษฐกิจ การเป็นอยู่ ชนิดที่ได้ผลมาก ลงทุนน้อย.

หมวดที่ ๔ ก็เป็นพวกศิลปะทั้งหลาย ถ้ารู้จักใช้ศิลปะให้ถูกต้อง มันก็ยิ่งได้ผลลึกซึ้ง และสูงไปในทางความมั่งคั่งมาก นำค้ำชูขึ้นไปกว่าธรรมดา. ตามธรรมดาที่เขาทำมันจำเป็น เพียงให้ไม่ตายหรือพอจะผาสุก; แต่ให้ดีกว่านั้นมันก็ต้องมีความ

งตงาม. ฉะนั้น คำว่า “ศิลปะ” นี้ มันก็ยกไว้สำหรับ เรื่องที่จะต้องจัดให้มันถูกต้อง ถึงขนาดที่มีความมตงาม บวบกันอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าเป็นประโยชน์.

หมวดที่ ๑ วิทยาศาสตร์.

ที่นี้ ก็ดูกันที่ละเรื่อง เพราะมันมีอยู่หลายเรื่อง เกี่ยวก็จะหมดเวลาเสียก่อน.
หมวดที่ ๑ คือวิทยาศาสตร์ หรือที่มันเนื่องกันอยู่กับวิทยาศาสตร์นี้.

สิ่งที่ ๑ ก็จะมีระดับถึงตัววิทยาศาสตร์นั่นเอง. คำว่าวิทยาศาสตร์นี้ ในภาษาพูดใช้กำกวม, ภาษาไทยก็ใช้กำกวม ถึงวิทยาการทุกแขนงที่มีหลักวิชา ก็เรียกว่าวิทยาศาสตร์. แต่ในที่นี้จะระดับถึงวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะ นับตั้งแต่เรื่องฟิสิกส์ เรื่องเคมี เรื่องเมคานิกส์ ทุกอย่างทุกประการ กระทั่งถึงคณิตศาสตร์ คือวิชาคำนวณ.

ถ้าเราพิจารณาดูให้ถี่แล้ว วิชาคำนวณจะเป็นวิทยาศาสตร์ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง, แต่ไม่ค่อยมีใครคิดว่ามันเป็นวิทยาศาสตร์. และที่มันละเอียดไปกว่านั้น ก็คืออาการที่มันสัมพันธ์กัน ระหว่างสิ่งต่างๆ ทางฟิสิกส์ ทางเคมี แล้วจะเรียกว่าระหว่างวัตถุกับกำลังงานของวัตถุ หมวดนี้ก็เรียกว่าวิทยาศาสตร์.

มันเป็นวิทยาการที่มีคม ๒ คม คือถ้าเราใช้ไปในทางธรรมะ หรือประกอบไปด้วยธรรมะ มันก็ให้คุณเป็นความสงบ; แต่ถ้าเราใช้วิทยาการอันนี้ผิดธรรมะ ไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ มันก็ให้โทษ คือทำลายมนุษย์นั่นเอง.

เดี๋ยวนี้ มนุษย์ก้าวหน้าในทางวิทยาศาสตร์เหลือประมาณ, เหลือประมาณ ขอให้ฟังดูว่ามันเหลือประมาณ ก้าวหน้าเหลือประมาณ, แต่แล้วสันติภาพหรือสันติสุข มันเกิดขึ้นในโลกเหลือประมาณ ด้วยหรือเปล่า? เรากลับมองเห็น

อย่างน่าเศร้าหรือน่าสลด ว่าในสมัยที่วิทยาศาสตร์ก้าวหน้านั้น โลกกลับเต็มไปด้วยวิกฤติ-
การณ์; ก็เป็นอันว่า เรากล่าวได้เลยว่า มนุษย์ได้ใช้วิทยาศาสตร์ ไปในทางที่ไม่ถูก
ต้อง ตามธรรมส์จัสของศีลธรรม.

วิทยาศาสตร์ที่คิดได้ ประดิษฐ์อะไรขึ้นมา แล้วใช้มันไปนี้ มันไม่ถูกต้อง
ตามธรรมส์จัสของศีลธรรม มันตรงกันข้าม มันไปถูกต้องตามธรรมส์จัสของ
กิเลส ที่กิเลสมันต้องการอย่างไร มันกลับไปตรงกับความต้องการของกิเลส.

ฉะนั้น วิทยาศาสตร์นี้ มันก็เป็นสังคมศาสตร์ ชนิดที่จะเชื่อกอมนุษย์
มากไปกว่าที่มันจะช่วยตัดปัญหาของมนุษย์ได้. เดียวนี้เราก้าวหน้าในทางเครื่องมือ เครื่อง
ใช้ไม่สอย เหมือนกับว่าเป็นของทิพย์ที่เทวดาให้มา เช่นเครื่องทุ่นแรงก็ดี เช่นคมนาคม
ก็ดี แต่แล้ว สันติภาพก็ไม่ได้มีขึ้นในหมู่มนุษย์ ด้วยเหตุดังที่กล่าวแล้ว.

สังคมศาสตร์อย่างที่ ๑ คือวิทยาศาสตร์นี้ กำลังไม่ถูกต้องตามธรรมส์จัสของ
สิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม. ไปคุกกันเสียใหม่ ไปแก้ไขกันเสียใหม่. เราไม่ได้ใช้วิทยา-
ศาสตร์ เพื่อเป็นเหตุแห่งความปกติสุข; แต่กลับใช้ไปในทางชั่วๆ ให้มัน
เกิดความวุ่นวาย.

การพูดอย่างนี้บางคนเขาไม่เข้าใจ เขาจะหาว่าคนพูดนั้นโง่งงไปก็ได้อ. ขอ
ให้ไปคิดดูให้ดีด้วยตนเอง ว่ามันจริงหรือไม่? ว่าเรากำลังใช้วิทยาศาสตร์เพื่อสร้างความ
วุ่นวาย แทนที่จะสร้างความสงบ ซึ่งเรียกว่ามันผิดต่อธรรมส์จัสของศีลธรรมแล้ว.

สิ่งที่ ๒ ในหมวดนี้ก็คือ ธรรมชาติวิทยา. เราเรียนรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์ เรื่อง ธรณีวิทยา เรื่อง อุตุนิยมวิทยา และอะไรอื่น ๆ อีกมาก ที่เป็นเรื่องของธรรมชาติวิทยา ก้าวหน้ามากเหลือประมาณ; แต่แล้วมันนำอะไรมาให้ ก็แปลว่ามนุษย์นี้ได้ใช้วิชาการอันนี้ ไปในทางที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรม ทำไปอย่างหลับหูหลับตา ทำอย่างมูทะลุตุตันด้วยอำนาจของกิเลส. โลกนี้มันก็มีแต่วิกฤตการณ์อีกตามเคย มีความระส่ำระสายตามเคย มีการหมกเปลี่ยนแปล ถ้าเรียกด้วยภาษาที่หยาบคายที่สุด ก็ว่ามันเป็นการล้างผลาญโลก.

ท่านจะฟังถูกหรือไม่ อาจมากำลังพูดว่า วิชาการทางธรรมชาติวิทยาของมนุษย์นี้ มนุษย์กำลังใช้ไปในทางล้างผลาญโลก ทำลายโลก. ทรัพย์สินในโลกถูกขูดค้นขึ้นมาใช้ในทางที่ไม่จำเป็นยิ่งขึ้นทุกที, ยิ่งขึ้นทุกที; มันเสียเปล่า.

เช่นขูดน้ำมันขึ้นมาใช้แล้ว มันมีอะไรบ้าง ที่ว่ามันได้ใช้ไปอย่างน่าชื่นใจ; ส่วนใหญ่มันใช้ไปในทางส่งเสริมกิเลส ความสำเร็จสำราญของกิเลส, รongลงมา ก็ใช้ในทางรบราฆ่าฟันกัน เพื่อประโยชน์แก่การสงคราม, รongลงไปอีก ก็ใช้ไปในทางที่ว่า ไม่จำเป็นจะต้องใช้ ก็ใช้มันให้จนได้. สิ่งที่เราเรียกว่าน้ำมันในผืนแผ่นดินโลก ผืนแผ่นดินใต้โลกนี้ มันกำลังจะหมด เพราะความโง่เง่าของมนุษย์.

ยิ่งมีความรู้ ทางธรรมชาติวิทยา เห็นธรณีวิทยาเป็นต้น มันยังทำลายทรัพย์สินของธรรมชาตินั่นเอง; แต่มนุษย์ก็กำลังคิดว่า เรากำลังเจริญ เรากำลังก้าวหน้า เรากำลังคิดว่ามนุษย์ดีกำบรรพ์ อย่างที่จะเปรียบเทียบกันไม่ได้. นี้ถูกหรือไม่ถูกก็ขอให้ไปคิดดู.

อาตมาก็ยอมรับเต็มที่ว่า *ธรรมชาติวิทยา* ก็เป็นวิทยาการที่มีค่าควรจะรู้
รู้แล้วมีประโยชน์อย่างยิ่ง; แต่แล้วมนุษย์ก็ไม่ได้รู้กันในการทำงาน กลับริฐไปใน
ทางที่ทำลายตัวธรรมชาตินั่นเอง, เรียกว่ามีความรู้ทางธรรมชาติวิทยา ในฐานะ
เป็นสังคมศาสตร์เพื่อเชื่อกคอมมนุษย์ ไม่ใช่เพื่อสร้างสันติสุขให้แก่มนุษย์.

สิ่งที่ ๓ ถัดไป ก็อยากจะระบุถึง จิตวิทยา คือ วิทยาว่าด้วยสิ่งที่เรียกว่า
จิต; ในส่วนที่เนื่องกับวิทยาศาสตร์.

ถ้ากล่าวอย่างกว้างๆ เพื่อประหยัดเวลาแล้ว เราก็ควรจะกล่าวอย่างนี้ ว่า
จิตวิทยา คือวิชาการศึกษาที่จะช่วยให้เราสามารถ ใช้สิ่งที่เรียกว่าจิต ให้เป็น
ประโยชน์ถึงที่สุด และทุกแขนง. เราจะอบรมจิต พัฒนาจิตอะไรก็ตาม ให้มัน
มีสมรรถภาพ และสามารถใช้ได้เป็นประโยชน์อย่างสูงสุด แล้วก็ในทุกแขนงด้วย.

เดี๋ยวนี้เราใช้จิตวิทยากันอย่างไร เราอบรมจิตให้สามารถอยู่เหนือปัญหา
และความทุกข์ หรือเหนือกิเลสได้หรือไม่?

เรากำลังมอมจิตให้มึนเมาด้วยวิชา หรือด้วยกิเลสตัณหา; ให้
เป็นจิตที่เห็นแก่ตัว. หรือว่าจิตวิทยาบางแขนง ก็เป็นเครื่องมือสำหรับคคโกง, ใช้จิต
วิทยาเหนือผู้อื่นซึ่งรู้ไม่เท่า แล้วก็เอาเปรียบเขาโดยประการทั้งปวง. เขาใช้จิตวิทยากัน
ในลักษณะอย่างนี้ ก็เป็นประโยชน์ของภุมิศาจหรือของกิเลส ไม่ใช่ประโยชน์ของ
มนุษย์เรา.

ถ้าเป็นจิตวิทยาที่บริสุทธิ์ มันก็ต้องเป็นการอบรมจิต ชนิดที่มันจะทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น อย่างสูงสุด, และก็ไม่ว่าท่านไหนหรือแขนงไหน. เมื่อมันกำลังเป็นไปในทางตรงกันข้าม เราก็ต้องถือว่า สังคมศาสตร์แขนงนี้ กำลังใช้ไปอย่างผิดๆ ต่อธรรมส์จะของศีลธรรม คือไม่มีศีลธรรมเกิดขึ้นเลย ทั้งที่มนุษย์ก็กำลังคุยโอ้อวดอยู่ว่า เราเจริญด้วยวิชาจิตวิทยา.

สิ่งที่ ๔ อยากจะเรียกว่า ตรรกศาสตร์. นี่ก็เป็นของมีมาแต่ดึกดำบรรพ์; ตรรกศาสตร์ ฟังก็ยาก.

คำว่า *ตรรกะ* นี้แปลว่า *การคิด* หรือ *การตรึกตรอง*; แต่คำว่า *ตรรกศาสตร์* หมายถึง *วิทยาการในการใช้เหตุผล*. มันก็เป็นเรื่องคิดหรือเรื่องตรึกตรองนั่นแหละ เพราะมันตรึกตรองไปตามเหตุผล; การตรึกตรองตามเหตุผล เพื่อจะพบความจริงอะไรสักอย่างหนึ่งนั้น ก็เรียกว่า “ตรรกะ” หรือ “ตรรกศาสตร์” ได้ทั้งนั้น จึงถือเป็นสังคมศาสตร์อันหนึ่งซึ่งมนุษย์จะต้องมี.

แต่แล้ว คุณแล้วก็น่าใจหาย ที่ว่า มนุษย์ไม่ได้ใช้ตรรกศาสตร์ไปในทางที่ถูกต้อง คือไม่มีเหตุผลไปในทางที่ถูกต้อง คือไม่มีเหตุผลไปในทางที่จะระงับความชั่วร้าย; มันมีเหตุผลแต่ทางแสวงหาประโยชน์ อย่างเห็นแก่ตัว, ตรรกศาสตร์ก็เลยกลายเป็นพิษขึ้นมาอีกเหมือนกัน; เป็นสังคมศาสตร์ที่จะเชือดคอมมนุษย์ แทนที่จะเป็นเครื่องตัดปัญหาของมนุษย์ แล้วให้มนุษย์เป็นอิสระ ออกมาเสียจากความโง่เขลา.

เดี๋ยวนี้ สิ่งที่เราเรียกว่า ตรรกศาสตร์ ก็เคย ถูกเหยียดหยามอยู่มาก เพราะ ว่ามนุษย์มันใช้ไม่เป็น มันไม่ได้รับผลสำเร็จ; ตรรกศาสตร์ที่มีประโยชน์ ก็พลอยถูก เหยียดหยามไปด้วย เพราะมันพิสูจน์ผลออกมา เป็นความไม่สำเร็จประโยชน์ หรือเป็น เรื่องสำหรับการพุดจามากกว่า ที่จะเป็นเรื่องการทำกันจริงๆ.

แต่ถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว ตรรกศาสตร์นี้มันก็มีประโยชน์เหลือประมาณ ทำให้คนรู้เรื่องของเหตุผล และการใช้เหตุผล ไม่ต้องเป็นคนงมงาย ในเบื้องต้น. ถ้าตรรกศาสตร์ไม่หยุดอยู่เสียเพียงกึ่ง ๆ กลาง ๆ ก็ย่อมจะสามารถนำไปสู่ความหลุดพ้น หรือโลกุตตรธรรมได้; แต่ในทุกวันนี้ มันไปตายค้ำ เพราะ กิเลสของมนุษย์ นั้นเอง มันดึงวิถีทางของตรรกศาสตร์ไปเินทางต่ำ.

สิ่งที่ ๕ จะระบุไปยังสิ่งที่เราเรียกกันว่า **ปรัชญา** หรือหมายถึง อภิปรัชญา ทุกอย่าง ทุกแขนง.

นี่ก็เป็นสิ่งที่น่าหัวที่สุด น่าหัวนับไปตั้งแต่คำที่ใช้เรียก. คำที่ใช้เรียก นั้นคือคำว่า “ปรัชญา” แปลว่า ปัญญา หรือ ความรอบรู้. แต่แล้วสิ่งที่เรียกว่า ปรัชญา ที่ตรงกับคำว่า *philosophy* ของ สมัยปัจจุบันนั้น มัน *ไม่ใช่ปัญญาหรือ ความรอบรู้*. มัน เป็นแค่เพียงความรู้สึกที่กระหายที่จะรู้ โดยอาศัยเหตุผลทาง *ตรรกะเป็นต้น มาเป็นเครื่องมือ* มันก็ไม่รู้จบ มันเลยเสียความหมายของคำว่า “ปรัชญา” หรือคำว่าปัญญาไปหมดสิ้น.

ในทางพุทธศาสนา เขาใช้คำว่า ปัญญา หรือ ปรัชญา ก็ตาม หมายถึง รอบรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ควรจะรู้, และ เมื่อรู้แล้ว ทำให้ปัญหาหมดไป หรือดับ ความทุกข์ได้.

นี่มันน่าสงสาร ที่ว่า คำนี้เอามาใช้ในัจจุบันนี้ อย่างไม่สมชื่อ เพราะจนไม่สมชื่อ จนไม่รู้ว่าจะไปรู้อะไรกันที่ไหน แล้วกลายเป็นเรื่องทฤษฎีไปหมด; ฉะนั้นปรัชญาอย่างปัจจุบันนี้ ควรจะเรียกชื่อมันเสียใหม่ว่า เป็น ทฤษฎีวิทยา นั้นแหละ จะเหมาะสม หรือสมน้ำหน้ามัน ที่มันได้แต่งโครงการ หรือให้ความคิดที่ไหลไปตามความคิดเฉพาะหน้า อาศัยความสงสัยเป็นเหตุ แล้วก็ไปไปตามความสงสัย ชนิดที่ไม่อาจจะมีจุดจบ; ก็เป็นปรัชญา.

สังคมศาสตร์ที่เรียกว่า ปรัชญา นี้ กำลังทำให้มนุษย์เวียนหัวอยู่ในปัจจุบันนี้ แล้วมันก็ยังชอบกันมาก. พอเอ่ยถึงคำว่าปรัชญา ได้ศึกษาปรัชญา เป็นบัณฑิตทางปรัชญาก็รู้สึกว่ามีเกียรติ; นั้นแหละ มันเป็นเสียอย่างที่เราเรียกว่า “ชักใยพันตัวเอง” จนมืดมิดไปหมด ด้วยอำนาจของสิ่งที่เรียกว่าปรัชญา แล้วเขาก็จัดไว้เป็นสังคมศาสตร์ ที่เด่นที่สุด ที่ออกหน้าที่สุด.

เราควรจะดูกันเสียใหม่ว่า ถ้า ปรัชญามันจริงสมชื่อ แล้วมันก็เป็นสังคมศาสตร์ได้จริงเหมือนกัน คือมันเป็นปัญญา ที่ทำให้มนุษย์เรารู้ว่า มนุษย์นั้นคืออะไร, มนุษย์นี้เกิดมาทำไม, มนุษย์จะไปทางไหนกัน. ถ้ามันรู้อย่างนี้อย่างถูกต้อง มันก็เป็นสังคมศาสตร์อันประเสริฐ ก็จะช่วยตัดปัญหาต่างๆ ได้.

เดี๋ยวนี้ สิ่งที่เราเรียกว่า “ปรัชญา” ของโลกสมัยปัจจุบันนี้ ไม่เป็นสังคมศาสตร์ คือไม่ตัดปัญหาอะไรได้; แต่ก็จะไม่ปรับถึงกับว่า มันเชื่อคอกตัวเอง; มันเพียงแต่ “ชักใยพันตัวเอง” ให้มืดมิด หาทางออกไม่ถูกเท่านั้นมากกว่า.

ดังนั้นจึงกล่าวว่า สังคมศาสตร์ที่เรียกว่า ปรัชญา นี้ ก็เป็นไปอย่างไม่ถูกต้อง ตามธรรมชาติของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม; ดังนั้นศีลธรรมจึงไม่เกิดขึ้นในโลก เพราะอำนาจของปรัชญา.

แม้ว่าจะมีตำรับตำรามากมายท่วมหัวท่วมหู ที่เรียกว่าปรัชญาของศีลธรรม; ปรัชญาของศีลธรรมไม่ใช่ตัวศีลธรรม. ขอให้เข้าใจไว้ให้ถูกต้อง มันเป็นแต่เพียงปรัชญาของศีลธรรม ที่นักจริยธรรมเขาคิดกันขึ้นมา.

โลกนี้ก็กำลังสับสน ด้วยหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ไม่รู้ว่าเอาอย่างไรกันดี ในที่สุดก็พ่ายแพ้แก่กิเลส เอาตามอำนาจของกิเลส ว่า “การได้นั้นแหละเป็นดี;” ฉะนั้น จริยธรรมก็ล้มเหลว ศีลธรรมก็ล้มละลาย เพราะเราไม่มีธรรมชาติของศีลธรรมในสังคมศาสตร์ชั้นนี้เอาเสียเลย.

สิ่งที่ ๖ อยากจะระบุถึง โบราณวิทยา นี่เอาตามตัวเอง หรือใครจะตั้งก็ได้ เพราะว่ามันจะโตกว้างดี. โบราณวิทยา คือวิทยาการเกี่ยวกับสิ่งที่มันล่วงมาแล้วแต่หนหลัง จะเป็นวิชาประวัติศาสตร์ หรือวิชาก่อนประวัติศาสตร์ หรือบันทึกอะไรก็ตาม กระทั่งวัตถุ หรือกระทั่งสถานที่ กระทั่งอะไร ที่มันให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่แล้วมาแต่หนหลัง ก็เป็นวิทยาการแขนงนี้ทั้งนั้น จะเรียกสั้นๆ ว่า โบราณวิทยา.

ถ้ามันรู้จริง และเป็นไปอย่างถูกต้อง ตามธรรมชาติของศีลธรรมแล้ว มันก็ช่วยให้มีศีลธรรม; เพราะถ้าเรารู้อะไรแต่หนหลังอย่างถูกต้อง เราก็จะรู้จักผิดชอบชั่วดี. ความผิดพลาดหรือความถูกต้องแต่หนหลังนั้น มันมาช่วยให้เรารู้จักทำให้ถูกต้องต่อไปข้างหน้า; ฉะนั้น เรื่อง โบราณวิทยาก็มีประโยชน์มาก ควรจะถือว่าเป็นสังคมศาสตร์อย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน.

แต่เดี๋ยวนี้เราก็รู้กันเองเถอะว่า เราเรียนประวัติศาสตร์โลก ประวัติศาสตร์สากล ประวัติศาสตร์อะไรต่าง ๆ มันก็ไม่ช่วยแก้ไขจิตใจมนุษย์ ให้ลงไปสู่ร่องรอยของศีลธรรม; ส่วนใหญ่มันสร้างไปในทางทำให้เกิดความคิดชนิดที่เป็นกิเลส ความอาฆาตมาดร้าย : “เมื่อพันกว่าปีมาแล้ว ชาตินั้นมันเคยทำอันตรายแก่กูอย่างนี้ กูจะแก้แค้น”; นั่นมันไปแต่ทางนี้ มันไม่ช่วยให้เกิดความรู้สึกในทางให้อภัย หรือว่าดีเอาเป็นตัวอย่างแห่งความผิดพลาด, แล้วไม่เอาอย่าง ไม่ดำเนินตาม. รายละเอียดมันมีอีกมาก.

แต่เดี๋ยวนี้ก็พอจะสรุปได้แล้วว่า เรามีความรู้เรื่องโบราณคดี แต่ไม่เป็นไปอย่างถูกต้อง ตามธรรมส์จะของศีลธรรม; ฉะนั้น ความรู้แขนงนี้จึงยังไม่ช่วยให้เรามีศีลธรรมได้.

แม้ว่าในคำปรารภของวิชาโบราณคดี เขาก็ได้ชี้ต้นตอด้วยประโยคนั้น ก็ว่าจะช่วยให้เรารู้จักความผิดถูก ความเลื่อมความเจริญ ที่ล่วงมาแล้วแต่หนหลัง สำหรับจะทำให้เราทำอะไรต่อไปข้างหน้า อย่างถูกต้องสืบไป; แต่แล้วมันก็ไม่ได้รับประโยชน์อันนี้ เพราะว่าเรามีวิทยาการแขนงนี้อย่างผิดพลาด อย่างไม่ตรงตามเป้าหมายของมันนั่นเอง.

สิ่งที่ ๗ จะเรียกชื่อมันรวม ๆ ว่า **อาโรคยศาสตร์** คือวิทยาการว่าด้วยความไม่มีโรค จะเป็น แพทยศาสตร์ กิติ อนามัยวิทยา กิติ หรือการแก้ไขบำบัดแขนงไหนกิติ จะมารวมอยู่ในคำว่า อาโรคยศาสตร์ วิทยาการเพื่อความไม่มีโรค มันก็เป็นสังคมศาสตร์อย่างยิ่ง ที่จำเป็นจะต้องมี.

มันก็น่าหัวที่ว่า เตี่ยวนเรามีปัญหาเนื่องด้วยคนเกิดมากขึ้น จนกระทั่งคิดคุมกำเนิดกันให้ยุ่งไปหมด. *ทำไมมันจึงสวนกลับกัน อย่างที่น่าหัวเราะอย่างนี้?* ความมุ่งหมายของอาโรยศาสตร์ก็เพื่อไม่ให้คนตาย แล้วคนมันก็ไม่ตาย มันก็อยู่ อยู่มากขึ้น ๆ จนเกินต้องการ จนเกิดเป็นปัญหาที่ต้องคุมกำเนิด. อย่าให้คนเกิดมา หรือเอาความตายใส่ให้มันก่อนล่วงหน้า อย่าให้มันได้เกิดมา; นี่มันไม่ตรงกับความหมายของวิทยาการแขนงนี้.

นี่ก็เพราะว่า เรามีวิทยาการแขนงนี้ อย่างไม่ถูกต้องตามธรรมสัจจะของศีลธรรม. *ทำไมเราจึงเกลียดการมีคนมาก?* ก็เพราะว่าในโลกนี้มันเต็มไปแต่ด้วยคน ไม่มีศีลธรรม.

ถ้าว่าลอง ทุกคนในโลกนี้ มัน มีศีลธรรม กันไปหมด เราคงจะไม่เกลียดการที่มันเพิ่มจำนวนมนุษย์ขึ้นมา มาก ๆ; เราอยากจะทำให้มันเพิ่มขึ้นมา ให้มากกว่านี้ ทั่วเข้าไป เราก็ไม่ต้องคุมกำเนิด.

เตี่ยวนมันเต็มไปด้วยคนทุกศีล ไม่มีศีลธรรม คอยแต่จะเอาเปรียบผู้อื่น คอยแย่งชิงแข่งขัน ไม่มีเมตตากรุณา; มันก็ควรแล้วที่จะคุมกำเนิด อย่าให้มันเกิดขึ้นมา มาก.

ขอให้ทบทวนดูให้ดี ๆ จนเข้าใจว่า ถ้ามันเต็มไปแต่ด้วยคนดีแล้ว ก็เรียกว่าเรายังไม่ต้องคุมกำเนิดก็ได้. เตี่ยวนนี้มันมีแต่คนที่ไม่ดี อย่างน้อยก็มีความผิดในทางจิตใจ มีความร้ายทางจิตใจ ไม่สร้างความผาสุกขึ้นในหมู่มนุษย์นี้. ถ้าเราใช้อาโรยศาสตร์อย่างถูกต้อง มนุษย์ก็รอดชีวิตอยู่มาก แล้วก็มากขึ้น แต่เป็นมนุษย์ที่มีศีลธรรม ไม่ผิดจากธรรมสัจจะของศีลธรรม.

มองดูแล้วมันก็น่าหวั ว่าเราประสบความสำเร็จในสังคมศาสตร์ส่วนนี้ แล้วเราก็มักได้รับผลร้าย; เพราะฉะนั้นมันต้องมีส่วนที่ผิดอยู่ส่วนหนึ่ง คือสังคมศาสตร์ส่วนนี้มันได้ใช้ไปแล้ว ไม่ถูกต้องอย่างสมบูรณ์ ที่จะควบคุมศีลธรรมของมนุษย์ได้. ฉะนั้นถ้าอย่างไร มาจัดกันเสียใหม่ ให้วิชาการแพทย์ หรืออนามัยวิทยาอะไรก็ตามมีส่วนช่วยให้เด็ก ๆ พอเกิดมาก็ให้มันรู้จักศีลธรรมไปเสียเลย; ก็คงจะทำได้มาก.

ที่นี้ไม่รู้เมธี ไม่สนใจ แต่ละฝ่ายเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวทั้งนั้น; ฉะนั้นอาโรคยศาสตร์ มันก็ยังไม่เป็นสังคมศาสตร์ ที่ช่วยแก้ปัญหาของมนุษย์อยู่นั่นเอง มันจะเขี่ยคอกมนุษย์อยู่รำไป เหมือนกับสังคมศาสตร์แขนงอื่น.

สิ่งที่ ๘ อยากจะระบุไปยังสิ่งที่เรียกว่า โยคศาสตร์. มันคล้ายๆ กับจิตวิทยา แต่เรามีความมุ่งหมายอีกทางหนึ่ง; โยคศาสตร์นี้; มุ่งหมายจะพัฒนาจิตทั้งร่างกายพร้อมกันไป : ให้ร่างกายกตที่สุด, ให้จิตกตที่สุด, ให้สติปัญญากตที่สุด.

ท่านทั้งหลายจะต้องรู้จักแยกสิ่งทั้ง ๓ นี้ออกจากกัน; ถ้าดูผิวเผินแล้ว มันจะปนกันอยู่ เรามีร่างกายส่วนหนึ่ง เราพัฒนาบริหารให้ดี ให้มีสมรรถภาพ, แล้วเรามีสิ่งที่เรียกว่าจิต อยู่อีกสิ่งหนึ่ง เราพัฒนาให้สมบูรณ์ ให้อีกต้อง ให้มีสมรรถภาพสูง, แล้วต้องพัฒนา สติปัญญา ญาณทัศนะอะไรต่างๆ ให้มันถูกต้อง. ถ้าทำได้ครบถ้วนทั้ง ๓ อย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่าโยคศาสตร์ที่สมบูรณ์.

ในพุทธศาสนาระบุไปยังการพัฒนาจิต เรียกว่า อริจิตตาโยคะ, อริจิตเต จ อาโยโค - ประกอบความเพียรในอริจิต. นี่คือ ทำโยคะเพื่ออริจิต คือมีจิตสูง; นี่เป็นหลักใหญ่.

เดี๋ยวนี้คำว่า “โยคะ” นี้ ใช้กันอยู่ในภาษาไทย มันก็กำวม; เป็นไปในทางทฤษฎีก็มี, มีฤทธิ์มีเดชแล้ว ก็จะใช้ฤทธิ์เดชนั้นเป็นเครื่องมือเอาเปรียบผู้อื่น หรือแสดงปาฏิหาริย์หลอกลวงคน. อย่างนี้ก็เป็นโยคศาสตร์ที่ไม่ถูกต้อง หรือมันปลอม มันเทียมไปแล้ว.

ถ้าโยคะถูกต้อง มันก็คือพัฒนาร่างกาย พัฒนาจิต พัฒนาสติปัญญา สูงสุดตามที่ธรรมชาติมันจะเป็นไปได้ ก็นับว่าเป็นสังคมศาสตร์อันวิเศษ; แต่คนก็ไม่ค่อยสนใจ. ถ้าทำโยคะกันบ้าง ก็เพื่อให้เซพมันสวย ให้รูปทรงมันสวย. เดี่ยวนี้ที่กรุงเทพฯ ๖ เขาก็ทำกันมาก. มันก็ขัดบด ต่อความมุ่งหมายของสิ่งที่เรียกกันว่า โยคศาสตร์ มันก็กำลังจะเป็นผลร้าย ตามแบบของสังคมศาสตร์ ที่จะเชือดคอมมนุษย์ ไม่มากก็น้อย.

สิ่งที่ ๙ จะระบุงยังสิ่งที่เรียกว่า พลศาสตร์, พลศึกษา หรือพลศาสตร์ นี่เขาก็มุ่งกันแต่ที่จะให้ร่างกายมีสมรรถนะ เป็นที่ตั้งแห่งจิต. นี่มันมุ่งยังกายมากไป โดยถือว่ากายสำคัญกว่าจิต จึงมุ่งจัดกันแต่ที่กายก่อน ไม่จัดที่จิต.

นี่คือต้นเหตุอันลึกซึ้ง ของการศึกษาที่ผิดพลาดแห่งยุคปัจจุบัน ที่เห็นกายสำคัญกว่าจิต; มุ่งพัฒนากาย พัฒนากายอย่างเดี๋ยวนั้นมันไม่เป็นไร แต่อย่าเผลออกไป ถึงกับตกเป็นทาสของความรู้สึกร่างกาย. ถ้าเราบำรุงร่างกายผิดวิธี ไม่เท่าไร ก็ จะตกเป็นทาส ของความต้องการทางเนื้อหนัง คือทางกามารมณ์.

ถ้าทำถูกต้อง มันก็ควรจะเป็นร่างกายที่ดี สำหรับจิตใจที่ดี สำหรับสติปัญญาที่ดี; ถ้าทำผิดไปแล้ว มันก็จะเป็นการพัฒนาร่างกาย สำหรับรับใช้กิเลส มากขึ้น เท่านั้นเอง. เดี่ยวนี้ที่เห็นได้ มันก็เป็นอย่างนี้อยู่น้อย.

เราจึงถือว่า สังคมศาสตร์ส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาภพนี้ ก็กำลัง ผิดต่อธรรมสัจจะของศีลธรรม คือ ไม่เป็นร่างกายที่สงบบ้าง; มันก็ไม่ใช่ที่ตั้ง แห่งจิตอันสงบบ้าง ก็ไม่เป็นที่ตั้งแห่งปัญญาที่ถูกต้อง. เรามุ่งแต่สมรรถนะทางวัตถุ เพื่อประโยชน์ทางวัตถุ แล้วก็หลงไหลไปตามอำนาจยั่วชวนของวัตถุ; เป็นสังคมศาสตร์ ที่ต้องระวัง.

สิ่งที่ ๑๐ ระบุไปยังสิ่งที่เรียกว่า กามศาสตร์. คงจะแปลกหูสำหรับคน สมัยนี้ หรือว่าการพูดจาแห่งสมัยนี้. ถ้าสำหรับสมัยโบราณ ก็ไม่ค่อยมีการกระทบกระทั่ง อะไร แม้เรียกว่ากามศาสตร์; เพราะเขาหมายถึงวิทยาการเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่ากาม แล้วก็ มุ่งหมายที่จะควบคุม สิ่งที่เรียกว่ากามนั้นให้ได้. แต่เดี๋ยวนี้ มันกลับหลังหัน เป็นเสียว่า กามศาสตร์กลายเป็นสิ่งที่ส่งเสริมความรู้สึกทางกาม.

เรื่องนี้ก็เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะความรู้สึกในทางกามนั้น ย่อม มีแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง; มันก็มี ปัญหาเกิดขึ้นมาว่า จะจัดการกับมัน อย่างไร? จะควบคุมมันหรือว่าจะส่งเสริมมัน.

กัมภีร์กามศาสตร์แต่โบราณนั้น เขามุ่งหมายจะใช้มันอย่างถูกต้อง. เพราะ สิ่งที่เรียกว่า “กาม” นี้ เป็นสิ่งที่มีกำลังงาน มีกำลังมาก; ถ้าใช้ถูกต้องก็เป็นประโยชน์ เป็นไปในทางดี; ถ้าควบคุมไว้ไม่ได้ มันก็เป็นไปในทางผิด แล้วก็เป็นอย่างร้าย.

ฉะนั้นกัมภีร์กามศาสตร์ เขาก็ขึ้นต้นด้วยประโยคที่พอจะมองเห็นได้ว่า มัน เป็นสังคมศาสตร์ คือว่า “การประพฤติอย่างถูกต้อง ต่อสิ่งที่เรียกว่ากามนี้ ก็เป็น การปฏิบัติธรรมะอย่างหนึ่ง”; บางทีจะเป็นอย่างยิ่งเสียด้วย เพราะอุปสรรคหรือว่า

ศัทรูอันร้ายกาจของคน ก็คือ สิ่งที่เรียกว่า “กาม”. ถ้ามีความรู้ถูกต้องควบคุมได้ มันก็เป็นสวัสดิ์หรือมีชัยแก่มนุษย์ นั่นเอง.

เดี๋ยวนี้เรากำลัง มีวิทยาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ อย่างไม่ตรงตามเจตนารมณ์ของสังคมาศาสตร์ อันว่าด้วยเรื่องนี้; คือ มีแต่จะส่งเสริมกามารมณ์ ให้มันฟรี ให้มันเพื่อ ให้มันเป็นไปอย่างลามกอนาจารมากที่สุด เท่าที่มนุษย์จะคิดได้.

เราอ่านพบในหนังสือตำรับตำรา กระทั่งหนังสือข่าวอะไรต่าง ๆ ว่ามนุษย์กำลังเป็นอย่างนี้ คือทำตัวให้ตกเป็นทาสของกามารมณ์ ให้มากที่สุดเท่าที่จะคิดได้; มันก็เลยเป็นสังคมาศาสตร์ ชนิดที่เป็นอาวุธสำหรับเขียดคอมมนุษย์นั่นเอง จึงไม่เป็นศาสตร์ที่จะแก้ปัญหาของมนุษย์ ตามความหมายอันแท้จริง.

อยากจะยกตัวอย่างบางอย่าง เช่นว่า ในสมัยพุทธกาล สำนักหญิงนครโสภณีนี (น - ค - ร - โส - ภี - ณี) เขาถือเป็นสิ่งที่มีเกียรติ ของบ้านเมือง และแก้ปัญหาหลายประการของมนุษย์ได้ เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นที่รังเกียจของสังคม. หญิงนครโสภณีนี มีระเบียบมีอะไรเป็นแบบฉบับของตัวเอง กลับเป็นที่เกียรติของบ้านเมืองเป็นที่คบหาสมาคมของชนชั้นสูง; แม้แต่พระพุทธเจ้า ก็ยังติดต่อกับหัวหน้าหญิงนครโสภณีนี ที่ถวายสวนมะม่วงอัมพิกา หรืออัมพปาลิวันนี้.

นี้เรียกว่าถ้าเรา ใช้สังคมาศาสตร์ในส่วนนั้นถูกต้อง มันจะไม่ใช่ปัญหา หรือ ไม่เป็นสิ่งลามกอนาจาร หรือ ไม่เป็นสิ่งที่ทำลายมนุษย์.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีความรู้เรื่องนี้อย่างถูกต้อง ก็เลย ตกหลุมพรางของสิ่งที่เรียกว่ากาม และกลายเป็นการส่งเสริม ให้สิ่งที่เรียกว่ากามารมณ์นี้ ขึ้นมาท่วมทับมนุษย์

กตมนุชย์ลงไปเป็นสัตว์ ที่เลวกว่าสัตว์เทรจฉาน ; เพราะว่ามนุชย์นี้หมดความเป็นมนุชย์ ; เหลือแต่สัตว์ที่ตกอยู่ใต้อำนาจามารมณฺ์ มีความเลวทราม มีความน่าอดสู มีอะไรต่าง ๆ ยิ่งกว่าสัตว์เทรจฉานไปเสียแล้ว. กามศาสตร์แทนที่จะเป็นสังคมศาสตร์ ตัดปัญหาเกี่ยวกับเรื่องกามของมนุชย์ ก็กลายเป็นสังคมศาสตร์ที่เชือดคอมนุชย์ อย่างยิ่งอยู่ในปัจจุบันนี้โดยไม่รู้สีกตัว.

นี่ทั้งสิบอย่างนี้ อาตมาเรียกว่าวิทยาศาสตร์ หรือเนื่องกันอยู่กับวิทยาศาสตร์. บางคนอาจจะไม่เชื่อ ; ไม่เชื่อก็ไม่เป็นไร แต่ไปพิจารณาเหตุให้ถี่ถี่แล้วกัน ว่ามันมีหลักเกณฑ์อย่างเดียวกับวิทยาศาสตร์ มันเป็นสัจจะตามแบบของวิทยาศาสตร์ ที่ว่าเราจะต้องทำกับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ อย่างที่ออกชื่อมาแล้วนี้ ให้มันถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์. แล้วสิ่งเหล่านี้แต่ละสิ่ง ๆ มันจะเป็นสังคมศาสตร์ ที่จะช่วยให้สังคมมนุชย์นี้ มีความถูกต้อง และอยู่กันอย่างผาสุก. เดียวนี้ทำผิด ไม่เกิดภาวะปกติขึ้นมา เพราะสิ่งเหล่านี้เลย.

....

หมวดที่ ๒ ศาสนา และสิ่งที่เกี่ยวกับศาสนา.

ที่นี้ก็มาถึงหมวดที่ ๒ ที่ยกเอาเรื่องของศาสนา หรือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ควรสงเคราะห์เข้าไปกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนานั้น มาเป็นหลัก.

สิ่งที่ ๑ ของหมวดนี้ ก็จะระบุไปยังสิ่งที่เรียกว่าศาสนา แล้วก็ศีลธรรม มีจริยศาสตร์ มีเทววิทยา เป็นต้น เป็นแขนงย่อยออกไป.

พุทธศาสนาก็มีหลักปฏิบัติ อย่างที่รู้จักอยู่แล้วโดยทั่วไปว่า มัน กำจัดกิเลส โดยเฉพาะอย่างยิ่งกำจัดความเห็นแก่ตัว; เมื่อไม่เห็นแก่ตัวแล้วก็ไม่มี โลภะ โทสะ โมหะ จึงเป็นศาสนาขึ้นมาโดยเฉพาะ สำหรับแก้ปัญหาของมนุษย์ที่อยู่กันเป็นสังคม. จริยศาสตร์ ก็คือข้อปลีกย่อยออกไป.

เทววิทยา นั้นก็สำหรับศาสนาที่เขามีพระเจ้า. ถ้าศาสนาไหนมีพระเจ้าให้เป็นเครื่องยึดถือ เขาก็ต้องอธิบายมากในส่วนนี้ ที่เกี่ยวกับพระเจ้า เขาเรียกกันเต็มๆว่า เทววิทยา, วิทยาที่ว่าด้วยเทวะ คือพระเจ้านั่นเอง.

ถ้าเรามีวิทยาการหรือศาสตร์แขนงนี้ อย่างถูกต้อง มนุษย์ก็มีศีลธรรม, มีความสงบสุข ถึงขนาดที่เรียกว่าเป็นศาสนาของพระศรีอาริย์ คือสมบุรณ์ทั้งทางวัตถุ สมบุรณ์ทั้งทางทรัพย์สินสมบัติ ร่างกาย และจิตใจ และคุณธรรมสำหรับมนุษย์.

เดี๋ยวนี้ ก็มีความผิดพลาด ในข้อที่ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ศาสนานั้น จะเหลืออยู่แต่เปลือกเสียมากกว่า ไม่มีเนื้อแท้ ที่จะทำให้สำเร็จประโยชน์ตามนั้นได้ แล้วถูกขยายตัวออกไปเหมือนกับเนืองอกหรือมะเร็ง, ขยายออกไป ขยายออกไป เป็นความมงาย; ความมงายมากลายเป็นศาสนาไปในที่สุด ก็เรียกว่าไม่มีอะไรที่เหลืออยู่ สำหรับจะตัดปัญหาของสังคม ตามวิธีการของศาสนา. เมื่อเจ้าหน้าที่ทางศาสนาเป็นคนธรรมดา อยู่ใต้อำนาจของสิ่งแวดล้อม ในยุควัตถุนิยมเหล่านี้ด้วยแล้ว มันก็เหมือนกับช่วยกันทำลายศาสนาเสียมากกว่า.

ฉะนั้น ขอให้ศาสนากลับมา ขอให้พระเจ้ากลับมา ขอให้พระธรรมกลับมา อย่างถูกต้องตามความมุ่งหมายเดิม; วิทยาการอันนี้ก็ เป็นสังคมศาสตร์อย่างยิ่ง จะช่วยสังคมนี้ให้รอดพ้นจากความทุกข์; เดียวนี้เรากำลังไม่ได้รับผลอันนี้.

สิ่งที่ ๒ ของหมวดนี้ ก็จะเรียกว่า **วัฒนธรรม**. วัฒนธรรมนี้ถอดรูปออกมาจากศาสนา. สิ่งที่เราเรียกว่าศาสนาก็ถอดหลัง ถอดหลังไป จนถึงกระทั่งว่า ความคิดอันแรกของมนุษยยุคึกดำบรรพ์ ที่พอจะเรียกได้ว่าศาสนา. หลักระดานนั้นเอง เมื่อเอามาประพฤติปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำ จนเป็นของธรรมดาประจำบ้านเรือน ประจำเนื้อตัวไปแล้ว ก็เรียกว่าวัฒนธรรม. ดังนั้น มันก็จะออกมาได้แต่เพียงส่วนที่ไม่ลึกซึ้งนัก แต่ก็เป็นสิ่งที่มีประโยชน์มาก สำหรับที่จะมีการประพฤติเป็นอยู่ในบ้านเรือน ในสังคมนี้ยิ่งดี เป็นรากฐานของการเข้าใจซึ่งกันและกัน รักใคร่ซึ่งกันและกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกัน เป็นต้น.

นี่เรียกว่าวัฒนธรรม มีมาตั้งแต่โบรมโบราณแล้ว; แต่แล้วมันก็เปลี่ยนไปตามความที่มนุษย์มันมาเปลี่ยนเป็นป่าวเป็นทาสของวัตถุ. **วัฒนธรรมทางจิตใจ** ก็มาเปลี่ยนเป็น**วัฒนธรรมทางวัตถุ** อย่างที่เราเห็น ๆ กันอยู่ ว่ามันแต่งตัวสวย มันกินอาหารดี แล้วมันมีวัฒนธรรมอย่างนี้ ซึ่งเมื่อก่อนเขาไม่พูดกันอย่างนี้ มันต้องมีอะไรที่ถูกต้องกว่านั้น.

วัฒนธรรมนี้ขยายความไปถึงอารยธรรม ถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี อะไรก็ได้; ขอแต่ให้เป็นสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติกันอยู่เป็นธรรมดา ในหมู่มวลชนทั้งหลาย มีใจความสำคัญอยู่ที่ บังคับตัวเองให้อยู่ในร่องในรอย ให้มีความมั่งคั่ง เพราะการกระทำที่ถูกต้อง; ไม่ใช่แค่มีสติ หรือไม่ใช่ประทับประคองอะไรทำนองนั้น. มันมีความมั่งคั่งอยู่ที่การประพฤติกระทำที่ถูกต้อง คือน้ำใจอันดี แสดงออกมาทางกาย ทางวาจา; อย่างนี้ก็เป็นความมั่งคั่งทางวัฒนธรรม. เดียวนี้เราไม่ศึกษาวัฒนธรรมกันอย่างนี้.

สังคมศาสตร์ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม มันคล้ายกับจุดบันทึกการกระทำบางอย่างไว้เท่านั้น แล้วก็ไม่มีใครทำตามที่มีนัยเคยดี หรือเคยสูงมาแต่กาลก่อน. มันจึงเปลี่ยนไปในทางที่ต่ำ ที่ทราม เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุทางเนื้อหนัง เห็นแก่ประโยชน์สุขทางเนื้อหนัง กระทั่งยกเอากามารมณ์เป็นวัฒนธรรม; จนมุ่งจะเลิกศีลธรรมหลายๆ ข้อหลายๆ ประการ ที่กีดขวางไม่ให้คนบุชากามารมณ์.

สิ่งที่ ๓ จะเรียกว่า ธรรมศาสตร์, ศาสตร์เกี่ยวกับธรรม เช่น กฎหมาย หรือเรื่องอื่น ๆ ที่มีนัยเนื่องกันกับกฎหมาย; แม้ที่สูกแต่เรื่อง ทักษะวิทยา จะจัดการลงโทษคนกระทำผิดอย่างไร มันก็มีเทคนิคมีกฎเกณฑ์ ที่จะต้องทำให้ถูกต้อง ตามธรรมสัจจะของศีลธรรมด้วยเหมือนกัน. ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วกฎหมายก็ไร้ประโยชน์ การลงโทษผู้ทำผิดกฎหมายก็ยังไม่มีความหมาย.

นี่ เราจึงเห็นโทษของการทำผิดในส่วนนี้ ว่าเดี๋ยวนี้ยังมีกฎหมายละเอียดถี่ถ้วน ยังมีอะไร มันก็ไม่ช่วยแก้ไขความเสื่อมทรามทางศีลธรรมของคนได้; เรียกว่าเรามีธรรมศาสตร์ ที่มีใช้ธรรมศาสตร์มากขึ้น. หรือถ้าเป็นศาสตร์ก็ศาสตร์เชือดคอกคน ไม่ใช่ศาสตร์ที่จะตัดปัญหา หรือดับทุกข์ของประชาชน. สังคมศาสตร์ในส่วน ธรรมศาสตร์นั้น มันได้ผิดต่อธรรมสัจจะของศีลธรรมไปแล้ว และมากขึ้น ๆ.

สิ่งที่ ๔ จะระบุไปยัง **คुरुศาสตร์**. นี้อาจจะเป็นการบัญญัติความหมายเอาเองตามใจชอบก็ได้ ขอภัยด้วย คือมันจะไต่ประหยัดเวลา.

สิ่งที่เรียกว่า **คुरुศาสตร์** นี้ จะหมายถึง **ศาสตร์ที่เกี่ยวกับการศึกษาของมหาชน**, และตามความหมายของคำว่า **คुरु** หรือ **ครู**. เอาภาษาอินเดียเป็นหลัก

กันดีกว่า. คำว่า “ครู” นี้ คำธรรมศาสนามัญ แปลว่า ผู้เปิดประตู, ครูทำหน้าที่ เหมือนคนเปิดประตู; คือข้างในมันมืด ไม่สว่าง แล้วเป็นการกักขัง เหมือนอยู่ใน เล้าในคอกของอวิชา คือความไม่รู้.

ที่นี้ ครูก็คือผู้เปิดประตู ให้แสงสว่างปรากฏ, คนจะได้ออกไปจาก การกักขังเหล่านี้. นี้ความหมายของคำว่า ครูนี้คือผู้นำในทางวิญญูณ; จะนำ สัตว์ หรือจูงสัตว์ออกไปเสียจากความผิดพลาดในทางวิญญูณ ที่เหมือนกับถูกขังอยู่ในคอก ในเล้าอันมืด ออกไปสู่ที่โล่งแจ้ง และเป็นอิสระ; ครูศาสตร์ต้องเป็นอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้ ครูศาสตร์ หรือ การศึกษาของมนุษย์ในโลก ไม่เป็นอย่างนี้; กลับตรงกันข้าม คือกลับ ต้อนมนุษย์เข้าไปสู่คอกมืดหรือเล้ามืด แล้วปิดประตู เลย; เพราะว่าการศึกษาหรือวิทยาการของครูสมัยนี้ มันดีแต่ทำให้ฉลาดสำหรับจะโง่. ฉลาดสำหรับจะโง่ ก็หมายความว่า มัน ฉลาดทุกอย่างแต่ที่จะทำผิด แต่ที่จะตกเป็น เหยื่อของกิเลส, ฉลาดในทางกอบโกย, ฉลาดในทางเห็นแก่ตัว, ฉลาดในทางเอาเปรียบ ผู้อื่น. นี้เรียกว่า ฉลาดสำหรับจะโง่.

นี่ วิชาที่สอนกันอยู่ในโลก มัน ไม่มีอะไรมากไปกว่าอาชีพ; คือชี้ ช่องทางในทางอาชีพมากขึ้น; มันก็หาประโยชน์ได้ แล้วมันก็หลงอยู่ในประโยชน์, มันก็มีคมนอยู่ในกองประโยชน์, มีจิตใจเป็นทาสของทรัพย์สินสมบัติ จนเห็นแก่ตัว จนมี อวิชา จนเกิดกิเลส จนกระทำให้บาปกรรมทุกชนิดได้; เพราะความฉลาดในสมัยนี้ ที่เขาให้กันด้วยการศึกษาอย่างแบบสมัยนี้.

เรื่องนี้อาตมาพูดไม่กลัวใครโกรธ คนที่เป็นครูจะนั่งอยู่ที่นั่นก็ตามใจ หรือจะไปบอกพวกครูทั้งหลายก็ได้ ว่า การศึกษามันนี้ มันไม่ใช่เปิดประตู ให้คนออกไปสู่แสงสว่าง มันเป็นการต้อนรับคนเข้าไปสู่คอกมืดแล้วมืด แล้วก็ปิดประตู ให้มันหลงไหลวนเวียนอยู่แต่ในเรื่องของความเห็นแก่ตัวหรือกิเลสเท่านั้นเอง ; เรียกว่า สังคมศาสตร์ในส่วนคุรุศาสตร์นั้นผิดแล้ว, เป็นสังคมศาสตร์ที่จะเชือดคอคน มากกว่าจะเป็นสังคมศาสตร์ที่จะช่วยตัดปัญหาของคน ; เพราะให้เรียนแต่ที่ยิ่งทำให้เห็นแก่ตัว.

สิ่งที่ ๕ จะระบุไปยังสิ่งที่เรียกว่า อาชีวศาสตร์ เพราะไม่ทราบว่าจะเรียกอะไรดี.

นี่ อาตมาบัญญัติเอาเองก็ได้ อาชีวศาสตร์นี้ไม่ใช่อาชีพธรรมดา แต่หมายถึงการดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง ; ชีวะ มันก็ชีวิต, แล้วอาชีวะ คือ ทั่ว หรือ หมด, ครอบคลุม ; อาชีวะ คือ มีชีวิตอยู่อย่างถูกต้องครบถ้วน สำหรับความเป็นมนุษย์.

ฉะนั้น จะเรื่องหากินก็ดี จะกิน จะใช้ จะอยู่ จะนั่ง จะนอน จะอะไรเกี่ยวกับการเป็นอยู่ประจำวันนี้ ก็เรียกว่าการดำรงอยู่แห่งชีวิตอย่างถูกต้อง ; ไม่ทราบว่า จะเรียกอะไรดี ไม่เห็นคำ ไม่พบคำที่เขาเรียกกันอยู่ก่อนแล้ว ก็ต้องผูกคำเอาเองว่า อาชีวศาสตร์. แต่ไม่ใช่วิชาชีพ ที่นักเรียนไปเรียนแล้วก็ดีกัน หรือโยนระเบิดใส่กัน.

อาชีวะอย่างนี้ มัน หมายถึงการดำรงอยู่แห่งชีวิตอย่างถูกต้อง ตามความมุ่งหมายของมนุษย์ในทุกความหมาย ; เป็นคำที่มีความหมายกว้าง ว่าเราจะมีชีวิตประจำวันอยู่อย่างไร จึงจะไม่เกิดปัญหานั้น. ดูเรื่องบัจฉยส์ก็แล้วกัน : อาหาร

เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย หยูกยาบำบัดโรค และอื่น ๆ ที่มันเนื่องกันอยู่กับสิ่งเหล่านี้กับการบริโภคใช้สอยสิ่งเหล่านี้, การมี การเก็บ การรักษา การเป็นอยู่เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ เรียกว่าอาชีวศาสตร์. เราทำผิด คือเราทำแต่ในทางที่จะส่งเสริมกิเลส ไม่มีความพอเหมาะพอดี แล้วเหอเรื่องกินที่อยู่ดี; เราไม่ได้ทำอย่างถูกต้อง ตามที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “จงกินอยู่แต่พอดี”.

นี่สังคมศาสตร์แขนงนี้มันยังไม่ถูกต้อง มันจึงมีปัญหาสำหรับมนุษย์. ทั้ง ๕ ประการนี้ มันกำลังผิดต่อธรรมส์จขงศีลธรรม; เรียกว่า ในด้านศาสนาหรือด้านที่เกี่ยวกับศาสนานี้ เรากำลังมีสังคมศาสตร์ที่ผิดพลาด และผิดพลาดไกลออกไปทุกที ไกลออกไปทุกที. เมื่อไรจะถอยหลังเข้าคลองมาสู่ความถูกต้องกันเสียที? นี่เป็นสิ่งที่ต้องนึกคิด.

.....

หมวดที่ ๓ เศรษฐกิจและสิ่งที่เนื่องกัน.

ที่นี้ ก็มาถึง หมวดที่ ๓ ของสังคมศาสตร์ เป็นหมวดที่ถึงถึงเศรษฐกิจ และทุก ๆ สิ่งเนื่องกันอยู่กับเศรษฐกิจ.

สิ่งที่ ๑ ก็ระบุถึงสิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจ นั่นเอง มันจะกินความออกไปถึงอุตสาหกรรม หรือว่าเรื่อง สหกรณ์ หรือเรื่องอะไรต่าง ๆ ที่มันเกี่ยวกับเศรษฐกิจหรือเศรษฐกิจศาสตร์ มากน้อยเพียงไร; เดียวนี้เรากำลังก้าวหน้ามาก ก้าวหน้าอย่างที่เราเรียกว่าเหมือนกับวิ่ง. แต่แล้วมันก็วิ่งไปหาบ่วง หรือไปหาที่ตาย; เพราะว่ามัน ก้าวหน้าไปแต่ในทางที่ทำให้เห็นแก่ตัว เปิดโอกาสช่องทางให้แก่ละคนเอาเปรียบ หรือว่าประพฤติผิดศีลธรรมมากขึ้น.

ฉะนั้นการที่หลงเอาเรื่องเศรษฐกิจ มาเป็นหลักสำหรับจัดมนุษย์นี้ ดูเป็นสิ่งที่น่าหัวเราะ ว่าระบบการเมืองสมัยนี้เอาเศรษฐกิจเป็นหลัก มันก็เป็นเรื่องของคนที่รู้จักแต่เรื่องวัตถุ รู้จักแต่เรื่องได้เสียทางวัตถุ ไม่รู้จักเรื่องของธรรมะเลย.

ถ้าเอาธรรมะเป็นหลัก คำว่าเศรษฐกิจนี้จะเอาใจความสำคัญว่า มันเป็นเรื่อง ลงทุนน้อยที่สุด แล้วได้ประโยชน์มากที่สุด. ถ้าเกี่ยวกับธรรมะหรือจิตใจ เราก็ควรจะดูว่า ในการประพาศิธรรมะนี้ มันลงทุนทางวัตถุน้อยที่สุด, แล้วได้รับประโยชน์เป็นการดับกิเลสหรือดับทุกข์ได้ เป็นความสุขนี้มากที่สุด จนถึงกับมีหลักในพระพุทธศาสนาว่า “นิพพานนั้นให้เปล่าๆ ไม่เอาสตางค์” เป็นคำบาลีที่มีอยู่ในพระคัมภีร์ หรือเป็นพระพุทธานุชาต.

บางคนจะยังไม่เข้าใจว่า นิพพานนี้ไม่ต้องลงทุน จะได้มาเปล่าๆ ด้วยการประพาศิปฏิบัติชนิดที่ไม่ต้องลงทุน; ก็มันเป็นการปฏิบัติที่สละออกไป, สละตัวตนออกไป สละของตนออกไป ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู ห่างจากความรู้สึกเหล่านี้ แล้วก็ เป็นนิพพาน. นี่เป็นยอดของเศรษฐกิจ ลงทุนน้อย, หรือถ้าพูดทางวัตถุแล้ว ไม่ต้องลงทุนเลย แต่กลับได้สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งเข้ามา.

เดี๋ยวนี้เราไม่ทำกันอย่างนั้น. เศรษฐกิจเป็นแต่เรื่องใช้วัตถุน้อยไปต่อเอากำไร ที่เป็นวัตถุเข้ามามาก; มาได้อยู่ที่คนนี้ คนอื่นๆ อีกหลายคนก็ต้องขาดไป ต้องเสียไป. ยิ่งได้มาทางคนนี้มากเท่าไร คนอื่นๆ มันก็ยิ่งขาดไป ยิ่งเสียไป; เพราะมันเป็นเรื่องทางวัตถุ แล้วก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไร ชนิดที่เป็นสันติสุขหรือเป็นสันติภาพ.

ฉะนั้นคำว่าเศรษฐกิจนั้นมันผิดแล้ว สำหรับเรื่องทางวัตถุ อย่างไรๆ มันก็ผิดตลอดสาย. เรื่องทางวัตถุ ต้องเปลี่ยนเป็นเรื่องทางจิตใจกันบ้าง จึงจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ ที่จะช่วยมนุษย์ได้ หรือเป็นสังคมศาสตร์ ชนิดที่จะช่วยแก้ปัญหาของมนุษย์ได้.

สิ่งที่ ๒ จะระบุไปยังสิ่งที่เรียกว่า เกษตรกรรม เนื่องไปถึง กสิกรรม วนกรรม สัตวกรรม อะไรต่างๆ ที่ว่าชาวไร่ชาวนาหรือผู้ผลิตพืชผลมันจะต้องมีจะต้องกระทำ.

เราก็ยังมีความผิดพลาดทั้งทางฝ่ายวัตถุและทั้งทางฝ่ายจิตใจ. มันเป็นการผิดพลาดที่เนื่องมาแต่ปัญหาอื่น ๆ คือปัญหาที่มนุษย์มีแต่ความเห็นแก่ตัว; แม้เราจะทำให้ดีได้ในเรื่องทำนาทำไร่ มันก็ยังแก้ปัญหาไม่ได้ ในความสงบสุข กลับจะทำให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น, ตั๋งหน้าตังกตาเอาเปรียบหรือเบียดเบียนกันในค้ำอื่น.

เพราะฉะนั้น จะต้องคิดกันดูให้ดี ว่าเรื่องเกษตรกรรม กสิกรรม วนกรรม สัตวกรรม เลี้ยงสัตว์ เพาะพืชพันธุ์สัตว์อะไรก็ตาม ต้องทำไปในทางที่ควบคุมได้ หรือว่าไม่สร้างความเห็นแก่ตัวอย่างหลับลูหลัปตา.

ตรงข้อสรุปใจความได้ว่า ยิ่งได้ผลทางวัตถุมาก คนก็ยิ่งเห็นแก่ตัวมาก; ฉะนั้น เราควรระวังอย่าให้การทำอะไรทำนา เลี้ยงสัตว์อะไรได้ผลมาก ชนิดที่เพิ่มพูนความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ ความไม่เผื่อแผ่. มันต้องคิดว่า เราผลิตหรือเราทำเพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติ เพื่อสังคมสงบสุข เพื่อทำบุญทำกุศล.

อาตมาไปเห็นที่ประเทศอินเดียบางแห่ง ที่นำหั่ว ที่ว่าเจ้าของนานั้นยอมให้
ลิงกินข้าวในนา พร้อมกับไปกับที่คนเกี่ยวข้าว; พูดย่อยๆ เกี่ยวข้าวแข่งกับลิง ที่มัน
มากินข้าวในนาของเรา. มันไม่ได้ทำนาเพื่อพอกพูนความเห็นแก่ตัว มันทำนาเพื่อ
คนอื่นด้วย เพื่อสัตว์ไตร่จกานด้วย อย่างนี้เป็นต้น.

เดี๋ยวนี้ เรามุ่งกันแต่ประโยชน์ทางวัตถุ ก็ยิ่งเพิ่มความเห็นแก่ตัวของจิตใจ.
ขอให้นึกถึงสังคัมศาสตร์อันนี้ ว่ามันกำลังให้ผลข้างเคียง ที่ผิดพลาดอยู่อย่างไรบ้าง.

สิ่งที่ ๓ จะระบุไปยัง พาณิชยกรรม คือ การค้าขาย การจัดเรื่องเงิน
การเงิน เรื่องธนาคารอะไรต่างๆ ก็ตาม ที่มันเป็นเรื่องเงินๆ เรื่องกำไรในการใช้เงินลงทุน
ที่ยิ่งเพิ่มความเห็นแก่ตัว แก่ผู้ที่ประสบความสำเร็จ.

ถ้าควบคุมไม่ได้ ก็หมายความว่า เพิ่มการกระทำที่สุมเลื่อมมนุษย์นั้นแหละ
มากขึ้นๆ; ฉะนั้น พาณิชยศาสตร์ พาณิชยกรรม ก็ต้องควบคุมให้ได้ เพื่อว่า
อย่าให้มันเป็นไปเพื่อเพิ่มจำนวนมนุษย์ ที่สุมเลื่อมมนุษย์ด้วยกันเองมากขึ้นๆ.

เมื่อวันก่อน มีคนมาถามปัญหาว่า เขาจะอย่างไร, เขาขายน้ำตาลที่ไป
รับมาจากองค์การของรัฐบาล เพื่อขายตามราคาที่กำหนดไว้; ถ้าหากว่าเขาขายตาม
ข้อตกลงของรัฐบาล เขาได้กำไรน้ำตาลกระสอบละ ๗ บาท. ถ้าเขาขายอย่างไม่ตรง
ตามข้อตกลงกับรัฐบาล คือขายตลาดมืด เขาจะได้กำไรกระสอบหนึ่งร้อยกว่าบาทถึง
สองร้อยบาท; เขาจะอย่างไร. แล้วก็เพื่อนร้านเขาขายชนิดตลาดมืดกันทั้งนั้น แล้ว
ก็เขามาตำหนิว่าโง่ บรมโง่ เขากำไรกระสอบละ ๗ บาท ในเมื่อคนอื่นเขาได้กระสอบละ
ร้อยบาทสองร้อยบาท.

มันก็จะมองเห็นได้ว่า เรื่อง พาณิชยกรรมนี้ มันก็เป็นช่องโหว่ เป็นช่องทางที่จะสร้างความไม่มีศีลธรรมขึ้นในหมู่มนุษย์ ในทำนองอย่างนี้ และอย่างอื่นอีกมากมาย. ถ้าเราควบคุมมันไม่ได้ ความเจริญในส่วนนี้ ในส่วนกิจกรรมอันนี้ หรือในส่วนวิทยาการอันนี้ มันก็เป็นสังคมศาสตร์ ที่เชื่อกอมนุษย์ไปที่ละน้อยๆ ไม่สร้างสันติภาพได้; ฉะนั้นอย่าพูดว่า เราเจริญด้วยพาณิชยกรรมใหญ่โตมโหฬารแล้วจิตใจของเราก็ไม่ได้ตกอยู่ที่อำนาจของความเห็นแก่ได้.

นี่ตัวอย่างทั้ง ๓ ประการนี้ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจทั้งหลาย ก็ล้วนแต่กำลังเป็นไปอย่างผิดต่อธรรมส์จะแห่งศีลธรรม จะนำมาซึ่งความทุกข์ยากแก่หมู่มนุษย์ยิ่งขึ้นๆ. เอาละเวลามันเหลือน้อยเต็มทีแล้ว ก็จจะรวบรัด.

....

หมวดที่ ๔ ศิลป และอื่นที่เนื่องอยู่กับศิลป.

หมวดที่ ๔ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ศิลป และอื่นๆ ที่มันเนื่องอยู่กับศิลปนั้น ที่เป็นสังคมศาสตร์ หรือที่เขาจัดไว้เป็นชั้นสังคมศาสตร์ มันก็มีอยู่มากเกี่ยวกับศิลป.

สิ่งที่ ๑ วิทยาการอันว่าด้วย **สุนทรียภาพ**. สุนทรียภาพ หรือ สุนทรียศาสตร์ การฝีมือ การประดิษฐ์ต่างๆ กระทั่งที่เรียกว่า เคนศิลป โภชนศิลป มัถนศิลป วิจิตรศิลป อะไรก็ตาม มันล้วนแต่ศิลปไปทั้งสิ้น.

นี่มันมีความหมายเฉพาะ ที่เป็นความมั่งงาม ความยั่วยวน ความทำให้หลงใหล มันขึ้นอยู่กับความมั่งงาม. ถ้าความมั่งงามนั้นมันประกอบด้วยธรรม ความหลงใหลของคน มันก็ยังประกอบด้วยธรรม; เช่นว่า *พระธรรมในพระพุทธศาสนา* นี้ *งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในเบื้องปลาย*. พูกว่างามอย่างนี้ มันหมายถึง ความมั่งงาม ในความหมายทางจิตในทางวิญญูณ เป็นความมั่งงามที่บริสุทธิ์; แต่ถ้าเราพูดถึงเรื่องคนงาม บ้านเมืองงามอะไรนี้ มันเป็นเรื่องทางวัตถุ. ฉะนั้น เรื่องที่เกี่ยวกับความมั่งงามนี้ มันคนละเรื่องกับเรื่องของความถูกต้อง.

ถ้าเราพูกว่า เกศศาสตร์ เราหมายถึง วิทยาการเกี่ยวกับบ้านเรือนที่ถูกต้อง และจะต้องถูกต้องทางธรรมะด้วยซ้ำไป. แต่ที่เรพูกว่า เกศศิลป์, เกศศิลป์, เกศศิลป์ นี่มันเป็นความมั่งงามทางกิเลสเสียมากกว่า.

ถ้าพูกว่า โภชนศาสตร์ มันก็ต้องหมายถึง วิทยาการที่ถูกต้อง; แต่ถ้าพูกว่า โภชนศิลป์แล้ว มันจะกระเด็นไปทางกินเอร็ดอร่อย สบายงามยั่วยวนไปเลย.

มันทนศิลป์ก็เหมือนกัน; ถ้ามัน ประกอบไปด้วยธรรม มันก็ไม่มีโทษ, แต่ถ้าไม่ประกอบไปด้วยธรรม มันก็ส่งเสริมกิเลส.

จิตรศิลป์ ถ้ามันประกอบไปด้วยธรรม ก็มีประโยชน์ ไม่ใช่ไม่มีประโยชน์; แต่ถ้ามันไม่ประกอบไปด้วยธรรม มันก็เป็นเรื่องหลอกลวง.

ฉะนั้น สิ่งที่เรียกว่า ศิลป์ หรือ สุนทรียภาพ นี้ ก็ระวังให้ดี มัน เป็นสิ่งที่จะทำลายมนุษย์ได้; มัน เป็นสังคมศาสตร์ที่มีความสำคัญมาก ลุ่มหลงกันมาก. ถ้า

ทำผิด มันก็เป็นศาสตร์ที่เชื่อกอมนุษย์ทีละน้อย ทีละน้อย อย่างไม่รู้สึกรู้สีกั้ว; เพราะมันมีเรื่องยาวนานหรือเสน่ห์ของมันปกปิดไว้ อย่างที่ไม่อาจจะเข้าใจได้ง่ายๆ, ระวังให้ดี.

สิ่งที่ ๒ ของหมวดนี้ ระบุไปยังอักษรศาสตร์; อักษรศาสตร์ อาตมาไม่มีความหมายเหมือนกับที่เขาใช้ๆ กันอยู่โดยตรง มันมีเกินไปบ้าง กว้างไปบ้าง. ฉะนั้นคำว่าอักษรศาสตร์นี้ จะขอจำกัดความหมายลงไปว่า การใช้อักษรให้เป็นประโยชน์ที่สุดเท่าที่มันจะเป็นได้.

สิ่งที่เรียกว่า “อักษร” นั้น ถ้าเราทำไปในทางที่จะให้มันเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ ให้มากที่สุดเท่าที่มันจะเป็นได้ แล้วก็จะเรียกมันว่าอักษรศาสตร์; ไม่ใช่เรียนแต่ ก. ข. ก. กา หรือว่าเพียงแต่ว่าแต่งกลอนได้ อะไรได้. มันยังต้องดูว่ามันเป็นประโยชน์หรือไม่? ถ้ามันเป็นไปเพื่อการทำลายมนุษย์แล้ว มันก็ไม่ควรที่จะเรียกว่าเป็นสังคมศาสตร์ ที่พึงปรารถนา มันจะตกไปฝ่ายกิเลส เป็นบัจจัยแก่กิเลสเสียมากกว่า.

เดี๋ยวนี้ เราก็ใช้คำว่า “อักษรศาสตร์” ในฐานะเป็นสิ่งที่ประเสริฐอะไรอยู่บางอย่าง. แต่อาตมาก็ขอประท้วงหรือท้วงติงว่า ระวังให้ดี มันยังจะต้องควบคุม ให้เป็นไปแต่ในทางที่เป็นประโยชน์ และถูกต้อง; มิฉะนั้นแล้ว อักษรศาสตร์นั้นก็จะทำลายคน ทำลายมนุษย์ ทำลายโลก. อักษรศาสตร์ นั้นมัน อยู่ที่กระดาษก็ได้ อยู่ที่ลิ้นคนพูดก็ได้ หรือ อยู่ที่สัญญาณลักษณะอื่น ๆ ก็ได้.

เดี๋ยวนี้เรากลับมีอักษรศาสตร์ ที่เป็นทาสของกิเลส เป็นบ่าวเป็นทาสของกิเลส ยิ่งเจริญด้วยอักษรศาสตร์แบบนี้แล้ว มนุษย์ก็จะจมลงไปใบกongทุกข์มากไปกว่าเดิม; ฉะนั้น ผู้คนป้าสมัยนั้น ที่ยังไม่รู้หนังสือ สักตัวหนึ่งก็ไม่ได้.

ท่านทั้งหลายพอจะเทียบเคียงได้ ว่าในสมัยคนป่าก็แสนปีล้านปีมาแล้วก็ตามใจนี้เรารู้แน่ไม่ได้; ที่เรารู้แน่ได้คือว่าเขายังไม่มืตัวหนังสือ ไม่มีใช้หนังสือ เขาอยู่ด้วยความสงบสุขตามธรรมชาติ. เดียวนี้เราก้าวหน้าด้วยอักษรศาสตร์เหลือประมาณ เป็นบัณฑิต เป็นมหาบัณฑิต คุขภูมิบัณฑิต อะไรกันในทางอักษรศาสตร์โลกนี้มันก็ยุ่งมากขึ้น มันไม่คุ้มกัน. แม้อักษรศาสตร์ชั้นวรรณคดี ก็ยังมุ่งส่งเสริมกิเลส.

นี้เรียกว่าสังคมศาสตร์ ในส่วนอักษรศาสตร์ หรือวิทยาการเกี่ยวกับหนังสือ มันยังผิดต่อธรรมสังฆะของศีลธรรม มันยังไม่ส่งเสริมศีลธรรมเลย. นี้พูดกันตรงๆ จะเรียกว่าคำ หรือจะยิ่งกว่าคำก็ตามใจ เรายังยืนยันลงไปว่า การรู้หนังสือ หนึ่งหาของคนสมัยนี้ ไม่ส่งเสริมศีลธรรมเลย; เพราะผลอ, เพราะเปิดโอกาส เปิดช่องให้มันเป็นไปแต่ในทางที่จะเห็นแก่ตัว.

สิ่งที่ ๓ ในหมวดนี้ จะเรียกว่า วรรณศาสตร์; ว่าเอาเองอีกแล้วจะมีใช้ที่ไหนบ้างก็ตามใจ ยังไม่ทราบ.

วรรณศาสตร์ ก็คือ วิทยาการที่จะช่วยให้เกิดสรรหา ความสนุกสนานร่าเริง; จะเป็น นาฏยวิทยา เป็น ดุริยางคศาสตร์ เป็น คีตะ และ สังคีตศาสตร์ อะไรก็ตาม มันเป็นเรื่องวรรณศาสตร์; แม้แต่เรื่องชวนหัว เรื่องตลกทำให้คนสบายใจ มันก็เป็นวิทยาการอันหนึ่ง เอามารวมๆ กันเข้า ก็เรียกว่าวรรณศาสตร์.

นี้มันจำเป็นแก่สังคม เพราะว่ามนุษย์จะอยู่ด้วยความบุดั้ง ตลอดวันตลอดคืนไม่ได้ มันจะต้องหัวเราะบ้าง; หัวเราะนี้มัน มีประโยชน์ ทั้งทางกายและทั้งทางจิตใจ แต่ถ้ามากเกินไปแล้ว ก็ต้องเป็นโทษ; ไม่มีอะไรที่ว่า ถ้ามากเกินไปหรือผิดสัดส่วนแล้วจะไม่ใช่เป็นโทษ.

เดี๋ยวนี้ เรามีวิทยาการทางนี้ก้าวหน้ามาก แต่แล้วก็ตกเป็นทาสของกิเลส ส่งเสริมกิเลส ส่งเสริมความชั่วร้ายของกิเลสมาก; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาพยนตร์ทั้งหลายแห่งยุคปัจจุบันนี้ คล้ายกับว่าเป็นเครื่องมือ ที่ยมบาลส่งมาแต่่นรก สำหรับจับลากคอคนไปสู่่นรก, อย่างน้อยที่สุด ก็ทางจิตทางวิญญาณ.

หรรษาศาสตร์ กำลังเป็นสังคมศาสตร์ที่เชื่อดคอบ มนุษย์อย่างยิ่ง เลือดไหลแรงซู่ๆ ไปทีเดียว; แต่ไม่มีใครเห็น ไม่มีใครมองเห็น, จึงขอร้องให้ท่านทั้งหลาย พยายามระมัดระวังสิ่งๆ ที่เรียกว่าบรรเทิง เริงรีน สนุกสนาน หรรษาทั้งหลายนี้. มันยังผิดเรื่อง คือมันยังผิดต่อธรรมส์จะแห่งศีลธรรม มันทำลายศีลธรรม มันเหยียบย่ำศีลธรรม โดยไม่รู้สีกตัว. คนก็เห็นแก่เงิน ผู้สร้างก็เห็นแก่เงิน รัฐบาลก็มัวแต่จะเก็บภาษี; เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านี้ มันก็ก้าวหน้าไปถึงขนาดที่จะทำลายมนุษย์ได้ ไม่เป็นสังคมศาสตร์ ที่จะทำให้สังคมปกติสุขได้เลย.

เป็นอันว่าอาตมาได้แสดงให้เห็น สังคมศาสตร์ที่ผิดพลาด ทั้ง ๒๑ ตัวอย่างแล้ว มันก็ควรจะต้องว่ามากพออยู่แล้ว : หมวดที่ว่าด้วยวิทยาศาสตร์ก็ถึง ๑๐ รายการ, หมวดที่ว่าด้วยศาสนานั้นก็ ๕ รายการ, หมวดที่ว่าด้วยเศรษฐกิจนั้นก็ถึง ๓ รายการ และ หมวดที่ว่าด้วยศิลปนั้นก็ ๓ รายการ; รวมกันเป็น ๒๑ รายการแล้ว. นี้ควรจะต้องว่าเป็นตัวอย่างที่เพียงพอแล้ว ที่จะมองให้เห็นชัดลงไปว่า สังคมศาสตร์นี้กำลังผิดพลาด เป็นไปในทางศาสตราที่จะเชื่อดคอบมนุษย์; ไม่ได้เป็นศาสตร์ ที่จะแก้ปัญหา หรืออุปสรรคของมนุษย์เลย.

.....

สรุปความว่า เวลานี้เราไม่มี และยิ่งไม่มียิ่งขึ้น, คือไม่มีสังคมที่ยึดมั่นในศีลธรรม ไม่มีสังคมที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ไม่มีสังคมที่บูชาธรรมส์จะแห่งศีลธรรม.

อาตมาขอมุกุหาว่า เป็นคนปากร้าย เป็นคนต่ำคนไม่สิ้นสุด; แต่ยืนยันว่านี่ เป็นการบอกความจริง ให้ไปพิจารณาตุกันเสียใหม่. ถ้าผิดจากนั้นแล้ว มนุษย์เรานี้ ไม่มีทางไป, ไม่มีทางที่จะรอดอยู่ได้, มีแต่จมลงๆ ในเหวในนรก จนมนุษย์นี้หมดไป จากโลก ไม่มีเหลืออยู่; เหลืออยู่แต่สัตว์ ๒ ชาชนิกหนึ่ง ไม่ใช่มนุษย์.

เรามีแต่สังคมที่เห็นแก่ตัว; ถ้าเห็นแก่ตัวต้องไม่เรียกมนุษย์ เพราะ คำว่ามนุษย์แปลว่าใจสูง, หรือเหล่ากอของผู้มีใจสูง. ถ้าเห็นแก่ตัว มันเป็นเหล่ากอของผู้มีใจต่ำ. เรามีแต่สังคมที่เห็นแก่ตัว แล้วก็ยังมี ๆ ยังมีสังคมชนิดนี้หนักขึ้น ๆ มีแต่สังคมที่อิจฉาริษยากัน ไม่มีเมตตากรุณา.

เขาไม่ต้องการให้โลกนี้เต็มไปด้วยคนดี; จริงไม่จริงไปกิตตุ. เขาไม่ต้องการให้โลกนี้เต็มไปด้วยคนดี นอกจากตัวเขาคนเดียว. เขาอยากตี จนอิจฉาริษยากันอื่นที่มันจะดีขึ้นมา; และเมื่อเป็นกันอย่างนี้ทุกคนแล้ว มันจะมีคนดีแม้แต่คนเดียวในโลกนี้ได้อย่างไร; มันมีแต่สังคมที่ตั้งหน้าอิจฉาริษยากัน.

ทั้งหมดนี้ มาจากมูลเหตุข้อเดียว ก็คือ กำลังเป็นทาสของกิเลส; กำลังเป็นทาสของกิเลส คือความชั่วร้ายแห่งจิตใจ มาจากความเห็นแก่ตัวก่อน แล้วก็โลกอยากได้ในที่ไม่ควรจะได้, แล้วโกรธชดเคือง ในเมื่อไม่ได้ตามต้องการ, แล้วก็โง่หลง ในเรื่องที่ไม่จำเป็นจะต้องโง่ต้องหลง. นี้อย่างนี้ เรียกว่า เป็นทาสของกิเลส และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็ในทางโลก. ความรู้สึกที่เป็นกามารมณ์ อย่างนี้ ก็เรียกว่า ราคะ หรือ กามราคะ กำลังเป็นทาสกามราคะ, ความรู้สึกเอรีตอรรอยทางเนื้อหนังที่เกิดมาจากวัตถุ ที่บำรุงบำเรอ; ก็ตกเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้. ไม่มีใครรู้สึกแม้แต่ว่า นี่จักจะเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้เสียแล้ว.

อาตมาก็เชื่อว่า ท่านทั้งหลายบางคน ก็คงจะรู้สึกอย่างนี้บ้าง เป็นบางเวลา
ที่เราทำผิดแล้ว; นี่เรากำลังเป็นทาสของอารมณ์, เป็นทาสของอายตนะ เป็น
ทาสของกิเลสแล้ว. แต่ก็ยังไม่ยอมถอยหลัง ขอไปตายเอาดาบหน้า อย่างไม่รู้ก็ขอ
ไปตายเอาดาบหน้า ขอเป็นทาสกามารมณ์ต่อไปๆ; มันก็ได้ตายจริงเหมือนกัน
แล้วก็ไม่มีอะไรผิดไปจากนั้น.

นี่โลกนี้กำลังจะเป็นอย่างนี้มากขึ้นทุกที เพราะว่า วิทยาการทั้งหลาย
ทุก ๆ แขนงที่จำเป็นแก่สังคมนี้ มันได้เกิดเป็นกบฏหรือทรยศต่อความหมายของ
คำว่า มนุษย์เสียแล้ว; แต่อาตมาเรียกมันสั้น ๆ ว่า มันกำลังผิดต่อธรรมส์จะของ
ศีลธรรม, มันกำลังผิดต่อธรรมส์จะของศีลธรรม. นีวิทยาการของเรา เกิดเป็นกบฏ
ต่อเราเอง. วิทยาการทั้งหลายหรือสังคมศาสตร์ทั้งหลาย ก็จับมนุษย์ใส่ลงไปในนรก.

นี่เป็นอันว่าจะเพียงพอกันแล้ว สำหรับการพิจารณากันในวันนี้ ด้วยหัวข้อ
ครั้งที่ ๑๒ เกี่ยวกับธรรมส์จะแห่งศีลธรรม; แสดงให้เห็นว่า สังคมศาสตร์ทั้ง
หลายทุกแขนง จะต้องประกอบอยู่ด้วยธรรมส์จะแห่งศีลธรรม ทั้งนั้นและ
เท่านั้น. ถ้าปราศจากธรรมส์จะแห่งศีลธรรมแล้ว สังคมศาสตร์ทั้งหลาย ก็เป็นอาวุธ
สำหรับเขี่ยคอมมิวนิสต์ โดยตรงบ้างโดยอ้อมบ้าง ช้า ๆ บ้าง เร็ว ๆ บ้าง; ต่อเมื่อเป็น
วิทยาการ ที่ซื่อสัตย์ตรงต่อธรรมส์จะของศีลธรรมแล้ว สังคมศาสตร์ทั้งหมด
ก็จะเป็นศาสตราอันคมกล้า สำหรับตัดปัญหาต่างๆของมนุษย์ ได้ทุกประการ
และสิ้นเชิง คือมีอำนาจอยู่นอกกิเลสและความทุกข์ สมกับคำที่มนุษย์นี้คือสัตว์ที่มีใจ
สูง, มันสูงอยู่นอกปัญหาทุกอย่าง นอกความชั่ว นอกกิเลส นอกความทุกข์ทั้งปวง.

การบรรยายนี้ก็พอสมควรแก่เวลา และเต็มตามหัวข้อที่ได้ตั้งไว้แล้ว. อาตมา
ขอยุติการบรรยาย เพื่อเป็นโอกาสแก่พระสงฆ์ทั้งหลาย ท่านจะได้สวดบทพระธรรม อันเป็น
การส่งเสริมกำลังใจ ให้ทุกคนมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ในการปฏิบัติธรรมสืบต่อไป.

ธรรมสังฆสงเคราะห์

— ๑๓ —

ทินโก้ง ๒๘ มิ.ย. ๑๘

ประมวลสิ่งที่ควรทราบแห่งธรรมสังฆสงเคราะห์.

* * * * *

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่ว่า ธรรมสังฆสงเคราะห์ ได้ดำเนินมาเป็นครั้งที่ ๑๓ ในวันนี้ และเป็นครั้งสุดท้าย ซึ่งอาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า ประมวลสิ่งที่ควรทราบทั่วไป แห่งธรรมสังฆสงเคราะห์.

การบรรยายครั้งนี้ เป็นเหมือนกับการ ทบทวนความจำ แล้วก็ประมวลประเด็นของเรื่องที่สำคัญๆ โดยใจความมากกว่าไว้หมด ในการ

บรรยายครั้งนั้น; โดยรายละเอียดนั้น ได้กล่าวมาแล้วทุกแง่ทุกมุม ตามหัวข้อนั้น ๆ ในการบรรยายครั้งที่แล้วมา.

ในวันนี้จะได้อีกทำให้มีความสัมพันธ์กันทุกเรื่อง เป็นเรื่องยาวตลอดไป เพื่อสะดวกแก่ความเข้าใจ เป็นครั้งสุดท้าย, เป็นการข้อมความจำ และเป็นการเชื่อมโยงกันทุกประเด็น ตั้งแต่ต้นจนถึงข้อสุดท้ายนั่นเอง.

ข้อมความเข้าใจคำว่า ธรรมสังฆะ.

สิ่งแรกที่จะพูดถึง ในฐานะเป็นสิ่งที่ต้องย้ำ เพื่อความเข้าใจดีที่สุด ก็คือ คำว่า ธรรมสังฆ์ หรือ ธรรมสังฆะ อีกนั่นเอง.

คำนี้เราเพิ่งนำมาใช้กัน จะเรียกว่าเป็นครั้งแรกก็ได้ เพื่อให้สะดวกแก่การพูดจา คือ หมายถึงสิ่ง ๆ หนึ่ง ซึ่งสำคัญมาก แต่มองไม่เห็นตัว; มันเป็นที่ควบคุมสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์เรา. มันเป็นตัว ธรรมสังฆะ คือเป็นตัวแท้ตัวจริงของสิ่งที่เรียกว่าธรรม, หรือสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ หรือสิ่งที่เรียกว่าธรรมคา และตัวจริงของสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ ธรรมคา ที่มีอำนาจเหมือนกับพระเจ้าไม่เปลี่ยนแปลงเลย ตลอดอนันตกาล.

ถ้าเราทำต่อสิ่งนี้ในลักษณะใด ผลจะเกิดขึ้นโดยสมควรแก่การกระทำนั้น ๆ ซึ่งเราก็เรียกว่าทำผิดบ้าง ทำถูกบ้าง; จะผิดหรือถูก มันก็เป็นเรื่องที่ตรง ตามธรรมสังฆะของเรื่องนั้น ๆ เสมอไป. ฉะนั้นถ้าเรา รู้ตัวธรรมสังฆะของสิ่งใด เราก็จะไม่

ทำไปในทางที่เรียกว่าทำผิดโดยไม่รู้ตัว เรามีแต่จะทำให้สำเร็จประโยชน์ตามที่เราต้องการ.

เดี๋ยวนี้สิ่งที่เรียกว่า ธรรมสังัจจะนั้น ควบคุมเราอยู่ บังคับให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของมัน เรายังไม่รู้สักตัว; เรากลัวจะเข้าใจผิดว่า เรามีอะไรเป็นของเรา, เราคิดเอาอย่างไรก็ได้ ที่แท้มัน เป็นเรื่องของกิเลส ทั้งนั้น. กิเลส นั้นมันก็มีธรรมสังัจจะของกิเลส; ดังนั้นมันจึงทำหน้าที่อย่างกิเลส และได้ผลอย่างเด็ดขาด. ถ้ามันเป็นเราที่ตรงกันข้าม ก็ควรจะเป็นเราของสติปัญญา ที่มีรู้ธรรมสังัจจะนั่นเอง.

สติปัญญาที่รู้ธรรมสังัจจะ มันก็เป็นตัวเรา ที่ดีกว่าตัวเราของกิเลส; แต่ธรรมดาเราก็มีกันแต่ตัวเราของกิเลส และยึดเอาเป็นตัวเราอย่างแน่นแฟ้น ไม่ยึดเอาธรรมสังัจจะเป็นตัวเรา เพราะเราไม่รู้จัก หรือรู้จักอย่างกลางเสียเต็มที. นี่ในปัจจุบันนี้เราก็อ่อกันในลักษณะอย่างนี้.

ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมสังัจจะ” นี้ ควรจะเป็นที่รู้จักกันให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไป. เราอาจจะพูดถึง หรือรู้จักกันอยู่แล้ว ในชื่ออย่างอื่นก็ได้ เช่นว่าพระธรรมหรืออะไรก็ได้; เดียวนี้อยากจะระบุให้ชัดลงไป จึงใช้คำๆ นี้ว่า “ธรรมสังัจจะ” คือตัวแท้ตัวจริงแห่งพระธรรม, ตัวแท้ตัวจริงของกฎของธรรมชาติ, ตัวแท้ตัวจริงที่ทำผิดไม่ได้.

ธรรมสังัจจะที่แท้จริงเป็นของธรรมชาติ.

ทีนี้ก็จะได้คู่กันต่อไป ว่ามันคืออะไร ? ธรรมสังัจจะของธรรมชาติที่แท้จริงนั้น ไม่ใช่สังขารนิเวส; สังขารนิเวสคือความจริงของคนที่ไม่เข้าถึงธรรมสังัจจะ

เขาจึงไปยึดมั่นถือมั่นสัจจะเอาตามแบบของเขาเอง แล้วยึดว่านี่จริง อื่นไม่จริง ที่เป็นเหตุให้เราเถียงกัน เป็นเหตุให้เราวิวาทกัน แล้วเป็นเหตุให้กันแต่ละคน ที่มีสัจจากินิเวส นั้น ไม่ได้รับผลดี ของการเกิดมาเป็นมนุษย์ คือมันไม่พ้นทุกข์ได้ มันไปติดค้าง อยู่ในมิจฉาทิฏฐิอย่างใดอย่างหนึ่ง. ฉะนั้นเราจะต้องรู้จักแยกธรรมสังขจะนี้ออกมา เสียจาก สัจจากินิเวส ซึ่งเป็นสัจจะของมิจฉาทิฏฐิ.

เมื่อจะดูว่า ธรรมสังขจะนี่คืออะไร? มันก็ต้องดูมาตั้งแต่ชื่อของมัน ซึ่งมีอยู่ว่า ธรรมสังขจะตามธรรมชาติ ไม่ได้ตามอย่างอื่น แต่ตามธรรมชาติ; ธรรมสังขจะตามธรรมชาติ นอกจากนั้นไม่มี ไม่มีธรรมสังขจะ. ทั้งนี้ก็เพราะว่า มันไม่มีอะไร นอกจากธรรมชาติ ต้องเป็นการเป็นไปอย่างถูกต้องตามธรรมชาติ.

เดี๋ยวนี้มันก็มีอยู่ทั่วไป แต่เราก็ไม่เข้าใจ ว่าเดี๋ยวนี้มันมีการเป็นไปอย่างถูกต้องตามธรรมชาติอยู่ มันจึงเป็นมาได้เรื่อย ๆ มา จนกระทั่งทุกวันนี้; ไม่อย่างนั้นแล้ว สิ่งต่าง ๆ นั้นก็สูญหายไปหมด ไม่มาปรากฏดังที่ปรากฏอยู่อย่างนี้. นี้เรียกว่า การเป็นไปอย่างถูกต้องตามธรรมชาติ มันได้มีมาตามลำดับ จนเรามีโลกอยู่ในลักษณะอย่างนี้. การได้ผลอยู่แล้วตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินั้น มันก็แสดงอยู่ ว่ามันได้มี; มันจึงมีผลอย่างนี้.

นี่มันเป็นไปได้แบบนี้ แต่ในทางของวัตรธรรม; ส่วนที่เป็นเรื่องของนามธรรมหรือสติปัญญา นั้นมันไม่ได้เป็นมาอย่างแน่นอน หรือเป็นระเบียบเหมือนอย่างนี้.

ในทางฝ่ายวัตถุ นั้นมันไม่มีปัญหา มันได้เป็นมาแล้ว อย่างถูกต้องตามธรรมสังขจะของธรรมชาติ จึงมีโลกหรือมีเรา มาอยู่ในรูปของคนที่กำลังมีปัญหา.

ส่วนของธรรมชาตินั้นก็ไม่มีปัญหา. มันได้เป็นมาอย่างจนกระทั่งมีเรา พอมีเราขึ้นมาแล้ว ก็มีคนขึ้นมาแล้ว มันก็กลับมีปัญหาในทำนจิตใจ.

ฉะนั้น ปัญหาส่วนสำคัญ มันจึงอยู่ที่ทำนจิตใจ คือ ส่วนนามธรรม มันยังไม่เป็นมาอย่างถูกต้องตามธรรมชาติ มันควรจะเป็นมาอย่างถูกต้องตามธรรมชาติ แต่แล้วมันเป็นไปไม่ได้; เพราะว่าในส่วนนามธรรมหรือจิตใจนั้น มันเบาเกินไป มันไวเกินไป ที่มันพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงง่าย ตามสิ่งที่มันแวดล้อม.

มนุษย์มีวิวัฒนาการ แต่ธรรมสังขจะไม่เปลี่ยนแปลง.

มนุษย์เรามีวิวัฒนาการ คือมีการเปลี่ยนแปลงไป ในทางที่เรียกว่าเจริญขึ้น; แต่คำว่า “เจริญ” นั้น มิได้หมายความว่าถูกต้องเสมอไป; เจริญไปในทางผิด ก็เรียกว่าเจริญ. มนุษย์มีความเจริญเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในทำนมันสมอง ทั้งสัตว์ เทร็จจานไปไกล; เพราะว่าสัตว์ เทร็จจาน ไม่มีพัฒนาการทางมันสมอง ไม่มีการพูดจา ไม่มีการถ่ายทอดวิชาความรู้. มนุษย์นี้มีมันสมองที่พัฒนาไปมาก แล้วก็มีการศึกษา ที่เป็นเครื่องมือให้เป็นอย่างนั้น ซึ่งสัตว์ เทร็จจานมันมีไม่ได้.

ที่นี้ ในระยะแห่งการพัฒนาของมันสมอง หรือของการศึกษานี้ มันก็มีสิ่งใหม่ๆ เข้ามาแทรกแซงเรื่อย; ฉะนั้นจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง ที่ผิดออกไป จากแนว หรือผิดไปจากทิศทางแห่งธรรมสังขของธรรมชาติ ที่ควรจะเป็น. ในทางฝ่ายที่จะมีสันติสุข หรือสันติภาพ มันแทรกแซงไปในทางให้เกิดความ เปลี่ยนแปลง ไปสู่ความผิดพลาด หรือความโกลาหลวุ่นวาย. ซึ่งจะเรียกว่าตรงตามธรรมสังข

ก็ได้; แต่มันตรงไปในทางที่จะให้เกิดความทุกข์ มันไม่ตรงไปในทางที่จะให้เกิดความสงบสุข. มันก็เกิดได้ทั้ง ๒ ทาง; แต่ว่าส่วนใหญ่ มันเกิดแต่ในทางที่จะให้เกิดความยุ่งยาก ระส่ำระสายวุ่นวาย; เพราะมันง่าย เพราะว่ามันเป็นเรื่องตรงตามความประสงค์ของกิเลสของคนนั่นเอง. ทางนี้มันจึงก้าวหน้า ทำให้เขวออกไปจากทางที่จะเป็นความสงบสุข.

เราจะขอเรียก ฝ่ายที่เป็นไปเพื่อความสงบสุขนั้น ว่าเป็นฝ่ายที่ถูกต้อง หรือเป็นฝ่ายจริง, เรียกฝ่ายที่จะเป็นไปเพื่อความทุกข์นั้น ว่าเป็นฝ่ายไม่ถูกต้อง หรือฝ่ายผิดหรือฝ่ายเท็จ. นี่เป็นการแบ่งแยกโดยสมมติ, เพราะว่าโดยที่แท้จริงแล้ว มันจริงทั้งนั้น ฝ่ายผิดมันก็เป็นเรื่องของความจริงที่เป็นฝ่ายผิด, ฝ่ายถูกมันก็เป็นเรื่องของความจริงที่เป็นฝ่ายถูก; เช่นเดียวกับว่า เรื่องของความทุกข์ ก็เรียกว่าอริยสังข์, เรื่องของความดับทุกข์ ก็เรียกว่าอริยสังข์ เพราะมันจริงของแต่ละฝ่าย, แต่ฝ่ายที่เราไม่ต้องการนี้ เราจัดเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ ต้องการจะขจัดให้หมดไป.

เดี๋ยวนี้เราไม่ได้รับรู้สึกลักษณะอย่างถูกต้องถึงอย่างนี้ เราก็เอาส่วนที่มันตรงกับความอยาก ความต้องการของกิเลสนั้น มาเป็นเรื่องของเราไปเสีย เป็นเรื่องของความถูกต้องไปเสีย. ทีนี้เมื่อกิเลสมันครอบงำอย่างใด มันก็เกิดเป็นรูปความคิดเห็น ที่เป็นความถูกต้องขึ้นมาใหม่ ตามแบบของกิเลสนั้น ๆ เป็นประเภท ๆ ไป. นี่เราเรียกว่าสังขารนิเวส คือเป็นความจริง ที่ยึดถือเอาด้วยกิเลสอย่างแน่นแฟ้นมั่นคง ยิ่งกว่าที่ความถูกต้องมันจะได้รับการยึดถือเสียอีก. ฉะนั้นความยึดถือในโลก จึงเป็นความยึดถือในทางผิด คือผิดต่อธรรมสังฆะของธรรมชาติในฝ่ายดับทุกข์.

เมื่อเป็นดังนี้ เราก็เห็นได้ว่า ธรรมสังขจะฝ่ายที่แท้จริง ที่จะดับทุกข์ นั้น มันจำเป็นสำหรับคนเรา มันเป็นสิ่งที่ต้องค้นหา; เดียวนี้เราไม่รู้ว่าเป็น แล้วก็ไม่ได้อค้นหา ไม่รู้จักแยกออกมาเสียจากความผิดพลาด. เราสนใจต่อสิ่งนี้น้อยเกินไป จนถึงกับปล่อยไปตามเรื่องตามราว ไม่มีการค้นหา อย่างค้นหาเพชรพลอย.

นี่พูดตรงๆ ก็ว่า ไม่มีใครมุ่งหมายใคร่ค้นหาพระนิพพาน อย่างที่เขาจะค้นหา เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ; นี่ก็แปลว่ามันผิดพลาดไปจากธรรมสังขที่จะดับทุกข์ ได้. เราจะต้องค้นหาสิ่งที่จำเป็นโดยแท้จริงนี้ จนกว่าจะได้มาอย่างครบถ้วน แก่ความจำเป็นนั้น. ถ้าจะเรียกอย่างที่เราเคยเรียก ก็คือเรื่อง อริยสังขที่จะดับทุกข์ได้ นี่เป็นธรรมสังขที่เราต้องเข้าถึง อย่างเพียงพอที่จะดับทุกข์ได้.

เราจะพูดกันเฉพาะส่วนนี้ ซึ่งมันเพียงพอแล้ว อย่างกับที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *ใบไม้ทั้งปวงนั้น ไม่จำเป็น มันจำเป็นอยู่สักกำมือหนึ่งเท่านั้น ที่จะต้องไปเกี่ยวข้องกับ* คือเรื่องของอริยสังข ๔ ประการนั่นเอง; นอกนั้นมันมีอีกมากมาย ไม่ต้องสนใจก็ได้. ฉะนั้นเราถือว่า เรื่องอริยสังขนี้ เป็นธรรมสังขจะที่สำคัญที่ต้องเข้าถึง แล้วก็อาศัยหลักที่ได้ตรัสไว้ เกี่ยวกับอริยสังขทั้ง ๔ นั้นแหละ ก็จะต้องหาให้พบญาณหรือความรู้ ที่เกี่ยวกับอริยสังขทั้งสี่นี้.

ในขั้นแรกก็คือรู้ว่ามันเป็นอะไร ที่เรียกว่า สังขญาณ, แล้วให้รู้ว่าเราจะต้องทำอะไรกับสิ่งนั้น ซึ่งเรียกว่า กิจญาณ, แล้วก็ให้รู้ได้ในที่สุดทีเดียวว่า เราได้ทำสิ่งนั้นอย่างถูกต้องแล้ว ซึ่งเรียกว่า กตญาณ; นี่ไม่ใช่คำใหม่ คำแปลอะไร มีอยู่ในพระบาลี เช่น ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร. ถ้ารู้จริงก็ต้องรู้ถึงกับว่า มันคืออะไร,

แล้วเราจะต้องทำอย่างไรกับมัน, แล้วเราทำได้สำเร็จแล้วด้วย; นี้เรียกว่าธรรมสังขที่เข้าถึงแล้วโดยสมบูรณ์. นี้เราทำได้ทำอย่างนี้กันอยู่หรือเปล่า? ขอให้ลองคิดดู.

ธรรมสังขก็คือภาวะสมดุลงแห่งธรรมชาติ.

ที่นี้ก็จะคุยกันต่อไปที่ว่า มันน่าประหลาด ที่ไป ๆ มา ๆ ก็เห็นได้ว่า สิ่งนี้เรียกว่า ธรรมสังขจะ นั้น ที่แท้มันก็คือ ความสมดุลงแห่งธรรมชาติ ที่ต้องเกี่ยวข้อง. ถ้าจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งใดบ้าง, สิ่งนั้นต้องมีอย่างถูกต้องหรือสมดุลง จึงจะอยู่ในรูปของธรรมสังขที่แท้จริง ที่จะจับทุกซ์ได้.

นี้เราก็ได้ยินได้ฟังจนชินหู คือคำว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า การเป็นไปในระหว่างกลาง; นี้คนบางคนอาจจะไม่เข้าใจว่า ระหว่างกลางนั้นมันคือการสมดุลง. ถ้ามันไม่สมดุลง มันจะไประหว่างกลางไม่ได้; มันจะเปะปะไปข้างใดข้างหนึ่ง แล้วก็ไปติดอยู่ที่นั่น; ฉะนั้น เมื่อมีอะไรจะต้องเกี่ยวข้อง ก็ต้องมีความสมดุลงระหว่างสิ่งเหล่านั้นทั้งหมด จึงจะเรียกว่าอยู่ตรงกลาง. ถ้าพูดอย่างวัตถุ ก็เหมือนกับว่าจะบั่นส่วนให้แก่หลาย ๆ สิ่งหลาย ๆ ฝ่าย มันก็ต้องถูกต้อง หรือเป็นกลาง คือได้ตัวกันทุกส่วนหรือทุกฝ่าย.

นี้ความจริงที่เรียกว่าธรรมสังขจะนี้ มันอยู่ที่ตรงนี้ อยู่ที่ ถูกต้องระหว่างทุกสิ่ง มันจึงสำเร็จประโยชน์ ในการที่จะมีทุก ๆ สิ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรา; เรียกอย่างภาษาวិทยาสาสตร์ ก็เรียกว่า มัน สมดุลง แก่ส่วนที่มันควรจะมี, เรียกอย่างภาษาธรรมะ ก็ว่าไปตรงกลาง เป็นทางสายกลาง. ถ้าโดยการปฏิบัติ ก็คือว่าไม่

หย่อนไม่ถึง ไม่ขวาไม่ซ้าย ไม่เบียดไม่ห่าง. ถ้า โดยการพูดจา ก็คือ ไม่พูดอะไร ลงไปโดยส่วนเดียว เช่นไม่พูดว่ามีหรือไม่มี จะไม่พูดว่านี้หรือนั้น จะไม่พูดว่าอัคตา หรืออนัตตา ค้ายเข้าไป.

นี่ลองทบทวนกันใหม่อีกสักครั้งหนึ่งก็ได้ ที่ว่าโดยการปฏิบัติแล้ว ไม่หย่อน ไม่ถึง; นี่ก็เข้าใจกันอยู่แล้วโดยมาก เพราะได้ยินได้ฟังกันอยู่ก่อนแล้ว : ไม่เป็น *กามสุขัลลิกานุโยค* คือหย่อนตามใจกิเลส; *ไม่ตั้งเป็นอรรถกถิกมถานุโยค* คือชิงตึง ค้ายอำนาจของทิวฐิที่สุกเหวียง หรือสัจจาภินิเวสนั่นเอง. หรือจะพูดว่า ไม่ขวา ไม่ซ้าย; นี่ก็เป็นภาพพจน์ ที่ทำให้มองเห็นว่า ขวามันสุกทางหนึ่ง, ซ้ายมันสุก ทางหนึ่ง. มันต้องอยู่ ตรงกลาง.

คำนี้ ใช้กันมากในภาษาการเมือง ในปัจจุบันนี้ ซึ่งกำลังตกเตียงโต้งแย่ง กันอยู่ ขวাজัดซ้ายจัด. ภาษาการเมืองนั้นก็เอามาพิจารณาดูได้ ขวাজัดก็เห็นแก่พวกขวา, ซ้ายจัดก็เห็นแก่พวกซ้าย. ถ้าอยู่ ตรงกลาง มันก็ ดึงซ้ายและดึงขวาให้มาสัมพันธ์ กันอย่างถูกต้อง; ไม่ต้องมีขวาไม่ต้องมีซ้าย. เช่นว่ามีคนมั่งมี ก็ไม่จำเป็นจะต้อง เป็นนายทุน; แต่เป็นคนมั่งมีที่สงเคราะห์คนจน มันก็ไม่มีอะไร. ถ้ามีคนจน ก็ไม่เคียดแค้นอะไรแก่คนมั่งมี ยินดีจะร่วมมือกับคนมั่งมี; อย่างนี้มันก็เรียกว่าตรง กลางได้ ไม่ซ้ายไม่ขวา.

อย่าเียงเวลาไปพูดเสียว่า ถ้าคนมั่งมีแล้วก็ เป็นนายทุนไปเสียหมด เป็นศักคินา ไปเสียหมด; ถ้ามันมั่งมีดี คือ ประกอบไปด้วยธรรมะแล้วมันไม่ใช่ นายทุน, แล้วมันไม่ใช่ ขวাজัด มันพร้อมที่จะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หรือเกี่ยวข้องกับฝ่ายตรงข้าม คือ คนจน. คนจนก็ไม่จำเป็นจะต้องเป็นซ้ายจัดตลอดไป; ถ้ามีธรรมะประกอบค้าย

ธรรมะแล้ว ไม่เท่าไรมันก็เปลี่ยนเป็นคนรวย หรือคนมั่งมีที่ประกอบไปด้วยธรรมะได้. ถ้าไปพูดเสียว่าชาวโดยส่วนเดียว ชั่วโดยส่วนเดียว มันก็เป็นคำพูดที่โง่เขลา หรือหลับตาพูด เพื่อให้มันเกิดการแตกแยกมากขึ้นทุกที.

อีกคู่ที่ว่า ไม่เบียด ไม่แหยง นี่ก็เป็นคำที่พระพุทธเจ้าท่านเคยตรัสเหมือนกัน *นิชฌามะ มันแห่งจนใหม่, อากาพะ มะ เบียดจนขึ้นและ.* เราไม่ต้องการจะกินข้าวเบียดเฉาะๆ หรือไม่กินข้าวที่แห่งจนใหม่. เบียด นั้นหมายถึงทาง กามคุณมากเกินไป, แหยง นั้นหมายถึง การทรมาณกายมากเกินไป. นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงว่า มันอยู่ตรงกลาง โดยการปฏิบัติมันทำให้อยู่ตรงกลาง.

ถ้าโดยการพูดจา มันก็อยู่ตรงกลาง อีก คือเราจะไม่ยึดมันว่ามี หรือว่าไม่มี; เช่นยึดมันว่ามีกุเต็มที่ร้อยเปอร์เซ็นต์ นี่ก็ถือว่ามี, ยึดมันว่าไม่มีกุเสียเลย อย่างนั้นมันก็บ้า. เพราะมันมีแต่กระแสแห่ง *อิทัปปัจจยตา*; มันเป็นกระแสแห่งธรรมแห่งสิ่งที่มันปรุงแต่งกันอยู่. ตลอดเวลานี้จะเรียกว่ามีก็ได้ จะเรียกว่าไม่มีก็ได้โดยภาษาพูด.

ที่เรียกว่า มี เพราะมันมีสิ่งนี้อยู่ มีกระแสของ *อิทัปปัจจยตา* อยู่. ถ้าจะพูดว่า ไม่มี มันก็ไม่มีส่วนไหนที่จะเป็นตัวตนอันแท้จริงได้ มันมีแต่กระแสแห่ง *อิทัปปัจจยตา*; มันต้องอยู่ตรงกลางที่ว่า พูดว่ามีก็ถูกได้, พูดว่าไม่มีก็ถูกได้. แต่เดี๋ยวนี้มันมีทิวฐียึดมันโดยส่วนเดียว เป็นมีเสียหมด, หรือไม่มีเสียเลย นี่มันก็ผิดหมด; จึงพูดว่ามีแต่กระแส *อิทัปปัจจยตา*: มองทางหนึ่งมันก็เหมือนกับไม่มี คือว่างจากตัวตน, มองอีกทางหนึ่งมันก็มีธรรมที่ปรุงแต่งกันนี้ ปรุงแต่งกันอยู่เป็นสาย เป็นปฏิจาสมุปันนธรรม มีทั่วไปหมด. นั่นแหละมันมี ก็มีได้เพียงเท่านั้น.

ฉะนั้น การที่จะมีการพูดด้วยอำนาจของทิวฐิวว่า สพฺพํ อตฺถิ - สิ่งทั้งปวงมี, สพฺพํ นตฺถิ - สิ่งทั้งปวงไม่มี; นั้นมันเป็นมิจนาทิวฐิวไป ไม่ได้อยู่ตรงกลาง จึงไม่ถูกต้อง.

ทีนี้ อีกคู่ที่ว่า อตฺตาทกัไม่ใช่ออนตฺตาทกัไม่ใช่นั้น ก็หมายความว่า เราดูแล้วมันไม่ใช่อตฺตาท มีแต่กระแสแห่งปฏิจจสมุปบาท; แต่ถ้าคู่อีกทีหนึ่งก็ว่า อันนี้แหละเรายังคิดว่ามันเป็นอตฺตาท มันคือตัวตน มันก็มีอยู่ ตามความคิดหรือมองเห็นเป็นอตฺตาท. นี่เป็นเรื่องของการพูดจา ของคน ๒ ประเภท; ถ้ามองเห็น ด้วยกิเลสก็เห็นว่า มีอตฺตาท, ถ้ามองเห็น ด้วยสติปัญญาแท้จริง ก็ไม่เห็นว่ามีอตฺตาท. แต่แล้วอย่าไปยืนยันให้มันตรงกันข้าม; ไม่ยืนยันว่าอตฺตาทโดยส่วนเดียว, ไม่ยืนยันว่าไม่อตฺตาทโดยส่วนเดียว. ให้ยืนยันว่ามีแต่กระแสแห่งปฏิจจสมุปบาท อยู่นั่นเอง.

แต่เดี๋ยวนี้เราได้ ใช้คำว่าอนตฺตาทกัน ในความหมายที่ว่าเป็นความถูกต้องแล้ว ก็ใช้กันไปที; แต่ก็ต้องให้รู้ว่า มันสมมติอย่างเดียวกับฝ่ายอตฺตาทเหมือนกัน. ที่เราว่าอนตฺตาท อนตฺตาทันนี้ มันสมมติอย่างเดียวกับฝ่ายที่พูดว่าอตฺตาทๆ นั้นเหมือนกัน; แต่ฝ่ายอตฺตาทมันรุนแรงกว่า หรือเป็นอันตรายกว่า; ฝ่ายที่เป็นอนตฺตาทันนี้มันค่อยยังชั่วหน่อย.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี ในเรื่องนี้เราจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสทั้ง ๒ คำหรือทั้ง ๒ ฝ่าย เช่นในบางคราวท่านตรัสว่า อตฺตาท หิ อตฺตโน นาโถ - คนนั้นแหละเป็นที่พึ่งของตน; ไม่มีอะไรเป็นที่พึ่งยิ่งไปกว่าตน มีตนเป็นที่พึ่งเถิด อย่างนี้ท่านก็ตรัส. ทีนี้ในบางที่ท่านตรัสอย่างตรงกันข้ามว่า อตฺตาท หิ อตฺตโน นตฺถิ - ตนของตนไม่มี; ตนนั้นมันไม่มีแก่ตน; กุโธ ปุตฺตาท กุโธ ธนั; - แล้วลูกหลานของตนจะมีมาแต่ไหน ทรัพย์สมบัติของตนจะมีมาแต่ไหน ก็เมื่อตนของตนมันไม่มีเสียแล้ว.

นี่มันเป็นคำพูดที่ถ้าฟังไม่ออกแล้วมันก็ตีกันยุ่ง จนจะหาความหรือใส่ความเอา พระพุทธเจ้าว่า เทียวพุกว่าอัตตา เทียวพุกว่าอนัตตา. ถ้าเราทำความเข้าใจอย่างถูกต้องแล้ว เราก็รู้ความจริงว่า มันมีอยู่ตรงกลาง คือมีกระแสแห่งปฏิจจสมุปปັນนธรรมเนืองกันไปเป็นปฏิจจสมุปบาท. ถ้าความรู้สึกมันเกิดขึ้นด้วยกิเลส มันก็เห็นเป็นตัวตน เห็นแก่ตน, ความรู้สึกเกิดขึ้นด้วยสติปัญญา ก็เห็นว่าไม่ควรจะเรียกว่าตน เท่านั้นเอง. สำหรับคนที่ยังไม่อาจจะเห็นอนัตตา มันก็ต้องมีตนไปก่อน เพื่อจะแก้ปัญหของตนให้ลุ่ลวงไป จนกว่าจะหมดตน.

ทีนี้คำอีกคู่หนึ่ง ที่ว่า “ไม่ใช่ฉัน ไม่ใช่ฉัน” นี้ก็เป็นคำสำคัญ มันก็คือแยกกันจนสุดโต่ง อยู่ฝ่ายโน้นฝ่ายนี้ เป็นคนนี้กับเป็นคนนั้น ซึ่งตรงกันข้าม; ที่แท้มันก็มีแต่กระแสแห่ง อิทัปป์ปัจจัยตา. เหมือนเมื่อเราจะดูว่าเราเวลานี้ กับเราที่แล้วมาเมื่อชั่วโมงก่อนโน้น มันคนเดียวกันหรือเปล่า? หรือว่าเราเมื่ออีกชั่วโมงต่อไปข้างหน้าโน้น มันจะเป็นคนเดียวกันหรือเปล่า?

ความโง่อาจจะทำให้เกิดความรู้สึกว่า นี่คนนี้ แล้วก็โน้นคนโน้น ถึงกับเกิดมีปัญหาว่า คนที่ตายลงไปนี่ แล้วมันไปเกิดใหม่นี้ มันเป็นคนเดียวกันหรือเปล่า? ขึ้นมา. ถ้าไม่เข้าใจความเท็จหรือความหลอกลวงของกิเลสแล้ว ก็จะเห็นว่าเป็นคนโน้นบ้าง เป็นคนโน้นบ้าง, เป็นคนเดียวกันบ้าง เป็นคนอื่นบ้างยุ่งไปหมด มันไม่ใช่สายกลาง.

ถ้าเป็น สายกลาง มันก็ดูแต่กระแสแห่งปฏิจจสมุปบาท ที่มันเป็นสายอยู่อย่างนั้น; จะไประบุเอาตรงไหนว่านี่, ระบุตรงอื่นว่านี่ หรือระบุนี้ว่าคนอื่น, ระบุนี้ว่าคนเดียวกัน มันก็ไม่ถูกทั้งนั้น; แต่เราก็มีภาษาที่ใช้กันอยู่ เป็นนี้เป็นนั้น,

เป็นอื่น เป็นนี้ เป็นเดียว อยู่เป็นธรรมคาเสียแล้ว; ก็แปลว่าเรามันทำผิด ด้วยการพูดจากันอยู่อย่างผิด ๆ ไม่ตรงต่อความจริง.

พวกกันเสียใหม่ ว่าเรามีความหมายอันแท้จริงอย่างไร. บางคราวเราก็ต้องพูดอย่างมีตัวตน, บางคราวเราก็อาจจะพูดความจริงที่ไม่ต้องมีตัวตน; แม้แต่พระพุทธเจ้าท่านก็ต้องตรัสด้วยโวหารทั้งสองโวหาร คือ โวหารชาวบ้าน ว่า *มีเรามีตถาคต* อย่างนั้นอย่างนี้; เมื่อจะพูดเป็นปรมาตตโวหาร จึงว่า *มีแต่ขันธ* มีแต่ *ธาตุ* มีแต่ *อายตนะ*.

สมัยหนึ่งพระเจ้าพระสงฆ์นี้ ถูกแนะนำชักชวนขอร้อง ให้ใช้คำว่า “รูป” แทนคำว่า “อาตมา”, อาตมาก็ยังเคยได้วิเวการใช้คำนี้. ต่อมามีการบัญญัติใหม่ ให้ใช้คำแทนตัวพระสงฆ์ว่า “อาตมา” ไปเสียเลย; นี่มันถึงที่สุด ก็มีตัวตนไปเสียเลย คล้ายกับมีครูบาอาจารย์เป็นพวกพราหมณ์พวกอะไรไปเสีย.

พระสงฆ์ใช้คำแทนตัวเองว่า “รูป” อย่างนี้ หมายถึงว่าเป็นแต่เพียงขันธ ธาตุ อายตนะ เท่านั้น ไม่มีตัวตน; อย่างนี้มันก็คืออยู่ มันสอนธรรมะอยู่ในการพูดจານั่น. เตียนใช้คำว่า “อาตมา” เสียแล้ว มันก็สอนไปในทางที่ตรงกันข้าม คือให้มีตัวตน.

ไปคิดดูเขาเอง; แล้วทุกคนก็กำลังพูดว่าฉัน ว่ากู; จะพูดให้ไพเราะอย่างไร มันก็มีความหมายเป็นตัวตนอยู่นั้นแหละ ไม่ได้พูดว่าเป็นเพียงขันธ ธาตุ อายตนะ. ถ้าจะพูดว่ารูปนี้ต้องการนั้น ต้องการนี้, ขันธนี้ต้องการนั้นต้องการนี้ มันไม่มีใครฟังถูก; ก็เลยต้องยกไว้ว่า มันเป็นโวหารสำหรับพูดจาตามประสาชาวบ้าน เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกโวหาร หรือ โลภิกโวหาร ก็ได้; เข้าใจว่ามันเป็นอย่างนั้น, อย่าไปยึดถือ.

เช่นเดียวกับ พระพุทธเจ้า ท่านก็ตรัสด้วยโวหารนี้ แต่ท่านไม่ยึดถือความหมายตามนั้น จนอาจมาบอกว่า พระพุทธเจ้าที่ท่านเป็นคนปากอย่างใจอย่าง บางคนฟังไม่ถูกก็พาลโกรธเอา ว่าลบหลู่ดูถูกพระพุทธเจ้า ที่จริงมันเป็นอย่างนั้น.

สมตฺถุญฺญํ คีอ มัชฌิมาปฏิปทา.

พูดเสียยืดยาวนี้ ก็เพื่อให้รู้ว่า มัชฌิมาปฏิปทานี้ มัน จะอยู่ตรงกลางเสมอไป ระหว่างมีกับไม่มี, ระหว่างอัตตากับอนัตตา, ระหว่างนี้กับนั้น, ระหว่างคนเดียวกันกับคนอื่นต่างจากกัน เป็นต้น. นี่เป็นเหตุให้ยุ่งหัว ให้วนเวียนสับสนกันไปหมด ในการพุดจา กับการที่จะศึกษาธรรมะให้รู้จักธรรมะที่แท้จริง.

ความสับสนนี้มันมีได้ ก็เพราะเหตุว่า ธรรมสังฆะมันมีหลายระดับ สังฆะสมมติ สังฆะบัญญัติ สังฆะปรมาตต์ หรือเลยไปเป็นสังฆะว่างไปเลยก็แล้วกัน; นี้ต้องดูให้ดีๆ. ธรรมสังฆะก็มีได้หลายระดับ ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ที่ผิดที่ผิดเป็น *มิจฉาทิฏฐิ* มันก็มี *ธรรมสังฆะ* ของมันเป็นฝ่ายผิด, *ผิดน้อยมันก็มีธรรมสังฆะที่ผิดน้อย* หรือ *ถูกน้อย* มันก็มี *ธรรมสังฆะ* สำหรับการถูกน้อย, *ถูกทั้งหมดก็มีธรรมสังฆะสำหรับการถูกทั้งหมด.* มันต้องรู้ให้ชัดเจนไปว่า เรากำลังพูดกันที่ไหน ในเรื่องอะไร.

จะยกตัวอย่างสักเรื่องหนึ่ง พอเป็นเครื่องช่วยให้เข้าใจ หรือว่าจะเปรียบเทียบ ยกตัวอย่าง คำว่ามี เรามีนั้น มีนี้, มีทรัพย์สมบัติ มีบุตรภรรยาสามี ที่เราอยากมีกันนัก อะไรก็ตามใจ ก็ดูให้ดีๆว่า มัน มีความหลอกลวงอยู่ที่ไหน.

ถ้าโดยสมมติ เช่นโดยกฎหมาย เราก็มีบุุตรภรรยาสามีทรัพย์สินอยู่ตลอดเวลา หลับตื่นอะไรก็ตามมันมีอยู่ตลอดเวลา; กฎหมายถือว่าคนนั้น มีบุุตรภรรยาสามีอยู่ตลอดเวลา นี่มันก็จริงไปตามสมมติ ตามแบบของกฎหมาย.

แต่ถ้าดูโดยปรมาัตถ์ โดยความจริงแล้ว เปล่าเลย เราจะมีสิ่งเหล่านั้น เฉพาะเมื่อเรารู้สึกว่ามี; เมื่อเรานอนหลับไป เราก็ดูไม่มี, เราตื่นอยู่ ถ้ามีได้ คิดนึกไปถึง มันก็มีได้มี. ต่อเมื่อไปเกิดความรู้สึกยึดมั่นถือมั่นว่ากูมี นั่นแหละ จึงจะเรียกว่ามี. มีบุุตรภรรยาสามีทรัพย์สินอะไรก็ตาม มันมีชั่วขณะเล็กน้อย เท่านั้นเอง ที่มันเข้าใจว่าเรามี. นี้ ตามทางจิตใจ ตามทางธรรมะ มันก็เป็นเสียอย่างนี้.

นี่ ถ้าว่าจะดูไปถึง ทางวัตถุล้วน ๆ มันก็ ไม่มีความหมายอะไร เพียงแต่ ว่าวัตถุมันกำลังมาพบกันเข้า ชันธ์ ธาตุ อายตนะแต่ละกลุ่ม บางกลุ่มมันมาถึงกันเข้า มาพบกันเข้า; เหมือนกับว่าเขาก่อนหินมาวางเข้าที่ต้นไม้ต้นนี้ แล้วก็พูดว่าต้นไม้ต้นนี้มี ก่อนหิน อย่างนั้นแหละ; ถึงการมีบุุตรภรรยาสามี ก็ขอให้มองดูกันอย่างนั้นบ้าง มันจะ หายใจเร็วเข้า มันจะยึดถือไม่ได้ มันก็ทำให้ไม่หนักหรือไม่ทุกข์. นี้คำว่ามี มี อย่างนี้; มันก็มีหลายความหมาย.

ถ้ามันเป็น มัชฌิมาปฏิปทาจริง มัน ต้องหมดความหมายที่ว่ามี หรือไม่มี; เห็นอยู่แต่ว่ามันมีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างไร อย่าหมายมัน ว่ามี อย่าหมายมันว่าไม่มี; แต่แล้วก็ทำไม่ได้ เพราะตั้งแต่อันแต่ออก ตั้งแต่เกิด มาจากท้องมารดานั้น มันมีความหมายแห่งคำว่า “มี” หรือคำว่า “ไม่มี” อย่างแน่นแฟ้น เสียแล้ว : ว่าอย่างนั้นเรียกว่ามี, อย่างนี้เรียกว่าไม่มี. เขาวัตถุเป็นหลัก เขากิเลสเป็น หลัก พวกกันได้แต่ภาษาอย่างนี้; พุท ภาษาปรมาัตถ์ไม่เป็น และที่พูด ภาษามัชฌิมา-ปฏิปทา ก็ไม่เป็น.

หรือจะดูกันไปในอีกแง่หนึ่งก็ได้ คือดูไปในแง่ของคำว่าตึง, คำว่า ตึงไป หย่อนไป นี้กำลังหลอกลวงมาก เป็นปัญหาเกี่ยวกับบุคคล เกี่ยวกับสังคม เกี่ยวกับการปกครองบ้านเมืองประเทศชาติ; ปกครองตึงไป ปกครองหย่อนไป อะไร แต่มันก็มีความเห็นผิดตรงกันข้ามไปจากข้อเท็จจริง ก็ยังได้.

ถ้าเป็นความ ตึง มันก็ต้องเป็นความผิด; เป็นความ หย่อน มัน ก็ต้องเป็นความผิด; เคี้ยวนี้เราเอาความตึงและความหย่อนมาปนกันจนสับสน; เช่นพูด ถึงศีลธรรม ก็เกิดความเข้าใจว่าเป็นศีลธรรมเล็กๆ ไม่สนใจก็ได้ เสียอย่างนี้ ในที่สุด มันก็จะเล็กไปหมด. ที่จริงศีลธรรมแล้วมันก็จะต้องพอดีที่จะเป็นศีลธรรม ไม่เล็ก ไม่ใหญ่ ไม่ตึงไม่หย่อน แม้จะเบี่ยงต่าง ๆ มันก็ต้องเป็นอย่างนั้น.

จะยกตัวอย่างเช่นว่า *คนขายของบนทางเท้า* บนฟุตบาท, ถ้าดูให้ดีแล้ว *มันผิดศีลธรรม* เช่นเดียวกับศีลธรรมอย่างอื่น ที่เป็นตัวโตๆ เหมือนกัน; มันไม่ใช่เรื่องเล็ก. *คนขายของบนทางเท้า* บนฟุตบาทนั้น มันทำอันตรายต่อประโยชน์ของผู้อื่น. การที่ทำลายความเป็นระเบียบเรียบร้อยหรือความงามนั้นมันก็ไม่เท่าไร แต่ที่มันทำลายประโยชน์ที่ควรจะได้ของผู้อื่น ที่เขาเดินไม่ได้ นี่ เขาเสียประโยชน์ไป.

นี่คือความหมายของคำว่า *ผิดศีลธรรม* คือมันทำอันตรายต่อประโยชน์ หรือความสุขของผู้อื่น ก็ต้องว่าผิดศีลธรรมทั้งนั้น; ฉะนั้น การที่คนเขาเอาของไปวางขายบนทางเท้าเกะกะไปหมด คนอื่นเดินไม่ได้ นี่มันก็ผิดศีลธรรมเท่ากับที่ว่าไป ลักไปขโมยไปฆ่าฟันอะไรต่างๆ ซึ่งเป็นการทำอันตรายประโยชน์ของผู้อื่น, จึงผิดศีลธรรม.

แต่ถ้าพูดว่า การเอาของไปวางบนทางเท้าเป็นการผิดศีลธรรม อย่างนั้นแล้ว คนทั้งหลายก็ว่าแหมนี่มันตึงเกินไปอย่างนี้; เพราะคนเขามองกันโดย

มาตรฐานอันอื่น ไม่มองตามธรรมสังฆะของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม. ถ้าเราถึงตัวธรรมสังฆะ เราก็จะสะดุ้งไปทุกอย่างทุกประการ เมื่อมีการทำอันตรงต่อประโยชน์ของผู้อื่น.

ขอให้สังเกตหลักเกณฑ์อันนี้ไว้ ว่ามันตั้งอย่างไร, มันหย่อนอย่างไร. เมื่อไปเข้าใจผิดอย่างนี้แล้ว, ไปเข้าใจผิดเกี่ยวกับข้อนี้แล้ว มัน จะสับสนกันหมด; เอาตั้งเป็นหย่อน เอาหย่อนเป็นตั้ง ก็เลยไม่มีอะไรที่ว่า จะทำให้ถูกต้องได้.

จะดูความหย่อนกันอีกต่อไป ก็ได้ : เที่ยวนี้ คนในยุควัตถุนิยมนี้ หลงใหลในกามารมณ์ ถึงขนาดที่ว่า ลามกอนาจาร อุดริ วิตถารอย่างไร เขาก็เรียกว่ามันไม่หย่อน, มันพอดีสำหรับเขายู่นั้นแหละ. เที่ยวนี้คนหย่อนยานทางศีลธรรมในข้อนี้ จนไม่รู้จะหย่อนกันอย่างไรแล้ว เขาก็ไม่ยอมรับว่ามันหย่อน; แต่เป็นความพอดีตามความรู้สึกรู้ใจของเขา. จิตของเขาต้องการอย่างนั้น เขามีอิสรภาพเขามีเสรีภาพที่จะกระทำอย่างนั้นได้, เขาไม่ถือเป็นการผิดพลาด เป็นความหย่อนยานทางศีลธรรม กลับเห็นเป็นความพอดีไป.

นี่เรากำลังเข้าใจผิด ต่อคำว่าตั้งต่อคำว่าหย่อน อยู่ตลอดเวลา ไม่เป็นธรรมสังฆะที่แท้จริง; แต่ไปเป็นธรรมสังฆะของมิชฌาทีฏฐิ เป็นสัจจาภิเนวสตามความรู้สึกของตนๆ เป็นคนๆ ไป. เขาก็ถือว่าจริง มันก็จริงของเขา; แต่มันจริงอย่างมิชฌาทีฏฐิ เป็นสัจจาภิเนวสของเขาเท่านั้น; ไม่ใช่เป็นธรรมสังฆะที่แท้จริงของธรรมชาติ ซึ่งมันมีหลักตายตัวอยู่ว่า มันต้องถูกต้องหรือพอดีที่ไม่สร้างปัญหาใดๆ ให้มันเกิดขึ้นเป็นความทุกข์ยากลำบากระส่ำระสาย. มัน ต้องอยู่ด้วยความสงบปกติ เป็นสันติจึงจะเรียกว่าถูกต้องตามธรรมสังฆะของธรรมชาติ ซึ่งข้อนี้ก็ให้ทุกคน

อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว เห็นแล้วว่าธรรมสังฆะแท้ของธรรมชาตินั้น คือสัจหรือความ
ปกติ เป็นอยู่อย่างปกติ ไม่มีวุ่นวายไม่มีปัญหา ไม่มีทุกข์ร้อน; ถ้าถือเอานี้เป็นหลัก
จะเป็นธรรมสังฆะที่พึงได้, ถือเอาเป็นที่พึงได้.

เพราะเรามันมีแต่สังฆาภิวัตน์ ตามความคิดเห็นของตัว ก็เลยไม่ต้องมีสิ่งที่
เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา; มัชฌิมาปฏิปทาก็เกิดขึ้นไม่ได้ในโลกนี้ หรือในสังคมนั้น; มนุษย์
ก็ต้องขึ้น ๆ ลง ๆ ไม่มีความสงบซึ่งอยู่ตรงกลาง.

นี่พูดมานี้ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า ธรรมสังฆะแท้ที่แท้จริงเป็นอย่างไร; ธรรม-
สังฆะแท้ที่แท้จริงนั้น เป็นของธรรมชาติ. มันสรุปอยู่ที่ความสมถะของทุกอย่าง
ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง; ดังนั้นมันจึงมีสันติ คือความสงบสุข. แล้วเราก็ไม่เข้าใจ ก็ทำ
ไปในทางที่ว่า สังฆะของเรา สังฆะของเขา; ยึดมั่นกันคนละอย่าง แล้วก็มาทะเลาะ
วิวาทกัน. อย่างนี้เรียกว่าสังฆะปลอม คือเท็จเทียมต่อความสงบสุข, เป็นสังฆะของ
บุคคล ที่เต็มไปด้วยกิเลส ที่เรียกว่าสังฆาภิวัตน์บ้าง เรียกว่าอันตคาหิกทิกฏฐิ บ้าง.

สังฆาภิวัตน์ คือ ผึ่งตัวเข้าไปในความจริง ที่ตัวยึดมั่นถือมั่น อย่าง
ไม่ลืมหืมตานี้; นี้เรียกว่าสังฆาภิวัตน์. ที่เรียกว่าอันตคาหิกทิกฏฐิ นี้ก็คือ มีทิกฏฐิ
ความคิดความเห็นถึงสุดอยู่ข้างหนึ่ง, ไปสุดอยู่ข้างหนึ่ง ไม่อยู่ตรงกลาง ที่เป็น
มัชฌิมาปฏิปทา. เพราะฉะนั้นเราจะได้พูดกันถึงเรื่องที่สำคัญ เรื่องที่ ๒ นี้คือ เรื่อง
สังฆาภิวัตน์ หรือ อันตคาหิกทิกฏฐิ.

สังฆาภิวัตน์ หมายถึงสังฆะที่ยึดเอาด้วยกิเลส.

สังฆาภิวัตน์ มัน เป็นสิ่งที่ดึงไปโดยส่วนเดียว ไปตามความมองเห็น
แล้วก็เชื่อ ของบุคคลแต่ละคน ที่ถือว่าตนเป็นผู้มีปัญญา. นี้ระวังให้ดี เรานั้นแหละ

กำลังจะเป็นคนชนิดนั้น. เรากำลังมีอะไรหมายมั่นอย่างเหนียวแน่น อย่างคือร้อน อย่าง
กระต่ายขาเดียวอะไรบ้าง; ไปหยิบขึ้นมาพิจารณาทุกอันเถอะ แล้วจะพบอันนี้ คือพบ
สัจจาภินเวส; แล้วมันยังลึกลงไปอีกในข้อที่ว่า มันเป็นอยู่โดยไม่รู้สีกตัว.

การที่มันเป็นอย่างนี้ มันเป็นอยู่โดยไม่รู้สีกตัว ความคิดความเห็น
มันจึงแน่นแฟ้น, แล้วมันออกมาในรูปของสิ่งที่เขาจะต้องยึดถือ ว่าดีว่าถูก ว่าฉลาด
ที่สุด พอสมกันกับที่เขาเรียกว่า ปรชญา ไปใช้. แต่ให้รู้ไว้ว่าไปใช้อย่างผิดๆ : ที่เรียก
ว่า ปรชญาในความหมายสมัยนี้ที่ใช้กันอยู่นั้น คือ สัจจาภินเวสทั้งนั้น ไม่ใช่
ปัญญาที่ถูกต้อง คือเป็นอันตคาหิกทิกฎฐิ โดยไม่รู้สีกตัวทั้งนั้น ไม่ใช่สัมมาทิกฎฐิเลย.

ระวังสิ่งที่เรียกว่าปรชญา ที่กำลังระบาทไปทั่วโลก กำลังนิยมกันอย่างเพ้อ
จนโลกนี้มันเพ้อด้วยปรชญา ซึ่งเป็นสัจจาภินเวสทั้งนั้น, แล้วโลกนี้มันจะมีคัมภีร์กัน.

ความเห็นที่ดึงไปโดยส่วนเดียวอย่างนี้ มันไม่ถูกต้องตามธรรมส์จจะ
ของธรรมชาติ; ก็นั้นไม่อาจจะเป็นศีลธรรม, ไม่อาจจะเป็นศาสนา ที่จะ
ที่ฟังของมนุษย์ได้; จะเป็นได้เพียงลัทธิที่เขาพอใจของเขา เป็นคนๆ ไป เป็นพวกๆ
ไป ไปตามแบบของเขาเอง แล้วมันมีประโยชน์ตามแบบของเขาเอง.

เช่นว่าเมื่อเขาได้คิดอย่างนั้น หรือเขาได้เชื่ออย่างนั้นแล้ว เขาสบายใจของเขา;
เขารู้สึกว่าเขาหมดปัญหา หรืออย่างดีที่สุด ก็เป็นความคิดที่จะตัดปัญหาได้ชั่วคราว คือ
ชั่วเวลาที่มันยังโง่อยู่; พอมันเกิดฉลาดขึ้นมา มันใช้ไม่ได้.

บางเวลาเราก็โง่; เมื่อเวลาเราอนสสัมสื่อนี้ ความคิดมักจะเกิด ชนิดที่ทำให้เข้าใจหลงผิดไปว่าเป็นความถูกต้อง หรือเป็นปัญญา, แต่พอเราเอาความคิดนั้น มาคิดใหม่ เมื่อเดินจงกรมอยู่อะไรอยู่; โอ๊ย, มันบ้า มันโง่เหลือประมาณ.

อย่างนี้ก็สองสังเกตดูว่า คนๆเดียวกันแท้ๆ ต่างวาระต่างโอกาส ต่างสถานะของจิตใจ แล้วมันก็ คิดได้ตรงกันข้าม อย่างนี้. นี่เรียกว่าความคิดที่มันไปตามสิ่งแวดล้อม ที่ผิดๆ ต่อธรรมสังจะ เกิดเป็นรูปปรัชญาขึ้นมา สำหรับแต่ละคน.

แม้ว่าปรัชญาในปัจจุบันนี้ เขาจะมีระบบ มีหลักการ มีมาตรฐานอย่างกว้างขวาง; แต่มันก็ไม่พ้นไปจากความเป็นสัญชาตญาณ; ไม่อยู่ในรูปของศีลธรรม ไม่อยู่ในรูปของศาสนาได้ แม้แต่ประการใด. คล้ายๆ มันเลื่อนลอยไปตามเหตุผลเฉพาะหน้า แล้วในที่สุดมันก็จะไปมีลักษณะรุนแรง หรือสุดเหวี่ยง อย่างที่ได้กล่าวแล้ว ที่เรียกว่า “ที่สุด” หรือ “อันตะ”. มันสุดเหวี่ยง ไปทางซ้ายหรือทางขวา เช่นมีหรือไม่มี อย่างที่ว่ามาแล้วเมื่อตะกี้; เช่นว่าอันนี้หรืออันอื่น อย่างนี้มันก็โง่ที่สุด มันมีแต่สายแห่งปฏิจาสมุปบาท มันไปแยกเป็นอันนี้หรืออันอื่นได้หรือ; เอาส่วนหนึ่งเป็นอันนี้ เอาส่วนหนึ่งเป็นอันอื่น ของสิ่งที่มีมันเป็นสายเดียวกัน; หรือมัน ไปแยกเป็นสี่สสตะว่า มี มี!, หรือเป็น อุจเจตะว่า ไม่มี ไม่มี! นี่ล้วนแต่ไม่มองกระแสแห่งปฏิจาสมุปบาทด้วยกันทั้งนั้น.

อันตคาหิกทิจฺฉิ หมายถึงทิจฺฉิถึงอย่างสุดเหวี่ยง.

พวกอันตคาหิกทิจฺฉิ ที่เป็นอันตะสุดเหวี่ยง ว่าเที่ยงว่าไม่เที่ยงนี้, ว่าที่สุดหรือไม่มีที่สุด, ว่าอันนั้น หรืออันอื่น, ว่าตายแล้วเกิดอีก หรือตายแล้วไม่เกิดอีก;

นี้เป็นของที่มองข้างเดียวเสมอไป ไม่เป็นธรรมสังขจะไม่เป็นความจริง; เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ **ว่าเป็นสิ่งที่เราไม่ต้องเกี่ยวข้อง;** มันเป็นเรื่องสกเหตุเพียง ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้.

ท่านใช้คำที่สำคัญที่สุดคำหนึ่ง ขอให้จำกันไว้ให้ตึ่ๆ ทุกคนว่า “มันไม่เป็นจุดตั้งต้นของการดับทุกข์”, ไม่ใช่จุดตั้งต้นของการดับทุกข์ ไปจับเข้าแล้วมันจะพาเหือกออกไปนอกเรื่องของความดับทุกข์. **อย่าไปจับมันเข้า, หรืออย่าให้มันมาจับเอาเราเข้า.**

การที่จะมือนตะสุกเหตุเพียงอย่างนี้ มันไม่เป็นประโยชน์; ที่ท่านตรัสว่า มันไม่เป็นประโยชน์ เพราะว่ามันไม่ตรงตามธรรมสังขจะของการดับทุกข์ ซึ่งเป็นประโยชน์อันแท้จริง มันไปติดอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่ง, มันไปติดแน่นอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่ง ข้างซ้ายก็ตาม ข้างขวาก็ตาม ข้างบนก็ตาม ข้างล่างก็ตาม จนเรียกว่ามันติดแน่นอยู่ที่นั่น **เหมือนกับว่าเป็น “หลักตอที่ฝังอยู่ในวัฏฏะ”.**

วัฏฏะ นี้คือ ความวนเวียนแห่งสิ่งที่มีมันมีความวนเวียน หรือ เปลี่ยนแปลง: ในวงแห่งความเปลี่ยนแปลงนั้น มันไปติดอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่ง ยึดมันอยู่ที่จุดนั้น กอดแน่นอยู่ที่จุดนั้น อย่างนี้ก็เรียกว่า **ขามวัฏฏะ**. มัน เป็นหลักตอที่ปักลงไป ในวัฏฏะ ในกระแสแห่งวัฏฏะ, มันก็มีแต่จะหมุนไปตามวัฏฏะ ติดไปคั้ววัฏฏะ; ทำความเนิ่นช้าอย่างยิ่ง แก่การที่จะบรรลุพระนิพพาน.

ถ้าดูให้ถี่แล้วจะ น่ากลัวที่สุด ไม่มีอะไรน่ากลัวเท่าเรื่องนี้ แต่เราก็ไม่เคยกลัว และเรากำลังเป็นอยู่อย่างนั้นโดยไม่รู้สึกรู้สั้ว แล้วก็ไม่ไ้กลัว; **เราไปกลัวผี**

กลัวเสีย กลัวอะไรก็ไม่รู้ ซึ่งมันไม่น่ากลัว ในเมื่อเทียบกับการที่มันจะต้องไปเป็นชาวภู-
วัญญะ ตัดแน่นอนอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่งของวัญญะ แล้วก็หมั่นกันไปกับวัญญะนั้นเอง.

บัดนี้เรามันมีกันแต่ปรัชญา ชนิดสัจจากินิวสอย่างนี้ ติดอยู่ที่จุดใด แล้วก็
เอานั่นเป็นหลักเป็นที่พึ่ง ยึดถือจนตายไปกับตัว. นี่เรียกว่าปรัชญา ถูกที่สุดแล้ว แต่
มันปลอม; ปรัชญาถ้าจริงมันเป็นปัญญา ร้อย่างถูกต้องตามที่เป็นอย่างจริง.

เพราะฉะนั้นให้รู้กันเสียทีว่า ถ้าเราพูดว่า “ปรัชญา” สมัยนี้แล้ว ก็คือ
ปัญญาปลอม เป็นสัจจากินิวสทั้งนั้น; ไม่ใช่ปรัชญาที่เป็นปัญญาอย่างแท้จริง.
คำพูดมันผิดเสียแล้ว. มันแก้ไม่ได้แล้ว, มันลงไปโนปทานุกรมแล้ว ใช้กันทั่วโลกเสียแล้ว.

ปัญญาปลอม ที่เรียกว่าปรัชยานี้ มัน ไม่อาจจะช่วยให้มีศีลธรรม;
เพราะว่ามันไม่มีธรรมสัจจะแห่งศีลธรรม เพราะมันไม่มีธรรมสัจจะเพื่อประโยชน์แก่ศีล-
ธรรม; มันมีธรรมสัจจะฝ่ายผิดต่อศีลธรรม ฉะนั้นจึง ไม่พบประโยชน์ที่แท้จริง.

ประโยชน์แท้จริงต้องเนื่องด้วยความสงบ.

ตรงนี้ก็ขอให้ฟังให้คั่นหน่อย อาตมากำลังพูดว่า “ไม่พบประโยชน์ที่แท้จริง”.
มันมี ประโยชน์ที่ไม่แท้จริง กับ ประโยชน์ที่แท้จริง.

ทีนี้เรามันคนตะกตะก พอดียินว่าประโยชน์ ๆ แล้วก็เอาทั้งนั้น; นี่ก็ไม่มี
อะไรที่จะต้องการ ต้องการแต่ประโยชน์ทั้งนั้น แล้วก็ทำผิดทำชั่ว ทำอะไรกัน

ก็เพราะว่าต้องการประโยชน์นั่นเอง. คนทำบาปทำกรรมมันก็ต้องการประโยชน์, คนทำบุญทำกุศลมันก็ต้องการประโยชน์. ทำไมไม่ดูให้ดีว่า ประโยชน์ นั้นมัน มีอยู่เป็น ๒ ชนิด :

ประโยชน์ชนิดหนึ่ง มัน เป็นประโยชน์แท้จริง ถูกต้องตามธรรมสังฆะ. ฉะนั้น ประโยชน์ชนิดนี้ มัน เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อหยุด เพื่อปกติ เพื่อไม่มีปัญหา เพื่อไม่มีทุกข์ร้อน ; ถ้ามันเป็นประโยชน์อย่างนี้ก็ได้ ตรงกับความหมายของคำว่า ประโยชน์ ที่เนื่องด้วยธรรมสังฆะ.

ที่นี้ ประโยชน์อีกชนิดหนึ่ง มัน ไม่ยอมให้หยุด มัน ไม่ยอมให้สงบ มัน ไม่ยอมให้แม้แต่หยุดพักสักครู่หนึ่ง มัน กระตุ่น มัน รบเร้า มัน เข็ด มัน จับขั่นเข็ดไม่ให้หยุดไม่ให้หย่อน.

เราคบกันแต่ประโยชน์ชนิดนี้ มัน ก็เซ็ดจิตใจของเราไม่ให้หยุดได้ ไม่ให้เย็นได้ กระทั่งไม่ให้ยอมได้ มัน ยังคงตื่นรน ตื่นอยู่เหมือนกับสัตว์ที่มัน ถูกกัดทาง หรือว่าสัตว์ที่มัน ถูกราดด้วยน้ำร้อน ; นั่นแหละประโยชน์, ผลของประโยชน์.

ต้องการเรื่องกิน ต้องการ เรื่องกาม ต้องการ เรื่องเกียรติ และวัตถุ บ้างจุกทุกอย่าง ที่มันเป็นประโยชน์แก่เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เป็นประโยชน์ที่ ซ้อน ๆ กันอยู่หลาย ๆ ชั้น.

ฉะนั้น ดูให้ดีว่า เรา ต้องการประโยชน์ แล้ว ขอให้ได้ประโยชน์ ที่ถูกต้องตามธรรมสังฆะของศีลธรรม.

คำว่า “ประโยชน์” คำนี้ มันก็น่ากลัวอยู่แล้ว มันแปลว่า “เครื่องผูกพัน”.
 ถ้ายังอยู่ในประโยชน์อยู่แล้ว มันยังเป็นการผูกพัน. ที่ *ประโยชน์อย่างคืออย่างถูกต้อง*
 มันก็ *ผูกพันไปตามแบบดี, ประโยชน์อย่างเลว* อย่างผิดอย่างบาป มันก็ *ผูกพันไป*
ตามแบบเลวหรือบาป. ต้องขึ้นเหนือประโยชน์ จึงจะเป็นมัชฌิมาปฏิปทาหรืออยู่
 ตรงกลาง แล้วมันขึ้นไปเพื่อนิพพาน.

ฉะนั้น อย่าไปหวังประโยชน์กันนักเลย ถ้ามองเห็นข้อเท็จจริงอันนี้แล้ว;
 เพราะว่า ประโยชน์ นั้น ย่อมเป็นเครื่องผูกพันเสมอ. ธรรมสังฆะของคำว่า
 ประโยชน์มันเป็นอย่างนี้เอง : *ดีก็ผูกพันอย่างดี ชั่วก็ผูกพันอย่างชั่ว; จึงไม่เป็น*
มัชฌิมาปฏิปทา.

ที่นี้ เรามองเห็นความไม่ผูกพัน ต้องการจะไม่ผูกพัน มัน จึงจะเป็น
 มัชฌิมาปฏิปทา แล้วก็อยู่ตรงกลาง. ที่ยวนี้ เรามีแต่ความหลงในประโยชน์ ที่เป็น
 การกระตุ้นหรือปรุงแต่ง ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ. เราละประโยชน์ไม่ได้ คั้นรนไป
 ตามอำนาจของประโยชน์ จึงมีปัญหามาไม่สิ้นสุด.

ระวังความโง่ที่ถูกรู้เห็นเป็นความฉลาด.

ที่นี้ อยากจะให้คู่ต่อไปอีกอย่างหนึ่ง ถึงสัจจาภินเวสที่ซ่อนเร้น ที่หลอกหลวง
 ที่สุด ก็คือ ความโง่ ที่เราเห็นเป็นความฉลาด. พุคแล้วมันไม่น่าเชื่อ แต่คู่ให้ตี
 มันกำลังมีอยู่แล้วก็ได้ ความโง่ที่เราเห็นเป็นความฉลาด; ฟังอย่างนั้นมันก็ไม่น่าเชื่อ
 ทำไมเรียกความฉลาดหรือความโง่ ปนกันไปหมด ๆ.

เพราะสติจានภิเวส ความยึดมั่นด้วยทิฐิอย่างใดอย่างหนึ่ง; คนจึงเอาความโง่เป็นความฉลาด และถือมั่นเหนียวแน่น ยึดมั่นถือมั่นอยู่ในความโง่นั้น ในฐานะเป็นความฉลาดของตัว, เป็นความดีของตัว, เป็นกุศลของตัว. นี้คุณให้คว้ามั่นกำลังมีอยู่แก่เราอย่างไร.

อาตมาพูดต่อก็จะมากไป ที่จะพูดว่า มัน มีอยู่แก่ทุกคน ไม่ยกเว้น อุบาสก อุบาสิกา พระเณร; มันมีความโง่ ที่เห็นเป็นความฉลาด แล้วก็ถือมั่นอยู่.

เดี๋ยวนี้ บัญหานั้นแหละสำคัญมาก ที่คนไม่ยอมเปลี่ยนแปลง ให้ไปสู่ทางแห่งศีลธรรม. เราบอกว่า มันผิดแนว ผิดคลอง ผิดหนทางแล้ว ให้ถอยหลังเข้าคลอง; เขาก็ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง.

เขามีความฉลาดของเขาเอง ที่จะกันหุรงไป ไม่ยอมถอยหลังเข้าคลอง, ไม่ยอมถอยหลังจากความผิดมาสู่ความถูก; เพราะเขาเอาความผิดเป็นความถูก, เพราะว่าเขาเอาความโง่เป็นความฉลาด. เราห่างออกไปจากคลองของศีลธรรม ไกลออกไป ไกลออกไป; แล้วเราก็ไม่ยอมถอยหลัง กลับเข้ามาสู่คลองของศีลธรรม. ขอให้กตัญญูให้ดี โลกกำลังจะตกเหว จะวินาศเพราะข้อนี้.

ความโง่ที่ถูกเห็นเป็นความฉลาดนั้น มีได้ทุกๆ แห่งทุกๆ มุม ทุกๆ เรื่องของเรื่องที่มีมันเป็นปัญหา, ทำให้เราเห็นเรื่องใหญ่เป็นเรื่องเล็ก, เห็นเรื่องเล็กเป็นเรื่องใหญ่.

เห็นเรื่องใหญ่เป็นเรื่องเล็ก นี้จะอันตรายมาก; พอเห็นว่าเป็นเรื่องเล็ก แล้วก็ไม่สนใจ ไม่เอาใจใส่ที่จะทำให้มันดี เพราะเห็นเป็นเรื่องเล็กเสียแล้ว.

ที่^๕ไปเอาเรื่องใหญ่มาเป็นเรื่องเล็ก มันก็ไม่ทำให้ถูกต้อง. เพราะเรื่องใหญ่มันก็มีอันตรายมาก มีบาปมาก มีผลมาก, มันก็มีโอกาสที่จะทำอันตรายมนุษย์อย่างยิ่ง.

ยกตัวอย่าง ที่เห็นกันอยู่ง่าย ๆ สักอย่างหนึ่ง ; เช่นว่า ^๕เตี้ยวนั้นเขาจะ ^๕ถือกัน ^๕ว่าปาณาติบาตไม่สำคัญ, โดยเฉพาะอย่างยิ่งปาณาติบาตที่ฆ่าสัตว์ไตรัจฉาน หรือว่า ^๕จะระบุงลงไปให้ชัดว่าตบยุง. ถ้าเราบอกว่าตบยุงเป็นปาณาติบาต เขาก็หัวเราะ เขาก็ไม่สนใจว่ามันจะเป็นเรื่องชาติศัล, ไม่สนใจว่าจะเป็นการทำผิดต่อธรรมสังฆะของศีลธรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้.

นี่เพราะเขามองกันแต่ในแง่วัตถุ ตามที่ว่าสมัยนั้นมันเป็นสมัยวัตถุนิยม มันก็มองแต่วัตถุ; ฉะนั้น ตบยุงตัวหนึ่งมันจะเป็นอะไรนักหนา. ถ้ามันเป็นบาป มันก็เล็กเกินไป จนมองไม่เห็น.

การเห็นเรื่องใหญ่เป็นเรื่องเล็กอย่างนี้ นี่มันผิดต่อธรรมสังฆะที่จะคุ้มครองโลก คือเมตตากรุณา. *ธรรมสังฆะของธรรมชาตินี้มีอยู่ว่า โลกจะรอดอยู่ได้ ก็เพราะว่ามันมีการเห็นแก่ผู้อื่น หรือเมตตากรุณา.*

ถ้าว่าใครสักคนหนึ่งเขาถือศีล จะตบยุงสักตัวหนึ่ง ก็นึกถึงศีล มันตบไม่ได้; แล้วคนชนิดนี้มันจะฆ่าคนได้อย่างไร.

ช่วยฟังให้ดี ๆ ช่วยเปรียบเทียบให้ดี ๆ ว่าคน ๆ หนึ่ง พอเขาจะตบยุง เขาสะกุงเพราะมันจะชาติศัล แล้วคนชนิดนี้มันจะฆ่ามนุษย์ได้อย่างไร. ฉะนั้นคนที่มันฆ่ามนุษย์ได้เป็นว่าเล่นนั้น มันไม่มีความรู้สึกอย่างนี้ ไม่มีความรู้สึกที่ว่าปาณาติบาต นับตั้งแต่ตบยุงขึ้นไป.

นี่เมื่อไม่ถือหลักอย่างนี้ มันก็ไม่มีความรู้สึกที่จะรับผิดชอบ ต่อชีวิตของสัตว์อื่น ของผู้อื่น กระทั่งมนุษย์ด้วยกัน เพราะฉะนั้นมันจึงฆ่ากันได้ลงคอ. เช่นว่า เรามีลูกกระเบิดลูกหนึ่ง ทิ้งลงไปทีเดียวคนตายตั้งแสน ๆ ก็ทิ้งลงไปได้ลงคอ.

ถ้าเป็นสมัยที่มีศีลธรรม มันทำไม่ได้ มันกลับเป็นฝ่ายยอมแพ้เสียเองดีกว่าที่จะต้องฆ่าคนที่เดียวตั้งแสน ๆ อย่างนี้. ศีลธรรมในโลกมันก็เปลี่ยนแปลงหมด. เพราะการเข้าใจผิดในลักษณะเช่นนั้น.

โลกนี้มันจะรอดอยู่ได้เพราะธรรมสังขจะอันลึกลับซึ้ง แต่ว่าเจ็บช้ำชอก เกิดช้ำชอกข้อหนึ่ง คือธรรมสังขจะมีอยู่ตลอดอนันตกาลว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. นี่ใครพูด ? นี่พระเจ้าพูด. พระเจ้าไหน ? พระเจ้าทุกชนิด พระเจ้าที่ดี, พระเจ้าที่ถูกต้องแล้วจะพูดอย่างนี้นั้น.

เดี๋ยวนี้ เราจะถือว่า กฎ หรือ ธรรมสังขจะแห่งธรรมชาติ มันพูดว่า มนุษย์นั้นต้องมีความรู้สึกอย่างนี้ ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน แม้แต่ยุง แม้แต่อะไรก็ตาม. พอใครยอมรับธรรมสังขจะอันนี้ มันก็ไม่มี การเบียดเบียนกันได้; โลกนี้ก็มีสันติภาพ มีสันติสุข ไม่มีใครเบียดเบียนใคร ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น, แล้วก็ ธรรมสังขจะนี้ ก็จะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

ธรรมสังขจะที่เห็นว่ามันเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายกัน จนเบียดเบียนไม่ลงนี้ คือจุดกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา, หรือว่าความสมดุลย์ ในระหว่างสิ่งที่มีชีวิตทุกชีวิตในสากลจักรวาล; จะมีเท่าไรก็ตามใจ มีความสมดุลย์อยู่ที่ว่า เรา

ยอมรับนับถือชีวิตทั้งหมดนั้นว่า เป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. อย่าได้มองเห็นเป็นอย่างอื่นเลย.

ถ้ามองเห็นอย่างอื่น ก็จะไปเห็นว่า เราดีกว่า เราสูงกว่า เราเหนือกว่า; จะเอามนุษย์คนหนึ่งไปเปรียบกับยุงตัวหนึ่ง นี้นั่นก็จะเปรียบกันไม่ไหว. แต่ถ้าเอาหลักเกณฑ์อันนี้มาจับแล้ว มันก็ เคารพต่อชีวิต ทั้งของคนและทั้งของยุงนี้โดยเสมอกัน; แล้วนั่น เป็นมัชฌิมาปฏิปทา. ตามความรู้สึกของอาตมาเป็นอย่างนี้; ฉะนั้น เป็นธรรมสังฆะที่จะช่วยโลกนี้ได้; ขอให้ดูให้ดีๆ; และเราก็ยังมีทางที่ทำให้ไม่มียุง.

เอาละไหน ๆ ก็ได้พูดมาแล้ว ก็พูดให้หมด วันนี้ไม่กลัวแล้วว่าจะพูดยาวพูดนาน เพราะมันเป็นครั้งสุดท้ายของชุดนี้.

.....

ธรรมสังฆะแห่งความลวงพาให้สู่ความวิनाศ.

ที่จะพูดต่อไปนี้ก็ถือว่า มันมีธรรมสังฆะแห่งความผิดหรือความลวง อย่างที่ไต่กล่าวมาแล้วข้างต้น. ไต่กล่าวมาแล้วแต่ตอนต้น ว่ามันมีธรรมสังฆะของความผิดหรือความหลอกลวง; ความลวงมันก็มีธรรมสังฆะของมัน ไม่อย่างนั้นมันจะเกิดเป็นความลวงขึ้นมาได้อย่างไร.

นี่ก็พูดเพื่อให้มองเห็นว่า ไม่มีอะไรที่ไม่เป็นไปตามธรรมสังฆะของมันเอง. ทุกอย่างมันมีธรรมสังฆะเฉพาะสิ่งของมันเอง. ที่มัน เป็นเรื่องผิด เรื่องลวง เรื่องหลอกได้ ก็เพราะมันมีธรรมสังฆะส่วนนี้คือ ส่วนที่เป็นความผิดหรือ

ความหลง ความผิดหรือความหลงมันจึงมีขึ้นมา ชนิดที่ทำให้คนหลงไปได้เหมือนกัน ว่าเป็นของที่น่าปรารถนา. ธรรมสังฆจะแห่งความหลงกลวง พังแล้วมันก็น่าหวั แต่มัน เป็นความจริง หากแต่มันพังยาก.

ฉะนั้น จึงขอให้พิจารณาทุกบั้ง มัน ถูกพรางตา, มันถูกทำให้เกิดความ เข้าใจผิด โดยสังฆาภิเวสนั้น; ฉะนั้นจึงมีมัจฉาทิฏฐิว่า ไม่มีกรรม ไม่มีกิริยา ไม่มีบุญ ไม่มีบาป; แม้ว่าเราจะฆ่าสัตว์ทั้งสากลจักรวาล เอาเนื้อมากองให้ท่วม ชมพู่ทวีปนี้ มันก็ไม่บาป, หรือเราทำบุญบูชาญ เลี้ยงพระเลี้ยงเจ้าเลี้ยงอะไรนี้ ให้ มันเต็มไปทั้งสากลจักรวาล มันก็ไม่บุญ. เพราะมันมีสังฆาภิเวสน์หนึ่ง เป็นธรรม-สังฆจะฝ่ายหลงกลวง ฝ่ายที่เป็นความหลง จึงมีการเข้าใจผิดเป็นมัจฉาทิฏฐิ; เราไม่รู้จัก แม้แต่ธรรมสังฆจะแห่งความหลง ฉะนั้นเราจึงถูกลวง เราก็เกิดความเข้าใจผิด.

ที่นี้ พอมาพูดถึงการศึกษาสมัยนี้แล้ว การศึกษาของโลก ทั้งโลกในสมัยนี้ มัน ยิ่งส่งเสริมธรรมสังฆจะแห่งความหลง ความหลงมันก็ได้เปรียบ, ธรรมสังฆจะ แห่งการหลงกลวงมันก็ได้เปรียบ เพื่อจะมีการหลงกลวงที่มากขึ้น. การศึกษาของโลก ในสมัยปัจจุบันนี้ มันหลงมนุษย์ให้หลงไปสู่เหวแห่งความวิनाศ โดยไม่รู้สีก้าว และกำลัง หลงอยู่ว่าเรากำลังเจริญ.

คนในโลกเขาพูดว่า โลกนี้กำลังเจริญ; โดยเฉพาะพวกที่เขาก้าวหน้าทาง เทคโนโลยี ทางอะไรต่างๆนี้ เขายังภาคภูมิใจว่าโลกนี้กำลังเจริญ. แต่ถ้าดูโดยธรรม-สังฆจะแล้ว มันมี ธรรมสังฆจะฝ่ายหลงกลวงนี้ ลวงมนุษย์ลงไปสู่เหวแห่งความ วินาศด้วยกันทั้งโลก; มันไม่สร้างความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องให้แก่เรา. การศึกษา ปัจจุบันนี้ มันสร้างความคิดพลาดต่อความเป็นมนุษย์ให้แก่เรา คือไม่รู้ว่าเป็นมนุษย์กัน

อย่างไร, หรือว่าเป็นทำไมกัน, มันเป็นการศึกษาที่ไม่ถูกต้องตามธรรมสังฆะ ของสิ่งที่เรียกว่าการศึกษา.

การศึกษาคืออะไร? ก็พูดกันแล้วอย่างละเอียด ในการบรรยายครั้งที่แล้วมา ครั้งหนึ่งว่า มันมีธรรมสังฆะของมันเอง; เคียงนี้ การศึกษาในปัจจุบันนี้ ที่เขาใช้กัน อยู่ในเวลานี้ มันไม่ถูกต้องตามธรรมสังฆะของการศึกษา มันให้แต่ความรู้ทางอาชีพ. แล้วมันยังมีมันก็ยิ่งเห็นแก่ตัว, ยิ่งมีก็ยิ่งเห็นแก่ตัว มันก็เลยทำบาป เพราะความเห็นแก่ตัว.

ที่นี้การศึกษามันสร้างคน; นี่ก็มองให้ดีเดอะมันจะพบ ไม่ดีสักซึ่งอะไร นัก; นี่เราแต่ละคนๆนี้ เป็นคนขึ้นมาในลักษณะอย่างนี้ เคียงนี้ มันเป็นผลของการศึกษา แล้วแต่ว่ามันมีการศึกษามาอย่างไร.

อย่างอาตมาเมื่อเป็นเด็ก ๆ เมื่อ ๖๐ - ๗๐ ปีมานี้ มันก็เป็นเด็ก ๆ มีการศึกษาในวัด ชนิดที่ให้กลัวต่อบาป เหมือนกับกลัวผีกลัวเสืออย่างนั้น; พอพูดว่าบาปแล้วมันสะดุ้ง. ที่นี้พอมาถึงปัจจุบันนี้ พอพูดว่าบาป ไม่มีเด็กคนไหนสะดุ้ง; เด็กวันนี้พอพูดว่าบาป มันไม่มีใครสะดุ้ง; เพราะฉะนั้น เราจึงมีตัวตนของเราผิดกัน เพราะการศึกษามันต่างกัน.

เคียงนี้ การศึกษามันทำไปแต่ในทางที่ ให้ฉลาดในวิชาชีพ หรือว่าจะพูดว่าเทคโนโลยีทั้งปวงก็ได้; แต่ไม่มีศีลธรรมเลย ไม่ฉลาดในทางศีลธรรมเลย มันสร้างจิตใจนิสัยของเราให้เป็นแต่อย่างนั้น. โลกนี้ก็เป็นโลกของสัตว์อะไรก็ไม่รู้ ทั่วแต่อาชีพ เพื่อ กิน กาม เกียรติ แล้วก็ไม่มีศีลธรรมที่พอสมกันเลย.

การศึกษามันส่งเสริมการหลอกลวง ต่อความเป็นมนุษย์ คือมันสร้างไปในทางที่ตรงกันข้าม จากธรรมสังฆะของความสงบสุข. ก็เราอย่าให้มันหลอกลวงได้อีกต่อไปไม่ดีกว่าหรือ? ที่นี้คนทั้งโลกเขาก็ไม่เอา เขากำลังหน้ามืด กำลังก้มหน้า มุ่งไปแต่อย่างนั้น ก็ไม่มีใครบังคับเขาได้; มันเป็นเสรีภาพ มันเป็นประชาธิปไตย เมื่อส่วนมากมันลากไปอย่างไร มันก็ไปอย่างนั้น; แต่เรามาจุดแล้ว มันน่าเศร้า น่ากลัว.

ขอให้เปลี่ยนการศึกษาเสียใหม่ คืออย่าให้กันแต่วิชาความรู้วิชาชีพ หรือเทคโนโลยี; ต้องให้ความรู้ทางธรรมสังฆะของธรรมชาติ โดยเฉพาะของศีลธรรมนี้ควบคู่กันไป. ให้คนหนุ่มๆ หรือเด็ก ๆ นั้น มีความรู้เรื่องธรรมสังฆะของธรรมชาติ ไปตั้งแต่เด็ก ๆ ตั้งแต่แรก ๆ เรียนหนังสือ จนกระทั่งเรียนจบการศึกษาเล่าเรียน; ให้มันรู้มากขึ้น ๆ มันมีกำลัง หรือมีสมรรถนะ ที่จะทำโลกนี้ให้มีสันติ คือให้มันมีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องนั่นเอง.

มันเป็นสิ่งที่ทำได้ แต่แล้วเราก็ไม่ได้ทำ; เพราะว่าเรามันกำลังถูกลวงถูกลวงด้วยธรรมสังฆะแห่งความลวง คือธรรมสังฆะของสังฆาภิวัตน์ ที่ทำให้ทำผิด คิดผิด พูดผิด ติดตันอยู่ที่ความผิด. อย่าให้มันหลอกลวงกันนักเลย มารู้อัจธรรมสังฆะแห่งความผิดความลวง ฝ่ายตรงกันข้ามนั้น เสียบ้างเถิด; นี่เป็นแง่มุมอันหนึ่งของธรรมสังฆะ ที่เรายังไม่ค่อยได้มองกัน.

....

พิจารณาค้นหาธรรมสังฆะที่สร้างสันติสุข.

ที่นี้ ก็ควรจะถูกต่อไป โดยหัวข้อว่า การค้นหาธรรมสังฆะที่แท้จริง. ธรรมสังฆะที่แท้จริง ก็หมายความว่า ธรรมสังฆะที่จะเป็นไปเพื่อสันติสุขหรือสันติภาพ; ไม่ใช่ธรรมสังฆะฝ่ายความทุกข์ ฝ่ายความผิด ฝ่ายความหลอกลวง ของกิเลสหรืออวิชชา.

เมื่อพูดว่า ธรรมสังฆะที่แท้จริง ก็ขอให้ เล็งถึงธรรมสังฆะที่จะสร้าง สันติสุข หรือมุ่งไปยังพระนิพพาน ซึ่งเป็นตัว ส - ละ หรือตัวสันติที่ถึงที่สุด.

เราจะค้นหาธรรมสังฆะกันอย่างไร? พวกที่เคยบวชเคยเรียน เคยฟัง มาแล้ว ก็ว่าปฏิบัติกรรมฐาน ทำวิปัสสนา ค้นหาความจริงให้รู้ความจริง; ก็ถูกแล้ว มันก็อย่างนั้นแหละ มันก็ถูกแล้ว. ถ้าพูดส่วนใหญ่มันก็ต้องพูดอย่างนั้น, เอ้า, ก็ ทำวิปัสสนา.

ที่แรกก็ *ทำให้เป็นสมาธิ* จิตเป็นสมาธิ *ต่อมาก็ให้เป็นวิปัสสนา* คือเห็น แจ่ม. พูดอย่างนั้นมัน พูดได้ แต่แล้วมันก็มีปัญหาว่า มันเห็นแจ่มจริงหรือเปล่า? ยิ่งทำวิปัสสนายิ่งมีสังขารนิเวศ ก็ยังมี; อาจารย์วิปัสสนาเป็นบ้าไป เป็นมิจฉาทิฎฐิไป เป็นอะไรไป มันก็ยังมี; เพราะว่าวิปัสสนานั้นมันไม่จริง คือมันไม่เห็นแจ่ม.

ที่นี้ ก็จะไต่คุ้งกันถึงขั้นนี้แหละเป็นส่วนใหญ่ คือ มีความผิดพลาดหรือ ไขว้เขวกันอยู่ในส่วนนี้ ว่ามันทำไมมันจึงเป็นอย่างนั้น ในเมื่อ*วิปัสสนา* คำนี้แปล ว่า *เห็นอย่างแจ่มแจ้ง* คือ *ถูกต้องชัดเจนถึงที่สุด* - วิปัสสนา. ทำไมเราจึงไม่เห็น อย่างนี้, เราไปเขวออกนอกทาง ไปเข้าคางของมิจฉาทิฎฐิได้.

เคล็ดลับเรื่องนี้ก็มีอยู่ อยากจะพูดสั้น ๆ ประหยัดเวลา ก็พูดว่า ขอให้ ตั้งต้นด้วยการดู อย่าตั้งต้นด้วยการคิด; แล้วฟัง ฟังให้ดีว่า *การดูกับการคิดนี้ แยกออกจากกันเป็น ๒ อย่างเสียแล้ว* ไม่ใช่อย่างเดียวกัน; *ให้ตั้งต้นด้วยการดู, อย่า ตั้งต้นด้วยการคิด.*

ดูที่ไหน? ดูลงไปบนธรรมชาติ พยายามดูอย่าพยายามคิด ดูลงไป
ไปที่ตัวแท้ของธรรมชาติ; เพราะว่าทุกเรื่องมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ซึ่งเราไม่
มีอำนาจไปแก้ไขเปลี่ยนแปลงมัน. เราจกดูตัวธรรมชาติ ให้เห็นอย่างชัดเจนและ
แจ่มแจ้ง. อย่าไปคิด มันไม่มีประโยชน์; เราจะไปคิดอย่างไร มันก็ไม่ไปตาม
ที่เราคิด. อันนี้ดูแหละ เป็นเคล็ดลับของเรื่องทำวิปัสสนา.

อาตมาก็เคยเข้าใจผิดเกี่ยวกับคำพูดเหล่านี้ หรือการกระทำระบบนี้ เรามัก
จะยึดมั่นในเรื่องของการคิด และความคิด จนเราไม่ได้ดูตามที่เป็นจริง คือไม่ได้
ปล่อยไปตามที่มันเป็นจริง แล้วเราก็ดูเท่านั้น. เราไปคิดอย่างนั้น ไปคิดอย่างนี้ มันก็
ยังผิด, ถัดผิดต่อสิ่งนั้น. ความคิดก็เริ่มเขวออกไปนอกทาง จนไปอยู่ในระบบอื่น
ซึ่งไม่ใช่ความจริง; จึงย้ำไว้เป็นหลักเสียทีหนึ่งก่อนว่า : จงตั้งต้นด้วยการดู อย่า
ตั้งต้นด้วยการคิดตามเหตุผล ในโรงเรียนก็มักจะสอนให้คิดตามเหตุผลไปเสียทีพิศ.
แม้แต่เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็คิดตามเหตุผล, อ้างเหตุผลมา, หาเหตุผลมา;
อย่างนี้จะไม่พบธรรมสังขสภาวะของสิ่งนี้; มัน **ต้องดูความที่มันเป็นจริงอย่างไร.** ขอให้
พิจารณากันดูต่อไป.

แนวการค้นหาธรรมสังขสภาวะที่จะสร้างสันติสุข.

ในอันดับแรก ก็ขอให้มองลงไปยังตัวธรรมชาติ; ในกรณีนี้ก็คือตัว
ความทุกข์, ดูตัวความทุกข์. **อย่าไปอวดดีคิดเรื่องความทุกข์เลย ถ้าไปมัวคิด
มันก็นำความคิดไปทางอื่น มันไม่เห็นความทุกข์ตามที่เป็นจริง ว่าความทุกข์นั้น
เป็นอย่างไร.** เราถือว่าตัวความทุกข์นั้น มันเป็นตัวจริงอันหนึ่ง ซึ่งมันมีธรรมสังขสภาวะของ

มันเอง มันไม่เปลี่ยนได้. เราดูให้เห็นเท่านั้น การคิดไม่ได้ทำให้เห็น; การดูต่างหากที่จะทำให้เห็น.

เดี๋ยวนี้ ตัวจริงแห่งปัญหา มันคือตัวความทุกข์; ฉะนั้น จงดูความทุกข์ เฟ่งดูความทุกข์; แล้วให้มันเหมือนกับมองเห็นด้วยตาจริง ๆ ให้เห็นความทุกข์ที่เป็นนามธรรม เหมือนกับที่เรามองเห็นสิ่งที่ป็นวัตถุ มองเห็นด้วยตาจริง ๆ นี้. อย่างที่นี้ก็เห็นต้นไม้ เห็นก้อนหิน อย่างนี้ ให้มันเห็นชัด ๆ ลงไปจริง ๆ อย่างนี้ ไม่ใช่เป็นการคิด ไม่ใช่เป็นการคาดคะเน ไม่ใช่เป็นการอนุมาน.

มีแบบฉบับสำหรับที่จะดู แต่เราก็ไปเข้าใจผิด ว่าเป็นแบบฉบับสำหรับคิด. นี่มันผิดอย่างที่เรียกว่ายิ่งกว่าผิดใหญ่ผิดโต มันยิ่งผิด ยิ่งกว่าผิดใหญ่ผิดโต. ธรรมสังฆแท้จริง มันมีสำหรับให้ดู ไม่ใช่สำหรับให้คิด; แล้ววิธีสอนของพระพุทธเจ้า ก็เป็นไปในลักษณะที่สอนให้ดู ไม่ได้สอนให้คิด สอนให้ดูให้เห็น. แต่เรามันเป็นนักคิดชั้นวิเศษ คอยแต่จะคิด จะนำเรื่องนั้น ๆ ไปตามความคิดของเราเสียหมด.

แบบของการดูไม่ใช่แบบของการคิด; ดูว่ามันคืออะไร. ตัวอย่างเรื่องของ อริยสังขันธ์ ดูว่า มันคืออะไร ความทุกข์นี้มันคืออะไร. ดูว่ามัน ออกมาจากอะไร. อย่าไปคิดว่ามันออกมาจากอะไร. แต่ดูว่ามันออกมาจากอะไร? มันมีเพื่อประโยชน์ อะไร? คือ เพื่อดับทุกข์. ถ้าว่า โดยวิธีใด? ก็ดูให้เห็นว่ามันโดยวิธีอริยมรรคมืองค์ ๘ ฉะนั้น มันต้องเห็นตัวอริยมรรคมืองค์ ๘ มาจากการดู ไม่ใช่การคิด.

ถ้าเรา ไปทำอย่างการคิด ในเรื่องอริยสังขันธ์ มันก็ กลายเป็นเรื่องปรัชญาไป เป็นปรัชญาของอริยสังฆเป็นปรัชญาของพุทธศาสนา ไม่ใช่ตัวศีลธรรม

ไม่ใช่ทวิศาสนา; พอมันกลายรูปเป็นปรัชญา มันก็เพื่อเข้ารกเข้างงไปตามแบบของปรัชญา. นี่เรามัน ถนัดแต่จะคิดว่า ความทุกข์คืออะไร, คิดว่าทุกข์นี้เกิดมาจากอะไร, คิดว่ามันคืออย่างไร, คิดว่ามันจะดับได้อย่างไร, อย่างนี้มันเป็นปรัชญา.

ที่แรกอาจจะเป็นการคิดไปก่อนก็ได้ แต่ไม่สำเร็จประโยชน์ จนกว่ามันจะเปลี่ยนรูปมาเป็นการดู. มันจึงจะเป็นเรื่องของพระศาสนา ไม่ใช่ปรัชญา คือเป็นการปฏิบัติพระศาสนา เป็นศีลธรรมเป็นลำดับไป จนกว่าจะถึงที่สุด. ฉะนั้น จงดูว่า ความทุกข์นี้คืออะไร, หรือ เป็นอย่างไร, ความทุกข์นี้มันเกิดอย่างไร, ดูให้เห็น; อย่าใช้การเทียบเคียงหรือการคาดคะเนโดยเหตุผล โดยวิธีตรรก หรือว่าโดยวิธีปรัชญา; ไม่ได้ทั้งนั้น. นั่นมันผิดหลักของกาลามสูตร.

ที่นี้ ที่ตีไปกว่านี้อีก ก็คือว่ามันจะช่วยให้ใกล้ต่อความเบื่อหน่ายยิ่งขึ้นไปอีก. ต้องดูว่า มันมีลักษณะอย่างไร. ไปคิดได้หรือ? คิดว่ามันมีลักษณะอย่างไร ไปคิดได้ที่ไหน? มันได้แต่ดู. ถ้าเรื่องของความทุกข์ เรื่องของกิเลสนี้ ก็ดูว่ามันมีลักษณะอย่างไร, ดู-ดู-ดู แล้วมันเกิดมาจากอะไร, คุณสมบัติของมัน ว่ามันเกิดมาจากอะไร.

แล้ว ก็ดูอัสสาหะ ของมัน ว่าสิ่งที่มันเคลือบน้ำตาลไว้นั้น เสน่ห์หรือรสอร่อยที่มันเคลือบไว้ข้างหน้านั้นมันคืออะไร? มันเคลือบอยู่อย่างไร? มันไม่ใช่เรื่องคิด. ถ้าคิดตามเหตุผลแล้ว มันก็คิดผิดไปแนวอื่น. มันต้องดูว่า มันมีอย่างไร, มันเคลือบน้ำตาลไว้อย่างไร. นี่เราไปคิดมันได้หรือ? มัน ดูให้เห็นเท่านั้น ว่ากิเลสหรือความทุกข์นี้ มันมีความเอร็ดอร่อยเป็นอัสสาหะเคลือบไว้.

แล้วก็ดูว่า อาทินวะ โทษอันแท้จริงของมันนั้นคืออะไร, มันขบกัดเราอยู่อย่างไร, มันไม่ใช่เรื่องต้องคิด, มันไม่สำเร็จด้วยการคิด, มันสำเร็จด้วยการดู; กระทั่งในที่สุด ดูว่า ทางออกไปพ้นจากสิ่งเหล่านี้ มันเป็นอย่างไรร.

เรื่องนี้มันยากที่จะดู มันอาจจะต้องคิด หรือคนมันก็คิด มันชอบคิด; แต่ในที่สุดก็ไม่สำเร็จ จนกว่าจะ ดู - ดู - ดู ให้เห็นว่ามันออกไปได้อย่างไร? ก็ว่ามัน เป็นอย่างไร, มัน เกิดมาจากอะไร, ก็ดูเห็นได้เลยว่า ทำลายที่เกิดของมัน นั้นแหละ แล้วมันจะออกไปได้; ในที่สุดมันก็ไปพบตัวแท้ของ อัญญัฐจติกมรรค หรือของการปฏิบัติ ที่ชัดเจนอยู่ ไม่ต้องคิดอะไรต่อไป.

เดี๋ยวนี้ ขอให้ลองคิดดูบ้างเป็นไร ว่าเราเรียนนักรธรรม ทรี โท เอก อะไรมาจนบัดนี้แล้ว; ไต่ยีนเรื่องอริยสังข์, ไต่ยีนเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ มามากมาย ก่ายกองแล้ว, ทำไมมันไม่เกิดผลอะไรเสียเลย?

เพราะมันมีแต่การฟัง การจำ การคิด แล้วก็มุ่งแต่จะคิด มุ่งแต่จะใช้เหตุผลทางการคิด ไม่มีการดู, หรือจะพูดให้ชัดว่า ไม่สามารถจะดู. ต้องทำกันใหม่ในลักษณะที่เป็นการดู. ขอย้ำว่า ระมัดระวังให้มันเป็นการดูเสมอไป; อย่าให้มันเกิดเป็นความคิด เช่นการอนุমান, การใช้เหตุผลทางตรรก ทางปรัชญาอะไรขึ้นมา.

จะยกตัวอย่างที่พอจะเห็นได้ก็เหมือนกันว่า ถ้าเราจะดูความงามของวิว หรือจะรูปภาพวิวก็ได้ หรือเป็นตัววิวตามธรรมชาติก็ได้; ถ้าเรา จะดูความงามของมัน เราเพียงแต่ดูพอแล้ว. ถ้าเรา ไปคิดเข้า เดี่ยว ความงามหายหมด.

เราทอดสายตาไปดู แล้วก็ปล่อยใจให้ดู ไปตามความรู้สึกของความงาม ก็จะพบความงาม. พอไปใช้ความคิด วิพากษ์วิจารณ์นั้นนี้เข้า ความงามก็หายไปหมด. จะดูรูปภาพก็ดี จะดูวิวโดยตรง ธรรมชาตินี้ก็ดี นี่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นความแตกต่าง ระหว่างการดูกับการคิด.

ทางธรรมะนี้ต้องการการการดู จึงจะเข้าถึงตัวจริง; ฉะนั้น ถ้าจะพูด กันไปในแง่ของคำพูด เช่นคำพูดว่า ทำในใจให้แยบคาย ทำจิตให้เป็นสมาธิ นี้ก็ ระวังให้ดี. ทำในใจโดยแยบคาย โยนิโสมนสิการ นี้ ไม่ใช่เพื่อจะคิด และไม่ใช้ ความคิด หรืออย่างมากที่สุด มันก็จะเป็นเพียงว่า การเตรียมจิตให้เหมาะที่จะดู.

คำว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่สุด ในพระพุทธ- ศาสนา นี้ มันจะมีผลดี ต่อเมื่อเราใช้ไปในทางเป็นการเตรียมจิตให้เหมาะที่จะดู.

เดี๋ยวนี้ จิตของเรามันกวัดแกว่ง มันวอกแวกมันอ่อนแอ มันอะไรต่างๆ มันไม่เป็นสมาธิ; ฉะนั้น เราต้องปรับปรุงเสียใหม่ ให้มันเป็นจิตที่มีความเหมาะสม ที่จะดู นั่นแหละคือ โยนิโสมนสิการ. หรือถ้าทำสมาธิ ก็ทำเพื่อเตรียมจิตให้ เหมาะที่จะดูจะเห็น ให้จิตมีกำลัง ให้จิตมีความเพ่ง เป็นจุดเดียวอะไรนี้ ก็เพื่อ จะดู ทั้งนั้น.

การทำในใจโดยแยบคายนั้น ไม่ใช่คิดเอา - คิดเอา - คิดเอา แล้วจะ เป็นการทำในใจโดยแยบคาย, เดี่ยวมันก็ไปสู่สัจจาภิเนวสเท่านั้นเอง; ฉะนั้นทำ อย่างแยบคาย ก็ทำให้มันตรงกับเรื่องที่จะดู ให้เหมาะสมที่จะดู แล้วก็พบความจริง

หรือความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ เห็นความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ ; ถ้าคิดแล้ว มันก็บิตตะกุก ไปหาสัจจาภินิเวส ; พุคสน์ ๆ ก็ต้องพุกอย่างนี้.

อย่าไปมัวอุนุมาน แล้วก็ว่าไปตามการอุนุมาน, มันเป็นการสันนิษฐานแบบตรรก ตรรกคือใช้เหตุผลแล้วคิดไปตามเหตุผล ; หรือแบบนัยะที่เรียกว่าปรัชญา มันก็ใช้เหตุผลอีกวิธีหนึ่ง จากสิ่งที่มันไม่ควรจะใช้ ไปยังสิ่งที่มันไม่ควรจะใช้ และไม่รู้จักไม่รู้สึ. ความเข้าใจผิดมันเกิดได้โดยไม่รู้สึสักตัว ; มันไม่ได้เป็นการเห็น ; แต่มันเป็นการอุนุมาน.

ในพระบาลีสสูตรหนึ่งกล่าวถึงเรื่องพรหมตนหนึ่ง ที่เกิดก่อน แล้วก็คิดว่าอยู่คนเดียวมันไม่ตี ควรจะมีเพื่อนอยู่ด้วย. หนึ่งต่อมานานเข้า ๆ ก็มีพรหมตนอื่นมาเกิดขึ้นอีก. พรหมตนแรกก็เลยคิดว่า พรหมที่เกิดทีหลังเกิดจากการสร้างของเรา ; ความคิดว่า “เราเป็นผู้สร้าง” มันก็เกิดขึ้นแก่พรหมตนแรกนั้น.

กิดุกเถอะมันเป็นความโง่เท่าไร มันเป็นการอุนุมานโดยไม่รู้สึสักตัว มันเป็นความรู้ที่ออกมาอย่างที่ไม่รู้สึสักตัว ; เขาอาจจะเห็นว่าอันนั้นมันเกิดมา, แต่เขาคิดว่า “เพราะว่าเราคิดเขาจึงเกิดมา”.

มันหลอกกันอยู่อย่างลึกลับอย่างนี้ ; ก็เลยถือตัวเป็นผู้สร้าง, ทำตัวเป็นผู้สร้างผู้อื่น กระทั่งว่าความคิดเดียวกันมันก็ขยายออกไป เป็นผู้สร้าง ผู้ควบคุม ผู้ทำลายอะไร ; มี “ผู้” ขึ้นมาได้, จนกว่าจะมาพบ “ผู้ที่แท้จริง” คือกฎของธรรมชาติ ที่ทำให้เกิดขึ้นมาที่ควบคุมอยู่ หรือที่ทำลายลงไป. นั่นแหละจึงจะถึงตัวจริง ซึ่งเห็นยาก ; แต่แม้จะเห็นยากอย่างไร ก็พยายามดู ดูก็จะเห็น.

....

....

....

....

การปฏิบัติวิปัสสนาที่แท้ คือดูให้เห็น.

ที่นี้ อยากจะพูดต่อไปถึงคำบางคำ ที่เราใช้กันอยู่ในการปฏิบัติวิปัสสนา; คำนี้ก็เช่นคำว่า พิจารณา. การพิจารณา ถ้าฟังใน ภาษาไทย นี้ มันพุ่งออกไปใน รูปของการคิด การใช้เหตุผล การพิจารณาใคร่ครวญ; ก็เลยเข้าใจว่า พิจารณานี้ เป็นการคิดไปเสีย.

ที่ถูกการพิจารณานั้น มันก็คือการดูให้เห็น, หรือว่ามันต้องกระทำ อยู่ในขอบเขต หรือลักษณะ ที่เป็นการดูให้เห็น นั้นแหละคือพิจารณา; ไม่ใช่คิด อย่างตรรก ไม่ใช่คิดอย่างนัยะ หรือปรัชญา.

พิจารณานี้คือการดูให้ละเอียด - ดูให้ละเอียด - ดูให้ละเอียด ก็คือการ ดูให้เห็น มิใช่การคิดให้ออก. พูดยุ่อย่างนี้จะพอละมั่ง ว่าเป็นการดูให้เห็น มิใช่ เป็นการคิดให้ออก; ถ้าเป็นการคิดให้ออก มันเป็นเรื่องการคิดไป. มันก็เป็นเรื่อง เพียงแต่คิด, มีผลเพียงแต่ในชั้นความคิด, แต่ไม่ใช่ความเห็นแจ้ง.

คำว่า "พิจารณา" ควรจะถือเอาความหมายของคำ ที่มันแสดงให้เห็นว่า มันเป็นความรู้สึกอยู่, แล้วก็ดูอยู่ที่ความรู้สึกนั้น. เช่นคำบาลีว่า ปฏิสังเวทีย์ - เป็น ผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะอยู่, ปฏิสังเวทีย์ - รู้สึกพร้อมเฉพาะอยู่ นี้ไม่ใช่คิด; ฉะนั้น คำว่า บัณฑิตปฏิสังเวทีย์ สุขปฏิสังเวทีย์ อะไรก็ตาม ที่เป็นปฏิสังเวทีย์นี้ มันมิใช่คิด. มันทำ ความรู้สึกอยู่ แล้วดูอยู่ที่ความรู้สึกนั้น จนกว่าจะเห็นอะไรออกมา; นี้คือการดูที่แท้ จริง ปฏิสังเวทีย์คือการดูที่แท้จริง; แต่เราไม่เข้าใจกันอย่างนั้น เข้าใจเป็นการคิด การ พิจารณากันไปเสีย.

ที่นี้ ก็ดูไปถึงคำอื่น ๆ จะพบข้อเท็จจริงอันหนึ่งว่า *บรรดาคำทั้งหลาย* ที่พระพุทธเจ้าท่านใช้อยู่นั้น เป็นเรื่องการดูทั้งนั้น จึงจะสำเร็จประโยชน์ ถ้าไม่ขึ้นมาถึงขั้นที่เป็นการดูแล้ว ไม่สำเร็จประโยชน์; ยังเป็นการคิดท้วงติงเหมือนเตี้ยก้อมมีอยู่ในระยะแรก ๆ.

คำอะไรบ้างที่เราจะต้องดู; เช่นคำว่า *ปสฺส* ก็แปลว่า *เห็นอยู่* คือ *ดูอยู่*, *ปสฺสสนฺโต* ก็ *เห็นอยู่* หรือ *ดูอยู่*, *มนสิสิโรโต* - *กระทำในใจอยู่* ก็คือว่า ทำความรู้สึกอย่างไรอยู่ แล้วก็รู้สึกต่อความรู้สึกอันนั้น; เหมือนกับว่า *ดูอยู่*.

แม้แต่คำว่า *ปัจจุเวกฺขโต* ซึ่งมักจะแปลกันว่า *พิจารณาอยู่*; *นี้มันก็เป็น การดูอยู่* ไม่ใช่เป็นการคิด. บัจจเวกฺขณฺ์ นั้นมาจากคำว่า *ปฺปฏิ* กับคำว่า *อิกฺข*. อิกฺข นั้นแปลว่า *ดู* ว่า *เห็น*, *ปฺปฏิ* มันแปลว่า *เฉพาะ*, *ปัจจุเวกฺขณ* นี้คือว่า *การดูการเห็น อยู่ตรงจุดนั้นโดยเฉพาะ*; *นี้เรียกว่า บัจจเวกฺขณฺ์ ไม่ใช่การคิด แต่เป็นการดู ให้เฉพาะจุดละเอียดลงไป.*

ปฺปฏิสยฺจิกฺขโต นี้แปลว่า *พิจารณาอยู่* อีกแหละ. ที่แปลกันก็แปลตามที ทรุสอน ก็ต้องแปลว่า *พิจารณาอยู่*. แต่ *นี้มันเห็นอยู่พร้อมเฉพาะ* มันยิ่งกว่า *บัจจเวกฺขโต* ไปเสียอีก มันเห็นอยู่อย่างครบถ้วนเฉพาะจุดนั้น; *นี้เรียก ปฺปฏิสยฺจิกฺขโต.*

แม้แต่คำว่า *สิกฺขติ* ในพระบาลีอานาปานสติที่เราสวดกันอยู่ว่า *สิกฺขติ*, *ปสฺสสนฺโต* *ปสฺสสิสฺสามิตฺติ* *สิกฺขติ* - *ทำในบทศึกษาว่าอย่างนี้ ๆ*. *สิกฺขติ* ก็คือ *การดูอยู่* ไม่ใช่ท่องอยู่ ไม่ใช่เรียนอยู่ในโรงเรียน. ทำบทศึกษานี้ คือ *ดูมันอยู่ตลอดเวลา*; *นี้เรียกว่า สิกฺขติ* คือศึกษามันอยู่ด้วยการดูมัน.

แม้แต่คำว่า *สัจฉิกรณิ* - การทำให้แจ้ง, *สัจฉิกรโธ* - เมื่อบุคคลทำให้แจ้งอยู่; กระทำให้แจ้งไม่ใช่คิด เป็นการจูนเห็นแจ้ง *สัจฉิ* แปลว่าแจ้ง, *ก-ร-ณ* แปลว่า การทำ; *สัจฉิกรณิ* แปลว่า *การทำให้แจ้ง* ก็เป็นการจูน.

ที่นี้เรารู้คำที่คุ้นเคยมากกลุ่มหนึ่ง ก็คือคำว่า *จกฺขุ อุตฺปาติ ปญฺญา อุตฺปาติ อาโลโก อุตฺปาติ วิชฺชา อุตฺปาติ* สี่คำนี้ นี่คือ มัน โพลงขึ้นมาแห่งการเห็น ไม่ใช่ด้วยการคิด : *จกฺขุ* ก็เห็น, *ปญฺญา* ก็รู้หรือเห็น, *วิชฺชา* ก็รู้, *อาโลโก* ก็แสงสว่าง; มันก็เกี่ยวกับการเห็น มันไม่เกี่ยวกับการคิด มันเป็นการโพลงขึ้นมาของการเห็น ไม่ใช่ผลของการคำนวณ.

เท่านี้ก็จะพอแล้วกระมัง ตัวอย่างแห่ง คำพูดที่สำคัญๆ ในวิปัสสนาธุระนี้มัน มีแต่การดู ทั้งนั้น, แล้วก็ดูให้เห็นทั้งนั้น. ถ้าคิดอย่างตรรกะนัยะแล้ว มันก็เป็นเรื่องอื่นไป ไม่พบธรรมสังขจะได้ คือไม่เกิดเบื่อหน่ายคลายกำหนดได้นั่นเอง.

คนแก่ๆ ที่เป็นนักธรรมะรุ่นก่อนๆ เขามีคำพูดอยู่คำหนึ่ง เช่นว่า “ดูชั้นร์เป็นเอง”. พังให้ตี ๔ พยางค์; ดู - ชั้นร์ - เป็น - เอง, ดูชั้นร์ตามที่มีมันเป็นอยู่เอง. อย่าไปคิดว่า ชั้นร์มันจะเป็นอย่างนั้นจะเป็นอย่างนี้ๆ. ดูชั้นร์ตามที่เป็นอยู่เอง. นี้จะพบอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; ถ้าไปคิดแล้ว มันก็ตันท้วง บิดตะกุกไปสู่จุดอื่น, มันไม่มาสู่จุดที่เห็นแจ้ง เป็นแสงสว่าง เป็นจักขุอะไรขึ้นมาได้.

พระบาลีก็มีในสูตรทั้งหลาย เช่น *เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว รูปฺสมํปปี นินฺทิตฺตํ เวทนายปี นินฺทิตฺตํ* อะไรเป็นต้น จนครบทั้งชั้นร์ ๕; ว่า *ภิกฺขุ*ทั้งหลาย, เมื่อ*ภิกฺขุ*เห็นอยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ ก็เกิดเบื่อหน่ายในรูปบ้าง เบื่อหน่ายในเวทนาบ้าง

เบื่อน่ายในสัญญาบ้าง เบื่อน่ายในสังขารบ้าง เบื่อน่ายในวิญญาณบ้าง. นิพพิทฺ์
 วิรชฺชติ เมื่อเบื่อน่ายก็คลายกำหนด; วิจารณ์ วิมฺุจฺจติ เพราะคลายกำหนดก็หลุด
 พ้น; มันเป็นเรื่องของการเห็นทั้งนั้น แล้วมันจะเป็นไปตามธรรมสังฆะของมันเอง,
 ใครไปแต่งตั้งก็ไม่ได้ หรือใครไปบิดผันมันไม่ได้. พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ได้แต่งตั้ง
 ธรรมสังฆะเหล่านี้; แต่ท่านเห็น ท่านดูแล้วท่านเห็น แล้วท่านบอกตามที่ท่านเห็น.

นี่ใจความสำคัญมันก็อยู่ที่ว่า ดูอะไร? เพราะมันไม่ใช่วัตถุนี้; ก็ดูความ
 รู้สึก : รู้สึกอยู่อย่างไร ก็ดูความรู้สึกนั้น. ถ้ามันเป็นทุกข์อยู่อย่างไร ก็ดูอยู่ที่ความ
 รู้สึกที่เป็นทุกข์นั้น; มันเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างไร ก็ดูอยู่ที่ความเปลี่ยนแปลง
 นั้น.

ดูที่แรกมันก็ไม่เห็น; ดูเข้าไป, ดูเข้าไป, นี่พยายามตั้งหน้าตั้งตาแต่
 จะดูอย่างละเอียด อย่างแยบคาย จนกว่ามันจะเห็น. ถ้าไปคิดแล้ว มันจะนำ
 เขาไปทางอื่น; มันไม่ใช่การคิดนำมันไป แล้วไม่ใช่การกำหนดเอาด้วยเหตุผล.

นี่เรียกว่า ดู โดยรู้สึกอยู่จริงๆ; เช่นว่าจะดูปีติ, ดูสุข นี้ ก็มันมีความ
 สุขอยู่ แล้วก็รู้สึกอยู่ คือดูความรู้สึกนั้นอยู่ แล้วก็เลยรู้สึกยิ่งขึ้นไปว่า ปีติเป็นอย่างไร
 สุขเป็นอย่างไร, จนกระทั่งเห็นความไม่เที่ยงของปีติและสุขนั้น มันก็เกิดความเบื่อน่ายได้. นี่มันไม่ใช่กำหนด, มันไม่ใช่อนุมาณหรืออุปมาน.

จะเปรียบตัวอย่างในเรื่องนี้ อีกสักทีหนึ่งก็ว่า เช่นว่า เราจะเปรียบเทียบ
 ระหว่างเต็กกับคนแก่. เต็กอาจจะดูความแก่ไม่ได้; แต่คนแก่ดูได้. เต็กอาจคิดได้;
 แต่คิดแล้วก็คิดไม่ออก ไม่ตรงตามที่คนแก่เห็น.

อย่างตั้งปัญหาขึ้นมาว่า เป็นพ่อเป็นแม่เขานี้มันสนุกไหม? คำถามอย่างนี้ เคยพูดมามากแล้ว เคยอธิบายมามากแล้ว ที่ว่าจะเป็นเรื่องให้คนเบือนหน้าในอารมณ์ แห่งตักท้อต่าง ๆ ได้. ตั้งปัญหาขึ้นมาว่า เป็นพ่อเป็นแม่เขานี้มันสนุกไหม? เด็กฟังไม่ถูก. ถ้าจะเกณฑ์ให้ตอบ มันต้องคิด มันต้องคำนวณ มันต้องอนุมาน; แต่แล้วยังไม่ถูกอยู่นั้นแหละ.

แต่คนแก่นี้ไม่ต้องคิด มันเพียงแต่ดูเท่านั้น ก็เห็นว่าเหม, สั้นหัวเลย แล้วก็นิ่ง แล้วพูดไม่ออก; เป็นพ่อเป็นแม่เขานี้มันไม่สนุกเลย มันไม่ต้องคิด มันเห็นมันรู้แล้วมันเห็น. แต่ถ้าเราไปตามแก่เด็ก ๆ; เด็ก ๆ มันกึ่งงง มันก็ต้องคิด คิดแล้วมันก็ไม่ไปตรงจุดนั้น ก็ไม่ตรงจุดตามที่เป็นอย่างจริงได้.

ฉะนั้น การที่เราไปคิดนำข้อธรรมะ อะไรต่าง ๆ นั้น มันถูกไม่ได้; มันต้องไปยังจุดใดจุดหนึ่ง เปะปะ ๆ ไป; มันนานมาก กว่ามันจะเปลี่ยนมาอยู่ในรูปของการดู แล้วจึงจะเห็น.

คนแก่นั้นไม่ต้องถาม มันก็ดู แล้วก็เห็น ก็ไม่ต้องคิด; เว้นไว้แต่ว่ามันเป็นคนแก่ตาฝ้าตาฟาง มันก็ไม่เห็นไปเลย. นั่นตามันไม่ตี ตามันฝ้า ตามันเป็นต้อ มันก็ไม่เห็นว่าเป็นพ่อแม่เขานี้สนุกไหม. แต่ถ้าคนธรรมคาตาไม่ฝ้าไม่ฟาง อายุมากพอสมควร แล้วมันก็จะตอบได้ว่าเป็นอย่างไร โดยไม่ต้องคิด เพียงแต่ดูเท่านั้น.

นี่ความแตกต่างระหว่างการคิดกับการดู; ฉะนั้น ขอให้ถือเป็นหลักว่า ในการค้นหาธรรมสังฆะทั้งหลายนั้น จงใช้การดู อย่าได้หวังใช้การคิดเลย.

นี่ก็เพื่อจะแก้ปัญหิต่างๆ ที่ตามกันอยู่เสมอๆ ว่า ทำไมมันจึงไม่เห็น? ทำไมมันจึงไปไม่ได้? ทำไมมันจึงไม่หลุดพ้น? ตอบ : เพราะมันเป็นคนบ้ากิด มันไม่เป็นคนที่ขยับขยายให้พอเหมาะ แล้วก็กูเท่านั้นเอง.

.....

การประยุกต์ธรรมสังฆะในยุคปัจจุบัน.

ที่^{นี้} ก็เป็นข้อสุดท้าย ที่มันเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องพูดกัน คือ ในยุคปัจจุบันนี้ เราก็มีการทำผิดต่อธรรมสังฆะ หรือเราประยุกต์ธรรมสังฆะไม่ได้ ในการที่จะเอาธรรมสังฆะมาใช้ให้เป็นประโยชน์ แก่ความเป็นอยู่โดยสันติสุข หรือสันติภาพของมนุษย์เรา; ฉะนั้น จึงพูดโดยหัวข้ออีกข้อหนึ่งว่า “การประยุกต์ธรรมสังฆะในยุคปัจจุบันนี้”.

นี้หมายความว่า เรายอมรับหน้าที่แทนเพื่อนมนุษย์ทุกคนในโลก โดยถือว่าเป็นภาระที่มนุษย์ทุกคนในโลกจะช่วยกันแก้ปัญหาของโลก ไม่ใช่เห็นแก่ตัว; ฉะนั้น เราจึงต้องกูกันกว้างๆ กูกันทั่วโลก กูกันในนามของทุกคนในโลก.

การประยุกต์ธรรมสังฆะ นี้หมายความว่า จะเอาธรรมสังฆะที่แท้จริง ที่สูงสุด ที่เด็ดขาดเหมือนกับพระเจ้านั้น มาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร แล้วเราทำไม่ได้ มีปัญหาเกิดขึ้นอยู่เฉพาะหน้า^{นี้} หลายแง่หลายมุม; เพราะว่าเรากำลังทำผิดต่อธรรมสังฆะของธรรมชาติ ที่มีกฎเป็นการสมดุลง^{นี้}. ข้อนี้อธิบายแล้วเมื่อตะกี้ยก^{นี้} ว่า ธรรมสังฆะทั้งหลาย มีความหมายเป็นความสมดุลง^{นี้} ของทุกสิ่งที่มาเกี่ยวข้อง.

เดี๋ยวนี้มนุษย์ในโลกนี้ ไม่ทำความสมมุติต่อสิ่งเหล่านี้ได้ เรื่องเงิน เรื่องของ เรื่องกิเลส เรื่องกามารมณ์ เรื่องอะไรก็ตาม มันไม่มีธรรมสังฆะ ที่จะเป็นไปอย่างถูกต้อง, มันไปตามกิเลสค้นหาทั้งนั้น เรียกว่าทำผิดต่อกฎของธรรมสังฆะ ที่เป็นความสมมุติของธรรมชาติ.

ที่นี้ มันก็สร้างความเป็นทาสต่อกิเลสขึ้นมาให้มนุษย์นั้น มนุษย์ก็เป็นทาสของวัตถุ ที่เป็นที่ตั้งอาศัยของกิเลส จนกิเลสครองโลก; เมื่อกิเลสเข้ามาสิงอยู่ในใจ เป็นเจ้าเป็นนาย แล้วก็เหยียบย่ำศีลธรรม ไม่มองเห็นศีลธรรม ไม่มีศาสนา เพราะเหยียบย่ำศาสนา ไม่มีพระเจ้าที่แท้จริงตามความหมายเดิม มีแต่พระเจ้าคือสิ่งที่ตัวหลงรัก; *เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ก็เป็นพระเจ้าขึ้นมา.*

สรุปรวมอยู่ที่เงิน; เดี่ยวนี้ก็ถือพระเจ้าเงิน หรือ พระเจ้าประโยชน์; เงินอำนาจประโยชน์ได้ ก็ถือพระเจ้าเงิน ก็เลยไม่มีศีลธรรม การแก้ปัญหาก็ผิดหมด : การเศรษฐกิจก็ไม่มีศีลธรรม, การเมืองก็ไม่มีศีลธรรม, การอะไรต่างๆ ที่จำเป็นแก่มนุษย์ทุกอย่างก็ไม่มีศีลธรรม. นี่เป็นความผิดพลาด; กำลังเป็นวิกฤตการณ์อยู่ในปัจจุบัน มีรายละเอียดที่ได้กล่าวแล้ว ในการบรรยาย ๑๒ ครั้งนั้น; ซึ่งพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า ทุกอย่างมันขึ้นอยู่กับคำว่าศีลธรรมเพียงคำเดียว.

ศีลธรรมตามความหมายที่เราบัญญัติกันขึ้นที่นี้; *ดี - ละ* แปลว่า *ปรกติ*, *ศีลธรรม* ก็แปลว่า *เหตุให้ปรกติบ้าง*, *ศีลธรรม* แปลว่า *ผล* คือ *ความปรกติบ้าง*, *ศีลธรรม* คือ *ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ที่เป็นความปรกติบ้าง*, นี่คือ ศีลธรรม.

แต่เดี๋ยวนี้ ที่เราจะทำได้ โดยน้ำมือของมนุษย์นั้น ก็คือส่วนที่เป็นเหตุ เราจึงต้องมีศีลธรรมในส่วนที่เป็นเหตุ ที่เราจะทำขึ้นมาได้ ประพาศขึ้นมาได้; แล้ว

เราก็ไม่ได้ทำ เพราะว่าเรา กำลังไปหลงสิ่งที่ตรงกันข้ามต่อศีลธรรม : บุกาเนื้อ
หนัง เอรีตอร้อยทางเนื้อหนัง กามารมณฟรี กามารมณเพื่อ อะไรก็ตาม จนมันเป็น
พระเจ้าไปเสีย. ศีลธรรมไม่มีที่อยู่อาศัย ในจิตใจหรือในเนื้อในตัว ในบ้านในเรือนของ
บุคคลสมัยนี้ นี้เรียกว่ามันไม่มีศีลธรรม.

ความผิดพลาดของมนุษย์ มันเป็นมากถึงขนาดตรงกันข้ามอย่างนี้ คือ
เหยียบย่ำศีลธรรม จนไม่มีศีลธรรม; ผิดกับมนุษย์สมัยหนึ่งซึ่งเต็มไปด้วยศีลธรรม
หรือว่าเต็มขึ้นมาด้วยศีลธรรมตามลำดับ, ตามลำดับจนถึงขั้นสูงสุด แล้วก็หมดปัญหา.

ทีนี้ ต่อมาความเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนมาทีละนิด โดยไม่รู้สีกตัว จนมนุษย์เป็น
ทาสของวัตถุ เป็นทาสของกิเลสตัณหา; โลกนี้ก็ไร้สันติภาพ และมากไปด้วยอาชญากรรม
เป็นอาชญากรรมระดับโลกด้วยซ้ำไป เป็น สภาพที่ไร้ศีลธรรมระดับโลก ไปเลย.

ธรรมสังจะทุกแบบกำลังสับสน ปนเป พันเพื่อไม่รู้ว่าจะอะไรจะเป็นอย่างไร
ในโลกชนิดนี้. โลกชนิดนี้ คือโลกปัจจุบันนี้ คือโลกที่มีวัตถุนิยมมันสุดเหวี่ยง;
ถ้ามีธรรมสังจะมีแต่ธรรมสังจะผ่ายผิก หรือผ่ายลวง มีแต่ธรรมสังจะผ่ายนิยมวัตถุด้าน
เดียว มันก็แก้ปัญหอะไรไม่ได้. เพราะว่าโลกนี้มันไม่ได้ประกอบอยู่แต่ด้วยวัตถุอย่าง
เดียว มันมีอย่างอื่นด้วย; มันมีจิตใจ มันมีอะไรอีกมากมาย, ถึงแม้วัตถุ มันก็ต้อง
ใช้วัตถุนั้นในทางที่จะกำจัดกิเลส. เตียนนี้เราใช้วัตถุไปในทางส่งเสริมกิเลส.

ธรรมสังจะส่วนสันติกำลังแก้วัตถุนิยม.

ศาสนากำลังฟ่ายแพ้แก่วัตถุนิยม อย่างไม่เป็นท่า; ใช้คำโสภโศกหน้อย
ธรรมะหรือศีลธรรมหรือศาสนา กำลังฟ่ายแพ้แก่วัตถุนิยมอย่างหมดท่า อย่างไม่มีประตุษ.
ก็คือธรรมสังจะส่วนสันตินั้น มันกำลังถูกเหยียบย่ำ; มันก็มีแต่ธรรมสังจะผ่ายวิฤตติการณ.

ปรัชญาทางวัตถุนิยมยิ่งเพื่อ จนคนมีนเมาไปด้วยปรัชญาวัตถุนิยม เหมือน
กับยาเสพติด เฮโรอิน อะไรเป็นต้น, เกิดเป็นเฮโรอินทางวิญญาณ คือปรัชญาฝ่าย
วัตถุนิยมนั่นแหละ; แม้แต่พูดถึงจิตใจมันก็ขึ้นอยู่กับวัตถุเสมอไป ก็เรียกว่าพวกวัตถุ-
นิยม; จะพูดเรื่องจิตก็เอาวัตถุเป็นหลัก เอาจิตเป็นบริวารของวัตถุ.

ปรัชญาทั้งหลาย ในโลกนี้ มันก็เป็นเรื่อง เป็นทาสวัตถุ ไม่มีจุดยืนที่
เข้มแข็ง ที่จะต่อต้านกิเลสได้ เพราะมันพ่ายแพ้แก่กิเลสเสียแล้ว ไม่มีธรรมสังฆะของ
ธรรมชาติที่แท้จริงในส่วนสันติ; มีแต่ส่วนกิเลส มีกันแต่สังฆาภินิเวส ที่สร้างขึ้นมา
ด้วยการเรียน และการใช้เหตุผล ไปตามความคิดของตน. สังฆะที่จะมาจากความรู้สึก
ด้วยการดูให้เห็นธรรมสังฆะนั้นมันไม่มี โลกนี้กำลังเป็นอย่างนี้.

ธรรมสังฆะนี้จะขอย้ำไว้เสมอว่า ไม่ใช่ปรัชญา เป็นเรื่องจริงที่มีอยู่ ต้อง
มองให้เห็น; ถ้าเป็นเรื่องคำนวณ ธรรมสังฆะก็จะกลายเป็นปรัชญาไป แล้วก็หลง
ทาง จะเลี้ยววกไปหาสังฆาภินิเวส. ฉะนั้น เรื่องที่เรากำลังพูดนี้ ไม่ใช่พูดอย่าง
ปรัชญา; ธรรมสังฆะก็ไม่ใช่ปรัชญา แต่เป็นตัวของจริงของธรรมชาติ. ต้องดูให้
เห็นต้องเอามาใช้อย่างวิธีการของศีลธรรม หรือของศาสนา อย่าเอามาใช้อย่างวิธีการ
ของปรัชญาเป็นอันขาด.

ถ้าเอาธรรมสังฆะตัวจริงนี้มาใช้ได้ นี่มันจะแก้ปัญหาได้ มันจะถึง
ปรัชญาเพื่อ ๆ ของปัจจุบันนี้ มาสู่ธรรมสังฆะที่ถูกต้อง มาสู่ตัวศีลธรรม มาสู่การปฏิบัติ
ตามหลักของพระศาสนาเป็นแน่นอน; ฉะนั้น ธรรมสังฆะนั้นแหละ มันจะแก้อุปสรรคได้
จะแก้อันตรายได้. อันตราย อุปสรรคนี้ มันมาจากสังฆาภินิเวส ทั้งนั้น คือ
ปรัชญาแห่งสมัยปัจจุบัน เป็นสังฆาภินิเวส.

....

อุดมคติสมัยนี้เปลี่ยนไปตามอำนาจกิเลส.

ที่นี้ กูต่อไปอีก เตี่ยวนี่อุดมคติมันเปลี่ยน : อุดมคติที่เคยบริสุทธิ์มันเปลี่ยนเป็นเศร้าหมอง, อุดมคติของคนสมัยนี้ มีแต่การทำไปตามอำนาจของกิเลส. กิเลสเช่น *กามราคะ* มันก็นิยมวัตถุนิยม นิยมเนื้อหนัง *นิยมความสุขทางเนื้อหนัง*. ถ้ากิเลสที่เป็นประเภท*ทิฏฐิ* มันก็เกิดสังจาภิเวส *คือร้อน* ไม่ยอมหันไปหาศาสนา ไม่ยอมหันไปหาพระเจ้า. เขาไม่คิดว่านั้นจะมีประโยชน์อะไร เขาจึงพูดว่าพระเจ้าตายแล้ว ศาสนาไม่จำเป็น ธรรมะนี้เป็นเรื่องของการละเมอเพื่อฝัน.

นี่คือว่า อุดมคติมันเปลี่ยน ด้วยอำนาจของกิเลส*กามราคะ* แล้วไปเป็นทาสเนื้อหนัง *ด้วยอำนาจของกิเลสโมหะ ทิฏฐิวิปลาส* มันก็มีสังจาภิเวสของตัวเอง สำหรับจะ*คือร้อน*. นี่ไม่มีสัมมาทิฏฐิ ไม่มีวิสุทธิปัญญา คือปัญญาที่บริสุทธิ์ที่ไม่เป็นทาสของกิเลส. เตี่ยวนี่เขาฉลาดมากทางเทคโนโลยี ไปโลกพระจันทร์ก็ได้ ; นี่ก็ต้องเรียกว่าฉลาดหรือมีปัญญา แต่มันมีปัญญาที่เป็นทาสของกิเลส มันก็เลยสร้างแต่ความโกลาหลเท่านั้น.

อุดมคติของมนุษย์เปลี่ยนไปอย่างนี้เสียแล้ว มันไม่กลมกลืนกันแม้แต่กับตัวมันเอง *ตัวมนุษย์เอง*. อุดมคติของมนุษย์เป็นบ้า ถึงขนาดที่มันไม่กลมกลืนกันกับตัวมนุษย์ผู้นั้นเอง ; เมื่อมนุษย์เปลี่ยนไปตามวัย อุดมคติมันก็ไม่เปลี่ยนอย่างถูกต้องตามเรื่องของวัย.

คนแก่ ๆ มีอาการบ้ายิ่งกว่าเด็ก ๆ. มันไม่ถูกต้องกับภาวะของสังคม ที่จะไม่มีความมันไม่กลมกลืนกับพระธรรม ในรูปของศาสนานี้ หรือศาสนาใด หรือทุก ๆ ศาสนา ;

และในที่สุดมัน ไม่กลมกลืนกับธรรมชาติ มันไม่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติเพื่อสันติ มันก็โกลาหลวุ่นวาย ร้อนระอุเป็นไฟมากขึ้น ๆ ซึ่งท่านทั้งหลายก็รู้อยู่แล้วว่า เทียนนี้ มันกำลังร้อนระอุอย่างไร.

.....

วิวัฒนาการของมนุษย์เหไปสู่ความไร้ธรรมส์จจะ.

ทีนี้ จะดูกันอีกทางหนึ่ง ก็คือว่า มนุษย์นี้กำลังมีวิวัฒนาการ เปลี่ยนไปสู่ความไร้ธรรมส์จที่มีประโยชน์; ธรรมส์จสำหรับมนุษย์มันก็ไม่รู้ ไม่รู้จัก ไม่เข้าถึง เพราะมันไม่เห็นว่สภาวะแท้จริงของมนุษย์นั้น จะต้องเป็นอย่างไร.

พูดแล้วมันเหมือนกับแกลงต่อกันประจันกัน ที่ว่า มนุษย์เดี๋ยวนี้มันไม่รู้ว่ ความเป็นมนุษย์นั้นคือเป็นอย่างไร, มันไม่เห็นธรรมส์จจะเพื่อความเป็นมนุษย์ด้วย, มันไม่รู้สึกระอย่างมนุษย์, มันไม่ทำอะไรอย่างมนุษย์ มันไม่รู้ค่าของคำว่า "มนุษย์".

ในที่สุดก็ไม่มีเอกภาพแห่งมนุษย์ คือไม่เป็นมนุษย์คนเดียวกัน มันมีมึงมีกู ขึ้นมาอย่างรุนแรง มีเขามิเรา มีพวกนั้นพวกนี้ ขึ้นมาอย่างรุนแรง; มันไม่มีธรรมส์จจะที่ว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น". ถ้าเรามีธรรมส์จจะข้อนี้ มนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์คนเดียวกันทั้งหมด นี้เรียกว่าเอกภาพของมนุษย์; เมื่อเป็นมนุษย์คนเดียวแล้วมันจะเบียดเบียนกันได้อย่างไร. นี้ควรจะเข้าถึงธรรมส์จจะอันนี้ เพื่อให้มนุษย์มันหมดปัญหาเรื่องการเบียดเบียน.

ในโลกนี้กำลังไม่มีมนุษยภาวะ, ไม่มีภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ ไม่มีมนุษยชาติ ไม่มีสัตว์ที่เรียกว่าชาติแห่งมนุษย์, และไม่มีมนุษยธรรม ไม่มีความถูกต้องต่อธรรมสังฆะของธรรมชาติ เพื่อความเป็นมนุษย์เลย.

ธรรมสังฆะทางศาสนามันเลอะไปหมด มันสับสนปนเปกันหมด จนทะเลาะกันในระหว่างศาสนา; นี่เป็นเรื่องน่าบอบที่สุด ที่ทำให้สัตว์ไตร่ตรองมันหัวเราะให้ถูกผีปีศาจมันหัวเราะ ว่ามนุษย์ทะเลาะวิวาทกัน^๑ในระหว่างศาสนานี้ ๆ.

ไม่มีศาสนาไหน ที่จะหันหน้าเข้าหาศาสนาไหน ด้วยความเป็นมิตรเลย ในใจมันอยู่ด้วยความเป็นฝ่ายตรงกันข้ามเสมอ; เพราะมนุษย์นั้นมันละธรรมสังฆะของธรรมชาติในส่วนนี้เสียแล้ว.

แต่ละคนกำลังมีศาสนาของตน ของพวกของตน; กระทั่งของตน ๆ ในที่สุดแต่ละคนมันถือศาสนาเงิน เหมือนที่เคยเรียกกันแต่ก่อน ในการบรรยายก่อน ๆ ว่า ศาสนาอิทธิทธิ. นี่เป็นคำล้อเล่นจากคนญี่ปุ่นคนหนึ่ง เขาถือศาสนาอิทธิทธิ ก็ถือศาสนาเงิน เพราะเขาทำงานอยู่กับบริษัทอิทธิทธิ อย่างนี้เป็นต้น. เดี๋ยวนี้ถ้าเขาทำงานอยู่กับใคร ใครให้ความพอใจแก่เขา เขาก็นับถือคนนั้นแหละเป็นพระเจ้า หรือเป็นศาสนาไปเลย.

มนุษย์ไม่รู้^๒ว่าทุกศาสนามีแก่นแก่นเดียวกัน.

ที่นี่ ก็อยากจะให้ดูต่อไป ว่ามนุษย์กำลังเข้าใจผิด ไม่รู้ว่า ทุกศาสนานี้มีแก่นในเป็นแก่นเดียวกัน. แก่นคือสิ่งที่คล้าย ๆ กันแก่นอยู่ ข้างในเป็นแก่นกลาง อยู่.

มัน เองกันอยู่ทุกศาสนา เป็นแกนเดียวกัน คือมันมีเพื่อจะดับทุกข์ของสังคม. ศาสนาเกิดขึ้นเพราะสังคมมีความทุกข์ มีผู้คิดค้นเพื่อจะดับความทุกข์นั้น ฉะนั้น ศาสนาทุกศาสนามีแกนเป็นแกนเดียวกัน คือ เพื่อจะดับทุกข์ของมนุษย์ทุกระดับ ตั้งแต่ต่ำที่สุด จนถึงสูงที่สุด.

ที่นี้ ถ้ามีศาสนาผิดเป็นมิจฉาทิฎฐิ ก็หมายความว่า มันทะลุออกมาจากแกนนั้น มันไม่ไปตามแกนนั้น มันตีตัวออกมาจากแกนอันนั้น ก็มาเป็นศาสนาผิดๆ เป็นมิจฉาทิฎฐิได้; อย่างนี้เราไม่นับว่าเป็นศาสนา มันเป็นลัทธิที่ผิด.

ฉะนั้น ขอให้มีการทำความเข้าใจกันในระหว่างศาสนา. อย่ามีศาสนาศัตรูที่เป็นศัตรูต่อกันและกันเลย. ขอให้ดูศาสนาในแง่ที่ละเอียด ว่ามันเป็นความจริงแท้ ของระบบต่างๆ ในด้านวิญญาณ. ต้องดูกันในด้านวิญญาณ คือส่วนลึกของสติปัญญา ว่าศาสนาจะช่วยให้มีอะไรถูกต้อง เพื่อสันติภาพของมนุษย์.

ระบบเศรษฐกิจนั้น อย่าให้เป็นเรื่องวัตถุไปเสียหมด ให้เป็นเรื่องของจิตใจด้วย มีความถูกต้องทางวิญญาณ ในระบบของเศรษฐกิจ มีธรรมะช่วยให้ไม่ต้องวุ่นวายอะไร เราก็มีความสุขอย่างยิ่ง นี่เป็นเศรษฐกิจสูงสุด เคียนใช้เงินเป็นแสนเป็นล้าน เป็นล้านๆ เพื่อจัดการเรื่องนั้นๆ โลกนี้ก็ยังไม่มีความสุข; ถ้าเอาธรรมะมาไม่ต้องใช้เงินสักสตางค์หนึ่งก็ได้ จะทำให้โลกนี้มีความสุข.

ทุกระบบจะต้องมีความถูกต้องตามธรรมสังฆะนี้; การปกครองก็เป็นเรื่องของศีลธรรม มีธรรมสังฆะ, แม้แต่ การเป็นทหาร ไปรบราฆ่าฟันกัน ก็เพื่อป้องกันความถูกต้อง หรือความยุติธรรม. แม้เป็นทหารรบราฆ่าฟันกัน มันก็

ต้องเป็นไปเพื่อธรรม; ถ้าไม่อย่างนั้น มันก็เป็นเรื่องผิด เป็นของกิเลส เป็นของ
 ภูตผีปีศาจ ช่างกันด้วยอำนาจกิเลส ไม่ใช่ด้วยสติปัญญา เพื่อจะพิทักษ์ความเป็นธรรม;
 ไม่ต้องพูดถึงการทำไร่นา ก็เพื่อให้มันมีความเป็นอยู่ผาสุกในส่วนร่างกาย แล้วส่วน
 จิตใจมันจะได้อาศัยสำหรับเจริญงอกงามต่อไป.

เราต้องมีสังกมสงเคราะห์ในทางฝ่ายวิญญูณ; เคี้ยวนี้สังกมสงเคราะห์
 มีแต่ฝ่ายวัตถุ มันเหมือนกับเด็กเล่น มันประเดี๋ยวประด๋าว เหมือนกับเอากล้วยให้นกกิน
 เคี้ยวมันก็หมดกันเท่านั้น. มันควรจะสงเคราะห์ในทางฝ่ายวิญญูณให้ลึกซึ้ง ให้เขาช่วย
 ตัวเองได้ ให้เขาชนะกิเลสได้; ถ้าจะเรียกว่าการแพทย์ ก็ให้เป็นการเยียวยาอย่างแบบ
 พระพุทธเจ้า ที่เป็นนายแพทย์ของโลก รักษาโรคทางวิญญูณ.

ศาสนาต้องกลับมา เพื่อสันติภาพจะกลับมา.

นี่ศาสนาเป็นเรื่องทางวิญญูณ อย่างนี้ ฟังรู้จักศาสนาในลักษณะอย่างนี้
 แล้วใช้ให้ถูกต้อง ให้ศาสนามีที่อยู่อาศัย; เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านี้จะต้องกลับมา
 จะได้พูดกันถึงสิ่งที่ต้องกลับมา. แม้มันมีความผิดพลาดไปไกลอย่างนี้แล้ว มันก็ยังต้องมี
 สิ่งที่ต้องกลับมา คือความถูกต้อง ก็คือธรรมสัจจะของธรรมชาติ ที่เป็นไปเพื่อสันติภาพ
 ของมนุษย์ ที่ระบุว่า ศาสนาจะต้องกลับมา.

เคี้ยวนี้ ศาสนาไม่มีในโลก มีแต่ชื่อ มีแต่คำพูด แล้วก็มีความหมายผิดๆ;
 ศาสนาที่ถูกต้อง จะต้องกลับมา, แล้วศีลธรรมก็จะต้องกลับมา. *ระบบ*

ศีลธรรมที่ว่า “ทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน” นี้ มันจะแก้ปัญหาได้หมด; แล้วต้องมีปรมัตถธรรม ที่เป็นทางเสื่อของศีลธรรม.

ศาสนา เป็นเหมือนกับเรือลำใหญ่ หรือ ศีลธรรมเป็นเหมือนกับลำเรือใหญ่, ปรมัตถธรรมเหมือนทางเสื่อ คือสติปัญญาที่จะช่วยให้เรื่อนั้นมันเดินถูกทาง; ฉะนั้น เรายังมี *ปรมัตถธรรม* เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น เรื่องความไม่เห็นแก่ตัว นี้เป็นทางเสื่อของศีลธรรม. ให้ศีลธรรมมันเดินไปแต่แนวนี้ อย่าเดินไปในแนวอื่น; นี้ต้องกลับมา.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีปรมัตถธรรมในส่วนนี้; พอเอ่ยว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เต็กๆ มันแลบลิ้นหลอก; แม้มันจะเรียนจบมหาวิทยาลัยมา มันก็ไม่มีปรมัตถธรรมที่จะถือทางเสื่อของศีลธรรม เพราะฉะนั้น ปรมัตถธรรมนี้ก็ต้องกลับมา.

พระเจ้าที่แท้จริงก็ต้องกลับมา คือธรรมสังขของธรรมชาติก็ได้ จะเรียกอย่างนั้นก็ได้, จะเรียกว่า ธรรมอันสูงสุด ก็ได้, จะเรียกว่า พระเจ้าก็ได้; แต่ไม่ใช่คน คือสิ่งที่มีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดในการสร้าง ในการควบคุม ในการทำลาย. นี้เราเรียกว่า พระเจ้า พันไปกว่าที่จะเรียกว่ารูปธรรม หรือนามธรรม.

พูดแล้วมันก็ไม่น่าเชื่อ ว่ายังมีสิ่งๆหนึ่ง ที่ไม่ใช่นามธรรม หรือรูปธรรม; ก็หาว่าบ้า ว่าพูดเอาเอง. อาตมาอยากจะพูดอย่างนี้ว่า สิ่งที่เราเรียกพระเจ้า หรือ ธรรมในลักษณะนี้ มันอยู่เหนือความเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม; เพราะว่ารูปธรรมนามธรรมนี้ มันเป็นสิ่งที่มิเหตุบังจัญปรุงแต่ง. พระเจ้าที่แท้จริงต้องอยู่เหนือเหตุบังจัญปรุงแต่ง.

พระเจ้า อย่างนี้ ต้องกลับมาอยู่ในความรู้สึกของคนสมัยนี้ โลกนี้จึงจะรอด, แล้วมนุษยธรรมที่แท้จริงก็จะกลับมา คือความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องนี้จะกลับมา.

สัตว์บุรุษในโลกนี้ก็ต้องกลับมา. เตี้ยนี้ มีแต่บุรุษที่กลานงุ่มง่ามโง่งออยู่ตามศาลาวัด ไม่เป็นสัตว์บุรุษที่ถูกต้อง. มันต้องเป็น สัตว์บุรุษที่แท้จริง ที่รู้และมีธรรมะอันสงบ; นั่นต้องกลับมา. คำว่า สัตว์บุรุษต้องไม่ถูกล้อเลียนอีกต่อไป แม้จะมาโง่งงออยู่ตามศาลาวัด ก็ไม่ถูกล้อเลียนอีกต่อไป จึงจะได้.

ความเป็นไทยจะต้องกลับมา.

ถ้าพูดให้แคบเข้ามา ความเป็นคนไทยแท้ที่ถูกต้อง ก็ต้องกลับมา; เคียงคนไทยเป็นทาสของกิเลสเสียมากเกินไปแล้ว.

วัฒนธรรมไทยก็ต้องกลับมา; เพราะว่าวัฒนธรรมไทยนั้น มีรากฐานอยู่ที่พระพุทธศาสนา คือหลักพระศาสนา ที่ไปอยู่ในรูปของการประพฤติกฎปฏิบัติตามบ้านเรือนเป็นประจำวัน, นี้เราเรียกว่าวัฒนธรรมไทย; มันก็ต้องกลับมา.

นี่ สิ่งถูกต้องที่จะต้องกลับมาคืออย่างนี้. จะมีมาได้ก็เพราะว่า เข้าถึงธรรม-สังขจะกันเสียใหม่, เข้าถึงธรรมสังขจะของทุก ๆ สิ่งที่มีมันจะต้องกลับมา : การศึกษาก็ต้องถูกต้อง; นี่เป็นบทบาทที่สำคัญที่สุดของสิ่งที่จะต้องกลับมา; ถ้าการศึกษาที่ถูกต้องไม่กลับมา สิ่งอื่น ๆ ก็ไม่กลับมา.

การศึกษาที่เคยถูกต้อง คือว่าอิงหลักพระศาสนา อิงหลักธรรมสังฆะของธรรมชาติ จนมีเมตตากรุณากันไม่เลือกหน้าไหน ก็จะต้องกลับมา. อย่าให้เด็กเรียนแต่หนังสือเพื่อฉลาดอย่างเดียว; แต่ให้เขาเรียนเรื่องความจริงของธรรมชาติ หรือตัวศาสนาตัวศีลธรรมนี้ด้วย. เดียวนี้เราว่าร้ายด้วยวิชาชีพ แต่เราไร้ศีลธรรม. มนุษย์นี้กำลังไร้ศีลธรรม เพราะการศึกษามันทำผิด, การศึกษามันทำให้คนไร้ศีลธรรม.

นี้ก็เคยเปรียบเทียบว่า เหมือนกับว่าอาหารกระป๋องที่ไม่ได้ใส่ยากันบูด มันก็บูดอยู่ในกระป๋อง บูดหนักขึ้น บูดหนักขึ้น จนกระป๋องมันระเบิด ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้; นี่คือการศึกษานี้ที่ไม่มีศีลธรรม ไม่ประกอบบอยู่ด้วยศีลธรรม; มันก็ยังเกลียดศาสนา ยิ่งหลงตัวเอง ยิ่งบ้ากามารมณ์เนื้อหนัง มันก็เป็นยาเสพติด ในที่สุด.

เดี๋ยวนี้การปฏิวัติการศึกษานั้น ปฏิวัติกันเหมือนกับไม่ปฏิวัติ มันปฏิวัติเหมือนกับว่าพายเรืออยู่ในอ่างของสังขารนิเวศ คือมิจฉาทิฏฐิ ปฏิวัติไปเถอะ มันก็ปฏิวัติเหมือนกับพายเรืออยู่ในอ่างของมิจฉาทิฏฐิ การศึกษานี้ก็ไม่สร้างมนุษย์นี้ให้ประสบสันติภาพได้; ทั้งโลกเลย มันไม่มีธรรมสังฆะของสิ่งที่เรียกว่าการศึกษา.

ในที่สุดจะพูดถึงข้อที่ว่า เดียวนี้มนุษย์มีจิตใจไกลออกไป, ไกลออกไป, ไม่อยู่ในร่องรอยของธรรมสังฆะของธรรมชาติ ที่เป็นความสงบ; ไปอยู่ในร่องรอยของความวุ่นวาย ซึ่งมีใช้ตัวธรรมชาติเต็มเลย. ความรู้ของมนุษย์ส่งเสริมสัญชาตญาณอย่างสัตว์ มันจึงมีจิตคล้ายสัตว์ ท่าคล้ายสัตว์ ไม่สูงอย่างจิตมนุษย์ มีแต่สัญชาตญาณของสัตว์นำไป ไม่มีภาวิตญาณอย่างของมนุษย์ ที่อบรมทำให้เจริญสูงขึ้น. นี่มันจึงพลัดตกเหวแห่งวัตถุนิยม; ฉะนั้น การพัฒนาจิต ก็ต้องทำให้ถูกต้องตรง ตามวัตถุประสงค์ประสงค์ของการมีจิต.

เรามีจิตทำไม ? มีจิตเพื่อจะเป็นเครื่องมือใช้สอยในลักษณะไร ก็ต้องพัฒนามันให้ได้ตามระดับ ตามวัตถุประสงค์อันนั้น.

เดี๋ยวนี้ จิตของมนุษย์มันกำลังต่ำลงไป ไม่สมกับคำว่ามนุษย์ ที่แปลว่ามีจิตสูง. ในที่สุดมนุษย์ก็มีการเซกันไป ตามความรู้สึกของมนุษย์ชนิดนี้ พร้อมกับที่เดียวทั้งโลก; ฉะนั้น อุดมคติของโลกก็เปลี่ยนไป อุดมคติทางการเมืองก็เปลี่ยนไป ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม เห็นแต่ความเจริญทางวัตถุ หรือทางเนื้อหนังอย่างเดียว. นี่มันไม่ตรงกับความมุ่งหมายที่ว่า มันจะแก้ปัญหามาของคนส่วนใหญ่. อุดมคติทางการเมืองนั้น มีไว้เพื่อจะแก้ปัญหามาของคนส่วนใหญ่ที่เรียกว่าปัญหาทางการเมือง เดี่ยวนี้มันยังเป็นไปในทางที่ไม่อาจจะแก้.

มนุษย์นี้มันเปลี่ยน ไป อย่างหลับหูหลับตา อย่างรวดเร็ว แต่ธรรมสังฆจะทั้งหลายมันไม่เปลี่ยน. กิตุคติมนุษย์จะเปลี่ยนอย่างไร พระธรรมไม่ยอมเปลี่ยน พระธรรมยังคงที่ ฉะนั้น มันก็ต้องไกลจากกัน; เพราะมนุษย์มันเปลี่ยนไปเรื่อย พระธรรมคงที่อยู่เรื่อย. มนุษย์กับพระธรรมก็ห่างกันออกไป ห่างกันออกไปทุกที; ฉะนั้นขอให้ ดูความพิรุณของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบันนี้ อุตริวิถิตารอย่างไร; มันมีแต่ความพิรุณ มีมูลเหตุที่จะทำให้ยุ่งยากลำบาก มีแต่วิกฤตการณ์ ในที่สุดก็จะถึงจุดจบของมนุษย์นั้นเป็นแน่นอน.

ไม่มีใครยอมเชื่อว่า สังคมศาสตร์ทุกชนิดนั้น มันต้องมีใจกลางเป็นศีลธรรมทั้งนั้น : สังคมศาสตร์ที่จำเป็นสำหรับสังคมมีอยู่ที่สิบชนิด ที่ร้อยชนิด ต้องมีใจกลางหรือจุดศูนย์กลาง เป็นศีลธรรมทั้งนั้น.

เดี๋ยวนี้เขาเอาไปเป็นเรื่องวัตถุหมก เพื่อประโยชน์ทางวัตถุหรือเนื้อหนังหมก ; ให้สังกมศาสตร์ทุกสาขา เป็นทาสเป็นบริวารของเนื้อหนังไปหมก มันก็ยิ่งผิดอย่างชนิดที่ว่า มันจะดิ่งลงไป ในนรก ยิ่งกว่าจะอยู่บนพื้นดิน ; มันจะดิ่งลงไป ในนรกมากกว่า.

การกลับมาแห่งศีลธรรมเพื่อ ทุกเรื่องหมุ่นสู่สันติ.

เอาละเป็นอันว่า สรุปความ ได้ที่ว่า ปัญหาแท้จริงของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบันนี้ เหลืออยู่เพียงข้อเดียว. ข้อเดิวนั้นคืออะไร ? ข้อเดิวนั้นคือ การกลับมาแห่งศีลธรรม เท่านั้น. พูดแล้วก็เหมือนกับกำปั้นทุบดิน มันไม่มีทางจะผิด แล้วก็ไม่น่าฟัง แต่มันเป็นความจริงอย่างยิ่ง และควรฟังอย่างยิ่ง.

การกลับมาแห่งศีลธรรม หรือ ระบบปฏิบัติ ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ถูกต้องตามธรรมสังฆะของธรรมชาติ ก็คืออย่าเหวี่ยงข้างโน้น อย่าเหวี่ยงข้างนี้, อย่ามัวซ้าย มัวขวา มัวบน มัวล่าง, มัวชนิดที่มันเป็นเรื่องผิด เพราะสังกมิเวส.

ต้องมีการกลับมาแห่งศีลธรรม ที่เป็นการถูกต้องตามธรรมสังฆะของธรรมชาติ; จะมาในนามของพระเจ้าก็ได้, มาในนามของพระธรรมได้, มาในนามของศาสนาก็ได้, จะได้เกิดการกระทำที่ถูกต้อง ตามธรรมสังฆะของธรรมชาติ หรือ จะเรียกสั้น ๆ ในที่นี้ว่า ถูกต้องตามธรรมสังฆสภาวะที่ ซึ่งเป็นชื่อของการบรรยาย ชุติว่า ธรรมสังฆสภาวะที่, สงเคราะห์ธรรมสังฆะทั้งหลาย ให้เข้าเป็นสายเดียวกัน เพื่อแก้ปัญหาทงหมกของมนุษย์ในโลกนี้.

ฉะนั้น ขอให้ทุกคนถือว่า มันมีประกาศิตของพระเป็นเจ้า, พุคฺคอย่างอุปัฏฐาก, โวหาร, เหมือนกับประกาศิตของพระเจ้า ที่ทุกคนต้องทราบ และต้องรับเอา ว่าเดี๋ยวนี้ ต้องทำอย่างนี้แล้ว, เดี่ยวนี้ต้องมีการกลับมาแห่งศีลธรรมแล้ว.

ประกาศิตของพระเจ้า คือธรรมชาติ นั้น พอจะจำกัดความได้ เป็น ข้อ ๆ สั้น ๆ นี้ว่า ทุกอย่างคือธรรมชาติ ธรรมชาติคือทุกอย่าง ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ ; สังฆตธรรม หรือสังฆตธรรมก็ตาม ล้วนแต่เป็นธรรมชาติ; แม้แต่พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติ.

ที่นี้ ธรรมชาติทุกอย่าง อย่างนั้น มีกฎของมันเอง เรียกว่ากฎธรรมชาติ ซึ่งในที่นี้เราเรียกว่า ธรรมสังฆจะตวัจจิงตัวแท้ของธรรมชาตินั้น.

การที่ว่า ทุกอย่างจะต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาตินี้ เราเรียกกันสั้น ๆ ว่า ธรรมตา ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมตา แต่คนไม่รู้จักธรรมตา ใช้คำว่าธรรมตาอย่างผิด ๆ เลยเป็นธรรมตาฝ่ายต่ำ นำไปสู่นรก. ถ้าว่าเป็นธรรมตาจริงแล้ว มันก็จะไม่มีสูงไม่มีต่ำ ไม่มีดีไม่มีชั่ว ไม่มีผิดไม่มีถูก ไม่มีบุญไม่มีบาป เพราะว่ามันเป็นแต่ธรรมตา.

ฉะนั้น ในธรรมตาของสิ่งใด ย่อมมีธรรมสังฆจะรูปหนึ่ง ๆ ของสิ่งนั้น ต้องดู ให้ดี. ทุกสิ่งมีความหมายแห่งคำว่า “ธรรมตา” จำกัดที่สุด เฉพาะสิ่งนั้น ๆ เท่านั้น.

ฉะนั้น การทำให้ถูกต้องตามธรรมทานั้น หรือตามกฎของธรรมชาตินั้น นั้นแหละคือความสำเร็จประโยชน์. เดี่ยวนี้ เราไม่สำเร็จประโยชน์ในความเป็นมนุษย์ของเรา เพราะเราทำผิดต่อกฎอันนี้ หรือจะเรียกว่าทำผิดต่อกฎธรรมตา.

เราต้องรู้จักธรรมชาติของทุกๆ สิ่งที่เรา กำลังกระทำ; สิ่งที่เราต้องกระทำมีหลายสิ่ง, ทุกสิ่งมีธรรมชาติ. เราต้องรู้ธรรมชาติของทุกสิ่ง ที่เรากำลังกระทำ ซึ่งสรุปได้ว่าทุกสิ่งมันมีเหตุมีปัจจัย; ทุกสิ่งมันต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย หรือที่เรียกว่ากฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา.

เดี๋ยวนี้ เรากำลังทำผิดต่อสิ่งนี้ อย่างเป็นน้ําเป็นหลัง อย่างหลับหูหลับตา อย่างไม่รู้โอหน่อเห่น ไม่ยอมรับรู้อะไรหมก; ฉะนั้น อิทัปปัจจยตา นี้ ก็เป็นไปในทางที่จะทำให้เป็นทุกข์ เหมือนกับคนรทกทั้งเป็น แก่คนเหล่านี้. นี่เรากำลังหันหลังให้ธรรมสังฆ์ ทำผิดต่อธรรมสังฆ์ ไม่ตรงจุดที่ว่า มันเป็นเรื่องที่จะนำมาซึ่งผลคือสันติภาพเลย.

จะเห็นได้ว่า ทั้งหมดนี้ เป็นการ แสดงให้ทราบถึงตัวธรรมสังฆ์ และสิ่งที่ตรงกันข้าม กับธรรมสังฆ์ คือ ธรรมสังฆ์ผิด และ วิธีที่เราจะค้นหาธรรมสังฆ์จะได้โดยวิธีอย่างไร, แล้วก็อย่าให้ไปถูกลวงโดยธรรมสังฆ์ที่เป็นฝ่ายลวง, แล้วก็ให้เรา รู้จักแก้ปัญหาในปัจจุบันของโลกนี้ ซึ่งกำลังมีอยู่อย่างมากมาย อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ถ้าเราทำได้อย่างนี้ก็จึงควา เราได้ปฏิบัติหน้าที่ของเราทุกอย่าง ที่เราควรจะทำแล้ว. ไม่ควรจะทำหนีคดีกันแต่ประการใด.

ให้เรารับรู้ความเป็นมนุษย์ของเราและเพื่อนมนุษย์ทุกคนด้วย เรื่องก็จะหมก; เป็นอันว่าจบเรื่องธรรมสังฆ์สงเคราะห์ หรือการบรรยายชุดนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ต่อไปนี้เป็นเวลาที่พระสงฆ์ทั้งหลาย จะได้สวดสาธยายบทพระธรรม ที่เป็นเครื่องกระตุ้นใจกำลังใจ ให้มีการปฏิบัติตรงต่อธรรมสังฆ์นั้นๆ สืบต่อไป.

ดำเนินการจัดพิมพ์โดย

ธรรมทานมูลนิธิ หน้าสวนโมกขพลาราม

๖๘/๑ หมู่ ๖ ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. (๐๗๗) ๔๓๑๕๕๒, ๔๓๑๕๙๖ - ๗, ๔๓๑๖๖๑ - ๒, โทรสาร. (๐๗๗) ๔๓๑๕๙๗

พิมพ์ที่ธรรมสภา

๑/๔ - ๕ ริมถนนบรมราชชนนี กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐

โทร. ๐ - ๒๔๔๑ - ๑๕๓๕, ๐ - ๒๔๔๑ - ๑๖๐๔ โทรสาร. ๐ - ๒๘๘๘ - ๗๙๔๐

โปรดแก้คำผิด ใน ธรรมสังขสภาวะ

(การนับบรรทัด ให้นับลงตั้งแต่บรรทัดบนสุด คือบรรทัดของเลขหน้า,
ถ้ามี (จล) ให้นับขึ้นมาจากล่าง, เพื่อประหยัดเวลา.)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
	๒	กำลัง	กำลัง
๕๙	๓	ยิ่งกว้าง	ยิ่งกว่า
๘๐	๖ (จล)	สงมา	ส่งมา
๘๑	๙	อิหฺมฺ สจฺจํ	อิหฺมฺ สจฺจํ
๘๖	๔	มจฺฉา	มิจฉา
๙๙	๗ (จล)	.วา	เรา
๑๐๘	๕ (จล)	ทรงรับสั่ง	รับสั่ง
๑๐๘	๖ (จล)	ทรงประหาร	ประหาร
๑๑๔	๑๐	สงเคราะห์ เป็นเรื่องที่	; สงเคราะห์เป็นเรื่อง
๑๑๙	๘	ศาสนา	“ศาสนา” ซึ่ง
๑๒๓	๓ (จล)	สถานะการณ์	สถานการณ์
๑๓๔	๔ (จล)	เข้ากัน	เข้ากัน
๑๔๒	๖ (จล)	ขัดกันกับ	เข้ากันกับ
๑๔๖	๓ (จล)	ที่ว่า	ที่ว่า
๑๔๙	๑ (จล)	กัวย ;	กัวย.
๑๕๔	๔	ที่นี้	ที่นี้
๑๕๔	๔ (จล)	เมื่อพูด	เมื่อพูด
๒๑๗	๔	เข้าใจ.	เข้าใจ
๒๕๗	๑ (จล)	จักรราศรี	จักรราศี

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒๖๗	๔	จะนั้นจึง อยู่	จะนั้น จึงอยู่
๓๐๐	๖	ชาติ.	ชาติ
๓๐๐	๗	ชาติ	ชาติ.
๓๐๔	๓ (จบ)	นี้ กวร	ข้อนี้ กวร
๓๐๗	๔ (จบ)	สัมชัญณะ	สัมปชัญณะ
๓๑๐	๕ (จบ)	ที่ ที่	ที่ ว่า
๓๑๑	๗ (จบ)	และ	และ
๓๕๔	๓	่าคน	ว่าคน
๓๖๘	๘	ไม่รู้	ไม่รู้
๔๔๒	๘	เซฟ	เซป
๔๗๘	๑๑	ฟุตบอล	ฟุตบอล
๔๗๘	๑๓	ฟุตบอล	ฟุตบอล
๔๘๕	๖	ทเดียว	ทีเดียว

คำว่า ธรรมสัจจะสงเคราะห์ แก้เป็น ธรรมสัจจสงเคราะห์ ทุกแห่ง

เจ้าพ่อกำเป็นพ่อค้า.

- ๑ เกิดในตระกูล "พูนิช" บรรพบุรุษ ทำการค้า, ตัวเองก็เคย บิดนี้ไปเปลี่ยนมาเป็นพ่อค้าทางเรือในนามว่า พูนิชพาส, เป็นลูกเรือของพระ-พุทธเจ้า ปรากฏว่า กบฏ ภายใต้อาณัติของอังกฤษกว่ามาห้าร้อย แต่ไม่มี จิตสำนึกที่ผิด.
- ๒ ทำหน้าที่ช่างเย็บผ้าตามแบบของพระ-พุทธเจ้า มีใช้ตาม แบบพระ-เพณีสี่เส้น ซึ่งเป็นเรื่องในชาติก่อนหรือทาง โลก; ทำสิ่งนี้ทำไว้เพื่อเงินตามแบบไม่มีอะไรที่ผิด แต่พระ-โยชน์สอน และพระ-โยชน์ ผู้สอน ให้ให้สิ่งนี้ ได้ เป็นที่พอใจ ชนิต นอกเหนือสิ่งนี้ ว่าคนธรรมดา ภาวอยู่อย่างอื่นก็ผิด.
- ๓ มีงานค้าประจำถิ่น ชื่อ สอนไม่ถูกพลา ราม, นายของมิสเตอร์พูนิช, มีสินค้า ชื่อ "ธามวิเศษ" สำเนาปิดผนึกทุกชั้น ทุกวัย ทุกชนิด ทุกเพศ, ยิ่งกว่า นี้ยัง สรรพสิ่งนี้.
- ๔ แต่ก็มีคนอื่น ก็นำของดี มิสเตอร์พูนิช และเขา ว่า ภายของปลอม, ทำกันทำ สินค้าปลอมบ้าง มี ทำยี่สิบห้าเปอร์เซ็นต์, แต่ร้านของเขาก็มีสิ่งนี้ กับ มีคนสนใจ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ.
- ๕ มีคนทำพ่อกำ อายุ ๘๐ กว่าปีแล้ว ก็ยังไม่จำปี ปีใดที่ชื่อ พ่อกำการค้า กลับจะจำปีได้ แต่แล้วแล้ว ล่วงไป ไม่รู้ว่าเดิมมีสิ่งอื่น, ที่อบรมผู้สอนให้ ให้ทำใจ สามารถทำเป็นรอยตามได้ จำแนกสิ่ง
- ๖ ของดี ทำขึ้นหลาย ดอง-ระ-จักจำพ่อกำ เขาก็ เป็นจริง ชื่อสิ่งนี้ ให้พ่อกำ และชื่อของพ่อกำ รมใช้กัน ให้ดี ที่สุด ยิ่งขึ้นไป, ๓๓๓!

บันทึก

หนังสือชุด “ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส” เท่าที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา
มาจนถึงวันนี้ มีรายชื่อ และเลขหมายประจำเล่ม ดังนี้ :-

ลำดับพิมพ์ออก	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม	
(๑)	พุทธประวัติจากพระโอษฐ์	๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๑๓]
(๒)	อิทัปปัจจยตา	๑๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๖]
(๓)	สันหัตถ์เสตัพพธรรม	๑๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๔)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑	๓๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕)	พุทธกิจวัตรธรรม	๑๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๖)	ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์	๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๘]
(๗)	โอสสารตัพพธรรม	๑๓ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๘)	พุทธจริยา	๑๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๙)	ตุลกาภิภวธรรม เล่ม ๑	๑๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๐)	มहितลธรรม	๑๗ . ข	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๑)	บรมธรรม ภาคต้น	๑๙	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๒)	บรมธรรม ภาคปลาย	๑๙ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๓)	อานาปานสติภาวนา	๒๐ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๔)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๑	๓๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๕)	สุญญาตปริทรรณ เล่ม ๑	๓๘	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๖)	ค้ายธรรมบุตร	๓๗	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๗)	ชมราวาสธรรม	๑๗ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๑๘)	ปรมัตตสภาวธรรม	๑๔ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๙)	ปฏิปทาปริทรรณ	๑๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๐)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒	๓๖ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๑)	สุญญาตปริทรรณ เล่ม ๒	๓๘ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๒)	เตกิกจกธรรม	๑๗ . ง	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๓)	โมกขธรรมประยุกต์	๑๗ . ค	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๔)	สารทกาลิกเทศนา	๒๖	
(๒๕)	ศีลธรรม กับ มนุษยโลก	๑๘ . ข	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๖)	อริยศีลธรรม	๑๘ . ค	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๗)	การกลับมาแห่งศีลธรรม	๑๘ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๘)	ธรรมสังฆสงเคราะห์	๑๘ . ข	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๙)	ปฏิจจสมุบาทจากพระโอษฐ์	๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๓๐)	ธรรมะกับการเมือง	๑๘ . จ	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๑)	เยาวชนกับศีลธรรม	๑๘ . ง	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๒)	เมื่อธรรมครองโลก	๑๘ . ฉ	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๓)	ไถวัลยธรรม	๑๒ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๓๔)	อาสาฬหบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๔	
(๓๕)	มาฆบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๒	
(๓๖)	พระพุทธคุณบรรยาย	๑๑ . ก	
(๓๗)	วิสาขบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๓	
(๓๘)	ขุมนุมลืออายุ เล่ม ๑	๔๒ . ก	
(๓๙)	ธรรมบรรยายต่อทางสุนัษ	๓๙ . ค	
(๔๐)	เทคนิคของการมีธรรมะ (เล่ม๑)	๓๗ . ก	
(๔๑)	อะไรคืออะไร?	๓๗ . ค	

